Gheorghe Schwartz • CEI O SUTĂ

ECCE HOMO

GHEORGHE SCHWARTZ • CEI O SUTĂ ECCE HOMO

GHEORGHE SCHWARTZ

CEI O SUTĂ ECCE HOMO

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCA
[illegible]

Coperta de ALEX SZATMARY

ISBN 973-23-0272-0

Motto :

„Repetiția, spuneau cei vechi, e dată numai de cîte o rotire completă a boltei cerești în jurul Terrei. Pînă atunci, dintr-un punct se vede doar o parte a hărții stelelor, dintr-alt punct al crimpei și, drept urmare, la cîțiva se aseamănă unele întîmplări, la alții unele însușiri. Dar viața unui muritor nu se repetă întocmai și cu numele și cu faptele pînă ce răsucirea nu este completă. Abia atunci trăiesc iarăși indivizi cu același nume și trec prin vieți identice cu tizii lor cu milenii (?) mai bătrîni. Iar marea mișcare de revoluție continuă și destinele își urmează aceleași căi. Și, pentru că mintea muritorilor e prea scurtă, nimeni nu și mai amintește nimic și oamenii n-au cum învăța din cele ce au fost. Dar e firesc să fie așa, ne încredințează astrologii din vechime, istoria n-are cum născoci la infinit noi și noi destine. Iar zeii n-au decît să se mulțumească și ei cu acest caleidoscop atît de întins și pînă la urmă totuși limitat."

AL PAISPREZECELEA

— Baziliscul —
(215 î.e.n. — 145 î.e.n.)

DESPRE EZITANTA INTRARE A CELOR O SUTĂ ÎN ROMA

Viața Celor O Sută a început cu un drum în continuă urcare — Anabazis. Dar pentru cei ce au venit după Katoptronos, înălțările și căderile s-au succedat dureros. Calea ascendentă li se părea o imagine a trecutului, viața a primit alte dimensiuni. Oamenii legendelor au devenit pur și simplu oameni. Pînă să devină din nou legende... Și pînă să dispară și legendele în uitare. Nici măcar Primul, Inițiatorul, întiia za cunoscută a lanțului, n-a mai rămas în amintirea conștientă a descendenților. Nici măcar Primul... Și nici bogatul negustor care s-a tras din acesta. Și nici ceilalți. Au rămas doar decorurile, dar chiar și ele denaturate de povestiri apocrife și de privirea prea grăbită a contemporanilor lor. Recuzita trecutului însemna minunile lumii, cuceriri neîntrerupte și eroism în înfrîngeri. Atît.

Al Paisprezecelea, fiul lui Katoptronos, unul dintre numeroșii săi fii, a plecat devreme de lîngă tatăl său și această îndepărtare a mărit și ea ispitele imaginației. Amintirile se învălmășeau cu tentațiile sentimentelor. Personalitatea fantastică a lui Katoptronos se dilata în mit. Al Paisprezecelea era fiul unui mit. Iar el nu era decît un om.

Istoria nu are chiar atîtea fețe încît să-i poată oferi oricărui muritor de fiecare dată altă imagine. Astfel încît evenimentele se repetă. Imperceptibil, privind prea de aproape. Ștergîndu-se amănuntele și devenind de nerecunoscut, de departe.

În cartea scribului se întrevede o nouă carieră. Și, asemenea celor precedente, și aceasta începe tot cu o călătorie de inițiere. Doar scribul este cel ce pare că se repetă în relatare. Dar și reluările sînt înșelătoare. Dacă fiecare fapt, fiecare eveniment, ar reveni atît de infailibil, viața oamenilor ar fi știută dinainte și de către ultimul dintre muritori, iar astrologii și-ar pierde timpul cu explicarea unor lucruri de toți cunoscute. Însă repetițiile sînt sesizabile doar de la distanțe mari — pentru care nici măcar scribul n-a cîștigat detașarea necesară. Unii astrologi vorbeau de cicluri de șase mii șase sute șaizeci și șase de ani, alții de patruzeci de mii, alții de limite și mai greu de cuprins pentru mintea unui om. Repetiția, spuneau cei vechi, e dată numai de cîte o rotire completă a boltei cerești în jurul Terrei. Pînă atunci, dintr-un punct se vede doar o parte a hărții stelelor, dintr-un punct alt crîmpei și, drept urmare, la cîțiva se aseamănă unele întîmplări, la alții unele însușiri. Dar viața unui muritor nu se repetă întocmai și cu numele și cu faptele pînă ce răsucirea nu este completă. Abia atunci trăiesc iarăși indivizi cu același nume și trec prin vieți identice cu tizii lor cu milenii (?) mai bătrîni. Iar marea mișcare de revoluție continuă și destinele își urmează aceleași căi. Și, pentru că mintea muritorilor e prea scurtă, nimeni nu-și mai amintește nimic și oamenii n-au cum învăța din cele ce au fost. Dar e firesc să fie așa, ne încredințează astrologii din vechime, istoria n-are cum născoci la infinit noi și noi destine. Iar zeii n-au decît să se mulțumească și ei cu acest caleidoscop atît de întins și pînă la urmă totuși limitat.

Dacă se mulțumesc zeii cu acest ciclu, trebuie să se mulțumească și muritorii. Iar strădania scribului se justifică. El nu ajunge — nici n-ar putea ! — la marea repetiție, iar amănuntele care revin nu sînt decît evenimentele ancestrale pe care le percepem cîteodată în străfundurile sufletului. În rest, așa cum s-a spus, un pumn de stele se vede de pe un munte și altul dintr-o vale și aceste frînturi dau iluzia de continuitate.

De aceea nu trebuie să ne mire nici călătoria de inițiere a celui de Al Paisprezecelea. Ea nu vine decît ca un ciob de reluare, atît cît să facă apartenența sesizabilă și evoluția suportabilă. Și nu trebuie să ne mire nici amănuntele pe care parcă-parcă le-am mai întîlnit și la alții de dinaintea lui. Ciclul este încă departe de a se fi închis și coincidențele sînt încă superficiale. Pe marele — și totuși limitatul caleidoscop al zeilor, probabil că două cioburi tind să se regăsească mai des.

Dintre Cei O Sută, Al Paisprezecelea a fost întîiul care a văzut Roma. Dar prima sa ieșire din Alexandria s-a petrecut de-a lungul coastelor doar pînă la Cyrene. Călătoria propriu-zisă i se păru tînărului ireală, iar locurile ce l-au primit nu puteau fi decît o răsplată a zeilor. Sîngele lui Nausiphoros, tatăl bunicului bunicului, renăscu în Al Paisprezecelea. Acel strămoș nu era încă uitat de tot deoarece unii analiști îl aminteau în legătură cu viața lui Alexandru. Cei O Sută se mîndreau cu acest ascendent, așa cum alte familii importante numărau printre străbuni zeitățile locului. Dar nici din diferitele anale, nici din cărțile scrise chiar de Nausiphoros — despre care nimeni n-ar mai fi fost în stare să spună al cîtelea a fost în înșiruirea noastră — de niciunde nu se mai putea reconstitui mai mult decît o imagine născută din dorință. Și, dacă mai erau muritori care să știe că a existat un Nausiphoros, aceștia n-au avut cum recunoaște într-unul dintre numeroșii copii ai lui Katoptronos pe cel ce-l continua pentru o clipă a veșniciei. Și nici asemănarea fizică tulburătoare n-a mai putut-o sesiza nimeni. După cinci generații și cele mai bune păstrate mumii își pierd apartenența față de muritorul cunoscut pe vremuri de contemporanii lui.

Pentru aproape copilul care a fost al Paisprezecelea la vremea acestui drum, imaginile strînse atunci au rămas cele mai minunate din toată viața. Visul său inițial fusese să plece la Athena și chiar și la Roma, locurile unde se făcea istoria lumii, dar trebui să mai amîne pentru mulți ani acest proiect, iar ceea ce văzu

în Pentapolisul African i se păru, cel puțin deocamdată, o compensație mai mult decît suficientă. Începutul șederii sale îl tulbură și îi provocă o lăcomie ce nu-l lăsa să stea nici o clipă în loc : voia să vadă totul și asta într-un timp cît mai scurt. Din Cyrene coborî în Apollonia, portul orașului în jurul căruia s-au strîns celelalte polisuri din uniune, apoi plecă pentru cîteva zile la Ptolemaïs, străvechea Barka, la Arsinoe și la Berenice, fosta Euhesperidă, cea bîntuită de atîtea legende. Dar pe Al Paisprezecelea nu-l interesa nici cultura sylphiumului și nici creșterea cailor și nici celelalate îndeletniciri ale băștinașilor, el admiră locurile și nu se mai îndura să plece de pe fîșia îngustă de pămînt ce despărțea Marea de Deșert și care nu era decît un nesfîrșit podeț între oameni și nemuritori. Și, chiar dacă nemărturisită această credință, ea a sălășluit încă multă vreme în intimitatea celui de Al Paisprezecelea, neputînd s-o zdruncine nici măcar relatările confuze ale celor ce au călătorit pînă la Ocean de-a lungul acestui podeț, podeț cotind apoi spre miazănoapte pînă în locuri nepășite vreodată de om. Și tocmai incertitudinile relatărilor erau cele ce deschideau drum tuturor posibilităților. Al Paisprezecelea avea să ajungă și în Europa, avea să cunoască analiști și geografi și avea să ajungă el însuși un cărturar, însă pentru el Africa natală, exceptînd Egiptul, nu va fi niciodată altceva decît acel podeț îngust, mărginit într-o parte de Mare și în cealaltă de Deșert, punte a oamenilor înspre tărîmul nemuritorilor. Iar cunoștințele dobîndite ulterior n-au făcut decît să-i întărească această convingere, pe care o păstra pentru el, deoarece timidele încercări de a o împărtăși și altora s-au lovit întotdeauna de neînțelegere fățișă sau de zîmbete îngăduitoare. Și termina și el prin a zîmbi, de parcă n-ar fi făcut altceva decît să fi glumit enunțînd astfel de lucruri. Însă nu glumea. Își spunea că dacă drumurile nemuritorilor spre Insulele Fericiților treceau în mod tradițional pe ape și, depășind Coloanele lui Hercule, ajungeau în grădinile eterne, atunci trebuia să existe și o punte terestră care, cel puțin în partea ei străbătută de

muritori, nu ducea decît înspre aceleași tărîmuri. Și, totuși, Al Paisprezecelea n-a simțit niciodată nevoia să pășească acea cale spre apus. Și asta nu neapărat pentru că ar fi trebuit să străpungă teritoriile punilor, ci mai ales fiindcă adevărul său era mai fragil decît o axiomă : el nu numai că nu trebuia demonstrat, dar nici măcar nu era bine să-l cercetezi prea mult. Și, după cum vom vedea, acesta nici măcar nu a fost singurul adevăr atît de fragil după care și-a rînduit credințele și viața fiul lui Katoptronos.

La Cyrene nu se creșteau numai cai. Aici a trăit și matematicianul Theodoros, și filosoful Aristipp, și Kallimachos, cel ce pretindea că se trage din chiar Battos, primul rege al țării, aducătorul coloniștilor fondatori greci (veniți mai degrabă împotriva voinței lor, dar la porunca lui Apollo). Și tot de aici se trăgea și Eratosthenes „Philologos", cunoscut de Al Paisprezecelea din Alexandria, Eratosthenes fiind și cel ce l-a trimis apoi la oamenii cei mai instruiți din Pentapolisul African. Tradiția era copleșitoare, dar prezentul părea s-o confirme. Ceea ce nu e puțin lucru într-o lume ce pare hărăzită doar unei veșnice ruinări. Scribul notează cu încintare această lucrare a zeilor : întotdeauna mai este de unde regresa, întotdeauna există un precedent minunat.

Printre alții, Eratosthenes l-a trimis și la Kritolaos din Pharelis, unde îl întîlni pe tînărul Carneade. Cei doi se împrieteniră pe dată. Erau văzuți mereu împreună și se spunea că ar fi cultivat, în preajma mai vîrstnicului Kritolaos, continuitatea firului țesut de Phirron din Elis. Dar aceste vorbe li s-au potrivit doar la început.

Carneade n-a scris mai nimic, dacă exceptăm cele cîteva scrisori către Ariarthe, regele Cappadociei. Al Paisprezecelea, pe care-l vom numi în continuare „Baziliscul", n-a scris nici atît. Trecerea lor a rămas apocrifă.

În antichitatea cunoscută se descrie adesea un animal fioros atît de otrăvitor încît în unele locuri și

pronunțarea numelui său cădea sub incidența unui tabú. Acest animal, după toate probabilitățile o reptilă, prezenta prin el însuși un paradox : dacă este adevărat că era atît de malefic încît simplul fapt de a fi privit ajungea pentru a-l ucide pe cutezătorul care l-a văzut, rămîne un mister cum de a putut fi descris — și încă în atîtea detalii — în condițiile în care nimeni nu ar fi putut să-i supraviețuiască priveliștii. Poate că de aceea și diferă atît de mult relatările : deoarece ele — în mod logic — n-ar trebui să reprezinte decît niște ipoteze. Om care să fi admirat un bazilisc și să mai fi apucat să-l descrie nu a existat. Supozițiile s-ar fi născut în urma observării dezvoltării unei astfel de reptile pînă la stadiul cînd mai putea fi privită cu riscuri ceva mai reduse. Astfel, fiara s-ar fi născut în deșert din niște ouă fără gălbenuș. Căldura pustiului le clocea și atunci cînd spărgeau găoacea, animalele nu arătau încă decît ca niște mici șerpi. Picioarele — ca de crocodil — le-ar fi crescut treptat, iar coroana de pe creștet și coada trifurcată ar fi constituit semnul maturității depline. Nimeni nu cunoștea modul de viață al acestei reptile damnate, nimeni nu știa unde trăiește. Cîte un exemplar ar fi apărut în așezări răzlețe în Nubia și în Egiptul de Sud, ucigînd deja de la distanță oamenii și animalele prin șuieratul pe care-l emitea. De obicei nici nu mai avea nevoie să-și folosească otrava, mai veninoasă decît a oricărui șarpe cunoscut. Efectul era întotdeauna instantaneu, astfel încît victimele nu mai apucau să-i prevină și pe alții, nu mai erau capabile să strige după ajutor și cu atît mai mult nu mai puteau relata despre ceea ce li s-a întîmplat. Doar urmele labelor bestiei pe nisip mărturiseau numele de nerostit al fiarei. Și, ceea ce este mai cumplit, urmele acestea indicau mereu un singur sens : spre locul incidentelor, așa că n-au fost găsite niciodată și semnele doveditoare că baziliscul ar fi părăsit aria faptei. De unde și concluzia că reptila, după ce se sătura, rămînea ascunsă, poate una cu mediul, printre victime dar și printre supraviețuitorii înnebuniți de spaimă.

Acesta a fost baziliscul și acesta a fost cel de Al Paisprezecelea. Asemănarea dintre caracteristicile celor doi a fost perfectă. Ambiguitatea trăsăturilor animalului se răsfrînge și asupra chipului personajului. Totul nu mai este decît ipoteză, dar efectele trecerii, atît a fiarei cît și a omului, au fost întotdeauna implacabil tragice. Al Paisprezecelea își făcea de fiecare dată anunțată sosirea, dar dispărea mereu pe nesimțite, fără a se ști dacă a plecat cu adevărat sau dacă sentimentul că ar mai fi de față este justificat din partea celor prezenți. Unii au încercat să-l facă inofensiv — pe vremea reacției senatului roman împotriva influențelor străine, mai tîrziu, cînd fiul lui Katoptronos sosise din Africa în Europa, precedat de faima ce și-o crease. Dar un bazilisc nu poate fi imobilizat, nici nu i se poate smulge dintele veninos. După ce vine din deșert, lăsîndu-și tiparele urmelor pe nisip, povesteau cei vechi, se grăbește să-și aleagă primele victime, pe care le și ucide fără amînare. Apoi, însă, nu mai poate fi găsit, deși prezența sa este resimțită acut de toți cei rămași în viață. Uneori spaima aceasta sălășluiește luni, alteori generații întregi, oamenii suportînd cu greu gîndul că fiara se află între dînșii și că rămîne la discreția ei momentul cînd își va face apariția și va semăna noi nenorociri. Dar nu este obligatoriu ca baziliscul să-i mai otrăvească și pe alții într-un loc unde a venit, dar de unde n-a plecat poate niciodată. Cîteodată nu se mai auzea nimic despre el, alteori semnele erau incerte : o molimă printre vite putea fi opera lui, la fel și moartea neașteptată a cuiva, mai ales dacă aceasta se asocia și cu un alt deces instantaneu. Alteori, este adevărat, baziliscul își lăsa din nou amprenta pașilor în preajma victimei, aleasă după zile sau ani de cînd și-a făcut apariția în acel loc. De aceea despre bazilisc se spunea că vine pe neașteptate și nu mai pleacă niciodată.

Eratosthenes, cel ce l-a recomandat pe Al Paisprezecelea învățaților din Cyrene, a reprezentat exact contrariul protejatului său. Pentru el, Terra era o tablă pe care

în loc s-o admiri, puteai s-o măsori în lung și în lat cu ajutorul a tot felul de calcule trigonometrice. Ceea ce pe Bazilisc l-a nemulțumit la început inconștient, apoi formulîndu-și rezervele în propoziții concise : veșnicele evaluări ale suprafețelor — ca și cele cronologice — n-au darul de a schimba nimic. Ele, spunea, nu sînt nici sigure, nici nu duc la vreun rezultat palpabil, în sensul satisfacerii unei necesități concrete. Al Paisprezecelea nu-l acuza pe Eratosthenes că-și pierde vremea cu științele : în fond, fiecare om trebuie să-și irosească puterile într-un fel sau altul, însă nici nu-l admira din cale afară pentru atîta lucru și avea grijă ca nici cei ce i se aflau în preajmă să nu prețuiască în mod deosebit o anume activitate umană.

Al Paisprezecelea era unul dintre numeroșii fii ai unui Katoptronos, devenit o figură legendară, aproape ideală, încît nimeni nu spunea „Baziliscul, fiul lui Katoptronos“ ci doar „Baziliscul, care ar putea fi fiul celui de Al Treisprezecelea.“ Provenind dintr-un asemenea tată, tînărul, așa cum se întîmplă atît de des, în loc să folosească darul tuturor posibilităților oferite de moștenirea paternă, a aruncat totul la o parte, de parcă astfel ar fi încercat să scape de povara strivitoare a faimei strămoșești. În lungul șir al Celor O Sută, acesta nu era un lucru rar, dar el nu reprezintă decît o formă de tărie, chiar dacă una discutabilă. Ne aducem aminte de unii dintre primii și vom mai întîlni și alții dispuși să trăiască o călduță viață în umbra gloriei strămoșești. Cei ce s-au revoltat în vreun fel au fost disprețuiți de mulți și mustrați de zei, dar ei n-au procedat astfel decît pentru că n-au putut face altminteri. Și, iată, deși sîntem încă departe de cifrele marilor repetiții, ajungem iarăși la reluări. Dar este firesc să fie așa : altfel cum am putea spune că descendenții moștenesc atît de izbitor unii ascendenți ? Firea celui de Al Paisprezecelea nu-i permitea să rămînă în umbra tatălui său. Al Treisprezecelea era celebru prin puterile sale miraculoase, încît se povesteau despre el cele mai diferite năzdrăvănii, iar altele noi se adunau încontinuu celor deja și așa prea destule. Prin firea sa,

Baziliscul nu putea decît să distrugă totul și în primul rînd orizontul de așteptare al celor mulți. Însă, modificînd scări de valori, minînd încrederea în adevăruri de mult acceptate, sfărîmînd convenții ce au părut pentru generații firești și imuabile și nepunînd nimic în locul acestui uriaș gol creat, Al Paisprezecelea a rupt echilibrul interior al atîtor muritori. Luîndu-le reperele fixe, aflate la locul lor de cînd lumea, Baziliscul i-a atras pe oameni într-un pustiu asemănător cu Țara Umbrelor.

În adîncul sufletului, Baziliscul credea totuși în izbăvire : drumul îngust dintre Mare și Deșert, din care a călcat o parte, rămînea mereu disponibil pentru a-l duce în Insulele Fericiților. Acolo nu mai existau părinți și copii, oameni ai succesului și alții hărăziți veșnicelor înfrîngeri. Acolo rostul indivizilor era constituit de ei înșiși și de aceea strădaniile lor se anulau în mod senin. Însă acest drum îngust spre ocean trebuie descoperit de fiecare în parte, despre el Baziliscul n-a vorbit nimănui ca despre o realitate concretă, ci doar ca despre o consecință a concepției sale în legătură cu viața corect asumată. Eratosthenes, cu calculele sale, risca să le ia oamenilor și acest ultim tărîm. Pentru că acolo unde pătrunde știința, visele se retrag. Ca la orice ființă distructivă. Speranța celui de Al Paisprezecelea fugea de concret.

Prima dată și-a arătat el chipul de Bazilisc la cîteva luni după venirea sa la Cyrene. Comunitatea locală se obișnuise destul de repede cu tînărul instruit, însă îl considera și pe mai departe un străin. Simplul fapt că lîngă numele său se adăuga mereu și precizarea că era originar din Alexandria accentua că nu era de-al locului. Ceea ce pentru alții părea doar o denumire definitorie, pentru Bazilisc reprezenta tiparul pașilor lăsați la venirea la Cyrene. Sau cel puțin așa s-a spus mai tîrziu : despre cel de-Al Paisprezecelea existau mereu semne indubitabile de unde și cînd a sosit și niciodată nici un indiciu asupra plecării sale.

La Kritolaos din Pharelis, Baziliscul întîlni și alți tineri dornici de învățătură, în afara lui Carneade. Cei mai mulți discutau în spiritul învățăturii lui Aristipp. Cîțiva au ajuns la forma eudemonică a hedonismului și prețuiau în mod deosebit pe Arete, nepoata filosofului. Baziliscul, însă, a mers și mai departe, reînviind damnata disperare a lui Hegesias : plăcerea fizică și psihică fiind singurele scopuri ale acestei existențe — a spus-o încă Socrate ! — într-o lume înșelătoare ca a noastră, totul este făcut pentru a contraveni însuși scopului vieții ; mizerii zilnice, neplăceri de tot felul, oboseală și obligații, pînă la formele extreme : boala și sărăcia —, toate duc la amînarea și distrugerea plăcerii ; adică viața în întregul ei, cea formată tocmai din mulțimea aceasta de mai mici sau mai mari neplăceri, este inaptă de a-i oferi omului într-o formă limpede scopul său : tot ce ne dă viața este învelit într-un strat sau altul de mizerie, repeta tînărul venit de la Alexandria.

— Pînă la urmă, spunea Baziliscul, asemenea acelui Hegesias, viața nu este altceva decît îndepărtarea de plăcere. Renunțînd la viață, renunți la ceea ce te desparte de plăcere.

— Dar există plăcere în afara vieții ? întrebau cei cărora le propunea sinuciderea.

— Iată enigma cea mai perfidă, răspundea el. Ea reprezintă frîna pusă de toți cei ce au pregetat. Dar această frînă nu este dată nici de o bucurie, nici de un obiect, nici de o certitudine. Această frînă nu este decît o biată întrebare.

— Chiar tu vorbești de certitudine ? îl întrebau iarăși.

— Bine, admitea atunci Al Paisprezecelea, să nu cerem o dovadă mai puternică decît ar putea exista. Dar Aristipp n-a pretins niciodată că simțurile, cele atît de înșelătoare, ne-ar duce într-o asemenea ispită încît ar trebui să credem exact contrariul celor comunicate de ele. Simțurile ne spun că eu am dreptate în cele afirmate, raționamentul mă sprijină de asemenea, iar dorința mă călăuzește în aceeași direcție .

Se isca rumoare și fiecare îi răspundea după știința sa. Scepticii, de pildă, îi nimiceau spusele, dar îi dădeau șansa unei posibile dreptăți.

Nimic nefiind într-un fel nu poate fi în mod categoric nici într-alt fel.

— Într-adevăr, o certitudine nu există, moartea fiind singura depozitară a acestei taine. Or, chiar lipsa de certitudine este una dintre cele mai mari dușmance ale fericirii. Lipsa de certitudine dă alternative, iar acestea sînt fiicele disperării.

Ajunși aici, Baziliscul îi lăsa pe ceilalți să-și expună părerile, el retrăgîndu-se din discuție. Pornea de multe ori asemenea convorbiri și întotdeauna, oferind cîmp liber celor mai diverse speculații, cam de la acest punct se limita să asculte. Și să gîndească. Astfel dădea impresia că nu dorește să impună un anumit raționament și îi prilejuia fiecăruia ocazia de a se simți important. Deoarece dădea un sens anume disputelor din timpul fiecărei plimbări cu prietenii și deoarece acest sens ducea mereu la ideea de sinucidere, fusese numit o vreme „Noul Hegesias“. Însă totul părea mai degrabă un răsfăț. Nimeni nu prea lua în serios apelativul și, bucurîndu-te de discuțiile peripatetice organizate de Al Paisprezecelea, uitai repede de moartea reală. Totul nu era decît speculație. Totul nu era decît inteligență. Așa se credea...

Iar Baziliscul avea grijă ca la următoarea întîlnire să-ți aducă aminte că sinuciderea, ca o îndepărtare a barierelor din calea fericirii, este cea care a stat la baza discuțiilor trecute și se află și la originea disputei ce va urma, chiar dacă, mai tîrziu, vorbitorii vor divaga spre alte și alte preocupări.

Aceasta a fost prima fază a unei activități de mai mulți ani a tînărului din Alexandria. Lunile treceau blînde, controversele inițiate de Al Paisprezecelea deveniseră o obișnuință a locului, tradiția lui Hegesias continuată de un personaj atît de ambiguu ca fiul acelui aproape mitic Katoptronos nu părea deplasată. Ecourile măcelurilor ce pustiau alte ținuturi se răsfrîn-

geau asupra conștiințelor prin calmul și subtilitatea teoretică a ipotezelor.

Grupul tinerilor filosofi a fost încurajat de numeroși localnici, însă nu era evitat nici de oamenii cultivați în trecere prin Cyrene. Discuțiile erau pornite întotdeauna de Bazilisc și, uneori, de Carneade. Cunoscutul sceptic de mai tîrziu nu era deocamdată decît cel mai apropiat colaborator și „locțiitorul“ celui de Al Paisprezecelea. Eliberată de orice chingi, învățătura acestuia lăsa loc de afirmare gîndirii unor oameni de cele mai diferite calibre intelectuale. Ea se adresa în același timp bogaților și săracilor, tinerilor și bătrînilor, învățaților și ignoranților. Încetul cu încetul, prestigiul școlii Baziliscului crescu în așa o măsură încît se vorbea chiar despre „Academia de la Cyrene“, în comparație cu cea de la Athena și, în special, cu noile școli ale lumii civilizate. Consolidîndu-și prestigiul în timp, noua școală nu-și cîștigă, însă, și un profil clar. Dezbaterile, începute de fiecare dată cu elogiul morții, se remarcau mai mult prin spontaneitate decît printr-un curs anume. Dar totul n-a fost decît o tragică aparență, căreia i-au căzut victimă atîția creduli.

La vreo șase-șapte ani după înființarea „Academiei“ sale, Al Paisprezecelea și-a arătat pe neașteptate chipul de Bazilisc și, ca în legendă, cei ce l-au zărit sub această înfățișare au murit de îndată. În anul localizat azi de scrib drept al 183-lea de dinaintea erei noastre, anul cînd Hannibal își lua viața la Libyssa, iar Scipio Africanul murea uitat în Italia, în timpul domniei lui Perseus în Macedonia, a lui Ptolemeu al V-lea, Epihanes, în Egipt, a lui Seleukos al III-lea, Soter, în Siria și a lui Mitridate în Regatul Parților, la Cyrene, unde era mai liniște ca oriunde, s-a întîmplat o măruntă catastrofă, inițial uluitoare pentru mai toată lumea. Apoi furia s-a bătut supra Baziliscului, dispărut însă imediat după ce și-a primit victimele.

În fapt, într-o dimineață ce nu prevedea nimic altceva decît o discuție asemănătoare celor multe ce au avut loc pînă atunci, Al Paisprezecelea nu i-a mai lă-

sat pe ceilalți să aleagă temele preferate, ci le-a vorbit doar el mai multe ore în șir. Ce a spus e imposibil de reconstituit, se știe doar că întreaga adunare nu s-a mai despărțit pînă seara și că noaptea disputele — dar și unele cîntece și dansuri — au continuat în casa unui oarecare Eurytos, armator și negustor, unicul moștenitor al unei averi considerabile. Aici s-au golit și numeroase cratere de vin, iar dimineața întreaga adunare a fost găsită moartă. Întreaga adunare, mai puțin Al Paisprezecelea și Carneade. Cei cîțiva sclavi puși să servească la ospăț erau incapabili de a da explicații cît de cît plauzibile și n-au putut s-o facă nici supuși amenințărilor și torturilor. Repetau mereu că, în urma unor discuții aprinse, al căror sens n-au mai fost în stare a-l reproduce, cîntînd și dansînd, comesenii ar fi amestecat într-un crater o otravă puternică de șarpe (!) și ar fi băut conținutul, după ce au mai cîntat și altfel de cîntece adresate zeilor. Căror zei ? Asta sclavii nu-și mai aminteau. Și toți cei ce au participat la banchet au băut otrava ? Sclavii erau prea înspăimîntați pentru a răspunde limpede și fără echivoc. Totuși, pînă la urmă, s-a putut stabili că dintre victime lipseau Carneade și Baziliscul.

Muriseră treizeci și șapte de comeseni, majoritatea tineri, majoritatea aparținînd familiilor celor mai de seamă din Cirenaica, dar și trei străini, în vizită prin Cyrene. Doliul și indignarea au cuprins întreaga localitate și, în timp ce oficialitățile mai anchetau împrejurările nenorocirii, în alte două case bogate, din Cyrene prima și din Berenice a doua, au avut loc alte asemenea sinucideri în masă. Într-una au murit paisprezece oameni, în cealaltă douăzeci și unu. La toate a fost de față și Baziliscul, de fiecare dată cadavrul lui n-a fost găsit printre cele ale victimelor. Despre Carneade nu se știa dacă a participat la toate trei banchetele.

Din cercetări a reieșit că în toate locurile victimele au folosit același vin de struguri și smochine, dînd un amestec parfumat și amețitor în care, după unele declarații, Al Paisprezecelea ar mai fi amestecat încă un component. Din resturile rămase la locurile ospețelor

nu a putut fi izolat respectivul adaos misterios și nici măcar nu s-a dovedit cu precizie dacă el a existat cu adevărat. Însă nici altă otravă nu a fost depistată. Peste tot s-au cîntat — se pare — aceleași cîntece și s-au dansat aceleași dansuri.

Carneade n-a putut fi descoperit decît peste mai multe zile. Era incapabil să explice ce s-a întîmplat. Omul părea de bună-credință și la fel de buimăcit ca și sclavii ce au servit la banchete. Amintirile îi erau confuze și se bănuia că ar fi băut dintr-o licoare dintre cele ce șterg amintirile. Despre Bazilisc nu mai știa nimic.

Dar Carneade n-a sorbit din nici o băutură cu efecte anestezice. Într-una dintre casele lui se ascundea Al Paisprezecelea și avea să se ascundă acolo încă mulți ani de zile. Asemenea oricărui bazilisc, și urmele venirii sale în cetate erau fără echivoc, în timp ce semnele plecării lipseau cu desăvîrșire. Înaintea măcelului din casa lui Eurytos, Baziliscul, care ținea foarte mult la Carneade, vrînd să-l scutească de priveliștea adevăratului său chip, și-a trimis prietenul de la banchet. După ce i s-au sinucis companionii, Al Paisprezecelea a plecat și în celelalte două locuri unde a organizat astfel de grozăvii. Apoi s-a furișat înapoi la Carneade. Fiara era sătulă și dorea să se odihnească. Și unde s-o facă dacă nu într-una dintre vizuinile prietenului său, cel pe care pînă la urmă „l-a salvat" de la moarte ?

Cît a stat ascuns Al Paisprezecelea la Carneade e imposibil de stabilit. Așa cum s-a făcut nevăzut, pentru contemporani prezența lui rămînînd abia simțită, ecou al unui blestem, așa a dispărut și pentru scrib în tăcerea unor cărturari hotărîți ca despre el să nu lase mai nimic scris. Dar amintirea Baziliscului se sprijină pe patru repere certe cuprinse în legendă și pomenite de autori mai tîrzii. Și chiar dacă mitul se mai schimbă, și chiar dacă analiștii se mai contrazic unii pe alții, cele patru momente pot fi recunoscute. Ce a fost între ele, cît au durat intervalele care le-au despărțit nu va mai putea fi reînviat niciodată. Să fi rămas Al Pai-

sprezecelea doi ani ascuns la Carneade? Să fi stat într-una din casele prietenului său opt ani? Sau chiar douăzeci și doi de ani, dacă am accepta pe cel de al treilea reper ca anterior celui de al doilea? Ca de atîtea ori, scribul trebuie și de data asta să se bazeze pe instinctul său. Și, poate, și pe noroc. Și în special pe credința că varianta pe care o relatează se așează cel mai bine în tiparele prevestite de cei scoși de el pentru cîteva clipe din uitare și anunță, la rîndul ei, în modul cel mai firesc pe cei ce vor veni.

În legătură cu prima dispariție a Baziliscului, scribul are motive să creadă că ar fi durat în jur de patru ani. Pe de altă parte, dacă acceptăm că Al Paisprezecelea ar fi plecat la Cyrene în jurul vîrstei de optsprezece ani, că a stat acolo cinci-șase pînă ce și-a creat și consolidat faima, putem conchide că la data sinuciderilor din Cyrene și Berenice ar fi împlinit în jur de douăzeci și patru — douăzeci și cinci de ani. Cum următoarea lui ispravă trebuie să se fi întîmplat în jurul vîrstei de douăzeci și opt — douăzeci și nouă de ani, rezultă că aproximativ patru dintre ei a stat dispărut.

A doua sa apariție este legată de o nuntă. În puținele cazuri cînd am găsit relatări despre Bazilisc, această întîmplare este cîteodată așezată după cea de a treia-i apariție, dar chiar și numai faptul că Al Cincisprezecelea s-a născut în jurul lui 185 î. e. n., în cazul că acceptăm că nunta cu pricina a fost chiar nunta Baziliscului, atunci datarea noastră are șanse să fie corectă.

„Condiția acțiunii este împrejurarea“ a spus cu multe secole mai tîrziu Machiavelli. Împrejurarea care l-a scos pe Bazilisc din bîrlogul său este legată de o ceremonie. Pe o hartă unde cetăți întregi dispăreau în urma unor războaie nimicitoare, unde marile puteri erau încleștate într-o luptă pe viață și pe moarte ce avea să se termine cu victoria deplină a Romei, dar va duce între timp la strivirea a numeroaselor victime mărunte, într-o lume unde oricînd o zi putea să șteargă amintirea gloriei unui secol, moartea niciodată elucidată pe de-a-ntregul a cîtorva duzini de oameni se

șterge mai ușor. La reapariția sa, Baziliscul nu avea să se teamă de prea multe întrebări. Cu toate astea, el preferă să părăsească neștiut Cirenaica și să apară într-o cu totul altă parte a lumii, la noua graniță a Romei, într-un loc unde însăși nesiguranța și transformările constituiau cea mai bună pavăză. Aquileia, proaspăt fondată, luptînd împotriva aventurierilor, încă mai accepta pe oricine.

Cum a ajuns Al Paisprezecelea din Libia în cetatea nou fondată este o altă enigmă, însă, după cum vom mai vedea, ea își are semnificația ei. Asemenea strămoșilor săi, veniți în Peloponez înconjurîndu-l în prealabil, amușinîndu-l parcă din toate părțile înainte de a se decide să se stabilească pentru cîteva generații acolo, Al Paisprezecelea, primul dintre Cei O Sută care a ajuns la Roma și care și-a adus apoi urmașii pentru secole în acel nou centru al lumii, a ocolit și el mai înainte Italia, de parcă ar fi avut nevoie de noi și noi argumente pentru a se așeza, în sfîrșit, în locul acela atît de ciudat, atrăgînd mai tare ca un magnet. Neîncrederea în cazul lui era o trăsătură moștenită. Baziliscul n-a plecat din Alexandria direct spre nord, ci mai înainte spre vest. Apoi a dispărut din Cirenaica și s-a ivit în nord-estul țintei sale, în Aquileia proaspăt fondată. Cum a ajuns acolo, pe ce cale și în ce scop nu mai poate preciza azi nimeni. Dar nici din poarta aceea a lumii civilizate n-a coborît încă spre Roma. A treia privire către cele șapte coline o va arunca din sud-est, din Asia. Pentru a reveni din nou cu vechii companioni, sosiți din sud-vest. Un cerc întreg a descris Al Paisprezecelea înainte de a se hotărî să-și atingă ținta.

La Aquileia a participat la o *confarreatio,* o căsătorie patriciană, pe care putem s-o acceptăm ca pe propria sa căsătorie, deoarece, după tradiție, un an (sau după alte surse, doi ani) mai tîrziu avea să se nască cel de Al Cincisprezecelea. Copilul acesta va fi recunoscut de către Bazilisc și nu avem nici un alt indiciu că Al Paisprezecelea ar fi contractat în perioada respectivă (sau chiar și altădată) o altă căsnicie.

Aquileia își așeza primele structuri și, năzuind să devină mai mult decît un fort împotriva amenințărilor barbare, în special împotriva istrilor și a liburnilor, încuraja nașterea primelor familii neaoșe. O asemenea căsnicie a încheiat și Baziliscul. Însă dintre toate aparițiile sale, aceasta este cea mai neclară : acum nu și-a mai lăsat nici la venire amprentele pașilor pe drumul pe care l-a pășit, și nici împrejurările grozăviei cauzate nu sînt limpezi.

În primele referiri despre Aquileia se vorbește despre dificultatea ridicării cetății din pricina atacurilor dese ale istrilor, care distrugeau într-o zi ceea ce s-a clădit într-o lună. Afirmația constituie, desigur, o exagerare, dar tocmai scopul pentru care era construită făcea noua cetate un mereu potențial punct de atac. Se mai spune că, la început, din pricina acelor invazii dese pînă și viața cotidiană era mereu perturbată, amintindu-se textul că „pînă și nunțile se transformau uneori în măceluri, ca la început de tot, cînd au murit atîția oameni de parcă valoarea lor n-ar fi depășit prețul unui sclav sard". Aceasta ridică, însă, o măruntă problemă de datare : dacă „la început" este considerat stricto senso, atunci nu poate fi vorba decît despre primii doi-trei ani ai fondării Aquileii, însă pe vremea aceea sclavii sarzi nu erau încă atît de ieftini, deoarece „ieftin precum un sard" se spunea abia după ce, patruzeci de ani mai tîrziu, Tiberius Gracchus a înăbușit desele tulburări din Sardinia. Sigur că de la depărtarea de la care privește azi scribul evenimentele, deceniile de multe ori se suprapun și, într-un înțeles mai larg, adesea nu putem deosebi nici veacurile între ele. Dar pentru biografia unui singur om anii cîștigă altă valoare. Trecem totuși peste acest amănunt, considerînd că analistul care l-a relatat n-a folosit decît o expresie încetățenită la vremea sa.

Din aceeași sursă aflăm că în timpul ceremoniei, în vreme ce mireasa se afla încă sub *flammeum*, iar trecătorii însoțeau cortegiul cu strigătele din care nu lipsea tradiționalul *„thallasio"*, o incursiune a barbarilor avea să pătrundă pînă în cetate. Luptele se în-

tețesc, dușmanii sînt aruncați în afara zidurilor, însă cortegiul acelei *confarreatio* își vede mai departe de drum, cîntînd și dansînd, de parcă toți membrii alaiului ar fi asurzit și orbit brusc, nevăzînd și neauzind cele ce se petreceau în jur. Sau, la fel ca într-un coșmar, oamenii se îndreptau spre centrul primejdiei fără a putea schița și cel mai mărunt gest de a i se opune. Și nici dansurile și nici cîntecele nu erau cele cunoscute, iar întreaga comportare a nuntașilor avea să fie descrisă ca fiind mai mult decît stranie. Trecînd senini prin mijlocul ambuscadei și văzîndu-și doar de ciudatul ceremonial, majoritatea nuntașilor își găsește moartea, iar Baziliscul și tînăra soție dispar.

A doua zi nimeni nu-și poate explica evenimentele, nimeni nu înțelege cum de a încercat să treacă alaiul prin mijlocul luptelor și cine le-a luat mințile oamenilor pentru a-i determina să comită o asemenea nebunie. Însă, adunîndu-se morții, n-au fost găsiți nici Al Paisprezecelea și nici mireasa. Și, dacă faptul a produs uimire, aceasta s-a datorat desigur doar amănuntului că nimeni dintre cei de față n-a făcut legătura cu realitatea după care niciodată pe locurile măcelurilor sale Baziliscul nu-și lasă trupul său și al unuia sau a doi dintre apropiații lui.

Al Paisprezecelea, ajuns la Aquileia, putea privi acum și din nord-est spre Roma. Însă, înainte de a se hotărî să ajungă acolo, se spune că ar fi fost amestecat în misiuni secrete de recrutare a aliaților lui Perseus în războiul dus de urmașul lui Philip împotriva romanilor. Dacă regele macedonian nu s-ar fi sfîrșit atît de lamentabil și dacă n-ar fi fost atît de crunt urmăriți toți cei ce l-au sprijinit în vreun fel, poate că și rolul fiului lui Katoptronos ar fi rămas mai limpede în conștiința contemporanilor. Astfel, însă, folosindu-se de abilitatea sa mitică de a șterge orice urmă a trecerii sale, Baziliscul n-a lăsat nici o dovadă în legătură cu activitatea-i din timpul războaielor macedoniene. Se pare chiar că și-ar fi luat precauția de a acționa deja din timpul evenimentelor sub un alt nume, ca nimeni să nu-l poată învinui mai tîrziu pentru cele

săvîrșite atunci... Dar grija de a nu fi compromis ca macedonofil dovedește din nou că fiul lui Katoptronos a avut încă înainte de a se decide soarta lui Perseus (dar chiar și mai devreme!) intenția fermă de a cuceri odată și odată Roma *.

Raportîndu-se iarăși la Orașul celor șapte coline ca la ținta de taină a vieții celui de Al Paisprezecelea, scribul poate nota o altă direcție din care-și face apariția personajul. E mai mult decît semnificativ că imediat după bătălia de la Pydna, în care Perseus este înfrînt definitiv de către romani, Baziliscul își lasă acum amprentele în mod cît se poate de clar în altă parte a lumii. Ritmul acesta i-a zăpăcit pe unii analiști, astfel încît nu știau dacă să dateze mai întîi incidentul de la Aquileia sau cel ce i-a urmat. Dar atît evenimentele sigure — războaiele macedoniene, prăbușirea lui Perseus și începutul răscoalei Macabeilor —, cît și logica proprie a personajului, aceea de a fi atras mereu oriunde mirosea a sînge, ne îndreptățesc spre o cronologie fără echivoc a succesiunii evenimentelor. După ce părăsește pe nesimțite Aquileia, concepe din Rhinocolura o epistolă către Carneade. Este unica scriere atestată a Baziliscului și foarte probabil că singura pe care a zămislit-o. Se prea poate ca scrisoarea să nu fi fost gîndită decît ca un alibi al celui de Al Paisprezecelea, alibi menit să înlăture orice bănuială în legătură cu un posibil amestec în războaiele romanilor cu Perseus. Dacă a fost așa, atunci putem iarăși conchide că prevederea Baziliscului a fost determinată în mod

---

* Doar în trecere: ce legătură a fost între Al Paisprezecelea și Perseus și dacă această legătură a existat într-adevăr nu mai poate fi precizat cu exactitate. Nici printre numeroșii profitori, aventurieri și pierde-vară acuzați și urmăriți de romani nu se afla. Însă Baziliscul apare sub numeroase nume și unul dintre ele ar putea fi și Alexandru din Berenice, om fără biografie, care propovăduia însă printre voluntarii pe care-i trimitea lui Perseus o învățătură foarte asemănătoare cu cea a fiului lui Katoptronos. Nimic nu se știe despre acest individ nici înaintea războaielor macedoniene, nici după bătălia finală de la Pydna. Scribul n-are nici o dovadă certă că acel Alexandru din Berenice și Bazilisc ar fi fost aceeași persoană. De aceea tace... Dar nu există nici dovezi contrarii...

conștient de gîndul său de a ajunge pînă la urmă la Roma. (Poate se vorbesc prea puține despre calitatea Baziliscului de a-și preconcepe cu încăpățînare și tenacitate scopurile...)

Textul scrisorii nu ni s-a păstrat, doar referiri la ea. Dar și din aceste trimiteri putem să înțelegem că filosofia propagată de Al Paisprezecelea nu era doar o preluare a lui Hegesias, supranumitul Peisithanatos, deoarece îi sfătuia pe învățăceii săi să opteze pentru moarte, ci că el își propovăduia concepția împletită cu unele rituri păgîne, un amestec între credințe Bachice și altele dedicate zeului egiptean Serapis, dar reluînd și influențe străvechi din colțuri dispărute. Mai ales aceste ultime elemente s-ar fi bucurat de un mare succes pentru că, necunoscute decît în parte, ele puteau fi ușor adaptate la nevoile Baziliscului, fără a-și pierde însă nimic din autoritate. (Nu este un secret pentru nimeni că numele pe jumătate uitate, dar păstrate încă în memorie, prezintă mereu o greutate mai mare decît lucrurile bine cunoscute, dar lipsite de misterul tuturor posibilităților. Extrase din amintire, ele acționează de parcă ascultătorul însăși le-ar fi redescoperit, oferind pe deasupra și un aport afectiv pe măsură.)

Fapt e că *Epistola de la Rhinocolura* justifica anumite proceduri care par a fi identice cu cele ce au avut loc în împrejurările măcelurilor din Cirenaica și cu cel din Aquileia. Se pomenește în ea atît de partea „teoretică" a acelor ritualuri, cît și se descriu — în parte — unele amănunte practice. Doar în parte pentru că Baziliscul nu dorea să-și prezinte oricui armele, mai ales că — după toate aparențele — cele întîmplate în timpul întrunirilor erau secrete. Însă dacă ne gîndim că oricine era oricînd acceptat la ele, înseamnă că inițiatorul lor mai avea o armă prin care reușea să garanteze taina, armă neamintită nici în Epistolă și nici altundeva, dar care nu putea fi decît ori o amenințare severă, ori un elixir amnezic amestecat printre euforicele și afrodisiacele îngurgitate în cantități mari de cei ce luau parte la acele reuniuni. Unii autori nu exclud nici o anumită influență hipnotică, dar

prezumția nu se sprijină pe nici un argument concret. Oricum, ne aflăm într-o perioadă cînd romanii erau deja confruntați din plin cu infiltrarea diferitelor ritualuri păgîne orgiastice, rituri care în primul rînd atentau la moravurile severe ale „cetățeanului trist și grav". Practicile secrete nocturne în cinstea lui Bacchus au dus la pedepsirea a mii de oameni, dar și alte manifestări asemănătoare apăreau tot mai des și nici o sancțiune, oricît de severă, nu le putea înlătura cu totul. „Credința" răspîndită de Bazilisc se sprijinea deci pe un teren gata pregătit. Viața lui Cato cel Bătrîn rămîne un exemplu tocmai pentru lupta Romei acelor timpuri cu obiceiurile străine, numeroase arhaice, cele mai multe orgiastice. Ceea ce presimțea el putea avea consecințe abia peste secole. Iar majoritatea oamenilor trăiau o viață scurtă. Cato însuși reprezenta un ideal vechi. Cei mulți erau mai maleabili. Și mai curioși. Deci mai ușor coruptibili. Forma cea mai cruntă de rezistență împotriva Romei se năștea deja : ea se cocea din interior și distrugea vechile cutume, idealurile sacre. Și, presimțind-o, exponenții ierarhiilor s-au opus cu hotărîre oricărui cuvînt nou, care ar fi putut aduce cu el și ideile nepotrivite. De aceea nici filosofii străini nu erau doriți și izgonirea lor periodică devenise o consecință firească.

Iar aceștia, dușmanii ce foloseau armele pe față, nu se sfiau să atace armata romană oriunde aveau prilejul. Totuși, Al Paisprezecelea nu mai îndrăzni să-i deranjeze pe cei ce — nu uita nici o clipă ! — reprezentau ținta ultimă a drumurilor sale încîlcite. În schimb, le veni rîndul seleucizilor să audă de el. (Dar n-ar fi exclus să mai fi existat un motiv pentru care să se fi ferit Baziliscul să mai dea — cel puțin deocamdată — față cu romanii. Între Aquileia și Rhinocolura, scribul crede că i-a descifrat numele și la Tibur. Aceasta putea să nu fi fost întîmplător, mai ales că Tibur și Praenente erau cetățile care aveau dreptul de a-i primi pe cetățenii romani grăbiți de a se autoexila de bunăvoie pentru a evita un proces. Doar că, dacă mergem atît de departe cu supozițiile, atunci trebuie să admitem că

Baziliscul a devenit între timp — pentru ce merite excepționale ? — cetățean roman și că isprava de la Aquileia sau o altă faptă rămasă necunoscută ar fi fost urmărită de lege. Însă prezumția nu este prea plauzibilă dacă anticipăm și-l găsim pe Al Paisprezecelea în delegația filosofilor la Roma, într-un moment cînd aceștia aveau toate motivele să fie cît se poate de precauți înainte de a ajunge într-un loc de unde au fost izgoniți în mod repetat pînă atunci atîția învățați.)

Deci n-a fost scutit de tribulațiile Baziliscului nici Antiochos al IV-lea, Epifanes. Fiul lui Katoptronos a ajuns la Modein după ce Mattathias evreul, nepotul lui Chaşmonai, omorîse un sol regesc, ca semn al declanșării revoltei neamului său. Al Paisprezecelea n-a mai apucat să intervină pe lîngă Matthatias, dar a ajuns în preajma fiilor acestuia. Cum a nimerit Baziliscul într-un anturaj atît de exclusiv se poate iarăși explica doar prin proprietățile sale de a se insinua oriunde simțea sînge. Însă, față de alte prilejuri, este cu totul improbabil să fi reușit să-i atragă și pe Macabei în procedurile sale deoarece revolta lor avea un caracter prea național pentru a permite o imixtiune spirituală străină. Dar că Baziliscul a mirosit sînge în preajmă este sigur.

Un oarecare Țipor, personaj cu totul secundar al răscoalei Macabeilor, păru să fi constituit veriga de legătură. Nimeni și nimic nu ne mai dovedește că între acest Țipor și bătrînul om de încredere al celui de Al Doilea ar fi mai mult decît o coincidență de nume. Dar, precum acela era adîncit în credința sa, rămînînd însă cu ochii deschiși la toate cele din jur, așa cum urmașul său n-a putut pleca împreună cu Zorobabel, fiul lui Șeltiel, avînd probabil o mică (?) erezie pe conștiință, așa și acest nou Țipor se arăta un om bolnav de curiozitate. Nu-și trăda riturile, în spiritul cărora trăia, dar nici nu se putea abține să nu arunce o privire și dincolo de gard. Că Țipor a fost omul de legătură şi confidentul Baziliscului o argumentează și faptul că el a scăpat neatins de măcel, asemenea lui Carneade la Cyrene și a soției celui de Al Paisprezecelea la Aquileia.

O armată psalmodiind, aceeași armată ce era obișnuită să fie trimisă la marginile imperiilor pentru a le apăra cu forța armelor și cu prestigiul unui popor care în antichitate a fost socotit în primul rînd războinic, pentru ca abia mai tîrziu să fi fost numit neam de negustori, o armată rugîndu-se între lupte, acesta era universul unde l-a dus Țipor pe Bazilisc. Ostilitățile au transformat toată țara într-un singur front. Populația se arăta indiferentă la numărul dușmanilor, accepta confruntarea și toată lumea punea mîna pe arme, și toată lumea era oricînd gata să fie măcelărită. Printre ei erau și tineri și bătrîni, și femei și copii. În credința unei asemenea lupte nu încăpeau procesiunile, cîntecele și dansurile Baziliscului. Războiul Macabeilor n-a fost numai cu armele, ci în primul rînd cu mentalitățile combatanților, cu gîndurile, cu credințele. Cu lipsa de toleranță. Pe măsură ce îi ajungea moartea în luptă, cei cinci fii ai lui Mattathias și-au transmis unul altuia comanda. Era un drum fără de întoarcere și cu atît mai de neînțeles, de imposibil chiar, pare azi cum de a putut Baziliscul să adune între cele două tabere, pe un teren al nimănui atît de efemer, o procesiune formată din... din cine ? Anterior măcelului se știe doar că Al Paisprezecelea a cutreierat locurile indiferent sub a cui ocupație momentană erau ele. Pretextul călătoriilor sale era „comerțul cu vorbele“, singurul comerț ce nu lăsa impasibil pe nimeni, al cărui practicant nu putea fi jefuit de „marfă“ și ale cărui „produse“ erau „transportate“ fără greutăți. În dispute se purta asemenea oricărui filosof ambulant, propagîndu-și învățătura, adunînd în jur grupuri mari de curioși, stîrnind controverse și născînd prozeliți. Al Paisprezecelea reușise să cîștige suficienți adepți care, în ciuda războiului, părăseau frontierele și se asociau drumurilor sale. Baziliscul începea să-și facă intrarea în cătune și cetăți urmat de un alai de ucenici ce nu se despărțeau nici măcar formal de trecutul lor și a căror reuniune părea cu atît mai de neconceput. Ce ferestre a știut să le deschidă Baziliscul spre tărîmuri miraculoase ? Și cu ce mijloace ?

Oricum, compoziția eterogenă a discipolilor ne face să afirmăm cu o oarecare certitudine cel puțin un lucru : procesiunile Baziliscului nu aveau un caracter religios în sensul clasic al termenului — altfel ar fi fost imposibil să participe la ele cei ce se ucideau în numele credinței lor, să ia parte o vreme și să se întoarcă apoi firesc, fiecare în tabăra de unde a plecat. Într-un război al intoleranței născută din intoleranță n-ar fi trebuit să mai existe cale de întoarcere pentru nimeni. Antiochos omora miile de evrei pentru că aceștia se încăpățînau să nu dispară ca popor ; la fel au fost în stare evreii să moară și trei sute de ani mai tîrziu, și o mie cinci sute de ani mai tîrziu, și două mii de ani mai tîrziu. Încăpățînarea de a supraviețui ca popor a devenit intoleranță și o plăteau periodic prin măcelărirea unei mari părți dintre ei. Pentru evrei, Antiochos n-a reprezentat decît un chip al Fiarei.

Necontrazicînd nici un rit, Al Paisprezecelea propunea o exaltare autonomă, profană, dar căreia cu atît mai mult adepții nu vedeau de ce ar fi trebuit să i se opună. Și, chiar dacă se pare că mulți nu au aderat la misterioasele principii ale Baziliscului, ele stîrnind și controverse aprige, vagi ecouri ale unor polemici biblice, nimeni nu a ridicat arma împotriva fiului lui Katoptronos, aparițiile sale devenind obișnuite în diferite regiuni limitrofe cîmpurilor de luptă.

Scribul simte nevoia unei precizări : se spune îndeobște că revolta Macabeilor a fost războiul de rezistență al iudaismului împotriva elenismului devenit brusc intolerant. Devenit, deoarece întîiul contact al grecilor n-a contrazis cel desfășurat sub bunăvoința unui Alexandru veșnic biruitor, grijuliu să nu distrugă structuri, ci să găsească o cale de mijloc. De ce, atunci, Antiochos Epifanes a trecut pe neașteptate la o neîngăduință extremă, interzicîndu-le barbarilor riturile, oficializînd altarele zeilor, „chipurile cioplite", introducînd statuia lui Zeus pînă și în Templul din Ierusalim și promulgînd pedeapsa cu moartea pentru obiceiul de veacuri al circumciziei ? O schimbare bruscă de atitudine ține de multe ori de factori mai personali decît este dispusă istoria să

accepte. Legile obiective sînt pentru răstimpuri spulberate de capricii individuale, a căror cauză nu poate fi elucidată cîteodată nici în cazul biografiilor unor oameni, darămite în cele ale unor colectivități. Scriitorii sînt poate singurii apți de a depista acest inefabil. Viața lui Antiochos IV Epifanes ar putea oferi cu prisosință o intrigă, un generos nod epic, permițînd apoi explicitarea logică a micii povestioare a Baziliscului. Dar am intrat într-un alt roman, într-unul dintre multele cu care se întretaie povestirea celui de Al Paisprezecelea, cu unul dintre infinitele romane cu care se intersectează viața Celor O Sută. Pe toate acestea scribul nu are putere să le descrie. Și nici timpul necesar nu i-a fost îngăduit. De aceea procesiunile Baziliscului, ale acelui „filosof" straniu, ale acelui „proroc" al morții, ale acelui dascăl urmat de o mulțime de ucenici proveniți direct din taberele opuse (și unii întorcîndu-se pentru o vreme sau definitiv în rîndurile combatanților dintre care au plecat), de aceea acele procesiuni asemenea atîtor altor întîmplări par de neînțeles. A fost de parcă un ceai cu efecte halucinatorii sau o vrajă în cel mai tradițional sens al cuvîntului ar fi sucit mințile oamenilor, conducîndu-i în preajma fiului lui Katoptrons și lăsîndu-i fără de amintiri pe cei ce reușiseră să se elibereze la timp de sub puterea farmecelor. Oricum, contemporanii n-au fost atît de indulgenți ca scribul : în ziua cînd toată comunitatea Baziliscului a fost găsită moartă într-un defileu săpat de vînturi printre dunele de nisip, nimeni n-a fost dispus să-i ierte pe defuncți. La început s-a crezut că oamenii aceia au fost uciși de către una sau cealaltă dintre armatele beligerante. Însă nici o urmă, nici o rană, nici un semn aducător de moarte nu s-a găsit pe vreun cadavru. Cu cîteva zile înainte, în locurile acelea fusese semnalată o ambuscadă ; dar nici cea mai mică rană indicînd că moartea oamenilor Baziliscului ar fi fost o consecință a acesteia nu putea fi găsită. Cît au fost căutate cauzele decesurilor, atît seleucizii cît și evreii au privit leșurile cu durere și înțelegere. Însă cînd întrebările s-au epuizat fără răspunsuri cît de cît logice, neputînd concepe dezastruosul amestec al Baziliscului (al „Fiarei", cum a mai fost numit și acela prin asimilare vreme de secole), oamenii au început să socotească

totul o pedeapsă a păcatului de nerăscumpărat al profanării, de care s-ar fi făcut vinovate victimele. Drept urmare, morții au rămas neîngropați, neplînși, afurisiți pînă și de către rudele cele mai apropiate. Nimeni n-a vrut să-i mai vadă și nimeni n-a vrut să mai amintească de ei, iar locul acela strîmt între dunele de nisip unde au fost găsite leșurile n-a mai fost călcat ani și ani de zile de picior de om. Valea a fost botezată „Locul pedepsei" și și-a păstrat această denumire în toate limbile celor ce au stăpînit de atunci meleagurile respective. Încă două mii de ani mai tîrziu, o superstiție îi împiedică pe băștinași să treacă pe acolo.

Printre cei ce au găsit morții, printre cei ce și-au pus primele întrebări și au ajuns pînă la urmă să blesteme defileul, cine să numere cadavrele și să-l caute printre ele și pe Al Paisprezecelea ? Dar nici nu l-ar fi găsit nimeni, la fel cum nu l-ar fi găsit nici pe acel Țipor. Macabeii și-au continuat lupta împotriva păgînilor seleucizi, iar Antiochos n-a contenit să-i urgisească pe păgînii evrei. Dar nici unii, nici celălalt nu și-au dat seama că porecla „Epifanes", dată regelui Antiochos al IV-lea, nu reprezenta mai nimic pe lîngă epifania Baziliscului, epifania unui personaj pe care se grăbeau cu toate puterile să-l uite : așa cum e descrisă dintotdeauna, imaginea ei este egală cu chipul morții. Dintre cei ce au văzut acel chip, nu mai există ființă să mai fi apucat să-l descrie și altora.

A patra și ultima oară, Al Paisprezecelea a apărut în tovărășia delegației filosofilor la Roma. Acesta a fost prilejul cu care și-au făcut Cei O Sută intrarea în noua capitală a lumii. Aceasta a fost justificarea ultimă a vieții sale.

De ce nu este niciunde pomenit fiul lui Katoptronos în grupul din care se amintește întotdeauna numai Carneade, Diogene Stoicul și Kritolaos Peripateticul ? Și cum de au îndrăznit acești profesioniști ai disputelor să ia cu ei un om atît de compromis ca Baziliscul, un om ce n-ar fi fost exclus să fie obligat chiar să se disculpe pentru niște delicte mai vechi ? Să se fi întîlnit Al Paisprezecelea

cu prietenul său din tinerețe, Carneade, abia la Roma, unde poate că s-ar fi reîntors grațiat? În cetatea al cărui cetățean era deja de mult și unde-i trăiau soția și băiatul? Oricum, cu tot ecoul stîrnit de delegația filosofilor din anul 155 î.e.n. în noua capitală a lumii, cu toate dovezile rămase peste veacuri despre această solie a înțelepților, cei trei au trebuit să fie precauți de la început: cu mai puțin de douăzeci de ani în urmă doi gînditori epicurieni au fost alungați din Roma, apoi cu numai șase ani mai devreme filosofii și retorii au fost izgoniți cu toții. Cetatea încerca să-și apere cutumele și o gîndire prea îndrăzneață nu era dorită. Și așa apărătorii tradiției se vedeau neputincioși în fața diferiților străini ce aduceau mereu și mereu alte obiecte ale luxului, desfrîului și himerelor. Nici măcar vechea religie nu s-a mai putut menține și cînd, după lungi dispute, senatul a pus să fie arse sulurile găsite în mormîntul bătrînului rege Numa Pompilius, apăruseră deja noi și noi erezii și scrieri apocrife. Se spunea, de pildă, că sulurile acelea n-au putut fi distruse toate, că unele s-au păstrat și altele au fost copiate din timp. Riturile stranii pe care le-ar fi conținut erau din cînd în cînd certificate de diferiți șarlatani. Printre cei ce pretindeau că se află în posesia acelor secrete s-ar fi numărat și Bazliscul. Dealtfel, o justificare mai tentantă pentru practicile sale ar fi fost și greu de găsit.

Dintre filosofii păstrați de memoria istoriei ca făcînd parte din delegație, cel mai bun vorbitor a fost socotit Carneade. Kritolaos din Pharelis trebuie să fi fost la data aceea deja foarte bătrîn, iar Diogene Stoicul spunea lucruri prea neobișnuite pentru publicul larg roman. Poate de aceea el este numit cînd Diogene din Babilon, cînd Diogene din Seleucia (de pe Tigru). Dar tradiția pretinde că măcar Carneade ar fi avut mare succes în fața romanilor și în special în fața tineretului. Astfel, se mai povestește că discursul său despre dreptate ar fi reușit să convingă și că doar faptul că a doua zi filosoful a venit cu argumente la fel de infailibile, dar cu totul contrarii i-a făcut pe romani să se supere pe el. Evidența că oratorul acesta putea să facă în plină zi din alb negru și din ne-

gru alb li s-ar fi părut periculos și cei trei gînditori ar fi trebuit să părăsească, la rîndul lor, Roma. Un an mai tîrziu senatul interzicea și proiectul construcției unui teatru permanent. Roma se apăra tot mai greu de dușmanul care o cucerea pe dinăuntru. Măsurile extreme par justificate. Cu aceasta interludiul soliei filosofilor sosiți din Cyrene pare clasat.

Dar n-a fost doar atît. Atunci cînd se pomenește despre unul sau altul dintre cei trei (?) învățați, se amintește delegația la Roma ca punct culminant al existenței lor. Nimic nu mai urmează după aceea. Cînd se vorbește despre expulzarea lor, se ia în considerare o consecință logică, în spiritul timpului, atît de evidentă încît nici nu mai trebuia dovedită.

Există totuși un moment, un singur moment, ce nu se lasă explicat și se luminează doar prin prezența Baziliscului. Acesta nu mai era de mult singur. După ce a dispărut din Siria, lăsînd un defileu plin de cadavre, se află și el la Roma pe vremea delegației lui Carneade. Doar că episoadele anterioare l-au învățat multe. Acum nu mai umbla solitar, în chip de filosof ambulant, așa cum o făcuse în tinerețe la Cyrene, și nici nu mai angaja procesiuni ocazionale ca la Aquileia. La Roma era mereu însoțit de alaiul adepților săi, dintre care unii deveniseră permanenți, spre deosebire de admiratorii periodici din Orient, unde răsculații evrei sau războinicii seleucizi veneau și plecau. Adunătura de oameni ce-l urma mai nou tot timpul cuprindea și cîțiva gladiatori instruiți în încercarea lui Antiochos Epifanes de a introduce luptele din arenă și printre eleni. Alaiul Baziliscului devenise o forță, dar se pare că ar fi fost tratat cu indiferență, deoarece părea un cerc destul de închis și de dezinteresat de cele din jur. Se prea poate că Al Paisprezecelea să fi ales acum o formă mai exclusivă pentru ucenicii săi pentru a da mai mult mister celor propovăduite. Și nu este exclus ca tot mai numeroasele secrete pe care le impunea apartenența de grupul lui să-i fi transformat convoiul într-o confratrie de unde, din cauza păstrării tainelor, nu se mai putea ieși. Experiența îndîrjirii cu care erau dispuși oamenii să înfrunte orice pedepse, inclusiv moartea, în

cazul că erau atrași în asemenea practici, îi oferea la Roma Baziliscului un cîmp de înrolare mai întins ca oriunde. Pe vremea cînd au fost distruse sulurile găsite în mormîntul lui Numa, mii de oameni s-au pomenit osîndiți la moarte pentru vina de a fi participat la sîngeroase ceremonii nocturne în cinstea lui Bacchus. După puțini ani au urmat alte mii de condamnări. Morbul pătrunsese ca o epidemie, iar după perioade de liniște, izbucnea din nou. De asemenea, și vînătoarea de vrăjitoare se dovedește o boală veche. Pentru cei însărcinați să vegheze la păstrarea tradiției era foarte greu de delimitat cine ar fi capabil să reînteţească urgia : un filosof, un poet, un preot străin, un autor dramatic ? (Iar Baziliscul era ceva din toate astea.) Așa că, din cînd în cînd, Roma îi expulza în mod profilactic, pe toți, așa cum încercăm prin tuse repetată să eliminăm din noi un rău pe cale să pătrundă în organism.

Este puțin probabil ca solia lui Carneade să fi durat doar două zile, atît cît să-și fi rostit cele două discursuri despre dreptate. Nu este probabil o dată deoarece atunci rolul lui Diogene Stoicul și al lui Kritolaos din Pharelis nu ar fi reușit să se traducă în fapte, ceea ce ar fi exclus păstrarea lor în delegație în memoria istoriei şi a doua oară nu este probabilă durata aceasta atît de scurtă întrucît un asemenea drum nu era pe vremea aceea cîtuși de puțin un fleac și dacă s-ar fi finalizat într-o şedere de doar cîteva zile, evenimentul ar fi fost atît de neobișnuit încît ar fi fost pomenită solia și numai pentru atît. Și oare nu este ciudat că istoricii moderni care amintesc de delegația filosofilor la Roma, subliniind breșa adîncă și de neînchis produsă pentru totdeauna în gîndirea noii metropole a lumii (și prin ea generațiilor mai tîrzii), pomenesc despre diferitele expulzări ale altor înțelepți, dar, cu excepția episodului lui Carneade cu discursul despre dreptate, nu vorbesc și despre alungarea celor trei ? În schimb, despre valurile de condamnări pentru practici abominabile se pomenește tot doar aluziv pentru perioada respectivă, în contrast cu anii imediat anteriori și imediat ulteriori, cînd datele devin exacte. Fapt este că niciodată nu s-a putut face legătura între ideile filosofice ale lui

Carneade și ultimul măcel cunoscut al Baziliscului. Și ar fi fost și greu să se facă asemenea legături. Însă Roma era sătulă și senatul trebuia să acționeze : filosofii au fost izgoniți și alături de ei toți cei avînd idei cît de cît străine vechilor obiceiuri. Despre condamnări n-a mai fost vorba : tot acel alai sumbru al Baziliscului a fost găsit lipsit de viață în vila unui patrician bogat, unde se aciuise de mai multe săptămîni. Vilă la care au tras și cei trei filosofi. Cu toate acestea, participarea lor la cele întîmplate în noaptea aceea nefastă n-a putut fi dovedită. Nici în vorbe, nici în fapte. Dar de plecat au trebuit să plece. Și odată cu ei și Baziliscul, socotit brusc făcînd mai mult parte din delegația înțelepților decît din propriul convoi, cel ce pînă cu o zi în urmă îl urma peste tot asemenea unei umbre întunecate. Și tocmai faptul că-l găsim pe Al Paisprezecelea mai degrabă printre filosofi și că totul dă senzația unei afaceri mușamalizate, a unei întîmplări neelucidate complet, dar despre care este mai bine să nu se vorbească prea mult, stabilește rolul fiului lui Katoptronos în delegația celebră a lui Carneade.

Care a fost doctrina Baziliscului este imposibil de reconstituit. Pentru aceasta este de vină, pe de o parte, realitatea că Al Paisprezecelea n-a lăsat nimic scris — în afară de *Epistola de la Rhinocolura*, dar și aceea pierdută —, pe de altă parte secretul impus în jurul procedurilor sale i-a acoperit și ideile. De pildă, din miturile vechi specific eline, grav corupte, revine mereu promisiunea unui teritoriu mirific pentru după moarte, asemenea Insulelor Fericiților, unde ar trăi veșnic împăcați eroii și semizeii. Acel tărîm devenise probabil speranța neașteptată a tuturor discipolilor, încîntați de a scăpa de amenințarea eternului întuneric, de leșia și cenușa fără de capăt, făgăduită tradițional celor mulți. Dar calea spre acel tărîm nu-l constituia un itinerar oarecare, precizabil geografic, asemenea fîșiei de pămînt între Mare și Deșert pe care crezuse că a intuit-o Al Paisprezecelea însuși în tinerețe. Drumul devenise doar un itinerar moral, iar moartea fizică ușa de trecere. Ceea ce spunea Noul Peisitanathos era numai un aspect. Ferestre numeroase spre acel loc așteptat există însă și pe lumea noastră, pretindea Baziliscul. Depistarea acestor ferestre ar fi fost

posibilă în ceremoniile organizate de el. Mai departe scribul nu se hazardează să-i descrie învățătura. Ar fi nu numai imposibil, dar și dăunător. Orice reproducere a unei concepții doar pe jumătate cunoscute duce la descrieri ieftine, de multe ori hilare. (Dar nu tot ceea ce este lesnicios de afirmat este și adevărat.)

Scribul a mai putut afla doar că la plecarea din Roma, toți *cei patru* filosofi erau de acum oameni în vîrstă, că Baziliscul i-a mai însoțit o bucată de drum, dar că, după o vreme, s-ar fi întors. Se pare că în ultimii ani ai vieții ar fi trăit retras, îngrijit de soția sa, o boală a întregului organism obligîndu-l să stea mai tot timpul culcat. A murit zece ani mai tîrziu, uitat de toată lumea.

Carneade, în schimb, a avut parte de o viață lungă, după unii biografi, chiar de o sută de ani. El, cel ce a fost de două ori cruțat de către Bazilisc, ar fi cîștigat o putere de viață mai mare decît cea obișnuită.

În ultimii săi ani, Al Paisprezecelea părea să fi ieșit cu totul din pielea Baziliscului. Autoritățile l-au ignorat din nou și prezența i-a fost tolerată pînă la sfîrșit. Era atît de șters încît nimeni nu s-a mai gîndit să lege de șederea lui la Roma alte și alte ceremonii interzise, alte morți misterioase și alte condamnări. Cetatea însăși suferea de o boală ce o rodea nemiloasă pe dinăuntru, dar apărînd și unele semne vizibile în afară. Baziliscul — despre care nu s-a știut niciodată cînd părăsea un loc — mai sălășluia în metropolă. Abia după moartea sa au urmat cîțiva ani mai liniștiți și, nimeni n-ar fi putut spune de ce, pentru o vreme, acele răbufniri tragice dispărură. Însă nici aceasta nu era mai mult decît o iluzie. Boala Romei, chiar dacă stagna pentru un timp, intrase temeinic în trup. Iar menirea celui de Al Paisprezecelea n-a fost decît să-și introducă urmașii în marele imperiu al lumii. Restul vieții sale, din punctul de vedere al Celor O Sută, nu are importanță și descendenții săi s-au grăbit primii să-l uite.

Se spune că Baziliscul ar fi murit atît de încet, încît funeraliile sale au trebuit să fie amînate de mai multe ori. De fiecare dată toți ai casei erau încredințați că se sfîrșise, însă viața îi revenea în trup. S-a plimbat în aceste răstimpuri iarăși pe calea îngustă.

dintre Ocean și Deșert pe care n-o uitase din tinerețe ? Cine mai știe ? Mai multe luni duraseră aceste plecări și reîntoarceri, iar lunile deveniseră ani. Pînă și în moarte un Bazilisc nu se pierde niciodată în mod cert. Despre el nu se știe niciodată cînd dispare și dacă dispare cu adevărat. Trupul celui de Al Paisprezecelea nu a fost scos în afara orașului pentru a fi înmormîntat decît în momentul cînd a început să se descompună. Și chiar și atunci familiei i-a fost frică să nu trebuiască să-l aducă înapoi.

Această agonie deosebit de lungă, cu numeroasele întoarceri la viață, unele readucîndu-l în mod miraculos chiar la relative puteri, l-au făcut pentru ultima oară celebru. Dar nimeni n-a mai legat muribundul de sumbrul personaj din timpul vieții.

„O moarte ca aceea a celui de Al Paisprezecelea", se spunea pentru orice agonie îndelungată și doar puțini mai erau cei ce știau legenda conform căreia un Bazilisc nu moare niciodată, el căutîndu-și cu infinite ezitări un nou trup unde să se cuibărească.

AL CINCISPREZECELEA

— Iustitius —
(185 î.e.n. — 105 î.e.n)

DESPRE IMPULSUL ADÎNC SPRE DREPTATE

Pentru a înțelege mai ușor primii ani de viață ai copilului Al Cincisprezecelea, ar trebui să răsfoim fragmentele în care se citează „Epistola de la Rhinocolura" singurul înscris lăsat de tatăl său. (Dar urmărirea consecințelor acestei referiri ar fi riscantă.) Există acolo un pasaj unde Baziliscul stabilește regulile de aur ale educației, precum și precizarea explicită că, în măsura posibilităților, conform acestor reguli a fost crescut cel ce avea să fie cunoscut drept G. Iustitius. Și iată acum, care ar fi, după Bazilisc, perceptele ideale ale pedagogiei :

1. Scopul principal al educației este deprinderea copilului de a face totul pentru a-și dobîndi fericirea. El trebuie să învețe de mic că nu există nici o crimă nejustificabilă în numele acestui deziderat.

2. Deoarece alternativele umbresc fericirea și împiedică instalarea unei stări de seninătate, datoria părinților este să-și crească de timpuriu copiii într-o severitate absolută, astfel încît să le ia de la început orice posibilitate de opțiune. Un copil fără latitudinea de a alege este un copil care n-are ce regreta, este deci un copil fericit.

3. De obicei odraslele celor bogați și puternici nu ajung să prelungească gloria ascendenților lor din cauza că beneficiază de prea multe înlesniri și se dezvoltă prea ușor. Iată ce-i împiedică să-și formeze capacitățile proprii de luptă pentru fericire ! De aceea copiii trebuie să fie abandonați cît mai de timpuriu în viață,

deoarece numai astfel li se dă prilejul de a concura cu șanse egale în competiția care reprezintă traiul muritorilor. (Și să mai crezi despre conceptul de „selecție naturală“ că ar fi o descoperire a vremurilor moderne...)

E foarte probabil să fi fost menționate mai multe asemenea reguli, însă doar atîtea ne-au parvenit prin intermediul unor citări mai tîrzii. Cunoscînd opera și viața a numeroși teoreticieni ai pedagogiei, scribul a fost tentat să nu acorde o prea mare importanță preceptelor presupuse a fi fost formulate de Bazilisc. De cîte ori teorii minunate n-au fost contrazise în viață cu propriii copii tocmai de către cei ce le-au emis ? Și literatura este prea plină de exemple și viața înconjurătoare de asemenea. Iar puținul ce ne-a rămas din biografia celui de al Paisprezecelea pledează și el împotriva educării nemijlocite a lui Iustitius de tatăl său. Dacă Al Cincisprezecelea s-a născut într-adevăr după nunta sîngeroasă de la Aquileia, înseamnă că primii ani de viață i-a petrecut într-o lungă pribegire prin lume. Pînă la răscoala Macabeilor, Baziliscul nu și-a mai arătat chipul și itinerariile sale au rămas necunoscute. Poate că nu era un simplu zvon că Al Paisprezecelea ar fi lucrat pe două planuri : atît pentru romani, cît și pentru Perseus. Acest amănunt ar îngădui nenumărate speculații. Chiar și aceea că Baziliscul ar fi plecat în mare grabă de lîngă macedonieni și s-ar fi arătat cît mai ostentativ în altă parte a lumii, tocmai pentru a-și șterge urmele într-un loc în care devenise preferabil să nu fi fost niciodată. La fel cum e posibil să fi cutreierat deja de mai multă vreme Asia în fruntea alaiului său pestriț de adepți. Oricum, viața lui, mai mult sau mai puțin nomadă, era favorabilă preceptelor de educație propagate de el. (Deși, dacă ar fi să le analizăm mai atent, ne-ar izbi de la început faptul că aplicarea regulii după care copiii ar trebui abandonați cît mai devreme pentru a fi obligați să se descurce singuri de timpuriu anulează din momentul respectiv posibilitatea altor influențe directe ale familiei...) Și, iarăși, nu e exclus ca toate astea să fie false fiindcă nu avem de ce să nu acceptăm (și) ipo-

teza după care mama celui de Al Cincisprezecelea ar fi plecat cu mulți ani în urmă la Roma, că și-ar fi crescut fiul acolo și și-ar fi așteptat bărbatul acasă. Dar dacă și acesta ar fi revenit din cînd în cînd în mijlocul familiei, ca să plece din nou și din nou în alte peregrinări ?

In timpul răscoalei Macabeilor, Al Cincisprezecelea avea șaptesprezece ani. Frații Grachi încă nu se născuseră. Dar de acum biografia i se luminează pe baza mărturiilor faptelor. Activitatea lui, atît de diferită de cea a tatălui său, ne face să credem că, măcar în privința idealului de viață, concepțiile educative ale Baziliscului nu s-au răsfrînt asupra sa niciodată.

Dar încă mai înainte, să fi fost de vreo cinci ani, mergea alături de maică-sa pe un drum ce cobora lin, în spirale largi, o înălțime. (Niciodată n-a putut reconstitui cu precizie locul și poate de aceea de-a lungul anilor a avut de multe ori o impresie dureroasă că se află din nou acolo.) De o parte zidul de stîncă, de cealaltă valea. Pe margini copaci rari, cu ramuri desfrunzite ca oasele goale ale unui animal ciugulit de păsări și fiare. Jos, pășind sprijinindu-se în baston, un bătrîn se apropia de poala dealului. Moșneagul era gata să se piardă din cîmpul lor vizual cînd, apărînd de după stînci, doi tîlhari, doi sclavi îl doborîră dintr-o singură lovitură, se aplecară asupra lui și dispărură la fel de repede pe cum s-au ivit.

Se opri locului, și mama, însă, neobservînd nimic, îndemnă băiatul să plece mai departe. Cînd își văzu copilul tremurînd tot, speriată, îl luă în brațe și se grăbi cu el de acolo. Al Cincisprezecelea nu-și amintea unde l-a dus mama și dacă erau numai ei doi și cum de nu au fost însoțiți de un sclav. Nu-și amintea decît cele cîteva clipe cît a durat atacul asupra bătrînului. După ce l-a luat mama în brațe, el continuînd să tremure, îi arătă mereu cu mîna locul incidentului, dar fie că pentru că bătrînul zăcea pe jos, fie deoarece au schimbat locul unde s-au aflat în clipa agresiunii, mama nu putea vedea nimic și nu luă agitația pruncului decît drept un semn al unei boli pe cale de a se instala.

În istorie, Al Cincisprezecelea a purtat prenumele „Gaius", urmat de numele gentilic și de un supranume, pe care îl vom modifica puțin și-l vom transcrie drept „Iustitius". Este cunoscut astfel încă de pe vremea venirii lui Polibiu la Roma, adică de cînd fiul Baziliscului era încă foarte tînăr. De unde trebuie să tragem cel puțin trei concluzii : în primul rînd că băiatul a sosit pe lume într-adevăr dorit, Gaius însemnînd „bucuria părinților". (Chiar dacă lista uzuală a prenumelor latine era relativ restrînsă, alegerea nu putea fi întîmplătoare cu totul.)

In al doilea rînd, rezultă că între timp Baziliscul devenise cetățean roman și că Al Cincisprezecelea purta de acum un nume gentilic moștenit.

Iar, în al treilea rînd, trebuie să admitem că, din tinerețe, fiul celui de Al Paisprezecelea s-a bucurat de o anumită faimă distinctă, bazată pe fapte de biografie și îndreptățind un cognomen atît de măgulitor.

Dacă despre sentimentele ce le-a trezit de la început părinților este imposibil de discutat după atîta vreme și dacă nu avem nici un indiciu asupra modului cum au ajuns Cei O Sută la un moment dat în posesia unui nume gentilic latin — viața Baziliscului rămînînd un mister pe care probabil că nu-l va mai dezlega niciodată nimeni —, renumele timpuriu al lui Iustitius se trage dintr-o întimplare ce o cunoaștem, iar viața sa ulterioară nu avea decît să confirme porecla primită atît de devreme.

Înainte ca Perseu să fi fost înfrînt la Pydna și dus la Roma, după un război ce se tărăgăna de patru ani, Iustitius a fost trimis cu o misiune cel puțin neobișnuită pe frontul macedonian. Straniul începea și de acolo că nu avem certitudinea nici măcar că fiul Baziliscului era deja major la acea dată, fiind deci cu atît mai lipsită de uzanță însărcinarea sa. Poate că tocmai din această pricină, ulterior s-a confirmat că Al Cincisprezecelea și-ar fi ales singur misiunea și ar fi cerut încuviințarea s-o poată duce la îndeplinire. Printre numeroșii profitori ai acelor vremuri tulburi, printre nenumărații aspiranți la gloria imediată sau la faima istoriei, era puțin probabil ca senatul să aibă

vreme să remarce de la sine un tînăr care nici măcar nu provenea dintr-o familie evidențiată în vreun fel pînă atunci pentru binele cetății.

Misiunea era să supravegheze, în special, fidelitatea aliaților și să stabilească nu atît vitejia și gradul de participare al acestora la lupte, cît mai ales cazurile cînd cetăți sau numai grupuri treceau conjunctural dintr-o tabără în alta. Cînd i-au sosit la Roma rapoartele, ele erau atît de exacte, atît de lipsite de orice părtinire și însoțite întotdeauna de dovezi indubitabile, încît în curînd, cuvintele sale aveau să cîntărească decisiv în aprecierea fidelității unei cetăți sau a unei simple persoane. Tînărul era plin de energie și capabil de a-și folosi mereu uriașa putere de muncă în urmărirea unui scopt anumit, astfel încît după înfrîngerea definitivă a lui Perseus, a fost în măsură să cunoască amănunte despre faptele oricui — roman sau străin — amestecat în războiul tocmai încheiat. Prestigiul și autoritatea în materie îi erau atît de mari, încît niciodată nimeni nu încerca să pună la îndoială o informație venită din partea lui. La aceasta, spune tradiția, ar fi contribuit și faptul că și-ar fi acuzat și propriul tată pentru lipsă de loialitate față de Roma și că doar sentința blîndă de care s-a bucurat Baziliscul din partea judecătorilor l-ar fi scutit pe acesta de soarta celor condamnați pentru trădare. Însă despre procesul propriu-zis al celui de Al Paisprezecelea nu ni s-a păstrat nici cea mai vagă informație, așa că n-ar fi exclus ca episodul să fi fost inventat ulterior doar pentru a i se mări faima lui Iustitius.

Însuși Polibiu, adus la Roma de un grup de o mie de ostateci athenieni în urma prigonirii macedonofililor, nu s-a putut reține să nu laude cumpătarea și lipsa de prejudecăți a celui de Al Cincisprezecelea, considerîndu-l drept unul dintre cei mai reprezentativi bărbați romani, cu calități definitorii pentru cetatea în care fusese adus și pe care n-a încetat niciodată s-o admire.

Cînd crainicii biruinței au sosit la Roma cu vestea cea mare, împreună cu Q. Fabius, L. Lentulus și O. Metellus, s-a reîntors și G. Iustitius. Neștiindu-se încă

nimic despre soarta lui Perseus și unde se ascunde el și nefiind prima victorie a romanilor asupra macedonienilor, deși se bucura din suflet de cele auzite, poporul nu putea încă aprecia însemnătatea izbînzii consulului Paulus Aemilius — mai ales că a fost și de mirare că acesta a reușit să înfăptuiască în numai puține săptămîni ceea ce alții n-au putut duce la capăt nici în patru ani. Deoarece un dușman ce n-a fost ucis sau măcar prins poate reveni peste o vreme cu luptă împotriva cetății biruitoare, nimeni nu îndrăznea încă să spere la sfîrșitul definitiv al statului macedonian. De aceea înfrînții mai erau socotiți niște inamici potențiali, ceea ce a influențat în mare măsură atitudinea față de ei. Iar modul cum a judecat Paulus grecii, consfințește faptul că incriminarea colaboraționiștilor este mai veche decît se crede îndeobște. Dar poate că lunga vînătoare de macedonofili ar fi fost și mai crîncenă, și mai lungă decît a fost, dacă această furie dezlănțuită încă din momentul victoriei n-ar fi atenuat-o cît de cît G. Iustitius. Într-un discurs ținut în senat, el a cerut pedepsirea fără milă a tuturor celor ce au trecut dintr-o tabără în alta, a celor ce au încercat să profite în vreun fel de pe urma aparentei schimbări a raportului de forțe, a tuturor celor ce i-au instigat la luptă pe macedonieni, vînzîndu-le iluzii false în legătură cu șansele lor de izbîndă în confruntarea cu Roma, a tuturor celor ce au căutat să mijlocească între cele două puteri în schimbul unui preț în aur sau a altor avantaje. Pedeapsa cu moartea li se cuvine tuturor oamenilor vinovați de a fi făcut prin acțiunea lor să curgă chiar și sîngele unui singur roman, a continuat el, fiindcă aceia, prin faptele lor, practic au mezat viețile cetățenilor și ale aliaților căzuți în lupte.

„Dar, a continuat Iustitius, nimeni și nimic nu-i permite biruitorului să devină un judecător arbitrar. Dreptul celui ce a învins se rezumă la înfrîntul său și nu la popoarele șovăielnice cu care nu a fost în mod explicit în luptă și cu care nu poartă nici în continuare ostilități. Dreptul biruitorului îngăduie impunerea de oameni de încredere printre cetățile aliate, dar niciodată biruitorul nu trebuie să încurajeze ca în numele

său să fie nedreptățite persoane nevinovate, doar fiindcă s-ar pune în calea unui prieten de-al celui mai tare. Așa și cu cetățile ce mai mult au stat între Roma și Macedonia decît alături de una dintre ele. Vor trebui pedepsiți toți cei ce, profitînd de ignoranța concetățenilor lor, au contribuit la vărsarea de sînge roman. Însă Roma, dacă dorește să fie cunoscută în lume nu numai ca o mare putere militară, dar și ca un arbitru drept prin însăși moralitatea sa, va trebui să pedepsească în aceeași măsură și pe vinovații care au uneltit împotriva ei, cît și pe cei ce, în numele alianței, ar comite abuzuri și acte samavolnice, crezînd că simpla prietenie a noii capitale a lumii le dă dreptul de a profita asupra unor inocenți. Oricine trebuie împiedicat să întineze prestigiul învingătorului, să-i submineze bunul renume, să înlăture credibilitatea rolului de arbitru suprem pe care tinde tot mai mult să-l ia Roma."

Iată ceva dacă nu complet nou, cel puțin încă nespus în cuvinte. Iustitius a ridicat în fața senatului un principiu, pe care avea apoi să-l fundamenteze în scrieri și să-l legifereze, în măsura posibilităților. Dar meritele lui n-au fost numai de ordin teoretic, el fiind interesat mult mai degrabă de a fi de față întotdeauna acolo unde se petreceau sau s-ar fi putut petrece abuzurile împotriva cărora a luptat întreaga-i viață.

Vorbele i-au fost ascultate cu mirare în senat, dar și cu înțelegere. Tînărul nu părea să vîneze onoruri și ambiții personale și se dovedea sincer interesat de bunul renume în lume al cetății. Dar, parcă ghicind gîndul asistenței, Iustitius continuă, povestind o întîmplare cu care îi influență decisiv pe ascultători. (Ulterior au existat unele insinuări ce au pus sub semnul întrebării și acea întîmplare, la fel cum s-a sugerat și că procesul Baziliscului ar fi fost inventat tot doar pentru a-i mări faima celui de Al Cincisprezecelea.) G. Iustitius a povestit că odată, călătorind împreună cu numai trei însoțitori, după ce s-a predat Gentius, regele ilirilor, a fost prins într-o ambuscadă de către un grup de ostași dintre aceia ce pribegeau peste tot, în speranța că vor da de o forță mai mare de care să se poată atașa pentru a pleca nestingheriți în țara lor și,

mai ales, încercînd astfel să scape de a fi făcuți prizonieri de către romani. Spre norocul lui Iustitius și al însoțitorilor săi, abia începuse încăierarea că apărură acolo și niște ahei, sub forma unei armate a nimănui. Pînă la urmă, ilirii au fost puși pe fugă și un grec, pe nume Lapithes, accentuînd serviciul făcut romanilor salvîndu-le viața, deși la fel de bine ar fi putut trece și de partea cealaltă împreună cu oamenii săi, îi ceru, în schimb, lui Iustitius și tovarășilor lui să-l însoțească pînă într-un sat apropiat, ascuns după dealuri. Acolo s-ar fi aflat un dușman de-al său personal, pe care avea acum ocazia să-l omoare. G. Iustitius îl urmă, dar ajunși la fața locului, constată că e pe cale de a fi amestecat într-un măcel. Așa că refuză să-și ajute noua cunoștință în răzbunarea acesteia și nu acceptă nici măcar să se spună că un roman a îngăduit acele crime.

„Dar ți-am salvat viața“, s-ar fi mirat Lapithes.

„Mi-ai salvat mie viata, nu și Romei ! Nu-i același lucru, nici pe departe !“ ar fi răspuns cel de Al Cincisprezecelea. „Dacă vrei neapărat să continui ceea ce ai început, va trebui să mă omori și pe mine ! Pentru că viața mea nu justifică o crimă !“

„Îl cunoști pe cel pe care vrei să-l salvezi cu prețul vieții tale ?“ l-ar fi întrebat Lapithes. „Îi ești chiar atît de dator ?“

„Nu-l cunosc și nu-i sînt dator decît cu exemplul pe care trebuie să-l dea peste tot un roman !“ ar fi răspuns Iustitius.

Renunțînd să-și mai facă dreptate folosindu-se și de prezența unui roman, Lapithes ar fi înjurat, dar s-ar fi abținut să mai acționeze în vreun fel, părăsind în grabă satul.

Mai tîrziu, acheeanul ar fi luptat în armata lui Perseus la Pydna. Luat prizonier, ar fi încercat să scape, folosindu-se de incidentul în care i-a salvat viața lui Iustitius. Dar acesta nu-i arătă nici o înțelegere. Mirat, Lapithes l-ar fi întrebat de ce a fost gata să moară pentru un grec pe care nu-l cunoscuse, dar refuza să-l ajute pe un altul care i-a salvat viața.

„Fiindcă viața mea nu este etalonul tuturor lucrurilor. Tu ai luptat împotriva Romei și trebuie să plă-

tești pentru asta. Dacă aș proceda cum ai vrea tu, viața mea n-ar reprezenta mai mult decît o biată monedă de schimb !“, veni răspunsul.

Unul dintre însoțitorii lui Iustitius confirmă cele spuse de acesta. Întîmplarea devenise apoi o pildă pentru dreptul propagat de fiul Baziliscului.

Copilul Al Cincisprezecelea renunță să mai comenteze scena la care asistase, dar se interesă discret de deznodămîntul ei. Fiindcă nimeni nu înțelegea ce dorea și pentru că nu putea fi satisfăcut, băiatul deveni tot mai nervos și tot mai sîcîitor. Pînă ce, într-o zi, auzi întîmplător pe cineva povestind că au fost prinși trei sclavi, trei bandiți ce atacau drumeții, îi jefuiau și îi omorau ca să nu lase martori în urmă. (Atunci cînd coborîse dealul cu mama, își amintea perfect că zărise doar doi oameni atacîndu-l pe bătrîn. Poate însă că unul scăpase cîmpului său de vedere sau stătuse de pîndă în vreme ce ceilalți săvîrșeau jaful.) Copilul preluase informația cu o infinită bucurie și păru că se liniștește. Întreaga-i conduită se schimbă. Mama răsuflă ușurată : zeii i-au ascultat ruga fierbinte și au lăsat pruncul să i se vindece...

În drum spre Alexandria, unde trebuia să-l întîlnească pe Antiochos și să-l convingă să se retragă din Egipt, senatorul C. Popillius a fost interceptat de trimiși rodhieni. Aceștia îl implorară să vină în insulă pentru ca poporul lor să se poată justifica față de romani. În anale ni s-au păstrat discursurile lui Popillius și ale lui Decimus în fața adunării insularilor speriați. În timp ce Popillius vorbi mulțimii în felul lui dur, lipsit de orice înțelegere, Decimus ceru să fie pedepsiți doar cei vinovați de simpatie față de macedonieni. Și, deși astfel încercase să mai îndulcească vorbele tăioase ale senatorului, efectul discursurilor a fost atît de limpede, încît mulți dintre cei ce se simțeau amenințați fugiră din țară fără a-și mai îngădui măcar timpul să mai treacă pe acasă, iar alții își luară singuri viața.

Nimeni nu știa cum se va manifesta pedeapsa romană și populația insulei aștepta îngrozită trecerea fiecărei noi zile. Pierderea posesiunilor din Asia Mică păru doar un prim act de represalii și oamenii se pregăteau pentru noi nenorociri, deși incertitudinea însăși era cea mai cruntă pedeapsă. Nereușind s-o îndure, rhodienii au trimis mai multe solii către senat, folosind pentru ele bărbații cei mai nepătați și, în special, oameni în vîrstă însărcinați să înduplece și să stîrnească mila romanilor. Totuși, nici măcar veteranii care au luptat împotriva lui Filip alături de Roma, nici cei ce s-au opus seleucizilor, prelungind aceeași alianță, n-au fost primiți de fruntașii învingătorilor sau au fost trimiși acasă fără un răspuns clar.

Iustitius trecînd prin Rhodos, un an mai tîrziu, constată că față de zilele discursului lui Popillius, la care fusese martor ocular, populația insulei arăta încă și mai îngrozită, cele mai cumplite zvonuri torturîndu-i zilele și nopțile. Un an de neîntrerupt coșmar este un blestem suficient de greu de purtat prin el însuși, însă de frică, unii se acuzau pe alții și ranchiune vechi erau rezolvate prin denunțuri oribile și în numele furiei Romei. Oricine putea fi omorît în plină stradă sub învinuirea că s-ar fi arătat binevoitor macedonienilor și nimeni nu avea curajul să facă o plîngere și nimeni nu avea curajul nici măcar să comenteze fapta. Excesele mistice proliferaseră și ele odată cu deznădejdea. Cînd sosi Iustitius în Rhodos, observă că nici măcar nu a mai fost nevoie ca senatul să intervină concret în insulă deoarece represaliile de aici întreceau prin teroare efectele unei eventuale expediții de pedepsire.

„Perseus a reușit să cumpere cu zece talanți pe regele ilirilor pentru a-l întoarce împotriva Romei. Rhodosul n-a luptat, ci doar a fost atît de nerod încît să creadă că ar putea să concilieze între cele două mari puteri aflate în război și vina sa a fost că a sperat că, de pe urma acelor tratative, să se poată îmbogăți și mai mult... Deci nu din grija față de Roma și-a oferit Rhodosul bunele servicii, ci doar pentru a trage foloase personale. Și nici n-a făcut măcar un secret din asta. Dar, pe de altă parte, nu trebuie uitat că Rho-

dosul a luptat de generații alături de Roma și că a dat întotdeauna dovadă de curaj și de loialitate. Neamul ce l-a înfruntat în cel mai lung și cel mai greu asediu pe Demetrios nu poate fi tratat ca un neam de lași" a spus Iustitius în fața adunării poporului roman, cerînd să-i fie permis să plece pe insulă pentru a putea restabili acolo un trai normal. „Nu este permis ca Roma să fie folosită ca pavăză pentru nelegiuiri. Nu este admisibil ca Roma să devină o scuză pentru nemernici. Dar nu este indicat nici ca adevărații vinovați față de Roma să nu fie pedepsiți. În toate aceste cazuri s-ar crea un precedent care ne-ar aduce mai multe prejudicii decît un război pierdut pe cîmpul de luptă".

Adunarea a ascultat discursul lui Iustitius și i-a dat voie să plece în numele ei la Rhodos pentru a pune capăt unei situații ce se tărăgăna și așa prea mult și de care senatul aproape că a și uitat, deși numeroasele solii venite periodic de pe insulă mai învîrteau din cînd în cînd cuiul în rană.

Al Cincisprezecelea, care cunoștea atîtea despre alții, plecînd în Rhodos, își cercetă și propriul trecut. Dar amintirile adesea mai mult strică decît ajută. Omul caută justificări în numele unor străbuni uitați și încearcă să-și hrănească orgoliile cu fapte strălucite ale strămoșilor, față de care nu are nici o vină, însă nici merite nu are. Curiozitatea unora este veșnic trează, iar speranța în urmași se lasă răsfrîntă în oglinda celor din care se trag. Anii trăiți i se păreau lui Iustitius limpezi și cu evenimente firești în logica unei istorii fără secrete. Dar deja primii pași în trecut îi răsculau amintiri ce-l depășeau, în timp ce memoria străbunilor intra într-o ceață aproape completă. La tatăl său, la Bazilisc, nu-i plăcea să se gîndească, viața aceluia era un secret în care-i era frică să cotrobăie. Bunicul nu-i aparținea numai lui, Katoptronos umplea legendele ; tatăl bunicului dinspre tată murise foarte devreme, cel dinspre mamă luptase împotriva lui Hannibal, fără a se distinge în vreun mod anume ; un învățat alexandrin ar urma mai jos pe răboj — cel ce afirmase că nu pămîntul ar fi centrul lumii și a cărui faimă tocmai era pe cale de a atinge apogeul —, dar

tatăl aceluia, adică tatăl bunicului bunicului lui Iustitius, a fost amestecat în asediul Rhodosului de către Demetrios Poliorcetul, în cea mai glorioasă pagină a insulei. Ce s-a ales din acel strămoș nu i-ar mai fi putut spune nimeni, dar soția îi fusese o băștinașă și era foarte probabil că familia bogată din care se trăgea să aibă în continuare o influență mare asupra evenimentelor locale. Nu era, prin urmare, deloc exclus ca, acuzînd pe cineva de trădare, Iustitius să-și condamne o rudă. Numai că, după atîtea generații, faptele trec în umbra legendelor și Al Cincisprezecelea nu trebuia să se teamă prea mult că genealogia sa va fi cunoscută și de alții.

Nu-i era frică de alții, nu-i era frică de el însuși. Iustitius iubea Roma și credea în misiunea ei istorică. Tot restul nu erau decît amănunte. E adevărat că viața însăși nu e decît o înlănțuire de asemenea amănunte. Dar, considerîndu-le ca atare, chiar dacă lua fiecare lucru cît putea mai în serios, viața nu-l putea îndepărta de la menirea sa, nu-i putea influența hotărîrile, nu-i strecura șovăieli în acțiuni.

Știa, așadar, că nu-i exclus să aibă rude în Rhodos, ba că e chiar probabil să se întîlnească fără să știe cu ele, însă nu dorea să facă nici un fel de cercetări în privința aceasta. Oricît am fi de puternici, nu trebuie să ne supralicităm forțele, ducîndu-ne în ispită. Rhodos este o insulă pierdută dintr-un basm și, asemenea cazului străbunului său, și șederea sa fu încărcată cu numeroase coincidențe. De pildă, întîlni un bărbat înalt și palid, semănînd întrucîtva cu Baziliscul, unul dintre cei mai bogați oameni ai locului, neamestecat în politică, neamestecat nici măcar în alte privințe în conducerea cetății. Fire rezervată, refuzase de mai multe ori demnități și onoruri. Nu din prudență, după cum îi explicase lui Iustitius, ci pentru că nu credea în ele.

— Dealtfel, nici n-am venit la tine să te jeluiesc, asemenea atîtor altor concetățeni de ai mei, nici să-ți stîrnesc mila, nici să-ți cer o favoare specială pentru mine sau pentru familia mea sau chiar pentru Rhodos, spuse. Vreau doar să cunoști realitatea despre cele petrecute aici, ca să poți judeca apoi singur în legă-

tură cu modul cum să-ţi exerciţi puterea. Faptul că m-am ţinut departe de evenimente îmi dă dreptul de a judeca sau, mă rog, de a descrie faptele aproape ca un străin, aproape ca şi cum le-aş fi privit de afară.

Asta nu-i plăcu de două ori lui Iustitius : o dată pentru că avea impresia că omul din faţa sa vrea să se opună, prin poziţia lui, celorlalţi rhodieni sau că vrea, cel puţin, să se delimiteze de ei. Asemenea gesturi duc de cele mai multe ori la trădare. În al doilea rînd, nu-i plăceau oamenii care stăteau deoparte, care nu se implicau în treburile comunităţii, care parcă trăiau deasupra semenilor şi nu printre ei şi pentru a-i sluji. Pînă la urmă şi o asemenea atitudine duce de multe ori tot la trădare.

— Deci n-ai venit să mă rogi nimic, spuse. Ai venit să mă înveţi cum să procedez.

O umbră uşoară trecu peste rhodian şi romanul trebui să admită că bărbatul din faţa sa nu e prost deloc. Dar umbra trecu aproape imperceptibil.

— Înaintea ta a sosit aici renumele pe care ţi l-ai cîştigat. Am să fiu sincer, deşi nu mai ştiu dacă-ţi place înainte de toate sinceritatea. Omul din tine nici nu mă interesează, însă renumele tău mă obligă să-ţi vorbesc.

— Nu sinceritatea ta m-ar supăra, ci tocmai faptul că nu te pot crede. Ce vrei să obţii totuşi de pe urma acestei întrevederi ? Dacă lupţi pentru cetate, atunci nu este adevărat nimic din ceea ce mi-ai spus pînă acum. Iar dacă vrei să cîştigi ceva doar pentru tine, atunci renumele meu ar trebui să-ţi sugereze că nu vei primi din partea mea nimic. Îmi pari un om deştept şi ştiu că ai luat toate astea în socoteală înainte de a veni la mine — aşa că scopul tău este mai subtil. Mai mult de viclenie decît de sinceritate cred că este vorba în cele pe care încerci să mi le înfăţişezi.

— Singur ai spus că nu ştii ce vreau de la tine. N-ar fi mai bine să mă judeci mai tîrziu ?

Iustitius tăcu şi-l ascultă pe cel pe care-l bănuia a-i fi rudă îndepărtată. Nu mai interveni în discuţie şi se mulţumi să-şi ţină observaţiile pentru el. Neplăcerea pricinuită de faptul că rhodianul acesta nu-l trata cu linguşeala cu care era obişnuit se compensa

cu orgolioasa consolare că o rudă, chiar și atît de îndepărtată, își păstrase totuși demnitatea. De exemplu, personajul acela ciudat începu să-i facă reproșuri că a venit să-i condamne pe rhodieni, el, un roman lipsit de cele mai vagi cunoștințe despre viața de pe insulă. (Asta în timp ce Al Cincisprezecelea fusese numit nu o dată un al doilea Polemon din Ilion, datorită erudiției dovedite de tînăr în cunoașterea amănunțită a celor mai diverse ținuturi locuite de cetățeni, aliați și dușmani.) Nici un mușchi nu se clinti pe fața lui Iustitius nici cînd rhodianul vorbi despre tradițiile eroice ale insulei și despre faptul că populația ar fi știut întotdeauna, indiferent de conjunctura politică internațională, să-și păstreze supremația în zonă și să fie cel mai important pilon al podului spre Asia. Bărbatul blond și înalt îi tot lăudă romanului istoria locului, de parcă ar fi uitat cu totul că acela venise să-i judece și nu să-i răsplătească pentru o faptă de laudă. Nici un mușchi nu tresări pe fața lui Iustitius în timp ce-l asculta pe bărbatul cu pielea albă, ce nu bănuia că au avut strămoși comuni, *dar tocmai acela fusese momentul care decise soarta Rhodosului*.

Trecînd prin port, Al Cincisprezecelea privi de pe diguri blocurile informe de material căzute în mare și astupînd aproape în întregime intrarea vaselor. Privi urmele Colosului cu sentimentul că se odihnește la căpătîiul mormîntului unui străbun. Și nu era oare acesta adevăratul monument funerar al lui Leukos, despre care „al doilea Polemon din Ilion“ cunoștea ceea ce contemporanii au uitat de mult ?

Din discuția cu ruda care nu mai știa că-i este rudă, Iustitius a rămas cu două convingeri : una pentru toată viața, aceea că nu este niciodată bine ca un om priceput în treburile obștești să se apuce să facă pe purtătorul de cuvînt al concetățenilor, acela spunînd întotdeauna tocmai adevărurile pe care un cunoscător n-ar ști cum să le ascundă mai bine. (De aceea, în toate misiunile sale următoare, Iustitius va căuta să stea de vorbă în primul rînd cu oameni neamestecați pînă atunci în politică, ba, uneori, chiar și cu femei.) A doua concluzie era mai concretă, dar cu repercusiuni

cumplite pentru Rhodos : Al Cincisprezecelea pricepu că tocmai cel ce i-a vorbit era purtătorul sentimentelor tuturor localnicilor și că aceştia nu se temeau atît nici pentru posesiunile lor, pe care, iată, le-au și pierdut în Asia, nici pentru bunurile lor şi într-o oarecare măsură nici pentru viețile lor fizice. Le era mult mai frică să nu-și piardă vechiul trai, traiul cu care s-au obișnuit, care le hrănea mîndria și orgoliile, fără a-i obliga, însă, și la privaţiuni, un trai ce-i făcuse celebri printre greci și pe care încercau să-l păstreze şi în noua conjunctură a lumii. In acest scop nu pregetau să-i sacrifice pe unii dintre ei, pe cei mai bogați, pe cei mai vicleni, pe cei mai îndrăzneți, indiferent pe cine. Jertfiții dispăreau, asemenea unor copaci tăiați într-o pădure. Cu vremea, locurile se acoperă cu iarbă, cu tufişuri, poate cu alți copaci. Nimeni nu le mai știe lipsa. În schimb, pădurea va arăta așa, exact așa ca înainte. Aceasta era nădejdea lor, aceasta era nădejdea celor mai multe cetăţi înfrînte. Și era și drept să fie aşa, gîndi Iustitius : nerod cine taie pădurea, cînd își poate exercita represiunile și asupra unor copaci. Dar ce pedeapsă este aceea ce nu schimbă nimic ?

Odată cu plecarea lui Iustitius din Rhodos s-au terminat, ca prin minune, actele de delațiune, omorurile săvîrșite în numele Romei, abuzurile și fărădelegile unor sicofanți de ocazie. Insula își recîștigă legalitatea. Dar viața de odinioară dispăru pentru totdeauna și fiecare locuitor uită încetul cu încetul liniştea și bunăstarea de demult. Părăsind insula, Iustitius pregăti proclamarea Delosului ca „port liber" și în felul acesta îi luă Rhodosului vechiul trai. Înălțarea noii puteri, aflate în fața Rhodosului pe drumul comercial ce venea din Asia, transformă toată harta economică a Mediteranei de est. Iustitius nu pedepsi oameni, pedepsi întreaga insulă. Iar aceasta nu-și va mai reveni niciodată.

Copilul tot întreba în stînga și în dreapta ce s-ar fi ales din tîlharii care atacau oameni nevinovați ziua în amiaza mare și se arăta mulțumit cînd i se repeta că

fuseseră judecați și executați. Așa era drept să se întîmple.

Între victoria romană de la Pydna și a tribunatul lui Tiberius Gracchus sînt treizeci și patru ani. O viață de om. Dar istoria nu ne-a lăsat multe amănunte despre traiul lui Iustitius din toată această vreme, deși în acest răstimp faima i-a crescut mereu. Al Cincisprezecelea devenise cel mai ilustru legist al timpului și competența sa în materie a devenit chezășia unei hotărîri drepte și de necomentat. Atunci cînd a plecat să ducă justiția romană la Rhodos avea între 19 și 22 ani, în perioada evenimentelor Gracchilor 51—64. Tăcerea analiștilor în legătură cu el într-un interval atît de întins ar fi fost cît de cît explicabilă dacă acest lung răstimp ar fi fost scutit de tulburări. Însă între 168 î.e.n. și 134 î.e.n. au avut loc revolta Macedoniei, al treilea război punic (soldat cu distrugerea Cartaginei), războiul Ligii aheene împotriva Romei și nimicirea Corintului de către Mummius, războiul sclavilor din Sicilia. Și altele și altele. Iar, între timp, s-au emis numeroase legi, Roma a fost confruntată cu reglementarea juridică a diferitelor situații inedite, cu răbufniri religioase paroxistice, cu guvernarea noilor provincii și cu stabilirea statutului tuturor învinșilor, precum și a celor ce au stat într-o neutralitate mai mult sau mai puțin benevolă. Istorici care ne povestesc pe larg faptele nu-l mai amintesc (aproape) defel pe G. Iustitius, deși s-au ocupat de el pe vremea cînd fusese abia ceva mai mult decît un adolescent. Cînd reapare din uitare, Al Cincisprezecelea vine încărcat cu întreaga-i autoritate și cu renumele cu care a intrat pentru totdeauna în literatură. Pînă atunci, printre nenumăratele personaje ale epocii este amintit doar de cîteva ori și nu pentru faptele sale, ci alături de alte trei-patru nume asociate cîte unei acțiuni. Astfel, în revolta Macedoniei se pare că ar fi avut un rol important în stabilirea vinovăției celor ce au crezut în uzurpatori, creind un precedent în legătură cu aprecierea culpei de inducere în eroare și cea a celui ce s-a lăsat indus. În al treilea război punic ar fi fost mereu alături de Scipio Africanul, pe

care probabil că l-a urmat în expediție și al cărui sfătuitor se pare că ar fi fost. Dealtfel, apartenența sa la cercul Scipionilor este certă, Iustitius oferindu-i acestuia rigurozitatea raționamentului juridic, în vreme ce el a primit de aici prestigiu și finețe. Cu atît mai dramatică va fi prima lui transformare, cînd va trece cu totul de partea opiniilor lui Tiberius Gracchus. La fel cum tot aici trebuie căutate, poate, și rădăcinile adînci ale inconsecvențelor sale în îndepărtarea de Semproni, pe vremea lui Caius Gracchus.

Dar, între timp, călătorește mult, fiind mereu trimis de metropolă pentru a arbitra acele cauze generale ce tindeau fie să știrbească prestigiul Romei, fie că se tărăgănau prea mult pînă să ajungă la rezolvări acceptabile. Poate că renumele de „Al doilea Polemon din Ilion“ l-a obținut abia după perioada aceasta, atunci cînd misiunile primite l-au dus în mai toate colțurile lumii civilizate. Cartea sa, „Geographia“, este seacă, rece, corect scrisă, dar lipsită de o deosebită valoare literară. Ea nu se ridică deasupra unui simplu inventar de oameni, locuri, obiceiuri și mai ales de date despre dreptul diferitelor popoare. (Poate în aceasta constă principala valoare a lucrării.) Ternă la citit, ea ne prezintă totuși date inedite, iar în legătură cu viața lui Iustitius oferă un itinerar cert. Dar nimic în legătură cu biografia personajului, ascuns cu totul în spatele locurilor și obiceiurilor parcurse. Totuși, nu e greu să tragi anumite concluzii despre scopul unor vizite ale lui Iustitius în diferite puncte ale lumii și urmele s-ar putea decupa și mai exact, dacă am ști de fiecare dată la ce reglementări s-a ajuns. Însă, din păcate, asemenea amănunte nu se mai cunosc decît în cazuri cu totul de excepție. Ca, de pildă, în legătură cu evenimentele atît de apropiate în timp, dar atît de grave ce au avut loc după anul 155 î. e. n. Mai înainte purtarea Cartaginei față de solii romani, nevoiți să fugă asemenea unor hoți din pricina modului în care a ațîțat împotriva lor poporul Gisgo, fiul lui Hamilcar, apoi înfrîngerea lui Andriscos, cel ce s-a proclamat rege al Macedoniei, mințind că ar fi fost un fiu nele-

gitim al acelui Perseus ce a fost înfrînt la Pydna,* iar la urmă disputele între M. Porcius Cato și Scipio Nasica în legătură cu atitudinea ce trebuia luată față de puni. Dar toate acestea s-au petrecut într-un singur an din cei peste treizeci cît nu se știe aproape nimic precis despre activitatea lui G. Iustitius.

În privința Cartaginei, Al Cincisprezecelea n-a fost de la început de partea lui Scipio, conform principiului prevenirii — devenit apoi pentru mai multe secole un argument decisiv în orice motivare a declanșării unui război și, prin denaturare, justificînd de multe ori ambiții criminale și suferințe inutile. În accepțiunea sa inițială, însă, Iustitius a formulat principiul prevenirii doar ca pe o formă extremă, menită de a veni în calea unor posibile pierderi masive de vieți romane cu ajutorul unor sacrificii mai restrînse, a unor războaie scurte, dar decisive. Acel Gisgo, spunea Al Cincisprezecelea, fiind capabil să ațîțe poporul cartaginez împotriva unor oameni bucurîndu-se de imunitatea solilor, ar fi putut la fel de bine, necontracarat, să ațîțe punii contra tuturor aliaților Romei și să adune la rîndu-i complici pentru a reîncepe ostilitățile pe față. În cazul acela, era de așteptat să moară pe cîmpul de luptă mult mai mulți romani decît dacă răvrătiții ar fi fost înfrînți în fașă. Nimic nu-l justifică pe un cetățean dacă nu face totul pentru a preveni disperarea a mii de mame și soții, dacă nu întreprinde totul pentru a preîntîmpina ca alte mii de copii romani să ajungă orfani. Acel Gisgo, al cărui nume prea puțin a fost reținut de istorie, a fost descris în cuvinte de foc de către Iustitius în senat. Ura ce i-a arătat-o cel de Al Cincisprezecelea s-a dovedit atît de sinceră și atît de nemăsurată, încît i-a contaminat și pe ascultători.

Cu timpul, scurta amintire a incidentului de la poalele dealului se amplifică în memoria fiului celui de Al Paisprezecelea. Imaginația începu să-i joace tot mai multe feste. Cei doi tîlhari, zăriți doar pentru o clipă,

---

* după ce a adus atîtea nenorociri și morți în rîndurile romanilor, fără a mai socoti dezastrul pricinuit propriei țări.

primiră încetul cu încetul contururi ferme și fizionomii distincte. Din cînd în cînd, aceste fețe — acum atît de cunoscute — pătrundeau în coșmaruri. Coșmaruri ce nu se sfîrșeau decît atunci cînd Iustitius își amintea că tîlharii fuseseră pedepsiți. Astfel spaima se transforma în satisfacție. Într-o satisfacție contagioasă. Și, iată, acum unul dintre tîlhari dobîndind chipul acelui Gisgo, pe care Al Cincisprezecelea nu l-a văzut niciodată.

Și, într-adevăr, Gisgo acela devenise sinonim cu ura împotriva cartaginezilor necinstiți, cei ce n-au respectat condițiile păcii ce li s-au impus și voiau să aducă noi nenorociri unor familii romane nevinovate. Doar puțin a lipsit pentru ca acest chip, mai mult ca sigur fără nici o asemănare cu cel al adevăratului Gisgo, să aducă pieirea Cartaginei cu o zi mai devreme. Atunci cînd senatul a hotărît să trimită alți zece soli pentru a vedea situația reală din Libia, Iustitius s-a aflat printre ei. Se pare că, la întoarcere, atitudinea să-i fi fost ceva mai rezervată, nu atît în privința necesității iminente a războiului, pe care continua să-l vadă drept unica soluție de a preveni nenorociri ulterioare mai mari, cît în privința demersului său : mai rece, mai puțin entuziast. Îndemnurile-i la distrugerea Cartaginei deveniseră ecoul unor cugetări îndelungi, apelurile la luptă erau acum spuse pe un ton tragic, fără nici o bucurie, ele nu erau decît concluziile unor raționamente impecabile. Să fi văzut Iustitius chipul real al acelui Gisgo ? Să nu fi semănat acela fizic cu imaginea obsedantă din copilărie ? Să fi fost impresionat și de situația punilor ? Oricum, pe vremea aceea a formulat și principiul conform căruia un război poate fi declanșat doar dacă în felul acesta se previne un alt război și mai pustiitor pentru poporul roman. (E adevărat că mai tîrziu și această normă a fost răstălmăcită în destule cazuri și folosită în mod abuziv chiar împotriva sensului ei inițial.)

În ceea ce-l privește pe Andriscos, lucrurile au fost mult mai clare. Lui nu-i lua nimeni apărarea, dar se punea din nou problema vinovăției celor ce s-au lăsat

induși în eroare, celor ce, pentru o cauză străină, s-au ridicat împotriva Romei. Pe Andriscos, „falsul Philip", adus în metropolă, nici n-a vrut să-l vadă la față. În convingerile sale și impostorul semăna cu unul dintre tîlharii ce l-au răpus pe bătrînul din amintirea copilăriei. Lipsa de asemănare fizică putea fi înșelătoare. Iar Iustitius nu trebuia să se lase îmbrobodit de asemenea aparențe fără însemnătate. *Pedepsirea tîlharilor era singura soluție de ieșire din coșmar. Așa s-a întîmplat pe vremea cînd fusese copil, așa era și de cînd devenise matur. Dreptatea reprezenta unica modalitate de a-și asigura liniștea. Iar fără a-și asigura liniștea, omul nu mai e om. Pentru Iustitius, dreptatea devenise sinonimă cu respirarea aerului curat.* Astfel, însă, mai scăpa Al Cincisprezecelea de încă un început de spaimă: cineva, căruia i-a spus odată, pe un ton destul de patetic, că el într-o situație lipsită de echitate nu poate trăi, l-a întrebat despre ce dreptate vorbește și dacă se crede unicul posesor al respectivei dreptăți. Da, era și asta o problemă, recunoscu Iustitius, dar o problemă malefică : punînd astfel chestiunea, ajungi să nu mai acționezi și, nemaiavînd încredere în tine, îți declini orice răspundere. Ajuns la această concluzie, fiul Baziliscului se lepădă de orice reticențe și acțiunile sale deveniră din nou ferme. Iar hotărîrile îi erau respectate ca provenind de la cel mai îndreptățit bărbat de a le lua. În privința macedonienilor, Iustitius fu lipsit de cruțare. E adevărat, s-a deplasat personal la fața locului, e adevărat, s-a interesat de fiecare caz în parte, dînd dovadă din nou de proverbiala sa putere de muncă, dar nici un om amestecat în trădarea lui Andriscos n-a scăpat de pedeapsa poporului roman. (Judecînd cauză de cauză, Al Cincisprezecelea închidea ochii, iar cînd împricinatul îi apărea sub chipul amintirii unuia dintre tîlharii din copilărie, soarta îi era pecetluită.)

Este cu atît mai ciudat cum acest om, bucurîndu-se de un asemenea prestigiu la vremea sa, numit și un al doilea Cato pentru modul cum întruchipa virtuțile arhetipale ale cetățeanului roman, părînd simbolul cum-

pătării, devotamentului și cinstei, stînd deci, atît de nemijlocit în lumina contemporanilor, nu ne-a lăsat totuși decît vagi urme ale vieții sale personale. Era de parcă Iustitius și-ar fi inclus atît de inseparabil biografia în cea a epocii — pe care o personifica — încît, cu timpul, ea a devenit una cu istoria cetății. Însă, privită în filigran, perioada ne lasă să întrevedem și trecerea celui de Al Cincisprezcelea.

Știind destul de multe despre viața fiului lui, putem deduce că Iustitius a devenit tată la vîrsta de douăzeci de ani, că s-a ocupat de educația fiului său și că i-a influențat decisiv convingerile, dar surprinzător, că și-a schimbat la rîndu-i atitudinea sub înrîurirea celui de Al Șaisprezecelea. Iar, dacă este cu adevărat ceva de admirat în conduita acestui om rece, greu abordabil, părînd pentru generațiile următoare puțin cam rigid, atunci nu se poate să nu te încînte tăria sa de a-și schimba părerile și conduita, atunci cînd îl convingea cineva sau ceva că alta este calea corectă de urmat. Sigur, la aceasta scribului i s-ar putea argumenta că nu Iustitius s-a modificat — atunci cînd s-a modificat —, ci că vremurile înseși s-au transformat și că el n-a făcut decît să se lase dus de val. Dar nu este așa : Al Cincisprezecelea a slujit dreptatea privită de pe cele șapte coline toată viața sa ; deloc versatil, a fost totuși cînd într-o tabără, cînd în alta, dar niciodată împotriva Romei, niciodată împotriva principiilor pe care le-a promulgat și pe care le-a respectat pînă în ultima-i clipă. O singură excepție pare a fi episodul Heliopolis, însă rolul lui Iustitius e atît de obscur în acest eveniment, încît e imposibil de afirmat că l-ar fi sprijinit cu adevărat pe Aristonikos în răscoala utopică împotriva Romei. Susținîndu-l pe Cato, înaintea ultimului război punic, a stat de partea lui Aemilianus cît timp acesta se afla în Africa și a rămas alături de el pînă la distrugerea Cartaginei, dar și după aceea. Mulți ani mai tîrziu, cînd un tînăr din familia Sempronilor, prieten cu propriul său fiu, avea să se bucure de un renume atît de bun încît nici dușmanii n-au pregetat să se așeze la tratative cu el, și cînd acest tînăr a ajuns

să se despartă de Scipioni, se alătură și el taberei care i se părea cea mai loială în clipa aceea intereselor Romei. Iar cînd Tiberius Gracchus și-a găsit moartea alături de trei sute de adepți, unii s-au grăbit să-l numere printre victime și pe Iustitius, deoarece acesta s-a situat fără echivoc de partea reformatorului. Și atît de puternic a fost acest zvon, încît mulți analiști l-au luat drept bun și l-au consemnat în lucrările lor, fixînd moartea lui G. Iustitius cu peste un sfert de veac înainte de a se fi întîmplat cu adevărat și privînd biografia personajului de faptele sale mai tîrzii. Pe de altă parte, așa cum vom vedea, nu este adevărat nici că Marius l-ar fi prigonit pe Al Cincisprezecelea după înlăturarea Gracchilor. Pentru aceasta renumele lui G. Iustitius era prea mare. Iar următoarea, și ultima schimbare a celui de Al Cincisprezecelea, petrecută pe vremea lui Caius Gracchus (cînd cel ce a fost atît de aproape de fratele mai vîrstnic se va opune cu toată îndîrjirea fratelui mai tînăr, dar mai capabil și mai îndrăzneț), nu a fost explicată pînă acum la nimeni. Fiecare autor l-a pomenit pe Iustitius în derularea acestor evenimente — și cine și-ar fi putut permite să nu-l pomenească ? — amintindu-l doar ca pe un actor în piesa altor eroi, în speță a Gracchilor. Nimeni n-a fost dispus să considere întîmplările din punctul de vedere al celui de Al Cincisprezecelea. Scribul își ia îndrăzneala să privească el din acel unghi și să spună că și prima și cea de a doua schimbare a lui Iustitius s-au datorat influențelor venite din partea fiului său. În perioada cînd cel de Al Șaisprezecelea ajunge în imediata apropiere a atît de precoce celebrului Tiberius Gracchus, tatăl nu pregetă să-l urmeze. Dar după moartea fiului, suferința i se adîncește prea tare și renașterea contextului reformelor lui Tiberius pe vremea fratelui său, Caius, riscă să învîrtă cuiul în rană. Fără fiul lui, Iustitius nu mai are puterea să se întoarcă printre Semproni. Nu este de mirare că analiștii n-au ajuns la asemenea concluzii : văzute din perspectivele contemporanilor, evenimentele au o altă temperatură și ar fi fost greu, dacă nu chiar ridicol, să crezi că un

om de rigoarea, principialitatea și fermitatea lui Iustitius să fie în stare să se muleze după afinitățile și credințele cuiva mult mai tînăr și mai puțin cunoscut ca el. În felul acesta s-ar fi năruit un mit și pentru că mitul se suprapunea însuși idealului roman, zgîndărirea lui devenea prea periculoasă.*

Dar să urmărim evenimentele așa cum au fost și să le privim din perspectiva lui G. Iustitius. Cînd îl vom urma pe cel de Al Șaisprezecelea, vom avea tot timpul să le admirăm — poate — și din alt punct de vedere.

Ca de atîtea ori în povestea noastră, Cei O Sută au fost confundați în faptele lor cu alte personaje din mulțimea nesfîrșită a celor printre care ei, fire de nisip, s-au pierdut. În marea trecere oamenii sînt mărunți și faptele lor neînsemnate. De multe ori nici zeii nu-i pot deosebi, darămite scribii, bieți muritori supuși erorilor de tot felul. Polibiu, cel despre care știm că l-a prețuit mult încă din prima clipă pe Al Cincisprezecelea, a devenit unul dintre principalii animatori ai cercului Scipionilor. Dar multă vreme acest cerc se mîndrea și cu participarea lui Iustitius. Lîngă înțeleptul Laelius, alături de Terentiu, Pacuvius și stoicul Panaitios, personajele preiau unul de la celălalt cîte ceva din strălucirea renumelui. Astfel, de multe ori s-a

* Atît de periculoasă încît și scribul s-a oprit aici. Cum să spună pe șleau că acela ce a reprezentat pentru secole încarnarea bărbatului roman a plecat împreună cu fiul său în Pergam și s-a situat alături de Aristonikos într-o răscoală împotriva Romei ? Fapta contravine atît de flagrant imaginii încetățenite, încît, pomenită, ar risca să distrugă personajul. Dar dacă tot am încălcat acum acest tabú, putem să mai spunem că încercările unor analiști de a-l da pe Iustitius mort alături de cei trei sute de adepți ai lui T. Gracchus n-au fost decît manevre conștiente de a salva mitul. În fapt, întîlnim aici un caz particular de *damnatio memoriae*, însă o „condamnare selectivă", ea interzicînd doar perpetuarea amintirii unei anumite părți din viața lui Iustitius, în realitate unica perioadă ce contrazice credința încetățenită. Cu timpul, cînd evenimentele încriminate s-au eliminat de la sine, figura celui de Al Cincisprezecelea revine, chiar dacă nu mai are consistența de dinainte.

ajuns ca Polibiu să fie confundat cu Iustitius. Ca atunci cînd, după distrugerea Corintului, spunîndu-se că Polibiu ar fi primit sarcina de a media între romani și greci în orașele eline din noua provincie Macedonia și Ahaia și mai mulți analiști repetînd informația, se uită că aceeași însărcinare a primit-o și G. Iustitius sau poate numai el. Confuzia (sau numai omisiunea) își are rădăcini mai vechi : atît Polibiu cît și Iustitius devin favoriții lui Paulus Aemilianus, învingătorul lui Perseu, iar cînd biruitorul îi pierde pe cei doi fii — care i-au mai rămas — și-l adoptă pe Scipio, viitorul Africanus, legăturile între cei din casa lui devin și mai trainice. Însă dacă Polibiu nu se mai desparte niciodată de Scipio Africanul, Iustitius îl va părăsi în favoarea cumnaților acestuia, frații Gracchi. Cînd cel de Al Șaisprezecelea se împrietenește la rîndu-i cu Tiberius, tatăl îl urmează și-l sfătuiește pe tînărul reformator, devenind pe lîngă el ceea ce astăzi s-ar numi „consilier juridic". Pentru cineva informat de activitatea lui G. Iustitius de dinaintea apropierii de T. Sempronius Gracchus, pecetea pe care și-a pus-o abilul jurist asupra activității mai tînărului tribun al poporului este evidentă. Reînnoirea vechii legi a lui Licinius, pregătind reforma agrară, este în întregimea ei în spiritul austerității, rigurozității și a dragostei față de întregul popor roman atît de caracteristice lui G. Iustitius. Iar lupta pentru transpunerea ei în viață ne oferă atîtea artificii, încît este limpede că doar sfaturile unui jurist cu veche experiență le-au putut iniția.* Dar și aceste

* Despre unul dintre cei șapte înțelepți ai lumii, Pittacos din Mitylene, cunoscut în primul rînd ca legiuitor, ni se spune, printre altele, că n-a primit să aibă mai mult pămînt ca alții. Asta, însă, ar fi însemnat ca acei „alții" să posede toți la fel de mult pămînt. Totuși, nu ni s-a păstrat nici o informație despre o reformă agrară la Mitylene. În schimb, afirmația i se potrivește pe deplin lui Iustitius. Nu este unicul anacronism săvîrșit de istoricii mai tîrzii în legătură cu „înțelepții" și nici unica deposedare de virtuți a unui personaj. Dar analiștii (de pildă, Diodor din Sicilia) au o scuză : cînd zece ani mai tîrziu, Iustitius nu-l mai sprijină pe Caius Gracchus în aplicarea aceleiași reforme și cînd chiar se întrebă dacă este posibilă și de dorit, prima fază este uitată și chintesența ei pusă pe seama unui înțelept mult mai timpuriu.

etape sînt în deplin acord cu întreaga concepție despre dreptate a lui Iustitius : plebiscitul cerut de Tiberius Gracchus pentru demiterea din funcție a lui M. Octavianus ca dușman al poporului, dar nu și — așa cum s-a crezut — propunerea ca bogățiile ultimului rege al Pergamului să fie împărțite poporului, provine din convingeri adînc înrădăcinate* Cele mai multe reforme atribuite lui Tiberius Gracchus îl pot avea la fel de bine autor și pe G. Iustitius, cu precizarea că, totuși, cel ce l-a girat și a murit pentru ele a fost T. Gracchus. Cît de mult s-a confundat Al Cincisprezecelea cu această luptă o dovedește pentru unii analiști doar faptul că multă vreme s-a considerat că ar fi murit și el odată cu cel mai mare dintre Gracchi și cu cei trei sute de adepți în lupta din jurul templului lui Jupiter Capitolinul. Adevărul n-a fost niciodată, după știința scribului, zgîndărit mai mult.

Dealtfel, atunci cînd T. Gracchus îl acuză pe Octavianus de rele intenții, Iustitius urcă și el la tribună și formulează celebra întrebare : dacă este posibil ca un dușman al poporului să poată reprezenta în continuare poporul ? (Prin extensie, ulterior formularea a fost preluată și întrebuințată ori de cîte ori un demnitar era acuzat de necinste.) Și Al Cincisprezecelea a adăugat : „Octavianus este tribun al poporului, la fel ca și Sempronius și totuși cei doi îi privesc pe cei pe care-i reprezintă cu totul diferit : primul se folosește de ei, al doilea nu dorește decît să fie folosit. Primul ia de pe omul simplu bunurile, *purtîndu-se ca un tîlhar de drumul mare*. Cînd se opune drepturilor celor pe care-i reprezintă și faptele, și atitudinea, și vorbele, *și privirea-i sînt necinstite !“ Și iarăși recunoscu străfulgerările din ochii celor doi tîlhari din copiărie, semnalul declanșînd vechea ură.*

* Insinuarea că Al Cincisprezecelea ar fi fost și în spatele acestei propuneri reprezintă un fals intenționat, ea venind de asemenea să contrazică din fașă chiar și posibilitatea ca Iustitius să fi fost amestecat în răscoala lui Aristonikos și în utopicul său „Stat al soarelui“.

După moartea lui T. Gracchus, într-adevăr cîțiva ani ai vieții lui Iustitius pătrund în umbră. Fiul îi pleacă la Pergamon și adevărul este că el l-a urmat. Dar anii următori acelei experiențe au fost în mod sigur ani grei pentru Cel de Al Cincisprezecelea. Dacă știm că a mai călătorit în Sicilia, trimis de senat pentru a stabili răspunderile în războiul sclavilor și dacă acolo, se pare, ar mai fi căutat o soluționare în spiritul intereselor de durată ale tuturor romanilor, astfel încît șansele ca asemenea evenimente să nu se mai repete prea curînd să fie cît mai mari, tribunatul lui Caius Sempronius, cel mai tînăr dintre Gracchi, îl găsește mult mai nedecis decît cu zece ani în urmă. Totuși, în numele imensului său prestigiu — care, ca de atîtea ori, a crescut și mai mult după ce activitatea părea să i se fi încheiat — și datorită rolului său indiscutabil, notoriu, avut alături de Tiberius, și fratele mai mic s-a grăbit să apeleze la experiența și autoritatea lui. Astfel, la formularea legii cerealelor, conform căreia orice cetățean putea să cumpere lunar anumite cantități de grîne la un preț ieftin și la legea ce prevedea înzestrarea soldaților de către stat, este cert că tatăl celui de Al Șaisprezecelea nu numai că a avut un rol precis, dar ambele normative au fost incluse încă înaintea tribunatului lui Tiberius în pachetul de reforme ideale pe care-l propusese cu ani în urmă, în momentele grele cînd Cartagina se reînarma cu iuțeală și cînd patria se pregătea de un nou război. Legile formulate atunci și reprezentînd, în fond, serioase înlesniri pentru marea masă de cetățeni, n-au putut fi respinse de nimeni în momente atît de dramatice, însă n-au mai fost reluate odată ce acele evenimente au trecut. Totuși, nimeni nu putea uita impresia produsă inițial și nici prestigiul celui ce le-a recomandat, așa că nici Caius Gracchus n-a avut de înlăturat nici o rezistență atunci cînd, la sugestia lui Iustitius le-a reluat și le-a impus. Și chiar dacă istoria le consideră legile tribunului poporului, adevărata paternitate rămîne cea a uitatului jurist. Se pare, însă, că în afara acestor două legi și, după unii, repunerea pe tapet a aplicării regle-

mentării agrare*, vederile lui Iustitius s-au depărtat tot mai mult de cele ale celebrului reformator. Nici reluarea normativelor mai vechi, după care cetățeanul roman nu putea fi condamnat la moarte sau la exil decît de către popor nici scurtarea serviciului militar nu au mai fost aprobate de bătrînul specialist în justiție. Față de prima reglementare, impusă totuși de Caius Gracchus, știm că Iustitius s-a ridicat chiar și în mod deschis. Intr-unul dintre puținele sale discursuri păstrate, el cerca în cuvinte colorate și pe un ton neobișnuit de vehement să nu se voteze o asemenea lege pentru că ea, în loc să îngrădească arbitrariul, l-ar mări. „De ce, a întrebat Iustitius, nu s-a impus această prevedere, care a mai fost încercată cu ani și ani în urmă ? Pentru că vremea ei n-a sosit încă, a răspuns tot el. Și, din păcate, a continuat, nu avem nici o dovadă că măcar acum cetățeanul roman ar fi deja suficient de matur pentru o asemenea decizie !" (Și iată iarăși ceva nou în gîndirea lui Iustitius : el, cel ce n-a contenit toată viața să laude superioritatea pe toate planurile a cetățeanului roman, constată brusc că același cetățean roman nu este încă suficient de matur să judece singur !) „Pentru că, își argumentă el opoziția, nu poporul este cel ce hotărăște deocamdată, ci tot niște oameni — cei ce-l reprezintă, cei ce decid. Însă dacă greutatea copleșitoare a unei hotărîri mai atîrnă asupra conștiinței și onoarei celui ce a luat-o, oamenii abili ar putea pe viitor, admițînd că legea ar întruni sufragiile,

*Ceea ce din nou reprezintă un anacronism voluntar și o interpretare tendențioasă. După acea „pată albă" reprezentată în biografia sa de „episodul Heliopolis" la răscoalei lui Aristonikos și al morții celui de Al Șaisprezecelea, orice tendințe egalitariste dispar în concepțiile lui Iustitius. Mai mult chiar, el se va împotrivi reformei agrare și o va face și atunci cînd va întîlni asemenea tendințe prin călătoriile sale. Mai tîrziu, pînă și principiul i se va păstra nociv și va argumenta violent, găsindu-l printre cauzele anarhiei, a ruinei materiale și accentuînd asupra aspectului său utopic. (Însă nici moartea unicului fiu nu este un moment suficient pentru schimbarea opiniilor unui cetățean roman ideal, așa că nici această latură a gîndirii lui Iustitius n-a fost păstrată în memoria istoriei.)

să arunce toate greşelile pe popor, doar pentru că acel popor n-a fost destul de matur să se opună unor sentinţe nedrepte!“ Din clipa aceea, dîndu-le chipuri concrete acelor judecători necinstiţi, el începu să-i asemene cu nişte tîlhari care au omorît un bătrîn şi care, nefiind descoperiţi, au întinat cinstea întregii colectivităţi. Iar rechizitoriul împotriva acelor „tîlhari“ era cu atît mai de neînţeles cu cît, folosindu-se de deturnarea discuţiei, Caius Gracchus a reuşit să-i neutralizeze întregul discurs. Or, o asemenea greşeală nu-i era caracteristică lui Iustitius şi nici nu ştim dacă s-a mai repetat vreodată în activitatea-i îndelungată. Însă se vede că impulsul care a generat eroarea a fost prea adînc, aşa că nici raţiunea acelui om rece nu i s-a putut opune.

Cu timpul, Al Cincisprezecelea n-ar mai fi fost în stare să spună dacă sclavii bandiţi de pe drumul ce cobora dealul împrumutau identitatea lor diferiţilor infractori cu care aveau de a face sau dacă aceştia, afundîndu-se în amintiri, se suprapuneau celor două personaje abia zărite pentru cîteva clipe cu ani şi ani în urmă.

La fel cum s-a opus ca doar poporul să-i poată condamna la pedepse majore pe cetăţenii romani, la fel s-a împotrivit şi intrării cavalerilor în juriile proceselor, copleşindu-i astfel numeric în decizii pe senatori. Dar dacă în aceste poziţii, în fond, doar principiale, nu i s-a alăturat nimeni celui de Al Cincisprezecelea, în momentul cînd Caius Gracchus ceru extinderea cetăţeniei şi pentru unii aliaţi, dezacordul se generaliză.

Din istorie se ştie că pentru a-l neutraliza pe C. Gracchus, un alt tribun, M. Livius Drusus, oferi poporului legi şi mai favorabile. Însă în spatele acestui puţin cunoscut personaj a stat tot timpul Iustitius, lucru astăzi ignorat. Să se fi pretat la asemenea intrigi cel mai corect om al Romei? Răspunsul este mai complex. Despre Al Cincisprezecelea se spunea că este imaginea unui izvor curat ce-şi dezvăluia privirilor toate pietrele din adîncuri. Acesta era şi idealul bărbatului

roman : un izvor îndreptîndu-se limpede și de nestăvilit spre marea cea mare. Doar că, pentru a-și putea respecta principiile, această apă curgătoare a trebuit să mai ocolească un dîmb, să mai sape în stîncă. Iustitius ura arbitrariul, dezordinea, capriciile de moment și cu cît îmbătrînea respecta tot mai mult cutumele. Rigoarea sa slujea în cel mai înalt grad libertății cetățeanului roman. Însă numai acestuia. Experiența fiului său în Cetatea soarelui lui Aristonikos a reprezentat un episod ce l-a tulburat profund, dar i-a dat totodată certitudinea că orice concesie de la vechile-i convingeri poate duce la urmări tragice. Reformele preconizate de tînărul Gracchus tindeau, pe de o parte, să șteargă contururile ferme ale cetățeanului roman, prin asimilarea aliaților, dar, pe de altă parte, riscau să topească același contur și dinăuntru, modificînd libertățile și barierele pe care se sprijinea însăși societatea al cărui prototip ideal părea să fi fost.

Toate sursele povestind despre ultima perioadă a activității celui mai tînăr dintre frații Gracchi îl ignoră pe Al Cincisprezecelea. Acesta nu se mai afla alături de cel pe care-l sfătuise la început, iar atunci cînd C. Gracchus se întoarce din Africa — unde stătuse peste două luni pentru a ridica noua colonie Junonia pe locul Cartaginei distruse —, Iustitius refuză să-l mai întîlnească. Acum nu mai face greșeala să i se împotrivească în discursuri, dar lasă evenimentele să decurgă spre deznodămîntul tot mai previzibil. Tragismul acestui sfîrșit lasă însă un gust amar întregii Rome. Evenimentele regretabile care au dus la moartea fratelui mai mare cu zece ani în urmă se repetă aproape identic, doar că de data asta nu 300 ci 3000 de oameni pier alături de protagonist. O asemenea amploare a nenorocirii n-a fost dorită de nimeni. Ca de atîtea ori, și cu acest prilej dezlănțuirea patimilor n-a mai putut fi oprită și cel ce a întredeschis cutia Pandorei n-a mai fost în stare s-o închidă la timp. Scipio Nasica, înăbușitorul cu zece ani în urmă a mișcării fratelui mai mare, fusese trimis imediat după acele evenimente cît mai departe de Roma.

Consulul L. Opimius, învingătorul fără glorie al fratelui mai mic, avea să compară peste o vreme pentru alte învinuiri într-un proces. Patria nu se bucura de înlăturarea Gracchilor și voia să-i uite cît mai repede pe cei ce au contribuit la aceasta. C. Iustitius, simbolul dreptății, nu putea să intre sub incidența acelorași sentimente. De aceea el dispare din scenă și pentru cei mai mulți analiști chiar și din succesiunea ulterioară a evenimentelor. Pur și simplu se volatilizează.

Și, totuși, Iustitius a mai trăit cincisprezece ani după moartea lui Caius Gracchus. Imediat după evenimentele ce au tulburat atît de profund Roma, plecă și el cît mai departe, acceptînd însărcinări minore, intervenind în diferitele locuri unde s-au semnalat excese religioase sau călătorind asemenea unui simplu particular. Se purtă înțelept și fu bine primit peste tot, iar senatul i-a rămas recunoscător că nu s-a întors decît după mulți ani, atunci cînd amestecul său în uciderea adepților lui C. Gracchus și Fulvius Flaccus — atît cît o fi fost — se estompase în amintiri și cînd apele au dus departe cadavrele aruncate în Tibru. Simbolul justiției romane rămînea neîntinat, iar el a revenit bătrîn și curat în metropolă. Nimic nu se știe despre locul unde și-a petrecut vremea în perioada luptelor civile. În izbucnirea conflictului Sulla — Marius, Iustitius pur și simplu nu este de găsit. Atunci cînd mișcările spontane s-au transformat în războaie în toată legea, periclitînd însăși integritatea statului roman, renumele celui de Al Cincisprezecelea, unul dintre cei mai venerabili bătrîni din țară, a rămas sau trebuia să fi rămas imaculat : el n-a fost amestecat în bătălii împotriva patriei. El a murit chiar la timp. Pînă la tulburările provocate de Iugurtha rolul său devine mai mult ornamental. Vorbele îi erau asimilate spuselor celor șapte înțelepți și, fiindcă în afara tribunei se caracteriza printr-o concizie proverbială, mai tot ce rostea se cita drept maximă. A devenit un mit în viață, iar el s-a dovedit suficient de iscusit pentru a conserva acest mit : trăia retras, foarte modest, aparițiile sale în public, foarte rare, deveneau evenimente.

Părea lipsit de orice pasiune și de aceea dădea impresia că are distanța necesară de a privi de la înățime furnicarul uman.

„Și chiar dacă pentru cei mulți aceasta este imaginea de care n-a mai putut fi niciodată desprins, patima-i ascunsă va izbucni din nou, pentru ultima oară, odată cu scandalul Iugurtha. Acest rege numid, după ce a fost odată aliatul romanilor în Hispania, a provocat cele mai mari necazuri tuturor celor cu care a ajuns în contact. Un om care și-a ucis rudele pentru tron, care a mințit senatul așa cum a vrut, care a omorît chiar și cetățeni, numai fiindcă i-au stat în calea ambițiilor, care i-a sfidat pe cei ce i-au fost prieteni și n-a pregetat să ridice pînă și arma împotriva lor, a devenit un subiect de rușine pentru întreaga lume civilizată. Și, din nou, Iustitius revenea mereu mai activ în mijlocul evenimentelor și cunoaștem din descrieri cerința pe care a formulat-o explicit ca lui Iugurtha să nu-i fie îngăduit de a se disculpa în fața senatului, interdicție prezentată apoi formal de către tribunul Baebius. La fel, se știe că, atunci cînd numidul a reușit să-i mituiască pe comandanții romani și să obțină pacea, Iustitius s-a retras în mod ostentativ *extramuros*, refuzînd să mai intre în Roma atît timp cît cei vinovați nu vor fi pedepsiți, iar Iugurtha înfrînt.

Zilnic, Al Cincisprezecelea trimitea senatului cîte un sclav cu un măr stricat, o cărămidă spartă și un blid de mîncare alterată. Zilnic sclavul strivea sub picior mărul, explicînd că altfel s-ar strica și celelalte fructe de lîngă care a fost luat cel adus, sfărîma cărămida pentru a nu ajunge cumva să fie așezată la baza unei construcții — pasibile să se prăbușească mai tîrziu din cauza ei — și arunca mîncarea pentru a nu se îmbolnăvi cei ce, flămînzi, ar fi fost dispuși s-o mănînce.

Acest ritual s-a repetat fără întrerupere pînă ce adunarea l-a chemat pe Iustitius în fața ei pentru a o sfătui ce trebuie să facă. Ne-a rămas un discurs, atribuit lui C. Marius, învingătorul lui Iugurtha, dar este mai mult decît evident că al Cincisprezecelea a fost cel ce, în senat, a rostit acea cuvîntare ce

începea cu fraza: „Cetatea ce se vinde este o cetate moartă. Bărbații unei asemenea cetăți au pierdut orice legătură cu strămoșii lor și nu au dreptul la speranța în urmași!“ Numeroasele omisiuni ale discursului, în forma în care s-au păstrat, conțin încă suficiente nume și situații incriminate. Măsurile cerute de Iustitius au fost extreme și el a obținut acele condamnări. Au fost astfel pedepsiți toți cei ce au colaborat cu dușmanii, toți cei ce s-au făcut vinovați de imprudență, de neglijențe de orice fel, dar în special cei ce s-au lăsat mituiți de numid. Însă nu numai cazurile în legătură cu Iugurtha au fost cercetate, ci și alte pricini în care poporul roman a fost lezat în vreun fel. Au fost judecate vestale vinovate de incest, au fost chemați să se disculpe comandanți înfrînți — și nu au fost puțini aceștia — și s-a ajuns chiar ca unuia dintre ei să i se confiște averea, după ce a fost demis, pentru proasta conducere a războiului cu cimbrii. Dar, în primul și în primul rînd, au fost fixate răspunderile în războiul cu Iugurtha. Ura din cuvîntare împotriva celor ce s-au lăsat cumpărați de numid a fost atît de cumplită, încît războiul, care se tărăgăna de ani și ani, a fost terminat apoi în scurtă vreme de către consulul C. Marius. Aflată printre documentele atît de puțin cercetate ale bogatei mînăstiri Ferme zu Chiuso, unde a fost descoperită de Altenberger, cuvîntarea folosește, ca de atîtea ori în cazul retoricii lui Iustitius, personificarea și descrierea fizică a celui incriminat. Rînd pe rînd, acuzații primeau un chip concret, din care se detașau privirile șirete și reci ale trădătorilor. *Pentru a scăpa de obsesia ochilor tîlharilor din copilărie, ochi renăscuți din ochii celor aflați în fața sa, Iustitius știa că nu poate recurge decît la un singur leac: dreptatea. Odată realizată justiția, imaginile acelea dispăreau și el se liniștea.*

Doar după prinderea și uciderea lui Iugurtha și pedepsirea tuturor celor împotriva cărora s-a ridicat în discursuri și acțiuni, își găsi pacea și Al Cincisprezecelea. Vechea amintire din copilărie își aflase un deznodămînt corespunzător, ura nu mai avea subiect. Ajuns la vîrsta senectuții, Al Cincisprezecelea, cel numit de

scrib Iustitius, s-a stins din viață și a fost înmormîntat auster, așa cum i-a fost voia. A reprezentat, poate, cetățeanul roman cel mai stimat și s-a bucurat de o autoritate deplină, deși în întreaga-i viață n-a îmbrăcat nici una dintre demnitățile oficiale. Renumele i-a supraviețuit, nu însă și suferințele neîntrerupte purtate ascunse toată viața și reprezentînd mobilurile adînci ale acțiunilor sale. Al Cincisprezecelea a devenit Iustitius, iar Iustitius a devenit un mit. Deși cunoaștem atît de multe din viața sa, deși ne-au rămas nenumărate legende din traiu-i exemplar, personajul a dispărut odată cu el însuși. Doar mitul a supraviețuit, trăindu-și soarta efemeră de mit.

AL ȘAISPREZECELEA

— Sardus („Vorbitorul") —
(165 î.e.n. — 131 î.e.n.)

DESPRE VRAJA AMARĂ A MIERII

Cîteodată vine vremea cînd și scribul ar vrea să se mai odihnească, să doarmă mai mult sau să petreacă asemenea unora dintre eroii descriși pe atîta mulțime de pagini. El știe că acele personaje n-au fost întotdeauna nici cele mai virtuoase nici cele mai vrednice, dar năzuința persistă și ceea ce se întîmplă doar în dorință nu strică nimănui, atîta vreme cît acel vis rămîne în intimitatea celui ce l-a zămislit. Întins pe o bancă, sprijinit într-un cot, avînd cupa aromată alături și privind formele mlădiindu-se în ritmul melodiilor...

Tăcere însă ! Povestind o nălucă, aceasta riscă să se profileze și inocența se păstrează în contururi concrete și imaginate. Or scribul nu trebuie să cîștige nici o înfățișare. El nu trebuie să rămînă decît duhul povestirii : cu atît mai agreat cu cît e mai puțin agasant, cu atît mai agasant cu cît cititorul îi simte mai mult prezența.

Dar totul nu este decît iluzia unei iluzii — scribul nu are timp să-și petreacă viața cu adevărat : el devine tot mai mult acel duh ideal al povestirii. Traiul lui este scurt, atît de scurt încît el nici măcar nu-i poate anticipa cu precizie limitele, iar timpul Celor O Sută este întins. Înhămat la lungul drum, scribul trebuie să uite și patul, și cupa, și formele unduindu-se în ritmul muzicanților. Toate cîte există nu mai sînt decît pentru Cei O Sută, deși nici măcar acest sacrificiu nu este garantat de nimeni : dacă timpul sau puterile scribului vor înceta, dintr-un motiv sau altul, înainte de a se fi deșirat ghemul pînă la capăt, întregul efort va fi fost în zadar. Și

renunțările de asemenea. Produsul va avea valoarea unui porțelan fin sfărîmat.

Să mergem, deci, mai departe și să nu ne gîndim pînă unde vom reuși să ajungem! În fața noastră se deschid filele cărții vieții celui de Al Șaisprezecelea.

Fiul lui Iustitius, părînd insensibil la iminența scurtului său răgaz, rîdea scurt, „monosilabic", contagios și melodios. Era înalt, avea pielea foarte albă, mandibula proeminentă, dar privirea visătoare. Provenea dintr-o familie cunoscută, iar cultura și-o putuse cizela de timpuriu alături de dascăli buni și în preajma unor personalități de prim rang. Pătrunzînd de mic, grație relațiilor tatălui său, în cercul scipionilor, copilul avea să crească în atmosfera cultului erudiției și al austerității. Însă nu a oricărei austerități. Atunci cînd tăcea, Al Șaisprezecelea avea să învețe să cuprindă în sine tot ceea ce ar fi fost de spus. Atunci cînd vorbea, se exprima pe scurt, după exemplul scitului Anacharsis, unul dintre cei șapte înțelepți. Cînd se adresa unei persoane, îi vorbea doar ei, însă dacă se pregătea să vorbească de la tribună, surprindea întreaga greutate a vorbelor revărsate în torente. La fel și cînd mînca : mestecînd o singură măslină, se gîndea doar la ea și astfel o savura mai mult ca alții, ce, devorînd hălci de carne, vorbeau între timp verzi și uscate. Era un soi de austeritate rafinată aceasta și tăcerile îi semănau prea puțin cu muțenia unui ignorant, iar reținerea cu zgîrcenia unui avar. Educația îi intrase în sînge și îl trăda încontinuu, fără ca el să facă nici un efort pentru a o etala. De aceea, în afara cercului de prieteni, era respectat, dar nu iubit. Fără a epata în nici un fel, Al Șaisprezecelea era de foarte tînăr altfel decît cei mulți : aproape jignitor de stilat, de cult, de înțelept. Era de parcă, prin simplă apariție, le-ar fi spus mereu celor din jur : „Voi sînteți niște ignoranți, niște caraghioși, niște fanfaroni sau niște molii ! Orice ați face, nu vă veți ridica niciodată la nivelul meu ! Chiar dacă n-am sta cu toții decît să tăcem și să privim stelele și tot se va vedea de departe deosebirea dintre noi !" Tînărul, desigur, nu spunea toate astea, însă

nici nu era necesar s-o facă : realitatea era evidentă și, la urma urmelor, certitudinea îi umilea și îi sîcîia cel mai mult pe cei din jur. Prin superioritatea sa — cîtă însușită de timpuriu ? cîtă înnăscută ? — tînărul era făcut să atragă nenorocirile asupră-i. Nu trebuia să facă pentru aceasta nici un gest, nu trebuia să spună nimic. El însuși era o provocare. Și totuși...

De obicei asemenea oameni sînt prudenți în relațiile cu cei din jur. Ei se simt deosebiți și evită contacte prea numeroase, de parcă acestea i-ar putea răni. Rețineri le prea multe se transformă cu timpul în îngîmfare sau în complexe. Al Șaisprezecelea, însă, avea o fire prietenoasă și se purta deschis cu toată lumea. Doar că strădaniile sale nu izbuteau întotdeauna să dea roade și de multe ori bunăvoința i se manifesta în gol. El căuta tovărășia tinerilor de vîrsta sa, dar nu vorbea ca ei, se amesteca în discuțiile lor, dar greșea prin aceea că avea mai toată vremea dreptate și că aducea argumente de care ceilalți nici măcar n-au auzit. El apăra alte convingeri și aspirațiile sale păreau diferite, chiar dacă tindeau spre același țel. Nu jignea pe nimeni intenționat, dar umilea prin cunoștințe, neavînd nici șiretenia și nici înțelepciunea de a se opri la timp. Admirația și-o cîștigase mai mult din partea celor mai în vîrstă decît el, cei ce își puneau speranțe în calitățile sale și vedeau în el un viitor bărbat de seamă. Printre aceștia, Cornelia, mama Gracchilor, mereu atentă la influențele primite de fiii ei. La fel și membrii permanenți ai cercului scipionilor, nădăjduind să cîștige un ucenic în îndeletnicirile lor și un continuator talentat peste ani. Însă marea majoritate a oamenilor nu-l îndrăgea, nu ajungea să-l cunoască într-adevăr și îl vedea mereu doar ca o sfidare la adresa ei. Porecla cu care a intrat în conștiința lumii a fost de aceea timpurie, chiar dacă etiologia i-a fost mai tîrziu — poate intenționat — modificată. Se pare că, inițial, i se spunea Sardus, adică „miere amară“, metafora sugerînd cît se poate de exact impresia lăsată celor ce-i puteau intui valoarea, dar se simțeau înjosiți prin comparație. De aici s-a ajuns cu timpul la „Sardonius“, mierea fiind înlocuită, deci, cu o buruiană. Însă pînă la

urmă s-a trecut la „Sardinius“. Acum sensul fiind deviat spre insula Sardinia, de unde se dădea de înțeles că ar fi venit personajul. Metamorfoza este plauzibilă dacă ne gîndim la aventura egalitaristă utopică pe care o va trăi Al Șaisprezecelea și în care il va tîrî și pe tatăl său, riscînd să întineze chipul ideal reprezentat pentru toți romanii de Iustitius. De aceea despărțirea pentru posteritate a tatălui de fiu trebuia realizată pe toate căile. Pentru majoritatea contemporanilor, cineva despre care era de bănuit că ar fi venit din Sardinia, nu putea să fie înrudit cu Iustitius. Faptul rămîne astfel doar în sugestie, nu și în fapte, niciunde nefăcîndu-se precizări neadevărate despre originea eroului. Pentru a nu păcătui nici măcar atît, scribul preferă să-l numească pe Al Șaisprezecelea așa cum a fost acesta cunoscut cînd mai trăia în casa părinților săi și cînd senzația de miere amară pe care o dădea celor mai mulți i-a adus apelativul atît de sugestiv de „Sardus“.

Mai bătrîn decît Tiberius Gracchus cu trei ani, tinerii s-au împrietenit de timpuriu, afinitățile de educație întîlnindu-se în mod fericit cu preferințe culturale și civice comune. Totuși, începuturile în viață ale celor doi sînt diferite. În timp ce T. Gracchus se distinge de la 16 ani în fața Carthaginei, Sardus rămîne acasă și-și continuă inițierea științifică în preajma unor învățați de prestigiu. Pînă la întoarcerea celui mai mare dintre frații Gracchi din Spania, unde fusese questor al consulului Hostilius Mancinus, Al Șaisprezecelea nu se remarcă prin nici o faptă publică deosebită. Studiase cu Panaetius înțelepciunea, dar s-a despărțit de stoicism repede. În schimb, a călătorit în Africa și a lăsat o descriere originală și colorată a unui drum de-a lungul Nilului. A mai fost cu tatăl său în Grecia și în Asia. Se pare că ar fi primit și niște însărcinări cu totul neînsemnate, mai ales la insistența lui Iustitius, însărcinări pe care le-a dus la capăt, fără însă a arăta o deosebită tragere de inimă pentru ele. Dintre toate locurile pe unde a fost, cel mai bine s-a simțit în sud, într-o casă cu o terasă largă deasupra mării, unde se putea sta, citi și medita

îndelung. (Cu cîți ani în urmă un strămoș de mult uitat avea să părăsească ceea ce se numea pe atunci Grecia Magna cu gîndul de a cuceri Athena? În amintirea aceluia tot meditațiile domoale de pe terasa suspendată deasupra valurilor au rămas regretele cele mai arzătoare...)

Sardus era bolnav de *otium*, de acea visare minunată ce te ridică deasupra condiției tale atît de fragile. La acele înălțimi nu mai există nici ambiție, nici durere, nici ranchiună. Atunci cînd nu i se mai auzea pentru o vreme rîsul caracteristic scurt și puternic, cei ce-l cunoșteau știau că Sardus se află din nou în tărîmuri mirifice, în domenii unde nimeni nu mai îndrăznea să-l urmeze.

Pentru romani starea de *otium* era o categorie foarte importantă și ea putea fi apreciată și cu admirație, în cazul unor persoane ce ajungeau la concluzii tulburătoare în urma reveriilor, dar se întîmpla să fie ușor catalogată și ca o simplă lene a unor pierde-vară. Pe Sardus nici măcar invidioșii nu-l socoteau molîu, dar faptul că anii treceau și el nu se distingea în nici un fel de viața cetății nu era un argument apt de a-l ridica în ochii contemporanilor. Este ciudat cum unii oameni ajung la stimă și admirație pentru aceleași motive pentru care alții nu au parte decît de dezaprobare. Cîți tineri învățați, mai puțin capabili și mai rudimentari decît Al Șaisprezecelea, nu s-au bucurat de mare trecere, în vreme ce Sardus, mai inteligent, mai cult și mai puțin ambițios decît oricine, a ajuns pe atunci cu greu să fie disprețuit pe față de către contemporani? Dar cine putea bănui forța ce-l va evidenția mai tîrziu pe același om? Soarta muritorilor rămîne un secret și, pînă la derularea întregii vieți, nimeni nu poate aprecia ce surprize vor mai urma.

Ne-au rămas informații despre corespondența dintre Tiberius Sempronius Gracchus și Sardus. În ea se comentau obiceiuri din țările îndepărtate, dar și probleme de drept roman, chestiuni de etică și comparații între diferitele societăți existente sau doar posibile. Aceste scrisori arată cum s-au născut convingerile atît

de puternic conturate ale celor doi, iar drumul spre aceste convingeri ne dovedește că el s-a sprijinit pe rătăcirile și cuceririle amînduror prieteni. Disputele lor erau sincere, mai la obiect argumentele lui Gracchus, pline de dovezi din cele mai diferite surse, cele ale lui Sardus. Însă, odată ajunși la o concluzie acceptată de amîndoi, aceasta reprezenta o haltă obligatorie pentru itinerarul următor al drumului căutat. Celor mai mulți martori ai întîmplărilor li s-a părut surprinzător faptul că Tiberius Gracchus, un om cu un renume cîștigat de timpuriu prin fapte și superbul pierde-vară, Al Șaisprezecelea, au devenit nedespărțiți, odată cu întoarcerea primului din Hispania. Și au rămas împreună și atunci cînd activitatea celui mai mare dintre frații Gracchi a devenit pur practică, cînd reformele propuse de el implicau lupta fățișă și cînd visarea trebuia amînată pentru vremuri mai liniștite. Însă pentru cineva care a urmărit nașterea și cristalizarea concepțiilor celor doi, colaborarea lor avea să fie firească.

Sardus, „acel om superior“, cum este numit cîteodată în texte, fără a se ascunde astfel nuanța ușor malițioasă a formulării, Sardus se afla la vîrsta deplinei maturități. Se căsătorise de mai mulți ani și era capul unei familii, avînd toate temeiurile de a se bucura de o viață fericită. El însuși, nu foarte înstărit, beneficia de zestrea considerabilă a soției, fiică și nepoată de consuli. De multe ori cei ce savurează de timpuriu favorurile sorții, ajung să găsească viața deșartă și forțează, adesea în mod tragic, viitorul. Nu același lucru se poate spune de spre Al Șaisprezecelea : el era fericit cu familia sa, fericit cu erudiția acumulată, capabilă să-i dea dulci desfătări rafinate, era fericit cu trupul său sănătos, pe care-l îngrijea de mic prin înot, prin gimnastică și cu alifii. Nu avea ambiții politice — lucru de neconceput, dacă nu chiar suspect pentru mulți — și probabil că nici nu știa că o mare parte dintre cunoscuții lui se simțeau umiliți de superioritatea sa și că aceștia, conștienți sau nu, îl antipatizau, împrăștiind în juru-i zvonuri răutăcioase. Risul

scurt și puternic era el insuși o dezmințire suficientă că adîncurile nu-i erau tulburate de cataclisme.

Cu aerul său de seninătate netulburată, Sardus l-a întovărășit pe Tiberius Gracchus în for — ba l-a capacitat și pe Iustitius să-i urmeze —, s-a agitat pentru reformele propuse și vorbea cu siguranță și elan firesc despre situațiile vizate, luîndu-le astfel din măreție, dar dîndu-le mai multă credibilitate. Totuși, cu toată sinceritatea lui, cu toate bunele-i intenții și cu tot felul lui tonic de a fi, demersurile sale nu se bucurau de o primire prea favorabilă : prea părea banală fiecare vorbă de a sa, prea era lipsit de măreție, de gravitate chiar, discursul său. În for, cetățeanul simțea nevoia să ratifice legi istorice și nu pur și simplu să aprobe lucruri prezentate drept atît de firești. De aici pînă la propuneri neînsemnate nu era decît un pas : Sardus n-avea succes în fața poporului, dar îi făcea un mare serviciu prietenului său, care cu atît mai mult se bucura de sufragii și ale cărui proiecte revoluționare deveneau mai puțin radicale în ochii celor mai moderați, după ce auzeau flecăreala bonomă a celui de Al Șaisprezecelea. Scribul însuși recitește cu uimire rîndurile așternute : să fie același personaj acesta cu animatorul de necontestat al „Cetății soarelui" ? Să fie același omul care sporovăia în fața poporului la Roma și cel ce a reușit să hipnotizeze largi pături sociale la Heliopolis ? Ce puteri nebănuite se ascund în fiecare individ și cîte nu rămîn acolo tăinuite pentru vecie ?

După ce pleda în favoarea propunerilor prietenului său, Sardus mai discuta cu unul și cu altul, vocea-i puternică și rîsu-i scurt se mai auzeau o vreme, apoi ochii săi visători rămîneau agățați de un punct și personajul intra în starea lui de visare, chiar și acolo în mijlocul mulțimii. Călătoriile efectuate în realitate se amestecau cu cele citite din cărți și toate se mulau pe o imaginație bogată și dispusă mereu să evoce Țara Ideală. În special descrierea vie a lui Iambulos despre șederea sa la regii din Palimbothra, acei prieteni ai grecilor din depărtările Orientului Extrem, îi amintea despre pierduta Arcadie. Și pentru că poporul fericit descris de Iambulos trăia pe o insulă, lucrurile deveneau și mai atrăgă-

toare, orice ostrov fiind ferit prin chiar poziția lui de influențe nocive și de atacuri armate din jur. O insulă se poate păstra mai ușor, dar ea reprezintă totodată și excepția. Palimbothra oferea o pildă vie chiar de la distanța mare de unde îi venise faima că măcar undeva în lume poate exista o societate fericită, lipsită de ambiții personale nerealiste, unde oamenii se bucură de drepturi egale și unde o răsplată nu se numără în suferințele cauzate altora. În propriile-i călătorii, Sardus pălăvrăgise cu tot felul de băștinași, mulți relatîndu-i și ei despre ținuturi mirifice, locuite de oameni deosebiți, drepți, muncitori și fericiți. Numai că, mai întotdeauna, aceste informații se plasau în trecut, niciodată negăsindu-se cineva dispus să admită că ar fi văzut cu ochii săi ținuturile minunate despre care povestea. Pentru Al Șaisprezecelea, descrierea lui Iambulos reprezenta singura dar suficienta dovadă că ceea ce exista mereu în dorința oamenilor și-a găsit de acum și confirmări reale și tot ceea ce abia de se putea despărți de mit se afla mult mai aproape de viață decît se credea. Puntea trebuia doar pășită, iar năzuința transformată în realitate. Alăturîndu-i-se lui Tiberius Sempronius Gracchus în for, Sardus avea mereu în fața ochilor Țara Ideală visată și a trebuit să vină tatăl său pentru a da o îmbrăcăminte juridică reformelor pe care el încă le cerea mai mult ca pentru un tărîm de basm. De aceea, atunci cînd Sempronius a reușit să impună legea agrară, Iustitius s-a împotrivit ca fiul să-i facă parte din comisia numită pentru a supraveghea aplicarea noilor normative. Bătrînul nu avea încredere în capacitatea lui Sardus de a se ocupa de lucruri foarte concrete, cum ar fi măsurarea unui ogor și stabilirea dacă o suprafață făcea parte din *ager publicus* ori din proprietatea privată a unuia sau altuia dintre latifundiari. Totuși, neinvestit în mod oficial cu o funcție, Sardus și-a urmat și cu acest prilej prietenul. În timp ce străbăteau cîmpurile, Al Șaisprezecelea vedea deja ogoarele roditoare ale Țării Fericirii, darnice pentru oricine. Iar atunci cînd Attalus al Treilea, ultimul rege al Pergamului, a lăsat regatul său moștenire Romei, Sardus, convingîndu-l pe Tiberius

Gracchus să propună împărțirea bogățiilor astfel primite săracilor, avu impresia că vede societatea ideală tot mai aproape. De data asta a reușit să-i facă și pe alții să-i împărtășească convingerile : reformele ce păreau mai ieri utopice erau rînd pe rînd votate, iar legile seci, venite parcă totuși din descrierile sale, erau fapte ce nu mai puteau fi contestate.

Dar s-a simțit și reversul medaliei : în senat, acolo unde fiecare zvon sosea exagerat, după dorința celui ce-l expunea, se spunea că tribunul poporului Tiberius Sempronius Gracchus este doar executorul ideilor lui Sardus, cel ce vrea să dărîme din temelii statul roman și să-l înlocuiască apoi cu un regat după modelul unei insule din Oceanul Indiei. (Să nu fi fost chiar atît de superficială influența celui de Al Șaisprezecelea asupra poporului ?) Sigur, nu mulți erau cei ce acceptau un asemenea zvon, dar exista oare o acuzație mai gravă decît încercarea de a înlătura cutumele, de a sfărîma tradiția și de a înlocui statul ? O asemenea atitudine implică trădare, lipsă de pietate și atentat împotriva a tot ce are un cetățean mai sfînt. De așa ceva Gracchus, totuși, nu putea fi acuzat. Însă învinuirile aduse din prea mult zel lui Sardus s-au răsfrînt și asupra prietenului său și mai toți analiștii, trecînd sub tăcere originea confuziei, vorbesc cu dușmănie despre revolta Gracchilor. Sardus nici măcar nu e amintit.

Cea mai mare parte dintre oameni, atunci cînd visează, nu gîndesc la calea pe care ar urma să pășească pentru a ajunge la situația dorită, ci se imaginează de la început gata ajunși în teritoriul idilic și inexistent. Modul de realizare aparține acțiunii și, indiscutabil, celor puternici, iar tărîmul visului, implicînd reveria, simte repulsie față de obstacolele de doborît. Ceea ce face ca și temerarii și hotărîții să devină în asemenea momente sclavii momentelor sperate. Sardus n-a fost considerat de nimeni drept un visător, drept un poet : el promitea realități concrete, se implica în lupta prietenului său, își argumenta convingerile cu argumente și citate din sursele cele mai variate. (De aceea era socotit de politicieni prea lipsit de penetrație la tribună, dar și prea practic între savanți.)

„Un loc pe pămînt, povestea Al Șaisprezecelea, unde natura este binevoitoare, unde toți oamenii se nasc egali și au aceleași șanse inițiale de afirmare, unde funcțiile se atribuie după aptitudinile fiecăruia, iar averea este un bun comun, unde bucuriile și durerile personale sînt împărtășite de toți, fără ca o dramă personală să devină și o tragedie a cetății și unde există criterii clare de recompensare a individului pentru activitatea depusă, iată un tărîm mai mult ca sigur jinduit și de zei! Greutatea, continua Sardus, nu este să înfăptuiești o asemenea comunitate, greutatea este s-o accepți. Pentru că, dacă n-ar fi așa, măcar nemuritorii ar fi dobîndit-o de mult. Dar nici cel puțin ei nu pot renunța la orgolii: orgoliul primatului, orgoliul posesiunii, orgoliul puterii. Și fiindcă nu poți cere de la oameni ceea ce nici zeii n-au reușit, reformele bine gîndite îi pot constrînge pe cetățeni să pășească pe calea pe care de bună voie ar ezita să se ducă." Acesta era și motivul pentru care lupta prietenului său Tiberius Gracchus îl încînta și pentru care nu pregeta nici un efort să-l sprijine. „În ultima instanță, spunea Sardus, legile votate nu constituie decît un prim pas spre societatea visată".

Iată, deci, cuvinte ce nu par să provină din gura cuiva dispus doar să admire un vis. Iată, Al Șaisprezecelea devenise dornic de a întreprinde și pașii necesari pentru traducerea în realitate a acelor imagini!

Totuși, nu degeaba se folosește în mod curent antinomia dintre vis și acțiune. „Dealtfel, vise mai sublime sau mai puțin sublime au toți oamenii", afirma tot Sardus, pretinzînd chiar că „în felul acesta și doar în felul acesta se deosebesc oamenii de animale. Numai că unii își păstrează visele asemenea celor mai ascunse taine, alții își creează din ele complexe, cîțiva își iau din ele seva. Nenumărați sînt aceia ce trăiesc în planuri cu totul diferite de visele păzite în intimitatea lor cu atîta străşnicie. Puțini îndrăznesc să încerce să le facă adevăr palpabil." Printre ei și Sardus: dar și el acționa o parte a vieții și trăia în vis o altă parte a ei. Omul tăcut din tinerețe se transformase în-

tr-un palavragiu notoriu. El nu-și ascundea subiectul reveriei, însă atunci cînd se plimba prin subiectul miraculos, elimina din start — asemenea tuturor — obstacolele, ca pe niște interpuși dați deja de mult la o parte. Visul său era erudit, așa cum îi era orice afirmație : el se baza pe multă lectură, pe multe raționamente și pe impresiile culese din călătoriile efectuate. Pînă atunci nici el nu arătase puntea spre realitate. Era doar un basm savant acesta și în cazul că Sardus alegea un moment prielnic de a-l expune, oricine se simțea cucerit. Dar Al Șaisprezecelea nu obișnuia să-și caute nici prilejurile și nici auditoriul. Doar cei ce au avut privilegiul de a-i sta mai mult în preajmă au putut întîlni și prilejurile nimerite și au păstrat în amintiri fascinația povestirii. Demult, o fată s-a lăsat vrăjită pînă a se îndrăgosti și căsători cu el. Prietenii din tinerețe păstrau cu emoție cîteva scrisori ce puteau fi oricînd citite, dar mai ales în anumite momente de pace interioară. Atunci slovele străluceau asemenea diamantului. Și unii ascultători au avut parte de clipe de înălțare. Însă majoritatea celor ce veneau pentru prima oară în contact cu asemenea povești, atunci cînd era nevoie de o minte ageră, aptă să reglementeze o situație concretă de viață sau un conflict ce amenința însăși existența cetății, simțeau artificialul și își arătau vehement dezaprobarea în fața unor astfel de diversiuni. Pentru a reuși să convingă, Sardus avea nevoie de timp. Însă cîtor oameni le este îngăduită atîta vreme cîtă le-ar fi necesară a-și valorifica șansele ? Muritorii, acele ființe cu orele numărate, trebuie mereu să se grăbească. Sau cel puțin intuirea scurtimii răgazului îi face să procedeze pe cei mai conștiincioși dintre ei astfel. O șansă scăpată din mînă n-a mai putut fi recuperată de nimeni, spuneau oamenii și așa continuă să creadă și azi.

Atîta vreme cît legile propuse de Tiberius Gracchus erau, după o luptă mai scurtă sau mai lungă, impuse, și vorbele lui Sardus erau ascultate cu mai multă bunăvoință. Cînd însă abilitatea politică n-a mai fost suficientă și confruntarea a devenit violentă, Al Șaisprezecelea s-a pomenit o figură cu totul cara-

ghioasă. Un autor mai ataşat de acest personaj ar spune că Sardus avea o anumită puritate pe care n-o lepăda în nici o ocazie, oricît de potrivnică, fapt ce ar pleda pentru ingenuitatea firii sale. Dar scribul nu face decît să transcrie faptele. Cînd cel mai mare dintre Gracchi a adunat poporul pentru ultima oară, spiritele erau atît de încărcate încît a fost de ajuns o singură scînteie pentru a izbucni flacăra. Încăierările fiind inevitabile, un om a fost ucis în aceste tulburări. Ceea ce n-a făcut decît să convină duşmanilor reformatorului : exagerînd cu mult faptele, aceștia au reuşit să aţîţe senatul împotriva lui Gracchus şi chiar împotriva adunării poporului. După ce consulul D. Mucius Scaevola a refuzat să ridice armele împotriva altor romani, Marele Preot P. Scipio Nasica a condus mulţimea ațîțată spre Capitol, adunînd cu el atîţi adepţi cîţi a putut găsi pe drum şi înarmîndu-i cu ce a apucat. Acum nu se mai ţineau discursuri, raţiunea părea să fi adormit cu totul. În jurul templului lui Jupiter Capitolinul nimeni nu mai avea timp de vorbele lui Sardus. Încrîncenarea atinse paroxismul şi Tiberius Gracchus fu omorît împreună cu trei sute de partizani. Dar — minune ! — Sardus, care nu s-a despărţit nici în aceste momente tragice de prietenul său, aflat tot timpul în preajmă şi vociferînd şi în acea zi nefastă în mijlocul măcelului, n-a păţit nimic. Nici o zgîrietură nu l-a atins, nici o cută a veşmîntului său nu a fost deranjată. Al Şaisprezecelea văzu cu groază cum prietenii îi sînt azvîrliţi unul cîte unul de pe înălţime, apele Tibrului ducînd pînă departe în istorie cadavrele, dar de el nu s-a atins nimeni. În încăierarea generală, fiecare combatant îl dădea la o parte pentru a putea ajunge la cel pe care-l urmărea, însă nimeni nu părea să-şi amintească de faptul că Sardus a fost unul dintre principalii colaboratori ai lui Tiberius Sempronius Gracchus.

Fu tratat ca un obiect şi a rămas singur după ce măcelul s-a terminat. Vorbi şi în continuare, pînă ce văzu că nu mai are cui i se adresa. Nu pricepu nici el ce s-a întîmplat, cum de i-au fost omorîţi mai toţi tovarăşii şi cum de el, care nu s-a ascuns nici un mo-

ment, a fost toată vremea ignorat, de parcă ar fi fost invizibil. Nu înțelesese nimic și reveni în oraș, apoi o luă spre casă. Între timp, peste tot agitația se stingea în doliu și disperare. El însuși avu impresia că a devenit o fantomă. Oamenii îi deschideau cale și-l lăsau să treacă, nimeni nu părea să înțeleagă ce spune, nimeni nu i se adresă. Nu era de parcă ar fi vorbit limbi diferite, ci, mult mai grav, de parcă o ființă necunoscută, în nici un caz asemănătoare omului, s-ar fi rătăcit printre ei. Totuși, o ființă ce nu înspăimîntă, un animal pașnic căruia îi faci loc să se ducă. Sentimentul era îngrozitor, tot mai puternic pe măsură ce se îndrepta prin cetatea îndurerată spre casă. Sardus avea impresia că fusese vrăjit.

S-a întrebat de nenumărate ori ce s-a întîmplat în ziua cînd se prăbușise întreaga operă a prietenului său : cum de nu trebuise să împărtășească și el soarta celor uciși, cum de a fost ignorat cu desăvîrșire. Întîlnind foști camarazi, scăpați și ei într-un fel sau altul — fie că n-au fost în ziua aceea nefastă la Roma, fie că au reușit să se ascundă pînă la trecerea primejdiei —, celui de Al Șaisprezecelea îi era frică să nu fie bănuit de trădare. Orice întrebare i s-ar fi pus în legătură cu modul cum a părăsit Capitoliul l-ar fi pus într-o încurcătură teribilă, fără de ieșire. Dar nu l-a acuzat nimeni, felul firesc de a accepta faptul că el n-a pățit nimic părea să aibă și un efect retroactiv. Singurul care nu s-a putut împăca atît de ușor cu gîndul era Sardus însuși. La început pentru a se lămuri, punea întrebări unuia și altuia, chiar cu riscul de a se autoincrimina de lipsă de loialitate. Însă nu numai că nu primea răspunsuri mulțumitoare, dar pur și simplu nu era înțeles de cei solicitați să-l lămurească. Pînă la urmă, chiar dacă nu se liniști, trebui să accepte situația și să-i caute — zadarnic — singur dedesubturile.

Timpul, vindecîndu-le pe toate, îi redă și lui rîsul puternic și sănătos, întrerupt mereu după primul hohot. Își spunea că, în fond, nici tatăl său nu pățise nimic în acea zi, deși, e drept, în comparația aceasta

trebuia luat în socoteală şi faptul că Iustitius se detaşase de acum în multe privinţe de Tiberius Gracchus şi că în ziua respectivă nu fusese în templul lui Jupiter Capitolinul. Tatăl se purtase mai înţelept decît el: nu întrebă pe nimeni nimic, ci acceptă prima însărcinare ivită şi dispăru într-o călătorie în Grecia şi de acolo cine ştie unde. Iustitius a fost dispus să-şi ia fiul cu el, însă Sardus era încă prea buimăcit şi prea preocupat să se lămurească în legătură cu cele prin care trecuse. Dar nici măcar tatăl, un om cu atîta experienţă, atît de înţelept şi atît de practic, nu pricepu ce doreşte să afle Al Şaisprezecelea, încît crezu că fiul său şi-a găsit doar un pretext pentru a nu-l însoţi.

Sardus îşi petrecu următoarele luni mai mult acasă, dedicîndu-se familiei şi cititului. Încetul cu încetul, lungile visări îşi reluară şi ele locul în viaţa sa. Soţia îi era fericită: niciodată nu-i fusese bărbatul atît de preocupat de casă ca atunci, stînd ore întregi de vorbă cu cei trei copii, doi băieţi şi o fată, povestindu-le fel de fel de lucruri văzute sau citite, încercînd să-i ia cu el în tărîmurile inaccesibile ale reveriilor. Sardus avea o fire blîndă şi era însufleţit de un optimism înnăscut şi de o cultură vastă. În acele cîteva luni, reuşi să le transmită mai multă învăţătură copiilor decît au apucat aceştia să agonisească apoi în întreaga lor viaţă.

În gîndurile sale, vechile imagini începeau să se reîntoarcă rînd pe rînd. Dar nu mai erau atît de pure ca înaintea evenimentelor tragice ce îi fusese dat să le trăiască. Experienţa se dovedise prea dură şi rana nu ajunse încă să se cicatrizeze. Ţara descrisă de Iambulos, ţara visată de el însuşi şi întîmplările prin care trecuse — chiar dacă această trecere a rămas atît de inexplicabilă — se amestecau într-o viziune unică şi încă nebuloasă. Povestindu-le copiilor şi trebuind să răspundă şi altor întrebări decît era obişnuit să-şi pună singur, începu să caute reflectarea în vis a unor elemente trăite şi despre care era solicitat să dea lămuriri. În felul acesta, pentru prima oară reveria

cobora pe pămînt și Sardus descoperea punți nebănuite între cele două tărîmuri. Iată, reformele propuse în senat de Tiberius Gracchus ar fi putut să ducă la un stat de tipul celui descris de Iambulos, apropiind țara aceea a tuturor posibilităților (ale căror contururi fiecare le deosebea doar în funcție de propria-i cultură și imaginație și dorință). Numai că, răspunzînd acum întrebărilor copiilor, fapte și locuri se însinuau în chip concret în reverie și, treptat, Sardus realiză că n-ar fi exclus ca eșecurile lui Gracchus să se transforme în viitoare victorii în cazurile cînd eforturile nu se vor abate de la ținta propusă. Acesta era un gînd incitant : Al Șaisprezecelea, devenind conștient că visul său ar putea prinde viață, începea să-și umple vremea nu numai cu savurarea imaginii idealului gata realizat, ci și cu ipoteticul drum spre el. Bineînțeles că a trebuit să mai treacă o vreme pentru ca țara visată și cea spre care se îndreptau acum intențiile sale să se suprapună într-o singură viziune. (Uneori chiar și mai tîrziu, cînd va fi ajuns pe teritoriul concret al acelei țări, va fi dezamăgit de realitate, ceea ce îl va face să mai recadă, cîteodată, în vechea țară imaginată. Or, dacă cele două nu erau la fel...)

Obișnuit cu judecățile logice învățate de la dascălii săi, Sardus începu să pună în scris, pentru a le sistematiza, trăsăturile caracteristice ale Insulei Fericirii. Tot esențializîndu-le, a ajuns la doar trei particularități independente : egalitatea în fața vieții a tuturor cetățenilor ; înțelegerea, mai mult chiar decît acceptarea vremelniciei vieții ; definitivarea scopului existenței.

1). Faptul că toți oamenii ar putea fi la fel îl considera o ipotetică nenorocire : egalitatea nu șterge numai individualitatea, dar anulează din start orice motivație. Înlăturînd competiția, oamenii — o spuneau contemporanii, o spunea chiar și Sardus însuși — ar ajunge la stadiul de simple viețuitoare. Luîndu-i vieții dramatismul, distanța dintre oameni și zei ar fi și mai mare, oamenii nemaifiind nici măcar asemănători nemuritorilor. Dar, pentru Al Șaisprezecelea, egalitatea

în fața vieții n-ar face nicidecum să dispară și deosebirile de rang în sînul societății, numai că acele poziții s-ar cîștiga individual, pornindu-se de la același nivel. Sardus considera egalitatea ideală asigurarea la naștere a unor condiții identice de afirmare pentru toți cetățenii, pentru toți oamenii cetății și permiterea fiecăruia în aceeași măsură nelimitată de a se realiza după puteri și disponibilități. Egalitatea trebuia să fie, deci, deplină și potențială, doar eforturile individuale fiind cele ce ar fi trebuit apoi să recládească structura societății în relieful ei firesc.

2.) Înțelegerea vremelniciei vieții era singura posibilitate de a înlătura stările depresive, adevărate frîne în descătușarea energiilor. Bipolaritatea oricărei acțuni umane presupune acceptarea nimicniciei ei în fața problemelor existențiale și totodată și importanța ei pentru viața momentană. Un om nestrivit de un fior existențial nu ajunge la o mulțime de întrebări și răspunsuri subtile, dar prea puțin încurajatoare pentru activitatea constructivă de zi cu zi. Nimic din cele învățate de la stoicul Panaetius în casa Scipionilor, nu i-a mai rămas apropiat lui Sardus : din contră, o reacție de împotrivire intimă îl făcea să se revolte împotriva a prea multă subtilitate. În felul acesta credea că îi aduce un monument postum acelui Tiberius Gracchus care, cult și dintr-o familie atît de bună, a optat pentru acțiunea nemijlocită și a continuat să pășească pe acel drum pînă la moarte.

Și, în sfîrșit,

3.) definitivarea scopului existenței. După ce vremelnicia vieții era biruită de speranța imposibil de tăgăduit și de înfrînt, țelul strădaniilor nu putea să se afle nici el departe de acea nădejde. Totul devine foarte important cînd te situezi pe poziția ta indispensabilă de za a unui lanț nesfîrșit, za aproape invizibilă, însă susținîndu-le și unindu-le pe toate cele de dinainte cu toate cele ce urmează. Și, știind foarte exact ce ai de făcut pentru a-ți îndeplini măruntа ta importantă misiune, vei face din clipa ta un monument nepieritor. Sardus explica toate acestea oricui stătea să-l

asculte și repeta mereu că datoria fiecărui om este aceea de a-și afla din timp talentele, deoarece nu există individ fără calități excepționale într-un anumit domeniu, atît doar că unii mor înainte de a bănui măcar darurile cu care au fost fericiți. Aflate din vreme acele disponibilități, va fi normal ca omul să și le cultive din cea mai fragedă copilărie pentru ca la maturitate să se afirme cît mai plenar în domeniul lui — care, în urma contribuțiilor sale esențiale, va deveni numai al lui —, ocupîndu-și poziția meritată în societate și totodată achitîndu-se de misiunea sa. Și iată : locul fiecăruia în cetatea aceea egală, aflarea rostului și acceptarea scopului îngemănate în repetate destine într-o lume ideală.

Conștiința scopului clar formulat îl schimbă pe orice ins și l-a schimbat și pe Al Șaisprezecelea. Flecăreala-i bonomă a primit o direcție clară și vorbele-i o altă putere de penetrație. Sardus știa că nu-i mai rămîne decît să treacă și el, în sfîrșit, la acțiune : toate elementele se aflau la îndemînă, trebuia doar să le aplice în practică și să găsească sau să creeze Țara Fericirii, despre care știa acum teoretic — credea el — totul.

Soția lui Sardus simțea că perioada de fericire s-a terminat în familia ei. Pentru ca să poată atinge pămîntul țării sale de vis, bărbatul ei trebuia să părăsească Roma, să pribegească prin lume și să nu se mai întoarcă, poate, niciodată.

La început Al Șaisprezecelea dori să caute ostrovul regilor din Palimbothra, cea descrisă de Iambulos. Cum acesta i-a numit pe locuitorii acelei insule îndepărtate drept prieteni de-ai elenilor și cum drumul spre India trecea oricum prin Grecia, într-o escală spera să afle tot ce-l interesa. Dar nu se lămuri defel. Unii pretindeau că nici un grec n-a mai fost în Palimbothra de pe vremea lui Alexandru Macedon, alții afirmau că nici măcar marele cuceritor n-a mai ajuns atît de departe. Pentru cei mai mulți, ostrovul acela nu diferea prin nimic de Insulele Fericiților bănuite

în apus, undeva în Ocean, mai departe de Coloanele lui Hercule. Sau se suprapuneau peste vechea Atlantidă. Oricum, nu era un teritoriu pentru muritori acela, deoarece, îl asigurară, o fericire veșnică nu este compatibilă cu viața unui om. Există aici un paradox cu nenumărate fețe, îl învățară grecii : pe de o parte, individul este dator să tînjească prin tot ce face spre fericire, pe de altă parte, patria, îndatoririle multiple și demnitatea îl obligă să se îndepărteze ori de cîte ori este necesar de această năzuință, *sacrificiile fiind pîinea obișnuită a muritorului.* În afară de asta, lumea, așa cum spunea însuși Sofocle, n-are de unde să știe dacă a dus un trai fericit sau nu decît atunci cînd a ajuns la capătul drumului și cînd, fiecare în parte, dacă mai are timp, poate să aprecieze, atunci abia, viața ce i-a fost dăruită drept fericită sau nu. Potrivit acestei cugetări atît de înțelepte și de lipsite de orice dubiu, chiar și cînd un individ ajunge să realizeze un lucru pentru care a luptat îndelung, necunoscînd nici consecințele în timp ale respectivului eveniment și nici propriul său deznodămînt, n-ar trebui să fie fericit pentru atîta lucru. În alt rînd, momentul vieții omenirii n-a ajuns încă nici pe departe la capătul unui ciclu, astfel încît popoarele să se poată bucura din nou de vîrsta de aur, perioadă cînd, indiferent de eforturi, satisfacțiile vor fi depline. Iar fiecare grec, cu care vorbea, venea cu alte argumente la fel de infailibile, prin care excludea nu existența țării din Palimbothra, ci faptul că un om ar putea ajunge în acele vremuri la ea, fiind încredințați elenii că deocamdată insula aceea nu putea fi în nici un caz locuită decît fie de eroi, fie de nemuritorii înșiși.

— Totuși, Iambulos a povestit că în acel ostrov localnicii erau prieteni ai grecilor. Ce fel de prieteni sînt aceștia dacă aproape că nici nu știți nimic despre ei ? se miră Sardus.

— Atunci cînd Iambulos a descris insula, i s-a răspuns, băștinașii s-au purtat binevoitor. Și nu și-au schimbat atitudinea nici după ce călătorii i-au părăsit.

Adică, își tălmăci Al Șaisprezecelea, elenii acceptau o amenințare potențială din partea celor din Palimbothra, intrînd deci în mitologie. Dar pe el îl interesa în special un tărîm concret, unde să-și poată aplica în liniște concepțiile. Țara lui Iambulos n-o mai privea drept țintă a drumului său, ci doar ca pe un model dintre cele multe. Nici nu află prea multe despre un subiect pe care-l cunoșteau și copiii, dar despre care nu putea vorbi la concret mai nimeni. Palimbothra era reflectarea în legendă și e bine că exista și așa : de multe ori un asemenea renume ajută mai mult decît zece talismane, mai mult decît a văzut un singur om cu ochii săi. O astfel de imagine reprezintă amintirea a ceea ce au gîndit strămoșii, un lucru de care nu îndrăznește să se îndoiască nici un om cinstit și nu se îndoiește pentru că nici măcar nu cutează să-l cerceteze. O asemenea legendă i se părea lui Sardus utilă în cele urmărite de el.

Dar trebuia să caute acum, pe acest pămînt, un alt loc unde să poată transpune în viață ceea ce trăia atît de intens în fața ochilor minții. Se pare că, inițial, Sardus intenționă să plece mai departe spre India, nu atît pentru a descoperi țara lui Iambulos, cît pentru a da de un ținut apt de a-i sluji năzuințele. Un elen, un tînăr din Egina, pripășit pe la Athena, îl reținu o vreme, încercînd să-l convingă să făurească împreună în Grecia o țară pe care ar binecuvînta-o toți oamenii. Al Șaisprezecelea îi dădu o vreme crezare și se lăsă amăgit. Curînd, însă, deveni evident că noua sa cunoștință nu încerca decît să înfăptuiască un stat suficient de popular pentru a atrage în juru-i și alte cetăți dispuse să lupte împotriva... Romei.

Deja de la început Sardus nu se simți prea bine printre eleni : nu voia să se poarte ca un învingător numai pentru că era roman — deși romanii erau într-adevăr biruitori și nu exista vreun motiv rezonabil pentru care să te rușinezi de așa ceva —, dar nu putea trece nepăsător nici pe lîngă manifestările vădit ostile față de patria sa.

Dar urmele lui Sardus prin Athena aveau să fie mai trainice decît şi-ar fi dorit-o chiar şi el. Dispuşi să creadă în orice nu contrazicea tradiţia şi îmbogăţind-o cu elementele unui egalitarism utopic, apt de a-i reda speranţele în viitorul naţional şi individual, oamenii preluau din mers credinţe noi. Proroci predicînd un foc purificator cît mai apropiat, pentru a se putea spera şi la un trai izbăvit într-un viitor previzibil, impostori cerînd tronuri în numele unor false obîrşii şi înşelătoare promisiuni, fanatici veniţi din lumi inaccesibile cu mesaje ultimative, toţi promiteau o schimbare radicală pentru o mulţime dezamăgită, însă care mai continua să spere. Printre atîţia vizionari mistici, Sardus părea să propună o lume dintre cele mai bine conturate.

Se pare că acela a fost momentul cînd l-a întîlnit pe tatăl său la Athena. De unde venea Iustitius în acel moment este greu de spus şi nu avem nici măcar certitudinea că se afla în exercitarea vreunei însărcinări de stat. Dar, dacă ţinem seama de atmosfera ce domnea în Grecia, probabilitatea ca abilul jurist să se afle în acele locuri trimis de senat este destul de mare. Dealtfel, nici dacă situaţia n-ar fi fost atît de încordată n-ar trebui să căutăm prea multe motive pentru şederea departe de Roma a lui Iustitius în acea perioadă : era preferabil din toate punctele de vedere ca măcar o vreme să se afle undeva departe, făcîndu-şi acolo onest datoria. În mod logic ar trebui să considerăm că drumul lui Iustitius prin Athena nu era decît o escală spre Pergam, unde un nou pretendent la tronul ţării revendica în dauna Romei testamentul lui Attalos al III-lea. Se poate, aşadar, uşor admite că o misiune a unui om ca Iustitius era pe deplin întemeiată din punctul de vedere al intereselor patriei. Dacă acceptăm această variantă, atunci va trebui să admitem şi că Al Cincisprezecelea a fost cel ce şi-a luat fiul cu el, abătîndu-i intenţiile de a pleca mai departe, spre Extremul Orient. Dar, mai probabil — şi unii au insinuat şi această variantă — Sardus să fi fost cel ce a pornit spre Pergam, atras într-un mod

sau altul de Aristonikos, şi Iustitius să-l fi urmat, încercînd să-l oprească de a se implica într-o acţiune împotriva Romei. Deoarece în varianta oficială prezenţa lui Iustitius la Pergamon este ignorată cu desăvîrşire, pentru a nu se întina portretul exemplar al personajului, nu vom găsi niciunde atestat rolul adevărat al celui de Al Cincisprezecelea în evenimentele legate de „Cetatea Soarelui“.

Tot ceea ce se cunoaşte despre Heliopolis, cetatea creată de Aristonikos la scurt timp după eşecul şi moartea lui Tiberius Gracchus, a fost relatat de analişti mult mai evaziv decît cele mai neînsemnate evenimente mondene sau rezultatele recensămintelor ordinare din metropolă. Ceea ce ştim este că ultimul rege al Pergamului, Attalos al III-lea Philometor, ar fi fost un tiran straniu, ce şi-a păzit tronul prin cele mai odioase crime, fiind, însă, totodată în stare să se opună tuturor celor ce ameninţau suveranitatea regatului. Sprijinit pe cîmpul de bătaie de romani, singura forţă pe care a respectat-o întotdeauna, a ştiut, de pildă, să păstreze măreţia ţării sale şi atunci cînd, într-un război al supremaţiei cărţilor, Ptolemeu Philologos (dar şi Kakergetul), regele Egiptului, a interzis exportul papirusului. După ce „iubitorul de ştiinţă“ lagid i-a împrăştiat pe toţi pensionarii Museionului, Attalos a extins producţia pergamentului şi se pare că „mulţimea de gramatici, filosofi, geometri, medici rătăcind prin lumea întreagă şi siliţi de sărăcie să predea ceea ce ştiau“ şi-a găsit în mare măsură un refugiu binecuvîntat la Pergam. Ceea ce acest ultim attalid a clădit cu o mînă, dărîma cu cealaltă şi, la moartea sa, a lăsat moştenitor la tron statul roman. Nimic nu e uşor de judecat în hotărîrile sale şi nici măcar această ultimă decizie — fără precedent — nu poate fi lesne evaluată. Unii afirmă că dacă ar fi procedat altfel, mai devreme sau mai tîrziu, unul dintre urmaşii săi ar fi intrat oricum în conflict cu Roma, ceea ce ar fi însemnat sfîrşitul statului Pergam. Alţii, însă, sînt de părere că nimic

nu justifică renunțarea de bună voie și (încă) nesilit la independența națională. Printre cei ce gîndeau așa se afla și Aristonikos, un fiu nelegitim al lui Eumenes al II-lea (și lumea gemea de „pretendenți adevărați"), un bărbat gata de a sădi răzmerița împotriva Romei și de a contesta testamentului ultimului atalid. Mai mult, el punea o seamă de întrebări logice, cărora cu greu le putea răspunde cineva .De pildă, de ce oare Philometor, care a domnit doar cîțiva ani, și-a omorît toți rivalii, dar și toți posibilii succesori, dintre care — iată ! — doar Aristonikos a scăpat, de ce a vărsat atîta sînge, dacă și așa voia să cedeze țara romanilor ? Pînă și moartea lui Attalos al III-lea era învăluită în mister și pretendentul susținea că ea ar fi fost opera aceluiași impuls morbid care l-ar fi animat pe rege în tot ce făcea.

Acesta era, deci, Aristonikos și atunci cînd a sosit Sardus în Pergam, el n-a găsit decît o țară răzvrătită, a cărei răzmeriță n-a prea fost luată în serios (încă) de Roma și unde viața de zi de zi a rămas aproximativ aceeași ca pe vremea attalizilor. Dar puținii analiști care ne-au lăsat referiri despre răscoala „Țării Soarelui" ne spun că șeful ei ar fi fost influențat de descrierea lui Iambulos în făurirea Statului Heliopolis. Același Aristonikos obsedat pînă nu demult doar de obținerea tronului și de păstrarea suveranității țării, devine brusc un reformator utopic (și religios ?). Nimic despre Sardus, nimic despre sosirea acestuia într-un oraș unde nu viermuiau atît soldații cît învățații, unde nu un arc de triumf era monumentul cel mai demn de văzut, ci biblioteca și învățații ei. Și nu amintesc analiștii nici măcar faptul că Sardus n-a venit singur, ci însoțit de o mulțime de ucenici, oameni de toate categoriile sociale și culturale, foști învățați, foști politicieni, foști armatori, foști negustori, foști țărani și foști sclavi. Și tot alaiul acesta îl urma fără crîcnire, convins de adevărul visului său, iluminat de vorbele lui și fericiți că și-au abandonat unii averile, alții idealurile și nu puțini foștii stăpîni. O mulțime de oameni urmîndu-l pe un proroc nu era de mult un spectacol neobișnuit în acele

vremuri, dar Al Șaisprezecelea și-a condus toți adepții direct la palatul regal și a cerut să vorbească neîntîrziat cu Aristonikos, pe care-l asigură că-l acceptă... printre ucenici. Și, la fel cum n-ar fi fost niciodată în stare să explice Sardus cum a reușit să scape fără nici o zgîrietură de pe Capitoliu în ziua cînd au fost măcelăriți Tiberius Gracchus și tovarășii lui, la fel n-ar fi putut spune cum de Aristonikos, un bărbat între două vîrste neînfricat și dîrz, trecut prin multe şi gata să se opună Romei, n-a fost în stare să-l înfrunte, ci l-a urmat din prima clipă.

E lesne de priceput că toată această afacere, atît de penibilă pentru senat, ar fi fost și mai delicată dacă s-ar fi stabilit pentru totdeauna că omul care era de fapt sufletul răzmeriței unui stat — ce i s-a oferit și acum i se împotrivea — nu era altul decît un roman și încă fiul unuia dintre cei mai reprezentativi bărbați ai timpului. Faptele nu ni s-au transmis decît în epitome, pagini întregi lipsesc din cărți păstrate. Sardus a intrat în Pergamon ca în cetatea pe care a visat-o, iar hotărîrile-i erau deja luate. Avea totul în minte și văzuse pînă și amănuntele de atîtea ori cu ochii visului încît acum nu se punea pentru el decît problema aplicării treptate în viață a celor spuse mereu oamenilor ce-l urmau. Aristonikos a rămas și pe mai departe conducătorul cetății răsculate, el era regele, dar puterea o exercita un singur om : Al Șaisprezecelea.

Prima măsură luată de acesta fu aceea de a schimba numele țării : Pergamul, cel ce încercase inițal doar să-și păstreze independența, renunță astfel de la început la denumirea cu care era cunoscut în istorie. Heliopolis, „Cetatea Soarelui“ își zicea noul stat, zămislit printr-o reformă socială totală. Tot ce povestise Sardus celor care-l ascultară plictisiți sau amuzați la Roma, încîntați și plini de speranțe la Athena, părea că începe să prindă viață în fața ochilor uimiți ai băștinașilor, ai cetățenilor din țările vecine, dar spre încîntarea și convingerea tot mai numeroșilor adepți pe care a știut să și-i facă. La Heliopolis, decretă Sardus, nu mai există sclavi. Toți oamenii au aceleași posibilități de a se realiza, astfel încît nimeni nu poate intra în dependență față de alt-

cineva doar din cauza descendenței sau fiindcă n-a știut s-au n-a putut să-și descopere talentul.

Și imediat au și apărut din toate părțile nemulțumiți și imediat au apărut și primii dușmani ai lui Aristonikos. Iar contestatarii din interior au găsit repede sprijin și în țările vecine — reformele prea dure puteau fi contagioase. Așa că Aristonikos stîrpea fără milă pe cei ce se opuneau schimbărilor, în timp ce Sardus, înconjurat acum mereu de o mulțime de oameni, bărbați, femei și copii, continua să pălăvrăgească, să rîdă în hohote întrerupte și să-i încînte pe toți cu visele sale. O gloată tot mai numeroasă se îmbulzea fără încetare în jurul lui și Aristonikos trebuia să-i asigure o pază permanentă pentru a-l lăsa să mai răsufle. Dar romanul, senin, vorbea în continuare și rîdea și răspundea oricui ajungea să-i pună o întrebare.

Prietenia cu Tiberius Gracchus n-a fost uitată și reformele următoare, îndreptate împotriva proprietarilor funciari, a cămătarilor și a negustorilor, aduceau foarte bine cu legile propuse și votate la inițiativa lui Sempronius. Poate de aceea a și fost socotită drept sigură prezența lui Iustitius în timpul acelor evenimente în Cetatea Soarelui : toate reformele lui Sardus/Aristonikos erau perfect formulate din punct de vedere juridic și atît de asemănătoare cu reglementările lui Gracchus, încît adevăratul lor autor era ușor de ghicit. Dar abilul Iustitius n-a lăsat nici o altă urmă a trecerii sale prin Heliopolis și totul nu cade decît sub incidența ipotezei.

Cu atît mai populară devenea pe zi ce trecea figura fiului său. Dacă le cerea tuturor oamenilor să nu precupețească nici un efort pentru a-și descoperi din timp talentele și dacă vedea în sarcina adulților în primul rînd depistarea acelui dar la copii, Sardus și-a găsit fără discuție chemarea : el le vorbea dezinvolt oamenilor, îi convingea fără nici un efort de măreția reveriilor sale și-i făcea să-l urmeze și să fie gata — la nevoie — să-și dea viața fără șovăire pentru visul pe care a știut să-l traducă în vorbe și pe care, parcă, începea să-l vadă în realitate. Aristonikos rămăsese conducătorul, regele, cel ce comanda armata și ținea în mînă întregul aparat ad-

ministrativ. Dar atît armata, cît și funcționarii erau gata să-l părăsească în orice clipă, dacă Sardus le-ar fi cerut-o. Numai că acesta nu le cerea nimic concret. Spre deosebire de proroci și predicatori ambulanți, șamani și străluminați, Sardus n-avea nimic înfricoșător în el, nu amenința cu nici o pedeapsă supraomenească și nu părea să dispună de nici o putere primită în arendă de la nemuritori. El nu făcea decît să povestească despre o țară minunată, despre traiul de acolo și despre legile ce o guvernează și dădea nenumărate amănunte în răspunsurile sale mulțimii de întrebări ce i se puneau. El nu formula proiecte de legi, nu apela la lupte subtile politice, nu instiga bărbații să-i înlăture din drum pe cei ce se opuneau reformelor realizate în spiritul poveștilor lui. El făurea vise. Al Șaisprezecelea devenise un cu totul alt om decît cel ce fusese odată prietenul lui Tiberius Gracchus, deși, dacă e să apreciem mai bine, nici pe vremea aceluia, Sardus nu făcuse altceva decît să vorbească și să încînte cu rîsul său deschis și cu firea-i prietenoasă. Dar atunci altele erau regulile jocului și nimeni nu l-a luat prea în serios. Acum a reușit să-și cîștige auditoriul doar pentru reveriile lui și efectul vorbelor i-a devenit cu totul diferit.

O conjurație a foștilor proprietari de pămînturi, deposedați în urma venirii la Pergam a lui Sardus, a imaginat un plan de înlăturare a romanului. În timp ce Al Șaisprezecelea vorbea unei mulțimi considerabile adunate în fața templului Athenei, locul unde obișnuia mai nou să-și țină prelegerile*, un grup numeros s-a năpustit din mai multe direcții deodată asupra lui. Acțiunea fusese temeinic plănuită și surpriza atît de mare, încît mulțimea de adepți n-a apucat să schițeze nici un gest. Atacatorii doborîră pe toți cei aflați în imediata apropiere a vorbitorului și oamenii nu se desmeticiră

*) De fapt, un fel de discuții libere cu cei tot mai mulți ce se îmbulzeau să-i pună întrebări. Sardus nu avea niciodată un plan de expunere, ci vorbea doar despre o țară minunată, mereu mai asemănătoare Cetății Soarelui. Pentru majoritatea ascultătorilor, realitatea însăși părea coborîtă direct din vis.

decît atunci cînd îl văzură și pe acesta prăvălindu-se la pămînt. În clipa aceea, ca trezită din coșmar, gloata s-a pus brusc în mișcare, reușind să-i ajungă din urmă pe conjurații grăbiți să dispară în spatele templului și, într-o furie de nestăvilit, toți agresorii au fost măcelăriți și aruncați de pe munte. Dar — stupoare! — revenind la locul incidentului, fericiții adepți îl putură vedea pe Sardus în picioare, fără a fi fost măcar rănit, vorbind mai departe și explicîndu-le că fiecare dintre cei omorîți în jurul lui trebuia cinstit ca martir al cetății, aceștia fiind primii „Copii al Soarelui" morți pentru visul lor.

Nu, el nu era rănit, n-a pățit nimic, pur și simplu nimeni nu a întins arma spre el. Nu, el n-a căzut, nici n-a alunecat, s-a aplecat doar pentru a încerca să-i ajute pe cei ce zăceau în sînge în jurul său. Spre deosebire de măcelul de pe Capitoliul din Roma, cînd n-a fost întrebat de nimeni nimic, acum fiecare voia să știe cum de a scăpat, iar el era la fel de neputincios de a răspunde. Dar Sardus nu putea niciodată să tacă, așa că începu să-i întrebe el pe cei ce au văzut de aproape cele întîmplate, pe cei ce se aflaseră în primele rînduri în momentul atacului, pe cei ce au afirmat că l-au zărit prăbușindu-se.

— Acum, cînd mă gîndesc mai bine, a spus unul, parcă nici nu te-am zărit căzind. Privisem ca vrăjit tot timpul doar spre tine, o singură clipă mi-am întors privirea pentru a afla de unde au apărut atacatorii. Ridicîndu-mi ochii iarăși spre templu, nu te-am mai găsit în locul de mai nainte. Am fost convins că te-au omorît și atunci, în sfîrșit, am putut să mă mișc, ca trezit din coșmar, și am sărit în urmărirea ticăloșilor.

— Eu nu mi-am despărțit privirea de tine, a spus altul. Acum îmi dau seama că, într-adevăr, eram uimit cum de netrebnicii aceia loveau cu sete cu pumnalele lor lungi, ascunse pînă atunci sub veșminte, cum își căuta fiecare cu precizie victima, de parcă ar fi fost vorbiți dinainte, cum nici nu încearcă măcar vreunul să se atingă de tine. Era de parcă omul numit să te omoare n-ar fi venit sau s-ar fi răzgîndit în ultimul moment.

Orice explicație se căuta, toate erau în favoarea Vorbitorului *, toate îl arătau drept imposibil de ucis, iar legenda născută din întîmplarea din fața templului Athenei căpătă noi și noi dimensiuni cu fiecare repetare a ei. Încetul cu încetul, fapta fu răstălmăcită pe de-a-ntregul, atacatorii deveniseră oșteni romani, iar Vorbitorul s-ar fi postat în fața lor, le-ar fi întins pieptul, înspăimîntîndu-i și i-ar fi izgonit doar cu fulgerele-i din priviri. Prestigiul lui Sardus crescuse enorm și mii de oameni soseau din toate părțile măcar pentru a-l vedea. Erau primiți cu toții, nimeni nu era iscodit dacă era rege sau sclav, nimeni nu trebuia să se justifice în nici un fel. Mai tîrziu, cînd rînd pe rînd, țările vecine s-au ridicat împotriva „Cetății Soarelui", Aristonikos începu să se teamă că, printre sutele de zilnic noi veniți, se vor infiltra în Pergam și dușmani travestiți, gata să lovească pe dinăuntru în timpul atacurilor de la frontiere. De aceea, îi ceru Vorbitorului să-i supună pe toți cei ce intrau în Heliopolis unei verificări care să le dovedească bunele intenții. Dar Sardus refuză : el nu poate să judece pe cineva încă neintegrat societății de aici. Oamenii au trăit pînă acum în orînduiri atît de imperfecte, spunea, au suferit numeroase influențe nocive, nu le poți cere să se prezinte nepătați de la început. N-au cum să fie curați, zicea. Abia calitatea lor de „Cetățeni ai Soarelui" va dovedi dacă sînt demni sau nu de a rămîne. În noul stat toate pedepsele, în afară de una, au fost desființate. Singura ce se mai aplica era aceea de a-l alunga pe cel ce dovedea fără tăgadă că nu este demn de a mai participa la opera ce se desăvîrșea în fața ochilor săi. Toate astea nu-l mulțumiră cîtuși de puțin pe Aristonikos, însă nu exista nici o posibilitate de a trece la verificări masive împotriva dorinței Vorbitorului.

Însă nici în războaiele cu Regatul Bitiniei, nici în cele cu Pontul sau Cappadocia nu s-a semnalat vreo trădare din partea vreunui „Cetățean al Soarelui". Dimpotrivă, toți oamenii apți de luptă, indiferent de vîrstă sau sex, s-au bătut cu un curaj nemaiîntîlnit și cu un

---

*) Așa fusese numit Sardus la Pergamon.

spirit de sacrificiu ce-i înspăimînta pe duşmani. Toate trei regatele vecine s-au văzut în curînd cu totul neputincioase în faţa fanatismului celor din Pergam, iar oamenii lui Aristonikos se lăudau, spunînd că bătăliile cîştigate s-au dovedit neînsemnate, netrebuind măcar să ia parte la ele şi Vorbitorul, cel ce ar fi fost în stare prin simplă prezenţă să-i alunge pe inamici pînă în fundul pămîntului.

Aşa că, în privinţa loialităţii depline a tuturor oamenilor veniţi la Heliopolis, Aristonikos se mai linişti. Viaţa din cetate începea să semene iarăşi cu traiul din perioada de glorie a Pergamonului. În şuvoiul neîntrerupt de nou sosiţi se aflau şi învăţaţi, medici şi fizicieni, poeţi şi filosofi. Aceştia puteau lucra nestingheriţi, iar biblioteca era suficient de încăpătoare pentru a mai primi şi pe alţii ca ei. Doar oraşul nu. Zidurile sale, ridicate încă de pe vremea lui Eumenes al II-lea, obligau tot mai mulţi oameni să se restrîngă la un teritoriu predestinat unei populaţii de zece ori mai mici. Palatul regal, situat pe muntele despărţit de oraş prin mai multe terase, domina acum o cetate unde fiecare metru pătrat a trebuit să fie bine gospodărit. Gimnaziul, de pildă, aflat pe terasa cea mai de jos, devenise un adevărat cartier, aici puteai găsi meşteşuguri de toate profesiile, negustori şi învăţători, astfel încît viaţa să poată funcţiona acolo autonom, oamenii netrebuind să se mai deplaseze pînă departe pentru un lucru sau altul. În mod asemănător erau organizate şi celelalte cartiere. În oricare dintre ele existau toate serviciile necesare şi lumea era liberă să se ocupe cu ce voia. Însă Aristonikos, sub pretextul că organizează cartierele pentru luptă, numise în fiecare loc ofiţeri de-ai săi, de fapt mici stăpîni teritoriali, răspunzători pentru loialitatea şi traiul normal al oamenilor. Populaţia îi primi cu blîndeţe şi asculta cu zîmbetul pe buze de comandanţii militari : fiecare om era încredinţat că dacă lucrurile ar lua o întorsătură cu adevărat gravă, dacă, de pildă, ar fi fost ştirbite legile egalitariste ale „Cetăţii Soarelui", Vorbitorul ar fi aflat-o primul şi vai de cel vinovat, putînd fi respectivul oricît de înarmat şi înfoindu-se el cît o

vrea în fruntea unui pîlc de oșteni. Dar Sardus n-a intervenit niciodată, ceea ce în ochii oamenilor însemna că nici n-a fost nevoie s-o facă.

Problema cea mai stringentă pentru populație deveni lipsa de spațiu. În interiorul zidurilor nu se mai putea arunca nici un ac. Cîțiva băștinași încercaseră să facă speculă cu locuințele lor, însă fură expulzați. De-altfel, nici nu mai aveai cum profita într-un fel sau altul de pe urma vreunei situații : banii fuseseră desființați, iar noii veniți erau oricum lipsiți de bunuri materiale, cei mai mulți dintre ei sosind în Cetatea Soarelui doar cu cît au putut căra cu spatele, majoritatea cu și mai puțin... Trebuia născocit ceva pentru a asigura adăpost și ultimelor valuri de adepți, și celor ce vor continua să vină, deși era tot mai greu de străpuns blocada vrăjmașilor de la frontiere. Și mîncarea începuse să se împuțineze, totuși nu îngrijorător : dușmanii încă nu atacau cetatea, fiind întotdeauna opriți deja la marginea regatului, rămînînd astfel toate ogoarele la dispoziția „Cetățenilor Soarelui". Gospodărit cu zgîrcenie fiecare petec de pămînt, raționalizîndu-se toate produsele, oamenii mai trăiau într-o relativă siguranță. Cu toate astea, imensul spor de populație cerea fie fondarea unor noi așezări în afara zidurilor, fie mărirea incintei acestora. Vorbitorul refuza să ia orice decize, iar Aristonikos era prea ocupat cu operațiile militare.

Sardus continua să vorbească despre cele trei principii fundamentale ale unei societăți egalitariste, despre uniformitatea doar potențială, nu și definitivă, despre încrederea în Speranță și despre clarificarea talentului fiecăruia, astfel încît scopul imediat al individului să se îngemăneze cu aptitudinea sa cea mai proeminentă, înlăturînd frînele existențiale. Toate astea, întoarse zilnic pe o față și pe alta, exemplificate în fel și chip și discutate pe îndelete cu fiecare, erau ascultate cu evlavie de toți cei ce ajungeau suficient de aproape de templul Athenei pentru a-l putea auzi pe Vorbitor. Pentru a-i auzi cuvintele și pentru a-i auzi rîsul scurt. Însă în legătură cu noii veniți nu se luă nici o măsură. Și tocmai cînd situația păru să devină fără de ieșire, cele trei re-

gate vecine se uniră și porniră o ofensivă generală, așa cum nu cunoscuse Heliopolis de la înființarea sa cu aproape un an în urmă. Aristonikos avea nevoie de o armată suficient de numeroasă pentru a putea menține hotarele și, drept urmare, mai mult de jumătate dintre „cetățenii Soarelui", aproape toți bărbații, dar și multe femei și copii au plecat în întîmpinarea dușmanilor. Orașul se goli brusc și mulțimea văzu în acest fapt un nou semn al înțelepciunii de necontestat a Vorbitorului. Dacă s-ar fi procedat așa cum ceruseră tot mai mulți cetățeni, s-ar fi lucrat degeaba la o nouă așezare sau la făurirea unor ziduri mai largi. N-ar mai fi fost brațe îndeajuns pentru agricultură și nu s-ar fi obținut atîtea produse de primă importanță din partea meșteșugarilor. Acum toate aceste necesități erau pentru o vreme acoperite, armata putea lupta liniștită, iar problema adăpostirii întregii populații era și ea rezolvată. Plus de aceasta, așa cum a repetat de atîtea ori Al Șaisprezecelea, fiecare a putut să-și cultive propriul talent, să se afirme în fața tuturor și a sa însuși într-un anumit domeniu și să-și asigure astfel o nemărginită liniște și fericire.

Războiul împotriva Bitiniei, a Regatului Part și a Cappadociei fusese cîștigat în mod strălucit. Agresiunea fusese respinsă și poate că victoria ar fi fost și mai desăvîrșită dacă Vorbitorul nu s-ar fi opus urmăririi dușmanilor.

— Noi am făurit aici un stat ideal, în care nimeni nu are a se plînge de nimic. Dacă am încălca alte teritorii, am deveni ca și vrăjmașii ce ne-au atacat și am pierde tot ce am dobîndit : ne-am pierde pe noi înșine.

Degeaba a încercat Aristonikos să explice avantajele unei victorii zdrobitoare pentru securitatea viitoare a Cetății Soarelui. Vorbele lui Sardus aveau o asemenea greutate încît regele nu li se putea împotrivi. Mai neplăcut pentru acesta a fost însă triumful organizat în Heliopolis. În loc să fie aclamat el și cu toți cei ce au luptat pe cîmpul de bătaie, uralele mulțimii se îndreptau din nou doar spre Vorbitor, socotit iarăși drept adevăratul salvator al Statului. Ceea ce era însă prea mult

chiar și pentru un Aristonikos dispus să înghită destule doar pentru a-și asigura o siguranță nelimitată în țară. El era conștient că afluența de oameni — atît de necesară acum, cînd dușmanii erau tot mai numeroși — i se datora numai Vorbitorului. Mai știa că tot lui Sardus poate să-i mulțumească și că nu i-a contestat nimeni drepturile la tronul attalizilor. Și tot Al Șaisprezecelea fusese cel ce a reușit să-i facă pe toți acești „cetățeni ai soarelui", veniți din cele patru zări și provenind din cele mai diferite pături sociale, să se supună fără crîcnire necesităților zilei. Dar, pentru unii oameni, o putere fără glorie este ca un ulcior de apă rece de care n-ai voie să te atingi, ci doar să-l privești. Aristonikos era unul dintre aceștia și, riscînd să distrugă totul, să se piardă chiar și pe sine, căută o cale de a scăpa de Sardus.

Prilejul se ivi atunci cînd se zvoni — și apoi se confimă — că romanii vor veni cu armata pentru a-și intra în drepturi asupra Pergamului, drepturi provenind din moștenirea lui Attalus al Treilea. Oameni trimiși de Aristonikos începură să facă propagandă antiromană și, descriindu-i în culori cît mai negre pe inamici, nu uitau să amintească și de originea lui Sardus. Dar mulțimea nu era dispusă să se despartă de Vorbitor. Unii instigatori plătiră cu viața insinuările împotriva celui de Al Șaisprezecelea, alții renunțară să-l numească și pe Sardus drept un potențial dușman, mulțumindu-se să asmută „Cetățenii Soarelui" doar împotriva Romei, care urma să-i invadeze.

În al doilea an al șederii lui Sardus la Pergam, o conjurație pusă la cale de Aristonikos îl surprinse noaptea, în timp ce dormea, și-l omorî. Se spune că soldații însărcinați să-l ucidă erau atît de înfricoșați încît l-au înjunghiat pe întuneric la început pe unul dintre ai lor. Dar Sardus, curios cum de a reușit pentru a treia oară să scape nevătămat de pumnalele unor agresori, s-ar fi repezit la atacatorii gata de fugă și ar fi încercat, la fel ca întotdeauna, să vorbească, să întrebe și să întoarcă pe toate fețele cele întîmplate. Pînă ce unul dintre ostași, amintindu-și de ce a venit, i-ar fi împlîntat pumnalul în spa-

te. Aproape că și el era convins că gestul i se va sfîrși undeva în aer și ar fi dorit doar să-și dovedească încă o dată că Vorbitorul nu poate fi răpus de o mînă de muritor. Cu atît mai mirat ar fi fost în primul rînd ucigașul cum de a căzut Sardus pe spate și cum de a murit în aceeași clipă.

După omorîrea Celui de Al Șaisprezecelea, în Heliopolis a izbucnit o molimă care a prăpădit aproape jumătate din populație. Frontierele n-au mai putut fi ținute și tot restul „Cetățenilor Soarelui" s-a retras între zidurile orașului. În anul 129 î.e.n., la patru ani după moartea lui Tiberiu Sempronius Gracchus și la doi de la cea, la fel de năprasnică, a lui Sardus, Perperna l-a învins într-o luptă decisivă pe Aristonikos, iar Pergamul a fost transformat în provincia romană Asia.

•

AL ȘAPTESPREZECELEA

— Caius M(endax) —
(144 î.e.n. — 81 î.e.n.)

DESPRE MINCIUNĂ

Istoria ciudată a celui de Al Șaptesprezecelea trebuie începută cu lămurirea unui cuvînt banal ce-și schimbă de prea multe ori sensul : fiul lui Sardus a fost cunoscut de contemporani și urmași drept „Mincinosul“. Dacă ne gîndim că de-a lungul vremurilor numeroși uzurpatori s-au numit așa, că autori de cărți au fost astfel taxați de către alți autori de cărți, că oameni de o anumită concepție i-au hulit drept „mincinoși“ pe cei de altă concepție, apelativul ar putea primi și înțelesuri subtile. Însă nu este cazul — Al Șaptesprezecelea a fost un mincinos în accepțiunea cea mai comună a cuvîntului. Era atît de mincinos încît și-a construit întreaga viață pe născocirile cele mai sfruntate. Porecla poate, deci, să-i fie atribuită ca atare, chiar dacă scribul, avînd în față imaginea străbunilor personajului, depistează și la aceștia — și nu în ultimul rînd chiar la tatăl „Mincinosului“ — o predispoziție accentuată spre visare, spre extrapolarea sensurilor, spre transmiterea unor himere. Dar nici unul dintre ei n-a fost un simplu mitoman. Așa s-a comportat doar Al Șaptesprezecelea, care însă nu era nici fals, nici nesincer, nici necinstit, nici pervers sau sperjur, decît în măsura în care se intersectează toate acestea cu o parte din conținutul cuvîntului „a minți“.

Adevăratul său prenume era Caius .(O altă dovadă de atașament a lui Sardus față de prietenul său Caius Sempronius Gracchus.) Scribul îl va numi Caius M., deoarece apelativul „Mincinosul“ („Mendax“ sau „Mendaciloquus“) s-a lipit de el din tinerețe. Caius M. sau Caius

Mendax îl va numi scribul pe cel ce a fost Al Șaptesprezecelea în lungul șir, un bărbat luat mai mereu în derîdere, dar lăsînd amintiri tulburătoare.

Dobîndindu-și de foarte tînăr renumele, faptele i s-au transmis doar pe cale orală, ele ridicîndu-se cîteodată la nivelul unor mici snoave sau chiar al unor mărunte senzații și murind odată cu ecoul vorbelor celor ce le povesteau. Caius M. a fost considerat un personaj hazliu, o apariție pitorească, dar nuanța puternic peiorativă a apelativului l-a îndepărtat de la început de un prestigiu real. Ar fi fost, de pildă, mai mult decît caraghios să-l propună cineva pe acest vlăstar al unei familii cu totul onorabile pentru o magistratură. Cînd era pomenit, lumea zîmbea și un subiect oricît de grav era de îndată compromis. Mendax nu se bucura nici măcar de considerația îngăduitoare cu care era privit, spre exemplu, un saltimbanc : acela își cîștiga pîinea făcîndu-și giumbușlucurile, pe cînd Al Șaptesprezecelea, avînd o avere moștenită, nu-și debita aiurelile decît din pură plăcere. (Sau cel puțin așa se spunea despre el.) Însă poate că tocmai felul lui de a fi i-a salvat la un moment-dat bunurile : pe vremea cînd numeroși adepți ai Semproniilor au fost uciși sau au trebuit să fugă din Roma, cînd casele le-au fost dărîmate, iar averile confiscate, nimănui nu i-a trecut prin minte să se atingă de proprietățile lui Sardus sau ale lui Iustitius, tatăl și respectiv bunicul Mincinosului, personaje amestecate pe față în mișcarea Gracchilor și adepți cunoscuți ai acestora. Nimănui nici măcar nu i-a trecut prin cap că Al Șaptesprezecelea poate fi implicat într-o mișcare politică sau într-un conflict cît de cît mai grav. Nici cînd Marius, cel de șapte ori ales consul, întors în cetate, a început să-i piardă sistematic pe toți cei ce i-au stat cît de cît în cale, omorîndu-le și urmașii, Mendax și familia sa n-au avut nimic de suferit. Era atît de exceptat de la orice fapt serios încît se spune că odată s-a prezentat și el în cadrul centuriei sale la votarea unei legi. Cînd a fost observat de tribun, acesta a început să glumească și, luîndu-se după el și alții, în ziua aceea nu s-a trecut defel la depunerea opțiunilor. (Nu este însă exclus ca

tribunul respectiv să fi lansat intenţionat diversiunea pentru deturnarea atenției celor adunați și cu scopul de a amîna adoptarea unei legi nedorite de el şi de aliații săi politici.) Oricum, după incidentul respectiv, Mendaciloquus n-a mai avut niciodată inițiative în viața publică, nemaifăcînd niciodată uz de dreptul său de cetățean şi păstrîndu-se exclusiv în scopul de a atrage cît mai mulți ascultători pentru poveștile sale.

Printre epigramele lui Valentin există multe ce se referă la un mincinos notoriu. De altfel, personajul se pare că a făcut carieră în satirele anticilor, în general, și ale contemporanilor, în special. Pentru a-l căuta pe Al Șaptesprezecelea în literatură, întocmirea unei bibliografii complete a lucrărilor cu acest subiect ar fi lipsită de noimă. Minciuna îl face de cele mai multe ori simpatic pe cel ce o lansează şi o puzderie de snoave se bazează tocmai pe asemenea „flori de spirit", cum avea să numească mai tîrziu născocirile sale un erou al lui Goldoni, construit după aceeași rețetă. Nimic nu ne îndreptățește să considerăm această literatură imensă, ca fiind inspirată din viața și faptele lui Caius M, imaginația autorilor succesivi şi schimbările în mentalitățile vremurilor acoperind asemenea file pînă a le face cu totul de nerecunoscut. De aceea scribul își cere scuze unor de mult dispăruți pentru eventualitatea de a-i fi despuiat de o ispravă de-a lor în favoarea unui alt de mult dispărut — care tinde să devină beneficiarul și arhetipul întregii categorii.

Începuturile reprezintă o excepție de la „regulă" : de obicei, în literatură simpaticii mincinoși clasici au fost niște copii isteți, care au știut să înfrîngă vicisitudinile soartei potrivnice și, deși săraci și deseori orfani, persecutați de rude haine, reușesc, prin născocirile lor, să ajungă la demnități şi avere. Asta pentru că majoritatea covîrșitoare a respectivilor eroi au ambiții și tribulațiile lor sînt îndreptate spre un scop social sau cel puțin spre o finalitate erotică. În timp ce Al Șaptesprezecelea părea că minte fără nici un motiv, după ce că a avut o tinerețe fără griji într-o familie iubitoare. Chiar şi cînd i-a plecat tatăl în utopica-i aventură din Per-

gam, Mendax n-a rămas singur, el avîndu-i alături pe mama, fratele și sora sa. Și nici cînd Perperna l-a învins pe Aristonikos, rudele lui Sardus (tatăl lui Caius M.) nu au fost urmărite, Sardus însuși nefiind găsit printre înfrînți, el murind încă pe vremea cînd „Cetatea Soarelui" mai era în plină putere. Al Șaptesprezecelea avea pe timpul acela treisprezece ani, fiind mijlociul dintre cei trei frați. Se spune că deja de la vîrsta aceea faima îi era destul de consolidată, dar s-au mai găsit destui gata să-l creadă în asemenea momente, cînd durerea oricărui fiu este atît de mistuitoare. Mendax le povestea tuturor că tatăl său, este adevărat, a fost și în Pergam, în acel Heliopolis creat de nebunia unor dușmani ai Romei, dar că ar fi plecat de mult de acolo și ar fi colindat ținuturi îndepărtate pentru a stabili noi contacte în folosul țării. Cînd amintea de misiunea tatălui său, Mincinosul făcea mereu referiri la Katoptronos ca despre cel mai celebru strămoș, garant peste timp al probității și renumelui familiei (deși și acel străbun n-a prea mai fost luat în seamă de nimeni, odată ce era amintit de Mendaciloquus). Totuși, uneori năzbîtiile debitate de el au reușit să învălmășească sursele unor scribi care, uitînd de unde-și culeg informațiile, își argumentau anumite filoane genealogice, mai ales în cazul unor personaje despre care n-aveau alte mărturii, pornind de la trimiteri ale fiului lui Sardus. Mai ales că este imposibil de știut ce a scris acesta cu adevărat, Caius M. lăudîndu-se și cu numeroase titluri ce cu siguranță nu-i aparțineau.

(Scribul își amintește și de un alt străbun priceput să descrie ținuturi mirifice, zăpăcind mințile oamenilor cu relatări despre țări și popoare doar de el auzite. Dar acela, autor incontestabil al unor lucrări, a încercat măcar să cucerească un renume de erudit, pe cînd Mincinosul...)

Iată cum povestea Al Șaptesprezecelea sfîrșitul tatălui său : Sardus ar fi părăsit Pergamul și ar fi traversat întreaga Asie din însărcinarea Senatului roman de a găsi aliați puternici la celălalt capăt al lumii. Planul ar fi fost de a stabili o înțelegere aptă de a strînge la mij-

loc, ca într-un clește, toate regatele și împărățiile aflate între cele două mari puteri. (Care „două mari puteri" ? Despre cea din extremul îndepărtat Caius M. povestea cu deosebită plăcere, citînd adesea din „cărțile sale", nevăzute personal de nimeni. În fond, a scris cu adevărat Caius M. ceva ?) Sardus, povestea Mendax, ar fi ajuns la ținta călătoriei sale, dar acolo n-ar fi găsit nici un om să facă pe translatorul, iar din sunetele emise de indivizii de la capătul lumii nu era capabil să înțeleagă mai nimic. Nici prin semne n-ar fi reușit să comunice, în lipsa unui cod comun de convenții : dacă, de exemplu, ființele la care ar fi fost mișcau de sus în jos cele trei mîini cu cîte trei degete, emisarul roman nu pricepea dacă în felul acesta i se transmitea „da" sau „nu". Nici complicatul limbaj exprimat printr-o fluturare rapidă și extrem de complicată a degetelor nu-l putea înțelege — fiind de mirare, preciza Al Șaptesprezecelea, cum de poate cineva să semnalizeze mesaje mai complicate cu nouă degete decît este în stare să recepționeze un om posedînd zece, asemenea lui Sardus. Demonstrațiile lui Caius M., cînd încerca să imite acele mișcări ale degetelor celor-de-la-capătul-lumii, nu reușeau decît să stîrnească rîsul auditoriului și, pînă la urmă, toată implicarea celui de Al Șaisprezecelea în răscoala lui Aristonikos s-a pierdut în măscările fiului său. Despre „misiunea" lui Sardus la capătul lumii nu se mai vorbea, nemaifiind amintită decît în momente de amuzament, cînd se executau și acele mișcări frenetice ale degetelor.

Dar „limbajul cu ajutorul mîinii", Mendax l-a mai folosit și cu alte prilejuri. Odată, în vremea unor tulburări de stradă, Al Șaptesprezecelea s-a refugiat împreună cu mama și frații săi într-o pivniță. Nimeriră din întîmplare acolo împreună cu alți cîțiva trecători. În orele lungi de teroare, auzind vaietele și urletele atît de apropiate, pasibili oricînd să fie descoperiți și expuși unui tratament imprevizibil, oamenii adunați în acest grup se comportară ca o singură familie, ajutîndu-se reciproc, temîndu-se unii pentru alții, fiind gata să se jertfească în favoarea celorlalți. Niciodată nu s-au mai întîlnit după aceea și nici nu s-au căutat ulterior. Dar cele zece-

douăsprezece ore cît au stat ascunși împreună i-au legat mai mult decît o viață.

În general, se spunea, grupurile rivale ce se războiau prin cetate nu ucideau femei și copii — decît cel mult familiile unor șefi ai fracțiunilor adverse —, însă în dimineața aceea se povestiră atrocități nemaiauzite, lumea părea să se fi sălbăticit cu totul, nimeni nu se mai simțea în siguranță. Familia lui Sardus consideră drept cel mai înțelept să părăsească Roma pînă se vor mai fi liniștit spiritele și să se retragă pe domeniul aflat la două zile de drum. Încredințară, așadar, ca și altădată, casa din oraș unor sclavi de nădejde și se îndreptară spre poarta Collina cu intenția de a străbate încă, în ziua aceea jumătate din drumul spre vila atît de pașnică și de plăcută de la țară. Însă nu au putut ajunge prea departe : cetatea clocotea și străzile erau cu totul nesigure. Ici-colo cîte un cadavru părăsit și gemetele răniților, căzuți te miri unde, măreau panica. Deodată, din sens contrar se ivi un puhoi de oameni, agitînd arme și urlînd fraze, din care ei, de la distanța la care se aflau, nu puteau înțelege decît rar cîte un cuvînt. Era imposibil de ghicit dacă îi vor ataca și pe ei sau nu, dar frica fu mai puternică, iar prevederea trebuie socotită întotdeauna ca făcînd parte din arsenalul celor înțelepți. Așa au izbutit să se refugieze în primul loc găsit, reușind să evite întîlnirea cu ceata dezlănțuită. La început, n-au intrat decît într-o curte, însă cum nici aceea nu li s-a părut suficient de sigură, pe măsură ce se apropia tot mai mult zvonul înfricoșător al amenințărilor, au coborît niște trepte. Jos, într-un fel de coridor subteran, dintre cele pe care ne-am obișnuit să le numim catacombe, i-au întîlnit pe cei cu care aveau să treacă împreună ziua de groază ce a urmat.

Mendax avea vreo șaisprezece ani, însă era înalt și părea mult mai matur. Pentru el și pentru fratele său mai mare îi fusese în primul rînd frică mamei : fiii ei nu mai erau copii, ci mult mai degrabă niște bărbați — gata oricînd de a constitui ținta atacului altor bărbați.

Acum stăteau cu toții într-o văgăună subpămînteană și, asemenea unor șobolani, le era teamă să iasă la suprafață, deși primejdia nu era exclus să fi trecut de mult. De vreo două ori Mendaciloquus urcă pînă în curte, dar de fiecare dată fu oprit de ceilalți să se avînte mai departe, de groaza de a nu fi prinși. A treia oară, însă, nu se mai lăsă înduplecat și ieși în stradă. Reveni peste cîteva clipe înfiorat, povestind că întregul cartier se află în flăcări și că leșurile acoperă caldarîmul cît vezi cu ochii. După mai multe ore încercă și altcineva să vadă ce se petrece în afara curții, dar poarta spre stradă era blocată de un corp greu. Mincinosul preciză pe dată că era vorba despre leșul unui cal ce s-a prăbușit tocmai pe cînd a revenit el ultima oară. Stătură, deci, în continuare în ascunzătoarea lor, așteptînd să se întîmple o minune și să poată pleca fiecare la ale lui. Unul dintre refugiați era rănit, fusese nimerit de o piatră rătăcită, iar o femeie era bolnavă, avea febră mare și vorbea fără șir. În afara spuselor ei și a gemetelor celuilalt, nu se mai auzea decît foarte rar un zgomot, toți așteptînd cu respirația tăiată să deslușească măcar ceva de afară și în felul acesta să se poată orienta asupra cursului evenimentelor. Dar pînă la ei nu răzbătea nici un zvon. Se înserase și apoi se înnoptase de-a binelea, cînd au hotărît ca — fie ce-o fi ! — să încerce să-și croiască drum spre marginile cetății. Bărbații se opintiră și reușiră să înlăture obstacolul din fața intrării — un pietroi cît toate zilele și nu un cadavru de cal —, iar în stradă n-au dat nici de leșuri, nici de scrum. Era întuneric și noaptea îi proteja. Simțurile, eliberate din panica de mai-nainte, se liniștiră și ele. Începură să vorbească între ei cu voce tare.

Fusese totuși o greșeală : același întuneric ce-i ferea pe ei, a ascuns și un grup înarmat, care a năvălit pe neașteptate asupra lor. Șocul fu atît de mare încît îi paraliză și uitară să mai caute o scăpare. (Dar nici n-ar fi avut cînd și unde. Traversau o piață, iar atacatorii făcură rost de undeva de niște făclii, folosindu-le și ca arme.) Niciodată n-au aflat tovarășii lui Mendax cine le-au fost agresorii, la fel cum nu și-au putut explica

nici *cum de au scăpat*. Al Șaptesprezecelea fugi în întîmpinarea oamenilor cu făclii și începu să le povestească nerăbdător și cu o voce puternică, agitîndu-și mereu mîinile și făcînd semne spre strada din care venise. Noii apăruți îl înconjurară și acum, piața fiind bine iluminată, Mendax putea să-și manifeste din plin talentul oratoric, acompaniindu-și discursul tunător cu gesturi largi și repezite. Rînd pe rînd, profitînd de diversiunea creată, familia sa, precum și cei ce se ascunseseră împreună cu ea se făcură nevăzuți. Între timp, gesturile lui Caius M. deveniră tot mai iuți și se terminară în „limbajul degetelor". Și cuvintele își pierdură articulația obișnuită și se transformară într-o păsărească agitată, totul însă atît de convingător, încît ascultătorii rămaseră pironiți locului multă vreme, încercînd să descifreze „spusele" tînărului ce părea atît de elocvent. Erau atît de atenți și de înciudați că nu reușesc să priceapă sensul, încît atunci cînd unul izbucni în rîs, începură să hohotească toți într-o descătușare frenetică și nu se mai opriră minute în șir. Rezultatul a fost că, de atunci, ori de cîte ori un orator reușea să capteze interesul publicului cu un discurs ce nu putea fi ușor înțeles, se spunea că a vorbit în „limbajul degetelor", expresie încetățenită, des folosită de analiști, niciodată explicată și ca atare evitată în edițiile moderne sau completată cu un asterisc specificînd în „note" sau la subsol că „formularea își are originea necunoscută".

Poziția lui Caius M. era atît de singulară încît pînă și atunci cînd, aproape întîmplător, fratele i-a căzut victimă lui Sulla, încă mult înainte ca acesta să-și fi afișat primele liste de proscripții, lui nu i s-a întîmplat nici cel mai mic necaz, putînd să continue să cutreiere și pe mai departe nestingherit străzile orașului, vorbind la nesfîrșit și adunînd mereu o mulțime de auditori pentru sporovăiala sa. E adevărat că s-a întîmplat de cîteva ori ca partizani zeloși ai unuia sau altuia dintre mai marii zilei să găsească suspecte cuvîntările sale, dar chiar și cei ce-l ascultau cu scopul de a găsi vreun îndemn încriminat la adresa șefului lor se antrenau în

rîsul general cu care se terminau de fiecare dată discursurile lui Caius Mendax. Fiind la fel de adevărat și că înainte de izbucnirea hohotelor eliberatoare, existau mereu momente de tensiune, cînd ascultătorul avea impresia că se află în preajma unui sens mai adînc și că doar neatenția lui este de vină că tîlcul i se scurge printre degete, momente cînd fiecare își ascuțea bine auzul și depunea cele mai severe eforturi de a pricepe ceea ce se dovedea pînă la urmă de neînțeles. Pînă ce iarăși și iarăși sfîrșitul aducea după sine un rîset general, izbăvitor, de neoprit. Iar dacă ulterior aceiași ascultători încercau să recapituleze pentru ei înșiși povestea ascultată, nu mai găseau nici trimiterile cu substrat, nici subiectul interesant. Mendax nu le relatase decît o prostie, o brambureală fără cap și fără picioare, o minciună sfruntată. Caius Mendaciloquus, ce mai ?! Și doar undeva, într-un colț ascuns al sufletului, mai stăruia ceva nedefinit, o amintire tulbure și nelămurită niciodată.

Fiindcă succesul individului era totuși indiscutabil și fiindcă Al Șaptesprezecelea provenea dintr-o familie ce și-a cîștigat o oarecare notorietate, unii dintre strămoși ajungînd la diferite magistraturi, chiar dacă nu la cele majore, s-au găsit destui doritori să-l înroleze într-un partid sau altul, mai ales că toată Roma era scindată și cine nu se declara de o parte, risca ușor să fie taxat drept adversar chiar și numai pentru atît. Caius M. nu refuză nici o ofertă, însă se dovedi degrabă că talentul lui înnăscut de a capta mulțimea era total gratuit. Mendax nu convingea pe nimeni de nimic, nu schimba crezuri și nu cîștiga adepți : vorbele sale te prindeau, te tulburau cîteva clipe, dar se înlăturau parcă unele pe celelalte, încît, odată stinse, se sfîrșea și efectul lor, distrus definitiv de cascadele de rîs din final. Și chiar dacă o amintire mai stăruia vag, toată lumea se străduia s-o înlăture și pe aceea, de parcă astfel ar putea s-o uite. Niciodată și nimănui nu i-a slujit în mod preconceput vreo tiradă a Mincinosului.

O altă și ultimă încercare făcută să-i valorifice aptitudinile s-a izbit de la început de un refuz pe cît de jignit, pe atît de categoric : o trupă de artiști i-a pro-

pus să se producă în completarea programului lor: Mendax avea și haz, era și atractiv, știa să strîngă și public. Însă Al Șaptesprezecelea se arătă profund lezat: veniturile lui erau suficiente pentru un trai lipsit de griji, aceleași venituri asigurîndu-i și un loc deloc neglijabil în ierarhia cetății, depinzînd doar de el alegerea zilei cînd își va exercita drepturile, ar fi fost deci o prăbușire socială nepermisă să cutreiere lumea cu niște saltimbanci... Ce-și imaginează despre el? *Deși...* Nu, Mendax nu scăpa nici un prilej! *Deși...* în tinerețe dăduse și el mai multe spectacole, scrisese o mulțime de piese, unele premiate în disputele cu autorii cei mai celebri. *Deși...* Ca să nu mai vorbim de faptul că pretindea că îndeplinise și el la vîrste fragede misiuni de cea mai mare importanță pentru republică, fusese questor militar pe lîngă cutare consul, tratase cu un rege și băgase în sperieți pe un altul. Și, în mod ciudat, de fiecare dată ascultătorii se lăsau pentru o vreme prinși, un amănunt ciudat și irefutabil li se părea revelator, cîteva minute totul părea posibil, ba chiar probabil, chiar dacă pe ici-pe colo mai apărea și cîte un anacronism cras, atît de evident încît nici un potlogar mărunt nu ar fi riscat să-l folosească. Așa că nu acele născociri sfruntate dărîmau tot eșafodul ce păruse scurt timp logic. Altceva, un gest, o inflexiune stridentă a vocii sau strănutul caraghios al unui ascultător, un glas diferit chema din străfunduri rîsul eliberator. Iar acesta, odată izbucnit, erupea ca un vulcan, acoperind cu lavă totul.

Totul? Nu era zi în care Mendax să nu sporovăiască în fața unor pierde-vară în for. Poveștile lui — uitate — se aglomerau și cetățeni sau străini, oameni liberi sau sclavi, toți auziseră parte din ele. Venind vorba despre un loc de pe harta lumii sau despre o magistratură anume, mereu mai des cineva arunca în discuție, ca pe o sfidare, ca pe o ironie: „Păi, acolo a fost și Caius M.!“ sau „Ce? N-a îmbrăcat și Caius M. demnitatea de procurator în cetatea vecină?“ Așa că, pînă la urmă, Al Șaisprezecelea n-a fost niciunde și n-a îndeplinit nici o funcție, dar s-a aflat pretutindeni

și cu cele mai diferite însărcinări, pentru că, adunîndu-se atîtea afirmații contradictorii sfidătoare, rămînea mereu și o eventualitate ce nu putea fi infirmată fără dubiu. „Sigur că a mințit! Bineînțeles că a mințit!" se autoconvingea lumea și renumele lui Mendax constituia prin el însuși un argument suficient. Dar poți fi în întregime convins că nu te autoînșeli? „A mințit" se autoconvingea lumea cînd cineva închidea discuția, mai ales că astfel nici nu risca respectivul să se facă de rîs în fața altora că el — tocmai el! — ar fi fost în stare să-i ia în serios toate năzbîtiile. „Sîntem oameni serioși, ce mai?!" Refuzul de a-l crede devenise o obligație de onoare și nu este deloc exclus că dacă nu s-ar fi constituit o opinie atît de fermă în această privință, multe dintre spusele celui de Al Șaptesprezecelea ar fi fost acceptate. Niște amănunte extrem de fine strecurate printre enormitățile debitate îi puneau pe gînduri pînă și pe cei mai porniți dintre ascultători.

— Dacă-l cunoști bine, afirmau apropiații săi, poți afla de la el o seamă de lucruri cît se poate de interesante, trebuie doar să știi cum să-l asculți.

La fel susținea și soția lui, cucerită pe de-a-ntregul de poveștile celui de Al Șaptesprezecelea și același lucru îl pretindeau și cei cîțiva prieteni. Dar erau prea puțini pentru a contracara opinia larg formată.

O anecdotă veche, ușor atribuibilă lui Caius M., ilustrează sugestiv situația: un grup de călători ce se rătăcise pe drumul de întoarcere din orient reușise să găsească, în sfîrșit, un ghid ce le-a făgăduit să-i scoată din deșert și-i va călăuzi pînă la cetățile grecești din Asia. Cei ce l-au recomandat pe acel om garantau pentru cinstea-i desăvîrșită, pentru bunele-i cunoștințe în domeniul navigației pe mare și pe uscat (se refereau probabil la orientarea în schimbătoarele peisaje ale deșertului, la știința-i de a da mereu de apă, însă îi preveniră pe drumeți că individul avea un cusur mare: vorbea multe și nu putea fi crezut întotdeauna, ba aproape niciodată. Cum, însă, alt ghid nu se afla în preajmă și cum romanii doreau să ajungă mai repede pe un teritoriu cunoscut, fură siliți să-l angajeze pe

acel bărbat. Făcură pregătirile după instrucțiunile sale și începură traversarea oceanului de nisip. Individul era simpatic, trăncănea tot timpul și, dacă te obișnuiai cu felul său de a fi, puteai să-l asculți cu plăcere în nesfîrșitele ore de drum și în straniile nopți ale popasurilor. Avea un repertoriu ce părea infinit și domeniile pe care le aborda dovedeau o experiență practică și livrescă ieșite din comun. Dar drumeții au fost preveniți cu atîta gravitate că insul nu este decît un mincinos notoriu, încît poveștile sale erau ascultate cu prudența necesară.

Călăuza își făcea datoria bine, le spunea cu mult înainte unde vor ajunge în ziua respectivă : într-o micuță oază cu patru copaci, un izvor și două colibe sau pe urmele unei așezări vechi, de mult dispărute, ale cărei ruine mai răzbăteau cu greu printre nisipuri. Sau îi anunța că peste două zile vor vedea pe dreapta stînci de o anumită formă. Călătoria devenise încetul cu încetul un basm, asemenea poveștilor nesfîrșite ale ghidului. O furtună de praf îi țintui locului pentru mai multe zile, un popas mai lung în singura așezare ceva mai răsărită întîlnită în cale mai prelungi și el călătoria ; trei zile de ascunzișuri fură necesare deoarece în depărtare ar fi apărut niște bandiți și era preferabil să te afli mereu la o distanță liniștitoare față de ei ; toate prestabileau un timp cu alte repere, iar sporovăiala atît de stufoasă a călăuzei părea să vină în completarea acestui univers incert. Istoriile sale deveneau povești în poveste și erau recepționate ca atare. Totuși, în legătură cu misiunea sa, ghidul era încă pe deplin crezut, deși pretindea uneori că vor ajunge în apropiere de Sardes, altădată că îi va călăuzi pînă în Lidia sau că drumul lor ducea exact pînă în Caria. Sigur, după distanțe ca acelea străbătute de ei, diferențele li se păreau călătorilor neînsemnate, dar dacă o călăuză nu știe cu precizie unde se sfîrșește un drum, atunci nu poți să-i dai crezare nici pentru etapele intermediare. Fiind atenționat în privința aceasta, ghidul le răspunse cu aceeași siguranță de sine cu care aborda orice subiect. N-aveai cum să nu-l crezi și n-aveai cum să-l crezi.

În fond, acolo, în inima deşertului, era absolut indiferent dacă o făceai sau nu. Individul i-a dus pînă într-un loc, era de aşteptat să-i scoată şi dintre nisipuri, alt om mai potrivit nu se găsea, n-avea rost să te chinui cu întrebări inutile. (Presupunînd că puteai să nu te chinui...)

Apoi pentru unii dintre romani suspiciunile deveniseră de nestăpînit : călătoria se prelungea, deşertul părea să-i ţină prizonieri pentru totdeauna, acelaşi peisaj pe care nici după atîta vreme nu-l puteau deosebi ca fiind diferit într-o zi de cel dintr-altă zi, nerăbdarea şi unele inadvertenţe în vorbele călăuzei, toate erau acum altfel interpretate. Cine, de pildă, a văzut cu adevărat banditii din cauza cărora au trebuit să se ascundă şi să rabde de sete mai multe zile ? Şi cine să confirme sau să infirme că stîncile în formă de cămile la care le-a promis că vor ajunge în ziua aceea au într-adevăr formă de cămilă şi nu de cîine sau de peşte. Şi, începînd să te îndoieşti, nimic nu mai apare sigur, toate contururile îşi pierd fermitatea, disperarea începînd să se strecoare încet dar temeinic.

Nemulţumirea a mocnit stăpînită pînă în ziua cînd au trebuit să ia o decizie, adică pînă cînd ghidul le-a cerut să hotărască ei : vor să meargă mai departe de-a lungul dunelor nesfîrşite de nisip, tăind pustiul în două sau doresc să cotească la dreapta, pentru a da peste două zile de un rîu subţire, de vegetaţie şi de aşezări omeneşti ? Urmînd cursul apei, vor ocoli mult spre nord, însă calea va fi mai uşoară şi vor putea atinge marea cu o întîrziere de aproximativ zece zile.

— Care itinerar e mai sigur ?

—Primul e dificil, dar cu greutăţile cred că v-aţi obişnuit. Al doilea nu este atît de obositor nici pentru trup şi nici pentru ochi, dar nici sigur nu s-ar putea spune că e. Şi tîlharilor le convine mai degrabă o cale mai uşoară şi un peisaj mai puţin strivitor, ar fi răspuns ghidul.

Avînd de ales între două alternative, liniştea drumeţilor — atît cîtă a mai rămas — se sfărîmă în mii de cioburi. Unii, amăgiţi tot mai mult de minciunile

călăuzei, doreau să-i urmeze sfaturile pînă la capăt. Ceilalţi, dimpotrivă, încredinţaţi că vorbele ghidului semnifică întotdeauna contrariul adevărului, stabiliră să procedeze în consecinţă, urmîndu-i instrucţiunile pe dos. Aceştia erau tot mai convinşi că nu au existat nici un fel de bandiţi prin preajmă nici mai înainte și nici mai tîrziu, că nebunul de mincinos îi rătăceşte intenționat de săptămîni întregi prin pustiu (sau poate de luni ? Nimeni nu mai știa în ce anotimp, darămite in ce zi se află), că finalul călătoriei, după sfaturile lui, va fi în cel mai bun caz locul de unde au plecat. Așa că — din motive diferite — i-au cerut cu toţii să spună tot el care variantă este de preferat. Călăuza optă pentru continuarea traversării deșertului. Atunci caravana se împărţi în două : cea mai mare parte a ei, formată din oameni sătui pînă la refuz de a vedea mereu același peisaj neprietenos și atît de străin lor și fiind sigură că adevărul se află oricum ascuns exact în partea opusă celei pe care o indica mincinosul, o luă spre nord, în căutarea rîului și a așezărilor omenești. Cealaltă parte, condusă mai departe de călăuza cea vorbăreață, își continua așa-zisul drum mai scurt prin marea de nisip.

La început, primii părură confirmaţi în opţiunea lor : ghidul părea să regrete ceva și, parcă nemaifiind atît de sigur pe el ca înainte, încercă să-i convingă să nu facă acea cale fără o călăuză. „Îi e ciudă că i-am scăpat printre degete !" gîndiră oamenii încîntați și plecară. Nu erau încă prea liniștiți, fiindu-le teamă că și rîul la care li s-a spus că vor ajunge nu ar fi decît o fantezie. Unii doriră chiar s-o ia de la început spre sud și nu spre nord, tocmai pentru că erau prea încredinţaţi că tot ceea ce zicea ghidul mincinos trebuia interpretat pe dos. Totuși, după două zile au ajuns la o apă curgătoare. Au pornit de-a lungul ei, însă călătoria nu se mai termina. Nimeni nu putea să le dea nici cea mai vagă explicație, oamenii erau speriați, n-au mai văzut străini de cînd erau şi nici nu și-au părăsit vreodată ținuturile prăpădite. Rîul coti după o vreme spre răsărit și cîteva zile mai tîrziu călătorii

au început să se certe între ei : unii pretindeau că au fost trași pe sfoară, că dacă mincinosul de ghid le-a spus că trebuie s-o ia de-a lungul malurilor era clar ca lumina zilei că era indicat să traverseze albia și să urmeze în continuare o linie perpendiculară cu locul trecerii. Alții opinau că dacă ar fi fost așa, dacă fiecare afirmație a călăuzei ar fi fost falsă, ar fi trebuit să nici nu plece spre dreapta, atunci cînd au părăsit grupul cu care au cutreierat deșertul, ci ar fi fost mai bine s-o ia de la început la stînga. Dar nici așa nu puteau să fie interpretate sfaturile primite deoarece, urmînd itinerarul indicat, au dat totuși de rîul prezis și de micile așezări de băștinași. Mai lipseau — ferească zeii ! — banditii. Se pare că, neputîndu-se pune de comun, drumeții s-ar fi împărțit în grupulețe mai mici și ar fi luat-o fiecare după cum credea că trebuie să tălmăcească vorbele ghidului. De ajuns la Roma n-a mai ajuns nici unul dintre ei. (Rudele lor, făcînd cercetări și trimițînd o expediție în căutarea disparuților, au putut afla doar atît cît a povestit scribul mai sus, adică cît ne relatează anecdota.)

În schimb, cei ce s-au lăsat conduși și pe mai departe de către călăuza cea mincinoasă au străbătut în luni lungi deșertul și au ajuns cu bine în provincia Asia. Mai tîrziu au povestit că uneori au fost și ei încredințați că sînt trași pe sfoară, că sînt victimele celor mai ordinare farse, că tot ce-i punea ghidul să facă nu reprezintă decît umilințe în fața orgoliului unui nebun. Însă nu mai trăiau de mult în realitate și erau prea obosiți pentru a i se mai opune mincinosului. De pildă, individul i-ar fi pus într-o zi să stea culcați în nisip, în plin soare, de frica unor animale care ar sfîșia tot ce mișcă, animale ce nu s-au arătat însă ochilor lor. Fuseseră aproape morți de insolație cînd li s-a îngăduit să continue marșul. Altădată i-a oprit să bea dintr-un izvor al unei oaze pe care o căutaseră două zile. Le-a spus că apa aceea i-ar preface pe toți ce se ating de ea în viermi. Doi dintre călători nu i-au dat ascultare, însă numai după cîteva ore li s-a făcut rău și au murit. Ghidul le-a explicat că romanii care nu

l-au ascultat vor avea foarte în curînd soarta prezisă, viermii făcîndu-și inexorabil datoria. Doar că oamenii au interpretat întîmplarea ca pe o crimă a călăuzei, suspectînd-o de a-i fi omorît pe cetăţeni pentru a-și mări prestigiul. Din clipa aceea neîncrederea s-a transformat în groază şi nimeni n-a mai îndrăznit nici cel mai mic pas fără să întrebe dacă poate să-l facă. Erau cu toţii hotărîţi * să-l predea autorităţilor, în cazul în care vor mai ajunge în vreo garnizoană romană. Dar nici unul nu îndrăzni să propună acest lucru cu voce tare, de teamă de a nu fi trădat cumplitei călăuze. Iar, pe măsură ce trecea vremea și ei peregrinau mai departe prin labirintul dunelor de nisip și al stîncilor golașe, au uitat şi de răzbunare.

Într-o seară, ghidul i-a anunţat că a doua zi vor avea o mare bucurie. Ei erau prea obosiţi ca să mai facă supoziţii sau să-l mai întrebe ceva. Dar, după alte cîteva ore de mers, au ajuns la malul mării, iar după două zile au intrat — venind din est ! — în Colofon.

Le-a trebuit o perioadă lungă de odihnă și de adaptare la traiul normal, iar atunci cînd povesteau cuiva prin cîte au trecut, erau întîmpinaţi cu zîmbete stinghere sau chiar cu rîsete : nimeni nu-i credea că ar fi străbătut calea pretinsă. Nu exista nici un drum cunoscut pe unde au venit ei. Mai mult, la Roma au fost învinuiţi de rudele celor dispăruţi că i-ar fi ucis pe tovarășii lor și doar puţinele rezultate confirmatoare pe care a reușit să le adune expediţia de căutare i-a disculpat cît de cît. Însă nimeni nu mai amintea de bună voie despre călătoria prin calea inexistentă din deșert.

Aceasta a fost anecdota și ea a fost reprodusă în mai multe variante de către diferiţi autori. Cu timpul, totul n-a fost considerat decît o versiune coruptă a unui episod din Odiseea (?!). Întîmplarea mai reapare, după știinţa scribului, o dată într-un manuscris medieval arab, însă nu face cariera așteptată în literatura evului mediu.

---

* Dar fiecare pe cont propriu.

Scribul a introdus-o în povestirea despre Caius M. și crede că nu a greșit prea tare.

Dealtfel, viața celui de Al Șaptesprezecelea nici nu poate fi reconstituită decît pe baza unor asemenea episoade răzlețe. Toate au proprietatea de a fi posibile, ca să nu zicem probabile, toate au fost atribuite — în măsura în care s-au păstrat — unor personaje cu totul și cu totul diferite. De fiecare dată minciunile eroului sînt evidente pînă la un punct, rămînînd și o cîtime de alternativă plauzibilă — din păcate imposibil atît de dovedit cît și de infirmat.

Să fi cutreierat — în calitate de ghid ?! — Caius M. orientul ? Greu de crezut, însă personajul s-a lăudat nu o dată (dar la Roma !) că a îndeplinit numeroase misiuni pentru încercarea de a-l face pe Mithradates VI Eupator, regele Pontului, să renunțe la politica de anexare a statelor vecine. Dar dacă n-a fost în misiunea pretinsă, unde s-a ascuns cît a lipsit din for ? Unii pretindeau că a căzut pur și simplu bolnav și că mințise, ca de obicei, inventînd o călătorie îndepărtată. Alții erau de părere că Mendax însuși și-ar fi născocit boala. Se mai bănuia și că a stat pitit acasă doar pentru a putea spune mai apoi că a fost cine știe unde. Nimeni n-a cercetat prea mult lucrurile, nimeni nu-l lua în serios pe Al Șaptesprezecelea, evenimentele zilei erau suficient de grave pentru a concentra atenția asupra lor. Dar Caius M. și cascadele de rîs pe care le-a provocat nu o dată le lipseau multora. Revenirea sa din misiune, din boală sau din locul unde s-o fi ascuns a fost primită cu plăcere. Iar Mendax își reluă firesc locul în for și născoci din nou tot felul de povești trăsnite, debitate cu seninătate.

Era uimitor cum acest bărbat, ce poza cu multă gravitate și care, pe deasupra, mai era și destul de suspicios, era în stare să suporte netulburat modul cum i se sfîrșeau toate discursurile atît de solemne : în secunda cînd izbucnea primul hohot de rîs, cel ce aducea după sine puhoiul celorlalte izbucniri nestăpînite, în clipa cînd parcă toată lumea se trezea dintr-o stare

de care-și amintea aproape cu jenă, cînd deci întreaga construcție a lui Mendax se sfărîma în mii de cioburi, el, oratorul aparent batjocorit — deși nimeni nu rîdea cu răutate, ci doar dintr-un sentiment de eliberare —, el, Mendaciloquus, rămînea cu fața destinsă și aștepta să se potolească gălăgia. Atunci abia termina fraza întreruptă și, punîndu-i punct, anunța auditoriul că a doua zi o să reia povestirea de unde a fost întrerupt. Și, într-adevăr, a doua zi o lua de la capăt, pînă ce apărea iarăși rîsul mulțimii. Exact același lucru se întîmpla și dacă Mendax nu vorbise pînă atunci doar el, ci se angajase într-o dispută cu unul sau mai mulți interlocutori. Și în cazul acela, la fel, Caius M. părăsea locul dezbaterii cu promisiunea că va lămuri lucrurile în ziua următoare. Stăruie doar întrebarea cine ar fi fost dispus să intre în controversă cu un om cu un asemenea renume. Surprinzător, dar adevărat, s-au găsit destui și dintre aceștia. Și de multe ori era vorba despre cetățeni cu demnități importante, despre filosofi cunoscuți sau despre oratori temuți. Cu fiecare dintre ei, Mendax accepta bucuros disputa, fiecăruia îi dădea destul de furcă, servindu-i argumente de multe ori colosale, însă cu atît mai anevoie de combătut.

Ni s-a păstrat, de exemplu, un dialog, din păcate nerevelator, a lui Panaitios cu un mincinos. Cu toate dificultățile de datare, acesta ar fi putut să fi fost cel de Al Șaptesprezecelea. Panaitios, cel mai important reprezentant al stoicismului mijlociu — sau „eclectic" — s-a născut în 180 î. e. n. la Rhodos și a murit 70 ani mai tîrziu. Era deci cu 36 ani mai mare ca Mendax *. Prieten cu Scipio cel Tînăr și cu Laelio, a călătorit în Orient și în Egipt. Și Caius M. pretindea că a fost în acele locuri. La sfîrșitul vieții, Panaitios a condus școala stoică de la Athena. Înseamnă că a părăsit Roma cel mai tîrziu pe vremea cînd Al Șaptesprezecelea a fost încă tînăr, însă posibil ca acesta să fi avut

* După Unger, datele, în general acceptate, ar fi mai tîrzii: 170 î. e. n. — 100 î. e. n., ceea ce ar face și mai posibilă o întîlnire între filosoful stoic și Caius M.

deja totuși douăzeci și cinci — douăzeci și opt de ani, fiind adică, în felul său, de acum o figură cunoscută.

Discuția s-ar fi purtat în jurul conceptului de datorie, subiectul preferat al filosofului. Dialogul se pare că ar fi făcut parte din celebra carte a lui Panaitios despre datorie, carte azi pierdută, dar copios citată de autorii vechi. O variantă din respectivul dialog ne-a parvenit printr-un miscelaneu cuprinzînd diferite texte creștine și păgîne, adunate între copertile frumos lucrate în stilul artei cărții de la începutul secolului al XII-lea în mînăstirea de la Ferme zu Chiuso. Iată un fragment din fragment :

„Pannitios : Și ce știi tu să ne spui despre acest subiect ?

Mincinosul : Eu, nimic. Dar pot reproduce întîmplări exemplare trăite de mine însumi. Tot ce ai vorbit tu pînă acum despre datorie nu reprezintă decît fraze minunate, însă eu pot să-ți ofer pilde adevărate.

Panaitios : Și eu am adus în fața noastră suficiente exemple la îndemînă. Se află aici destui bărbați atenți la cele spuse de mine, putînd depune mărturie și reîmprospătîndu-ți memoria atît de slabă. (...)

Mincinosul : Eu am călătorit prin lume, la fel ca și tine. Poți tu să afirmi, după toate astea, că sentimentele sînt la fel trăite peste tot ? Că — să nu-l luăm decît pe cel al datoriei — parții se laudă cu aceleași lucruri ca și egiptenii, sau pentru o faptă săvîrșită la Sparta ai primi aceeași pedeapsă ca la indieni ? De aceea, toate vorbele tale n-au valoare decît pentru frumusețea lor, ceea ce, recunosc, nu este puțin lucru.

Panaitios : Pînă acum n-ai afirmat încă nimic apt de a mă contrazice !

Mincinosul : Bine. Atunci să luăm un fapt concret ! Noi am discutat mai înainte despre modul în care a izbutit regele Cambises al Persiei să cucerească în vechime orașul egiptean Peleuse.* Aceasta ți-a permis

* Știind că în Egipt pisica era un animal sacru, suveranul persan a dat drumul unui mare număr de pisici în fața armatei sale și și-a „înzestrat și oștenii cu aceste animale", purtate ca niște scuturi. Cetatea s-a predat fără luptă.

să ridici un monument celor ce au preferat să fie înfrînți, în loc să accepte să ucidă felinele sacre în care credeau. Dar să părăsim, zic eu, un domeniu atît de puțin cunoscut de ascultătorii noștri, cum ar fi cel despre animale neștiute — slavă zeilor! — la Roma![1] Să analizăm, mai bine, o situație mai ușor de conceput de toți cei de față. Eu am călătorit în toată lumea, și la răsărit și la apus, și în nord și în sud. Tot ceea ce pretinzi tu ca ideal pentru om este văzut diferit în alte părți. De pildă, în Britania există un loc numit Epuracum. Acolo am întîlnit oameni albaștri și oameni indigo. Ei ar fi peste măsură de indignați dacă ar auzi că «înțeleptul» trebuie să trăiască «potrivit rațiunii» și să-și înfrîngă «pasiunile», să considere vanitatea drept cel mai mare dușman, iar virtutea ca țel suprem. Atunci cînd te lupți zilnic cu o viață foarte aspră, vanitatea, spun ei, bogăția și laudele celorlalți, invidia celor din jur pentru sănătatea, pentru femeia sau pentru averea lor reprezintă unica răsplată a vieții mizerabile ce o duc. Cred că oamenii de acolo te-ar omorî cu pietre sau te-ar băga într-o cușcă pentru a se mira toată lumea ce te-ar zări. Nimeni nu ți-ar da ascultare și toți te-ar batjocori.

Panaitios: Eu mă refeream la niște oameni civilizați, nu la barbarii asemănători fiarelor pădurilor.

Mincinosul: Știam că așa ai să-mi răspunzi. Dar oamenii aceia nu sînt cîtuși de puțin fiare sălbatice! Barbari da! Dar nu proști. Mergînd mai departe de acolo, am întîlnit în calea mea o insulă unde stăpînea un bărbat uriaș, iar supușii săi erau cu toții cel puțin de trei ori mai înalți ca mine. Și, vezi bine, nici eu nu sînt chiar pirpiriu.

Panaitios: De ce aduci iarăși exemple cu ființe necunoscute?

Mincinosul: Dar tu n-ai venit cu întîmplarea regelui persan și a unor animale la fel de necunoscute la Roma? În Țara Oamenilor Înalți nu există o crimă

[1] La Roma „pisica" = „cattus" a apărut cu mare întîrziere, abia în sec. V al erei noastre. Nici termenul n-a existat pînă atunci în limba latină.

mai mare decît aceea de a-ți face datoria față de prieteni sau față de oricine ți-ai luat un angajament. Cine săvîrșește așa ceva este socotit în cel mai bun caz un prost. Ca să mă lumineze, mi-au povestit că odată unul dintre strămoșii lor a făcut un legămînt cu niște străini să aducă dintr-un regat vecin un bou de aur, pe care cei de acolo îl socoteau zeitatea lor cea mai puternică. Pe vremea aceea toți oamenii înalți erau încă foarte cinstiți, așa cum înțelegem noi acest cuvînt. Zeii au vrut însă altfel și uriașul nostru a fost prins de o furtună năprasnică, scufundîndu-i-se vasul. L-au salvat tocmai cei pe care a intenționat să-i prade. Drept răsplată le-a spus de ce a făcut acea călătorie și a fost ucis. Văzînd că nu se întoarce acasă, a plecat și fratele său cu o corabie pe același drum și în punctul unde a naufragiat primul vas s-a scufundat și cel al fratelui.

Panaitios : Da. Și bineînțeles că și pe el l-au salvat adoratorii boului de aur, dar fratele, nemărturisindu-le de ce a venit, a scăpat cu bine și — te pomenești — a reușit să și fure zeitatea minunată. Am mai auzit destule asemenea povești și am citit destule. Numai că astfel de exemple nu contrazic nimic. În primul rînd că nimeni nu tăgăduiește că, pe spații mici, nu de puține ori în istorie ticăloșia a avut cîștig de cauză în fața virtuții. Nici că muritorii sînt de foarte multe ori cumplit încercați de către zei nu se poate nega. Dar aceasta se întîmplă tocmai pentru a li se pune în evidență calitățile ascunse. Dacă am trăi într-o lume lipsită de asemenea fapte, virtutea nici n-ar mai fi virtute, iar destinul n-ar constitui decît o nesfîrșită trecere în revistă a plăcerilor oamenilor. Tocmai greutățile și nedreptățile, mereu posibile, dau adevărata strălucire a virtuții.

Mincinosul : Așa-i, numai că povestea spusă de tine este alta decît cea auzită în întîmplarea trăită de mine. Atunci cînd a naufragiat și vasul fratelui, din apă au apărut o mulțime de pești care i-au înghițit pe toți marinarii, i-au dus într-un loc îndepărtat și i-au scui-

pat vii pe plaja unor stînci golașe, ce ieșeau direct din mijlocul Oceanului.

Panaitios : Iartă-mă, dar iarăși trebuie să te întrerup.

Mincinosul : Poți să mă întrerupi de cîte ori vrei. *Pe mine cu adevărat nimeni nu mă poate întrerupe.*

Panaitios : Tu m-ai învinuit pe mine că aș fi citat mereu din autori străini sau din povestirile altora. Dar nu oare același lucru îl faci și tu acum ?

Mincinosul : Nu, pentru că eu am fost de asemenea înghițit de un pește și dus pe stînca despre care tocmai începusem să povestesc. Acolo am trăit un an singur și, zău, în singurătate nu există nici bunătate, nici răutate, nimic.

Panaitios : Aici greșești din nou : virtutea se află în noi și nu în relațiile cu oamenii !

Mincinosul : Nu ! Ea se află mereu doar în oglindirea noastră în cei din jur. Acolo n-am avut în cine să mă reflect. Tocmai de aceea unii învățați din țările de la răsărit se retrag de multe ori în pustiu, pentru a nu mai simți greutatea lor oglindită în sufletele celor ce-i înconjoară.

Panaitios : Am auzit de asemenea oameni, dar altul este motivul retragerii lor periodice sau definitive.

Mincinosul : Pe stînca aceea, în timpul îndelungatei mele recluziuni, am trăit zile lungi de ani de zile și nopți la fel de lungi.

Panaitios : Dar ziceai că n-ai fost decît cu totul un an acolo !

Mincinosul : Am trăit un an de zile cît un an și un an de nopți cît un an. În mod normal ar fi trebuit să mă întorc de acolo cu o etate de moș, dar timpul macină altfel în diferitele locuri. Pot să vă spun doar că fiind atîta vreme singur, mi-au crescut mai multe mîini și mai multe picioare și am simțit că nici chipul nu-mi mai seamănă cu acela cunoscut mie."

Aici, spune manuscrisul, „toți ascultătorii au izbucnit în hohote de rîs nestăvilit, consfințind astfel victoria de necontestat a lui Panaitios în dispută". Numai că scribul nu poate crede această concluzie, fie

și numai fiindcă filosoful a fost un orator celebru și nimic din cele reproduse în acest manuscris dubios nu ni-l zugrăvește astfel. Mai mult, dacă scribul ar fi relatat întîmplarea, el n-ar fi ignorat nici reacțiile auditoriului, plăcerea cu care desigur a ascultat el relatările fantastice, participarea lui și momentul cînd era gata să-l creadă. Dar miscelaneul de la Ferme zu Chiuso nu amintește nimic din toate astea...

Viața lui Caius M. ar trece cu totul neobservată și n-ar reprezenta decît traiul mărunt al uneia dintre multele figuri pitorești dintre cele ce bîntuie prin toate metropolele. Singurul merit al unor asemenea personaje este acela de a umple sacul cu povești al generației lor, pentru ca apoi să dispară odată cu ultimul lor contemporan. Faima orală — deosebit de răspîndită —, de care au avut parte, moare odată cu ei. Cine să-și mai amintească despre bărbatul mincinos, țifnos și cult, gata să se jignească din te miri ce, dar trecînd mereu cu nonșalanță peste finalul lamentabil al discursurilor sale ? Mai ales că nici urmașii n-aveau de ce să se laude cu un asemenea strămoș. Se mai întîmplă ca munca scribului să fie mult îngreunată de eroii acelei perioade fiindcă — printr-o întîmplare ? — atît despre Bazilisc, cît și despre Sardus existau suficiente motive ca descendenții să nu dea prea multe amănunte. Totuși, și viața celui de Al Șaptesprezecelea va reprezenta un reper strălucitor, chiar dacă nimic n-a prevestit evenimentul ce avea să-i dea tainicul luciu. Caius M. și-a înjghebat o familie, avea un fecior și îngrijea în casa lui și pe fiul fratelui său, ucis în condiții tragice ; trăia asemenea atîtor pierde-vară, grav, cumpătat, monoton, mergînd zilnic în for pentru a întîlni cît mai multă lume și pentru a-și debita poveștile, venind acasă, plecînd din nou seara pentru a participa la diferite întruniri sau ospețe, întorcîndu-se dimineața și dormind pînă ce simțea iarăși imboldul puternic de a fugi în piață și de a povesti un alt crîmpei din istorisirea ce nu i se mai termina. Nenumăratele evenimente treceau și își găseau locul în cuvintele

sale, însă veneau alte fapte și se ștergeau și acelea în cîte orașe ale lumii nu se mai găsesc și azi personaje pitorești, stînd în locul lor știut din strada mare sau dintr-un parc și trăncănind la orice oră din zi despre toate cîte se întîmplă în lume? Indivizii se află „la datorie" de 10, de 20, de 50 de ani și lipsa lor pare incredibilă atunci cînd mor. Trebuie să treacă un timp pînă ce concetățenii să aibă răgazul să se obișnuiască treptat cu cel ce i-a luat locul defunctului, un alt pierde-vară pe cale de a deveni celebru, ce-și cucerește și el statutul prin perseverență și — de ce s-o tăgăduim? — chemare. După o vreme predecesorul va fi uitat cu totul, noul „retor publicus" asimilîndu-i nu numai trăsăturile, dar și amintirea. De aceea un asemenea personaj este impasibil la o datare cronologică și nu depinde de transformările din jur. Pe cît este de efemer, pe atît este de etern.

Aceasta ar fi fost, deci, soarta lui Caius M., dacă zeii n-ar fi vrut ca viața sa să lase urmări atunci cînd nimeni n-ar mai fi crezut.

Întîmplarea face ca epoca să fi fost dominată de mai mulți bărbați puternici, dintre care unii au dus cetatea la culmi, iar alții (dar de multe ori chiar aceiași) au împins-o pînă la marginea prăpastiei. (Dar de cîte ori s-a întîmplat altfel în istoria popoarelor?) Printre protagoniștii acelor ani se afla indiscutabil și Caius Marius, de șapte ori consul, învingătorul lui Iugurtha, al teutonilor și al cimbrilor și victorios în încă multe alte războaie. Despre acest om de origine umilă, ajuns la cele mai mari demnități și averi, se poate spune că a pus să fie uciși aproape la fel de mulți romani ca și inamici. Situînd mereu ambițiile personale în fața intereselor țării, el și-a împins patria la cel dintîi război civil, deoarece, așa cum spune Appian, pînă atunci neliniștile n-au fost decît cel mult tulburări de stradă de mai mică sau mai mare amploare, în timp ce Marius și Sulla s-au luptat între ei după toate regulile războiului. Acesta era deci personajul admirat și temut, urît și lingușit, care a îndoliat atîtea mii de familii dintre cele mai de vază, care a cunoscut

culmile cele mai de sus și cele mai de jos, dar care a știut de fiecare dată să întoarcă soarta cu fața zîmbitoare spre el și — asemenea atîtor dictatori — a murit în patul său, după ce trecuse de șaptezeci de ani. Acesta a fost personajul și el a însemnat cu viața lui istoria timpului său, pe cînd Al Șaptesprezecelea nu era decît un figurant cu totul obscur, mai mereu ignorat de analiști — și pe bună dreptate —, un om ce nu părea nici măcar conștient de vremurile cumplite ce au fost hărăzite Romei. Diferența dintre cei doi a fost atît de mare încît nici o clipă nu i-a trecut prin minte scribului să-i pună alături. Însă, întîmplător, o coincidență cu totul neînsemnată i-a atras atenția : bărbatul ce a fost consul de șapte ori s-a numit Caius Marius sau Caius M., deși mai tot timpul el nu este amintit decît simplu Marius, în timp ce umilul figurant Al Șaptesprezecelea s-a numit și el Caius, și chiar dacă „Mendax" este un apelativ postum, provenit de sub pana scribului, inițiala este adevărată. Deci iarăși Caius M. Desigur, în Roma lui Marius au existat nenumărați Caius M., chiar dacă majoritatea lor nu s-a remarcat prin nimic care să-i introducă în preocupările istoricilor. Poate și de aceea multe dintre anecdotele atribuite lui Marius n-au găsit în decursul timpului nici un pretendent pentru a le contesta. Totuși, într-o descriere a consulului găsim următorul fragment : „Parcă ar fi fost doi oameni într-unul singur. Viața lui n-a fost decît o cumplită luptă între aceștia doi, luptă de pe urma căreia au murit — vai ! — prea mulți nevinovați..." Alți analiști nu fac această precizare, zugrăvind celebrul personaj doar ca pe un despot crud, doritor de sînge și nestăpînit în poftele-i de mărire și răzbunare.

La întoarcerea lui Marius pentru ultima oară la Roma, Mendax avea și el deja o vîrstă aptă de a impune respect : era un bărbat de cincizeci și șapte de ani, însă nimeni nu i-ar fi dat nici această etate, nici alta — pentru toți romanii Al Șaptesprezecelea nefiind decît același palavragiu fără de vîrstă, găsibil

oricînd în for, gata de a minți cu gravitate și deplin indiferent față de evenimentele din jur.

Se spune că, după ce Marius a devenit consul pentru a șaptea oară, crimele și arbitrariul domneau atît de insuportabile în toată Italia, încît celor mai importanți bărbați ai Romei le-ar fi fost frică să se mai arate în public. În plină stradă au fost uciși senatorul Anharius, n-a reușit să scape nici oratorul Marc Antoniu, nici Lutatius Catulus — cel care a intrat în cetate în triumf împreună cu Marius, după războiul cu cimbrii. Lista ar putea fi foarte lungă în privința bărbaților celor mai de seamă și cu atît mai imposibil de reconstituit în partea numeroaselor personaje secundare, jelite în măcelul general doar de familii și de prietenii cei mai apropiați.

Însă nici să rămînă ascunși nu îndrăzneau cetățenii cunoscuți, de teamă să nu-și provoace singuri în felul acesta condamnarea la moarte. Riscînd să se spună că ar fi încercat să-l evite sau să uneltească împotriva lui Marius, se expuneau a fi uciși, știut fiind că era destul să nu-i placă teribilului consul modul cum a fost salutat de cineva pentru ca, la un semn, respectivul să fie răpus în plină stradă, fără nici o judecată. Așa că auditoriul lui Caius M. s-a redus încetul cu încetul la o adunătură de inși fără de căpătîi, oameni ce nu aveau de ce să se teamă, dar care, la urma urmei, nici nu reprezentau mai nimic. Ceilalți, cei importanți, fără a se ascunde, aveau toate motivele să fie prudenți. Și, totuși, Mendax le vorbea și prăpădiților ca mai înainte ascultătorilor celor mai instruiți și trebuia să-și întrerupă și în fața unor liberți și a unor zdrențăroși discursurile din pricina acelorași cascade nestăvilite de rîs cu care se terminaseră întotdeauna povestirile sale. Era de parcă vorbele lui își creau singure publicul, făcîndu-l mereu același, forțînd reacțiile și participarea ascultătorilor.

Se mai spune despre Caius M. că ar fi devenit și el între timp senator, deoarece prin avere făcuse parte din ordinul ecvestru și atunci cînd au fost admiși trei sute de cavaleri în senat, s-ar fi aflat pe listă. Însă

absolut nimeni nu lua în serios noua sa poziție și, dacă stăm să ne gîndim că era poate singurul orator „independent“ în acea perioadă tulbure, nici el însuși nu părea conștient la ce se expune. Să-l bănuiești de o strategie adîncă ar fi fost prea mult și nici n-a încercat nimeni s-o facă. Vorbăria lui era aceeași ca întotdeauna.

Cînd s-a auzit că Sulla a terminat cu bine războiul împotriva lui Mitradhate, regele parților, romanii s-au așteptat cu groază la un nou val de teroare, știind că în nici un caz confruntarea dintre Marius și Sulla nu se va termina lin. Prin urmare, analiștii propun ca motiv pentru domolirea cruzimilor înfăptuite din ordinul lui Marius, perspectiva iminentă a unui nou război civil.

Totuși, în perioada respectivă Mendax a ținut un discurs mult mai important ca de obicei, un discurs terminat în aceeași atmosferă, dar cu urmări indirecte excepționale. Era pe vremea cînd cei ce se simțeau mai amenințați începuseră din nou să spere, aflînd că Sulla revine în capitală cu armata, pe cînd fripturiștii încercau și ei să găsească atitudinea cea mai potrivită pentru noua situație ce se profila. Pe față bineînțeles că nimeni nu lăsa să-i scape nici un semn, pentru aceasta Marius era încă prea puternic și... prea aproape, iar dușmanul lui încă prea departe, dar planuri secrete își făcea fiecare. Ceva nou plutea în aer și asta se simțea și la auditoriul ocazional al lui Mendax. Din nou, de cîteva zile Al-Șaptesprezecelea nu le mai vorbea numai sclavilor eliberați sau proaspeților cetățeni. Încercînd să se documenteze mereu asupra noii stări de lucruri, ieșeau rînd pe rînd din ascunzători și personaje pe care nu le-a mai văzut nimeni de cind și-a început Marius cumplita serie a răzbunărilor. În ziua cu pricina, cînd și-a povestit Mendax marea minciună *), se spune că printre numeroșii ascultători s-ar fi aflat și consulul însuși. Dacă este adevărat sau nu, scribul n-are de unde să știe, însă

* Deși cu nimic mai gogonată decît oricare alta expusă de el....

faptul nici nu are o importanță deosebită; chiar fără a fi de față, Marius avea o armată de fideli, gata să-i transmită orice se auzea în cetate sau în lume. Erau atît de talentați acești oameni și atît de scrupuloși, încît pînă și atmosfera inefabilă degajată de spusele lui Caius M. erau în stare s-o redea. Ei nu erau decît niște ecouri vii, declanșate la ordinul stăpînului lor.

Ziua era neobișnuit de răcoroasă și un vînt rece bătea dinspre Aventin. Bărbații, adunați în grupuri, discutau despre scumpirea tuturor produselor. Erau prea mulți pentru a comenta ceea ce-i interesa cu adevărat și vocea cunoscută a lui Mendax li se păru o diversiune binefăcătoare. Acesta povestea despre un oștean din vremuri străvechi *, învingător în toate luptele purtate și murind de boala spaimelor în propriu-i pat.

— Este de neînțeles, spunea Caius M., cum de a putut să sufere atît un om ajuns la cele mai mari demnități și averi, victorios în toate războaiele, avînd urmași care să-l moștenească, bărbați destoinici la rîndul lor, cu timpurii izbînzi personale și, mai ales, fiindu-le pe plac zeilor, astfel încît i s-a îngăduit să atingă o vîrstă înaintată. Ce motive a avut acel om să cadă în deznădejde? Viața nu i-a oferit decît bucurii, chiar dacă pentru multe din ele a trebuit să lupte din greu și să dea dovadă de calități excepționale ca să le poată dobîndi. Dar tocmai acele calități deosebite dau măsura oamenilor și nici în această privință, cum am spus, omul nostru n-avea de ce se plînge. Și totuși, nu trecea noapte în care să nu-i apară vise cumplite. A doua zi le împărtășea și apropiaților și aceștia, văzîndu-l atît de tulburat, se grăbeau să i le tălmăcească de parcă nu erau semne sinistre, ci ar fi fost vorba de niște prevestiri cît se poate de favorabile. Însă nici această stratagemă n-a durat mai mult de cîteva zile sau săptămîni. Visele deveneau tot mai fără de echivoc și disperarea fostului comandant cu coif de argint creștea tot mai de nestăvilit. Curînd nici cei mai buni specialiști în mantică nu mai putură să-l convingă de inocența viselor sale. Coșmaru-

*) Pe care-l numea mereu ca fiind un strămoș de-al său.

rilor din fiecare noapte li se adăugau mai nou amintiri tot mai vii ale unor spaime de mult uitate, iar imagini — altfel imposibil de ordonat într-o succesiune logică — reveneau noapte de noapte, încît ceea ce nu mai avea nici o legătură în lungile-i încercări de a-și explica lui însuși cele trăite în somn, se aduna la momentul respectiv într-o mulțime de înțelesuri și pînă și figuranții imediat uitați reprezentau pentru bătrînul luptător chipuri cunoscute, cu biografii bogate. Era de parcă orice inamic și orice spaimă a strămoșilor își dădeau întîlnire în acele revelații cumplite din somn. Toți și toate îl strigau pe nume și-i făceau semn să-i urmeze, încît bărbatul, neînfricat în lungi campanii militare, simțea o oboseală cumplită ori de cîte ori se trezea și nu numai că nu-și putea reveni, dar nici măcar nu mai avea curajul să-și dorească un alt somn, care eventual să-l liniștească. Pentru el — știa — un asemenea somn nu mai exista. Și ce e mai cumplit pentru un călător însetat aflat în mijlocul deșertului, decît să vadă un izvor limpede în drumul său, dar să știe că nu-i este permis să bea, deoarece pentru el — și numai pentru el — apa constituie un rău cumplit ? Ce e mai groaznic decît să trebuiască să-ți alegi singur moartea : să mori de sete sau răpus de lichidul răcoros și atît de dorit ?

(Ca de obicei, o bună parte a expunerii lui Caius M. era plauzibilă și părea chiar cu trimiteri directe. Ascultătorii, neputîndu-se niciodată obișnui cu acest vorbitor atît de activ, mai cădeau în greșeala să caute cheia întîmplărilor, trecînd, astfel, pe nesimțite într-o cu totul altă parte a povestirii, pe cînd în realitate fiecare cuvînt părea să provină dintr-un joc gratuit.)

— Unde l-ai întîlnit pe acel om ? îl întrebă cineva din mulțime.

— În Bitinia, răspunse Mendax, fără să clipească. După fiecare coșmar, bătrînul veteran omora un animal, pentru că sub formă de animale îi apăreau de cele mai multe ori cei ce-l chinuiau în somn. Cu timpul, nu mai sacrifica numai animalele de pe pămînturile sale, ci și cele din vecini și cele din păduri. Încetul cu încetul dispăruseră toate animalele și atunci omul nostru a început

să zărească oameni cu chip de fiară și să-i omoare și pe ei.

— Asta vrea să fie o pildă ? mai întrebă altcineva, unul dintre cei ce se grăbeau să-i raporteze lui Marius tot ce se petrecea în cetate.

— O pildă ? Fiecare lucru constituie o pildă, dacă știi s-o pricepi pînă la capăt.

— Și mai departe ?

— Mai departe a fost că ruda mea și-a omorît și dușmanii, și prietenii, și pe cei pe care nici nu-i cunoștea. Cînd n-a mai avut pe cine omorî, s-a ucis și pe el însuși. I se păruse într-o dimineață că luptătorul cu trei brațe, inamicul său din somn, i-ar fi furat o ureche și și-ar fi făcut din ea o bășică dintre cele de pus țintă la antrenamentele pentru ochit cu arcul.

(Să se fi referit la Marius, se întrebau unii, la Sulla, își imaginau alții, sau poate că nu face decît să bată cîmpii, ca de obicei ? Ascultătorii mai vechi nu-și storceau capul să înțeleagă mai multe decît spunea Caius M. Ei știau că tot ce povestea el se potrivește tuturor și nimănui, nereprezentînd nici în felul acesta mai mult decît niște minciuni crase.)

— Și pe urmă ?

Mendax făcu o lungă pauză de efect, apoi vorbi mai departe :

— Mai departe ? Iată ce s-a întîmplat cu urechea devenită țintă pentru tinerii arcași : după ce s-a sinucis bătrînul oștean cu coif de argint, n-au prea fost supraviețuitori care să se folosească de urechea lui. Așa că aceasta a fost vîndută de un negustor pentru doi arginți. De ei și-a tîrguit un catîr, iar cel ce i-a cumpărat urechea a vîndut-o pentru un singur argint, deoarece timpul i-a devalorizat serios marfa. În Bitinia urechile nu reprezintă cine știe ce, însă...

Un om, adîncit în speculații în legătură cu cine a fost subiectul adevărat al povestirii, se trezi brusc la realitate și începu să rîdă zgomotos. Imediat vocea lui Mendax fu acoperită de hohotele întregii adunări.

Marius s-a îmbolnăvit curînd după aceea și după cîteva zile muri. Plutarh relatează că pe dictator l-ar fi doborît o săptămînă de boală, după ce, între timp, era tot mai des cuprins de atacuri de demență, că avea halucinații și că delira. Însă nici Plutarh și nici vreun alt analist nu amintesc că Marius se trăgea tot mai mult de urechi, sfîrșind prin a-și cauza răni îngrozitoare. Și nici nu povestesc istoricii despre spaima de preziceri a celui ce a fost de șapte ori consul, un om ce vedea semne în fiecare amănunt al vieții. Pe de altă parte, este imposibil să atribui un sens premeditat aiurelilor celui de Al Șaptesprezecelea, însă Marius a întrebat de atîtea ori pe cei ce au auzit direct sau din a doua sau a treia sursă acest discurs al lui Mendax, încît nu poate fi o simplă coincidență faptul că pe măsură ce boala avansa tot mai mult — „demența", după cum s-a pronunțat Plutarh —, Marius voia să știe alte și alte amănunte despre cele „prezise" de Caius M., astfel încît ultimele cuvinte spuse în stare de luciditate ale celui ce a terorizat ani de zile Roma reveneau mereu la acest subiect. Cine știe ce l-a tulburat atît de profund ? Să spui că Al Șaptesprezecelea a scăpat cetatea de Marius și de perspectiva unui nou război este riscant. Dar nici să ștergi cu buretele în întregime rolul acelui discurs nu se poate. Drept urmare, cei mai mulți analiști — bine că nu toți ! — au preferat să ignore și cuvîntarea și personajul în întregime.

Nimeni nu a comentat direct întîmplarea și nu s-a găsit nici un bărbat dispus să se facă de rîs, punînd boala galopantă a lui Marius în legătură cu aiurelile lui Mendax. Dar la următoarele discursuri ale celui de Al Șaptesprezecelea lumea se simțea tot mai tulburată și rîsul izbăvitor care le întrerupea de fiecare dată devenise doar un fel de ieșire din vrajă. Pentru că nu putea fi decît o vrajă, susțineau numeroșii ascultători, faptul că bărbați în toată firea puteau fi mișcați de asemenea aiureli care, repovestite, îi fac să rîdă și pe copiii de țîță !

Dar nici acest lucru nu l-a spus nimeni cu voce tare și l-au mai ascultat în continuare timp de aproape cinci ani. Și cum s-ar fi putut termina altfel viața celui de Al

Șaptesprezecelea dacă nu tot în timpul unui discurs ținut de el în for ? Le vorbi din nou, ca de atîtea ori, nenumăraților oameni adunați în jurul său și rămase sprijinit de o coloană, în vreme ce hohotele obișnuite au trezit mulțimea. Hohote ce au izbucnit şi mai năvalnice atunci cînd Mendax s-a lăsat să alunece lin, teatral și caraghios la pămînt. Rîs ce l-a petrecut în neființă.

Următorii pierde-vară din for, cei ce i-au luat imediat locul, au fost mai celebri sau poate mai inteligenți. Dar nimeni n-a reușit să mai provoace asemenea descărcări colective ca Al Șaptesprezecelea, adică Mendax sau Caius M.

AL OPTSPREZECELEA

— Ultimus —
(122 î.e.n. — 76 î.e.n.)

DESPRE BOALA AMBIȚIEI

În lungul șir al Celor O Sută, indivizii s-au deosebit atît de mult între ei, încît a devenit dificil a li se mai putea depista apartenența. Un ochi fin era totuși în stare a descoperi asemănările cu valoare de marcă, corpul lor înalt, părul blond, pielea albă, mandibula proeminentă, în ceea ce privea înfățișarea, precum și ambiția temperată de melancolia aproape feminină ce se revărsa din cînd în cînd din ochii lor albaștri. Și, mai mult ca sigur, au mai fost și alte repere ale lungului șir, repere pe care însă scribul nu s-a priceput să le deslușească. Dintre toate, unele lipseau în cazul cutărui descendent, altele nu erau de găsit la următorul, rămînînd mereu un fond comun, inconfundabil. Ceea ce îl individualiza pe Al Optsprezecelea, făcîndu-l greu de alăturat descendenților săi, era lipsa unei forțe apte de a contracara ambiția-i nemăsurată. Ochii săi albaștri, sticloși, opaci, nu erau cuprinși niciodată de visarea caracteristică a familiei. Ochii aceia i-au fost forța și necazurile : nimic nu răzbătea de după ei, uneori dădeau chiar impresia că nici nu văd, că reprezintă doar ornamente ale unui chip de marmură ; altădată senzația stranie pe care o degajau îi făceau pe convivi să întoarcă privirea : uitătura celui de Al Optsprezecelea era neplăcută, cîteodată insuportabilă, neparînd că ar proveni dintr-o față de om viu. Dar, așa cum am spus, mai important era că le lipseau acelor ochi umbrele melancoliei apte de a se opune ambițiilor nestăvilite ale Celor O sută. Din pricina aceasta fiul lui Mendax avea să fie toată viața nefe-

ricit : orgoliul va roade din el ca o boală, producîndu-i nenumărate suferințe, lui ca și celor din jurul său, făcîndu-l să distrugă rude, prieteni și dușmani și pînă la urmă să se nimicească și pe sine însuși. Așa că nu degeaba condamnă istoricii antici atît de grav ambiția! (Scribul se încumetă să numească mai degrabă orgoliu această trăsătură.) Al Optsprezecelea a fost toată viața sa robul dorințelor pe care nu le-a putut atinge.

Porecla cu care a intrat în conștiința contemporanilor, dar uneori și în paginile analiștilor, provine mai mult dintr-un tic verbal decît din sensul peiorativ conținut. „Ultimus“ nu provine de la „cel mai din coadă“, „ultimul dintre oameni“, cum a fost apoi judecat, ci de la folosirea obsesivă de către personaj a expresiei „Acesta este *ultimul* lucru pe care l-aș face“ sau „Acesta este *ultimul* sfat pe care l-aș accepta !“, cu accentul mereu pe „*ultimul*“. Așa că apelativul se pare că și l-ar fi cîștigat din fragedă tinerețe, altfel nu s-ar explica nici cum de a fost numit așa chiar la prima menționare.

Și tot de timpuriu se spunea despre el că „are totul în afara celor pe care ar vrea să le aibă“. Într-adevăr, Al Optsprezecelea provenea dintr-o familie înstărită, tatăl fusese senator, averea alor săi n-a avut nimic de suferit de pe urma războaielor civile. Nu depindea decît de el și de norocul dăruit de zei să poată îmbrăca cele mai înalte demnități. Tinerețea și-o petrecuse bucurîndu-se de o educație îngrijită și îngăduindu-și plăceri fără a trebui să se zgîrcească la bani. Era văzut mai peste tot împreună cu verișorul său, fiul fratelui lui Mendax, cel ce fusese ucis de către Sulla încă înaintea primului conflict al acestuia cu Marius *. Însă, spre deosebire de acela, Al Optsprezecelea nu avea succese mondene — felul său arogant de a fi și privirea-i înghețată respingînd din fașă orice încercare de apropiere.

---

*) Crimă timpurie a viitorului dictator, incident petrecut la un chef ce a degenerat în bătaie. Dar, pe vremea războaielor civile, moartea tatălui l-a trecut pe verișorul lui Ultimus în mod automat în tabăra lui Marius și Cinna, adică împotriva lui Sulla.

Mai tîrziu se mîndrea că ar fi fost favoritul străbunicului, a acelui venerabil legiuitor numit în aceste pagini Iustitius. Era și greu să-și aleagă o pavăză mai strălucitoare printre strămoși — cu un bunic suspect de a fi fost capul unei răscoale antiromane și cu un tată ce stîrnea zilnic risul în for nu era cazul să se laude. Străbunicul nici n-a murit încă bine și s-a și transformat într-o figură legendară — poate și datorită vieții sale lungi —, despre el puteai povesti aproape orice cu riscuri minime de a nu fi crezut. Pe acest străbunic și l-a luat Ultimus drept garant ori de cîte ori trebuia să convingă în vreun fel. (Prin exagerările lui, Al Optsprezecelea a reușit să încurce definitiv biografia lui Iustitius.)

Cu toate atu-urile în mînă, însă nesfiindu-se să și măsluiască, la nevoie, cărțile, cu scopurile de timpuriu bine delimitate, trăind într-o epocă de schimbări dese și radicale, Ultimus avea orice poartă deschisă în fața sa. Și, totuși, nimic din ceea ce obținea, de cele mai multe ori de la sine și fără nici un efort, nu-l satisfăcea. Ceea ce rămînea de neatins se transforma subit în cel mai important obiectiv. Cu cît deveneau nereușitele mai puține, cu atît îl rodeau mai mult, încît, cu timpul, nici un ideal realizat nu-l mai interesa, nici un succes nu-i mai producea plăcere, ci doar ceea ce n-a obținut *încă* îi acapara întreaga energie. Lucru tot mai valabil în fiece domeniu : ar fi putut avea o mulțime de prieteni, însă nu-l interesau decît cei ce — poate mai puțin frumoși, inteligenți și nobili — se întovărășeau cu alți adolescenți din societatea sa ; ar fi putut alege nestingherit între atîtea femei, însă pasiunea nu-l cuprindea decît pentru acelea ce se îndrăgostiseră de un altul ; ar fi putut porni în atîtea campanii, dar nu jinduia decît după victoriile la care n-a participat.

La Optsprezece ani, Ultimus părăsi Roma, plecînd în războiul împotriva teutonilor și cimbrilor. Se pare că s-ar fi certat cu tatăl său, ale cărui bufonade, credea el, riscau să-i îngrădească relațiile, micșorîndu-i prestigiul. Verișorul lui, cu doi ani mai vîrstnic, participă și el la expediție. Dar situația nu era aceeași : în timp ce Al

Optsprezecelea plecă să-şi facă datoria în speranţa cuceririi gloriei, fiul unchiului său era obligat să-şi caute un rost în viaţă, să-şi dobîndească un viitor cert, după ce Sulla îi luase întreaga moştenire şi după ce trăise o vreme din mila rudelor *. Cei doi băieţi plecară şi de data asta împreună, însă Ultimus suportă greu disciplina cazonă, fiind tot timpul nemulţumit că trebuie să execute fără crîcnire ordinele unor oameni pe care-i considera din toate punctele de vedere mai prejos de el. Îl durea aproape fizic cînd vedea un ofiţer tînăr şi ori de cîte ori întîlnea comandanţi de legiune nu mult mai bătrîni decît el, îi venea să-şi arunce armele şi să plece unde vedea cu ochii. De ce el, un june cult, bine antrenat fizic şi provenind dintr-o familie bună, nu era ridicat la rangul cuvenit ? Nedreptatea i se părea strigătoare la cer şi îi era imposibil să nu-şi manifeste peste tot nemulţumirea.

În prima lui luptă se avîntă cu mult elan la atac, fiindu-i indiferent dacă va muri sau dacă va rămîne mai departe un simplu anonim. Fu lăudat de superiori şi dat de exemplu, dar avansarea mult visată se lăsă aşteptată. Şi, fiindcă încerca să forţeze destinul, în următoarea încleştare fu rănit destul de grav, petrecu mai multe zile între viaţă şi moarte şi fu trimis cu laude acasă. Aici, pînă se mai întremă, stătu mai mult pe la prieteni, savură prestigiul de erou şi reveni cît putu mai repede printre combatanţi.

Spre marea lui disperare, evenimentele n-au fost dispuse să-l aştepte şi bătălia cea mai importantă se dădu în lipsa lui. Marius îi zdrobi pe teutoni la Aquae Sextiae, verişorul îi reveni la Roma în fruntea unei cohorte, pe cînd el mărşăluia tot în calitate de simplu soldat. Umilinţa i se păru dublă : pe de o parte el se distinsese deja prin curaj, pe de altă parte, singure averea, calităţile probate şi obîrşia reclamau să i se încredin-

* În urma incidentului care a dus la moartea fratelui lui Mendax, Sulla a reuşit să aranjeze lucrurile în aşa fel încît victima să fie socotită duşman al poporului roman, ceea ce-l absolva pe ucigaş de crima înfăptuită. Drept consecinţă, averea defunctului a fost confiscată, iar verişorul lui Ultimus s-a pomenit sărac lipit.

teze o funcție. Atîția tineri porniră de la prima lor întîlnire cu frontul împodobiți cu insigne de ofițeri, ca să nu mai vorbim de cei ce se bucurau de a fi questorii unor mari fruntași, numai și numai pentru că avuseseră șansa să-i cunoască pe aceștia din timp, de a le fi fost plăcuți și de a le fi cîștigat încrederea și favorurile. Questor ar fi trebuit să fie pînă acum Al Optsprezecelea, își spunea el cu deznădejde, questor pentru că dovedise că merită ceea ce alți tineri nici măcar nu demonstraseră că li s-ar potrivi înainte de a fi numiți în funcție, questor pentru că încercase să se apropie de Marius, (dar nici măcar nu fu luat în seamă), questor pentru că în felul acesta vedea cea mai rapidă cale de acces spre vîrful piramidei, iar un alt viitor Ultimus nici măcar nu concepea. (Totuși, n-ar fi exclus ca faptul de a nu fi reușit să ajungă la timp questor să se fi reflectat mai adînc în conștiința sa : ca după orice lucru ce i-a rămas — împotriva dorinței sale atît de arzătoare — interzis, Al Optsprezecelea va tînji toată viața să ajungă cel mai important... locțiitor. Astfel se explică, poate, de ce a încercat cu atîta disperare și mai tîrziu să ajungă primul favorit al lui Sulla, primul adjunct, primul sfătuitor. Parcă nici măcar nu mai dorea să ajungă prin el însuși ceva, ci doar să fie mereu *omul cel mai de încredere* al puternicului zilei.)

După ce se termină războiul cu teutonii, Ultimus nu se putu hotărî de ce să se apuce. Nu lipsa unor noi conflicte îl reținea de pe front, ci teama să nu trebuiască să plece din nou cu un rang umil și, mai ales, groaza de a-i vedea pe alții, adolescenți fără nici o experiență, comandînd plini de importanță grupuri mai mari sau mai mici de oameni. Așa că atunci cînd începu războiul împotriva sclavilor din Campania și Sicilia, Ultimus preferă să stea acasă. Nici măcar vechea prietenie cu verișorul său nu reuși să-l convingă să-și mai încerce o dată norocul .După ce plecă și acesta, Al Optsprezecelea rămase la Roma și-și agasă toate cunoștințele arătîndu-le rănile primite în luptele cu teutonii și plîngîndu-se de modul revoltător de cît de neînțelese îi erau curajul și celelalte capacități strălucite de soldat. Vorbind astfel,

ochii săi albaştri deveneau şi mai opaci într-o faţă ce părea că nici nu mai este de om viu, ci mult mai degrabă de statuie. Senzaţia de neplăcere, resimţită şi pînă atunci de către convivii săi, primise în sfîrşit o motivaţie : individul devenise insuportabil prin veșnica sa văicăreală de a nu fi apreciat la justa-i valoare, de a fi socotit *ultimul*, deși locul său, se subînţelegea din cele spuse, era să fie undeva printre primii, dacă nu chiar în vîrf. Între timp, cunoștințe comune, avînd care unde cîte un succes, erau crunt judecate de Al Optsprezecelea, ponegrite, calomniate și învinovăţite în fața celor ce știau din experiență că slujiseră, la rîndul lor, cu o zi sau două mai devreme, drept țintă unor acuze la fel de absurde și la fel de neadevărate. Niciunde nu mai fu dorită prezența lui Ultimus și, chiar dacă era prea preocupat de vorbăria-i amară pentru a sesiza și reacţiile ascultătorilor, trebui să admită în curînd că invitațiile se răreau, iar oamenii căutați în mod direct se nimereau tot mai des a nu fi acasă.

După cîteva luni, sporovăiala fără ecou reușise să-l obosească şi pe el însuși. Pe de altă parte, ambiția ce-i însuflețea toate acţiunile nu se putea împăca nici ea cu o înfrîngere atît de rapidă. Simți din nou că trebuie să întreprindă ceva şi, asemenea tuturor impulsurilor lui, și acesta fu atît de puternic încît ceru îndeplinirea sa imediată, orice amînare producîndu-i aceeași durere și aceeași iritare a pielii pe care o resimțise și pe front, la vederea unor comandanți tineri. Erau semne ce nu aveau să-l mai părăsească toată viața, agravîndu-se continuu, ori de cîte ori simțea orgoliul rozînd din el. În războiul cu teutonii sesizase abia o stare neplăcută, la douăzeci de ani, acea senzație se asocia cu o ușoară roșeață a pielii, cu vremea, iritația se însoți și cu un fel de urticarie. La vîrsta deplinei maturități, urticaria deveni atît de evidentă și mîncărimea atît de insuportabilă, încît Ultimus fu nevoit să-și smulgă în perioadele cele mai grave hainele de pe el, scărpinîndu-se pînă la sînge. Nici o alifie nu l-a ajutat, nici un fel de comprese, nici băile cu plante medicinale. Iritația va apare și va dispare în funcție de capriciile ambiției, cea care-l biciuia mai

puternic, înainte de a-i îngădui o scurtă perioadă de liniște. Atunci decepțiile se adunau în crize de melancolie și de vorbărie multă împotriva tuturor.

Trebuia, deci, să acționeze. De viața de soldat se dezgustase. Pentru cea de politician nu avea răbdare și prezența permanentă a tatălui său în for îi stînjenea vizibil posibilitățile de afirmare. (Cel puțin așa credea cu tărie). Caius Mendax acapara ascultătorii pentru a termina atît de lamentabil fiecare discurs, încît fiului, și așa lipsit de experiență retorică, îi era imposibil să-și încerce norocul (și) de frica unor întreruperi cu trimiteri la părintele lui. Lipsa de încredere în șansele de a fi luat în seamă, după decepțiile suferite, îl făcea să caute scuze în fața lui însuși și faptul că trebuia să ai o anumită vîrstă pentru a ajunge la magistraturile majore, vîrstă de care era încă departe, i se părea un motiv suficient pentru a „nu-și pierde vremea cu politica". Și, atunci, ce să facă ? Sufletul îi tînjea, iar pielea îl mînca tot mai necruțător, trebuia să găsească o direcție de unde să pornească și o cale de urmat. Punctul de plecare, punctul de plecare era cel ce-i lipsea, se tot autosugestiona.

În perioada aceea, chiar la timp, apăru Claelia. Ultimus nu mai avea în fața cui să-și verse năduful, toată lumea îi fugea din cale, verișorul îi era în Sicilia, luptînd — din nou ! — sub comanda lui Marius, tatăl nu mai contenea să se facă de rîs, de parcă ar fi încercat intenționat să-i strice și mai mult perspectivele, nu mai exista om să aibă răbdare de păsul lui. (Poate doar mama, dar și ea îi zîmbea ca unui copil.) Așa că apariția Claeliei fu pentru el paiul de care se agăță cu disperare. Dragostea lor sinceră și profundă a reprezentat un motiv de invidie și a fost răstălmăcită ordinar mai tîrziu de către contemporani. Dar oamenii au puterea de a interpreta faptele, altfel am fi toți mereu de aceeași părere. În luptele politice fără menajamente ce au dus pînă la urmă la suprimarea republicii, nimic nu era îndeajuns de onorabil pentru a nu fi terfelit în noroi și sînge de dușmani. Acuzîndu-l pe Ultimus, oamenii i-au ponegrit și soția, învinuind-o nici mai mult nici mai

puţin decît de exact ceea ce îndeobşte se preţuieşte atît de mult la alte femei : fidelitatea pînă la ultima consecinţă. O fidelitate conjugală, dar în acelaşi timp şi morală faţă de un om care, după părerea adversarilor, ar fi trebuit părăsit încă de la începutul carierei. Pentru că, spuneau aceiaşi adversari, cine alta decît soţia cunoştea mai bine caracterul mîrşav, ambiţia nemăsurată şi lipsa totală de scrupule a celui de Al Optsprezecelea ? Era, deci, moral să-l urmeze şi să-l sprijine şi în continuare pe un asemenea om ? (Dar ar fi fost mai moral ca soţia să-şi fi abandonat bărbatul căruia îi jurase credinţă, să-l fi trădat şi eventual predat taberei rivale ?) Claelia a trebuit să poarte anatema soţiei complice doar pentru vina de a nu-şi fi părăsit niciodată bărbatul.

Mai mare cu şase ani decît Ultimus, nevasta lui a mai fost căsătorită înainte cu un soldat care, la data cînd a luat-o de soţie avea aproape cincizeci de ani. Omul fusese un cetăţean cu totul onorabil, avusese o casă îndestulată şi trăise o viaţă împărţită între datorie şi plăcere. Luptase în diferite campanii, mai fusese căsătorit de două ori şi rămăsese de ambele ori văduv. Cu prima nevastă avusese o fată, iar cu a doua un băiat. Cu Claelia nu apucase să aibă copii pentru că au fost împreună doar puţină vreme, el căzînd la Orange, în înfrîngerea pricinuită de cimbrii. Ultimus nu-l cunoscuse, dar avea mereu impresia că l-ar fi văzut undeva şi de fiecare dată într-o ipostază ce-l enerva în aducerea aminte. Ura faţă de mort fu atît de mare încît nu acceptă sub nici un motiv să se mute în eleganta vilă a Claeliei, preferînd una mult mai puţin confortabilă, însă nesemănîndu-i din nici un punct de vedere. Claelia lua răbufnirile lui Ultimus drept manifestări de gelozie şi le privea pe undeva flatată. Mai ales că acele răbufniri nu depăşeau niciodată mormăiala îmbufnată, iar copiii fostului soţ se bucurau, în mod cu totul inexplicabil, de bunăvoinţa celui de Al Optsprezecelea. Atunci cînd se va mai naşte şi fiul lui Ultimus, cei trei copii vor fi educaţi împreună, bucurîndu-se de aceleaşi sentimente din partea părinţilor — care-i adoptaseră între timp şi în mod oficial pe primii doi.

Intins pe un pat pus pe terasa casei lor, Ultimus privea ore în șir dealurile cu pomi roditori frumos aliniați în livada proprietății, dar și crîngurile sălbatice din depărtare. Chircită la picioarele lui, Claelia îi asculta lungile spovedanii, gînduri încîlcite spuse cu voce tare. Invățase de la început — și cu aceasta îl cucerise iremediabil — că nu trebuie să-i stînjenească acest katharsis cu răspunsuri și că rolul ei, deloc neglijabil, este doar să asculte, să fie de față, să-i atingă ușor pielea. Din cînd în cînd se scula și-i aducea o băutură răcoritoare, pe care o numea de fiecare dată vin, chiar dacă de obicei compoziția nu conținea decît apă, suc de fructe și mirodenii. Nu era atentă întotdeauna pînă la capăt la lungile discursuri, îi plăcea să stea alături de el și să țească și ea vise, văzîndu-l ajuns în pozițiile pe care el și le dorea atît de mult, imaginîndu-și amănuntele lipsite de importanță, însă atît de tulburător de plăcute ale unor anumite scene, dar fiind totodată gata de a reveni în orice clipă alături de Ultimus, atunci cînd el solicita totuși un răspuns la una dintre întrebările sale. Și de fiecare dată intervenția ei era exact cea așteptată de soț, în fond, o întărire venită din afară a propriilor năzuințe.

Scenele acestea se repetau ori de cîte ori se va afla Al Optsprezecelea acasă, ele devenind esența vieții amîndurora. Le așteptau cu înfrigurare și unul și celălalt, însă ceea ce este mai remarcabil, reușeau cu multă ușurință să realizeze din nou și din nou inefabilul atmosferei după care tînjiseră. Acesta este un lucru atît de rar încît prețul cu care au trebuit să-și plătească în ochii posterității comuniunea nu i se pare scribului exagerată. Nici un oprobriu, nici o faimă oricît de rea, nici o poreclă nu poate plăti un astfel de noroc. Alți muritori aleargă o viață întreagă după reînvierea unor amintiri și nu se aleg decît cu dezamăgiri și înfrîngeri...

Poate că dacă nu ar fi apărut Claelia la timp, Al Optsprezecelea ar fi rămas la stadiul nesfîrșitelor lamentații și ar fi continuat să-și exaspereze toți cunoscuții cu eșecurile-i trăite sau numai imaginate. Femeia — ca de atîtea ori în istorie! — a fost cea care l-a împins la ac-

țiune, cea care i-a dat puterea să mai încerce o dată și încă o dată. În tulburările provocate de Saturninus n-a apucat să se pună prea evident de partea unei partide pentru că ezitase prea mult și pînă să intervină totul se sfîrșise, în expediția împotriva piraților în Cilicia pornise tîrziu, tatonînd iarăși prea multă vreme terenul prin diferiți intermediari ce trebuiau să obțină pentru el o funcție mai apropiată de ambițiile ce-l munceau. Totuși, insistențele lui în legătură cu războiul menit să stîrpească pirateria i-au creat o oarecare faimă și, atunci cînd Cilicia a fost transformată în provincie romană, plecă la Tarsos împreună cu primii funcționari ai republicii. Se pare că s-a afirmat în conducerea și apărarea noii regiuni, deoarece peste puțin timp, după o scurtă revenire la Roma, este numit guvernator. Mai tîrziu nu se va lăuda peste măsură cu această demnitate pentru că, în fapt, Ultimus n-a reușit să stîrpească pirateria din Cilicia și vor trebui să mai treacă treizeci de ani pînă ce un bărbat mult mai celebru — Pompei — va pune capăt acelui flagel. (De aceea se și consideră că pînă atunci noua provincie nu și-a justificat înființarea.) Dar, pe plan strict personal, misiunea din orient a lui Ultimus a fost prima sa menire, primul pas al ieșirii din anonimat, în fond, posibilul început al carierei visate. La Mopsuetia pe Piramos, la Tarsos, la Adana pe Saros, la Afrodisias și în toate locurile cutreierate, fie deja făcînd ele parte din provincia romană, fie încă rămase în posesia dinaștilor locali, Ultimus începu să cunoască gustul real al puterii, cea visată atîta vreme fără a-i fi fost îngăduită pînă atunci. Însă nici primele semne ale urcușului nu-l îmbătară prea multă vreme. Odată obținut un lucru, Al Optsprezecelea îl și socotea sub demnitatea lui. Locurile acestea se aflau la capătul lumii, își zicea, nimic nu se întîmpla acolo, Cilicia i se părea doar un punct ideal de refugiu pentru un bătrîn ce trebuia îndepărtat cu considerație de la miezul evenimentelor, un loc unde să fie înmormîntați elefanții și exilați cu menajamente adversarii incomozi. Aici nu se putea avansa, aici nu puteai deveni decît o măruntă celebritate locală și, ceea ce era mai periculos, riscai să-ți amăgești vanitatea ar-

bitrînd conflicte minuscule și oferindu-te în intrigi și mai mici. O deturnare a scopurilor putea fi Cilicia și de acest lucru îi era cel mai mult frică. Drept urmare, părăsi provincia cît de repede putu, nesesizînd însă că dacă ar fi reușit el să stîrpească pirateria cu eficiență, s-ar fi întors la Roma în aclamațiile mulțimii și ar fi putut pretinde noi însărcinări importante ; dar el nu văzuse decît mediocritatea și fugise de ea.

Cu ce s-a ocupat după revenirea din Asia este imposibil de reconstituit, mai ales că el însuși a avut toate motivele să șteargă mai tîrziu orice urmă a perioadei respective. În anul, pe care îl numim astăzi al o sutălea de dinaintea erei noastre, personajul cel mai popular al republicii a fost Marius, cel considerat un nou întemeitor al Romei, omul care a îmbrăcat de cele mai multe ori demnitatea consulară și care, după prevestiri — ce se vor adeveri ! — va mai fi ales consul și în continuare. Pentru un veșnic aspirant al locului doi era, deci, firesc ca Ultimus să-și încerce norocul în preajma personalității celei mai proeminente a momentului. Cu toată nesiguranța vremurilor, cînd mai marii zilei se schimbau între ei cu repeziciune, fiind cu adevărat stăpîni doar pentru o singură zi, Marius părea constanta cea mai fermă, reperul după care te puteai orienta. Cît a fost de important rolul lui Ultimus în derularea evenimentelor este anevoios de reconstituit și pentru că, pe de o parte, numele lui nu are rezonanța unor Saturninus, Glaucia sau C. Memmius în paginile cărților de istorie, pe de altă parte, deoarece nu trebuie uitat că Al Optsprezecelea a făcut mai tîrziu tot ce i-a stat în putință pentru a-și modifica trecutul, nefiind exclus ca aceste strădanii să fi fost mai eficiente decît sîntem noi dispuși azi să le considerăm, în care caz rolul lui fiind direct proporțional cu rezultatele eforturilor de a șterge toate urmele. Ipoteza este cu atît mai plauzibilă cu cît există un moment altfel imposibil de explicat ; după revenirea la Roma se pare că Ultimus a fost adoptat de către Marius. Nici o sursă nu mai pomenește acest amănunt, dar cînd ne vom referi la cel de Al Douăzecilea, la nepotul lui Ultimus, vom vedea că el se va erija de înrudirea cu Cezar prin

bunicul său : el va afirma că Al Optsprezecelea a fost fiul adoptiv al lui Marius, cel ce fusese căsătorit cu Iulia, mătuşa directă a viitorului dictator. Este singura referinţă de care dispune scribul, însă ea pare cu totul credibilă, mai ales dacă ne gîndim că Al Optsprezecelea s-a simţit toată viaţa handicapat în ascensiunea mult dorită de postura cel puţin echivocă a tatălui său adevărat şi că n-ar fi existat o ieşire mai bună din impas decît soluţia de a fi adoptat de cel mai important om al cetăţii. Însă, dacă afirmaţia celui de Al Douăzecilea este adevărată, atunci trebuie să admitem că Ultimus n-a reuşit să şteargă ulterior cu totul această situaţie, că unii contemporani mai erau la curent cu ea, precum şi că influenţa pe care o cîştigase Ultimus asupra lui Marius a fost reală, altfel neexplicîndu-se adopţiunea. Oricum, viaţa-i seamănă cu o carte cu un fascicol de foi zmulse şi scribul are toate motivele să creadă că eliminarea textului lipsă a fost făcută de însuşi eroul principal al volumului.

Aşadar : Al Optsprezecelea se întoarce din Cilicia, unde a fost funcţionar roman, poate chiar guvernator (măcar pentru o vreme), este încă foarte tînăr, se laudă cu rănile primite în războiul cu teutonii, este stăpînul unei averi ce-l scuteşte de grija zilei de mîine. Nu ştie de ce să se apuce, revenit în metropolă riscînd să se piardă printre miile de aspiranţi la glorie ; trecutul său, atît cît este, nu interesează pe nimeni, dar ambiţia îl roade cu furie, pielea i se înroşeşte tot mai mult, crizele de mîncărime îşi fac tot mai des simţite prezenţa. Ce poate să intreprindă un asemenea personaj ? Nici măcar o căsătorie din interes nu-i mai este îngăduită, Claelia ştiind să se facă indispensabilă, încît Ultimus nu se gîndeşte nici o clipă s-o părăsească. În mod logic, singura cale rămîne apropierea de Marius. Cum, prin ce mijloace şi în ce împrejurări s-a întîmplat aceasta ţine mai mult de jocurile hazardului. Dacă ne amintim că, plecînd de foarte tînăr la război, Al Optsprezecelea, neezitînd să intre şi în foc pentru a-şi atinge scopurile, n-a fost în stare să atragă atenţia nici unuia dintre comandanţi (nefiind avansat), darămite să-l cucerească pe comandantul

suprem, este cu atît mai de mirare că a reușit să se bage sub pielea lui Marius la Roma, unde omul de stat era înconjurat de atîția lingușitori, prieteni adevărați și aliați politici. Sfidînd, ca de atîtea ori, calculul probabilităților, soarta și-a urmat calea.

Ocazia i s-a oferit lui Ultimus în mod nesperat (?!) după ce încercase de nenumărate ori și cu disperare să ajungă în preajma consulului, umilindu-se, căutînd în zadar să atragă atenția printre numeroșii lingușitori. Într-o dimineață, în timp ce Marius se întorcea împreună cu doar doi prieteni de la băile zilnice, pe care le obișnuia în zori, fu atacat de un grup de conjurați, în special rude ale victimelor sale din războaiele civile abia încheiate. Atacatorii erau vreo zece și profitau și de efectul surprizei. Nimerit cine știe prin ce întîmplare pe acolo, Ultimus, care n-a fost niciodată lipsit de un neobișnuit curaj în luptă, se grăbi în apărarea fostului său comandant. Cum confruntarea era și așa prea inegală, Marius își desfăcu tunica și, aruncînd arma, se arătă astfel agresorilor, întrebîndu-i dacă este vreunul dintre ei ce cutează a-l ucide. Cuvintele au avut un efect mult mai puternic decît armele și ele singure au reușit să-i pună pe fugă pe atacatori. Bilanțul incidentului a fost : trei morți de partea inamicilor și unul de partea atacaților. A mai reieșit că, în timp ce Marius și cei doi prieteni ai săi abia au reușit să se apere spate la spate, Ultimus a fost cel ce a reușit să-i ucidă pe cei trei adversari. Dar la încheierea incidentului, plin de modestie, Al Optsprezecelea a refuzat să-l urmeze pe cel în ajutorul căruia sărise, pretinzînd că a fost suficient răsplătit prin simplul fapt că zeii i-au îngăduit să intervină la timp în sprijinul celui mai mare dintre toți romanii. Se mai spunea că Ultimus a plecat fără a-și declina identitatea și că Marius, ocupat cu cadavrul prietenului său, nu a avut timp să se intereseze imediat de el. Dar importantul om n-a uitat serviciul pe care i l-a făcut necunoscutul și a pus numeroși apropiați să-l caute și să-l identifice. Tînărul ambițios a calculat bine — sau poate că a ascultat doar de sfaturile Claeliei : descoperit cu eforturi, prețuirea de care s-a bucurat a fost cu atît mai mare.

Incidentul relatat ar fi fost cel ce l-a ajutat pe Ultimus să intre în grațiile lui Marius. Dar nici măcar circumstanțele acestei întîmplări nu sînt prea clare și nimeni n-a depus vreun efort să le limpezească, ba scribul ar putea pretinde că lucrurile s-au întîmplat chiar dimpotrivă. După cîte am văzut chiar și în încă scurta noastră relatare, nu o dată oamenii s-au arătat foarte inventivi în a șterge din memorie sau în a încurca urmele trecerii lor, încît aflarea adevărului se lovește de multe ori de un lung șir de bariere artificiale, infinit mai tenace decît straturile simplei uitări. Istoria se scrie nu numai cu faptele, dar și cu provocarea omisiunilor. Cei ce au ajuns să-l urască pe Ultimus au afirmat, cu ani mai tîrziu, că agresorii lui Marius n-au fost decît ucigași plătiți de chiar Al Optsprezecelea în încercarea acestuia de a găsi cu orice preț un prilej de a-l „salva" pe Marius. Mai plauzibil decît un asemenea zvon, însă nu mult diferit de el, se mai presupunea că a fost vorba de o conjurație îndelung pregătită, conjurație din care ar fi făcut parte și Ultimus, jignit de faptul că a fost de atîtea ori ignorat — sau chiar nedreptățit. Explicația ar fi lămurit și cum de a nimerit înarmat la momentul critic Al Optsprezecelea la locul faptei. Iar, peste ani, omul cel mai interesat să dea o altă culoare întregii întîmplări a fost Ultimus însuși, cînd, trecînd „cu trup și suflet" de partea lui Sulla, avea toate motivele să susțină că a făcut parte dintr-un complot împotriva lui Marius și să șteargă restul întîmplării cu buretele.

Însă, oricît s-a străduit să facă inexistentă perioada începută cu lupta care l-a adus în apropierea lui Marius, nimeni n-a putut uita anii cît a stat apoi alături de acesta. După uciderea lui Saturninus, a lui Glaucia și a celorlalți populari, Marius a plecat în orient. La întoarcerea la Roma, prezența nu i-a mai fost dorită și el s-a retras din viața publică pînă ce a fost rechemat pentru a pune capăt războiului cu aliații. Tot acum a dispărut și Ultimus din miezul evenimentelor și este ușor de bănuit că și-a petrecut această perioadă în apropierea protectorului său. Ambiția îi șoptea că un om ca Marius, căruia i s-au prezis încă alte și alte onoruri și izbînzi, nu se va

mulțumi cu un trai de particular și că pînă la urmă tot va ieși din nou din bîrlog. Avînd această credință, Al Optsprezecelea se amăgea că orice om pe jumătate părăsit de contemporani știe să prețuiască mai mult ca orice fidelitatea puținilor credincioși ce i-au mai rămas în condiții de restriște. În spiritul acestei convingeri trebuie judecat atașamentul lui Ultimus din perioada respectivă, cînd a petrecut foarte multe ore în preajma lui Marius, cînd a ajuns să-l cunoască atît de bine și să se facă atît de apreciat, dar și cînd spera că investiția de afectivitate să-și aducă din plin dobînda odată ce leul se va reîntoarce printre fiare. Și este mai mult ca sigur că multe convorbiri purtate între cei doi au avut ca subiect îndemnuri, la început mai reținute, apoi, pe măsură ce junele își pierdea răbdarea, tot mai fățișe, îndemnuri ca Marius să revină cît mai repede în for. Ca orice tînăr, și Ultimus se uita cu groază la timpul ce i se părea că trece prea repede fără a aduce evenimentele mult așteptate în viața sa. Claeliei îi era tot mai greu să-l struncască și doar visul unei recompense imaginate mereu mai fabulos îl făcea pe Ultimus să rămînă alături de tatăl lui adoptiv, în al cărui viitor credea pe zi ce se scurgea mai puțin. Multe nopți a trebuit Claelia să-l amăgească și prețul eforturilor ei era o nouă și apoi iarăși o nouă supralicitare a ce va fi „după". Soția celui de Al Optsprezecelea a dat dovadă de un simț fin și în această privință ! Ultimus făcea parte din categoria atît de numeroasă a indivizilor ce nu trăiesc decît în viitor, amărîndu-și prezentul lor și al celor din jur. Faptul că se afla în preajma lui Marius nu mai reprezenta pentru el nimic, eventualitatea unor posibilități mai numeroase îl tulbura într-așa o măsură încît pielea îi devenea roșie, ca arsă cu fierul, iar mîncărimea îl înnebunea. Dar speranța și insistențele Claeliei au învins și el n-a avut puterea de a-l părăsi pe un Marius retras din viața publică, dar prezumtiv nou conducător.

Cu atît mai cumplită i-a fost dezamăgirea cînd revenirea mult așteptată s-a produs și cînd timpul continua să alerge fără a aduce nici un semn al roadelor îndelungatei așteptări. E drept, în așa-numitul război

al aliaţilor, armata romană a fost condusă de cei doi consuli în funcţiune, Sextus Iulius Cezar şi Publius Rutihius Lupus, dar C. Marius a fost îndată trimis să-l ajute pe acesta din urmă, preluînd, datorită prestigiului şi experienței sale, funcții cheie și în conflictul cu italicii. Ultimus pleacă îndată cu tatăl sau adoptiv şi, chiar dacă n-a mai fost silit să facă și această campanie în calitate de simplu soldat, Marius nu i-a încredințat nici o comandă serioasă, preferînd mereu în locul său pe te miri cine dintre numeroșii noi veniți ce se scurgeau fără încetare în tabără. După ce consulul Rutilius își pierdu viața în luptele de pe rîul Liris — și o dată cu el murind și alți mulți aristocrați —, Ultimus spera să se ivească un loc liber și pentru el. Conjunctura era deosebit de favorabilă, numirile se făceau ierarhic, timpul presa atît de tare încît nu exista nici măcar răgazul alegerii unui nou consul alături de Sextus Iulius Cezar. Și, totuși, deși se afla mereu în imediata apropiere a lui Marius, Al Optsprezecelea fu ignorat din nou de la orice comandă. Există autori ce pretind că dacă își dorește cineva din tot sufletul un anumit lucru, soarta se încăpățînează să nu i-l mai dea niciodată. Ultimus tînjea să devină comandant celebru, avea toate condițiile pentru aceasta, se afla pe cîmpul de luptă alături de unul dintre cei mai mari şefi militari, era chiar fiul adoptiv al aceluia, se bucura de o oarecare experiență dobîndită în războaie anterioare, cînd se acoperise de glorie, fusese cu însărcinări importante în provincii, zilnic se iveau posturi vacante în urma numeroaselor incidente de pe fronturi... Cum de n-a fost totuși remarcat? Situaţia era cu atît mai incredibilă pentru Ultimus, cu cît nu trecea zi să nu apară tot felul de indivizi să-l roage ba de una ba de alta, cunoscut fiind faptul că se bucura de multă trecere pe lîngă șefi. Poate că dacă ar fi știut (sau, mai bine spus, dacă s-ar fi mulţumit) să-și cultive această putere, cariera i-ar fi fost încununată pînă la urmă și cu funcții oficiale demne de ambițiile sale. Așa, însă, pielea i se irita tot mai des, starea îi devenea tot mai sumbră, iar decepţia față de Marius totală. Se pare că s-a și certat de cîteva ori,

față de martori, cu tatăl său adoptiv și poate că ar fi părăsit tabăra de nu i-ar fi menținut de la distanță moralul Claelia prin emisari speciali și dacă nu s-ar fi întîmplat ca Marius să-i urmărească pe marsi împreună cu fostul său questor, Cornelius Sulla. Ultimus trecu sub comanda acestuia, obținînd în curînd și cîteva însărcinări. Sfîrșitul războiului îl găsi pe deplin cucerit de personalitatea noului său protector, de care se atașase la fel de necondiționat pe cum își oferise toate serviciile cu puțini ani în urmă lui Marius. Așa se face că atunci cînd Sulla este investit cu comanda primului război mithradatic, Ultimus îl urmează cu toată convingerea.

Numeroși autori, și în primul rînd Appian și Plutarch, povestind cu lux de amănunte întîmplările, își presară informațiile cu foarte multe nume, pomenindu-i atît pe cei ce procedaseră după preferințele lor, cît și pe cei pe care n-ar fi vrut să-i laude cu nici un chip. Analiștii și scribii și-au făcut totuși datoria, uneori împotriva plăcerii lor, și i-au numit pe toți cei amestecați în evenimentele narate. Sau aproape pe toți. După ce tribunul poporului P. Sulpicius Rufus a reușit să convingă fruntașii Romei să i se transfere comanda lui Marius împotriva lui Mithradate, se amintește de faptul că Sulla, profund jignit, nerecunoscînd această hotărîre, se reîntoarce de la Nola, din Campania, cu toată armata împotriva Romei, declanșînd un nou și poate cel mai crunt război civil. În marșul împotriva capitalei, *Sulla*, se spune în mai toate sursele, *a fost părăsit de toți ofițerii săi, în afară de un singur questor. Printre atîtea zeci și zeci de nume, doar acest unic om, care s-ar fi opus prin fapta sa tuturor celorlalți comandanți, nu și-a păstrat identitatea în scrieri.* De ce? Omul fără nume, questorul anonim, a fost Ultimus.

Așa că fiul lui Mendax și-a găsit în noul său protector bărbatul potrivit. Nu degeaba a pus Sulla să-i fie scris pe mormînt că „nici un prieten nu l-a întrecut în binefaceri și nici un dușman în fărădelegi." Un asemenea om îi trebuia celui de Al Optsprezecelea.

Cumplit la mînie, de multe ori crud nejustificat, Sulla era mărinimos cu toți cei ce-i rămîneau fideli. Și deoarece Ultimus n-a trădat nici atunci cînd toți ceilalți ofițeri și-au părăsit comandantul și fiindcă va rămîne și mai tîrziu alături de el, va ajunge în mod logic favoritul celui mai înverșunat dușman al tatălui său adoptiv.

Oricît de convins ar fi fost Ultimus în timp ce executa întoarcerea de 180 de grade, oricît de sincer s-ar fi arătat în această trecere, în fața i s-au ridicat probleme destule și a trebuit să dea dovadă de un talent într-adevăr remarcabil pentru a le putea înlătura pe toate. Nu era vorba de sentimente ci de tactică : pentru cineva gata să-și renege propriul tată, nu reprezintă o greutate prea mare să și-l repudieze și pe cel adoptiv, măiestria începînd abia atunci cînd reușește să șteargă cu desăvîrșire toate urmele. Iar singurul om ce i-a stat efectiv alături, însuflețindu-l, a fost Claelia.

Sigur, la început Al Optsprezecelea n-a fost silit să-și facă prea multe griji : vremurile erau grele, echilibrul fragil, zarurile stăteau încă pe muche și nimeni n-ar fi putut spune pe ce latură vor cădea. Fiecare om trebuia acceptat așa cum era, oricine putea fi folosit, balanța se înclina cu te miri cine. Ajuns questor al lui Sulla, Ultimus își plăti numirea cu trădarea întregului său trecut. Pe măsură ce armata noului său protector se apropia de Roma, îi dispărură și cele din urmă ezitări. Încetul cu încetul, li se alăturară și alți oameni, personaje importante, și, după ce, la un moment-dat, Sulla se văzuse abandonat de aproape toată lumea — în afară de oaste —, acum cei ce-l înconjurau formau un grup mult mai strălucitor decît cel cu care pornise lupta împotriva lui Mithradate. Așa încît, chiar dacă trecerea sa însemna trădare, lui Ultimus nu trebuia să-i fie teamă de prea multe întrebări : nu era nici pe departe singurul aflat în această situație. Dar zelul nu-i mai putea fi oprit. Alături de Sulla simțise gustul puterii, alături de el spera să parvină și mai sus (pînă unde n-ar fi putut-o spune nici el), doar atît că nimic nu trebuia să transpară din trecut pentru a-i pe-

riclita ascesiunea. Se poate spune că, din clipa cuceririi Romei de către Sulla, Ultimus a devenit demonul rău al noului său protector. Misiunea aceasta era mai mult funestă decît dificilă : Sulla, după cum ni-l descriu istoricii, a fost și așa înclinat spre orice cruzime pentru a-și satisface orgoliul. Însă Al Optsprezecelea l-a instigat pînă la excesele cunoscute, pe care aceiași autori le-au pus exclusiv — așa cum era și firesc — în spinarea făptuitorului lor, a lui Sulla. Deocamdată Ultimus nu era interesat decît să-i vadă dispărînd pe cei ce au fost martorii anilor petrecuți alături de Marius. Drept urmare, vechi prieteni s-au pomenit atacați cu totul neașteptat de cel de la care nădăjduiau să intervină în favoarea lor. Bărbatul palid, înalt, cu ochii ce nu te priveau niciodată în ochi, ci a căror privire hoinărea întotdeauna pe undeva deasupra capului celui aflat în fața lor, lovea în puținii apropiați pe care-i avusese. Iar modul cum o făcea întrecea prin nerușinare orice exemplu cunoscut. Nici un mușchi nu-i tresărea cînd trimitea la moarte sau cînd ucidea cu propria-i mînă pe cei la care trăsese cu puține săptămîni în urmă, pe cei ce-i oferiseră ospitalitatea lor și-i ascultaseră nesfîrșitele lamentații, pe cei ce garantaseră într-o ocazie sau alta în favoarea lui, dar chiar și pe rudele, pe femeile sau copiii celor ce văzuseră sau putuseră afla în vreun fel despre trecutele legături ale lui Ultimus. Nimeni nu fu cruțat și nimeni nu apucase să schițeze măcar un gest de apărare în fața unei lovituri venite de unde era mai puțin așteptată. Foarte multe dintre crimele atribuite de istorie lui Sulla au fost în realitate roadele eforturilor celui de Al Optsprezecelea de a-și șterge trecutul, unele dintre omorurile acestea nici măcar nefiind cunoscute de Sulla, în numele căruia, e drept, pretindea Al Optsprezecelea că acționează. De nici o instanță, de nici o judecată viitoare n-avea de ce se teme Ultimus : victimele sale piereau atît de fulgerător încît nu mai apucau să-și dea seama cine și de ce le-a ucis.

Întotdeauna ambiția nesatisfăcută tinde să nască monștri. Dar cea mai cumplită este puterea ajunsă în

stăpînirea unui orgoliu rănit prin înfometare. Atunci ea devine o răzbunare fără țintă. Fiul lui Mendax a ajuns un personaj îngrozitor tocmai cînd se părea că își atinge țelurile visate. Pentru a nu se spune că n-a făcut decît să-și omoare dușmanii — pe care pînă atunci nici nu i-a avut —, pentru a nu putea pretinde nimeni că a acționat dor din interes personal, Al Optsprezecelea a pus la cale pieirea numeroaselor persoane numai pentru a arăta cît îi este de devotat lui Sulla, persoane pe care el nici măcar nu le cunoscuse înainte, victimele vinovate doar de a-i fi ieșit lui Ultimus în față. Adăugînd la aceasta gelozia cruntă, dusă pînă la manie, față de oricine părea să-i intre în grațiile lui Sulla, numărul victimelor s-a mărit și mai mult. Însă, în același timp, și-a văzut și Al Optsprezecelea idealul cu ochii : nu mai era ignorat, era urît de toată lumea și nu puțini erau cei ce-i pregăteau moartea. Norocul lui a fost că Sulla a plecat, în sfîrșit, împotriva lui Mithradate, iar Ultimus, pentru a nu-i lăsa pe alții să-i ia locul alături de comandant, l-a urmat în război.

Astfel s-a aflat departe de Roma cînd s-au întors Marius și prietenii săi și cînd tot ce a făcut Sulla a fost declarat ilegal și toți cei ce au contribuit la realizarea reformelor au fost uciși sau au trebuit să fugă. Acum s-au văzut dușmani ai patriei cei ce-i învinuiseră pe alții pentru aceeași culpă cu doar puține luni înainte. Dreptatea și chiar adevărul primiseră un cu totul alt chip și cei ce le-au căzut primii victime au fost fruntașii de ieri, dar și oamenii cinstiți, neobișnuiți să-și schimbe atît de rapid convingerile. Așadar, muriră din nou numeroși oameni de seamă, de data aceasta cei ce fuseseră de partea lui Sulla, dar și mulți inocenți. Capetele unora fuseseră atîrnate în for, însă măsura nu reuși să-și atingă scopul : despre prea mulți incriminați nu se știa decît că respectaseră legea, așa că nimeni nu intuia ce fel de avertisment era acela ce era pus să-i îngrozească. Istoricii dau lungi liste de nume cuprinzîndu-i pe cei uciși, majoritatea acestor nume

apărînd pentru prima și ultima oară în enumerări doar pe posturile de victime ale lui Marius și Cinna.

Tot atunci fuseseră omorîte și familiile unor fruntași urmăriți. Familia lui Ultimus scăpă ca prin minune, fiind salvată de verișorul celui de Al Optsprezecelea. Acesta, însărcinîndu-se să isprăvească el însuși cu Clelia și cu copiii ei, le dădu foc casei, nu însă înainte de a-și preveni „victimele" să fugă. Apoi povesti peste tot că soția și fiul celui de Al Optsprezecelea au murit în incendiu. N-a fost singura stratagemă de acest soi : și alți fruntași și alte familii au fost ajutate să dispară, afirmîndu-se că au fost ucise. Oricum, la întoarcerea din Asia, Ultimus și-a regăsit familia.

Cu ce s-a ocupat Al Optsprezecelea în războiul lui Sulla cu Mithradate nu se mai poate reconstitui. Analiștii au fost furați în a descrie în primul rînd evenimente de la Roma și au dat mult mai puține amănunte despre campania lui Sulla în Orient decît era obișnuit să se noteze atunci cînd se descria un război ce a pricinuit moartea atîtor oameni. În fond, exact cînd, în capitală, persoana sa și a prietenilor săi erau scoase în afara legii, exact cînd toate reformele i-au fost anulate, averile confiscate și poporul îndemnat să-l ucidă — de-l va prinde —, Sulla a adus în supunerea Romei (și a exact aceluiași popor instigat împotrivă-i) Grecia, Macedonia, Ionia, mari regiuni din Asia Mică și alte țări zmulse lui Mithradate. Pentru aceasta omorîse, după cum apreciază Appian, o sută șaizeci de mii de inamici și se întoarse cu mari averi și cu multe corăbii. O asemenea campanie strălucită n-a fost decît arareori — poate niciodată — atît de puțin comentată în detalii. Dar, din cîte s-a amintit, în nici o bătălie, în nici un asediu, niciunde nu apare numele lui Ultimus în calitate de conducător al vreunei acțiuni militare. De unde este de bănuit că Al Optsprezecelea s-a păstrat tot timpul în umbră, stînd pe lîngă Sulla și supraveghindu-i pe cei ce încercau să-i vină comandantului în apropiere. De data asta este foarte probabil să-și fi ales de bună voie rolul, pentru că în mulțimea

incidentelor cîte a cuprins cu siguranță un război atît de mare, în mod sigur s-ar fi ales și el cu o comandă oarecare. Însă, mai nou, Ultimus își păzea ambițiile. in special supraveghindu-i pe alții, mai mult chiar decît îngrijindu-se de propria-i ascensiune, părînd mai interesat ca nu cumva să-i ia cineva locul pe care încă nu l-a ocupat, decît să-și vadă cu obstinație de ale sale. De aici și rolul asumat de veșnică „eminență cenușie", ca să folosim un termen azi atît de încetățenit.

Totodată, scribul își face și „mea culpa" : el recunoaște că nu a emis decît speculații, acolo unde de fapt era totul descoperit — pentru timpul campaniei împotriva lui Mithradate, el, scribul, necunoscînd ce s-a întîmplat cu Al Optsprezecelea. Pată albă a memoriei. Or, un scrib în trebuie să înlocuiască adevărul atestat cu cel imaginat, chiar dacă două mii de ani mai tîrziu, Jorge Louis Borges avea să definească atît de potrivit imaginația drept amestecul inefabil dintre amintire și uitare. Dar ceea ce are dreptul să facă un mare scriitor nu-i este permis unui simplu scrib. Vom trece, în grabă, așadar, peste campania lui Sulla împotriva lui Mithradate, așa cum au făcut și alții și ne vom întoarce la Roma cu armata învingătoare. În drum, vom asista la victoriile împotriva consulilor veniți în întîmpinare, la împresurarea tînărului Marius la Praeneste și la bătălia de sub zidurile Romei. În legătură cu înfrîngerea fiului lui Marius, se știe că Ultimus a insistat pe lîngă Sulla să-l lase să conducă operațiunile, dar a fost refuzat. Al Optsprezecelea suferea profund că a fost ales Lucretius Ofella să termine cu urmașul celui ce i-a fost și lui Ultimus tată adoptiv, luîndu-i-se ocazia de a mai dovedi astfel încă o dată că trecerea sa de partea lui Sulla este irevocabilă și totală.

Și, în sfîrșit, revenirea la Roma. Populația era pregătită. Profeții și semne interpretate cît se poate de nefavorabil făcură poporul să nu se aștepte decît la nenorociri. Nașteri monstruoase, șerpi văzuți zburînd prin văzduh, apele izvoarelor prefăcîndu-se în sînge desăvîrșiră groaza. Încît, în loc să fi fost un prilej de

mare fericire și ocazia unui triumf așteptat cu urale revenirea armatei biruitoare și a comandantului ei, Roma se simțea de parcă ea însăși ar fi fost înfrîntă și ar fi urmat să primească între ziduri oastea de ocupație. Cutremure și incendii din senin aveau să însoțească intrarea lui Sulla în oraș. Nu puțini erau cei ce susțineau că zeii pedepseau cetatea pentru numeroasele greșeli săvîrșite în ultimii ani. O ploaie de cenușă căzu peste Palatin chiar în zorii zilei în care Roma i se predă lui Sulla. Iar imediat în urma comandantului, înaintea atîtor personaje celebre, acoperite cu glorie în războaie, venea Ultimus, privind pe deasupra concetățenilor săi cu dispreţul pe care l-ar fi arătat unui popor de barbari reduși la sclavie. El părea că nu se întoarce printre ai lui, el parcă ar fi cutreierat un teritoriu al unor vechi dușmani în sfîrșit nimiciți.

Cînd și-a afișat Sulla primele liste de proscripții, Ultimus a declarat că singurul lucru pe care-l regretă este că Marius a murit înainte de a-l fi putut ucide el însuși. Deși toată lumea se ferea să pună întrebări, cineva nu s-a putut totuși abține și s-a interesat ce i-a făcut personal lui Ultimus cel ce a fost de șapte ori consul, iar fiului lui Mendax protector și binefăcător. La care, fără să clipească, Al Optsprezecelea ar fi răspuns că numai Marius ar fi fost vinovat că pînă la patruzeci de ani, Ultimus n-a ajuns ceea ce ar fi trebuit să ajungă, că Marius i-a frînt cariera și i-a zădărnicit viața. Iar pe cel ce va mai pune asemenea întrebări, a spus Al Optsprezecelea, îl va omorî cu propria-i mînă. Și, ca să nu se creadă că a glumit, cel ce a fost atît de imprudent și l-a provocat la această destăinuire publică s-a văzut și el trecut pe una dintre listele de proscripții ale lui Sulla, deși a luptat sub acesta împotriva lui Mithradate și s-a distins în războiul împotriva consulului Norbanus pe muntele Tifata. Însă Al Optsprezecelea reușea ușor să obțină asemenea „mici favoruri" de la marele său prieten, încît rămîne o enigmă cîți oameni au fost proscriși din inițiativa directă a lui Sulla și cîți au fost trecuți pe listă doar la

insistențele favoriților săi, printre care Ultimus a jucat un rol atît de important.

Se pare că Al Optsprezecelea s-a întors la Roma grav bolnav de nervi. Toate refulările sale, toate visele nerealizate s-au organizat în manii bine orientate. Ultimus dorea cu tot dinadinsul să-și elimine trecutul, dar încerca totodată cu disperare să nu piardă și favorurile lui Sulla, motiv pentru care oricine i se părea un posibil rival și un prezumtiv delator ai anilor săi petrecuți pe lîngă Marius. Atît de mult încerca să-l cucerească pe Sulla numai pentru el, încît se machia cu grijă pentru a-i semăna și fizic. Despre Sulla cineva a spus că este „sicamin presărat cu făină". Lui Ultimus nu-i era greu să-i copieze chipul : amîndoi erau blonzi, amîndoi aveau ochii albaștri, iar petele albe de pe față, Al Optsprezecelea și le realiza folosind multă pudră. Doar că atunci cînd simțea iarăși și iarăși că alții obțineau cu ușurință de la viață favoruri ce lui îi rămîneau interzise, obrajii i se colorau în anumite porțiuni cu un roșu aprins și, nereușind să se abțină să se scarpine, în curînd fața i se metamorfoza cumplit datorită rănilor în carne vie, oferite privitorilor uimiți că, doar cu puține minute în urmă, omul din fața lor nu prezentase încă nici o afecțiune. Se întîmpla uneori ca transformarea să aibă loc atît de rapid încît pudra nici n-avea timp să cadă. S-a ajuns ca, încetul cu încetul, nu numai Ultimus să nu se uite spre cel cu care vorbea, dar nici respectivul să nu mai rabde să-l privească în față pe cumplitul personaj.

Prima victimă a celui de Al Optsprezecelea la revenirea în Roma a fost propriul său verișor, omul cu care a copilărit și care nu de mult i-a salvat familia. Dar chiar relațiile intime ce i-au legat cîndva deveniseră un balast prea împovărător pentru suspiciunile lui Ultimus. Pe de altă parte, respectivul verișor a devenit ofițer al lui Marius și, fără a fi ajuns vreodată la trecerea specială de care se bucurase Ultimus pe lîngă fostul consul, i-a rămas fidel pînă la capăt. Apoi, nu trebuie uitat că tatăl personajului, fratele lui Mendax și unchiul lui Ultimus, a fost una dintre cele din-

tii victime ale lui Sulla, încă de pe vremea cînd Sulla însuși nu reprezenta mare lucru. Incidentul se petrecuse cu mulți ani în urmă și între timp avuseseră loc atîtea crime încît prea puțini își mai aduceau aminte de el. Dar Al Optsprezecelea reactualiză fapta în lumina pe care o dorea el, voind mereu să-i arate protectorului său că, în fidelitatea-i fără de margini, nu este dispus să-și cruțe nici măcar rudele cele mai apropiate. E adevărat că le-a explicat unor cusoscuți încă neobișnuiți cu furia ucigașă cu care revenise în capitală că a fost informat că verișorul i-a incendiat casa, fără a-i fi precizat cineva că tot atunci i-ar fi salvat și familia. Însă modul cum nu ezita să se laude şi pe mai departe și cu această crimă dovedeşte că n-a fost vorba despre nici o neînțelegere și că a premeditat mîrșăvia.

Încă înainte de a fi intrat Sulla în Roma și de a fi apucat să-și afișeze listele de proscriși, s-a întîmplat un eveniment caracteristic pentru starea de spirit a lui Ultimus. Într-una dintre bătăliile premergătoare cuceririi orașului, sosise vestea că Sulla și-ar fi găsit moartea în luptă. Zvonul a provocat reacții diferite nu numai între aparținătorii taberelor opuse, dar și între cei ce se aflau de aceeași parte a baricadelor. Au fost oameni ce și-au pierdut capul și s-au grăbit să treacă pe cît au putut mai repede în grupul dușmanilor de pînă atunci ; alții nutreau speranța să-i ia locul comandantului și să culeagă ei roadele victoriilor din Asia, precum şi pozițiile privilegiate din Roma. Spre norocul majorității, știrea fu repede infirmată și prea puţini au apucat să ia o hotărîre compromițătoare. Dar cum a reacționat Al Optsprezecelea ? S-a nimerit ca el, cel ce nu-l scăpa nici o clipă din ochi pe idolul său, să fi primit o însărcinare minoră tocmai din partea lui Sulla și să nu i se fi aflat alături în momentul respectiv. Prima impresie produsă de Ultimus asupra celor ce l-au văzut cînd primise vestea a fost că a înnebunit. Într-o alocuțiune istorică, el se luă la harță cu zeii vinovați de a-l fi ucis pe singurul om care putea să-l ajute să a-

jungă acolo unde ar fi vrut. Noroc că discursul era atît de nestăvilit și de nerușinat încît nu a reieșit pentru martori la ce se referea vehementul vorbitor.

Apoi s-a intitulat „unicul urmaș al lui Sulla" și a început să împartă comenzi în stînga și în dreapta „în numele marelui dispărut". Sulla a părăsit această lume, a hotărît Ultimus, dar spiritul i-a rămas pe pămînt, Al Optsprezecelea fiind dispus să-i ofere propriul trup pentru a porunci din el mai departe oamenilor. Era o gogoriță năstrușnică, însă ea a prins și cîteva ceasuri cei de față au acceptat să primească porunci de la cel ce pretindea că nu reprezintă decît corpul lui Sulla. Apoi, cînd zvonul morții comandantului se spulberă, cînd Ultimus își reluă rolul de dinainte, cineva i-a adus șefului la cunoștință această întîmplare. Se spune că Sulla ar fi rîs cu poftă de cele auzite, dar că ar fi fost și măgulit de o asemenea dovadă de atașament.

Ultimus putea să-i ceară orice.

Și Ultimus îi ceru destule. Pămînturile și averile cumpărate la preț de nimic din pămînturile și averile proscrișilor nu-l interesau cîtuși de puțin. Claelia era cea ce se ocupa de asemenea fleacuri. Pe el nu-l interesau bunurile dușmanilor sau ale rivalilor : pe el îl interesa sîngele lor.

Printre numeroasele victime ale lui Sulla este des citat și Quintus Lucretius Ofella, adică același bărbat ce a condus asediul împotriva fiului lui Marius la Praeneste. Analiștii afirmă că Ofella fusese ucis pentru că dorise din tot sufletul să devină consul, iar Sulla numise deja pe alți doi favoriți în funcțiile acelea. Încercînd să treacă peste vrerea conducătorului absolut și cerînd ajutorul poporului pentru a-și vedea visul cu ochii, Ofella ar fi fost ucis din ordinul lui Sulla. Însă ne amintim că între Ofella și Ultimus existase o rivalitate mai veche, al Optsprezecelea fiind profund jignit că nu i s-a încredințat lui zdrobirea tînărului Marius, mai ales că pînă atunci Ofella nu s-a distins prin nimic deosebit. Așa că, profitînd de faptul că și concuretul lui era bolav de ambiții, Ultimus a fost cel ce l-a

sfătuit intenționat să facă pașii pentru obținerea cu forța a funcției de consul. Și, în timp ce-l sfătuia astfel, îi exagera toate acțiunile în fața lui Sulla, acceptînd pînă la urmă „cu părere de rău" să ducă personal la îndeplinire omorîrea lui Ofella.

Se pare că Ultimus a suportat foarte greu și respectul pe care dictatorul i l-a arătat tînărului Pompei și că socotea o înfrîngere personală faptul că n-a reușit, în ciuda unor eforturi susținute, să-l piardă și pe acest prezumtiv rival.

În perioada aceea, rolul celui de Al Optsprezecelea era de acum pecetluit : era clar și pentru el și pentru alții că nu titlurile mai contau la Roma, ci puterea propriu-zisă. Și, deși orgoliul i-ar fi cerut să se împopoțoneze și cu însemnele unor demnități tradiționale, deoarece nu a avut niciodată acces la ele, s-a mulțumit totuși să rămînă omul cel mai de încredere al celui mai puternic bărbat al Republicii. Așa încît dacă discreția sa a fost întîmplătoare — sau mai bine spus, izvorîtă din neputință —, influența îi era cu atît mai deplină. Practic, după ce Sulla și-a arogat titlul de „dictator", toți ceilalți funcționari, de la cei mai importanți magistrați tradiționali pînă la simplii slujbași, nu erau decît niște simpli executori ai aceleiași voințe, neinteresați decît să se căpătuiască atît timp cît aveau prilejul s-o facă și să nu-l supere cu nimic pe singurul om în numele căruia săvîrșeau tot ceea ce înfăptuiau.

În contextul de atunci, nu trebuie să mire pe nimeni proliferarea adoratorilor și gesturile penibile în care se întreceau. Dar și în privința aceasta, Ultimus s-a străduit să fie pe primul loc, statuia equestră aurită a lui Sulla, instalată în for, fiind una dintre inițiativele sale.

„Omul cu rănile de pe față" — cum era numit mai nou Ultimus, în lipsa unei alte porecle, provenind de la o anumită faptă de glorie a personajului, faptă ce, în fond, lipsea cu desăvîrșire — devenise un fel de secretar particular al dictatorului, singurul om prin care se mai putea ajunge la Sulla și totodată spiritul lui rău. (Toate se moștenesc : unii descendenți preiau mai

ales cele rele, alții cele bune și filiația pare întreruptă. Cu cine seamănă acest bărbat, ne întrebăm de atîtea ori, uitîndu-i pe anumiţi strămoși, înghiţiţi de uitare. Cu al cîtelea semăna Al Optsprezecelea ?) Una dintre funcțiile preluate și făcîndu-i o deosebită plăcere și lui și dictatorului a fost aceea de a-l ajuta pe Sulla la redactarea memoriilor. Nu trebuie uitat că Ultimus avusese parte de o educație îngrijită și că dragostea de cuvîntul scris îi era în sînge. În istorie sînt citaţi diferiţi compilatori ai acestei opere, însă cel dintîi dintre ei a fost indiscutabil Al Optsprezecelea. Tocmai într-o asemenea lucrare, concepută pentru nemurire, avea posibilitatea de a strecura din cînd în cînd și rolul său în înfăptuirea planurilor lui Sulla și putea să realizeze în imaginație ceea ce i-a fost pentru totdeauna refuzat în realitate. De aceea deconspirarea de către scrib a adevăratului nume al personajului ar produce alte confuzii ; prea puţin din ceea ce îi atribuie istoria a fost cu adevărat opera lui și la fel de puţin din ceea ce a înfăptuit în realitate — fie prin faptă, fie prin influenţă — a răzbătut din paginile jurnalului. E adevărat totuși și faptul că orgoliul nu i-a permis de fiecare dată să treacă sub tăcere rolul său nefast și cîteodată mai răzbate cîte un act catalogabil ca infam. Însă chipul autentic al lui Ultimus se ascunde sub însemnările lui Sulla, la fel cum a încercat Al Optsprezecelea să-și ascundă rănile de pe față sub straturi groase de pudră.

Retragerea lui Sulla în plină putere de la dictatură a fost cea mai grea lovitură a vieţii lui Ultimus. Chiar dacă puterea idolului său n-a scăzut prea mult, el nu și-o mai exercita decît rapsodic, în funcție de starea sufletească. Toate intrigile țesute în continuare de Al Optsprezecelea se materializau acum mult mai greu și îi trebuia un efort dublu pentru a le transpune în viață. Poporul și conducătorii săi știau că Sulla și-a păstrat neștirbită forța și că este în stare să facă oricînd din nou uz de ea, așa că nimeni nu îndrăznea să i se opună, chiar și atunci cînd crudul personaj părea să se fi potolit. Dar între a nu fi deranjat și a fi temut oră de oră

este o mare deosebire. Ultimus vedea că toate stratagemele cu care încercase să-i intre sub piele lui Sulla se întorceau împotriva sa. Pînă și apetitul ce i l-a deschis pentru cultură devenise un viciu total nesperat în ochii celui de Al Optsprezecelea. Cînd l-a sfătuit pe cel ce a incendiat atîtea opere de artă la Athena — printre care și Hoploteca —, pe cel ce n-a ezitat să folosească pentru atelajele de război cîmpurile sfinte, Academia și Liceul, să cumpere biblioteca lui Apelion din Tios sau cînd i-a sugerat să-și adune el însuși una dintre cele mai mari colecții de manuscrise și sculpturi ale timpului — indiferent, desigur, prin ce mijloace ar fi făcut-o —, Ultimus nu bănuia că arta îl va face pe protectorul său să-și piardă atîta vreme în discuții peripatetice și în contemplații estetice, în dauna acțiunilor directe și atît de eficiente. În curînd Sulla a ajuns să prefere să consulte manuscrisele lui Aristotel — cumpărate de la Neleu, fiul lui Skepsis — decît să discute un plan de răzbunare migălit în detalii de favoritul său.

Memoriile au fost poate singura consolare pentru Al Optsprezecelea și modul cum s-a folosit de redactarea lor s-a dovedit singura reușită certă din viața lui. Să nu uităm că aceleași „Memorii“ au stat la baza informațiilor multor analiști, iar dacă chipul dictatorului ne-a rămas în mare parte în conformitate cu ele, însuși Plutarh, de pildă, folosindu-le din plin, scribul l-ar nedreptăți pe fiul lui Mendax luîndu-i și această izbîndă și făcînd din eroul din carte un personaj pe care prea puțini inițiați îl vor putea suprapune adevăratului bărbat ce a fost Al Optsprezecelea dintre Cei O Sută.

După moartea lui Sulla, survenită după o foarte scurtă îmbolnăvire *, Ultimus a încercat o lovitură de stat sub același pretext folosit și cu puțini ani în urmă,

* La un moment dat, a circulat un zvon conform căruia Ultimus și ar fi otrăvit protectorul, devenit prea apatic pentru gustul lui, în speranța nebunească de a-i lua locul, folosindu-i postum numele. Dar vorbele s-au stins la fel de repede pe cum s-au născut : o dată cu moartea lui Sulla, toată lumea răsuflă ușurată și preferă să-l uite pe cumplitul personaj cu răni în obraji.

cum că dictatorul ar trăi pe mai departe în trupul secretarului său. Însă funeraliile avînd loc sub ochii mulțimii, nimeni n-a mai fost dispus să accepte o asemenea gogoriță. În curînd se dovedi periculos pentru Al Optsprezecelea să rămînă pe mai departe la Roma. Imediat după moartea lui Sulla i se oferise o misiune măruntă în Africa, dar el consideră aceasta o jignire. Mai tîrziu ar fi acceptat cu recunoștință o asemenea șansă salvatoare însă nu i s-ar mai fi oferit nimic. Plecă în calitate de simplu particular la Brundisium, cu gîndul de a se îndrepta spre Grecia. Aici l-a ajuns din urmă vestea că la Roma s-ar fi ridicat acuzații grave împotriva lui și că risca, oriunde s-ar găsi, să fie arestat, judecat și condamnat la moarte. Fiindu-i teamă să plece mai departe într-una din provincii, Ultimus, făcînd un larg ocol pe mare — s-a îndreptat la început spre Nabathea, apoi, se pare, la sfatul cuiva din imediata apropiere a regelui Arethas Philhellenes și cu ajutorul piraților, cumpărați cu însemnate sume de bani —, a ajuns în Hispania unde Quintus Sertorius organizase un stat după model roman, dar opus Romei.

Este greu de bănuit, după atîția ani, cu ce planuri a plecat Ultimus în Hispania, știut fiind că Sertorius era unul dintre cei mai înverșunați dușmani ai lui Sulla și că alături de el se refugiaseră numeroși populari persecutați de cumplitul dictator. De aceea apariția celui de Al Optsprezecelea este una dintre acele ciudățenii ale istoriei pe care — dacă nu s-ar fi întîmplat — le-am fi socotit drept imposibile.* O vreme s-a comentat gestul lui Ultimus ca fiind o ultimă încercare de a-și schimba culoarea : el cel ce s-a dezis de propriul tată, cel ce l-a trădat apoi pe părintele său adoptiv, de ce să nu fi întinat și memoria omului în umbra căruia trăise și omorîse atîția ani ? Dar cei ce comentau

* Ceva asemănător s-ar fi întîmplat și în timpul celui de al doilea război mondial, însă este hazardat de făcut o comparație între adjunctul sosit în Spania și cel aterizat cu două mii de ani în urmă în Anglia, pentru simplul motiv că asemenea acte ies din sfera analogiilor.

astfel plecarea lui Ultimus la Quintus Sertorius n-au cunoscut personajul. Al Optsprezecelea nu s-a îndreptat spre Iberia pentru a se dezice de Sulla, ci tocmai pentru a cuceri și această provincie în numele fostului dictator. Că această enormitate s-a născut pe parcurs în capul său sau că a pornit de la început cu asemenea planuri nu mai are nici o importanță. Fapt este că Sertorius organizase și printre lusitani un senat după model roman și că înaintea acestei adunări Ultimus s-a găsit față în față cu numeroși oameni cărora le făcuse mari necazuri la Roma. În loc să se disculpe, a încercat prin două discursuri, în parte păstrate, să convingă foștii adversari ai lui Sulla să lupte în continuare în spiritul ideilor și spre slava dictatorului mort. Sertorius, care s-a ridicat atît împotriva exceselor lui Cinna și Marius, cît și împotriva terorii declanșate de Sulla, a încercat să domolească indignarea celor din jur, cerînd ca activitatea lui Ultimus să fie judecată imparțial, mai ales că individul a venit de bună voie în fața acelui senat, probînd deci încrederea în el. Dar Al Optsprezecelea, trăindu-și mai departe himerele, ceru și în cel de al doilea discurs ca Sertorius să fie îndepărtat și în locul lui să preia comanda provinciei răsculate cel ce se pricepe cel mai bine să tălmăcească în viață intențiile spiritului lui Sulla, adică să i se încredințeze conducerea lui Ultimus însuși.

Azi s-ar putea crede că Al Optsprezecelea a înnebunit mergînd direct în vizuina dușmanilor și cerîndu-le să i se supună, dar — așa cum am mai spus — asemenea exemple s-au mai întîlnit în istorie și cîteodată improbabilul s-a desăvîrșit cu biruința celui ce a cutezat un asemenea act. N-a fost și cazul lui Ultimus. Condamnat la moarte la Roma, el a fost osîndit și în Hispania *. Se povestește că pînă în ultimele-i clipe se purtase țanțoș, fiind încredințat că ar conține sufletul

* În literatură s-a consemnat legenda cum că Ultimus n-a apucat să mai fie osîndit pentru că, văzînd că nu are nici un succes în fața celor pe care a încercat să-i convingă să treacă sub comanda sa, s-ar fi umflat de răni atît de îngrozitoare încît n-ar mai fi rezistat și s-ar fi scărpinat pînă ce s-ar fi sinucis.

lui Sulla şi că, drept urmare, nu i se poate întîmpla nimic rău. Şi nu este superbă o asemenea dovadă de fidelitate, chiar dacă ea vine de la cineva care a trădat de două ori ?

În plus doar atît : Claelia, înţelegînd că pentru soţul ei totul este pierdut, nici n-a încercat să-l împiedice să plece în Iberia. Singură o asemenea aventură mai conţinea şi un infim procent de speranţă. Iar eşecul probabil, intui ea, i-ar fi permis să se sfîrşească în mijlocul viselor, în loc să-l azvîrle brutal într-un rest de viaţă mizerabilă. Lăsîndu-l să se jertfească, în felul ei, Claelia l-a lăsat să se realizeze. Şi nu este şi acesta un semn de supremă fidelitate pentru singura fiinţă ce l-a iubit cu adevărat ?

ANEXĂ

ULTIMUL GENERAL AL ÎMPĂRATULUI

O istorie ciudată s-a repetat cel puțin în două locuri și timpuri diferite. Dar poate că doar cunoștințele noastre se rezumă la o singură reluare. Mai mult ca sigur că ignoranța scribului este de vină...

Un oarecare Victor Timar fusese judecat în iarna lui 1813 și condamnat la moarte. Însă cererea de grațiere adresată împăratului îi fusese aprobată, astfel că-i comutaseră pedeapsa la închisoare pe viață pentru că și-a ucis nevasta, amantul acesteia și cumnata.

Victor Timar, fiu de căruțaș din Strasbourg, ajunsese subofițer de cavalerie și participase la marile campanii ale lui Napoleon. Întorcîndu-se acasă de Crăciunul lui 1812, își găsise nevasta într-o situație fără echivoc cu un negustor de mărunțișuri, cu care erau vecini. Cumnata și-a ucis-o mai mult în treacăt, dar fără părere de rău, pentru că ea era aceea căreia îi era hărăzit individul drept soț și dacă n-a știut să și-l țină în frîu și mai ales dacă n-a fost în stare să și-l păzească față de propria ei soră, însemna că nu s-a pierdut o valoare deosebită odată cu moartea-i prematură.

În adîncul sufletului său și cu toată tristețea firească pe care o afișa, Victor Timar era mulțumit de soartă : el a ajuns prin proprii merite subofițer, trăia, în timp ce ticăloșii erau de mult mîncați de viermi. Iar în ceea ce privește pedeapsa pe care o avea de ispășit, soldatul din el n-avea nimic de comentat, era un ordin pe care trebuia să-l execute și pe care și-l

agonisise odată cu omorurile săvîrșite. Nu-și primise decît pedeapsa firească pentru delictul comis sau pentru toana pe care și-o satisfăcuse, așa cum îi plăcea lui să se laude.

Se afla de aproape douăzeci de ani în închisoare, dar pe măsură ce trecea timpul, poate și fiindcă spiritul său cazon se tocea odată cu scurgerea anilor, destinul ce-i fusese hărăzit nu i se mai părea la fel de drept ca la început. După ce ajunse la această concluzie și după ce raționă mai departe, constată că, de fapt, și alții trebuie să gîndească la fel în cazul lui, iar dacă n-o fac, fie că le este frică, fie că nu sînt în cunoștință de cauză. Și, în primul rînd, era încredințat Victor Timar, cel ce ar gîndi în felul acesta, dacă ar fi pus în legătură cu sentința nedreaptă pe care o ispășea el de atîta vreme, cel ce s-ar revolta cel mai mult auzind amănunte despre cazul său n-ar putea fi altcineva decît bunul împărat Napoleon întîi Bonaparte. Că doar nu întîmplător l-a scăpat însuși împăratul de la ghilotină... Așa că, după aproape douăzeci de ani de detenție, fostul subofițer de cavalerie ceru toc și călimară și așternu pe mai multe coli de hîrtie — pe care le liniase în prealabil, pentru a nu pierde rîndul — o relatare lungă, detaliată și precisă a situației sale. Desigur, campaniile slujite sub comanda generalului Murat nu fură nici ele uitate.

Cînd i s-a spus că Napoleon I Bonaparte nu mai este, că s-a terminat cu el, că nu mai există urmă de împărat, Victor Timar clipi șiret și insistă să-i fie expediat raportul.

Apoi se puse pe așteptat. Inițial păstră convingerea că imediat ce împăratul va da peste documentul său, va porunci ca subofițerul să fie eliberat, vinovații să fie închiși în locul său și — cine știe ? — poate îl va ridica în grad și-l va face ofițer. Se aștepta ca situația să se schimbe în aproximativ o lună de la expedierea misivei. După trei luni își spuse că împăratul are mii și mii de rapoarte asemănătoare de rezolvat și că nu avea cum să-i fi venit lui rîndul într-un răstimp atît de scurt. După alte trei luni își închipui că Bona-

parte a fost într-o nouă campanie glorioasă și că din zi în zi va sosi şi răspunsul. După un an nu mai găsi nici o explicație și rugă să fie informat în legătură cu demersul înaintat. I s-a explicat din nou că Napoleon Bonaparte a murit, că nu mai avea cum să-i răspundă, că acum sînt cu totul alți domni cărora ar trebui să li se adreseze.

Victor Timar mai gîndi o vreme și concluzionă că împăratul vrea să-i pună loialitatea la încercare. După un timp, însă, o idee se insinuă tot mai viguros în mintea sa : dacă o șleahtă de ticăloși l-a îndepărtat într-adevăr pe Napoleon ? Dacă acesta se află acum undeva prizonier și el ?

Începu să se intereseze printre ceilalți deținuți, printre cei mai proaspeţi colegi de închisoare. Dar răspunsurile nu-l mulțumeau. Conspirația împotriva corsicanului era mult mai întinsă decît își imaginase el la început. Pînă și în penitenciar au împînzit locul cu provocatori meniți să împrăștie zvonul că împăratul a murit.

Așa că acum nu mai era vorba numai despre propriul său destin, odată ajuns atît de departe cu raționamentele, Victor Timar luă pe umerii săi schimbarea vieții nefericitului și bunului Napoleon I Bonaparte, repunerea-i în drepturile-i imperiale și bunăstarea întregii omeniri.

Își împărtăși cu grijă planul cîtorva apropiați. Nu avea încredere în ceilalți deținuți. Nimeni nu-l luă peste picior, nimeni nu-și îngădui nici o obiecție, cu excepția unuia care sesiză că împăratul ar trebui să fie un moșneag, dacă ar mai trăi cu adevărat. (Peste cîteva zile, acest nefericit muri înjunghiat într-o latrină. Asasinul nu s-a găsit niciodată.)

Primii cu care intră Victor Timar în încurcături fură funcționarii penitenciarului care, mereu agasați cu cererea fantezistă de grațiere, sfîrșiră prin a-l trimite la un medic și de acolo la ospiciu. Însă întîmplarea dori ca numitul Victor Timar să nu ajungă la ospiciu. Pe cînd se afla la infirmeria închisorii, putîndu-se mişca aproape nestingherit într-un spațiu destul de larg, dar fiind totodată convins că a picat în mijlocul unei uriașe con-

spirații împotriva majestății sale imperiale, Victor Timar hotărî să evadeze. Printre atîția dușmani găsi și cîțiva prieteni : un tînăr uriaș ce urma să-i țină tovărășie la balamuc fiindcă refuza să vorbească și să mănînce și care — culmea ! — părea să aibă încredere numai și numai în Victor Timar ; un deținut bătrîn și sfrijit, sîcîit și bătut de toată lumea, care, alipindu-se de oricine și de orice, spera să-și ușureze zilele în mijlocul celorlalți pușcăriași, față de care era lipsit de apărare și, în sfîrșit, un alt viețaș care, din cine știe ce motive, îl confunda pe corsican cu Sfîntul Sebastian, motiv suficient pentru a-l face dispus să îndeplinească orice îi cerea Victor Timar.

În noaptea hotărîtă pentru fugă, Toni, tînărul care n-avea încredere în fostul subofițer de cavalerie, doborî cu ușurință cele cîteva străji și le făcu loc complicilor spre poarta închisorii. Nimerind decît în treacăt una dintre santinele, se întîmplă ca aceasta, revenindu-și din buimăceală, să se pomenească față în față cu sfrijitul de care-și bătea joc tot penitenciarul.

— Nu cumva tu... nu cumva tu, scîrnăvie, m-ai lovit ?! mai apucă să exclame. Micuțul, socotindu-se de acum scăpat — și poate că aceste vorbe cu care se obișnuise în atîția ani îl loviră acum pentru prima oară —, se repezi la arma căzută pe jos, împlîntă baioneta în santinela încă zăpăcită și, pentru a fi sigur de izbîndă, slobozi în ea și cele două cartușe din magazia puștii.

Zgomotul trezi închisoarea. Celor patru fugari li se mai alăturară și ceilalți din infirmerie, iar cu armele capturate îi eliberară și pe cei din celule. În doar cîteva minute, evadarea izolată ne transformă într-o răscoală a întregii închisori. Administrația fusese confruntată nu o dată cu bonapartiști, spiritul corsicanului nu murise încă, dimpotrivă, dar de aici și pînă la o întîmplare demențială ca și cea de față... Nici măcar politicienii cei mai abili n-au făcut mai tîrziu caz de incidentul provocat de Victor Timar.

Directorul închisorii, rezistînd cu cîțiva gardieni într-o aripă a clădirii administrative, ieși pînă la urmă la un geam și preveni răzvrătiții că îi așteaptă plutonul de exe-

cuţie în caz că nu se predau imediat. (Fuseseră ucişi mai mulţi gardieni.)

Cocoţat pe umerii lui Toni, Victor Timar îl preveni la rîndul său pe director :

— Dacă vrei să scapi cu viaţa, spune-ne imediat ce-aţi făcut cu viteazul nostru împărat Napoleon I Bonaparte ! Spune-ne unde se află şi cum putem ajunge mai repede la el ! Eu sînt trimisul, eu trebuie să-l găsesc !

— Vă luaţi după un nebun ? Nu vă daţi seama că vă luaţi cu toţii după un nebun ? încercă directorul imprudent să readucă oamenii la realitate. Asta îl costă viaţa.

După ce toată închisoarea a fost ocupată de răsculaţi şi pentru că, după primul elan, oamenii avură cîteva clipe de îndoială, fiecare întrebîndu-se pe unde să plece pentru a dispare cît mai repede, ce să facă acum cu o libertate obţinută atît de neaşteptat şi de riscant, Victor Timar găsi necesar să ţină o scurtă alocuţiune cu scopul de a pune lucrurile la punct. Se căţără, aşadar, din nou pe umerii lui Toni şi, cu o voce pe care abia şi-o mai recunoştea, le arătă tuturor ferm şi răspicat că libertatea cucerită se datorează numai şi numai celui mai mare împărat al tuturor timpurilor, majestăţii sale Napoleon întîi Bonaparte şi că datoria lor este să lupte pentru eliberarea suveranului şi repunerea lui în drepturi.

Dar dacă, îl străfulgeră pe fostul subofiţer, dar dacă împăratul a păţit-o tocmai fiindcă n-a fost de acord cu pedeapsa propusă de judecători pentru bravul său cavalerist ? Dar dacă acesta a fost motivul îndepărtării sale ? Nu-i atunci de datoria lui Timar să facă totul pentru a-l elibera ?

Şi, într-adevăr, în 1833 armata lui Victor Timar se pregăti să ocupe oraşul, provincia, ţara, chiar şi Europa toată la nevoie, pentru a-l elibera pe împăratul mort de atîta vreme.

La început s-au găsit şi dintre aceia care au cerut să meargă acasă, motivînd că au copii, neveste, părinţi pe care nu i-au mai văzut de ani de zile şi de grija cărora trebuiau acum să se ocupe. Dar aceasta însemna nici mai

mult nici mai puţin decît dezertare şi vinovaţii erau împuşcaţi pe loc.

Oastea lui Timar porni la acţiune. După ce cuceri oraşul şi scotoci peste tot — fără a da de împărat — îşi lărgi rîndurile cu noi şi noi efective. Statul major era format din nucleul celor patru, adică a celor ce au încercat să fugă împreună din infirmeria închisorii. Trupele de elită erau constituite din foştii deţinuţi ai aceleiaşi închisori.

Garnizoanele se supuneau una după alta unor „trupe" care de fapt nu cereau nimănui nimic. Jafurile pricinuite de oamenii lui Timar erau neînsemnate în comparaţie cu neajunsurile care ar fi fost pricinuite de confruntări armate reale. După o scurtă ezitare, pînă şi bonapartiştii cei mai convinşi au ajuns la concluzia că revolta condusă de Victor Timar este nu numai sortită eşecului, dar făcea de rîs însăşi ideile mişcării.

Un domn ministru veni cu ideea de a li se da răsculaţilor un Napoleon Bonaparte, punîndu-se astfel capăt întregii comedii. Dar cel ce-l confunda pe împărat cu Sfîntul Sebastian nu-l recunoscu pe travestit în augusta persoană şi simulantul, un actor altfel foarte apreciat, trebui să plătească acest ultim rol cu viaţa. Un alt Napoleon, descoperit într-un ospiciu, era cît pe ce să dea satisfacţie, însă îl pierdu amănuntul că purta barbă. (Dar cel puţin cînd l-au împuşcat s-a purtat demn, impresionînd asistenţa prin cerbicia cu care s-a declarat pînă în ultima clipă Napoleon I Bonaparte — împotriva tuturor evidenţelor... Unii fuseseră chiar gata să-l creadă...

Aşa că armata lui Victor Timar colinda în continuare ţara în căutarea corsicanului.

Lucrurile nu erau totuşi atît de alarmante deoarece toată ceata aceea de oameni venea şi pleca ; indivizii nu erau decît nişte haimanale, puşcăriaşi evadaţi, alţi certaţi cu legea trăind de azi pe mîine şi găsindu-şi cîteva săptămîni de divertisment şi relativă siguranţă în preajma lui Victor Timar. Nesprijiniţi nici măcar de vechii bonapartişti, răsculaţii nu reprezentau pe nimeni. Autorităţile continuau să creadă că lucrul cel mai rezonabil era să nu angajeze lupte cu aceşti derbedei — artileria mo-

dernă ar fi putut să-i nimicească în cîteva minute —, ci să ajungă într-un fel la căpetenie și, odată Timar neutralizat, ceata s-ar fi destrămat de la sine, nemaifiind decît o problemă de transport adunarea întregii „armate" în închisori.

Dar soarta actorului care l-a substituit atît de nenorocit pe Napoleon, precum și sfîrșitul identic al sărmanului nebun ce s-a crezut răposatul împărat nu mai ispiteau pe nimeni să reîncerce să reînvie pe proprie piele subita glorie postumă a corsicanului. Primind o misiune în acest sens, un tînăr locotenent, neputînd să refuze ordinul, lăsă lucrurile să curgă conform înscenării imaginate de superiorii săi, dar odată aflat în fața lui Victor Timar, își scoase la repezeală machiajul, arătînd că a fost obligat să joace comedia împotriva voinței sale. Probabil că nu i s-ar fi întîmplat nimic din partea lui Timar și a oamenilor lui, mișcați la început de sinceritatea tînărului locotenent, și deși nu se poate preciza la ce ponoase s-ar fi expus acesta după întoarcerea în fața ofițerilor ierarhici superiori, este aproape cert că Timar i-ar fi dat drumul. Nefericitul făcu însă imprudența — fatală ! — de a-i spune căpeteniei rebelilor, înainte de despărțire, că nici nu și-a imaginat să mai fie cineva pe lume care să mai creadă că Napoleon Bonaparte ar mai fi în viață. Rostind acestea, se despărți pentru totdeauna de Timar și totodată de viață.

Dar încă înainte de a se afla și de acest nou incident, care prin precipitarea evenimentelor a trecut în uitare, aventura lui Victor Timar și a oamenilor săi a luat sfîrșit. După execuția locotenentului găsit vinovat de înaltă trădare pentru că a negat existența glorioasă a împăratului și în timp ce Victor Timar se găsea într-o putină, unde, conform altor auguste exemple, se lăsa îmbăiat, căpetenia rebelilor avu o revelație. Oboseala ultimelor evenimente și moleșeala băii îi dădeau anevoie puterea de a se ține treaz. Un gînd își făcea însă perfid loc în mintea-i istovită : el, un simplu subofițer, este însărcinat acum cu o misiune atît de mare. Împăratul în mod sigur că pentru răspunderea pe care Victor Timar și-a asumat-o îl va ridica la un grad corespunzător. Asta

nu înseamnă că Victor Timar le face pe toate cîte le face doar urmărind scopuri personale. Însă cu un grad de ofițer, neîndoios că și oamenii îl vor asculta altfel... Cu toate că nici așa nu avea în această privință de ce se plînge. Dar, oricum, altfel le-ar vorbi în calitate de locotenent sau căpitan. Regulamentele — știute pe vremuri pe de rost — le mai ținea minte și acum și nu le va putea uita nicicînd. Pentru mulțimea de oameni avuți în subordine trebuia să fie chiar maior. Dar își aminti că odată, cînd fusese la maiorul său după ordine, acesta i-a spus că niciodată un maior — nici măcar un maior ! — nu poate da dispoziții de capul lui. El nu este decît mîna dreaptă a colonelului. Presupunînd că împăratul l-ar face maior, de unde va lua majestatea sa un colonel apt să-i spună lui Victor Timar ce să facă ? După cîte auzise, împăratul nu mai dispunea nici măcar de un caporal.

Ieși din apa caldă înviorat și-și adună statul major : pe Toni, pe Sfrijit și pe cel ce-l confundase pe Napoleon Bonaparte cu Sfîntul Sebastian.

— De astăzi eu sînt generalul marelui împărat Napoleon Bonaparte, le explică el. Tu vei fi colonel, îi spuse lui Toni, iar voi doi maiori.

Timar era satisfăcut : împăratul a riscat pentru el, dar — iată — a meritat. El, Victor Timar, ultimul general al împăratului, va ști să-și facă datoria. Doar că, pentru prima oară oamenii lui devotați îl priviră cu neîncredere. Bineînțeles că nici unul nu spuse nimic, dar atîta vreme cît trebuiseră să-l caute pe Napoleon nu li se păruse nimic suspect. Acum, însă, titlurile acestea venite pe nepusă masă le prevesteau lucruri rele : ori de cîte ori își făcuseră speranțe prea mari în viață, terminaseră cu cîte o scatoalcă pe după cap și în continuare nu mai urmase decît pușcăria, draga de ea.

Dar Victor Timar nu apucă să le citească gîndurile, încîlcit fiind în propriile-i raționamente : oare în calitate de general de la cine va primi el ordinele ? Pînă acum nu i le-a dat nimeni. Și, după cum arătau lucrurile, nici în continuare nu se profila cineva doritor să-i poruncească. Nici măcar împăratul nu i-a transmis vreun semn,

cea mai mică, cea mai simplă poruncă. Și dacă n-o va face nici în continuare? Neîndoios că o s-o facă! Și atunci, odată cu ordinul pe care-l va primi de la împărat, va putea să le închidă definitiv gura și celor mai înrăiți provocatori!

— Dacă îmi va remite un ordin, le voi arăta că există, dar dacă va tăcea și în continuare, ar putea avea ei dreptate, spuse el cu voce tare.

— Cine să aibă dreptate? îl întrebară.

— Cei care spun că gloriosul împărat ar fi murit.

Cu această frază — de fapt, incompletă, doar prima parte a mai apucat să fie rostită, restul a rămas în cutele gîndurilor — Victor Timar își semnă propria-i condamnare la moarte.

Convinși de gravul delict de less majestate auzit și învățați fiind cum să-l pedepsească, cei trei adjuncți îl împușcară pe loc pe Victor Timar, cel ce s-a declarat ultimul general al lui Napoleon I Bonaparte.

Peste cîteva ore întreaga ceată se afla sub pază în drum spre închisoarea celui mai apropiat oraș.

Peste exact o sută de ani, un Franz Schüler, fost subofițer de husari, scăpat dintr-un ospiciu, reușit să stîrnească oarecari neliniști în jurul Berlinului, nu departe de Köpenick, orașul unde Wilhelm Voigt și-a organizat celebra mascaradă. Franz Schüler a murit de asemenea ucis de complicii săi, la fel ca Victor Timar și, ceea ce este și mai izbitor, și el și-a găsit moartea în clipa cînd începuse să se îndoiască de autoritatea unui împărat mort cu douăzeci de ani în urmă.

Dar, cum spuneam, cine știe cîți asemenea Victor Timar și Franz Schüler s-au pierdut în „negura istoriei"? Mai fericit decît ei, măcar Ultimus a crezut pînă la capăt. Deși... cine poate spune care au fost ultimele gînduri ale unui muribund?

AL NOUĂSPREZECELEA

— Grifonul —
(97 î.e.n. — după 66 î.e.n.)

DESPRE AMÎNAREA PUTERII VOINȚEI

În lungul șir al Celor O Sută ne-am întîlnit cu numeroase figuri ciudate a căror trecere prin istorie a fost migălos falsificată intenționat sau nu de către contemporani. De cele mai multe ori măsluirea s-a produs pentru a apăra interesele descendenților de un renume ce contravenea nu o dată imperativelor epocii. Vremurile se schimbă deseori mult mai repede decît oamenii și nu te mai poți mîndri cu o faimă cîștigată în epoci ce au devenit — iată ! — revolute. De aceea unii urmași au făcut tot ce au putut pentru a se pierde urmele părinților lor, alții au încercat să le schimbe biografiile. Scribul a fost obligat nu o dată să dea la o parte un mare strat de steril pînă să ajungă la filonul curat al realității. Și nu i-a fost mai ușor scribului nici în acele situații cînd, intrînd în legendă, personajele au primit dimensiuni hiperbolizate și preapuținul uman ce ni s-a mai păstrat era acoperit cu totul de mit. Un astfel de caz a fost Al Nouăsprezecelea, un om despre care s-au colportat atîtea încît adevărul despre el s-a pierdut cu desăvîrșire.

Atribuindu-i-se puteri miraculoase, Al Nouăsprezecelea ar fi fost un personaj în întregime evadat din timp, dacă numele nu i-ar fi fost legat și de așa-numitul război al piraților, unul dintre puținele repere atestabile din viața sa. Numai că urmașii nu cu el se vor mîndri, ci cu tatăl său, cu Ultimus, care, ne amintim, a fost cîndva guvernator în Cilicia, nemaifiind acum important dacă a și făcut ceva pentru stîrpirea pirateriei sau nu. Și tot

cu dînsul se vor mîndri urmașii celui de Al Nouăsprezecelea și pentru că uitata adopțiune a tatălui său de către Marius va primi din nou străluciri depline, putîndu-se face caz de înrudirea strămoșului direct cu Caesar. Așadar, Ultimus devenea odată cu trecerea timpului un personaj tot mai necesar, un fiu exemplar al Romei. El și-a găsit sfîrșitul în lupta împotriva lui Sertorius, cel ce a încercat să dezlipească provinciile iberice de Republică. Tot ce a făcut Ultimus, chiar dacă grosolan răstălmăcit, se încadra în normele de înțelegere ale generațiilor imediat următoare. Deși nu s-au putut mușamaliza cu totul numeroasele-i crime, răstimpul scurs era înclinat să ofere tot mai mult circumstanțe atenuante : vremurile s-au dovedit cumplite, dacă nu ucideai, riscai să te ucidă alții pe tine. Dar ce ? Parcă prezentul li se înfățișa nepoților lui Ultimus mai încurajator ? Chiar dimpotrivă ! Chiar dimpotrivă !

Și, atunci, de unde s-a ivit acest Al Nouăsprezecelea, trăind între un personaj ce cucerea postum o aură de erou și un altul ce a stat la umbra lui Caesar ?... Un ins ciudat pînă la extrem care, pe deasupra, a mai fost și prietenul lui Pompeius, aliatul, adversarul și învinsul de mai tîrziu ale lui Caesar... Un individ ale cărui fapte trebuiau privite cu prudență și în care, dacă erai dispus să crezi cu adevărat, riscai să vezi o negare a tuturor celor știute. A cutumelor chiar. Cine a fost individul ? Legătura directă cu Al Optsprezecelea era mult mai lesnicioasă și cel puțin minciunile în privința lui Ultimus reprezentau fapte de viață obișnuite, pe cînd a te pretinde descendentul celui de Al Nouăsprezecelea însemna să te opui din toate punctele de vedere celor cu care stăteai de vorbă. El nu putea fi decît un accident al istoriei, spuneau după o generație majoritatea cetățenilor gravi, dar mai ales cei ce au auzit din primă sursă despre dînsul ; pentru aceștia — încă mulți — el nu putea fi decît un străin.

Al Nouăsprezecelea s-a născut în anul 97 î.e.n. la Roma. Copilăria și-a petrecut-o în vila părintească, împreună cu cei doi frați vitregi, rezultați din primele două căs-

nicii ale mamei. De fapt, un frate și o soră, aceasta din urmă fiind și cea ce i-a ținut multă vreme și locul de mamă, deoarece Claelia nu trăia decît pentru soțul ei și se ocupa de copii numai atunci cînd își făcea și Ultimus timp pentru așa ceva. Însă, bineînțeles, printre personajele momentului se afla și sclava bătrînă, doica iubitoare, grasă și blîndă, gata de a oferi întotdeauna căldură și mîncare micilor ei protejați.

Cei trei copii, cărora nu le lipsea nimic — poate doar puțină afecțiune părintească — au crescut împreună, învățînd băieții cu aceiași dascăli și ignorînd cu desăvîrșire tulburările grave prin care trecea patria, tulburări în care Ultimus se străduia din răsputeri să joace un rol cît mai important.

La vîrsta de paisprezece ani fratele celui de Al Nouăsprezecelea a murit, vrînd parcă să înlăture astfel orice dubiu în legătură cu faptul că doar fiul adevărat al lui Ultimus trebuia să poarte în lungul șir notat de scrib prerogativele celei de a nouăsprezecea za. Și povestea ar putea continua pe un asemenea ton idilico-exemplar, înglobînd treptat minunatele fapte ale personajului. Scribul n-ar avea decît să se pună pe treabă și să caute în scrieri vechi, contemporane celui de Al Nouăsprezecelea(?) sau compilații mult mai tîrzii și să copieze de acolo cît material va fi găsit. Iar dacă unele lucruri i s-ar părea prea gogonate, iar altele lipsite de sens, n-ar avea decît să le modifice, să le mai condimenteze pe cele ce și-au pierdut de tot savoarea sau să elimine în întregime pasajele ce ar contraveni gustului său. Operația ar fi cît se poate de ușoară și nu ar implica nici un risc : despre Al Nouăsprezecelea s-au scris atîtea, fiecare copist adăugînd după bunu-i plac, încît o apocrifă în plus sau în minus ar putea trece cu totul nebăgată în seamă din punctul de vedere al falsurilor conținute.

Sau, poate, scribul ar trebui să învăluiască personajul într-o tăcere adîncă, de parcă nici n-ar fi existat. Savanți riguroși, specialiști ce și-au dedicat cu excelente rezultate întreaga viață a studierii scrierilor vechi, au ajuns cîteodată la concluzia că viața eroului atîtor istorii n-a fost decît ecoul unor necesități intime ale contemporani-

lor şi, mai ales, ale luminii pe care trebuia s-o degaje epoca pentru cei ce i-au urmat.

Situaţie ingrată, într-adevăr, însă nu singura, chiar dacă nici una nu s-a asemănat cu celelalte dintre cîte a trebuit să se confrunte scribul. Între Ultimus şi nepotul său lipseşte o verigă şi, oricît ar fi de deformat ceea ce ne-a rămas, dacă ai elimina-o cu totul, ai despărţi lanţul în două segmente izolate, stricînd întreaga continuitate, speranţa. Pe de altă parte, dacă un timp istoric pretinde un anume individ, dacă viitorimea l-a dorit cu o asemenea intensitate şi i-a dedicat atîta imaginaţie, eroul nu poate să nu prindă, pînă la urmă, consistenţă, să existe.

Al Nouăsprezecelea va fi trecut în lungul şir drept Grifonul. Dacă scribul i-ar transcrie adevăratul (?) nume, s-ar naşte şi mai multe confuzii pentru cei ce au auzit de el din cărţi vechi şi prelucrări noi şi tot n-ar avea nici o însemnătate pentru ceilalţi, pentru majoritatea care nu i-a bănuit existenţa. Însă nici acest nume nu este întîmplător ; după cum se spune, în antichitate leul era asociat în special cu apa, în vreme ce grifonul, acea apariţie cu cap de vultur şi trup de leu, se punea, de obicei, în legătură cu focul. Or, cum au observat unii cercetători ai vieţii celui de Al Nouăsprezecelea, în primul rînd autori de la sfîrşitul secolului, numeroasele miracole săvîrşite de personaj au întotdeauna o legătură cu flacăra, cu arderea în general. Pe de altă parte, fiind încadrat, de regulă, printre neopythagorieni, se susţine că, în conformitate cu învăţătura Dascălului de la Crotona, şi Grifonul credea că energia universală este dată de focul primordial central al tuturor lumilor, pretinzînd, în consecinţă, că s-ar alimenta, din cînd în cînd, direct de la sursă, atunci cînd puterile îi scădeau.

Copilăria îi este relatată în mod amănunţit în diferite descrieri, precocitatea celui de Al Nouăsprezecelea fiind una dintre trăsăturile-i cele mai cunoscute. Dar isprăvile sale timpurii nu reprezintă în imaginaţia autorilor ce au preluat legenda decît efectele cerute de bursa tot mai credulă a minunilor secolelor următoare. Solicitările se refereau la mereu alte şi alte performanţe ieşite

din comun, iar un copil, săvîrşind asemenea fapte, le ridica în mod sigur valoarea în ochii celor ce le aşteptau cu atîta nerăbdare şi încîntare. Se povesteşte atît despre calităţile intelectuale neobişnuite ale Grifonului, el fiind în stare să vorbească la numai patru ani toate limbile cunoscute, dar şi despre forţa lui fizică excepţională ce-i permitea să se măsoare de la aceeaşi etate fragedă cu atleţi aclamaţi şi cu animalele cele mai înfricoşătoare. De la întîmplări în care a învins singur o armată de sclavi fugiţi, pusă pe jaf, pînă la modul cum şi-a apărat fratele şi sora în faţa atacului unor şerpi uriaşi, nici o vitejie posibilă nu-i era străină. Cu secole mai tîrziu, cînd sfinţii erau într-o competiţie directă cu eroii păgîni, legendele nu-i vor preaslăvi numai reuşitele particulare, ci îi vor asuma şi o serie de isprăvi în care Grifonul va salva Roma, învingîndu-i de unul singur ba pe cimbrii, ba pe celtimberi, ba pe goţii sau punii ajunşi sub zidurile cetăţii. Datarea existenţei sale devenise incertă şi neimportantă, aşa că pericolul anacronismelor era exclus. De aceea, atunci cînd unii împăraţi au început să-şi caute strămoşi printre zei, la începutul secolului trei al erei noastre, Elagabal declară că se trage (şi) din Grifon.

Cultura timpurie atît de prodigioasă a tînărului era explicată nu numai prin disponibilităţile-i formidabile, dar şi prin ubicuitatea de care dădea dovadă şi care i-a permis din prima copilărie să crească în cele mai diverse locuri de pe glob, astfel încît fiecare limbă devenise în mod firesc şi limbă maternă. (Proprietatea de a se putea afla în acelaşi timp în puncte diferite nu va fi uitată nici pentru mai tîrziu şi va fi folosită, după cum vom vedea, din plin.) Şi, bineînţeles, împreună cu graiurile locurilor, Grifonul se familiarizase de mic atît cu obiceiurile şi culturile respective, cît şi cu ştiinţele cunoscute şi practicate. La vîrsta de cinci ani, se poate citi în cele mai multe cărţi ale biografilor săi, nu mai avea ce învăţa, fiind capabil de a explica orice fenomen şi practica orice artă.

Spre deosebire de alţi eroi înzestraţi cu daruri atît de minunate, Grifonul devenise de la început un personaj exclusiv binevoitor, el nefăcînd decît bine şi folosindu-şi

energia atît de extraordinară doar în scopul de a-i ajuta pe cei ce ştiau să i-o ceară. El nu se enerva niciodată şi nu pretindea vreo răsplată pentru serviciile aduse. Trebuia doar să-l convingi de legitimitatea dorinței tale și de faptul că te-ai ridicat la înălțimea așteptărilor lui. Dar despre asta mai tîrziu.

Și, în fine, Al Nouăsprezecelea este un erou fără evoluţie sau, mai bine spus, cu o evoluţie oprită la vîrsta de cinci ani, vîrstă cînd pretinde tradiția că ar fi ajuns la o deplină maturitate. Restul vieții sale nu mai conține decît o îngrămădire neverosimilă de fapte excepționale, de aceea biografia i se reduce la maximum — la cele cinci-șase evenimente acceptate.

Nici ordinea săvîrşirii diverselor isprăvi nu pare să fi avut o importanță deosebită pentru cronicarii vieții Grifonului și, chiar dacă majoritatea miracolelor sînt reluate în diferitele variante, devenind însă tot mai senzaționale o dată cu trecerea timpului, pînă la renunțarea bruscă prin secolul V al erei noastre la întreaga legendă, înainte de a reînvia din nou în evul mediu, succesiunea evenimentelor nu respectă nici o cronologie. Atît doar că unele performanțe erau legate întotdeauna de personajul copil. De pildă, nu lipsește niciodată secvența în care Al Nouăsprezecelea, plecat într-o campanie împreună cu tatăl său (?) reuşeşte să informeze comandanții despre toate mișcările de trupe inamice, putînd impune astfel cel mai just plan de bătaie și zădărnicind orice inițiativă adversă. Nici unul dintre autori nu-și pune întrebarea ce a căutat un copil de doi ani (!) pe cîmpul de luptă, dar trebuie recunoscut că dacă se accepta fără a se clipi că pruncul respectiv era în stare să dea amănunte atît de precise despre deplasările armatelor, prezența sa printre oșteni chiar că nu mai cerea lămuriri. Dar se dădeau explicații și încă din belșug : de pildă, informațiile atît de precise proveneau din experiența directă a copilului, el deplasîndu-se mereu instantaneu în toate punctele posibile ale frontului unde, aflîndu-se în același timp, supraveghea mersul evenimentelor și-l transmitea tatălui său. Ubicuitatea aceasta deve-

nise foarte repede notorie și aparițiile pruncului în diferitele regiuni provoca întotdeauna panică printre dușmani și reda curajul aliaților. La început, inamicii haini au încercat să ucidă copilul, însă se dovedi în curînd că orice suliță aruncată spre el era prinsă din aer și azvîrlită ucigător înapoi către cel ce a lansat-o, că săgețile nu puteau zbura cu viteza calului lui, că săbiile cele mai grele se sfărîmau înainte de a-l atinge. Iar cînd îl impresura o armată întreagă, el dispărea brusc, de parcă n-ar fi fost niciodată de față. Așa că nu e de mirare că după puține generații, misiunea de informare a copilului se transformă într-una de luptă nemijlocită și, pornind pe acest făgaș, Grifonul a zdrobit de mic oştiri întregi.

O a doua ispravă tradițională a copilăriei lui este cea de salvator al unei expediții însetate. Încotro se îndrepta acea expediție și din cine era formată diferă de la povestitor la povestitor. Unii nici măcar nu mai consideră necesare aceste amănunte. Oricum, Al Nouăsprezecelea era încă foarte mic și era dus de mama sa în brațe. Drumul părea nesfîrșit și pericolele fără de capăt. Nu numai natura era potrivnică, dar și fiare sălbatice și tîlhari sîngeroși își făceau din cînd în cînd apariția. Însă cel mai crunt dușman îl constituia setea. Și tocmai cînd tot convoiul a pierdut orice nădejde, pruncul a sărit din brațele mamei și, scormonind cu un băț printre pietre, a făcut să țîșnească un izvor curat și rece. În continuare, acest izvor are proprietăți diferite, dar el este întotdeauna găsit cu ajutorul unui ram. Uneori izvorul dispare în clipa cînd se apropie și tîlharii pentru a bea din el, altădată se prezintă ca un fel de rezervor ambulant, apărînd ori de cîte ori îl caută copilul cu creanga lui. Nu de puține ori povestea se oprește aici, descriindu-se în final doar uimirea fără de margini a martorilor oculari.

Și, în fine, cea de a treia întîmplare „obligatorie", adică pomenită de toate sursele în legătură cu copilăria celui de Al Nouăsprezecelea, scoate în evidență modestia fără de seamăn a micului erou, modestie ce nu-l va părăsi niciodată. Într-o împrejurare — mai mult sau mai puțin diferită de la variantă la variantă — copilul nimerește printre pirați. Cuiva îi sare în ochi drăgălășenia

deosebită a pruncului şi, din pizmă, începe să-l batjocorească. Urmează un lung şir de umilinţe la care este supus Grifonul, iar acesta le suportă fără a clipi. Dar cînd piraţii se apropie de Delos, unde vor să vîndă prizonierii, despărţind familiile, Al Nouăsprezecelea nu mai poate răbda ticăloşia *. El, cel ce a reuşit să scoată apă din pămînt sterp, nu are probleme deosebite nici în a face să dispară apa pe care navigau. Aşa că toate corăbiile piraţilor eşuează brusc în largul fostei mări, devenită pe neaşteptate un pustiu arid. Dar pentru că nici în aceste condiţii tîlharii nu renunţă la planurile lor mîrşave şi îşi continuă drumul spre Delos, copilul angajează lupta directă cu ei şi-i distruge fără milă. Înainte de a muri, unul dintre cei mai răi corsari mai are puterea să-l întrebe de ce a îndurat nenumăratele înjosiri la care a fost supus, el, cel ce s-a dovedit atît de puternic în bătălie.

— Pentru că pe mine mă puteţi batjocori, ar fi răspuns copilul, dar pe ceilalţi oameni nevinovaţi nu. Pe mine răutăţile voastre n-au cum să mă atingă.

— Dar, continuă să nu înţeleagă tîlharul, la tine totul nu este decît o problemă de voinţă !

— Voinţa se pierde dacă nu ştii s-o amîni, ar fi venit răspunsul.

Şi aşa mai departe.

Pe lîngă aceste trei isprăvi „obligatorii", de obicei copilăria eroului mai este presărată cu încă alte şapte fapte ce diferă de la autor la autor şi de la epocă la epocă. Dar totalul înglobează întotdeauna zece aventuri, zece mici povestiri distincte, aşa cum cifra zece revine întotdeauna în legătură cu activitatea grifonului. „Numărul divin" este o ofrandă adusă lui Pythagora.

Întrebarea e cum va putea scribul să extragă din acest talmeş-balmeş o biografie cît de cît plauzibilă, dacă nu şi riguros exactă ?

Prima problemă este de a accepta dacă Grifonul a existat cu adevărat sau nu. Dovezile de care dispune

---

* În unele relatări acesta este momentul căruia îi este anexat un lung discurs despre egalitatea tuturor oamenilor, un protest împotriva inumanităţii instituţiei sclaviei şi un elogiu al utopicei societăţi propovăduite mai tîrziu de „Noul Pythagora".

scribul sînt fragile, însă în noianul de întîmplări miraculoase se află un miez plauzibil ce se potrivește cu datele vieţile celui ce ar putea să fi fost cel de Al Nouăsprezecelea. Apoi ajungem şi la cea de a doua problemă : în ce măsură se suprapune eroul legendar unui anumit individ din şirul nostru. În funcţie de cum știm să alăturăm puţinul dintr-o parte cu puţinul din cealaltă parte, vom ajunge la un „portret robot" în care încărcătura narativă a faptelor ieșite din comun nu va da decît culoare unui personaj de acum credibil. Astfel, știm din viața lui Ultimus cîte ceva din copilăria fiului său, despre fratele și sora sa vitregă, despre modul cum au crescut cei doi împreună, despre preocupările părinţilor şi, în sfîrşit, despre faptul că fratele cel mai mare moare încă înainte de a fi apucat majoratul. Faţă de aceste date, legenda admite, de obicei, ca tovarăşi secundari, un fel de figuranţi la isprăvile Grifonului din copilărie, un frate şi o soră, în primele texte aceştia provenind din taţi diferiţi. (Cu atît mai mult cu cît în numeroase variante, personajul ar fi descins din împreunarea unei matroane romane de o deosebită frumuseţe cu un zeu, uneori provenind acesta din Olimpul grecesc, altădată dintre divinităţile autohtone. Dintre copiii mamei bineînţeles doar eroul se bucura de o asemenea obîrşie. Este însă adevărat că, în mod inexplicabil, odată cu trecerea secolelor, apare din nou tendința de a i se stabili o origine pur umană. Oricum, și din aceste precizări transpare cu claritate că Grifonul era cel mai mic dintre cei trei frați, vitregi sau nu.) Despre moartea băiatului mai mare circulă de asemenea destule variante, unele foarte diferite între ele, disperarea Grifonului cu ocazia tristului eveniment suprapunîndu-se peste ciudata lui neputință de a găsi remediul salvator, el cel ce nu înţelege nici un fel de oprelişti în celelalte situaţii limită la care se nimereşte să fie martor, inclusiv fiind capabil să vindece toate maladiile și beteșugurile provocate prin rănire sau contaminare. Totuși, de data asta nu este capabil să se poarte decît ca orice muritor, fiind puternic bulversat și plîngîndu-și zgomotos jalea.

Dintre cele trei „povestiri obligatorii" din copilăria sa, cea legată de piraţi nu este decît o devansare voită a faptelor sale viitoare, viaţa celui de Al Nouăsprezecelea fiind, după cum vom vedea, strîns legată de victoria definitivă a lui Pompei în lupta pentru curăţirea mărilor de tîlhari. Probabil că, la un moment dat, succesele Grifonului în această luptă nu li s-au mai părut suficient de mărețe naratorilor aflați în competiție directă cu biografii altor personaje năzdrăvane și atunci s-a convenit — pentru mărirea efectului — ca toate serviciile făcute de al Nouăsprezecelea lui Pompei în lupta împotriva corsarilor să nu fi fost decît fapte din copilăria eroului. Însă în privinţa acestui capitol scribul va reveni mai tîrziu.

O a doua sursă de unde mai putem completa cu cîte ceva viaţa celui de Al Nouăsprezecelea ar fi unele date din biografia fiului său. Deși Al Douăzecilea se raportează mereu doar la bunic, fiind interesat să-și etaleze obîrșia cît mai apropiată de cea a lui Caesar, cîteva date certe se pot extrage și din acest loc. (Dar faptul că fiul lui nu se laudă niciodată cu tatăl său mai poate avea și alte două cauze : una de ordin politic, nemaifiind indicat să faci caz de fidelitatea cuiva față de Pompei, ginerele renegat al lui Caesar, a doua de natură, ca să spunem așa, istorică — fiind foarte probabil ca la vremea aceea, adică după o singură generație, memoria Grifonului să fi fost cu totul alta ca aceea care i-a fost creată, să zicem, un secol mai tîrziu. Nu este deloc exclus ca despre Al Nouăsprezecelea să se fi spus pe atunci doar că a fost un om ciudat, renumit prin capacitatea de a săvîrși unele fapte neobișnuite, apt de a-și impune voința asupra altora, cult, mereu săritor să-și ajute semenii și... și cam atît. La aura-i de mister n-ar fi fost exclus să fi contribuit el însuși deoarece, așa cum vom vedea, imitîndu-și maestrul mărturisit, pe Pythagora, devenit și acesta o figură legendară, aproape ireală, s-a înconjurat și el de un grup de

discipoli, impunîndu-le păstrarea tainei comunității închise în care au intrat *.

Dar și așa știm aproape cu precizie că tatăl celui de Al Douăzecilea a călătorit în tinerețe în Africa, poate împreună cu părintele său, că a rămas mai multă vreme la Alexandria, unde și-a petrecut timpul printre învățați și că la întoarcerea spre casă a fost interceptat de o corabie de pirați, de care a scăpat doar datorită unei furtuni stîrnite ca din senin. Poate că acest episod ar fi și germenele povestirii cu tîlharii apelor eșuați pe uscat în plină mare. Și tot din perioada aceea s-ar putea trage și legenda conform căreia le-a putut oferi apă colegilor de drum în plin deșert : Al Douăzecilea, în foarte rarele referiri la tatăl său, povestește undeva că Grifonul, în perioada studiilor din Africa, obișnuia să conducă diverși străini în căutarea mormintelor vechilor regi. (Personajul însuși pretinde deseori că își trage înțelepciunea (și) din studierea învățăturilor arhaice, a pietrelor scrise încă înainte de Potop și a inscripțiilor de pe mormintele primilor stăpînitori ai lumii, precum și din alte surse pe care contemporanii nu trebuie să le cunoască întrucît ele ar conține metode de descătușare ale focului sacru, oferind energii înspăimîntătoare în miinile unor neaveniți.) În calitate de „ghid", era firesc ca Al Nouăsprezecelea să-și scoată tovarășii din meandrele deșertului și să-i readucă la oameni și apă. El era pe vremea aceea încă foarte tînăr, dacă forțăm puțin nota, putem spune că era aproape un copil. Continuînd să exagerăm, ajungem la legendele copilăriei.

Din toate acestea, totuși, cel puțin un lucru este sigur : Grifonul s-a dovedit a fi un tînăr dornic de învățătură, cu o cultură remarcabilă, apt de a reuși la Alexandria, în vechiul oraș al înțelepților, să-și găsească la o vîrstă fragedă ascultători gata să-l urmeze în deșert pentru a-i audia explicațiile în legătură cu

* Interdicția aceasta era la nivelul înțelegerii : cel ce n-a reușit să-i priceapă învățătura n-o putea trăda, iar cel ce s-a ridicat la cunoașterea ei nu avea cum s-o divulge majorității oamenilor neajunși la acest stadiu, incapabili de a o concepe.

vechi monumente. Ceea ce mai înseamnă că era în stare deja de la acea vîrstă să vorbească captivant în fața publicului și să-și cîștige auditoriul, în ciuda concurenței, probabil, foarte mari a numeroșilor erudiți celebri locali. Totodată, cunoștințele sale puteau fi colportate din gură în gură de către ascultători mai puțin pregătiți, astfel încît ele să parvină mai departe deformate, exagerate și ceea ce nu s-a expus decît teoretic să fie redat de parcă s-ar fi întîmplat aievea.

Însă tot în Africa se pare că și-ar fi recrutat Al Nouăsprezecelea primii ucenici. Poate că, inițial, unii dintre ascultătorii prelegerilor sale erudite și probabil foarte captivante, implicînd atîtea mistere ale unor lumi de mult uitate, să se fi obișnuit să-l frecventeze în mod regulat. Încetul cu încetul, acest public constant a fost cu totul cucerit de ideile și personalitatea Grifonului și a acceptat să-l întovărășească pretutindeni. Dar nu se poate combate eficient nici ipoteza, formulată la sfîrșitul secolului trecut, atunci cînd personajul a fost readus cu atîta zgomot din uitare, cum că Al Nouăsprezecelea ar fi fost el, la rîndul său, un discipol al unui neopythagorian alexandrin al timpului, posibil al celui cunoscut drept Pseudoarchytas, eventual al altuia. La moartea maestrului său, Grifonul ar fi preluat conducerea școlii, în ciuda tinereții sale.

Oricum, acea călătorie de inițiere în Africa s-a dovedit hotărîtoare pentru soarta celui de Al Nouăsprezecelea și, deși în vîrstă de aproximativ douăzeci de ani, aici și-a format suita de discipoli ce nu-l va mai părăsi, cei mai mulți dintre ei, niciodată.

Din legendele ulterioare aflăm că personajul s-ar fi retras pentru un răstimp în peșterile deșertului pentru cugetare. Intervalul variază în diferitele relatări între zece săptămîni și... o sută de ani. Și perioada scurtă și cea foarte lungă sînt amintite în scopuri bine precizate : a stat doar zece săptămîni în recluziune, însă timpul acesta i-a fost suficient pentru a ajunge la revelațiile cele mai adînci, cele ce l-au dus la suprema înțelepciune sau, dimpotrivă, și-a putut permite să gîndească un veac încheiat, faptul primind valențe mi-

raculoase, Grifonul reuşind să înfrîngă vremea. Fie într-o variantă, fie în cealaltă, la revenirea printre ucenici învăţătura îi era deja terminată şi din clipa aceea n-a mai trebuit decît s-o răspîndească în lume.

Credinţa sa se trăgea din vechea teorie monistă: focul primordial este cel ce zămisleşte punctul, prin mişcare acesta dă linia, linia naşte suprafeţele, iar suprafeţele corpurile, totul fiind deci funcţie a energiei primare. Marele său secret, pretindea el, e cunoaşterea focului primordial şi folosirea sa corectă, fapt ce-i permitea performanţele cu care a intrat apoi în legendă. Dar cum împărtăşirea unor asemenea cunoştinţe nu era lipsită de riscuri în cazul cînd erau recepţionate de un auditoriu nepregătit, apropiaţii săi trebuiau să se supună unei iniţieri multiple, ce presupunea schimbarea întregului lor mod de viaţă. Asemenea maestrului de la Crotona şi în conformitate cu miticile sale comunităţi, Grifonul a întemeiat, la început la Alexandria, apoi în deşert, o colonie pythgoriană. Că retragerea în pustiu s-a produs la îndemnul celui de Al Nouăsprezecelea sau că ea ar fi fost urmarea izgonirii întregii colectivităţi de către autorităţi nu este clar, ultima ipoteză nefiind de ignorat deoarece, Grifonul imitîndu-l Pe Pythgora şi în apetitul pentru politică, n-ar fi deloc improbabil ca unul dintre Ptolemeii mai precauţi să se fi scandalizat de activitatea născătoare de prozeliţi a noii secte. Cît au stat toţi aceşti oameni printre dunele pustiului şi de ce au plecat pînă la urmă şi de acolo, îndreptîndu-se spre Roma sînt noi întrebări ce nu-şi găsesc răspunsul decît în alte ipoteze. Cert este că perioada respectivă i-a obişnuit cu toate privaţiunile şi i-a obligat să trăiască tocmai în spiritul preceptelor pretinse de Grifon. (Printre alte simboluri, Grifonul l-a dobîndit şi pe acela de întruchipare a nisipurilor nesfîrşite.)

Şi, iată, încetul cu încetul se naşte totuşi o imagine plauzibilă a celui de Al Nouăsprezecelea. Printre numeroşii făcători de minuni ce mişunau pe pămînturile cunoscute, el a fost unul care s-a încadrat într-o şcoală şi i-a dat respectivei mişcări culoare şi renume încă

multă vreme după ce neopythagorismul a încetat să mai aibă aderenți. Prin faptele ce i se puneau în seamă, întreaga mișcare a dobîndit nimbul ce a luminat asemenea cozii unei comete, după ce cometa a dispărut de mult. Din clipa cînd a devenit o figură messianică și isprăvile i s-au încărcat cu atîtea speranțe, ființa sa istorică nici n-a mai fost necesară, Grifonul devenind un concept, o credință și o pasiune. N-a fost nici singurul caz al vremurilor acelora, poate nici cel mai răsunător, deși este imposibil să mai stabilim astăzi adevăratul ecou pe care l-a stîrnit în fața contemporanilor, gloria-i postumă strivindu-i cu totul faima din timpul vieții. Dar cele stabilite pînă aici în legătură cu biografia sa slujesc continuitatea șirului Celor O Sută și este foarte greu să infirmi *toate* aceste date, poate chiar mai greu decît să le afirmi. Mulțumindu-se și cu atît, scribul va părăsi împreună cu alaiul Grifonului Africa și se va întoarce împreună cu el pe bătrînul continent. Cu aceeași corabie vor sosi în Italia și nenumăratele zvonuri despre miracolele personajului, zvonuri ce nu se vor stinge multe secole de atunci încolo.

Din punctul de vedere al Celor O Sută, scribul trebuie să mai zăbovească o secundă asupra grupului cu care a revenit Al Nouăsprezecelea din Egipt : pe corabie se afla și fiul său, în vîrstă de cîteva luni. Se pare că asceza Grifonului se deosebea de cea a lui Pythagora cel puțin într-un punct : în timp ce maestrul de la Crotona considera plăcerile cărnii ca fiind o irosire a forțelor necesare învățăturii, Al Nouăsprezecelea ar fi fost mult mai îngăduitor în această privință. Dar pentru a-i crea un chip cît mai ezoteric, biografii lui nu insistă niciodată asupra respectivului aspect. În unele variante asceza Grifonului începe după ce a devenit tată. Iar cînd se vorbește despre fiu — atît cît este amintit —, se precizează că el a fost crescut de la început în mijlocul coloniei, împreună cu alți copii și în mod egal cu ei, că a fost introdus de mic în studiul științelor și că ducea aceeași viață ca toți discipolii Gri-

fonului. În legendele despre Al Nouăsprezecelea, fiul său nu joacă, practic, nici un rol.

Traversarea mării a fost istorisită și ea în fel și chip și n-ar fi exclus să fi existat într-adevăr un incident petrecut cu această ocazie. Mai tîrziu, implicarea celui de Al Nouăsprezecelea în expediția victorioasă a lui Pompei împotriva piraților a fost legată adesea de o întîmplare neplăcută prin care a trebuit să treacă eroul însuși într-una din călătoriile sale. Fapt este că, invingînd obstacolele — cite or fi fost —, Grifonul își face simțită foarte repede prezența la Roma.

Despre modul cum se comporta cu mulțimea venită să-i ceară cele mai diferite servicii ne-au rămas mai multe descrieri și, adunînd elementele comune, putem să ne facem o imagine asupra uneia dintre zilele sale în capitala lumii. Dacă am considerat copilăria și tinerețea drept prima perioadă distinctă a vieții lui, atunci cei aproximativ zece ani pînă la terminarea de către Pompei a războiului Piraților o vom considera cea de a doua etapă, poate cea mai fructuoasă pentru mitul ce se năștea. În tot acest timp, Al Nouăsprezecelea a cucerit încetul cu încetul o uriașă putere de influență atît asupra maselor, cît și asupra mai marilor zilei.

Vila părintească fusese transformată într-un fel de sanctuar. Distrusă pe vremea războiului dintre Marius și Sulla, ea nu va mai fi restaurată niciodată în întregime. Ultimus n-a fost prea interesat de asemenea lucruri, iar Claelia s-a străduit să reconstruiască aidoma doar terasa unde a petrecut atîtea lungi ore de comuniune deplină cu soțul ei. În timpul dictaturii lui Sulla, prin mîinile Claeliei au trecut suficiente bogății pentru a clădi zece vile mult mai arătoase. Dar deocamdată — după experiența distrugerilor războaielor civile — bunurile imobile păreau investiții prea riscante pentru ca o femeie atît de înțeleaptă ca ea să-și bage banii în construcții. Drept urmare, Grifonul se mută — împreună cu alaiul său — într-o clădire doar în parte refăcută, unde, alături de un pavilion locuibil, supraviețuiau, nestingherite, ruinele incendiului anilor trecuți.

Livada întinsă, pe jumătate sălbăticită, întregea un decor de efect. Deşi proprietatea era vastă, numărul mare al discipolilor invadase toate cotloanele. Pentru a se mai putea respira şi gîndi, a fost nevoie ca Al Nouăsprezecelea să cumpere terenurile vecinilor. Imediat înaintea plecării sale în războiul împotriva piraţilor s-a ajuns ca una dintre cele şapte coline să treacă aproape în întregime în posesia sa. Pentru aceasta era nevoie de foarte mulţi bani, iar el — după cum se vede — i-a avut.

O zi în preajma lui se desfăşura astfel : pînă la răsăritul soarelui porţile vilei erau închise şi nimeni nu avea voie să-l deranjeze. Nu era nevoie de paznici pentru că nu exista om să îndrăznească să treacă peste interdicţiile ce s-au încetăţenit atît de repede. (În primele săptămîni, se spunea, s-au găsit ucenici şi solicitanţi mai stăruitori, care ar fi încercat să forţeze regulile. A fost îndeajuns ca puţini dintre ei să moară, fără a se fi găsit nici cea mai mică urmă de violenţă asupra lor, pentru ca programul impus de Grifon să fie respectat cu cea mai mare sfinţenie, fără a se mai semnala nici măcar o singură tentativă de încălcare a sa.) Se mai povestea că pînă la răsăritul soarelui Grifonul călătorea în timp şi spaţiu, cutreierînd lumea în folosul oamenilor şi al discipolilor lui. (În afara nenumăratelor reţineri alimentare impuse de sectă, cel mai strict vegetarianism fiind completat cu lungi şi repetate posturi, despre Al Nouăsprezecelea se afirma că este capabil şi de numeroase nopţi albe, el dormind în mod curent doar cîteva minute în douăzeci şi patru de ore. Ucenicilor le-a interzis însă antrenarea pentru asemenea performanţe, deoarece susţinea că somnul oferă vise, iar visele semne şi punţi între suflete, fiind ferestre la care nu este voie să se renunţe, dacă nu din alte motive, măcar din respectul şi datoria faţă de morţi, ce doar astfel mai pot comunica din cînd în cînd cu urmaşii lor. În ceea ce-l privea, cele cîteva minute erau, după un exerciţiu adecvat, integral populate cu vise.) Aşa că răstimpul dintre miezul nopţii şi răsăritul soarelui era acoperit de mister pînă şi pentru cei

mai apropiați adepți. (Ceea ce a permis nenumărate speculații extravagante biografilor de mai tîrziu, cei ce au umplut intervalul cu faptele cele mai demne de uimire. Taina exista, cineva apt de a o controla nu s-a găsit și atunci a profitat de ea cine a putut și cum a putut.)

Grifonul își făcea apariția în zori. Era gol și privea mereu din același loc spectacolul răsăritului soarelui. Era un moment solemn acesta și toată mulțimea, discipoli și solicitanți, îl trăia din plin în cea mai adîncă liniște și venerație *.

Urma spălarea, la care erau invitați toți cei de față. Grifonul se spăla meticulos, pe tot trupul, întotdeauna cu apă rece, chiar și în zilele cele mai reci. Cei din jur încercau să-l imite.

Apoi se continua cu așa-zisa oră de meditație. Grifonul, încă tot gol, în timp ce-l usca soarele sau vîntul se așeza pe jos și gîndea. Toți cei prezenți erau invitați să facă același lucru. Subiectul meditației era liber, dar era recomandabil să cugeți la cele pe care nu le-ai făcut pînă în ziua respectivă, însă simți că ar fi trebuit să le faci, precum și la cei din jur, la lipsurile lor, la modul cum i-ai putea ajuta, fără ca ei s-o știe, la strategia necesară s-o depui pentru a nu inspira sentimente de recunoștință, atunci cînd va fi fost evident aportul tău.

După o oră întreagă urma dejunul : un dejun frugal, constînd din lapte (sau apă), brînză și fructe. Cîțiva ucenici treceau cu coșuri și ulcioare printre inițiați și spectatori și fiecare dintre aceștia își lua cît credea că are nevoie.

Se scurgea astfel o bună perioadă de vreme fără a se fi auzit încă nici un cuvînt. Mulțimea, tot mai numeroasă odată cu creșterea renumelui Grifonului, participa mută. Un tușit, un pleoscăit, iată tot ce răzbătea din vasta curte a domeniului și, pentru cineva nimerit acolo din pură întîmplare (lucru cu totul imposibil !),

* Clipa rămînea pentru totdeauna în amintirea asistenței. Al Nouăsprezecelea părea statuia unui zeu, un zeu însuși discutînd cu soarele, cu frații săi.

scena ar fi părut suficient de stranie chiar și numai prin atît.

După ce termina cu masa — la fel de preocupat, pe cum fusese și pînă atunci, susținînd că în funcție de cît te poți concentra asupra mîncării asimilezi și hrana necesară, atît și nici un surplus împovărător —, Al Nouăsprezecelea se scula grăbit și dispărea în clădire. Ca ieșită de sub puterea vrăjii, gloata începea să se agite, să vocifereze, rudele și cunoscuții strigîndu-se unii pe alții , dar toți încercînd să obțină de la mai vechii membri ai coloniei intervenții pe lîngă șef Dar nu li se răspundea decît cu priviri absente și vacarmul continua pînă la reapariția Grifonului. Acum purta un veșmînt ușor, alb, iar ochii păreau să caute printre oameni pe cineva anume.

— Este un examen acesta, Grifonul îi alege pe cei cu care este dispus să stea de vorbă, se amăgeau novicii.

Dar nu era așa : Al Nouăsprezecelea își începea „audiențele“, chemînd cîteva persoane în față și spunîndu-le de ce au venit la el. Erau simple exerciții de telepatie, însă efectul era întotdeauna puternic, mulțimea convingîndu-se iarăși — dacă mai era nevoie — că Grifonul cunoaște gîndurile tuturor și că nu este indicat în nici o privință să încerci să-l amăgești, să-l minți.

Pe unii dintre cei chemați în față, Al Nouăsprezecelea îi lăuda pentru sentimentele lor caritabile, pe alții îi îmbărbăta în legătură cu necazurile prin care treceau și pentru care veniseră la el în speranța unui ajutor, pe ceilalți îi sfătuia să se mai înfățișeze și a doua zi, și a treia, pînă ce se vor fi obișnuit cu atmosfera pretinsă de el, pînă ce vor fi învățat să aibă intenții nobile. Vorbea pe un ton liniștit, dar fiecare cuvînt era auzit pînă departe în tăcerea ce se lăsa din nou peste oameni. Doar incantația vocii îi era stranie, de parcă ar fi avut un ușor accent străin. Vorbea mereu latina, pentru a fi priceput de toți ascultătorii și i se adresa în altă limbă cuiva doar dacă știa că acela este incapabil să se înțeleagă cu el în graiul locului. Probabil

că avea un talent lingvistic deosebit deoarece legenda pretinde că era în stare să converseze în orice limbă, în orice dialect. Exagerarea aceasta ar putea să pornească de la un fapt real, Grifonul fiind citat ori de cîte ori se vorbeşte în antichitate despre un exemplu de poliglotism.

Partea următoare a zilei, adică de dimineaţa şi pînă după-amiaza, e perioada cea mai controversată. Grifonul nu mai mînca nimic pînă a doua zi dimineaţa și se punea cu totul la dispoziţia oaspeţilor săi. În apropierea lui ardea un foc mare continuu, de unde, cînd obosea, se spunea, își lua noi forțe. Modul cum conversa cu mulţimea solicitanților nu ne mai este cunoscut, amănuntele fiind deseori citate în contextele cele mai fantastice. O reconstituire, chiar şi aproximativă, în continuare, a unei zile obișnuite din viața celui de Al Nouăsprezecelea la Roma poate fi reală sau doar rodul imaginației, fără să ştim vreodată dacă şi unde a greșit scribul în încercarea sa. Totuși, el este obligat să persevereze.

Se pare că fiecare nou venit era pus să-și spună cu voce tare păsul, în auzul tuturor celor prezenți. Uneori omul se încurca de emoție sau din neștiință și atunci Al Nouăsprezecelea îl ajuta cu cîte un cuvînt sau cu cîte o idee. Existau și motive foarte intime sau foarte periculoase pentru care venea cîte cineva în casa Grifonului, fie pentru un beteșug rușinos, fie pentru un denunț sincer împotriva unor oameni puternici ce încercau, prin forţa de care dispuneau, să facă mari nedreptăți cuiva sau poporului întreg. În situaţiile acestea, Grifonul și cu cel ce i se adresa stăteau minute lungi și se uitau ochi în ochi, uneori se ţineau și de mînă în acest răstimp. Ceilalți îl priveau plini de înțelegere, știind că şeful vorbește în perioada respectivă „pe muțește" cu omul necăjit din fața sa și că-l convinge că nici măcar în cazul lui nu e nimic de ascuns. Și, într-adevăr, după cîteva clipe sau după multe minute, solicitantul repeta cu voce tare motivul pentru care a venit.

După ce-și spunea păsul, bărbatul sau femeia erau conduşi prin grădina comunităţii, existînd mai multe variante colportate ulterior: unii vorbesc despre o grotă unde era introdus vizitatorul şi unde auzea în zgomotul unui rîu subteran o şoaptă ce-i dădea soluţia enigmei; alţii pomenesc un labirint prin care trebuia să treacă omul venit după un sfat, la fiecare intersecţie fiind îndrumat să-și pună o întrebare — de pildă, dacă va fi bine sau va fi rău dacă va face un anumit lucru. Întrebările trebuiau să fie etape spre rezolvarea problemei ce-l chinuia. În cazul cînd după răscruce drumul cotea la dreapta, răspunsul era considerat just, dacă o lua la stînga, opţiunea era contraindicată. Acest itinerar putea să dureze ore în şir și, în toată vremea, solicitantului i se recomanda să se concentreze intens asupra păsului ce l-a adus acolo. Se putea întîmpla ca omul să se încurce atît de tare încît nu mai era în stare să-și pună nici o întrebare. În cazul acela avea voie să se așeze pe parcurs și să se odihnească. Dacă nici asta nu-l ajuta, era scos de ucenicii Grifonului din labirint și invitat să mai încerce și altă dată să treacă încercarea. Cînd? A doua zi sau peste un an sau oricînd se va simți respectivul pregătit.

Variantele tîrzii dau o imagine mult mai fantastică procedurii. Un ceremonial prea simplu nu era de dorit acolo unde începea să fie mai importantă modalitatea decît conținutul unui fapt uimitor. Grifonul devenise un model preluat de diferite popoare, personajul schimbîndu-și originea în funcție de obîrșia diferitelor grupuri ce colportau peste veacuri istoria sa, iar în perioada luptelor religioase se mula conform preceptelor credinței sub flamura căreia era recrutat. Însă nu numai noile și vechile secte și-l revendicau, el va deveni un personaj messianic chiar și în vorbirea de fiecare zi. De aceea, cîteva sute de ani mai tîrziu, va părăsi casa părintească din Roma pentru a fi „redescoperit“ în Orientul Extrem sau în Egipt, la Ierusalim sau în pădurile normande. În mod firesc și datarea vieții îi va fi diferită, existînd și variante ce-i situează

existența la începutul evului mediu, folosindu-se, după necesități, epocile cele mai tulburi, cele mai întunecate, cărora doar un personaj asemenea lui le putea aduce izbăvirea. Așa că, din eroul de o simplitate programatică venit din Alexandria la Roma și propovăduind o învățătură neopythagoreană în mod egal pentru cetățeni, străini sau sclavi, se va naște un vrăjitor oriental, un mag sau un sfînt și chiar — mult mai tîrziu — un ucenic al forțelor întunericului, apt și acela de a mîntui lumea, însă pretinzînd prețuri inacceptabile. La fel cum, prin revers, Grifonul va fi alungat mult mai adînc în istorie, vorbindu-se despre el, la un moment dat, chiar ca despre un contemporan al lui Pythagora însuși sau ca despre misteriosul Archyta, cu care a fost confundat cîteodată. Este firesc că în asemenea condiții, un labirint sau o grotă în care să clipocească un rîu subteran deveneau o recuzită insuficientă, folosindu-se, în schimb, tot mai multe instrumente sofisticate, animale fantastice și un decor natural cît mai impresionant : conversația în pîntecul Vezuviului, de pildă, părea mult mai eficientă, ca să nu mai vorbim că s-a ajuns prin secolul al patrulea la o adevărată judecată de apoi în funcție de „răspunsurile Grifonului“.

Revenind, însă, la personajul inițial, ziua lui era ocupată de dimineața și pînă la apusul soarelui de contactul cu cei mai diferiți oameni pe unii reușind să-i vindece de boli prin simplă prezență și sfaturi, pe alții îndrumîndu-i în opțiuni, alinînd suferințe fizice și morale, mărindu-și zi de zi popularitatea. Se întîmpla ca o singură întîlnire cu el să fie decisivă în destinul unor solicitanți, mulți dorind să-și petreacă restul vieții în colonia Grifonului. Dar nu erau cu toții acceptați. Candidatul trebuia să treacă un lung șir de probe de voință și abia apoi era adus în fața șefului pentru adevăratul examen. Al Nouăsprezecelea îl privea lung, cîteodată o jumătate de oră încheiată, „vorbea cu el pe mutește“, apoi era de acord să-l primească printre ucenici sau îl amîna pentru vremea cînd solicitantul va fi mai apt pentru viața în sînul comunității. Criteriile

după care se făcea accepțiunea constituiau secretul șefului : nu contau nici averea, nici trecutul, nici cunoștințele celui ce dorea să-i devină adept. Cei mai mulți dintre „amînați“ nu-și pierdeau speranța și preluau în întregime asupra propriilor lor greșeli vina neadmiterii. Unii donau și în aceste condiții întreaga lor avere Grifonului. (Totuși Grifonul nu era un om bogat în sensul curent al termenului. Marile averi intrate în casa lui au fost folosite pe de o parte pentru extinderea terenului și întreținerea gloatei tot mai numeroase de adepți, pe de altă parte, drept „fonduri de reprezentanță“, multele proceduri ale unei zile obișnuite în casa și apoi în cartierul coloniei cerînd o cheltuială pe măsură. Interesant este „bilanțul“ făcut peste milenii averii Grifonului, astfel încît pentru cărturarii indiscreți din secolul al XIX-lea au apărut sume foarte mari despre a căror folosire nu s-au mai putut face decît ipoteze — unele plauzibile, altele frizînd fantasticul. De pildă, s-a presupus de către unii autori, că întreaga expediție a lui Pompei împotriva piraților ar fi fost finanțată de Al Nouăsprezecelea. Dar Plutarch povestește că în același scop i-au fost votate de către senat lui Pompei cinci sute de corăbii perfect echipate, o armată de o sută douăzeci de mii de soldați și cinci mii de călăreți. O asemenea donație ar fi fost dificilă și pentru marii bancheri ai generațiilor imediat următoare. S-a mai susținut că personajul ar fi organizat și întreținut o oaste proprie, cu care spera să cucerească Roma și că dispariția lui de după războiul cu pirații s-ar fi datorat tocmai pericolului pe care-l reprezentau pentru viața cetății ambițiile sale. Și nu numai pentru viața cetății, dar și pentru cariera unor oameni politici, printre care Pompei cel Mare era unul dintre cei mai importanți. Sau, pornindu-se de la unele scrieri despre viața Grifonului, s-a crezut că s-au descifrat în ele aspecte ale unor activități ce ar fi justificat la rîndul lor plasări masive de bani : cercetări științifice (care însă pe vremea aceea nu erau cine știe cît de costisitoare), construcții de monumente rituale, o vastă activitate de propagandă, investiții funciare și economice

(ultimele împăcîndu-se greu cu alte apocrife păstrate). Calculele atît de tîrzii nu s-au putut nici ele baza decît pe anumite medii aritmetice : între acceptarea și negarea exagerărilor. După reușita săpăturilor lui Schliemann, orice Troie părea posibilă, se căutau nu numai cetăți, dar și urmele materiale ale unor personaje legendare și credulitatea crescu, mai ales între bogații savanţi amatori. Unii dintre aceştia şi-au dedicat toată viaţa şi cîțiva și întreaga avere redescoperirii Grifonului și doar ambiguitatea rezultatelor i-a privat de un renume pe care eforturile și pasiunea investită le-ar fi meritat cu prisosinţă.

Seara reprezenta încununarea fiecărei zile. Odată cu apusul soarelui, întreaga comunitate se aduna din nou în locul în care-l admirase pe Al Nouăsprezecelea, atunci cînd acesta salutase răsăritul. Este foarte probabil ca și acest moment să se fi desfăşurat sub semnul unor ritualuri precise, dar natura lor nu se mai poate identifica, mai ales că diferiții biografi descriau cel mai minuţios rugăciunea, invocaţia sau chiar „slujba" de seară, dar fiecare în sprijinul religiei în care-l înrolează pe erou.

La fel de neclară este şi secvența următoare : domeniul se anima cu mii de focuri, iar purtătorii de torţe, înmărmuriți, puteau asista la spectacolul dispariției Grifonului. Acesta le ţinea un discurs — și, deși vorbea mai mult șoptind, fiecare ascultător percepea pînă hăt departe orice inflexiune a vocii sale. Dacă se nimereau străini prin auditoriu — și întotdeauna se găseau și dintre aceştia —, respectivii auzeau totul în limba lor maternă. Atmosfera este descrisă, desigur, și mai fantastic de către cronicarii secolelor următoare, însă toţi sînt de acord că scena cînd se adresa Grifonul întregii colonii se transforma într-o clipă de grație pentru fiecare dintre cei de față. Din aceleași motive pentru care nu mai putem stabili ceremonialul ce însoţea apusul, nu putem transcrie nici una dintre variantele cuvîntării ce-i urma. Mai ales că tocmai pe baza conţinutului acelui discurs vecernial argumentau com-

pilatorii și exegeții apartenența indubitabilă a Grifonului la secta dorită. Și unii istorici — așa-zișii neutri — pornesc de la expunerile acestea și le atribuie un pronunțat caracter agitatoric politic. Cu ele ar fi încercat fiul lui Ultimus să cucerească Roma. Iar cercetătorii predispuși spre latura utopică sînt de părere că Al Nouăsprezecelea ar fi vrut cu ajutorul „lecțiilor de seară" să pună bazele unei „republici a științelor și a înțelepciunii". Dar este mai mult ca sigur că toate aceste interpretări au o origine mai tîrzie, fiind cu totul ilogic ca un personaj, căruia i se atribuiau toate potențele, să fie obligat să cucereaască puterea asemenea oricărui simplu muritor prin discursuri propagandistice. Pe vremea primelor încercări de imortalizare a vieții sale, Grifonul putea să convingă un om sau o colectivitate întreagă într-o singură clipă doar prin impunerea voinței, el putea cere oricui orice voia, el nu avea nevoie de tentative zilnice de convingere. Mult mai degrabă, în primele variante, discursurile erau într-adevăr niște prelegeri, niște „lecții", prin care maestrul îi învăța pe discipoli etapele inițierii. Faptul că *toți cei de față* și nu doar cei ajunși la anumite grade ale înțelegerii erau admiși să audieze cuvîntarea ne face să credem că Al Nouăsprezecelea repeta mereu aceleași principii, trebuind să treacă o vreme pînă ce oamenii le puteau înțelege și adopta pe deplin, existînd mai multe nivele de asimilare. Insistînd mai mult asupra acestui moment, se pare cel mai important al zilei, scribul ar risca să adauge o nouă nălucă printre cele și așa prea multe ce se înghesuie în urma Grifonului.

Și, în sfîrșit, apoteoza o reprezenta despărțirea maestrului de cei din jur. Tot discursul îl ținuse din imediata apropiere a unui foc mare. La un moment-dat, fără a înceta să vorbească, se apropia tot mai mult de flăcări și, pe nesimțite, se lăsa înghițit de ele. Lumea îl vedea dispărînd în vîlvătăi și, deși nu se mai auzea cu urechea nici o șoaptă, toți percepeau în continuare „pe mutește" încă multă vreme spusele Grifonului. Apoi, într-o tăcere de moarte, ucenicii se îndreptau spre

culcușurile lor, iar solicitanții și simpatizanții părăseau domeniul. Legenda spune că fiecare om își lăsa făclia pe locul unde a ascultat vorbele celui de Al Nouăsprezecelea și că noapte de noapte întreagă colonie era mistuită de cîte un incendiu uriaș, vizibil pînă departe. („Purificare totală" este amintit episodul în multe variante.) Dimineața următoare totul era intact și ziua se repeta identică.

Momentul de ruptură, care a întrerupt brusc acest program zilnic atît de riguros, reprezentînd, poate, explicația activității și vieții celui de Al Nouăsprezecelea, l-a constituit războiul piraților. Participarea Grifonului la acest eveniment este precizată de absolut toți autorii cunoscuți și anonimi ce s-au ocupat de viața lui. Implicarea personajului este foarte diferită de la variantă la variantă, anacronismele sînt numeroase și, acceptînd eroul primordial, adică acela ce s-a născut în anul 97 î. e. n. la Roma și nu magul plutind incert în istorie sau vrăjitorul medieval, scribul va încerca să reconstituie cea de a treia perioadă din viața Grifonului, astfel încît lucrurile să fi fost verosimile cel puțin privite de la o generație după acele evenimente. La vremea succesului rapid al lui Pompei împotriva tîlharilor mărilor, Al Nouăsprezecelea avea abia treizeci de ani. „Noul Pythagora", alchimistul, scamatorul, magul, vrăjitorul, Messia, omul la a cărui voință se supuneau popoarele, animalele și obiectele, astrele chiar, bătrînul cu plete cărunte și barba impozantă ce ne privește mereu cu bunătate de pe reprezentările plastice tematice n-a fost la vremea părăsirii coloniei sale decît un tînăr înalt, blond, cu ochi albaștri. E drept, e greu să suprapui peste secole un renume ca al unei asemenea etăți... În realitate, însă, veacurile gem de iluminați tineri, de multe ori chiar copii, apți de a pune în mișcare grupuri mari de oameni. Prestigiul vîrstei se cîștigă adesea doar din a treia sau a patra repovestire...

De ce a plecat în războiul piraților? Răspunsurile — în cazul în care-și mai pune cineva întrebări —

au fost argumentate fie cu fapte de biografie, fie cu scopul de a-i mări celebritatea. În fond, cele două categorii se interpătrund. Se spunea, de pildă, că încă la venirea din Africa la Roma, Grifonul ar fi fost răsplătit cu *coroana classica* cinste de care se bucura acel marinar care a sărit primul în cadrul acostării pe puntea vasului duşman. Asta înseamnă că misteriosul incident petrecut la traversarea mării, cînd corabia ce-l aducea înapoi pe Al Nouăsprezecelea şi pe adepţii săi a fost atacată de piraţi, ar fi continuat şi un episod de luptă în care eroul, bineînţeles, s-a remarcat din plin. Experienţa aceea ar fi lăsat urme atît de adînci încît Grifonul n-ar fi ezitat să participe personal şi la distrugerea definitivă a flagelului pirateriei.

Al doilea argument invocat se referea la rezultatele palide ale lui Ultimus în eforturile lui de a se opune piraţilor, pe vremea cînd fusese trimis de Senat în Asia Mică, fiul ţinînd să retuşeze astfel amintirea părintelui.

Şi se mai pomenea, nu în ultimul rînd, despre relaţiile strînse dintre Al Nouăsprezecelea şi Pompei, una dintre problemele cele mai delicate ale vieţii eroului. Atunci cînd se vorbeşte despre comunitatea „Noului Pythagora“ din perioada ei romană, se citează fără ezitare şi numele lui Pompeius Magnus, acesta fiind considerat, de regulă, cel mai celebru discipol al Grifonului. Aşa se motivează atît toleranţa largă de care s-a bucurat secta, faptul că a putut, timp de zece ani, să-şi desfăşoare nestingherită activitatea, că nimeni nu s-a alarmat atunci cînd Al Nouăsprezecelea a utilizat cea mai mare parte din imensele donaţii acceptate pentru a-şi extinde proprietatea pînă la asimilarea unui cartier întreg al capitalei ; aşa s-ar explica bunăvoinţa de care s-a bucurat din partea Senatului cineva ce nu-şi ascundea în programul propovăduit zilnic în faţa a mii şi mii de oameni ambiţiile instaurării unui regim utopic al unor asceţi înţelepţi ; aşa i s-ar fi îngăduit să atragă într-un sector nu numai neproductiv, dar şi necombatant o mare parte dintre cetăţenii şi aşa prea puţini pentru a face faţă noilor şi

noilor fronturi ce se iveau pretutindeni. Oamenii Grifonului nu numai că nu luptau, nu numai că nu creau bunuri materiale, însă trebuiau să fie și hrăniți și, la o eventuală primejdie, și apărați. Fără sprijinul atotputernicului Pompei, toate astea ar fi fost de neconceput, își justifică numeroși exegeți argumentația.

Pe de altă parte, spun tot ei, sufragiile necondiționate de care se bucura în fața lui Pompei trebuiau să aibă și ele o bază suficient de largă de unde să se întruchipeze atît de viguros. Ambiția, abilitatea politică și norocul în războaie au găsit în el, e adevărat, omul ideal, însă toate acestea au creat și în jurul lui propria-i legendă, la care faptele din arsenalul Grifonului se potriveau atît de bine. Mai ales că Pompei nu a fost deloc indiferent la narațiunile colportate în jurul izbînzilor sale. În Africa, de pildă, a fost în stare să vîneze lei și elefanți numai pentru ca să se poată spună că și cele mai semețe fiare sălbatice trebuie să se teamă de oștile conduse de el. Despre orgoliul său istoricii ne-au lăsat numeroase exemple. Dar — și aici intervine un lucru foarte ciudat — cei ce s-au ocupat de viața lui Pompeius Magnus nu amintesc niciunde despre Grifon, relația dintre cele două personaje fiind amplu comentată doar de primii povestitori și de către exegeții moderni ai vieții celui de Al Nouăsprezecelea. Nici o reciprocitate în această relație, de parcă toate serviciile făcute de Grifon protectorului și discipolului său ar fi trebuit uitate de cei ce se ocupau doar de politicianul și comandantul victorios. Explicația ar fi simplă, putîndu-se crede că, la un moment-dat, Grifonul ar fi devenit o povară pentru renumele lui Pompei, motiv suficient ca distinsul conducător să se disperseze de el și de amintirea lui. Iar dacă a fost și ceva compromițător între ei, ceva ce a trebuit să fie apoi tăinuit, lucrurile ar fi putut fi cu atît mai vîrtos exploatate cîțiva ani mai tîrziu de către Caesar, după despărțirea sa de Pompei. De ce au continuat și partizanii învingătorului de la Farsale să tacă dacă au avut la îndemînă un argument atît de neplăcut pentru adversarul lor? Iată una dintre întrebările la care scribul

nu are răspuns. Oricum, cu timpul nerecunoştinţa biografilor lui Pompei se va răzbuna în dispariţia acestuia din legenda Grifonului. La început, însă, isprăvile „Noului Pythagora“ gem de fapte miraculoase, de minuni săvîrşite cu mare uşurință în tabăra generalului, de constante izbînzi ale binelui împotriva unui rău niciodată nimicit, ci întotdeauna doar făcut inofensiv pentru a i se mai da o șansă de a trece la calea cea dreaptă. Mîntuirea Grifonului nu se înfăţişa niciodată înfricoșătoare, ea se releva, dimpotrivă, drept un implacabil gest firesc de bunătate.

Se amintește îndeobște că războiul împotriva piraților, tărăgănat și amînat atîta vreme și sfîrșit doar în cîteva zile de către Pompei, ar fi fost urmarea unei opinii de masă care pretindea Senatului această expediţie, altfel Roma riscînd să fie încetul cu încetul izolată pe mare de provinciile ei, de aliaţii de peste ape, dar și de nenumăratele surse de aprovizionare și comerţ de care era atît de dependentă. Biografii Grifonului susțin că nemulțumirea generală împotriva corsarilor, adusă la paroxism, ar fi fost și urmarea unei opinii îndelung pregătite de către cel de Al Nouăsprezecelea.

Tîlharii mărilor s-au organizat foarte bine în acei ani, devenind un fel de „popor“ printre numeroasele popoare dușmane, ei ajungînd la cifre alarmante, avînd ierarhii clar stratificate și practicînd pirateria ca pe o meserie oarecare cu ajutorul căreia își întrețineau familiile. Da, tîlharii mărilor își aveau cetățile lor, unde exista o viață socială, unde le trăiau femeile și copiii, unde oamenii își făceau vizite reciproce, se distrau și sufereau, doar că resursele lor materiale proveneau din jefuirea corăbiilor surprinse pe mări și, uneori, din atacarea țărmurilor și luarea de ostateci. Analiștii se rezumă la a povesti numai tactica adoptată de Pompei în lupta sa, modul cum a reușit să împartă mările în mai multe sectoare, pacificîndu-le apoi sistematic, cum a atacat la urmă grosul tîlharilor, zdrobindu-i pe ape și curățind cuiburile unde s-au aciuit. Ceea ce lipsește din aceste relatări este amănuntul. Nici episoade picante nu prea întîlnim. De ce n-a fost o faptă atît de măreață povestită cu

migala obişnuită ? Se ştie doar că Pompei s-a purtat blînd cu învinşii săi, că i-a colonizat în locurile depopulate, legîndu-i astfel de pămînt și oferindu-le un nou mod de viață, nemaiobligîndu-i să se întoarcă la acte de forță pentru a-și asigura pîinea. Așa ne povestesc istoricii, trecînd apoi la întoarcerea victorioasă acasă și la noile însărcinări primite de comandant.

În viața Romei campania lui Pompei a durat cîteva zile, în biografia lui Pompei ea n-a fost decît un episod. În poveştile despre Grifon, războiul cu pirații este zugrăvit cu nenumărate detalii, amintindu-se numeroase ciocniri, numele comandanților de vase, cel al căpeteniilor dușmane, porturi ale căror localizare a devenit pentru noi astăzi dificilă, insule și cetăți imposibil de regăsit. De fiecare dată, atunci cînd situația o cerea, Grifonul intervenea personal în dispută, rar folosindu-se de vreo armă tradițională, de cele mai multe ori învingîndu-și duşmanii doar prin concentrarea voinței asupra voinței lor. Bunătatea lui este proverbială, inamicii nu sînt sacrificați, ci făcuți să eșueze în golfuri pustii sau pe recife golașe, de unde sînt apoi salvați în funcție de comportarea lor ulterioară și de modul în care au ştiut să treacă prin asceză la învățătura comunității. Pentru aceasta, de cele mai multe ori, în naufragii sînt însoţiţi şi de cîțiva ucenici de-ai „Noului Pythagora", cei ce încearcă să-i călăuzească în transformări. Bătăliile abundă în anecdotic, Grifonul face o minune după alta, o sumedenie de ciocniri parcă nici nu au alt scop decît de a-i prilejui noi și noi dovezi de năzdrăvănie. În cărțile timpurii despre cel de Al Nouăsprezecelea, Pompei nu joacă decît un rol cu totul abstract în război : incident după incident, bătălie după bătălie, victoria este hotărîtă de darurile extraordinare ale Grifonului, apt de a-și manifesta puterile în aceeași zi în cele mai diferite colțuri ale lumii. Pentru că, să nu uităm, Grifonul este și jumătate leu, iar animalul acesta a fost întotdeauna legat tradițional de apă... Izbînda pe mare, deci, i se cuvenea, ca să ne exprimăm așa, chiar şi heraldic.

După atîtea izbînzi, după atîta glorie cîștigată, Al Nouăsprezecelea, în loc să se întoarcă la Roma pentru

a-și savura succesul, pleacă împreună cu un mare număr de discipoli într-un loc pustiu, pentru a întemeia acolo o nouă colonie de soiul celor înființate pe vremuri în deșerturile Africii, în Alexandria și, mai tîrziu, la Roma. De acum totul devine legendă, referirile se întrec în fantasmagorii, încercările scribului de a-l urma pierzînd orice teren ferm. În general, biografia celui de Al Nouăsprezecelea rămîne deschisă, performanțele lui următoare, descrise într-o succesiune amețitoare, nu mai țin cont de fel de viața autorului lor. Acesta nici nu mai conta, doar isprăvile lui mai păreau importante. Singurul amănunt biografic ce se repetă în mai toate variantele este acela că Grifonul este la un moment-dat grav jignit de niște oameni * și ar fi plecat pentru un timp nelimitat, adică pînă ce va constata, peste ani sau peste veacuri, că lumea s-a făcut mai bună și că merită să mai încerce s-o educe. (Ceea ce presupune cel puțin două etape : întîi o resurecție a binelui în lipsa sa și abia apoi o a doua fază, cînd va interveni el decisiv...)

Ar mai fi de stabilit cît a durat perioada dintre sfîrșitul războiului cu pirații și dispariția Grifonului și unde a trăit el în acest răstimp. (Prin cîte a trecut și cîte a făcut în vremea respectivă știm prea mult, așa cum am spus, din noianul descrierilor.) Locul ultimei sale colonii trebuie situat în funcție de momentul relatării. El se plasează într-un punct tot mai exotic, după primele descrieri : la început la Soloi, apoi printre nabathei, în India, mai tîrziu (de unde legenda revine cu noi semnificații), într-o insulă neidentificată. În context, odată cu resurecția personajului în evul mediu, el se retrage undeva în imediata apropiere a patriei povestitorului, dar cu două-trei generații înainte de a-și nara acesta legenda. (De obicei, în pădurea din apropiere, în mlaștinile de după deal sau în peșterile din vecinătate, locurile cu pricina învăluindu-se din clipa aceea în mister și nimeni

*) fie de locuitori din Soloi, unde s-ar fi retras cu un grup de foști pirați convertiți, în loc să fie înșirați pe cruci de-a lungul drumurilor, după uzanță, fie de regele uneia sau alteia dintre țările ce s-au grăbit să-i ofere ospitalitate, fie de o femeie căreia i-a făcut un mare bine, lista putînd continua.

nemaifiind dispus să se apropie singur noaptea de ele. Asta în vreme ce amintirea Grifonului continua să fie cea a unui personaj eminamente pozitiv, făcînd întotdeauna numai bine... Venită din nefiresc, iată că și caritatea poate înspăimînta !)

A doua problemă, în legătură cu cît a rămas în acel loc, se pune din nou diferit : pentru relatările tîrzii, războiul cu pirații își pierde atestarea, el devenind o poveste în poveste. În scrierile primilor analiști, dispariția Grifonului s-a întîmplat destul de repede după victoria lui Pompei. Al Nouăsprezecelea fiind cel ce l-a convins pe comandantul militar să se poarte neobișnuit de blînd cu învinșii săi, pirații nu numai că n-au fost răstigniți ca toți tîlharii, dar au beneficiat de o nesperată împroprietărire cu pămînt și de drepturi de care nici un bandit prins nu s-a bucurat vreodată. (Sau poate că unul da, dar o colectivitate atît de numeroasă în nici un caz.) Oriunde ar fi dispărut, din locul acela va trebui să reapară, deși, în răstimpuri, Grifonul, se spunea, și-a mai făcut reapariția în diferite puncte de pe glob, oameni învățați străduindu-se ani de zile să demonstreze că un anume fenomen sau un anume individ n-au reprezentat decît ipostaze ale eroului. Cu ajutorul puterilor lui s-au explicat întîmplări, căutîndu-li-se întotdeauna o anumită logică specială a desfășurării. Ceea ce înseamnă că, în tot amalgamul de istorii năzdrăvane, nu de puține ori chiar trăznite, atribuite fără nici o reținere celui de Al Nouăsprezecelea, ar fi existat totuși o ordine interioară, ceva ce le dădea o marcă anumită. Dar oricare ar fi fost aceasta, scribul nu mai este în stare s-o identifice. Pentru el, numeroasele apariții și dispariții, transformări de obiecte și înzestrarea lor cu calități străine, recorduri de viteză și forță, precum și — mai ales — impunerea voinței asupra altora nu se alcătuiesc decît în anecdote distincte, în care, nu de puține ori, eroul se comportă după gustul unui autor, iar altădată după cel al altuia. Doar respectul focului, potențele nelimitate folosite numai în funcție de dicteul convingerilor morale și deznodămîntul messianic fac din Grifon un personaj unic, recognoscibil de la variantă la variantă și de la epocă la epocă. (Cu toate că, răsfoind

atîtea epoci, pentru scrib cuvîntul „unic" ar trebui eliminat din orice formulare...)

Dintre diferitele lui dispariții, scribul va alege una, cea care i-a plăcut mai mult : în Insulele Laccadive se află o grotă ce-i poartă și azi numele. Legenda povestește că acolo a trăit Grifonul împreună cu mai mulți discipoli de-ai săi. Un rege din India ar fi aflat de puterile-i năzdrăvane și l-ar fi chemat pentru a-l folosi într-un război interminabil cu suveranul vecin. Dar Grifonul n-a fost nici pînă atunci pe continent și a refuzat și invitația regelui respectiv. Acesta, jignit, a trimis armata să-l aducă la fel cu forța. Ostașii, însă, neputîndu-și explica ulterior nimic, s-au întors fără a-și aminti de ce n-au executat ordinul. Au fost pedepsiți cu moartea pînă la unul și trimiși alții în locul lor. Ca să-i cruțe, Grifonul i-a făcut să plece departe de India. Atunci le-au fost executate familiile. A treia armată venită să-l aducă viu sau mort la regele de pe continent n-a găsit decît cadavrele întregii colonii. Ca să fie crezută, această oaste a luat cu ea leșurile, le-a dus regelui și le-a ars în fața lui. Peste un timp, călătorii povesteau din nou că Grifonul și oamenii lui se află pe insula de unde le-au fost aduse trupurile neînsuflețite. Atunci a plecat regele însuși, pentru a se convinge cu ochii săi. L-a întîlnit într-adevăr pe misteriosul personaj și a fost invitat în peșteră, cu condiția să vină singur. În timp ce ei stăteau de vorbă, au năvălit și oștenii regelui, stricînd înțelegerea. L-au prins pe Grifon și l-au dus în capitala regatului. Fiindcă a refuzat să îndeplinească orice din ce i s-a cerut, a fost executat public.

„Un om ce nu se poate opune să fie prins și ucis nu are puterile care l-au făcut renumit, a concluzionat regele, iar în lipsa acelor puteri, nici n-am nevoie de el !"

Lucrurile s-au liniștit pînă ce s-a răspîndit zvonul că și suveranul vecin a trecut prin exact aceleași întîmplări pînă ce l-a executat la rîndul lui pe Al Nouăsprezecelea.

„Nu-i nimic, și-a spus regele, în felul acesta a murit și mai inexorabil !"

Doar că de ostrovul unde și-a stabilit Grifonul colonia nu s-a mai putut apropia nimeni, toate ambarcațiu-

nile erau aruncate înapoi de furtuni teribile și, din cînd în cînd, un vulcan azvîrlea spre cer trombe de foc.

De departe, prin aparate optice, în locul care ar fi trebuit să fie pustiu se vedeau mișcîndu-se oameni.

Peste cîteva sute de ani, călătorii care au reușit să acosteze pe insulă au găsit în fața grotei un bolovan uriaș, bolovan ce n-a putut fi dat la o parte nici pînă astăzi. Localnicii din arhipelag pretind că atunci cînd gura peșterii va fi eliberată de către Grifon, oamenii vor avea deschisă calea spre tărîmul unei vieți veșnice și fericite. Dar pînă atunci nimeni nu trebuie să mai încerce să pătrundă în grotă. Și, deși s-au găsit în apropiere obiecte demne de tot interesul, nici o expediție arheologică n-a fost încă autorizată să cerceteze insula.

C-da 78 coala 14

AL DOUĂZECILEA

— Gallus —

(78 î.e.n. — 46 î.e.n.)

DESPRE VULNERABILITATEA ERUDIȚIEI

Descrierea vieţii celui de Al Douăzecilea ar trebui să prezinte multe similitudini cu tehnica romanului poliţist prin aceea că din biografia aceasta n-a rămas de notorietate decît sfîrşitul personajului, scribului revenindu-i sarcina ca, pornind de la crimă, să reconstituie cele ce s-au întîmplat înainte. Cu atît mai descurajant va fi pentru un cititor doritor de momente tari şi răsturnări de situaţii ca, după o introducere atît de promiţătoare, să fie pus să însoţească un erou a cărui viaţă s-a petrecut liniară, ale cărui aventuri s-au desfăşurat la nivelul cunoaşterii şi ale cărui fapte de vitejie s-au evidenţiat doar în intimitatea slovelor. Gallus n-a participat cu arma în mînă la nici o bătălie, deşi a fost martorul ocular la destule războaie, nu a îndeplinit nici o magistratură, n-a executat nici un fel de însărcinări de stat. El a fost un simplu erudit, o persoană particulară ce s-a bucurat de favoarea lui Iulius Caesar, un soi de jucărie preferată a conducătorului, un fel de ciudăţenie ce n-a făcut niciodată nimănui nici un rău. Nimic palpitant într-un asemenea „roman poliţist", nici crima n-a fost subtilă şi nici asasinii nu s-au străduit să se ascundă cine ştie cît. În imediata apropiere a lui Iulius Caesar s-au petrecut numeroase fapte mult mai mărețe, bătălii cu finaluri greu previzibile, intrigi atrăgînd în joc personaje puternice și ducînd la finaluri dramatice. Şi nici momentul asasinatului nu avantajează victima : în acelaşi timp erau în plină desfăşurare evenimente menite să schimbe soarta lumii pentru sute de ani, republica romană îşi trăia ultimele

ceasuri și își primea loviturile de grație, nenumărați eroi, de prim rang în economia jocului ce se derula atunci, își pierdeau viața sau se grăbeau s-o îndrepte cu fața spre alte țeluri decît cele spre care alergaseră pînă atunci. La moartea lui Gallus nu a căzut vreo stea, pămîntul n-a fost zguduit de cutremure și nici soarele nu a devenit mai palid.

Al Douăzecilea a fost omorît la vîrsta de doar treizeci și doi de ani, în Africa, lîngă Thapsus. Dar nu în timpul bătăliei, ci în seara premergătoare. Gallus se afla în cortul său și se delecta cu un manuscris achiziționat de Caesar pentru o nimica toată. Era una dintre acele scrieri ce produc satisfacții pînă și prin simpla lor descifrare, deoarece atît literele cît și sensul nu se dezvăluie decît unor inițiați. Lucrarea era întocmită astfel încît putea fi citită și în mod obișnuit, însă și cu ajutorul unui cifru și Al Douăzecilea se pregătea să-i prezinte manuscrisul „divinului Iulius", mare amator și acela de cărți rare și de scrieri codificate. (Nu l-a învățat Gallus să-și întocmească scrisorile cu ajutorul unui cifru și n-a intrat imediat Caesar în joc cu o încîntare de copil — chiar dacă de cele mai multe ori se încurca și folosea cheia greșit ?)

Al Douăzecilea era ocupat cu manuscrisul din fața sa și se găsea într-una dintre acele stări pe care le poate gusta doar cineva obișnuit să se bucure pentru o întorsătură de frază sau pentru recunoașterea unui sens ascuns. De data asta, simțea, se afla nu numai în fața unui cod ingenios, ci și a unei noi modalități de abordare a criptării. El, cel ce se bucura de cea mai mare autoritate în materie *, intuia că se apropie de punctul de unde începe desăvîrșirea. Manuscrisul găsit îi sugera că un cifru ideal este acela care nu numai că ascunde adevăratul mesaj, dar îi ia unui cititor neavizat pînă și bănuiala că sub textul aparent s-ar putea insinua și o altă comunicare. Lucrul nu este întotdeauna ușor de realizat, mai ales în cazul unor enunțuri deosebit de importante, unde cele transmise se mărginesc, de obicei, între a recomanda ceva

*) Alături de un oarecare Țipor.

a urma să se întîmple sau, dimpotrivă, interzicînd un anumit lucru. Un cifru tradițional ar determina pe cel ce ar intercepta mesajul să caute dezlegarea. Un text fals, arbitrar, acoperind primul sens, ar naște bănuieli. Dar o pistă contrafăcută, relativ ușor decodificabilă, însă cu un conținut plauzibil, ar astîmpăra susceptibilitățile.

Ideea nu era nici nouă și existau deja și unele realizări ale ei. Dar de fiecare dată se ivea un punct unde cele trei nivele (textul de suprafață, pista falsă și adevăratul mesaj) nu mai comunicau între ele, fiind necesare cifruri de tranziție pentru realizarea materialului, ceea ce, bineînțeles, sporea dificultatea citirii și mărea riscul interpretărilor greșite. Acum, însă, cu manuscrisul pe care-l avea în față, Gallus realiză străfulgerarea unei idei de geniu, a unei clipe ce se naște doar din însumarea bruscă și aparent nemotivată a tuturor asociațiilor fericite făcute într-o perioadă lungă de căutări. Al Douăzecilea trăi intuiția cifrului perfect. Prin față îi trecură, în cîteva secunde, atît nuanțe disparate ale magiei cifrelor, cît și un anumit fragment din Pythagora (nu citit tradițional, ca de atîtea ori, ci *des-cifrat* brusc și din memorie), precum și imaginea neasemuit de clară a unui mic crîmpei al scrisului de pe fața de vest a Piramidei celei Mari. Revelația era cu atît mai desăvîrșită cu cît i-ar fi produs satisfacții infinite chiar și numai înțelegerea — în sfîrșit ! — exactă a uneia dintre aceste trei taine, darămite priceperea lor integrală și alăturarea lor minunată.

— Zeii, exclamă Gallus, sînt probabil foarte mirați cînd văd în cîte cioburi au reușit oamenii să sfarme cunoașterea. Este o adevărată minune cînd cîte un muritor izbutește să adune cîteva fragmente ce se lasă alcătuite atît de perfect. Dar în acele puține clipe, părțile reflectă, în străfulgerări, întregul !

Sclava chircită în fundul cortului îl privi cu ochi blînzi. Spre deosebire de alți ascultători de-ai lui Gallus, revoltați cîteodată că nu-i pricep spusele, ea nici măcar nu încerca să-l înțeleagă : ea știa că nu toți oamenii se entuziasmează pentru aceleași lucruri. Chiar și în dragoste, observase, sufletele unora se agață de clipă, în

vreme ce alții hoinăresc, între timp, cine știe pe unde. Romanul acesta, ce i-a fost hărăzit cîteva nopți și îi este stăpîn, n-are decît să se extazieze în fața plăcerilor sale. Oricare ar fi ele. În fond, nu există bărbat să nu simtă nevoia de a se încurca în gînduri pentru a avea impresia că el este cel mai deștept de pe suprafața pămîntului. Cînd se pune pe cugetat, pînă și cel mai prost are impresia că e buricul universului. Doar că Al Douăzecilea a ajuns la o revelație de soiul celor pe care un muritor doar în cel mai bun caz o dată în viață le poate atinge. Revelație ce i-o va împărtăși și lui Caesar. Nu degeaba reprezenta Gallus pentru conducător specialistul în delectările spiritului, în aceeași măsură precum C. Oppius și Balbus constituiau autoritățile în construcții și finanțe. Dar aceia erau și osteni, și oameni buni la toate, chiar și scriitori. Gallus nu era decît responsabilul cu inteligența și erudiția. În așa o măsură încît, într-o zi, Caesar se spune că ar fi exclamat că de multe ori i se întîmplă ca privindu-l pe Al Douăzecilea să regrete că se mai îndeletnicește și cu altceva decît cu bucuriile cunoașterii pure. În această mărturisire s-a aflat — indiferent de a fost rostită sau nu cu voce tare — atît gingășie, regret, dar și ciudă și chiar și puțină ură. Tînărul — care ar fi putut să-i fie fiu — și care-i semăna atît de izbitor fizic, era și o oglindire a sa, motiv pentru a-l iubi, dar și un afront viu : Gallus îi dovedea că existau domenii unde pînă și el, Caesar, putea fi depășit.

Al Douăzecilea era într-adevăr o memorie ambulantă a culturii. Despre el se credea că știe tot ce s-a scris vreodată pe piatră, argilă sau papirus. Crescut în atmosfera ușor ireală a comunității tatălui său împreună cu o mulțime de alți copii, avînd grijă Grifonul de a nu i se crea lui condiții deosebite de viață numai pentru că era fiul șefului coloniei, Gallus s-a obișnuit de mic cu o viață mai mult decît cumpătată, cu studiul unor surse rare și cu credința că prin strădanii susținute orice țel este realizabil. Fiind educat într-un dispreț absolut față de proprietate, copilul a învățat devreme că singura avere o reprezintă bogăția cunoștințelor dobîndite. Sigur, cei din jur vorbeau în primul rînd despre idealul purității

sufletești, dar Al Douăzecilea văzuse de timpuriu prea mulți oligofreni neprihăniți mișunînd printre numeroșii adepți ai părintelui său, încît simpla curățenie spirituală să nu i se pară deloc un scop în sine. Dealtfel, s-a despărțit devreme de ceata Grifonului, atmosfera din jurul ritualurilor zilnice înăbușindu-l. N-a fugit, dimpotrivă : Al Nouăsprezecelea l-a recomandat unor prieteni din Alexandria. Și, deoarece aici i s-a spus că e mai bine să nu dezvăluie al cui fecior este și fiindcă mai tîrziu, atunci cînd l-a însoțit pe Caesar peste Rin și-a luat pentru totdeauna porecla de Gallus, descendența sa adevărată n-a mai ajuns să fie cunoscută. Totuși, de la tatăl său a moștenit ușurința extraordinară de a învăța nenumărate limbi într-un timp foarte scurt, precum și puterea neobișnuită de muncă. Însă nu și sănătatea. Deși înalt și bine făcut, solicitările constante la care se supunea rodeau din el, iar de la strămoși uitați renăscu, tocmai în trupul lui, și boala sfîntă. În afară de aceasta, era miop și obișnuia să poarte după el un grup de sclavi cunoscători de carte pentru a-i citi manuscrisele, deoarece ochii îi oboseau prea repede. Avea nevoie de mai multe asemenea ajutoare fiindcă i-ar fi fost imposibil să găsească o singură persoană aptă de a se descurca în atîtea limbi în cîte glăsuiau textele ce-l interesau. Primise cadou de la Caesar în acest scop mai mulți robi și ori de cîte ori generalul dădea în expediții de popoare nemaiîntîlnite, se grăbea să-i trimită cîte un bărbat învățat al acelor locuri *. Și Atticus i-a făcut asemenea daruri, alături de cîteva cópii prețioase redactate în atelierele sale. Totuși, miopia îi pricinuia numeroase necazuri și, chiar și cu atîtea facilități, se ciocnea de greutăți în studiu, mai ales cînd se afla în fața unor texte așternute în limbi pentru care nu avea nici un interpret. Atunci punea să-i fie copiate la scară : de două ori mai mare fiecare semn, de trei ori mai mare... Doar că de nu cunoști un grafem, nici nu-l poți reda pe alte distanțe în mod fidel. Și, de fiecare dată, Gallus insista pînă ce afla conținutul unor

* Nu a procedat la fel și Alexandru cu Arhimede ? se dezmierda conducătorul.

manuscrise care, uneori, nu meritau nici măcar în parte osteneala investită în descifrarea lor.

Astăzi este imposibil de stabilit cu ce maeştri a studiat Gallus la Alexandria şi nici ce filosofi a audiat în eventualele călătorii de iniţiere. Pe de o parte, pînă la întîlnirea decisivă cu Caesar lipsesc în totalitate informaţiile în legătură cu fiul Grifonului, pe de altă parte influenţele depistabile în gîndirea lui le putuse primi atît de foarte timpuriu din anturajul tatălui său, cît şi din imensitatea cunoştinţelor asimilate. Şi, nu în ultimul rînd, este greu de stabilit vreun reper biografic din anii săi de ucenicie întrucît fragmentele din gîndirea lui, ajunse pînă la noi, recomandă o asemenea lipsă de prejudecăţi încît personajul nu poate fi în nici un caz încadrat într-o şcoală sau într-un curent. Chiar şi cînd ai impresia că anumite afirmaţii se potrivesc unei anumite tendinţe, următoarele fraze vin să probeze un spirit mult mai larg, care e adevărat că a asimilat şi respectiva concepţie, dar doar ca pe un crîmpei dintr-o filosofie infinit mai amplă. În gîndire, Gallus, s-ar putea spune, a reprezentat o sinteză, dacă scribul n-ar îndrăzni să afirme, totodată, că erudiţia lui extraordinară se consumă adesea în sine şi că aportul personal nu se lasă întotdeauna depistat. (Ar fi oare o blasfemie dacă scribul ar bănui că de multe ori Gallus nici măcar nu avea o privire proprie asupra unor realităţi pentru majoritatea covîrşitoare a oamenilor necunoscute, realităţi în care — asta nu se poate tăgădui — ştia să realizeze conotaţii apte prin ele însele să compenseze o concepţie originală ? Poate ar fi mai corect dacă s-ar afirma că perspectiva personală a celui de Al Douăzecilea a existat asupra domeniilor de cunoaştere, dar că această privire a fost rece, neutră şi cu totul imparţială.

Şi, iată, scribul constată că a epuizat tot ce poate spune despre tînărul Gallus, cel de dinaintea întîlnirii cu Iulius Caesar. Cum s-au cunoscut cei doi ne-o povestesc istoricii. Referindu-se la victima de la Thapsus, ei precizează că este vorba despre bărbatul pe care veteranii viitorului dictator l-au salvat cu ani în urmă la Roma,

atunci cînd o conjurație îndreptată împotriva generalului era să-l omoare din confuzie pe Gallus și oștenii au intervenit, nesesizînd nici ei eroarea. În fapt, nu se precizează cine au fost conspiratorii și nici cînd s-a petrecut evenimentul, însă se povestește că tentativa de atentat a avut loc în capitală și că Al Douăzecilea a fost confundat de către complotiști cu Caesar, greșeală ce era să-l coste viața. La prima vedere nici veteranii generalului nu și-au dat seama de confuzie și, ajunși cu toții în fața șefului, spre marea mirare a tuturor, asemănarea se dovedi într-adevăr uimitoare. Atît doar că Iulius Caesar era un Gallus mai bătrîn. Drept urmare, adaugă aceiași analiști, omul politic l-a folosit în continuare pe tînăr ca pe una dintre sosiile sale, dar totodată s-a și atașat mult de el, copleșindu-l cu daruri și luîndu-l în nesfîrșitele expediții.

Dacă am ști data încercării de asasinat, am fi în stare să determinăm ușor și vîrsta la care a ajuns Al Douăzecilea în cercul cel mai apropiat al lui Caesar și am putea în felul acesta reconstitui și traseul urmat de fiul Grifonului. Așa, însă, tot ce putem face este să bănuim că generalul era încă ocupat în Gallia, că l-a dus pe noul său protejat acolo, ceea ce ar explica și apelativul primit de Al Douăzecilea. Gallus putea să aibă la vremea aceea douăzeci și cinci de ani, dar poate și mai mulți. Ce a făcut pînă atunci nu știm.

Nici perioada următoare nu este mult mai bogată în afirmații și scribul este obligat la nenumărate deducții (care, oricît de logice, nu se ridică la nivelul unor informații certe). Există o constatare de a lui Plutarh, după care Iulius Caesar a fost un „orator de mîna a doua și un militar de mîna întîi". Afirmația este cu atît mai surprinzătoare, cu cît nenumărați alți autori, și nu în ultimul rînd însuși Cicero, nu contenesc să laude aptitudinile excepționale de vorbitor ale marelui om politic. Dar Cicero a fost cînd în relații excelente cu Caesar — timp folosit pentru a-l ridica în slăvi —, cînd — mai ales — în tabăra adversă. Într-o asemenea perioadă, se povestește, Caesar era nevoit să caute un orator apt de a-l opune lui Cicero. A fost vremea cînd a încercat să și-i apropie pe

tineri și a crezut că a găsit în Caelius un oponent demn de aprigul său adversar. Numai că, după un început promițător, Caelius i-a înșelat așteptările. Nici cu alți tineri n-a avut mai mult succes, deși nu puțini dintre ei au fost vorbitori într-adevăr înzestrați. Însă, pînă la urmă, a reieșit că „divinul Iulius“ însuși era un „orator neîntrecut“, după cum depune mărturie Suetoniu, așa că ajutoare doar talentate nu-l puteau sluji mai bine decît se putea sluji el singur. Totuși, propoziția „Caesar a reușit cu greu să găsească un orator care să i se poată opune lui Cicero“ dovedește că pînă la urmă a dat și de un asemenea om. Să fi fost acesta Gallus ? Scribul înclină să creadă că da, dar este conștient că dovezile-i sînt cu totul insuficiente pentru o asemenea ipoteză. În fond, nu ne-au rămas decît foarte puține urme ale trecerii celui de Al Douăzecilea. Nu ni s-a păstrat nici scrierea împotriva lui Tanusius Geminus, istoric adversar al lui Caesar, cu care Gallus a polemizat. Rezultatul acestei dispute, ni se spune, a reprezentat un model pentru cum trebuie să fie „executat verbal“ un opozant.* Pe de altă parte, scribului însuși îi vine greu să vadă într-un individ miop, cu gîndurile fugindu-i mult mai degrabă după o informație veche decît după un interes imediat, un polemist implicat în disputele atît de aprige din for. N-a fost Gallus cel ce l-a lăudat pe Servius Sulpicius nu pentru succesele aceluia la bară, ci pentru contribuția teoretică adusă în sprijinul făuririi unei filozofii a dreptului ? Dar scribul nu va cădea în greșeala atîtor autori de a refuza unui personaj un fapt doar pentru că prin el ar contrazice alte acțiuni ale biografiei respectivului ins. De la fiul regelui Iuba al numizilor, cel dus de Caesar în urma carului său triumfal, dar care s-a bucurat de o sclavie rodnică, ajungînd unul dintre importanții gînditori ai timpului său, de la acest autor și el prea puțin cunoscut astăzi, aflăm că, atunci cînd voia, Gallus putea cîștiga o controversă cu oricine, Cicero însuși ferindu-se cu șiretenie de a fi obligat să polemizeze cu el. Știrea este cu atît mai prețioasă cu cît

* Dar nici anticii, nici comentatorii moderni nu precizează dacă respectiva dispută s-a consumat în public sau dacă s-a materializat doar în scris.

Iuba I, tatăl scriitorului, a fost înfrînt abia la Thapsus, adică imediat *după* moartea lui Gallus, fiul său neavînd, deci, posibilitatea de a fi fost martor direct al talentelor de orator ale celui de Al Douăzecilea, ci preluînd un fapt de notorietate.

Dacă, așadar, l-a folosit Caesar pe Gallus și ca pe oratorul său cel mai temut * sau dacă s-a atașat de el doar pentru niște calități indiscutabile, oricum, din clipa în care i-a intrat în grații, nu l-a mai părăsit niciodată. Și nici Gallus n-avea de ce regreta această protecție, ea îndeplinindu-i cele mai arzătoare dorințe : îi asigura un trai lipsit de griji materiale, îi oferea siguranța fizică într-o perioadă cînd războaiele civile ucideau fără discernămînt — asemenea celei mai cumplite molime —, îi înlesnea accesul la cele mai rare și cele mai scumpe scrieri și îl investea cu autorități nelimitate în domeniul conservării manuscriselor. Ce și-ar fi putut dori mai mult fiul Grifonului ? El n-a fost un om invulnerabil, ne povestește tot Iuba și atunci cînd face această afirmație nu se referă doar la sfîrșitul lui Gallus, ci și la niște incidente mai timpurii, cînd Al Douăzecilea a trebuit să se ferească nu o dată de cetele agresive ale tribunului Clodius, mai ales după ce a fost molestat într-o noapte, venind tîrziu acasă. Și tot aici trebuie pomenită și repulsia lui Gallus față de diferitele grupuri mondene, refuzul categoric de a-l însoți într-un rînd pe Caesar într-o scurtă vacanță la Baiae, îndîrjirea cu care se abținea de la frecventarea oricărei societăți unde străluceau tineri mult mai puțin înzestrați ca el.

Unii autori motivează figura de mizantrop, pe care a făcut-o Al Douăzecilea, prin disprețul față de onoruri. Se știe că „divinul Iulius“ și-a încărcat favoriții cu averi și funcții, așa cum poate doar Sulla a mai făcut-o înaintea lui. Gallus n-a profitat defel de toate astea, deși e mai sigur că n-ar fi trebuit să insiste prea mult pentru a obține rang și averi. Dar el, prevalîndu-se de o asertiune a lui Platon, care pretindea pentru Republica lui

* fiind poate exagerat să supralicităm și să acceptăm și ideea — totuși formulată — cum că omul politic și-ar fi trimis soția să polemizeze pînă și în senat în locul său...

soldați profesioniști, susținea că și erudiții trebuiau să fie în aceeași măsură oameni de meserie și să nu se bage și în treburile altora. Atenți mai ales la reversul afirmației, destui filosofi și scriitori amatori, în primul rînd oameni de stat, au avut grijă ca indicația lui Platon să nu fie citată prea des. Cert este că Al Douăzecilea a refuzat orice grad în armată, însoțindu-l pe Caesar în campanii în calitate de simplu particular și nu a acceptat nici magistraturile, pretextînd că nu ar avea timp să le exercite. Acesta a fost punctul de unde s-a pornit de către mulți autori * în explicarea reținerii sale și din viața socială. Dar nu trebuia ignorat și un alt aspect: din portretul pe care i l-a făcut Iuba — și totodată unicul ce poate fi citat —, reiese că Al Douăzecilea se agăța de manuscrisele sale și din disperare, că ele îi ofereau singurul domeniu unde se simțea sigur, că discuțiile nu-i produceau plăcere din lipsă de conlocutori pe măsură (ceea ce ducea inevitabil la alunecarea temelor spre subiecte mai concrete, unde devenea el, la rîndul său, nepriceput), că miopia îi mărea ezitările în contactul cu oamenii, mai existînd, probabil, și alte numeroase complexe apte de a-l trasforma într-un înstrăinat. Erudiția lui formidabilă era o armă în mîna sa, dar o armă ce nu lovea de cele mai multe ori decît în gol. Doar în erudiție putea să-și arate și el superioritatea. Ceea ce, de cele mai multe ori în viață este mult prea puțin.

Într-un război atît de mare cum a fost cel în care i-a dat Caesar Republicii loviturile de grație, moartea unui individ lipsit de greutate în echilibrul de forțe ce se confruntau se pierde cu totul în vîltoarea evenimentelor. Anchetarea crimei din cortul de lîngă Thapsus nu se mai motivează decît prin intermediul scribului față de Cei O Sută. Dar demersul nu are nici scopul de a incrimina sau achita — după două mii de ani — asasinii și nici de a le stabili identitatea. Scribul nu este preocupat decît să reconstituie personalitatea și aportul

* În măsura în care putem vorbi despre „mulți autori" interesați de viața reală a celui de Al Douăzecilea.

adus de Gallus în dăinuirea lungului șir, pornind de la aproape singurul episod cunoscut din viața lui.

Despre Iulius Caesar s-au compus nenumărate povestioare vulgarizatoare. Eroul a fost descris cu accentul pe mereu alte trăsături devenite dominante. Multă vreme, pornindu-se de la cîntecele veteranilor săi, s-au colportat — cu asentimentul său tacit — întîmplări în legătură cu viața-i de crai. Numeroasele-i aventuri cu persoane anonime, dar și cu matroanele cele mai respectabile, cu soțiile unor prieteni sau ale unor dușmani — ca să nu mai vorbim despre relațiile sale netăinuite cu Nycomede, regele Bithyniei — au făcut din el, *pentru un timp*, un fel de Don Juan al antichității romane. Pentru un timp, deoarece mai tîrziu toate astea au fost ignorate, accentuîndu-se alte aspecte ale acelei personalități într-adevăr impresionante. Și, cum se întîmplă de multe ori, povestirile despre Caesar-cuceritorul-de-inimi, revin iarăși din uitare cu sute de ani mai tîrziu, avînd noi perioade de glorie la începutul evului mediu și apoi, cu intermitențe, mai scurte sau mai lungi, altele pînă în secolul nostru. Ba se făcea dintr-însul un precursor al lui Barbă Albastră, ba se sublinia că el, primul roman ajuns să cucerească insulele britanice — uitîndu-se că, în realitate, acolo Caesar n-a cucerit nimic —, a fost și un demn înaintaș al lui Henryk al VIII-lea, despre care, în special, tot doar afacerile matrimoniale au fost folosite de scriitori și nu gravele decizii politice. De pildă, episodul Caesar-Cleopatra este mult mai amplu exploatat de dramaturgi decît trecerea Rubiconului. În asemenea perioade de recrudescență a descrierilor sentimentale, mai reapare din cînd în cînd și Gallus. Rolul său este ambiguu, adesea de figurant, de mizantrop, altădată (și atunci îl mustră pe filfizonul său șef pentru numeroasele-i aventuri), iar în relatările din evul mediu devine un alchimist, un savant cînd înțelept, în opoziție cu flușturatecul Don Juan, cînd părtaș la delictele aceluia, furnizîndu-i licori afrodisiace sau — după caz — otrăvuri oribile. Uneori acest personaj secundar este un fel de

vraci (Gallus — Galenos ?!). Ne amintim că am mai întîlnit printre strămoșii celui de Al Douăzecilea indivizi ce au reapărut în legende mult mai tîrzii cu rol de magicieni. Numai că, în cazul lor, am avut de a face cu personajele principale ale poveștilor, pe cînd asemenea reapariții nu-l situează pe Gallus decît la periferia acțiunii, ca partener auxiliar al unei anumite ipostaze de-a lui Iulius Caesar. Scribul a amintit totuși și aceste citări deoarece ele vin să întărească, într-un fel sau altul, rolul de „consilier științific" avut de Gallus pe lîngă general, rol ce nu se desminte nici peste timp. Uneori mai reapar în acele descrieri tîrzii și satisfacțiile pur spirituale la care ajunge „divinul Iulius" prin intermediul misteriosului personaj.

Mult mai incitant ar fi, însă, rolul jucat de Gallus într-o altă categorie de povestiri. De data asta nu mai este vorba despre un roman sentimental, ci despre legendele unor societăți secrete. Caracterul lor diferă foarte mult și uneori ele apar chiar și în acele povestioare unde accentul nu cade în primul rînd asupra lor. Dar, în ceea ce privește personajul nostru, lucrurile nu sînt lipsite de interes.

Epoca lui Caesar a fost perioada asociațiilor de tot soiul : de intrajutorare, de comeseni, de literatură, de sport, cu scopuri declarate, cu scopuri mascate, cu scopuri strict secrete. Unele încercau să modifice cutumele, altele încercau să le conserve. Cîteva se opuneau oamenilor politici aflați la putere, altele formau „asul din mînecă" al cîte unui șef de fracțiune. Nu puține erau îndreptate spre soluții radicale și foloseau violența. Altele au ridicat tocmai nonviolența la rang de armă de luptă și, în numele ei, membrii lor se lăsau măcelăriți. Unii lideri ai societăților se ascundeau în cea mai severă conspirativitate, astfel încît puțini dintre cei mai încercați adepți erau admiși în tainele unor ierarhii complicate, alții tîrau după ei la lumina zilei un alai de partizani. Individul care nu făcea parte din nici o societate era mai dubios în ochii tuturor decît cel mai înrăit complotist : oricine trebuia să-și amestece idealurile și energiile cu ale altora. Dar

nu numai cetățenii se asociau de zor: și străinii, mișunînd prin Roma, se grăbeau să se înroleze, și liberții, ba chiar și marea majoritate a sclavilor. Aceștia nu se întîlneau doar în grupările lor, dar se întovărășeau pe picior de egalitate și cu numeroși cetățeni, mulți chiar din cele mai bune familii, făcînd parte din secte exclusiviste, adorînd zeități aduse de negustorii veniți din orient sau din miazănoapte, redescoperind religii dispărute sau îmbulzindu-se în jurul unor sfinți noi, nimeriți printre ei de cine știe unde. Printre zeii casnici au început să se amestece chipuri și simboluri străine, inițierile erau de cele mai multe ori strict secrete, iar ritualurile complicate erau argumentate de „învățături" sofisticate. Într-un loc unde nesfîrșitele războaie civile modificau ierarhiile statului, cei ce nu s-au priceput să-și găsească o poziție oficială sau cei ce se temeau de efemeritatea unui rang astfel cîștigat, își puteau satisface ambițiile în gruparea mai mult sau mai puțin clandestină la care aderau.

Drept urmare, Caesar s-a grăbit să desființeze toate aceste societăți, să interzică toate cultele noi și să expună celor mai aspre pedepse pe cei ce nu se abțineau de la întrunirile respective. Numeroși „sfinți" părăsiră Roma, cei mai mulți urmați de marea masă a partizanilor lor, dar societățile secrete continuau să împînzească orașul ca o rețea submersă de canale. Se pare că însuși Caesar tolera unele dintre aceste grupări, cîteva de dragul unor iubite, altele pentru a nu se lipsi pe el de un detașament de șoc, de soiul celor pe care știa că dușmanii săi le păstrau și ei ascunse pentru un moment prielnic. Gallus, care prin asemănarea sa cu șeful, prin aptitudinile și știința în criptografierea comunicărilor și prin erudiția-i știută în texte misterioase rare reprezenta, oricum, un personaj model pentru figura conspiratorului, devenise etalonul clasic al membrului unei societăți interzise. Pe dînsul, se știa, Caesar nu-l va pedepsi, chiar dacă l-ar prinde încălcînd legea, așa că el nici nu risca cine știe ce continuînd să facă parte și să țeasă pe mai departe pînza-i de păianjen. Ca o consecință, i se atribuiau rolurile cele

mai diferite şi era bănuit că ar fi condus atîtea secte încît, prin scopurile declarate sau tainice ale grupărilor, respectivele aderări se anulau reciproc. Renumele începea să-i semene în multe privinţe cu faima tatălui său, deşi nimeni nu mai ştia al cui fiu era Gallus, iar Grifonul se pierduse deja în mare parte în uitare datorită numeroşilor noi aleşi ce i-au luat locul şi au dispărut la rîndu-le.

Mai există şi o motivaţie psihologică suficientă pentru a-i atribui lui Gallus o asemenea faimă : de destule ori în istorie cîte un însingurat şi un timid în relaţiile cu cei din jur a fost în stare să hipnotizeze şi să tîrască fără complexe în urma sa mase însemnate de oameni. Şi există şi o bibliografie postumă care face din cineva, putînd fi Al Douăzecilea, un precursor de credinţe, pînă ce hagiografiile oficiale l-au şters de pe liste. Cu toate astea, scribul se îndoieşte despre Gallus că ar fi jucat un rol cît de neînsemnat în politica interzisă, la fel cum este dovedit că s-a abţinut şi de la cea oficială. În aceeaşi măsură se îndoieşte scribul şi că Al Douăzecilea ar fi fost protagonistul vreunei secte aduse de cine ştie unde sau născîndu-se atunci la Roma. Nici în acea singură descriere amănunţită a unui moment al vieţii sale, episodul crimei, nici măcar acolo nu se face o trimitere la o eventuală răzbunare de grup sau la o lovitură dată vreunei confreerii. Dar, în afară de instinctul său, scribul nu se poate baza, în această privinţă, decît cel mult pe cîteva afirmaţii de ale lui Cicero din scrisorile către fratele său. Oratorul, trecînd printr-una din obişnuitele-i crize, se vaită că n-a fost în stare să se abţină de la tentaţiile vieţii publice nici măcar în perioadele cînd avea toate condiţiile şi motivele pentru a-şi vedea exclusiv de studiu în linişte şi cumpătare. Viaţa în care l-a aruncat soarta în timpul exilului său părea predestinată pentru *otium* şi demnitate, adică pentru ceea ce şi-a visat de cînd se ştia. Şi, în loc să le mulţumească zeilor pentru dărnicia lor, el ce-a făcut ? N-a ştiut ce planuri să urzească mai repede în scopul de a se putea întoarce în vîltoarea deşertăciunilor efemerelor lupte pentru pu-

tere. Dar cine altul, își continuă Cicero jelania, ar fi putut rezista ispitei? Ce cetățean, oricît de umil, este dispus să țină cont de riscuri atunci cînd se întrevede și cea mai mică șansă de a se amesteca într-un tumult amăgitor pentru ambițiile-i veșnic treze? Poate doar tînărul prieten al lui Caesar, răspunde tot oratorul, poate doar tînărul ce-i seamănă atît de mult la chip și atît de puțin la fire. Alt roman să disprețuiască rang, avere și faimă Cicero nici nu credea să existe.

Iar într-o scrisoare către Atticus, referindu-se la același personaj, celebrul orator emite ipoteza că n-ar fi exclus ca junele erudit să fi refuzat din nou o anumită demnitate nu fiindcă ar fi prea modest, așa cum le place la prea mulți să creadă, ci tocmai pentru că ar da dovadă de prea multă înfumurare, socotindu-se asupra a tot ce altor romani de cea mai mare vază li s-ar părea un fapt de invidiat. Cicero îi comunică acest lucru nu fără puțină răutate prietenului său și adăugă ironic, dar și cu tristețe, că lui Caesar nici măcar nu-i poate scrie așa ceva despre savantul favorit, deoarece generalul trăia cu impresia că extraordinara asemănare fizică dintre el și tînăr duce și la o fidelitate a trăsăturilor psihice și, prin urmare, considera orice observație adusă protejatului lui drept o critică la propria-i demnitate. Noroc că *preadeșteptul* (superintellegens) nu profită de invulnerabilitatea sa, conchide Cicero, pentru că am fi nevoiți să suportăm doi Iulius Caesar, cînd se știe că și unul singur încearcă să acopere soarele și să umple doar cu persoana lui tot orizontul.

Ar mai fi de adăugat că în cartea împotriva lui Cato, Caesar precizează că un adevărat savant se ocupă în primul rînd doar de scrierile sale și nu face pe arbitrul suprem al lumii.

Trăgînd linie, la ce concluzii se poate ajunge? Scribul crede că lucrul cel mai înțelept ar fi să-l socotim pe Gallus drept un om cu o cultură ieșită din comun — fapt necontestat de nimeni —, că a trăit adînc impregnat în știința lui, asemenea peștelui în apă, adică nu pentru că i-ar fi făcut neapărat plăcere să-și pe-

treacă totodată vremea printre slove, ci fiindcă nu era apt de a supraviețui altfel, deoarece doar în lumea cărților se simțea puternic și se putea război cu oricine, fără riscul de a trebui să suporte ironii în legătură cu miopia sa, în privința timidității lui sau rîzîndu-și ageamii de totala-i ignoranță în treburile practice. O asemenea fire este predispusă spre prudență și scribul propune drept ipoteză de lucru un Gallus viu activ între manuscrise și un Gallus postum conducător de societăți secrete, fondator de secte și mare intrigant în viața publică a perioadei caesariene.

În ce măsură l-a influențat Al Douăzecilea pe marele său protector și cît de aproape au stat unul față de celălalt este următoarea problemă ce merită a fi discutată. Doar discutată pentru că prea se confirmă că despre Gallus informațiile certe lipsesc în cea mai mare măsură.

Vom porni, așadar, de la cele ce s-au afirmat în legătură cu relația aceasta și vom încerca să vedem în ce măsură este conform cu realitatea și acest puțin, întrezărit și el doar prin succinte referiri.

În primul rînd, se apreciază că Al Douăzecilea ar fi fost un „filosof particular“ de-al lui Caesar, un erudit domestic, așa cum au fost atîția începînd de atunci și pînă la apogeul imperiului *. În cazul lui Caesar, lu-

* Dar s-a mai bănuit despre un personaj pierdut astăzi că ar fi fost „filosoful de casă“ al lui Iulius Caesar. Acela se numea Țipor și n-ar fi fost un descendent direct al altui Țipor, întîlnit și prețuit de primii dintre Cei O Sută.

Relațiile dintre Gallus și Țipor par să fi fost dintre cele mai bune, fiecare dintre ei avîndu-și rolul și rostul exact pe lîngă conducător. Cei doi — aproximativ de aceeași vîrstă — erau totuși diferiți prin „utilitate“ : Al Douăzecilea putea fi folosit ca sosie, însă era totodată un atoateștiutor. Țipor se ocupa numai de magia cifrelor, avînd o sferă de activitate mult mai specializată. Totuși, în domeniul lui era o autoritate absolută și astfel a devenit un fel de consilier de-al consilierului.

Cicero a spus despre el că era omul cel mai potrivit în a des-cifra orice text, deoarece s-a născut cu o limbă unde fiecărei litere îi corespunde o cifră. Dar afirmația este simplistă, speculațiile și sistemul lui Țipor depășind cu mult această realitate.

crul era cu atît mai plauzibil cu cît el însuși era interesat de cultură, de știință și era în stare să se entuziasmeze de o întorsătură fericită de frază sau de explicația ingenioasă a unui fenomen. El, cel ce între două bătălii decisive — și care dintre bătăliile sale n-a fost decisivă? fiecare putînd să-l coste poziția, dacă nu și capul — el era apt să compună tratate de gramatică și să răspundă unor probleme de principiu, el era mai indicat să se înconjoare de înțelepți decît un parvenit bogat, dar lipsit de har. Așa s-a spus, căutîndu-se și un scriitor pe lîngă Caesar și, întrucît numeroase dintre lucrările sale n-au fost isprăvite decît de colaboratori, pînă ce s-a putut stabili cît de cît cu precizie cine ce a terminat, locul de compilator rămînea vacant și trebuia completat cu cineva. Pe urmă s-a apreciat că Hirtus ar fi scris ultima carte a „Războiului galic" și s-au emis ipoteze și în legătură cu alte intervenții. Gallus n-a mai fost din clipa aceea atît de necesar și numele lui nici n-a mai fost pomenit prea des.

Apoi s-a pus întrebarea de ce nu ni s-a păstrat corespondența dintre Caesar și Gallus. Întrucît cel din urmă ar fi respectat precepte pythagoriene și ar fi refuzat să aștearnă în scris orice gînd, s-a sugerat. Aceasta atîta vreme cît de la cel de Al Douăzecilea nu ne-a rămas nici un titlu. Dar cînd s-a descoperit totuși de către Hirschleben *„Tratatul despre tîlcul ascuns al cuvintelor"* și cînd s-a stabilit că el aparține cu certitudine lui Gallus, ipoteza refuzului scrierii a căzut de la sine. S-a presupus atunci că, din clipa în care l-a luat pe lîngă el, Caesar l-ar fi cărat după dînsul peste tot și că, deci, ar fi devenit inutil un schimb de scrisori între ei. Însă Gallus nu era făcut din același material ca și protectorul lui și nici măcar nu era antrenat la nivelul veteranilor generalului. Este limpede că n-ar fi putut face față marșurilor rapide și obositoare specifice deplasărilor lui Caesar și cel puțin la războaiele ultime, cele din Spania împotriva locotenenților lui Pompei, precum și la alte campanii fulgerătoare, Gallus se știe că nu a participat. S-a căutat,

deci, o altă cauză a lipsei schimbului de misive dintre cei doi. „Divinul Iulius", s-a bănuit, n-ar fi pierdut niciodată prilejul de a corespunda cu un erudit de talia lui Gallus, atunci cînd marea majoritate a epistolelor sale le-a întocmit pentru posteritate. El, care-și găsea timpul de a compune chiar zilnic asemenea scrisori, l-ar fi folosit cu siguranță pe cel mai învățat om al timpului pentru a-și însuși de la el o parte din renume. Dacă n-a făcut-o, atunci sigur au fost la mijloc considerente foarte precise. Care altele decît cele privind securitatea ambelor personaje, a lui Caesar și a lui Gallus? De aici s-a imaginat și de către istorici un adevărat roman de aventuri, considerîndu-se presupunerea inițială drept fapt dovedit și povestindu-se cum Al Douăzecilea îi lua mult mai des locul lui Caesar decît ne-am putea aştepta. Există atît cărți de istorie unde se exploatează motivul sosiei lui Iulius Caesar, cît și încercări erudite, mergîndu-se pe urmele fragmentelor de informație rămase, în care autori de primă mînă se străduiesc să justifice anumite momente istorice prin substituirea celor două personaje. Mai ales unele decizii contradictorii sînt astfel motivate, precum și revenirile la făgașurile „mai în spiritul eroului". De asemenea, în același mod „s-a lămurit" și enigma unor apariții mult prea rapide ale lui Caesar dintr-un loc într-altul. *

Numai că și pentru misterul deplasărilor rapide ale generalului s-au găsit, între timp, alte explicații și multe dintre acele performanțe nici măcar nu erau atît de extraordinare cum au fost apreciate la început.

* Proverbiala viteză cu care reuşea să se deplaseze generalul în fruntea trupelor nu li s-a părut unor exegeți suficientă pentru a explica parcurgerea într-o zi a unor distanțe ce se străbăteau în mod obişnuit într-o săptămînă. Or, dacă Iulius Caesar și Gallus trebuiau să fie atît de des una și aceeași persoană, este limpede că nu putea exista un schimb de scrisori între ei, era „concluzia logică" a demonstrației (Böhm, Jatzke, Jansen, după descoperirea textului lui Claudius Marcus — probabil o compilație a originalului lui Hyginus, cel ce avea măcar avantajul contemporaneității evenimentelor).

Iar faptul că, totuși, Gallus s-a manifestat pentru atîta lume în viața publică dovedește fie că rolul lui secret nici n-a existat, fie că el și-l juca doar în anumite ocazii. În caz contrar n-ar fi putut face aluzii la el nici Atticus, nici Cicero, nici Tanusius Geminus, despre care am mai pomenit, nici celelalte persoane, ce nu se sfiesc să-l pomenească asemenea oricărui bărbat despre care au ceva de spus. Spre norocul nostru! Altfel n-am cunoaște nici măcar puținul știut despre Gallus. Acesta nici n-a fost un personaj tabú, nici o figură conspirativă, despre el s-a vorbit deschis și cine a vrut a putut să și polemizeze cu el.

Pînă la urmă s-a căzut și în cealaltă extremă: deoarece Gallus nu apare decît citat de cîteva ori și nimeni nu se ocupă de el pentru a-i face un portret sau pentru a-i descrie activitatea — elogiată totuși în subsidiar de toată lumea —, s-a presupus că omul nici n-a existat cu adevărat. În cel mai bun caz, în notele la unele ediții despre cărțile lui Caesar se pomenește atît: *„Gallus, filosof (78 — 46 î.e.n.), probabil de origine galică, s-a bucurat de un renume de mare erudit, adept al lui Iulius Caesar, opera nu ni s-a păstrat"*. Dar aparatul critic poate fi și mai lapidar: *„Gallus, filosof contemporan cu Caesar" (sau cu Cicero sau cu Pompei, în funcție de protagonistul în jurul căruia este pus să facă figurație).*

Sic transit gloria mundi! De la omul care l-a influențat în toate pe însuși Iulius Caesar, omul care i-a scris cărțile, care l-a făcut să ia hotărîri istorice (uneori chiar substituindu-i-se cu totul în acele momente), de la spiritul secret al conducătorului și cîte s-or mai fi spus despre el, Gallus termină prin a fi un nume citat la subsol, atunci cînd nu este omis cu totul. Cum întreaga această carieră postumă a avut loc într-un cerc specializat de savanți, marele public n-a rămas familiarizat decît cu un nume * dintre cele despre care a auzit toată lumea, fără a ști exact unde să-l pună și

* E drept, cu adevăratul nume al personajului și nu cu cel adaptat de scrib.

pe cine a reprezentat. Cultura omenirii este plină de asemenea nume ce plutesc prin secole detașate de stăpînii lor, despre care au auzit milioane de oameni, dar despre care prea puțini pot să spună și două cuvinte. Drept urmare, de se găsește cineva doritor să le dea acelor nume o altă identitate, succesul este garantat dinainte deoarece publicul se întîlnește cu plăcere cu o amintire din memoria latentă și este dispus să accepte orice în legătură cu ea. În secolul trecut au existat numeroase colecții de romane ieftine, unde se povesteau întîmplări năstrușnice din viața unor eroi semiuitați, romane mult gustate în special de lectorul semidoct. Într-o asemenea producție, scribul l-a regăsit pe Gallus ucis de idele lui martie în locul lui Caesar, în timp ce dictatorul a mai trăit mulți ani incognito în Egipt, într-o dulce conviețuire cu Cleopatra. Este însă și mai frumos un alt asemenea volumaș, unde Gallus nu mai este sosia lui Caesar, ci a lui Carol cel Mare. Alteori Gallus devine una și aceeași persoană cu Țipor. În cărțile acestea, de obicei în foileton, cititorul se poate delecta, de pildă, pe lîngă povestea lui Gallus și cu o nuvelă despre contele Cagliostro la curtea familiei de Medici (?!) și cu un personaj senzațional despre Tibo Tib, mîrșavul harap care a subjugat mai multe triburi africane, ocupîndu-se cu comerțul de sclavi la finalul secolului al XIX-lea, ținîndu-l în captivitate chiar și pe Livingstone. Reportaje mondene despre capete încoronate completau edițiile, precum și reclame pentru cele mai noi cuceriri ale științei, utilizabile în gospodăriile onor abonaților colecției. Așadar, într-o asemenea companie, Gallus a continuat să supraviețuiască în calitate de simplu nume, pătrunzînd în memoria pasivă a altor sute de mii de cititori.

Scribul se simte profund vinovat, parcurgînd aceste pagini, pe care cerneala nici n-a apucat încă să se usuce. Descriind rînd pe rînd viața fiecăruia dintre Cei O Sută, el a scotocit printre cele mai diferite arhive, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru ca în

scurtul timp ce i-a fost îngăduit pentru o întreprindere atît de mare să recupereze cît mai multe informații despre cei de care se ocupa. Uneori știa prea multe și a trebuit să selecteze, alteori a fost obligat să se întrerupă din redactat și să mai revină la surse pentru a-și clarifica o relație sau spre a verifica o clipă. Cîteodată, e drept că foarte rar și avînd de fiecare dată grijă să-și prevină cititorii, scribul și-a permis să emită și ipoteze personale. Au fost cazuri cînd personajele au dispărut cu totul în uitare și cînd scribul nu s-a putut ține decît de continuitatea indubitabilă a lungului șir în aventura trecerii peste prăpastia locului gol : pînă la urmă, cu răbdare și cu multă șansă, a reușit să dea chip unor figuri interesante, despre care chiar că nu mai știa mai nimeni nimic. În cazul lui Gallus, însă, deși personajul este citat, deși a făcut carieră, deși numele-i este cunoscut și de atîția nespecialiști, biografia riscă să-i alunece printre degete. Pînă și romanul polițist, promis la început, nu se justifică : victima este cunoscută, asasinii de asemenea, mobilul nu mai e decît o speculație. Nici măcar moștenirea culturală a marelui erudit n-a fost în stare scribul s-o circumscrie cu precizie. Dacă de cele mai multe ori apartenența la Cei O Sută a reprezentat un indiciu, în cazul lui Gallus renumele strămoșilor îi sufocă imaginea. Al Douăzecilea n-a fost nici savantul damnat, rătăcind cu știința-i malefică prin veacuri, n-a fost nici vrăjitorul apt de a-și face apariția unde nici nu te aștepți, posesorul unor puteri miraculoase ce înspăimîntau contemporanii, nici șarlatanul isteț, profitînd de naivitatea unui public electrizat, nici complotistul subtil și nici sufletul unei secte cu adepți gata să moară oricînd pentru el. Dacă a adunat din toate acestea cîte puțin, asta s-a datorat nu numai moștenirii celor de dinaintea lui, dar și cerințelor timpului în care a trăit : chiar dacă Al Douăzecilea n-a fost decît ceea ce am numi astăzi un „șoarece de bibliotecă", un timid miop, puternic doar între cărțile sale, profund afectat de orice obligație îi pretindea viața, suferind ori de cîte ori era silit să facă față unor re-

lații cu oamenii vii, contemporanii vedeau în el o ciudățenie, e adevărat, însă o ciudățenie constituită după orizontul lor de așteptare. Scribul l-ar numi pe Gallus un fals al istoriei, dacă n-ar avea temerea că poate falsul se află în privirea sa și că adevărul nu este de fiecare dată decît nevoia exprimată a celor mulți.

Scriind despre Gallus, scribul își amintește o întîmplare cînd, relatînd despre un alt erou pierdut în istorie, un cititor agasat i-a replicat pe un ton răstit :

— Asta o știam. Spune ceva nou !

— Dar tocmai lucrul știut reprezintă adevărul...

— Atunci de ce nu copiezi, pur și simplu, ceea ce au mai spus alții, mai deștepți decît tine ?

— Ai dreptate ! Și, de atunci, scribul nu face decît să copieze, să copieze neîncetat cărți, cărți, cărți. Și se lasă devorat de ele. Iar cînd nu mai găsește cărțile necesare, inventează altele și le copiază și pe acelea.

Din opera lui Gallus — dacă ea a existat cu adevărat — nu ne-a rămas decît o carte aproape întreagă, redescoperită după aproape două mii de ani, mai multe ipotetice contribuții la lucrările lui Caesar (existînd, de pildă, autori contestîndu-i lui Hirtus paternitatea unor colaborări, doar pentru a i le atribui lui Gallus, totuși majoritatea exegeților preferîndu-l pe Hirtus), proiectul nu se știe exact în ce măsură realizat al unui catalog universal și reforma calendarului. Am amintit despre *Tratatul despre tîlcul ascuns al cuvintelor* *, descoperit de Hirschleben și am pomenit și disputele în jurul colaboratorilor lui Caesar. Dar cele două lucrări corespunzînd cel mai bine spiritului de „șoarece de bibliotecă" atît de caracteristic lui Gallus sînt *Catalogul universal* și *Noul calendar*.

Despre *Catalogul universal* știm din mai multe surse. Este o operă cu adevărat monumentală, a cărei importanță a depășit toate lucrările contemporanilor, fiind totodată una dintre capodoperele Celor O Sută. (Presupunînd că într-devăr Al Douăzecilea i-a fost ini-

* La început atribuit lui Țipor chiar de cel ce l-a găsit.

ţiatorul...) Opera aceasta trebuia să cuprindă toate lucrările existente la ora aceea la dispoziţia savanţilor şi a amatorilor, titlurile fiind ordonate după autor, profil şi tendinţă, conţinînd scurte rezumate, relaţii cu alte opere înrudite şi cu scrieri cu care polemizau, locul unde puteau fi găsite şi o foarte scurtă apreciere asupra importanţei fiecăruia dintre ele. Nici unul dintre autori, citînd *Catalogul universal* nu afirmă că l-ar fi consultat personal, dar el se pare că ar fi existat totuşi cu adevărat şi că ar fi fost distrus tot pe vremea lui Theodosiu cel Mare, cînd Theophilos a ars şi Serapeionul. (Iluminiştii vor face nostalgice aluzii la el, pretinzînd că abia arabii l-ar fi ars în secolul al IX-lea. O poveste fabuloasă a acestei cărţi apare şi în *O mie şi una de nopţi.* N-ar fi fost exclus ca o copie să fi supravieţuit pînă pe vremea lui Harun al Raşid, ceea ce scribul înclină să creadă, dacă nu de altceva, cel puţin pentru frumuseţea legendei.)

Catalogul universal n-a putut fi în nici un caz redactat de un singur om. Probabil că Al Douăzecilea a conceput primele fascicule, că a stabilit metoda de lucru şi a cîştigat colaboratori de nădejde pentru a desăvirşi ideea. Unii coautori sînt bănuiţi, majoritatea dintre ei fiind, după tradiţie, conducătorii succesivi ai Bibliotecii din Alexandria. A avea o contribuţie la *Catalogul universal* devenise un titlu de glorie şi o cerinţă eliminatorie pentru a fi considerat un mare savant. Enciclopediştii n-au avut în zadar regretul acestei lucrări : Gallus i-a anticipat cu o mie opt sute de ani. Intuiţia concentrării cunoaşterii umane într-o singură carte şi stabilirea criteriilor de a face operativă opera a fost apreciată la justa valoare peste atîta timp... Dar, pentru ei, în alte privinţe, Al Douăzecilea n-a fost un precursor : el a redactat *Catalogul universal* doar pentru puţinii iniţiaţi. Gallus era totuşi, să nu uităm, un om al antichităţii : pentru el cunoaşterea nu avea voie să ajungă decît pe mîini demne de ea, apte de a o folosi în scopuri nobile şi de a o feri să devină distrugătoare. Tagmei iniţiaţilor îi cerea garanţii morale şi, de aceea, pe lîngă informaţiile uşor descifra-

bile, manuscrisul conținea și un mesaj cifrat, submers, cunoscut numai de foarte puțini. În consecință, cîteva secole mai tîrziu, unii exegeți remarcă destul de multe inadvertențe în catalog, însă ele au fost strecurate intenționat, după cum este de bănuit și nu puteau induce în eroare cunoscătorii, lucru ignorat de criticii tîrzii. Și neacceptat de către filosofii luminilor. Lumea evoluează și scribul crede că ne apropiem de vremea cînd exemplul criptogramelor lui Gallus va fi privit din nou cu înțelegere, ca o necesitate. Oricum, pierderea — nu întîmplătoare — a *Catalogului universal* reprezintă una dintre acele catastrofe incalculabile pentru cunoaștere, cum puține știm să fi avut loc : noi avem informații doar despre cele datorate intoleranței — defolierea smalțului de pe Marea Piramidă sau incendierea succesivă a bibliotecilor din Alexandria. Prin caracterul său sintetic și quasiexhaustiv, opera inițiată de Gallus poate că ar fi putut compensa pînă și aceste catastrofe.

În subsidiar, scribul va mai adăuga doar o nouă ironie a soartei : individul șters, miopul timid, caraghiosul îngropat pînă peste cap în știința sa, a pătruns (pentru o vreme) în istorie cu tot felul de trăsături atît de puțin însemnate, iar autorul Marii Opere a fost uitat. Să fi fost audiența redusă la Catalog de vină ? Sau, poate, mai degrabă, marea majoritate a oamenilor vedea în altă parte gloria și a căutat acolo măreția unui personaj ce — iată ! — totuși o fascina. Inițiatorul *Catalogului universal* a fost descoperit tot de niște „șoareci de bibliotecă" !

Și, în sfîrșit, calendarul. După tradiție, el a fost întocmit la cererea lui Caesar de către astronomul Sosigene și de scribul M. Flavius. Despre primul se știe puțin, despre al doilea nimic. Unii l-au confundat cu un alt scrib, cel ce a fixat zilele faste pentru desfășurarea proceselor, fapt stabilit cu aproape trei sute de ani în urmă. Oricum, nu un copist a fost cel ce a colaborat cu astronomul, ci un savant. Sosigene a adus cu sine cunoștințele în legătură cu rotația planetelor și fazele lunii, a calculat parcurgerea elipselor. Celălalt

a venit cu spiritul sintetic, cu ordinea, cu o privire unitară asupra scurgerii timpului. Eruditul acesta nu putea fi decît un filosof. În afară de aceasta, s-a aflat și în imediata apropiere a lui Caesar, l-a fascinat pentru idee, l-a cucerit pentru reformarea calendarului. Este foarte ușor de imaginat un Caesar plimbîndu-se prin tabără, admirînd o boltă senină, trăind nostalgia distanțelor necuprinse, după ce itinerariile pămîntești i s-au supus rînd pe rînd. Niciodată nu există un lucru mai tentant decît atunci cînd tot restul ni se pare la îndemînă. Un astronom îi va fi fost călăuză printre stele sau, poate, mult mai degrabă un apropiat știutor de toate, putînd povesti despre astre și legende pierdute, mitologii păgîne, dar și fenomene ciudate, furișînd priviri prin uși tainice întredeschise. Cînd pe pămînt totul se dovedise pentru Caesar posibil, doar cerul mai îngăduia misterul.

Cronicarul Celor O Sută se oprește aici. Poate că nu mai are ochiul obiectiv și vede peste tot doar urmele eroilor săi. Dar despre acel scrib M. Flavius n-a reușit să afle chiar nimic, pe cînd despre Gallus și-a făcut o imagine și are pretenția că ar fi în stare să-l recunoască printre sutele de tineri din for. Al Douăzecilea a fost și în imediata apropiere a lui Caesar, a avut și o cultură deosebită, a știut să compenseze în discuții tot ceea ce era incapabil de a înfăptui în viață, avea o înclinație genială spre ordine. Chiar dacă noul calendar a fost promulgat abia după Thapsus, el trebuie să fi fost conceput în lungi cercetări anterioare acelei date. Un asemenea sistem nu se naște într-o zi. Abținîndu-se de a rosti cu voce tare ceea ce i se pare evident, scribul lasă concluzia la aprecierea bunului cititor.

În cortul său de lîngă Thapsus, Gallus se bucura pentru descoperirea unui procedeu perfect de codificare a oricărui text. Despre acest lucru depune mărturie tînărul Iuba, care pomenește în acest loc și despre colaborarea perfectă, în acest punct, între Al Douăzecilea și acel Țipor. Asasinii, spune el, au întîrziat cu

poate sute de ani ceea ce era cît p-aci să se nască. Iuba era atît de cucerit de idee și avea o asemenea admirație pentru Gallus încît regreta că n-a căzut în captivitatea romană la timp pentru a-l fi putut cunoaște personal pe cel pe care l-a considerat cel mai erudit om al secolului. Era atît de copleșit de revelația avută de idolul său și pe care de puțin n-a reușit s-o materializeze, încît a emis ipoteza că motivul real al morții lui Gallus a fost „spiritul de apărare al zeilor", cel ce a făcut oamenii, după anumite credințe, să vorbească limbi diferite, atunci cînd au fost pe punctul de a ajunge în sferele nemuritorilor prin construcția turnului din Babylon sau cînd Icar a fost prăvălit din văzduh sau Prometeu înlănțuit de stîncă. În conformitate cu această concepție, orice apropiere prea mare de desăvîrșire ar face zeii să-și ocrotească nemurirea, la care ar aspira prin nivelul de cunoștințe și oamenii. Chiar și Potopul ar fi reprezentat o asemenea reacție din partea nemuritorilor, chiar și cutremurul care ar fi prăbușit Atlantida sau vulcanii care ar fi azvîrlit sub mare insulele de dincolo de Taprobane (Sri Lanka de astăzi). Zeii se apără și tentativa de desăvîrșire se pedepsește. Revelația lui Gallus, credea Iuba, era la fel de minunată ca drumul spre viața fără de moarte, ca putința zborului sau ca supunerea focului. Că s-a bănuit mai mult la vremea aceea despre ultimele preocupări ale celui de Al Douăzecilea sau că doar Iuba era mai informat, scribul nu știe. Dar este de presupus că, după toate astea, n-a fost vorba despre un simplu sistem — oricît de minunat — de criptare. Poate de o știință tainică, la fel cum Pythagora căuta în număr acele relații subtile, guvernatoare ale universului. Poate de punctul final al unei descoperiri de acum înfăptuite, mai avînd nevoie doar de o formă sigură de exprimare, amintindu-ne de prudența atît de obstinată a lui Gallus, atunci cînd era vorba de comunicarea unor rezultate ale cunoașterii. Sau poate că a fost vorba doar despre o izbîndă de-a spiritului spre desfătarea celor inițiați.

Gallus stătea aplecat asupra hîrțoagelor sale. Ținea ochii foarte aproape de scris și lumina îi cădea în față. În afară de femeia chircită în fundul cortului, martora pentru eternitate a celor întîmplate, se mai aflau de față doi sclavi : unul făcea parte dintre ajutoarele savantului, avea privirea bună, știa mai multe limbi în afară de cea a țării sale de baștină și putea citi ceea ce Al Douăzecilea nu vedea cu ochii lui betegi. Al doilea era un mesager al soției lui Gallus. (Pînă nu de mult, Al Douăzecilea reușise să se opună maniei lui Caesar de a rezolva o mulțime de probleme politice prin căsătoriile protejaților săi. Cu puține luni în urmă, însă, fusese căsătorit și fiul Grifonului : primise de nevastă o fiică de rege vasal. Un asemenea cadou nu putea fi refuzat. În seara aceea tocmai aflase, din scrisoarea adusă, că în curînd va deveni tată.)

Ceea ce s-a întîmplat în continuare știm prin intermediul lui Iuba. În cort s-au furișat cîteva iscoade numide. Acestea erau atît de bine antrenate, încît se găseau de acum de mai multe minute acolo, fără a fi simțite. Dar nici nu se mișcară din loc : omul aplecat asupra manuscriselor părea să fie însuși Caesar. Nici unul dintre oștenii dușmani nu l-a văzut vreodată la față, însă îl cunoșteau cu toții din descrieri.

La un semn, trecură la atac și Gallus și cei doi sclavi ai săi fură imobilizați fără nici o greutate.

— Acesta să fie Caesar, cel ce a cucerit cea mai mare parte a lumii ? întrebă un numid în bătaie de joc.

În întunericul din cort, Gallus nu era capabil nici măcar să vadă fețele agresorilor.

— Caesar v-ar distruge cu o singură mînă pe oricare dintre voi, dacă ar avea o armă la îndemînă, rosti unul dintre cei doi sclavi, fără să știe nici el ce spera.*

* În relatarea lui Iuba, locul unuia dintre cei doi sclavi a fost luat — se pare — de Țipor. Faptul, însă, nu se confirmă, în primul rînd și deoarece Iulius Caesar i-a executat pe cei doi nefericiți pentru culpa de a nu-și fi apărat stăpînul. Or noi știm că Țipor a trăit încă pe puțin treizeci de ani, fiind amestecat în răscoalele antiromane ale neamului său.

Numizii vorbiră între ei în șoaptă, apoi unul părăsi pentru cîteva clipe cortul. Reveni și toți începură să rîdă. Afară era liniște, nu exista nici un pericol să fie deranjați. Cel ce părea căpetenia dușmanilor le propuse prizonierilor să lupte pentru viața lor. Trebuiau să treacă mai multe probe : să reteze dintr-o lovitură un par, să arunce cu cuțitul la țintă, să se măsoare la trîntă.

Neantrenați pentru războaie, cei doi sclavi se descurcară anevoie. Falsul Iulius Caesar, în schimb, se dovedi cu totul lamentabil. Numizii coborîră, în bătaie de joc, tot mai mult cota dificultății încercărilor și promiseră pentru probe pe care le-ar fi trecut și un copil libertatea celui ce va reuși să le îndeplinească. Era nemaipomenit pentru ei să-l poată umili astfel pe însuși cuceritorul lumii.

Pînă la urmă cerințele scăzură atît de mult încît cei doi sclavi le satisfăcură cu ușurință. Dar nu și Gallus care, gîfîind și nedescurajat de nici un insucces, se străduia inutil și pe mai departe să-și dovedască priceperea. Dar nici nu vedea ținta, nici nu nimerea „dușmanii", nici mușchii nu-l ascultau cîtuși de puțin.

După ce s-au amuzat îndeajuns, numizii dădură într-adevăr dovadă de milă, dar o făcură mai mult în bătaie de joc. Îi legară pe cei doi sclavi și-i tăiară capul lui Gallus, fericiți că vor duce comandanților lor un asemenea trofeu cu totul nesperat. Asta va însemna sfîrșitul războiului și înfrîngerea întregii armate a lui Caesar, își spuneau.

Mai înainte, unul dintre sclavi încercă să-și apere stăpînul, explicîndu-le numizilor, în disperare de cauză, că erau pe punctul de a-l omorî nu pe Caesar, ci pe cel mai de vază savant al timpului.

— E Caesar, se încăpățînară agresorii.

— Nu vedeți că e cu peste douăzeci de ani mai tînăr. Priviți-l : i-ar putea fi fiu.

— N-are importanță, concluzionă cel ce părea să fie șeful atacatorilor, cineva cine nu știe să se apere, cineva cine nu știe îndeplini nici cele mai simple e-

xerciţii ostăşeşti n-are de ce să mai facă umbră pămîntului !

— E adevărat, răspunse sclavul legat, dar omul acesta știe mai multe decît o bibliotecă întreagă. El cunoaşte mersul stelelor, graiul tuturor popoarelor, secretele vechilor preoţi.

— Și ce folos ? Dacă nu se pricepe să-şi salveze propria-i viață înseamnă că nu ştie nimic ! Auzi ?! Să știi ce scrie într-o sută de cărţi și să nu te pricepi la lucrurile cele mai simple ! Așa ceva nici nu se poate ! și-l omorî pe Al Douăzecilea, pe cel pe care l-am numit Gallus. Căutînd prin cort, dădu de un sac plin cu manuscrise. Îl goli, despărți capul leșului de corp și-l vîrî înăuntru. Acum am aici conţinutul cărților despre care vorbeai și, rîzînd, dispăru în noapte împreună cu oamenii săi.

Iulius Caesar s-a pomenit într-o situaţie dificilă atunci cînd i s-a adus la cunoştință, peste numai cîteva minute, atentatul. Femeia neluată în seamă în întunericul cortului îi eliberă pe cei doi 'sclavi și aceștia se grăbiră să-i anunțe pe toţi cei întîlniţi în cale, în goana lor bezmetică prin tabără. Vestea se răspîndi cu iuţeală şi ar fi putut fi ușor interpretată drept un semn cît se poate de nefavorabil înaintea unei bătălii. Dar generalul era un geniu și în prevestiri : de cîte ori n-a reușit el să răstălmăcească și cele mai întunecate auspicii în momente plăcute zeilor, împotriva științei tuturor augurilor. Și întotdeauna a avut dreptate, evenimentele desfășurîndu-se după dorința sa, astfel încît, cu vremea, n-a existat nici o autoritate mai mare în materie — ceea ce spunea Caesar, aceea vedeau și prezicătorii. Poate acesta este motivul pentru care s-a despărțit atît de rece Caesar de Gallus :

„Probabil că n-a fost atît de înțelept pe cum l-am crezut cu toţii, de nu s-a putut apăra nici măcar cît un scalv — ar fi exclamat el în prezenţa mai multor martori *. Și, așa stînd lucrurile, continuă generalul, se poate a-

*) În această privință mai avem o mărturie : cea a lui Cicero, care, într-o scrisoare, îi relatează cu dezgust evenimentul lui Atticus : „Omul acesta (Caesar — nota scribului) l-a iubit pe Gallus doar atît timp cît îi semăna la chip și cît putea spera că

precia că zeii înșiși consideră că a sosit vremea acțiunii, după ce vorbele nu mai pot sluji la nimic." Caesar îi convinse și de data asta pe soldați, explicația era limpede și legiunile îi cîștigară și bătălia din ziua următoare.

Atitudinea lui Caesar la aflarea veștii morții lui Gallus ar fi fost de vină la pierderea atît de rapidă a numelui celui de Al Douăzecilea, susțin unii comentatori. Alții motivează același fenomen prin aceea că fiul Grifonului n-a lăsat în urmă nici opere originale, cu excepția acelui tratat despre criptare și nici n-a fondat o școală, ai cărei descendenți să se îngrijească de conservarea moștenirii sale. Dar ambele judecăți sînt pripite : Caesar s-a îngrijit de fiul lui Gallus, născut după asasinarea tatălui său, să beneficieze de o rentă însemnată și i-a asigurat și defunctului funeralii demne la Roma, funeralii la care a participat personal, dîndu-le o cu atît mai mare strălucire. Cu ocazia aceea ar fi rostit celebra frază : „Nu numai pentru un Scipio sau pentru un Pompei au murit fiii lor ; și pentru mine s-a născut un fiu pentru a muri !" E și o doză de vanitate în fraza aceasta, dar și o adaptare publică și fără dubii, chiar dacă postumă, a lui Gallus.

Nici a doua părere nu este justificată : cum poți să consideri „Catalogul universal" drept o operă insuficientă pentru a-i crea autorului ei un loc durabil în galeria marilor bărbați din istoria culturii, chit că este de bănuit că, în realitate, Gallus n-a făcut decît să inițieze lucrarea, dusă la capăt de mai multe generații de ucenici de ai săi ? Ceea ce dovedește, totodată, că a avut continuatori.

Al Douăzecilea a devenit un nume fără acoperire pentru cei mai mulți oameni ce-l aud rostit astăzi, chiar da-

---

oricine îl cunoaște pe tînăr va avea impresia că și el însuși este la fel de cult. În fond, ca de atîtea ori, Caesar n-a iubit decît iubindu-se pe sine."

Aceste rînduri ale lui Cicero au cîntărit mai greu în aprecierea ulterioară a atitudinii lui Caesar față de Gallus decît ar fi fost cazul.

că, pentru majoritatea dintre ei, rezonanța lui i se va părea vag cunoscută. Cîteodată o prea mare faimă își este suficientă sie însăși. Cel ce se bucură de ea se află pe buzele tuturor, despre el se colportează fraze ce și ele se devalorizează cu timpul, expresia în sine se deteriorează cu anii, asemenea unei statui din piatră tocindu-se sub munca vremurilor, semnificația, aparent cunoscută, își pierde originea. Rămîne un nume — cîteodată și el stricat — și o amintire ce nu mai are de ce se agăța. Asemenea lui Abșalom, Al Douăzecilea rătăcește prin istorie, neputînd nici muri de tot, dar nici trăi. Știința-i nesfîrșită îl urmează asemenea cozii unei comete, asemenea pletelor aceluiași Abșalom căutînd un copac stingher, în care să se încîlcească. Fiindcă doar așa, dacă îi va fi fixat locul, dacă se va determina limpede rolul lui Gallus în știință, numele lui își va găsi din nou un conținut, iar el își va afla, în sfîrșit, liniștea.

Multe sînt îndatoririle Celor O Sută...

AL DOUĂZECI ȘI UNULEA

— Postumus —

(46 î.e.n. — 16 e.n.)

DESPRE INCREDIBILA AMBIȚIE DE A NU AVEA AMBIȚII

La înmormîntarea lui Gallus, „jucăria preferată" a lui Caesar, „divinul Iulius" a anunțat că pruncul pe care urma să-l nască văduva defunctului se va bucura de o rentă viageră însemnată, demnă de urmașul unui erou al patriei. În cazul cînd acel copil va fi băiat, Caesar însuși se angaja să se ocupe de educația lui.

Și pruncul a fost, într-adevăr, băiat. Dar indiferent de importanta rentă, Al Douăzeci și unulea n-ar fi trebuit în nici un caz să poarte grija zilei de mîine. Mama sa, Aemilia, cu care l-a căsătorit dictatorul pe Gallus, provenea dintr-o veche familie aristocrată, printre străbunii ei numărîndu-se mai mulți consuli și generali celebri. Fratele mamei lui Postumus — cum a fost numit în mod firesc copilul născut după moartea tatălui său — era guvernator în Hispania, iar soțul surorii ei a fost acel Caius Aurelius Claudius care i-a pacificat de mai multe ori pe moesii și sciții mereu amenințători. Aemilia avea strămoși atît pe linie paternă, cît și pe cea maternă senatori, un unchi de-al ei, de pildă, era chiar la nașterea lui Postumus aedil curul. Însă, mai importante decît acestea, erau legăturile de sînge prin care se mîndrea a fi legată familia lui Postumus de „divinul Iulius" însuși. Știm de la Gallus că bunicul său, Ultimus, ar fi fost adoptat de către Marius, cel ce fusese căsătorit cu Iulia, mătușa directă a lui Caesar. Dar Postumus ar fi trebuit să calculeze îndelung relația exactă de rudenie în care se afla dictatorul, deoarece existau și fire pe linie maternă ce duceau la marele om. Acel amintit cumnat, prin soție,

al lui Gallus, Caius Aurelius Claudius, era, la rîndul lui, cumnat și cu Iulia Junior, măritată cu N. Attius Balbus, Iulia Junior nefind alta decît sora mai mică a lui Caesar și mama Attiei, cea ce-l va naște pe Octavianus Augustus. Și, în sfîrșit, Aemilia era și nepoata lui Piso Caesonius, tatăl Calpurniei, ultima soție a lui Caesar, deci verișoară cu ea. Iar L. Piso Caesonius a fost el însuși o figură importantă, ce s-a bucurat de cele mai mari onoruri, chiar dacă, învrăjbit cu Cicero, va fi acuzat pentru proasta administrare a Macedoniei. Și, deși n-a reușit să-i împace pe aristocrați cu Caesar, fiul său, L. Calpurnius Piso, fratele Calpurniei, va intra definitiv în grația imperatorilor, murind la optzeci de ani, după ce va fi fost consul, învingător al tracilor și prefect al Romei. Dar despre acest (și) sprijinitor al artiștilor vom mai avea destul timp să vorbim. Scribul n-a vrut să sublinieze decît că și singur acest ram al familiei lui Postumus ar fi fost îndeajuns pentru a-i deschide toate ușile, atît prin glorie cît și prin avere. (Ultimul vlăstar de seamă al acestei ramuri, L. Calpurnius P. Frugi Licinianus, va ajunge succesor desemnat la imperiu, adoptat fiind de Galba, înainte de a fi asasinat de Otho, împreună cu împăratul.)

Pe de altă parte, ne amintim că Al Douăzecilea „primise ca nevastă fiica unui rege vasal". De fapt, politica de căsătorii a lui Caesar era atît de complicată încît, de pildă, mama lui Postumus, descendenta unei familii romane atît de vechi, pe linie maternă, avea să fie socotită, datorită măritișului ei, regină orientală, iar soțul îi va fi considerat din clipa aceea el un aproape roman...

Toate astea ne arată că Postumus s-a născut sub o stea mai mult decît favorabilă nu numai pentru că a fost fericit cu asemenea strămoși, ci și fiindcă ai săi se vor bucura de cele mai înalte protecții și pe viitor, ceea ce, în vremuri atît de schimbătoare, nu le-a fost dat multor familii.

Dealtfel, din prima zi a vieții lui, toată lumea era încredințată că un copil, beneficiind de la naștere de astfel de atú-uri, este sortit celei mai mari cariere. De aceea a fost lingușit de mic, existînd un consens că un prunc fericit de atenția neobișnuită a lui Caesar va fi adoptat

pînă la urmă de dictator și, lăudîndu-l pe micul Postumus, se invedera favoarea „divinului Iulius". După moartea lui Caesar, s-a răspîndit un zvon, conform căruia auspiciile desemnau copilul drept continuator în fapte al strălucitului dispărut. Se spunea chiar că, aflînd despre aceste prevestiri, băiatul ar fi fost de două ori atacat din însărcinarea unor rivali prezumtivi, prima dată reușind să întoarcă lovitura libertului angajat să-l ucidă, a doua oară refuzînd asasinii în ultima clipă să omoare un copil atît de frumos. Cu timpul, s-a așternut uitarea peste acele preziceri sau poate că, prevăzătoare, însăși Aemilia a avut grijă să le atenueze. Totuși, peste ani, Augustus avea să-și amintească de nenumărate ori de vechile povești și, mai în glumă, mai în serios, îl va tachina cu ele pe cel despre care s-a spus că ar fi fost adevăratul predestinat carierei sale. Și doar simpatia de neînțeles a Liviei față de Postumus, îl va feri pe acesta de mari neplăceri, multe dintre ele meritate.

Aemilia mai avea un motiv pentru a fi îngrijorată în privința fiului ei : nu care cumva sănătatea șubredă a lui Gallus să se fi transmis și pruncului. Dar nu exista nici un semn rău prevestitor : Postumus moștenise vitalitatea Grifonului și energia bărbaților din stirpea mamei. Creștea mai înalt decît era firesc, avea o poftă de mîncare devenită cu timpul lăcomie, își cultiva de mic cu grijă trupul, ajungînd celebru de copil pentru aptitudinile sale atletice. Și din nou grija Aemiliei de a nu crea prea multe adversități inutile a înăbușit din fașă și legendele ce au început să se nască și în legătură cu acele calități ale personajului.

Postumus, chiar dacă ar fi nutrit ambiții de parvenire, se spunea, s-a născut prea tîrziu pentru a se amesteca în luptele politice care au dus la instaurarea imperiului. Cu 17 ani mai tînăr decît Octavianus, el era încă departe de vîrsta necesară pentru a îmbrăca toga virilă atunci cînd acesta, eliminîndu-și pe rînd adversarii, punea treptat mîna pe întreaga putere. Iar în luna ianuarie a anului 27 î.e.n., cînd Augustus lua imperiul, Postumus se afla în Grecia pentru a-și termina studiile și nici prin gînd nu-i trecea să se ocupe de politică. Poate că repul-

sia față de lupta pentru putere i-a fost creată prin strădanii sistematice de către Aemilia, de frică să nu fie și el o victimă a rivalităților, deși mai tîrziu, aducîndu-și cineva aminte de Gallus, s-a răspîndit credința că Postumus nu este interesat de titluri, moștenind aversiunea pentru ele de la tatăl său. La toate astea trebuie, însă, adăugați cel puțin încă doi factori : pe de o parte lingușelile și consensul unanim timpuriu cum că orice magistratură abia îl așteaptă l-au făcut să nu pună mare preț pe un lucru atît de firesc, pe de altă parte, firea-i frivolă și superficială îl împiedica să depună eforturi în direcția unei cariere ce i-ar fi absorbit energiile și l-ar fi obligat să renunțe la numeroasele plăceri de care nu se mai putea lipsi. În accepțiunea lui, puterea era un lucru subînțeles, pentru care — a trăit mereu cu impresia — doar trebuia să întindă mîna, pe cîtă vreme viața e scurtă și tinerețea și mai scurtă, iar bucuriile îngăduite la un moment-dat nu mai sînt posibile mai tîrziu.

Este greu de spus cu ce s-a ocupat frumosul june în Grecia. Cei doi ani obișnuiți pentru studiu nu și i-a petrecut doar prin biblioteci și în preajma filosofilor vremii. Însă nici de tot nu se poate spune că ar fi ocolit preocupările intelectuale deoarece — și asta vor trebui s-o recunoas- mai tîrziu și cei mai înfocați critici ai săi — s-a întors la Roma cu o cultură apreciabilă și, chiar dacă n-a dat dovadă de cunoștințe prea profunde, putea conversa cu ușurință despre orice subiect. El însuși afirma, peste ani, că a fost nevoit să-și ascundă fața în cărți pentru a nu fi asaltat prea supărător de către athenieni, care vedeau în el un nou Alcibiade. („Noul Alcibiade !“ Iată, din Grecia a revenit cu acel cognomen pe lîngă numele lui, dar s-a văzut obligat să-l părăsească repede fiindcă stîrnea zîmbete. Asta l-a învățat, pentru viitor, că orice trăznaie va face, pentru a avea succes cu ea este preferabil ca isprava să fie originală.) După o mărturie a unui contemporan de-al său, el ar fi afirmat că a plecat la Athena nu numai pentru că așa-i cerea rangul, ci și pentru a scăpa de o logodnă ce i-a fost impusă de copil și care nu-l interesa defel.

Cert este că Postumus a știut să împletească de timpuriu plăcutul cu utilul: ceea ce nu-i plăcea nu făcea, deviză de care s-a ținut toată viața. La Athena n-a învățat numai retorică și comentarii asupra marilor filosofi morți de cine știe cînd. Nici de stoicism nu s-a arătat prea încîntat, preferînd lecțiile unui cinic întîrziat, figură unică a acelor vremuri și care, pe deasupra, mai era și femeie. Popeea provenea de undeva din Orient, numele ei adevărat era greu de pronunțat pentru greci. Ea era mîndră de o obîrșie — adevărată sau falsă — foarte nobilă din țara de unde a fost adusă și confabula cu plăcere pe această temă. Cu tot discursul cinic, ce-l emitea zilnic pe lîngă templul lui Hercule, îi plăcea să fie numită „prințesă“ și nu refuza nici un semn de curtoazie din partea ascultătorilor. Gurile rele — și în special filosofii gravi și cu barba albă — pretindeau că nu e decît fiica unui sclav proaspăt eliberat și că toată povestea cu Orientul era cea mai sfruntată născocire. De altfel, pe cît de strălucitoare la apogeul ei, pe atît a fost cariera Popeeii de scurtă. La puțin timp după întoarcerea lui Postumus la Roma, femeia-filosof a trebuit să fugă pe furiș din Athena pentru a nu se expune celor mai mari neplăceri în urma acuzelor grave ce i se aduceau. Nu era pentru prima oară că era învinuită de delicte majore, dar „Noul Alcibiade“ reușise să-i cumpere de fiecare dată pe sicofanți. Cînd, peste mai mulți ani, Popeea va veni și ea la Roma, Postumus va evita s-o întîlnească, afirmînd că *nu tot ceea ce este onorabil în Grecia este de dorit și la Roma.** Aserțiune ciudată în gura sa, el îngăduindu-și oriunde orice, însă tipică pentru modul lui de a se exprima. La fel, cum se spune, ar fi părăsit ostentativ o societate doar fiindcă ar fi afirmat cineva că acea Popeea nu este decît o simplă curtezană, una dintre multele femei inteligente și culte ce bîntuiau, ca o molimă, metropola.

— Popeea este mult mai mult decît atît, ar fi zis, sculîndu-se de pe patul oaspetelui de onoare și părăsind pe-

* Fraza a devenit o maximă rostită adesea de contemporani și urmași, deși i s-a pierdut repede obîrșia.

trecerea, cu toate că refuza și în continuare s-o primească pe fosta-i profesoară.

Deși pretindea că a trebuit să-și ascundă multă vreme fața printre cărți, Al Douăzeci și unulea a preferat dintotdeauna să-și menajeze ochii, agonisind învățătura prin audierea maeștrilor sau participînd la discuții elevate. O memorie bună îl ajuta în felul acesta să rețină mult mai mult decît din niște lecturi superficiale și inevitabil scurte, fiindu-i imposibil să-și strunească atenția chiar și doar cîteva minute asupra temelor înalte despre care citea. Într-o conversație, lucrurile se petreceau cu totul altfel, putea să devieze subiectul spre implicații mai omenești și mai plăcute, iar dintr-un discurs avea deviza că nu trebuie să rețină mai mult de o singură afirmație. Conform acestui principiu, urmărea doar cîteva clipe logica unui vorbitor, dar cu o singură idee învățată reușea să-și îmbogățească un fond de cunoștințe ce astfel creștea încet dar sigur. Acea unică frază nu numai că nu mai era uitată niciodată, însă mai era întoarsă în liniște pe toate fețele de către Postumus vreme de o zi întreagă. Cînd o folosea la rîndul lui, știa cu precizie ce spune și era în stare să încînte filosofii adevărați, reproducînd în literă și în spirit o anumită asertiune. Refuzînd apoi să părăsească strîmtul domeniu atins, putea da impresia unei bune cunoașteri a întregului domeniu în discuție.

După moda vremii, încerca să scrie și el cîte ceva: Pentru tragedie nu avea suficientă răbdare, deși pretindea că lucrează cu sîrg la o piesă despre regele Numa. Se povestește că, aflînd despre acest lucru, a început și Augustus să lucreze la o tragedie, „Ajax". Împăratul ar fi afirmat că dacă Pierde-Vară este în stare să-și ordoneze ideile pe parcursul a cîtorva sute (sau mii) de versuri, înseamnă că încercarea nici nu este atît de dificilă. Dar s-au înșelat amîndoi, și Postumus și cezarul : ultimul avea să se muncească ani și ani cu „Ajax", pentru a distruge pînă la urmă opera neterminată și convingîndu-se că n-are chemare pentru o asemenea încercare, în timp ce Postumus, beneficiind de infinit mai mult timp de risipit, adăuga noi fragmente la „Numa" și nu se sfia să se laude în public că a terminat, o dată la... zece ani un

nou episod. Iar tragedia se tot umfla și devenea un monstru lipsit de unitate și chiar de noimă. Pentru că, scriind din an în paște cîteva versuri, de multe ori scînteietoare prin vervă și ironie, autorul ignora cu totul acțiunea și personajele, încît între un fragment și altul nu exista adesea nici o legătură nici prin intrigă, nici prin eroi. Spre sfîrșitul vieții, cînd s-a adunat foarte mult material, Postumus era convins că asamblarea este un fleac, odată versurile existînd — și încă într-o calitate și cantitate atît de apreciabile, nemaifiind nici o problemă constituirea totului. Și-a umplut cîteva zile ploioase de cruntă indispoziție cu această treabă, dar pe măsură ce întindea pe jos, pe mozaicul din camera sa de lucru, foile disparate, vedea că este în posesia tot mai multor fragmente strălucite — pe care nu-l lăsa inima să le omită, însă care nu aveau vreo legătură cu subiectul propriu-zis. După ce, la început, i-a distras gîndurile negre, activitatea aceasta a început să-l calce pe nervi și sfîrși prin a-i porunci unuia dintre cei doi secretari ai săi să se ocupe în continuare de asamblarea părților piesei.

— Este o nimica toată ce-ți cer, îl consolă el pe sclavul dezorientat. Tu nu trebuie decît să pui unul după altul fiecare episod, avînd doar grijă să nu strici acțiunea !

Iar cînd, după cîteva zile, secretarul îl rugă să-i povestească Postumus însuși respectiva acțiune, ca s-o poată el urmări mai bine în intențiile autorului, Al Douăzeci și unulea îi îngăimă ceva ce nu era lipsit de măreție, doar că lipsea cu desăvîrșire dintre fragmentele existente. Pînă la urmă nefericitul colaborator fu declarat incapabil — spre marea lui satisfacție — și înlocuit în această sarcină de onoare cu celălalt secretar. Omologul lui nu-și făcu multe scrupule și luă rînd pe rînd toate episoadele, așezîndu-le într-o succesiune mai mult sau mai puțin întîmplătoare. (Azi s-ar numi „textualism“ sau cine știe cum altfel această scriere ciudată, dar anticii țineau mult mai vîrtos la canoane și n-au știut să depisteze revoluția în stil și nici să savureze un alt fel de tragedie decît erau ei obișnuiți să primească. Cel dintîi conștient de insucces a devenit Postumus însuși : la o primă inten-

ție a unei lecturi publice integrale a tragediei, eveniment ce s-a constituit ca un moment cu adevărat important, așteptat de lumea cultă a Romei, autorul a sistat audiția după vreo două ore, simțind eșecul total. Pretextă, așadar, că soția îi e foarte bolnavă și că tocmai făcuse o criză și amînă continuarea pentru o altă dată, avînd însă grijă să n-o mai reia niciodată. În felul acesta uriașa nedumerire a ascultătorilor nu putea să se finalizeze într-un verdict definitiv, mai ales că autorul le-a povestit că nu le-a prezentat decît începutul lui „Numa", că, deci, lunga aglomerare de versuri spirituale și aserțiuni inteligente nu se voia decît punerea în temă, urmînd ca tragedia în sine, precum și acțiunea cutremurătoare să se declanșeze de abia începînd din punctul în care a fost întreruptă citirea.) Inexistenta tragedie s-a constituit într-un subiect de discuție în cetate și a fost citată și de unii autori. Doar că tragedia „Numa", operă a lui Postumus, n-a fost audiată, citită sau vizionată niciodată de nimeni.

Ne-au rămas, în schimb, fragmentele unor culegeri de maxime și de epigrame — pe care le scria în baie. (Este ciudat cum Augustus, cel ce-l disprețuia atît de mult încît nici măcar nu-l putea lua în serios în lucrurile cu adevărat majore, era totuși, în subconștient, mereu incitat de Postumus. După ce s-a apucat de „Ajax" numai pentru a-și demonstra că Pierde-Vară nu este în nici o privință mai capabil decît el, s-a obișnuit să scrie la rîndu-i, tot în baie, numeroase epigrame, pe care le citea apoi cu plăcere, încă „proaspete", familiei și apropiaților.) A mai existat și un volum extrem de eterogen de scrisori... ce i-au fost adresate cu diferite prilejuri lui Postumus, scrisori ordonate de același secretar ce a pus într-o succesiune oarecare și fragmentele tragediei. Și, în fine, cele două încercări, „Despre memorie" și „Despre insulele lumii", nu reprezintă, mai mult ca sigur, decît firave schițe, îngroșate și lungite de o mînă străină, probabil din nou de aceeași ca și în cazul redactării celorlalte scrieri ale celui de Al Douăzeci și unulea. În afară de aceste lucrări, se spune că ar fi compus și un discurs împotriva unui oarecare Flavius Porcius Flocca,

cu care nu se știe din ce pricini s-a certat și căruia încerca să-i demonstreze cît de exemplară este viața sa, a lui C. Gallus Postumus.

Păcat, într-adevăr, că nu s-a păstrat această din urmă scriere. Pe de o parte este de presupus că măcar ea să fi fost dusă la capăt de către semnatarul ei, fiind vorba despre un lucru conceput în virtutea unui sentiment puternic. Dar mai importantă ar fi fost cunoașterea prin operă a acelui om fără biografie. (Ajunși aici, scribul simte nevoia să-și exprime o nedumerire : realizează un om mai multe în viață pe măsură ce traiul îi este mai liniar sau marile înfăptuiri sînt cele ce ascund restul biografiei ? Ce misiune ingrată pentru un scenarist să scrie „viața lui Beethoven" ! Îl va așeza înaintea pianului și iarăși înaintea pianului și va născoci tot felul de intrigi cu totul neesențiale în traiul compozitorului pentru a țese o „acțiune". Sau se va baza pe niște actori excepționali și pe masiva ilustrație muzicală. Dar cel ce ar trebui să întocmească textul unui film despre viața lui Immanuel Kant ? Se poate spune cu toată seriozitatea că, de pildă, Casanova a avut parte de o existență mai plină decît gînditorul de la Königsberg ? Iată, în funcție de modul cum privim lucrurile, vom aprecia și trecerea lui Postumus drept bogată în evenimente sau lipsită de orice conținut.)

Al Douăzeci și unulea și-a trăit din plin traiul. (Dar scribul nu este nici acum în clar cu semnificația acestei afirmații și nu face decît să redea o caracterizare esențială de epocă a personajului.) A făcut întotdeauna, se afirmă, numai ce a vrut și s-a numărat printre puținii oameni care s-au putut ține de un asemenea program. Iar cînd n-a mai vrut, s-a tras concluzia, n-a mai trăit. Însă minunea cea mai mare a constituit-o faptul că, spre deosebire de alți oameni tînjind după un asemenea mod de existență, el n-a trebuit să renunțe niciodată la nimic și, deși avea numeroase pofte, și le putea satisface în mod firesc. În contrast cu un strămoș uitat, Postumus n-a trăit lipsit de obiecte și nu s-a limitat la o viață mizeră. El nici n-ar fi înțeles o asemenea opțiune și ar fi

rîs cu poftă dacă i s-ar fi explicat că n-a fost o simplă legendă povestea cu butoiul lui Diogene din Sinope.

— Să faci ce vrei, renunțînd la tot ce este plăcere este un paradox bun pentru disputele filosofice. Să faci ce vrei, dar să vrei cu adevărat tot ce-ți poate oferi viața, iată autentica artă, ne spune el dintr-una dintre maximele din cărțile sale.

După întoarcerea din Grecia, Postumus a plecat să-și îndeplinească datoria față de patrie. Însă în urma bătăliei de la Actium — cînd fiul lui Gallus avusese abia cincisprezece ani —, templul lui Janus a stat mai mult închis. Niciodată în istoria Romei n-au existat atîtea perioade de pace și, într-adevăr, la vremea campaniilor lui Postumus, Roma n-a mai fost implicată în războaie adevărate. La început a fost trimis în Gallia, sub comanda lui F. Lucretius Cotta și foarte în curînd, ivindu-se un loc liber de comandant de legiune, a plecat în această calitate pe Rin. Statura lui neobișnuită și energia-i debordantă l-au făcut repede plăcut soldaților. Organiza dese jocuri atletice și întreceri de tot soiul și pînă la urmă nimeni nu se plictisea în preajma sa. Rarele incursiuni ale triburilor de germani erau privite, mai nou, tot ca niște provocări la asemenea concursuri și nu o dată cei ce se remarcau în luptă erau răsplătiți de comandant identic cu învingătorii întrecerilor hipice organizate cu o zi înainte. Pe de altă parte, misiunile de pedepsire ale unor populații răsculate se terminau în orgii nesfîrșite, trofeele cele mai disputate fiind femeile cele mai frumoase ale celor pacificați. Postumus însuși participa adesea în primele rînduri atît la jocurile organizate de el, cît și la rarele lupte adevărate, însă viața din tabără îl plictisi mai repede decît s-ar fi așteptat. Lipsa de confort, serile lungi și nesfîrșitele jocuri de zaruri, absența unui rafinament real în discuții îl făceau tot mai mult să ducă dorul Romei. Degeaba punea să i se aducă în casă mobila cea mai scumpă, degeaba căra după el șase bucătari specializați — în afara numeroaselor ajutoare ale acestora —, degeaba îi soseau zilnic diferite trufandale, mesele n-aveau cum să fie la nivelul celor din metropolă, iar vinurile, în cantități mari, nu se puteau con-

erva ca acasă. După o vreme, începu să ducă şi lipsa tului femeilor din Roma sau chiar şi a celor cunoscute în Grecia. După ce s-a săturat de noutatea vieţii de tabără, totul i s-a părut, în regiunea pe care o păzea, prea sălbatic, prea brut, prea puţin subtil. Spre deosebire de tipul de Pierde-Vară omnipotent al timpurilor moderne, cel pe care-l vedem şi astăzi înfoindu-se de plăcere la sentimentul că este — şi este ! — invidiat de atîţia concetăţeni mai puţin dibaci sau mai puţin lichele (în fapte, nu şi în spirit), romanul avea spleen.

Oşteni bronzaţi priveau cu uimire la interiorul cortului comandantului : mobila cea mai fină era instalată pe covoare aduse din Orient, arme de argint şi de bronz ornau pereţii, statui de marmură străjuiau din semiîntuneric. Paturile aveau picioare subţiri, terminate în gheare de leu, asortîndu-se cu mesele cu tăblii masive, uimitoare prin faptul că reuşeau să stea în echilibru pe nişte coloane subţiri şi contorsionate în sculpturi savante. Totul părea străin pentru bătrînii veterani, pînă şi mirosul degajat de plantele exotice, plantate în vase uriaşe cu desene tremurătoare, animate de lumina neliniştită a făcliilor.

În clipa cînd a devenit conştient că-i ajunge acest trai, Postumus a hotărît să revină acasă. Dar să-şi părăsească postul nu putea, deşi a scris cîteva epistole sfîşietoare către cele mai influente personaje din capitală. Ştim asta din răspunsurile păstrate în colecţia de scrisori, de unde aflăm că i se promitea punerea în funcţiune a complicate rotiţe pentru a-l aduce îndărăt. Dar fiindcă dorinţele lui trebuiau să se îndeplinească pe loc, Postumus s-a îmbolnăvit subit pentru întîia şi ultima oară în viaţa lui. Îi înţepenise tot corpul, medicii pretindeau că a fost muşcat de un şarpe şi prevesteau cele mai grele chinuri înaintea unui sfîrşit iminent. Doar că, în pofida prognosticului sumbru, profitînd de o nouă incursiune a cimbrilor, Al Douăzeci şi unulea se făcu brusc bine şi porni în fruntea legiunii sale în urmărirea duşmanilor. Nu se mulţumi cu atît, ci intră adînc în fruntariile inamice, cucerind vaste teritorii. Asta nu i-a convenit comandantului său, însărcinat cu ordine severe să nu mai

ocupe noi pămînturi, ci să se mulţumească să păstreze liniştea la graniţă. Acum Lucretius Cotta a devenit cel ce se grăbea să scape cît mai repede de el şi-l trimise cu o misiune urgentă către Senat. Şi chiar dacă era cu totul neobişnuit ca un comandant de legiune să primească o asemenea însărcinare, Postumus nu se minună prea tare de amănunt şi nici la Roma nu se găsi nimeni să comenteze faptul. Cert este că fiul lui Gallus reveni bronzat şi cu o aureolă de veteran şi că toate astea n-au făcut decît să-i sporească renumele.

Quid nunc? Şi acum? Dar mai departe?

Postumus nu s-a mai întors în tabără şi n-a mai îmbrăcat niciodată haine militare. Cimbrii reprezentaseră odată o ameninţare atît de groaznică, încît lumea mai trăia încă sub impresia că Al Douăzeci şi unulea ar fi oprit un duşman puternic. Imaginea femeilor-preot ucigîndu-i pe bărbaţii ce nu luptau cu vitejie, omorîndu-şi propriii prunci înainte de a se sunucide mai dăinuia prea puternic şi Postumus avea din plin de profitat de pe urma ei. Toată lumea se aştepta să intre în politică, să adere la o formaţiune sau alta. Şi pentru că nici acest lucru nu se întîmpla, a devenit în curînd suspect pentru întreaga cetate. *Cînd ai toate alternativele, decizia înseamnă o infinită renunţare.*

— Tu n-ai ambiţii? îl sonda ba unul ba altul.

— Ba da, răspundea, una singură: aceea de a trăi pînă la capăt. De a nu mă pregăti tot timpul pentru o clipă ipotetică, ce poate că nici n-o să vină vreodată, şi de a nu lăsa nimic în urma mea, nimic ce m-ar ţine cine ştie cît între două lumi. Să trăiesc cu adevărat şi să mor cu adevărat!

Un asemenea răspuns era mult prea complicat pentru cei mai mulţi binevoitori şi aceştia îşi manifestau peste tot nedumerirea. Pînă la împărat.

Cei ce insistau, amăgindu-l cu o slujbă, se pomeneau de fiecare dată refuzaţi cu aceeaşi frază:

— Ce deosebire este între un rang de guvernator (sau de general, sau de edil, în funcţie de ceea ce i se sugera) şi cel de stăpîn în casa ta? *Ce deosebire este între un*

Augustus guvernînd și un Augustus jucînd zaruri? Și, deși această din urmă frază a făcut carieră și a fost des citată în literatură, ea n-a reușit să-i liniștească pe contemporani în privința intențiilor de viață ale autorului ei.

Ca să risipească susceptibilitățile, care i-au ajuns și lui la urechi, a decis ca, asemenea acelui Atticus, despre care am mai pomenit, să se autoexileze. Divorță de prima-i soție (fiică dintr-o veche stirpe aristocrată intrată în conflict cu Octavian, fiind în perioada războaielor civile de partea lui Antoniu) și se căsători cu o femeie din Brundisium, dintr-un neam mai puțin glorios, o familie nou îmbogățită, o familie dintre acelea ce au fost urîte întotdeauna și pretutindeni din pricina averilor proaspete imense pe care au știut să și le agonisească. Astfel a devenit însă clar că pe Postumus îl interesau în primul rînd banii și abia în ultimul rînd relațiile politice. Unii acceptară și atît și clasară cazul.

Urmă, așadar, acel autoexil. Numai că Postumus n-avea tenacitatea lui Atticus și mirajul Romei era prea mare pentru el. Cutreieră o vreme Orientul, își cumpără ici-colo cîte o casă cu gîndul de a se stabili cel puțin pentru o vreme, dar abia instalat se plictisea de micile capitale și pleca mai departe.

Cel mai mult, se pare, ar fi rezistat la Petra. Tributară Romei de pe vremea lui Pompei, capitala nabatheilor părea să provină dintr-un basm al răsăritului. Nenumăratele legende țesute în jurul Petrei, una mai fantastică decît cealaltă, erau întrecute de realitate. Clădirile somptuoase și templele se înălțau pe lîngă miile de corturi și locuințe săpate direct în stîncă — spunîndu-se că odată cu moartea locatarului ar fi fost înfundate, devenind mormîntul fostului stăpîn. (Dar ce se întîmpla atunci cu familia? Era și ea îngropată împreună cu tatăl decedat? Puțin probabil, chiar imposibil prin prisma perpetuării populației, însă Postumus nu punea întrebări, fiind obișnuit să primească răspunsuri și mai ciudate.)

Plimbîndu-se seara pe strada largă ce urca dinspre Marea Roșie, avea de multe ori impresia că se află la milioane de stadii depărtare de Roma, poate pe una din-

tre stelele ce păleau la lumina nenumăratelor torțe ce împodobeau noaptea orașul.

Petra era bogată și mîndră, dar tot ce se povestea despre ea era diferit de adevăr deoarece orașul însuși făcea parte din altă realitate. Pentru o vreme existența nu era decît aventură în aventură : prestigiul de cetățean roman îi conferea lui Postumus toate onorurile posibile, iar faima că făcea parte din familia imperială — lumea fiind acolo încredințată că Al Douăzeci și unulea era fiul natural al „divinului Iulius Caesar“ — îi dădea posibilitatea să-și îndeplinească orice vis. Doar că visele lui erau greu de înțeles pentru localnici, iar așteptările lor nu ajungeau pînă la el.

Își cumpără o casă, însă cînd vru să-i dea banii fostului stăpîn, acesta se supără de-a binelea.

— E timp, îl tot amîna, e timp...

— Și dacă mor și nu-ți plătesc ?

— Dacă mori, bănuiesc că nu vei duce casa cu dumneata.

— Și dacă fug ?

— Nici atunci nu vei duce casa cu dumneata... E foarte plăcut să știi că ai datornic un roman. Omul îl privea cu ochi șireți, iar Postumus avea impresia că dacă i-ar fi cerut, vînzătorul i-ar fi dat cu plăcere și prețul casei pe deasupra, numai pentru că știa că tot orașul îl invidiază că a ajuns în relații strînse cu fiul celui mai puternic împărat al lumii.

Așa că Al Douăzeci și unulea începu să profite : ceru mobila cea mai fină și cel mai rafinat sculptată și nu trebui să achite nici pentru ea nimic. Urmară decorațiunile, tot felul de sculpturi grecești, dar și altele bizare, bărbați cu pomeții obrajilor proeminenți și cu ochii crăpați, femei în poziții nerușinate, animale și păsări necunoscute. Apoi apărură oglinzile de metal, limpezi ca apa cea mai curată a unui lac de munte imediat după răsăritul soarelui, altele imense, încît te puteai vedea în ele cu totul, înrămate în lemn de Liban incrustat cu pietre prețioase. Postumus nu făcea decît să-și pună imaginația la încercare în basmul pe care-l trăia : ajungea să-și exteriorizeze gîndurile pentru ca un sclav de-al ciudatului său

creditor să transmită mai departe dorința și peste o oră sau peste o lună obiectul apărea aievea în vila sa. Pînă și pești din marea de lîngă Thule primi într-o seară la cină și țesături din Gallia, aducîndu-i aminte de un oraș al cărui nume l-a uitat de mult și pe care-l cucerise în joacă, pe vremea cît fusese soldat.

Casa era astfel așezată încît de pe terasă puteai privi direct în imensul amfiteatru în întregime săpat în stîncă. Întins pe un pat, Postumus admira spectacole și jocuri asemănătoare și totuși diferite de cele văzute pînă atunci. Iar cînd se plictisea, fără a trebui măcar să-și schimbe poziția, neobservat de afară, putea să treacă la alte și alte preocupări. Legile morale diferite îi îngăduiau desfătări nesfîrșite, dar aventurile realizate prea lesne, chiar dacă se petreceau după un fast oriental, îl plictisiră la fel de repede ca și cele cu barbarele din taberele de pe Rin. Totul ajungea să-i fie prea de ajuns și deoarece știa că niciunde și nicicînd nu va mai putea trăi astfel, amîna, pe cît îi permitea temperamentul, plecarea. Îl frecventă o vreme pe regele local, încîntat și acesta să-i satisfacă toate poftele, apoi își deschise casa pentru oricine voia să vină și se distră un timp, instaurînd o etichetă abracadabrantă la cinele aiurite pe care le dădea. Dar orice făcea, toată lumea se grăbea să-i intre în joc cu cea mai mare seriozitate și nu proclamă o regulă suficient de tîmpită care să nu fie imediat acceptată cu entuziasm. Romanul uriaș, Postumus avînd peste doi metri, le impunea localnicilor și prin propriul exemplu, fiind în stare să mănînce cît cinci de-ai lor, mereu preocupat de calitatea felurilor și de varietatea sortimentelor.

Și, cum petrecerile deveniseră tot mai lungi, Postumus aducea și recitatori, cîntăreți și dansatoare, îmblînzitori de animale și luptători, pugiliști și fachiri. Pe urmă au început să sosească poeți și filosofi din Asia Mică, mai tîrziu din insulele grecești și încetul cu încetul a luat ființă la Petra o colonie a artiștilor și gînditorilor.

„Regele Numa s-a mutat la Petra“, glumea Augustus, auzind de „curtea“ lui Postumus din Nabathea. „Dar

roca-i lucioasă, nu uita să adauge de fiecare dată împăratul și nu puțini și-au rupt oasele căzînd de pe ea !“ Vorbe cu două înțelesuri întrucît în limba greacă Petra însemna „stîncă“.

Augustus era prudent : un om apt să sucească mințile unei populații îndepărtate și care se mai dădea pe deasupra și drept fiul natural al lui Iulius Caesar nu trebuia scăpt de sub ochi.

Așa că în Nabathea au apărut și numeroși trimiși secreți de-ai împăratului, oameni de încredere ce nu vedeau nici un impediment în a-l spiona mai bine pe Postumus în casa acestuia și în timpul celebrelor festine. Festine tot mai dese și tot mai de pomină, deși amfitrionul părea pe zi ce trecea mai absent. Doar în timp ce mînca se mai înflăcăra și, cum felurile erau multe, îmbinîndu-se bucătăria romană cu cea orientală, spre miezul nopții, atunci cînd toată lumea începea să se moleșească de prea mult înfulecat, dar în special din pricina acelui vin *delibonio* vechi, apărînd în noi și noi cantități, spre miezul nopții gazda domina din plin întreaga adunare prin energie și luciditate. Atunci se organizau jocuri de noroc și loterii cu mize deșuchiate, iar terenul era înșelător pentru proaspeții sosiți din Roma deoarece moravurile îngăduitoare din partea locului își aveau excepțiile lor și cine nu le cunoștea făcea mai bine să fie prudent pînă le învăța ; la ora aceea băutura modifica pînă și comportamentul invitaților din Petra, făcîndu-i în stare de a uita că e roman cel ce i-a jignit în vreun fel anume. Astfel s-a ajuns la incidente sîngeroase și moartea a doi tineri cavaleri din Roma i-a fost adusă la cunoștință și împăratului. Care a găsit pretextul bun și l-a trimis pe Agrippa să potolească lucrurile și să i-l aducă pe inițiatorul lor. Viu sau mort.

Însă înainte de a-și putea îndeplini misiunea apropiatul cezarului, Postumus puse de la sine capăt atît petrecerilor din casa lui, cît și șederii sale la Petra. În afară de vinuri vechi, de cărți rare, de trufe din Piemonte, de stridii, de prepelițe, de pești din mările Indiei și de fructe de mare din celelalte mări calde ale Sudului, în afară de busturi și statui, oamenii se grăbeau să sosească

într-o procesiune nesfîrșită și cu alte daruri pentru fiul „divinului Iulius“. Devenise un obicei acesta și negreșit că spionii lui Augustus raportau la Roma și respectivul aspect : că micul stăpîn local primea tot ce i se aducea și că o făcea cu cea mai mare naturalețe. Printre altele, s-a răspîndit vestea că îi plac și pietrele cu inscripții vechi. Însă, într-o zi, aruncîndu-și privirea peste mulțimea de pietre tombale adunate alături de alte înscrisuri arhaice într-o anumită încăpere a vilei, retrăi brusc o scenă de pe vremuri cînd, copil fiind intră odată într-o cameră plină de asemenea lucruri în casa de la Roma, nimerind peste faimoasa colecție a tatălui său, despre care dascălul grec îi vorbea de fiecare dată cu atîta pietate. Numai că Aemilia nu știa să prețuiască astfel de obiecte și era bucuroasă cînd putea să-i facă o bucurie mai specială unei cunoștințe, dăruindu-i două-trei blocuri cu inscripții sau plăci însemnate cu scrieri necunoscute. Sclavul lui Gallus, cel însărcinat cu îngrijirea colecției, un om instruit din Alexandria, suferea cumplit la destrămarea comorilor, la care ținea la fel de mult ca și defunctul său stăpîn. Dar n-avea ce-i face și se bucura măcar atunci cînd știa că o piesă oarecare nimerea în mîinile altui cunoscător și nu printre stivele de bunuri ale unui burtă-verde nou îmbogățit. Neavînd cui se plînge, sclavul își spuse păsul copilului nimerit întîmplător în încăpere. Pe vremea aceea Postumus dădu din umeri, pentru el blocurile de marmură nefiind altceva decît greutăți bune de ridicat pentru a-ți demonstra puterea mușchilor. Acum, însă, își aduse aminte de toate astea și, rememorînd scena în care mama sa se dispersa atît de ușor de lucrurile scumpe inimii lui Gallus, Al Douăzeci și unulea își spunea că rocile acelea îl distrugeau definitiv și pe tatăl său, de parcă odată cu împrăștierea lor s-ar fi risipit și cenușa defunctului în cele patru zări. Cum pot să nu mai aibă nici o valoare bucuria și speranțele unui om, tot ce a adunat cu atîta trudă ani și ani de zile ? Nimic nu e altceva decît zădărnicie, a început să filozofeze zdrahonul plin de viață, totul n-are nici un rost, lucrurile adunate o viață nu dăinuie nici ele mai mult decît zilele colecționarului. În ceea ce-l pri-

veşte, el, Postumus, nu mai are nevoie de asemenea obiecte şi în nici un caz nu mai doreşte să le aibă la Petra. Dacă le-ar lua, ar trebui să se gîndească mereu că va fi înmormîntat îndărătul lor, asemenea localnicilor în grotele în care locuiseră în timpul vieţii, iar pietrele, la rîndu-le, găsindu-şi alt stăpîn, părăsindu-l, îi vor lua şi inscripţia de la căpătîi. Să plece, simţea, să plece cît mai repede din oraşul acela de stîncă, care pînă la urmă te înghite cu totul, te înmormîntează în piatră.

— „*Nascentes morimur*", a spus Manilius, „murim cînd ne naştem". Dar cît de lung e acest proces...

Luă decizia seara şi a doua zi dispăru cu doar cîţiva însoţitori, lăsîndu-şi administratorul să se ocupe de expedierea bunurilor şi de achitarea datoriilor. (Administratorul acesta, un fost sclav, eliberat încă de Gallus, avu mult de furcă în săptămînile următoare. Creditorii nabatheі apărură ca din pămînt, unul după altul, fiecare amintindu-şi pe neaşteptate că a dat ceva ce nu i-a fost încă plătit. Iar cînd administratorul încerca să achite datoriile, creditorii zîmbeau şiret şi refuzau banii, cerînd, în schimb, chitanţe pentru nişte sume pe care reprezentantul romanului nu le putea confirma şi pentru care nici nu era împuternicit. Atunci au început să-i facă tot felul de şicane, mai ales în privinţa expedierilor şi deşi administratorul nu întîmpina niciodată nici un refuz făţiş, lucrurile rămîneau pe loc şi fiecare gest se oprea din acţiune. Timpul însuşi parcă murise. Probabil că acei arabi elenizaţi l-ar fi menţinut pe bietul libert în această vrajă împietrită, dacă într-o frumoasă dimineaţă n-ar fi sosit soldaţii lui Agrippa şi, nemaigăsindu-l pe Postumus pentru a-l aresta „viu sau mort", îi sechestrară toate bunurile, scoţîndu-i-le însă astfel şi de sub puterea creditorilor.)

Dar cum de nu s-au întîlnit Postumus şi Agrippa pe drum? Al Douăzeci şi unulea călătorea cu o *diploma* cu ajutorul căreia beneficia de cele mai rapide vehicule oficiale. Nu este exclus ca o asemenea poştă rapidă să fi trecut pe o şosea largă chiar pe lîngă coloana de legionari condusă de trimisul împăratului. Soldaţii n-aveau

de ce s-o oprească, iar Postumus nu avea chef de vorbă cu nimeni. El nu dorea decît să ajungă la Roma.

La Petra, Agrippa nu se putea hotărî ce decizie să ia : în Nabathea localnicii nu încercau să se ridice în nici un fel împotriva imperiului și îi respectau pe romani ca pe niște stăpîni. Nici un semn de răzmeriță nu se arăta și versatul apropiat al cezarului își dădu seama că dacă ar fi luat o măsură împotriva cuiva care a participat la chefurile lui Postumus, chefuri unde au fost uciși — de către localnici — doi cavaleri romani, n-ar fi făcut decît să agite niște ape cît se poate de liniștite. Nici măcar tradiționalii bandiți nu mai existau, pe șosele se circula mai în siguranță decît prin Italia, faimosul tîlhar Zenodor nu mai bîntuia decît în legendă. Nu, la Petra era liniște și tocmai cînd îi scria toate astea lui Augustus, Agrippa primi un mesager al împăratului, care îi ordona să plece în grabă în Moesia, unde erau niște tulburări reale. Cazul Postumus, îl înștiință Augustus, fusese clasat.

Cazul Postumus fusese clasat printr-o întîmplare, dar ca de fiecare dată, în ceea ce-l privea, întîmplarea venise firesc, tocmai la timp pentru a-l scoate din încurcătură. Augustus fusese iarăși bolnav, atunci cînd a revenit Al Douăzeci și unulea la Roma : se apropia ziua de naștere a împăratului și acesta se simțea întotdeauna rău în preajma acelei date. Pe deasupra, tocmai atunci începu să-l supere și vechea lui boală de ficat și nu-l mai ajutau nici cataplasmele reci, recomandate de Musa, medicul Liviei. Postumus venise la palat nu pentru a se justifica, dealtfel încă nici nu aflase că a fost trimis Agrippa după el, ci pentru că așa se cuvenea și așa îi cerea poziția. Neputînd ajunge la Augustus, se prezentă la împărăteasă, la Livia, acea matroană de modă veche, pe care o mai întîlnise de cîteva ori și înainte. Postumus nu era în verva-i obișnuită, un aer de oboseală și tristețe îi acoperea chipul. Livia i se plînse de boala cezarului, îi povesti pe larg necazurile pe care i le pricinuia Iulia Major și cît punea Augustus la inimă purtarea fetei, îi împărtăși, în versiunea ei, ultimele cancanuri neplăcute de la curte.

Cu fața lui plouată, Postumus era tocmai ascultătorul ideal. Livia îl reținu la cină și, după plecarea lui, își dădu seama că de ani de zile n-a reușit să se facă înțeleasă cu atîta pricepere. Bărbatul acela înalt și trist nu i-a cerut absolut nimic, pur și simplu i-a ascultat gîndurile, a încercat s-o ajute cu un sfat și a fost tot timpul cît se poate de atent, deși se vedea că are la rîndu-i necazuri.

Peste cîteva zile, Postumus fu chemat din nou la Livia, iar a treia oară îl întîlni și pe Augustus. Acesta, simțindu-se mult mai bine, uitase cu totul că-l trimise pe Agrippa să-l aducă „viu sau mort" pe „fiul lui Iulius Caesar" de la Petra și se purtă cu el de parcă s-ar fi despărțit unul de altul abia de cîteva zile. Între timp și fiul lui Callus își mai reveni din criza ce-l cuprinsese înainte de a pleca din Nabathea și împăratului îi făcea plăcere să aibă în preajmă oameni sănătoși, frumoși, bine dispuși. Pe Postumus îl luă puțin peste picior în legătură cu „Numa", iar tînărul îl ironiză și el în privința lui „Ajax", tragedia începută de Augustus și neterminată niciodată. Împăratul înflăcărîndu-se, era evident că se simțea bine, că Postumus îi redă puterea de viață, iar Livia asista mulțumită la felul cum se ceartă și se acuză reciproc cei doi în niște domenii unde, a intuit ea, erau atît de asemănători.

Întrevederea se termină cu țipete și cezarul amenință că-l va exila pe uriașul fanfaron în cea mai pustie și rece regiune a imperiului, unde o să fie obligat să se hrănească doar cu bureți sălbateci și unde va tremura de frig în mijlocul unor barbari analfabeți. (Augustus era bine informat : el știa că lui Postumus îi plac doar mîncărurile cele mai fine și că a dat dovadă la Petra de înclinații de protector al muzelor.) Abia plecă tînărul, că împăratul ceru și el de mîncare și se reapucă de muncă înflăcărat de un elan ce i-a lipsit cu desăvîrșire în ultima vreme.

Livia discută îndelung cu Musa, medicul, confidentul și — se va spune de către unii istorici — complicele ei. Zdrahonul plăcut, care se dovedea a fi Postumus, n-ar fi fost exclus să aibă puterea rarisimă de a transfera o

parte din energia-i fără de margini altei persoane și că această persoană să fie însuși împăratul. Și, deoarece medicul nu excludea o asemenea posibilitate, i-au împărtășit concluziile lor și lui Augustus. Acesta n-a răspuns nimic, dar a făcut unele investigații printre astrologi și interpretă toate răspunsurile în favoarea unei ipoteze ferme, după care Postumus, pe cît îl irita cu prezența, îi inocula totuși o energie de neînlocuit. Doar că secretul acesta, i s-a sugerat, nu trebuia să-l știe nimeni și în ultimul rînd Postumus, altfel acela și-ar putea pierde capacitatea de a mai ceda din puterea-i vitală. Așa că nimeni n-a mai aflat despre minunata taină, doar că Al Douăzeci și unulea era chemat de foarte multe ori la împărat și nu era întîlnire între ei fără să se certe, fără ca Augustus să nu-l acuze pe Pierde Vară de toate relele pămîntului, în timp ce acesta, deloc intimidat, să nu-i aducă aminte, la rîndul său, augustului stăpîn că nici dînsul nu e ușă de biserică și că nu e femeie să-i scape, dacă pune ochii pe ea, că se prostește ca un imbecil la așa-zisele „mese ale celor douăsprezece divinități", cînd toți participanții, mascați în zei, se distrează foarte omenește, că-și pierde timpul și banii la jocuri de noroc ; pînă ce împăratul, spumegînd de furie, îl da afară, amenințînd că-l va pune pe cruce sau că-l va arunca de pe o stîncă. Însă de fiecare dată după ce pleca „zdrahonul", cezarul se simțea în excelentă formă, puternic, plin de energie și cu o poftă nestăvilită de a și-o cheltui. Treptat, „cura de Postumus" a devenit o adevărată necesitate pentru Augustus și n-ar mai fi renunțat pentru nimic în lume la ea.

Pe de altă parte, nici Al Douăzeci și unulea nu trebuia să se mai teamă pentru viața lui. Deși nu i-a spus-o nimeni, îi era limpede că prezența sa pe lîngă împărat era mai mult decît dorită și, chiar dacă mai de fiecare dată era dojenit în fel și chip, era evident că peste puțină vreme va urma o nouă invitație.

Aemilia, mama personajului, putu fi, în sfîrșit, liniștită în privința năzdrăvanului ei fiu. De la o vreme fu și ea invitată tot mai des de Livia, cu care se întreținea

ore lungi, cosînd sau țesînd amîndouă. (Livia îi făcea ea însăși hainele împăratului.) Dar, în afara faptului că a găsit o femeie dintre cele de modă veche, putîndu-se revolta împreună în voie împotriva moravurilor tot mai decăzute, soția cezarului încerca să și-o facă pe Aemilia aliată în singura problemă ce o nemulțumea în legătură cu Postumus : acesta refuza să se despartă de Patricia, fiica negustorului din Brundisium, cu care avea doi copii — un băiat și o fată — și care l-a urmat în toate peregrinările sale. Nora Aemiliei nu e decît o femeiușcă nostimă, cu o zestre foarte mare, puțin prea emancipată și aflată cu totul în afara adevăratei sfere de interese, susținea Livia, dorind să-l căsătorească pe Postumus cu Octavia, foarte tînăra fiică a verișorului ei primar P. Marcus Aurelianus. Legîndu-l pe Al Douăzeci și unulea mult mai strîns de partida împăratului, Livia l-ar fi făcut să nu mai poată fi considerat un *om nou*, un „homo novus“, după cum se exprima Cicero, nici de către eventualii opozanți, mereu în căutare de un lider real sau de un om de paie reprezentativ. Pentru că, dacă Augustus s-a convins repede că „zdrahonul“, „Pierde Vară“, nu este decît un filfizon lipsit cu totul de ambiții politice, mereu încîntat să aibă alte bunătăți pe masă și alte femei în pat, mai interesat de forma unei clanțe și de desenul unui crater decît de un post important — l-a sondat împăratul de destule ori, fără a citi în ochii „matahalei“ decît o acceptare politicoasă sau o eschivare „la calende“ —, Livia nu putea crede că ar putea exista cineva pe lumea asta aflat atît de aproape de putere fără a i se face poftă de a gusta și el din ea. Un act de prevedere inutil este de preferat unei neglijențe ce ar putea deveni cu timpul de neiertat.

Dar Postumus nu era dispus să se despartă de a doua lui soție, mama copiilor săi. A fost nevoie să intervină voința autoritară a împăratului pentru a divorța. Recunoscătoare, Livia îl făcu pe Augustus s-o înzestreze pe Octavia cu o dotă dublă față de uriașa avere adusă în căsnicie de fiica negustorului din Brundisium. Așa că Postumus se despărți oficial de Patricia și se căsători cu nepoata Liviei, însă în realitate nu încetă nici mai tîrziu

relația cu fosta soție, cu care nu se sfia să plece împreună la Baiae, la Sorrento sau la Capri, unde aveau cîte o vilă. Iar la gît continua să poarte un medalion ce atîrna pe un lănțișor de aur : un ou verde dintr-o piatră din Bithynia, de mărimea unei mărgele, fusese atît de măiestrit prelucrat încît, deschizîndu-se prin glisare, înfățișa în interior în basorelief de-o parte chipul lui, de cealaltă cel al fostei sale soții, iar, prin îmbinare, cele două imagini se suprapuneau. Bijuteria avea puteri apotropaice, ferindu-l de orice rău, îi declară Octaviei. Iar dacă-i așa — și femeia era încredințată că-i așa — soția legitimă nu vedea nici un neajuns în faptul că bărbatul poartă mereu la el chipul alteia.

Iar copiii... Copiii trăiau în grija personalului, deși, e drept, Octavia — care n-a adus pe lume decît un avorton — s-a atașat imediat de ei, suplinindu-i pe adevărații părinți, ce se interesau prea puțin de ei. „Copiii, repeta adesea tatăl lor, copiii nu sînt obiecte ca să-i colecționezi !". Lipsit de așa-zisele ambiții sociale pentru el însuși, n-avea planuri nici pentru urmașii săi. Și, aducîndu-și mereu aminte de obiectele atît de dragi lui Gallus, care după moartea acestuia au fost risipite cu nonșalanță chiar de cei apropiați, era încredințat că ideea de continuitate nu este decît o amăgire și nu-și asuma cîtuși de puțin rolul de za în lungul șir. Risipindu-și viața, Postumus își risipea pînă și speranța.

În fond, în afară de faptul că și-a mărit și mai mult averea, traiul nu și l-a modificat cu nimic, iar Livia știa acest lucru, dar trebuia să se mulțumească și cu cît a obținut. La urma urmei, Patricia nu era singura femeie din viața bărbatului Octaviei, la fel cum și împăratul însuși, în ciuda moravurilor sale atît de celebru de austere, își mai îngădui din cînd în cînd cîte o aventură. Supărător era doar că Patricia era o legătură de durată, așa că îi ceru lui Augustus s-o exileze — să găsești un motiv nu era deloc greu — de pildă, la Brundisium. De data asta exagerase totuși : Postumus refuza să mai vină la palat și anunță peste tot că se pregătește să plece într-o călătorie lungă în Orient. Va lipsi poate cinci, poate zece ani, cine știe cît, lăsă să se înțeleagă. Însă atunci

Augustus ar fi trebuit să se lipsească de „cura de Postumus“ și, fără să se mai lase convins de Livia, o iertă pe Patricia, permițîndu-i să se întoarcă la Roma. A doua zi, „zdrahonul“ se înfățișă din nou la împărat, se certă timp de trei ore cu el, vreme în care Augustus, sfîșiindu-și hainele de furie și de cumplita-i mîncărime, chemă de două ori gărzile să-l aresteze și le trimise de fiecare dată la plimbare, iar la sfîrșit împăratul se arătă mai înzdrăvenit ca niciodată și dădu de înțeles că va avea personal grijă ca Livia să nu-l pună pe Musa sau pe altcineva s-o otrăvească pe Patricia. De atunci relațiile dintre cei doi bărbați au rămas excelente, chiar dacă Livia nu se putea împăca nicicum cu existența „femeiuștii“ și încerca zadarnic să-l convingă pe Augustus că Postumus nu-i dă numai lui energie, dar și fostei lui soții, deoarece, dădea ea de înțeles, altfel nu s-ar explica deloc minunea că individa mai trăia. Totuși, s-o înlăture definitiv n-a îndrăznit niciodată.

La căsătoria cu Octavia, Postumus trecuse de treizeci de ani. Nu îmbrăcase încă însemnele nici unei magistraturi, nu deținea nici o funcție militară, n-avea nici o altă preocupare demnă de menționat. În afară de faptul că și-a deschis larg ușile casei pentru tot felul de artiști și filosofi, pe mulți dintre ei răsplătindu-i cu bani, pe alții cu daruri și în afară de „slujba“ misterioasă îndeplinită pe lîngă Augustus, el nu era decît „tăunul cetății“, după cum se exprima despre el împăratul. Un om cu toate mijloacele materiale, cu toate relațiile posibile, însă care nu făcea ziua întreagă nimic. Și iarăși i se deschideau toate alternativele, și iarăși simțea că, alegînd, nu făcea decît să renunța. Postumus nu era singurul cetățean bogat fără funcții, nici singurul care nu s-a remarcat prin vreo faptă deosebită, însă în cazul lui, ruda ce-l frecventa pe Augustus în mod atît de regulat, era incredibil să nu îndeplinească și o magistratură înaltă sau să nu se ocupe cu o problemă cheie a țării. Faptul că a cheltuit cu întreținerea Viei Appia o mulțime de bani era pus de răuvoitori mai mult pe seama dorinței lui de a-i face călătorii mai ușoare fostei soții la Brundisium, iar termele

amenajate de dînsul, deși ofereau intrarea gratuită oricui, au fost astfel decorate și se bucurau de o asemenea faimă, încît Augustus le-a închis după o scurtă existență și nu le-a repus în funcțiune decît Nero, zeci de ani mai tîrziu, după ce o parte dintre statui fuseseră înlăturate cu totul, iar altele înlocuite.

De la Postumus nu ne-a rămas nici o urmă cu adevărat remarcabilă a trecerii prin lume. Nici o victorie nu se leagă de numele lui, nici o clădire deosebită, nici o lucrare de artă, nici o lege. (La ședințele senatului nu participa și cînd, prin tragere la sorți, a făcut parte dintre acei senatori care ar fi trebuit să asigure activitatea înaltului for în lunile octombrie și noiembrie, cît ceilalți colegi se aflau în concediu, el plecă în mod ostentativ la Sorrento. Iar atunci cînd și-a manifestat dorința să amenajeze acele terme, Augustus, bucuros că i-a descoperit o preocupare, s-a grăbit să aranjeze să fie ales edil, doar că „zdrahonul" nu și-a îndeplinit în nici un fel noile îndatoriri și a trebuit să fie discret înlocuit — „discret", dacă nu luăm în considerare certurile cumplite între împărat și Al Douăzeci și unulea și pe această temă, cît se aflau în doi și cît împăratul își lua „cura de Postumus".)

Dintr-una din scrisorile din colecția lui, aflăm despre subiectul — aproape monden — pe care l-a constituit la Roma taina lipsei de ambiții a personajului. Se descriu pe larg supozițiile emise de unii cetățeni, controversele pe tema dată și șirul contradictoriu de ipoteze formulate. „Ar trebui să-i ceri lui Augustus conducerea armatei din Spania, îi sugerează prietenul în epistola sosită din capitală, ca să-i faci fericiți pe unii pentru clarviziunea lor și ca să-i arunci în cel mai mare ridicol pe cei mai mulți, pe cei ce ar vedea că te-au hulit în zadar !" Iată, asemenea unui cal de curse, Postumus s-a pomenit că se paria pe el. Iar corespondentul său nu se sfia să și trișeze nițel.

Nici casa personajului nu era cea pe care se așteptau s-o găsească acei ce pătrundeau pentru prima oară în ea : plăcută, foarte confortabilă, se dovedea lipsită de multe obiecte uzuale în vilele celor foarte bogați și total văduvită de colecții de orice fel. Nici cărți nu se prea

aflau acolo. — Postumus înzestrînd cu opusurile sale și cu cele moștenite de la Gallus o bibliotecă publică —, nici tablouri nu atîrnau pe pereți, chiar și statuile erau într-un număr redus la maximum. În schimb, se găseau plante din belșug, flori aduse din cele mai îndepărtate colțuri ale lumii și aclimatizate cu greutate, copaci înalți, dînd fructe nemaivăzute de romani, boschete încîntătoare. În parcul uriaș curgea un pîrîu repede, ce se despărțea din loc în loc pentru a îngădui nașterea unor insule pe care se aflau pavilioane și stînci artificiale, o cascadă spectaculoasă, bolți de plante, întunecoase și adînci. Vegetația aceasta contrasta puternic cu sobrietatea interioarelor, unde, însă, se manifesta aceeași grijă pentru detaliu, încît nici o clipă nu aveai impresia că lipsește ceva. Obiectele de uz casnic erau toate adevărate opere de artă, de la mobilă pînă la decorația veselei, a tavanului, unde peste praful de Puteoli erau încrustate figuri mitologice într-un basorelief abia sugerat. Totul era scump și fragil, și mozaicul pe care călcai, și cupele din care erai servit, și mînerele de la uși. În așa o măsură încît te simțeai mereu îngrijorat să nu strici ceva, să nu sfărîmi patul de sub tine, să nu distrugi o vază. (Și de foarte multe ori lucrurile se și petreceau astfel : se spărgea ba un obiect, ba altul, spre groaza făptașului și spre bucuria nedisimulată a gazdei, care parcă nici nu se aștepta la un eveniment mai fericit. Nici un sclav nu era pedepsit atunci cînd, în prezența a numeroși invitați, pregătind vinul, sfărîma unul dintre craterele mari, vechi de cine știe cîte generații și adus din Grecia, pictat de meșteri anonimi în manufacturi celebre sau poate transportat din Orient cu mii de primejdii, acoperit cu zmalțuri necunoscute și cu vopsele ce rezistaseră secolelor, o adevărată capodoperă printre atîtea capodopere de care se servea în mod regulat gazda. La fel cum privea îngrozită lumea cînd îl vedea pe Postumus spărgînd atît de scumpele vase de Corint, atunci cînd constata că vinul din ele nu era la nivelul așteptat. De multe ori îi instiga și pe oaspeți să dea iama printre obiecte, dar în afara unor tineri cu totul zănateci, care au ajuns să fie dezaprobați de întreaga cetate, nimeni nu era dispus să participe la orgiile dis-

tructive ale amfitrionului, la nopțile cînd, în cîteva ore, se spărgeau cu o bucurie frenetică mobile, statui și ceramică valorînd mii de talanți. Erau excese ale cuiva care nu mai știa ce să facă pentru a-și cheltui averea fără margini, se spunea și oprobriul oamenilor creștea, fiind mai mult ca sigur că dacă n-ar fi fost taina „curei de Postumus", personajul s-ar fi pomenit azvîrlit din Roma în cele mai îndepărtate provincii septentrionale, iar averea i-ar fi fost confiscată de „Magister morum", profesorul moravurilor austere, Augustus.)

Totul era de valoare în vila lui Postumus și totul era parcă dinadins ales să fie cît mai fragil, cît mai casabil, cît mai sensibil. În grădină se aflau nenumărate plante crescute cu trudă în sere și răsădite în aer liber ca să trăiască o zi sau o lună, pînă ce o noapte mai răcoroasă le omora. Atunci erau păstrate cîteva zile veștejite la locurile lor pentru a fi înlocuite doar cînd poruncea stăpînul cu altele noi, la rîndul lor crescute cu migală și la fel de sensibile ca predecesoarele lor.

Mesele erau cele mai îmbelșugate din Roma și n-a existat lege oricît de severă, menită să îngrădească risipa și să impună sobrietatea meniurilor, care să-l împiedice pe Postumus să ofere același belșug ca înainte. Atunci cînd oamenii ordinii confiscau în perioadele de mare secetă nenumăratele bucate de pe masa unui ospăț în plină desfășurare din casa unui bogătaș, vechi aristocrat sau libert proaspăt parvenit, nimeni nu îndrăznea să amintească de abuzurile cu adevărat nemaiîntîlnite din casa fiului lui Gallus. Împăratul însuși, deși știa de acele ciolhanuri nemaiauzite, deși se certa și pe tema aceasta de fiecare dată cu „zdrahonul", nu intervenea în nici un fel. În vila lui Postumus *se începea* cina cu stridii aduse din crescătoriile din lacul Lucrin, cu icre ale morunilor de la vărsarea Istrului, cu sturzi curățați de oase, cu afumături din Gallia, cu fructe din Chios sau din Damasc, cu pîrși din Baleare — cu atît mai prețuiți cu cît erau mai interziși de cenzori —, cu cocoșei din Africa, cu dropii din Dacia, cu măsline din cele mai diferite țări — negre, maro, verzi, albastre, roșii sau albe, cu fazani și cu căprioare, cu porc mistreț și cu pești oceanici, cu trufe albe din Pie-

monte, cu prepelițe, cu animale necunoscute nici cu numele, cu fructe zemoase și cu fructe uscate, și toate în același timp și toate în cantități nemăsurate. Iar vinul curgea fără întrerupere, doar vin negru de Falern sau *delibonio* adus din pivnițele — reprimite între timp — de la Petra sau, mai ales, o băutură roșie, secretul casei, avînd gust de struguri, dar și de caise, o băutură puternic condimentată, „licoarea de Taprobane", după cum o numea amfitrionul, însă care în mod sigur n-avea nici o legătură cu insula aceea mare din sudul Indiei. Mai erau și alte băuturi și toate erau oferite pe rînd și se amestecau savant, încît comesenii se îmbătau fără să-și dea seama, fiind mereu mai veseli și mereu mai agresivi. Se zvonea că Postumus punea să fie introduse în cupe și alte substanțe și că acelea erau de vină de manifestările distructive ale unor oameni altfel ponderați și apți de a aprecia frumosul și munca. Și se mai spunea că introducea și amnezice, deoarece altfel nu se explica deloc cum de nu-și aminteau chefliii a doua zi nimic precis și cum de acceptau orice sugestie în legătură cu răstimpul uitat. „Poate că nici nu este adevărat tot ce se povestește despre acele petreceri fabuloase" se mai vorbea, poate că exagerările se datorează doar vinului greu și unei faime preconcepute.

Dar de cîteva lucruri își aminteau totuși comesenii : de pildă, că pe masă se aflau întotdeauna atîtea feluri de mîncare și în asemenea cantități încît era imposibil să consumi măcar a zecea parte din ce-ți era oferit. Cu toate acestea, din timp în timp, gazda răsturna masa și, după ce sclavii curățau bucatele de pe jos — luptîndu-se cu haita de cîini, ce înfuleca și ea de zor printre picioarele oamenilor — sclavi grăbiți să elibereze locul de resturi, dar și de feluri neatinse ce fuseseră prea repede azvîrlite peste mozaic, după ce totul sclipea de curățenie, aduceau o nouă cantitate la fel de mare de bunătăți, mereu altele și mereu de o calitate ireproșabilă. Și jocul acesta se repeta de cinci șase ori în cursul unei singure cine. Însă ciudățenia mare era alta : atunci cînd masa era servită pentru prima oară, Postumus o cerceta cu înfrigurare și cerea să i se pună în farfurie mult și să

nu se omită nici un fel, atît cît încăpea. În timp ce oaspeții ciuguleau din bunătățile risipite în fața lor, el își consuma conștiincios și sistematic toată porția și nu lăsa nici cea mai măruntă fărîmitură de carne pe oase, curățindu-le ca și săracul cel mai sărac, ajuns să mănînce și el o dată, de sărbători, pasăre. După ce termina cu un ciolan, îl mai sugea și-l examina cu grijă, să nu fi rămas totuși ceva pe el. Abia cînd nu mai avea chiar nimic de mîncat în blid, răsturna masa și o lua de la început cu noile bucate aduse. Era însă gata de a pedepsi sever un sclav dacă îi lua porția neterminată din față, în caz că mai era și o singură fărîmă de mîncare înaintea sa, tunînd împotriva risipei, el, cel ce tocmai se pregătea să arunce pe jos bunătățile cele mai scumpe. Era de parcă ar fi vrut să le sugereze celorlalți să nu le pese de nimic, dar că el are obligația de a fi foarte socotit în toate. El, care mînca singur cît zece...

— Lucrurile și ființele trebuiesc folosite pînă la capăt, spunea, dar să nu-ți pară niciodată rău după ele !

Această conduită de viață era greu de înțeles pentru cei din jur : să arunci pe fereastră bani și bogății cu amîndouă mîinile și să fii surprins — în același timp ! — în plin acces de avariție, iată un fenomen dificil de priceput, deși aproape obișnuit printre marii zgîrciți. Avarii celebri mai uimesc și azi lumea nepregătită, economisind un gologan într-un vehicol de transport în comun, în drum spre iubita căreia îi duc un fleac din platină. Dacă un asemenea om este un avar, atunci Postumus a fost un avar, el, cel mai mare risipitor al Romei. Doar că Al Douăzeci și unulea pretindea că este obligatoriu să te bucuri pînă la capăt de lucruri — ceea ce un zgîrcit autentic nu reușește și în cazul acela Postumus totuși n-a fost un avar. El susținea că nu trebuie să rămînă nimic în urma ta : de aceea nu colecționa nimic, de aceea nu-și umpluse casa decît cu obiectele strict necesare — dar de cea mai bună calitate —, de aceea prefera plantele cu viață scurtă și murind singure, înainte de a fi pîngărite de urmași. Pentru că, mai cumplită decît moartea oamenilor — era obsesia sa — este moartea obiectelor dragi, ce le-au aparținut. Lipsite de amintiri, lucru-

rile scumpe și fleacurile defuncților agonizează prelung, pînă nu dispar cu totul, risipite pentru un bănuț, dăruite, aruncate, înjosite sau distruse de bună voie. Pînă nu se fac ele praf, nu reușește să-și găsească liniștea nici sufletul mortului.

— Ceea ce-ți este hărăzit să te bucure pînă la capăt, ceea ce-ți prisosește, să dispară încă înaintea ta ! repeta el bețivilor ce aprobau de fiecare dată imbecil din cap, neobosindu-și creierii cu ce ar fi vrut să spună gazda cea nebună. „*Pulvis et umbra sumus*", continua el, citîndu-l pe Horațiu, „Pulbere și umbră sîntem" și nu există o greșeală mai mare decît să încercăm să înșelăm acest adevăr prin obiecte : dacă ne cramponăm de ceea ce am avut, nu vom face decît să împiedicăm moartea să se liniștească. În urma noastră, cei ce vor veni vor trăi prin propriile lor lucruri. Și pietatea, slavă zeilor, își are limitele ei !

Postumus împlinise treizeci și opt de ani cînd murise vechiul prieten al lui Augustus, Mecena, și se arătă încîntat să-i preia pe toți artiștii patronați pînă atunci de acel părinte al artelor. Și mai înainte veniseră în casa lui poeți, filosofi, istorici și interpreți de tot felul, însă numele cu adevărat mari îl frecventaseră doar periodic, chiar dacă mărise premiile concursurilor organizate de el. Asta însă nu-i plăcuse împăratului : pe de o parte, fiindcă o competiție între Postumus și Mecena i se părea imorală prin sumele indecent de ridicate pe care nu s-ar fi silit „zdrahonul" să le sacrifice, pe de altă parte, deoarece Mecena își avea poziția lui nu numai în cetate, dar și în inima cezarului și nimeni nu trebuia să se atingă de ea. Totuși, multă lume îi compara pe cei doi atît pentru bogăția lor, de care parcă nici nu se sinchiseau, cît și pentru dărnicia ce-i caracteriza, doar și pentru că puseurile de austeritate ale lui Augustus nu-i atingea niciodată și pe ei. Doar împăratul nu era de aceeași părere :

— Mecena, spunea el, a îndeplinit importante misiuni diplomatice, a participat la bătălia de la Philippi, a avut suficientă autoritate pentru a mă putea reprezenta

la Roma în timp ce eu luptam în provincii, a demascat conspirația lui Lepidus, am putut avea întotdeauna încredere în el ca și în mine însumi și unde a fost trimis a făcut de fiecare dată ceea ce era mai bine. Postumus prin ce s-a remarcat ? A transformat o campanie militară într-una sentimentală, ca să nu-i spun altfel, a transformat Petra într-un oraș al desfrîului și oaspeților săi le arată doar cum poate să mănînce cît zece și să omoare flori exotice. Ca edil s-a dovedit incompetent, iar de viața cetății îl doare în cot. Ce mari poeți, ce mari retori se perindă prin casa lui ? Chiar dacă s-ar nimeri printre ei și persoane talentate, ar avea grijă Pierde Vară să-i îndobitocească în butoaiele lui cu vin măsluit cu plante blestemate din Orient.

Vorbele grele împotriva celui de Al Douăzeci și unulea îi făceau pe oameni să priceapă și mai puțin relația dintre împărat și Postumus. Dacă cezarul nu-l poate suferi, dacă-l consideră așa cum spune că-l consideră, atunci de ce-l protejează atît de vizibil ? Dintr-un personaj aiurit, fiul lui Gallus a devenit și unul misterios. O forță tot trebuie să aibă, o putere cu care să-l pună cu botul pe labe pe Augustus... Și cu cît era mai tainic acest ascendent, cu atît era mai invidiat și cu atît erau mai mulți flecari pretinzînd că ar cunoaște secretul și răspîndind tot felul de zvonuri fantastice.

— Iată, Mecena mi-a lăsat mie — din dragoste — întreaga lui avere uriașă pentru ca eu s-o pot întoarce cu chibzuință cetățenilor, îi strigă într-o zi în fața „zdrahonului" împăratul aflat în timpul unei „cure de Postumus". Tu ce vei lăsa în urma ta ? Averea îți este cel puțin la fel de importantă, însă parcă ai distruge-o intenționat, prezise Augustus înăcrit.

— Și ce dacă ? Ce deosebire este între a face un lucru sau altul ? Diferența constă doar în cum îl faci, îi răspunse, urlînd la fel de tare, Al Douăzeci și unulea.

Totuși, Ovidiu și Propertiu, Horațiu și Virgiliu au început să-l viziteze și pe Postumus. (Ceea ce, dacă este adevărat, atunci, cel puțin unii dintre ei n-au putut s-o facă decît încă înaintea morții lui Mecena.) Și, după ce căzu Ovidiu în dizgrație pentru o vină pe care n-o avea,

Augustus obișnuia să repete că poetul și-a citit cu cel mai mare succes versurile dezmățate la orgiile lui Burtă Verde, un loc mai bun nici putînd să găsească poetul cel imoral.

„Micul Mecena“ era numit mai nou Postumus, deși împăratul a interzis acest apelativ întru apărarea memoriei prietenului dispărut. Nu mai era voie, deci, să i se spună lui Postumus „Micul Mecena“, dar toată lumea îl numea așa. Pe urmă, fiind uitat încetul cu încetul adevăratul Mecena, oamenilor li s-a părut de două ori caraghios să-i spună lui Postumus „Micul Mecena“ : o dată pentru că personajul numai mic nu era și a doua oară fiindcă și în mărinimie se arăta la fel de larg pe cît era de mare la trup. Așa că i se spunea pur și simplu „Macena“, transformînd numele celui ce s-a numit cîndva Caius Cilnius Maecenas într-o poreclă. (Postumus a prevăzut prin testament ca pe mormîntul său să fie gravat „numele lui întreg“ : C. Gallus Postumus Maecenas. Evenimentul avînd loc la începutul domniei lui Tiberius, nu mai era Augustus care să se opună acestei profanări : fiindcă era o profanare — fiul lui Gallus, în cerbicia cu care se opunea să-i supraviețuiască orice obiect, accepta să-l facă pe Mecena să moară încă o dată și pe mormîntul său. Pe de altă parte, însă, în memoria omenirii, Mecena este întruchipat de doi bărbați.)

Lecturile noilor creații și concursurile de recitări și epigrame, de cîntăreți și de sculptori anunțate în casa lui Postumus se constituiau în evenimente ale întregii cetăți. Ele erau îndelung pregătite și oamenii se pretau la cele mai cumplite mașinațiuni, numai să obțină o invitație. Amfitrionul nici nu știa cîtă energie se depune pentru a putea fi prezent cineva la manifestările artistice din casa lui și n-avea habar că există o adevărată organizație — în frunte cu unul dintre secretarii săi — care mijlocea, în schimbul unor sume fabuloase, invitațiile.

El însuși nu participa întotdeauna și capriciile acestea erau apoi comentate, influențînd decisiv bursa artistică a vremii. Deoarece dacă era atît de greu pentru

omul de rînd să ajungă să participe, cu atît era mai dificil să fii acceptat drept protagonist. Întîi era de înțeles disperarea cîte unui tînăr poet sau cîntăreț care — odată ajuns să se producă — se pomenea lipsit de prezența lui Postumus. Se spune despre un oarecare L. Caius Marcius, fiu de senator, că ar fi intrat pînă peste cap în datorii numai pentru a obține dreptul de a evolua într-o întrecere în casa celui de Al Douăzeci și unulea și că, nefiind acesta de față, și-ar fi tăiat venele. (Postumus habar n-avea de nefericitul poet, el plecase de o săptămînă cu Patricia la Baiae, se simțise bine acolo și n-avea chef să revină. Cînd a aflat de întîmplarea care a stîrnit un scandal teribil, s-a grăbit să participe la funeralii și să țină un discurs mai mult decît măgulitor la adresa defunctului, astfel încît pînă la urmă bătrînul senator, tatăl poetului, îi mulțumi cu lacrimi in ochi, fiind convins că secolele viitoare vor fremăta la auzul numelui lui L. Caius Marcius.

Doar Augustus, informat de toate acestea, s-a întrebat mirat de ce a dat dovadă Postumus de atîta bunăvoință, iar Postumus însuși și-a zis că a meritat s-o facă deoarece nicicînd n-a văzut o înmormîntare atît de bine organizată.

— La urma urmei, și acesta este tot un spectacol, doar că mai dificil de regizat bine. Din cînd în cînd își merită osteneala și niște înmormîntări bine înscenate, i-ar fi scris unui prieten, după cum putem deduce din răspunsul epistolar al acestuia.)

Acum, după ce a devenit patronul de toți acceptat al artelor și al filosofiei, viața sa a primit măcar o firmă sub care să poată fi etichetată : da, omul nu s-a distins prin mari izbînzi pe cîmpul de luptă — dar nici bătălii istorice nu mai trebuia să poarte patria —, nu s-a remarcat prin grandioase realizări edilitare, însă a fost tatăl slujitorilor cuvîntului și ai frumosului. Acum locul său a fost găsit și toată lumea s-a liniștit : una e să știi că ai în preajma ta un „Nou Macena“, un „Mic Mecena“ sau un „Mecena“ și alta un individ pe care nu poți să-l așezi niciunde, care nu se ocupă cu nici o îndeletnicire publică — sau cunoscută, cel puțin, ceea ce,

în fond, e totuna —, în jurul căruia orice legendă poate avea un sîmbure de adevăr și orice zvon — oricît de absurd — merită să fie analizat.

Oamenii l-au catalogat și s-au liniștit. Și Augustus s-a liniştit şi se mulţumea să-l cheme la obişnuitele „cure de Postumus“, iar Livia se felicita pentru clarviziunea avută de la început în jurul tînărului. A „tînărului“ ce trecuse de acum de patruzeci de ani. În realitate, însă, viaţa celui de Al Douăzeci şi unulea nu s-a schimbat nici de astă dată cu nimic : aceleași cine prelungite pînă dimineaţa se desfăşurau cu aceiași invitaţi — plus cîţiva noi —, în același decor, într-o ambianţă neschimbată Și, atunci, care a fost, de fapt, viaţa lui Postumus ?

Mucius Corbulo, bunicul lui Cnaeus Domitius Corbulo, generalul lui Claudius şi al lui Nero, cel care pentru prea marea sa popularitate avea să fie pus de Nero să se sinucidă, a scris în „Tratatul despre necesitate și excese“ o frază în care scribul crede că-l recunoaște pe Postumus : spune Magistrul către Învăţăcel : „...iar mîncarea trebuie să fie doar atîta, cît să alimenteze bine toate organele și nu mai multă, întrucît altfel silește corpul să se ocupe el de ea, în loc ca lucrurile să se petreacă invers. Însuși *Mecena* (și nu Caius Cilnius Maecena, nota scribului) și-a dedicat toată viața slujindu-și corpul, în loc să se lase slujit de el. Dar acela a fost un om mare și și-a trăit pînă și excesele în spiritul filosofiei sale. Este foarte probabil ca Macius Corbula să fi frecventat el însuși casa lui Postumus pentru că el continuă astfel : „Acela (adică Mecena) a fost însă apt să-i lase pe alții să se buqure de toate și le-a dat atît cît și-a dorit fiecare. Și mai arunca și pe alături. Dar nu pentru că n-ar fi preţuit lucrurile, ci tocmai din teama de a nu-l copleşi acelea pe el, de «a-l înmormînta», cum se exprima de atîtea ori, momente cînd în ochii lui veseli și satisfăcuţi începea să strălucească melancolia“. Corbulo știa ce știa, fiindcă mai încolo adaugă : „Există unii filosofi care își dedică viaţa încercînd să ia totul din ea și să arunce din timp balastul, asemenea acelor căpitani iscusiţi ce-și încarcă exact pînă la limita de rezis-

tență corabia. Doar că ei își duc povara pînă în portul de acostare și se opresc. Filosofii sînt atenți la «marfa» lor pînă ce li se sfîrșește viața.“ Este, se pare, tot ce a făcut mereu Al Douăzeci și unulea.

După moartea lui Augustus, Tiberius, fostul Biberus Mero, cum i se spunea în tinerețe, în loc de Tiberius Nero, adică „bețivul“, dar și fostul îndrăgostit de literatură și filosofie — și niciodată vindecat în întregime de ele — n-a înțeles drama risipitorului Postumus. Acesta, pierzînd protecția lui Augustus, își vedea libertățile tot mai îngrădite. Degeaba mai căuta sprijinul Liviei, noul împărat era pe zi ce trecea mai pornit împotriva sa. Dar și fiul lui Gallus era deja prea obosit de preamultul lest din viața lui. În anul al doilea al domniei lui Tiberius, nemaiașteptînd ca acesta să-i recomande să-și aleagă singur moartea, a hotărît el însuși să-și curme zilele.

Copiii îi erau deja mari, fata măritată a treia oară, băiatul agitîndu-se undeva în lume pentru amăgeala unei puteri vremelnice. Dealtfel, spre deosebire de majoritatea covîrșitoare dintre Cei O Sută, Postumus nu credea în continuitatea vieții prin urmași. Lipsit de Speranță, nu accepta decît prezentul. Copiii își trăiau și așa viața lor, mai era și Octavia care să aibă grijă de ei, blînda Octavia ce petrecea în vila de la Sorrento în brațele sclavului ei cel mai credincios. (Mai tîrziu, Octavia se interesă sincer de nepoții lui Postumus, însă nimeni nu avea nevoie de bunăvoința ei de bunică, la fel cum nu-i lipsise niciodată prea tare nici soțului ei, uriașul pe care totuși îl iubise la fel de mult ca și fiica negustorului din Brundisium. Muri la adînci bătrînețe, fără să lase nici un fel de gol în urmă. Doar Al Douăzeci și doilea își aminti într-o zi, gîndindu-se la ea, de grădina cu plante exotice a tatălui său, plante ce mureau necontenit, dar erau înlocuite de fiecare dată de alte exemplare sortite aceleiași soarte. Octavia, în schimb, parcă agonizase prea multă vreme, își zise același, parcă au uitat s-o înlocuiască la timp.)

Într-o zi de toamnă senină, stînd pe un pat ce da spre bizara lui grădină, cea în care și plantele se sfîrșeau încet, savurîndu-și porția imensă de mîncare, Postumus admiră incendiul întregului său domeniu. De pe o ramură își luă zborul o pasăre la fel de necunoscută ca și lăstarul exotic și muribund ce a fost adus abia ieri în fața terasei. După cum s-a putut constata mai tîrziu, în mod straniu, nici un sclav nu se afla în ziua aceea acasă și focul s-a putut răspîndi nestingherit, înghițind vila, acareturile și grădina, pînă la pîrîul din mijlocul domeniului. Un soi ciudat de arbuști au fost plantați în număr mare cu cîteva zile înainte în jurul terasei și acum aceștia ardeau pocnind și zvîrlind zeci de scîntei. Însă ceea ce era mai minunat, mistuindu-se în flăcări, plantele emanau un miros ce te îmbăta : erai încă aici și erai de acum departe, o fericire ușoară te copleșea, iar ochii ți se pierdeau în imagini de mult visate.

Postumus și fiica negustorului din Brundisium, admirînd vegetația ce își trăda, asemenea santalului, secretele doar sub magia flăcărilor, își trăiau ultima noapte la fel de fantastică, pe cum a reușit să facă extraordinare atîtea nopți Al Douăzeci și unulea. Li se părea atît de limpede cerul și atît de pătrunzătoare toate senzațiile ce veneau din grădină, încît femeia intui că au băut — ca și altădată — vin amestecat cu buruieni stimulatoare. Doar că acum parcă toate simțurile și-au cîștigat o acuitate însutită : vedeau pînă departe prin întuneric și flăcări, auzeau gemetele plantelor, ardeau odată cu ele, pătrunzîndu-se de mirosurile ce se modificau întruna. Lumea ciudată ce-i înghițea avea un mare privilegiu : acela de a-i reține pentru vecie.

— Ești fericită ?

— Da.

— Noaptea asta, noaptea asta este singura, de aceea o trăim atît de intens. După ea nu mai urmează nimic...

Mulțimea ce se adunase din toate părțile asista neputincioasă, dar și vrăjită de spectacolul măreț al incendiului : pocnete asurzitoare izbucneau ba dintr-o parte, ba dintr-alta și un miros înșelător te făcea să

uiţi de ce ai vrut să te apropii. Din mijlocul limbilor de foc tot mai ostenite, noaptea fulgeră spre înalturi zeci de stele multicolore. Niciodată nu mai văzuse Roma o asemenea reprezentaţie : întreaga populaţie veghe pînă în zori, la început îngrijorată să nu se împrăştie incendiul, apoi încîntată, apoi uluită, simţind că asistă la un spectacol regizat în amănunţime, cu o recuzită adusă de departe doar pentru piesa acelei nopţi. Nimeni nu încercă să intervină, nimeni nu stînjeni cu nimic evenimentul.

Postumus, îşi spuse Tiberius, urmărind la rîndu-i spectacolul, Postumus, omul care ştia să sufere atît de rafinat — motiv pentru care îl urîse dintotdeauna, chiar şi pe vremea cînd, tineri amîndoi, petrecuseră cîteva nopţi împreună, Postumus ştia să şi moară la fel pe cum a trăit, *îmbătînd toate simţurile celor din jurul său şi gustînd pînă la capăt momentul, în timp ce tot restul pierea odată cu el.* „DAR TOATE ASTEA SE VOR UITA REPEDE", se consola împăratul şi se bucura că l-a determinat pe Al Douăzeci şi unulea să se sinucidă.

Şi au avut amîndoi dreptate : Postumus a murit definitiv, aşa cum şi-a dorit-o. Nici un istoric nu l-a dezgropat vreodată din uitare (Tiberius a avut grijă să-i strîngă şi să-i distrugă şi puţinele scrieri) şi n-ar fi făcut-o nici scribul, dacă n-ar fi avut nevoie şi de această za în lungul şir, za în rolul căreia, e drept, personajul n-a crezut niciodată.

AL DOUĂZECI ȘI DOILEA

— Felix —

(17 î.e.n. — 60 e.n.)

DESPRE NOROC

În multe limbi ale lumii, norocul și fericirea mai sînt și astăzi desemnate de același cuvînt. Faptul că în română se face o distincție mai netă între cele două noțiuni îl ajută nesperat pe scrib în redactarea vieții celui de Al Douăzeci și doilea. Personajul acesta, căruia mai mult i s-a atribuit decît și-a luat singur cognomenul („Felix“), a putut cunoaște din plin intimitatea și sensurile vocabulei de la care i s-a tras porecla. Și chiar dacă se obișnuiește de prea multe ori, din invidie sau superficialitate, să i se spună „norocos“ unui individ sau moment ce nu-l merită, în cazul fiului lui Postumus n-a fost vorba doar despre o exagerare. Felix a trăit mult, a scăpat din nenumărate situații dificile, n-a pătimit acolo unde alții își distrugeau viața lor și a familiilor lor. Sau dacă a pățit și el ceva, atunci aceasta a fost atît de disproporționat de puțin față de nenorocirile celor ce au trecut prin întîmplări similare, încît pînă și în necazuri el tot ocrotit de șansă era considerat. Dar a fost cu adevărat fiul lui Postumus un om fericit ? A fost el într-adevăr atît de norocos pe cum îl vedeau contemporanii ? Al Douăzeci și doilea nu și-a luat numele de Felix asemenea lui Sulla, cel recunoscător zeilor pentru incredibilele izbînzi. Al Douăzeci și doilea s-a pomenit cu acest apelativ încă din cea mai fragedă copilărie, atunci cînd cea mai mare victorie a fost aceea că a reușit să rămînă în viață.

Se spune despre el că s-ar fi născut în anul al 18-lea de dinaintea erei noastre. Așa este pomenit în

dicționare, așa a fost socotit, dacă facem calculul corect, și de către analiști. Dar tot aceștia mai amintesc despre fiul lui Postumus că ar fi venit pe lume în ziua cînd Augustus ar fi inaugurat cu mare fast jocurile seculare, eveniment ce a avut loc în 17 î. e. n. Istoricii și de această dată susținînd că prezicătorii i-ar fi considerat nașterea sub incidența celor mai favorabili auguri cu putință : un copil născut tocmai într-o asemenea zi nu putea decît să fie copleșit de noroc. Și, drept dovadă, se dă o întîmplare petrecută în prima tinerețe a personajului, cînd, scăpat pentru cîteva clipe de sub supravegherea doicii, s-ar fi tîrît pe terasa casei, suspendată deasupra unei rîpe și ar fi căzut de acolo, de sus. În mod normal ar fi trebuit să-și frîngă oasele. El a scăpat ușor, rămînînd de pe urma acelei zile, apreciate drept atît de fericite, cu un ușor beteșug al piciorului stîng, care-l va face să obosească repede la umblat. Emblematică pentru întreaga-i viață, mica întîmplare se va repeta sub toate chipurile posibile pînă la bătrînețea personajului.

Urmările măruntului său stigmat vor fi considerate întotdeauna doar drept semne de afectare și prilej de răsfăț. În copilărie nu este cocoloșit doar de blînda Octavia, mama sa vitregă, și de sclavii casei, ci și de numeroșii oaspeți ai tatălui. Conștient de efectele micii lui drame, băiatul va simula invaliditatea pînă la obicei. Adolescent fiind, umbra de suferință îi dădea un aer de demnitate și mister. Însă neînsemnata infirmitate, accentuată voluntar, îl priva tot mai mult în mod efectiv de unele activități și bucurii ale vîrstelor : jocuri ale copiilor pe care era obligat prea repede să le abandoneze, renunțarea la drumeții și chiar la mersul călare. Deplasările cu lectica deveniseră o necesitate, dîndu-i o oarecare distincție, fără a-i conferi, însă, și un aspect prea viril. În timp ce tovarășii săi, căliți în palestre, vorbeau despre așteptatele campanii militare, unde, desigur, se vor acoperi de glorie, Felix avea o conversație mai spirituală, o privire studiat ironică și mișcări delicate. În societate găsea toate

ușile deschise, fetele îl dezmierdau și îl foloseau drept confident. Din vorbele lor, tînărul bărbat va învăța repede că mîngîierile aproape fraterne vor fi întotdeauna diferite de gesturile visate în vîltoarea marilor pasiuni. Peste tot prieten de-al casei, el va deveni un ascultător tainic invidios al poveștilor cu escapade nocturne, escaladări de ziduri și dispariții în ultim moment pe uși dosnice, în vremea intrării soțului pe poarta principală. În clipele acelea, cultura, însușită în timpul cînd alți tineri se întreceau în exerciții atletice sau în pugilat, i se părea cu totul inutilă. Atunci a învățat să urască sensibilitatea și erudiția, fiind gata să le arunce pe amîndouă cît colo, doar că bolile acestea îl rodeau de prea multă vreme și, orice ar fi întreprins, tot nu scăpa de ele. Și ce n-a făcut pentru aceasta ? A început să-și antreneze zilnic piciorul bolnav, să repete exerciții de gimnastică și mișcări ce i se păreau dificile. Însă n-avea nici tenacitatea necesară și nici plăcerea acelor îndeletniciri : încă înainte de a-i obosi mușchii și de a-l durea piciorul, el se plictisea deja de gimnastica făcută doar din răzbunare, fără pic de entuziasm. Pe urmă, nici nu avea metodă în această „terapie recuperatorie" — voia să realizeze totul într-o zi, se suprasolicita și sfîrșea înghițindu-și gemetele și crizele de depresie. Totul în cea mai mare taină, nimic față de alții, nici măcar în prezența vreunui sclav. La orele obișnuite, reapărea printre prieteni cu același zîmbet ironic în colțul buzelor, aparent senin, lăsînd doar din cînd în cînd să-i scape un rictus — ca o umbră — ce trebuia să le reamintească în mod discret convivilor că el suferă, că el este altfel decît ei, mai matur, mai adînc, mai misterios. (Nu-i suferința cea care dă toate aceste calități ?)

Misterul este continuat de legendă. În afară de deznodămîntul miraculos — întotdeauna povestit puțin diferit — al prăbușirii sale de pe terasă, copilăria i se va îmbogăți treptat și cu alte întîmplări, dintre care unele chiar adevărate. Astfel, pe la vîrsta de zece ani se îmbolnăvește grav, se află luni de zile

între viață și moarte și este țintuit un an întreg la pat. Fusese victima unei epidemii care a secerat în cîteva zile mii de oameni, chiar și în casa lui Postumus murind numeroși sclavi. Însă, în timp ce molima îi răpunea atît de rapid pe cei contaminați, cu băiatul păru că se joacă de-a șoarecele și pisica. Crize îngrozitoare îi prevestiră de nenumărate ori sfîrșitul, lăsîndu-l totuși să revină de fiecare dată aproape de pe tărîmul celălalt. Nimeni nu crezu că va scăpa, dar, după o convalescență parcă nesfîrșită, copilul se însănătoși. Avusese din nou noroc, spuneau cei ce-și continuaseră traiul obișnuit și în anul cît el zăcuse bolnav la pat. Felix va face mai tîrziu de multe ori aluzii la faptul că el ar recunoaște din copilărie tărîmul umbrelor, pe care l-ar fi vizitat de mai multe ori în vremea molimei. Însă deoarece felul lui de a fi era al unui om de lume, iar misterul de salon, ceea ce nu ar fi fost contestat de nimeni în cazul bunicului Gallus, nu depășea în legătură cu el convențiile mondene și o ambiguitate acceptată binevoitor.

Mai avea șansă Felix și atunci cînd nici nu bănuia pe lîngă ce nenorociri trece. Uneori se întîmpla să afle abia peste ani și ani de zile că-i fusese dat să se plimbe neștiutor pe marginea prăpastiei și că doar providențialul sprijin din partea zeilor l-ar fi făcut să nu se prăbușească în hău, alteori n-avea să cunoască amănuntele niciodată, dar după semne numai de el intuite, va trebui să admită că providența l-a ferit de groaznice belele. Încetul cu încetul, printre suferințele-i tainice se insinuase un răsfăț : convingerea că zeii îi sînt binevoitori devenise mai puternică nu numai la invidioșii (cu sau fără motiv) din jur, dar și în el însuși. Socotind, după fiecare întîmplare, mica urmă neplăcută cu care s-a ales, era tot mai sigur că el nu reprezenta decît un mesaj al nemuritorilor în legătură cu marele dezastru pe lîngă care tocmai trecuse. Pe nesimțite, fără a abandona mina misterios suferindă, Felix se lăsă cucerit de o filosofie de viață ce-l învăța că orice se petrece cu el și orice are loc în jurul său, totul nu se desfășoară decît în favoarea

lui. Și, chiar dacă prețul era întotdeauna încă o mică rană fizică sau sufletească, pînă la bătrînețe personajul deveni într-adevăr un om fericit.

Norocul său proverbial devenise un subiect de conversație în metropolă încă de pe vremea cînd era copil. Prea multe exemple bătătoare la ochi furnizase deja la acea vîrstă. Scribul este din nou obligat să omită fabulosul : cicatricea de pe obraz ar fi fost urma unui atac banditesc de care ar fi scăpat doar mulțumită faptului că o centurie în drum spre Caprea ar fi rătăcit drumul (? !) și s-ar fi abătut la locul ambuscadei ; urmele de arsuri de pe brațul drept s-ar fi datorat unui incendiu, din care ar fi rămas teafăr numai fiindcă s-ar fi prăbușit podeaua, el căzînd într-un subsol de mult uitat și plin cu apă ; ar fi scăpat de pirați deoarece trăznetul le-ar fi nimerit corabia, el fiind pescuit de o altă ambarcațiune după două zile și avînd doar două degete de la mîna stîngă strivite de prăbușirea catargului. Astfel s-ar putea continua pînă la nesfîrșit, doar că atunci ar trebui să acceptăm un Felix cu totul și cu totul infirm, deoarece suma micilor beteșuguri cu care plătea senzaționalele-i „noroace" ar fi dat un personaj mai mutilat decît cel mai grav invalid de război.

Încununarea șanselor copilăriei sale o constituia în convorbirea directă paralela cu Cleobis și Biton. În tradiție, aceștia au fost doi tineri ce s-au înhămat la carul mamei lor pentru a o duce la îndatoririle-i de preoteasă la templul Herei. Adormind, istoviți, în lăcașul zeiței, sînt răsplătiți prin aceea că nu se mai trezesc niciodată, conform devizei după care cei fericiți mor tineri. Felix și Livia, sora lui, ar fi trecut printr-o aventură asemănătoare : bunicul fiind pe moarte, au facilitat prin strădanii supraomenești ca mama lor să ajungă la Brundisium la timp pentru a-și putea veghea părintele. Însoțind-o pe Patricia, deși doar doi adolescenți, au reușit să țină într-așa o tensiune sclavii surugii încît, bătînd toate recordurile de

viteză, au sosit încă la vreme la destinație. Este adevărat, pentru aceasta au stat tot timpul alături de birjari, au folosit și ei biciul sau au călărit în galop nebun înaintea trăsurii ca să nu mai trebuiască să aștepte după cai de schimb, găsindu-i mereu gata pregătiți, ori au prevenit posturile de control și au trecut chiar și la hățuri, atunci cînd li se părea că sclavii dau semne de oboseală. La Brundisium, însă, extenuați, au căzut amîndoi într-un somn greu și n-au putut participa nici măcar la funeraliile bunicului. Dormiră două săptămîni întruna și legenda cu Cleobis și Biton era pe buzele tuturor cînd, în urma unei recente dispute între zei, s-ar fi ajuns la concluzia că ar exista un superlativ al fericirii oamenilor, acela de a îmbătrîni tînăr, adică de a-ți păstra, rămînînd în viață, atributele primei vîrste. Privilegiu al nemuritorilor și dăruit doar în mod excepțional pruncilor pămîntului, cei doi frați sînt lăsați să revină la viață : Livia nelepădînd pînă la moarte firea-i copilăroasă (unii susținînd că era chiar debilă mintal și că desele-i căsătorii și divorțuri s-ar fi datorat averii de care se bucura și care atrăgea pețitorii pînă la însurătoare, iar infantilismul imbecil al soției ducînd apoi la inevitabila ruptură), iar Felix rămînînd spîn, ca semn și acesta al apartenenței la cei foarte tineri.

Asemenea povești s-au colportat destule și, ca de obicei, nu li se poate tăgădui un sîmbure de adevăr. Printre altele, devenise un fapt notoriu că Postumus și Patricia își trăiau propria viață și că nu erau prea interesați de soarta copiilor lor, de care avea grijă mai degrabă mama vitregă, Octavia. În mod atutomat, împărăteasa, care a impus divorțul lui Postumus de Patricia și care o ura (neputincios) pe fosta nevastă a celui de Al Douăzeci și unulea, a început să se îngrijească personal de soarta „copiilor abandonați". O vreme, această grijă a devenit atît de afectuoasă, încît, printre cei bine informați, exista convingerea că soția lui Augustus o să-și determine bărbatul să-i înfieze pe cei doi copii. (De data asta scribul este cel ce susține că Felix a avut într-adevăr noroc : în afară de

Tiberius și Caligula — cărora Felix le va supraviețui — toți cei ce intrau în socoteală pentru o eventuală succesiune la imperiu au pierit de moarte violentă. Aici da, aici doar renumitul noroc l-a ajutat pe Felix să scape viu.) Cu alte cuvinte, Al Douăzeci și doilea s-a bucurat de protecția cea mai înaltă exact pînă la limitele pericolului.

Lui Augustus îi plăcea să joace zaruri cu cei doi copii, ce erau tot mai des aduși la palat, avînd grijă să-i înzestreze la începutul fiecărei partide cu destui bani, astfel ca ei să aibă de unde pierde. Și proverbialul noroc al lui Felix nu-l părăsea nici cu acele prilejuri, făcîndu-l să cîștige întotdeauna împăratul la joc, iar el afecțiunea împăratului. Lui Augustus îi ridicau în așa o măsură moralul reușitele cu copilul Felix, încît a ajuns să considere întîlnirile cu el a continuare a „curei de Postumus". Și băiatul trăia cu plăcere acele clipe, fiind măgulit de faptul că regi și guvernatori ai imperiului așteptau ore în șir prin antecamere, în timp ce el se distra cu stăpînul lumii. Și chiar dacă per total *pierdea întotdeauna,* nu se întîmpla să nu-i rămînă o parte din banii primiți înaintea începerii jocului chiar de la Augustus. Și, pe urmă, într-o dimineață întreagă mai cîștiga și el din cînd în cînd, adică îl mai bătea pe împărat! El, un tînăr căruia nici nu i-au mijit încă tuleii...

Cînd termina partida cu Augustus, Felix cobora Palatinul și colinda orașul în căutarea altor parteneri de zaruri. Deși cezarul dăduse o lege prin care jocurile de noroc erau cu desăvîrșire interzise, putînd fi practicate doar pe vremea Saturnaliilor, tînărului nici că-i păsa și angaja noi partide din banii rămași de la împărat. În tavernele sau în termele unde-și întîlnea fraierii, Felix își regăsea norocul dintotdeauna: toate ghinioanele din jocurile cu Augustus se răzbunau înzecit și cîștiga de fiecare dată mici averi. Și asta fără teama de a avea neplăceri, deoarece nu exista om să-l acuze pe el de încălcarea legii, el care, se știa, venea de la înfăptuirea aceluiași delict cu însuși împăratul. Ceea ce atrăgea atenția era mai degrabă vîrsta

jucătorului : un copil să mînuiască asemenea sume nu era totuși obișnuit. Asta și tenta, fiindcă mulți adulți sperau că ar putea pune mai ușor mîna pe paralele lui, însă și atrăgea prea mult atenția. Lumea se interesa cine este adolescentul, dar aflînd că vine direct de la cezar, se eschiva să rostogolească zarurile cu el. Atunci el propunea alte jocuri, însă găsea tot mai greu amatori. Trebuia să schimbe mereu tavernele, termopoliile și termele în speranța de a mai găsi pe cineva dispus să se întreacă și cu el. Totuși, Felix se dovedi perseverent deja de copil : perseverent și avid, avid de bogății și de faimă.

Văzînd că nu-și mai găsește parteneri, împrumuta bani unor indivizi dispuși să joace în numele lui pentru un anumit procent din cîștig. Al Douăzeci și doilea risca gologanii, iar ei se expuneau pedepselor pentru încălcarea legii. Pericolul nu era prea mare nici pentru unul, nici pentru ceilalți : pe de o parte, în toată perioada cît s-a ocupat de investirea de capital în jocuri de noroc, n-a pierdut decît de foarte puține ori și numai atunci cînd paguba se dovedea cea mai bună soluție. Pe de altă parte, cei ce se învoiau să joace pentru el nu erau singurii din Roma care ocoleau interdicția. Existau foarte multe moduri de a afla din timp dacă se pregătea o descindere și, apoi, toate locurile unde se juca aveau mai multe ieșiri. Trebuia să existe un interes special al prefectului pentru a-l prinde pe un anume individ, ceea ce ar fi presupus o încercuire din timp a clădirii și insinuarea în încăpere a unor oameni gata să sară la atac. Nu, Felix aproape că nu risca nimic și mergea mai departe pe mîna fidelului său noroc. O singură dată a pierdut o sumă mai însemnată : unul dintre oamenii ce-l reprezentau, preluînd pentru acest răstimp incredibila șansă a mandatarului său, era fiul nevolnic al unei vechi familii decăzute. El, ultimul vlăstar al unor strămoși ajunși nu o dată pînă la demnitatea consulară, și-a pierdut întreaga avere la curse și zaruri și, nemulțumit de prezentu-i mizerabil, dădea, ca atîția alții, vina pe autorități. Fusese amestecat într-o conspira-

ție împotriva lui Augustus, însă nu s-a putut dovedi nimic împotrivă-i și, profitînd de un concurs favorabil de împrejurări, cezarul fiind interesat în clipele acelea să dea un exemplu public de clemență, scăpă teafăr și nepedepsit. Ba, mai mult, împăratul i-a achitat și o parte din datorii. Dar, deși cazul fusese în mod oficial clasat, individul nu fu uitat cu adevărat și, pus sub urmărire secretă, s-a văzut arestat în timpul unei partide de zaruri. Doar că a fost singura dată de cînd juca din însărcinarea lui Felix cînd pierdea, așa încît în clipa cînd a fost ridicat nu mai avea asupra sa nici o lețcaie : astfel a putut pretinde că nici n-a jucat pe bani, ci doar pentru a-și petrece vremea. (Mai tîrziu, același om, scăpat din nou ca prin urechile acului, a început să se încreadă prea mult în șansa sa, încercînd să înșele chiar norocul — pe Felix. A continuat, așadar, să arunce zarurile pe tăbliile meselor din diferite cîrciumi din împrejurimile Romei și, mințindu-și asociatul, pretindea că nu-i mai merge deloc jocul și-și însușea tot mai mult din sumele cîștigate. Pînă ce-l părăsi șansa cu adevărat, pierdu tot, nu mai primi mulți bani de la Felix și își găsi moartea într-o încăierare mizerabilă cu niște cheflii. Așa s-a stins una dintre cele mai vechi familii ale Romei și Augustus, iubind tradiția, ordonă ca nenorocitul să aibă parte de funeralii demne de numele purtat și-i pedepsi exemplar pe asasini, niște derbedei ce habar n-avuseseră pe cine au omorît.)

În privința lui Felix, circula zvonul că ar fi finanțat și mai tîrziu jocuri de noroc, că, la maturitate, ar fi tăinuit adevărate cazinouri — în accepțiunea de azi a cuvîntului —, că s-ar fi asociat în acest scop cu liberții și sclavii imperiali cei mai bogați, pomenindu-se cifre colosale cîștigate în astfel de afaceri. Pînă și în celebrele lupanare organizate de Caligula în palatul imperial s-a spus că ar fi jucat un rol însemnat. Unii pretind că și cognomenul și l-ar fi meritat de pe urma unor asemenea tribulații. Totuși, scribul înclină să creadă că toate aceste afirmații ale analiștilor ar fi doar rodul unor zvonuri și că Felix, cel puțin din clipa

cînd l-a moștenit pe tatăl său, ar fi abandonat lumea subterană a distracțiilor interlope. Scribul nu se bazează doar pe lipsa totală de dovezi în privința afacerilor celui de Al Douăzeci și doilea — recunoscînd din nou că peste atîtea veacuri este mai greu să infirmi decît să afirmi —, dar bănuiește că un om apt de a învîrti o rețea atît de întinsă de afaceri subterane nu ar fi trebuit să ajungă în situația financiară precară de mai tîrziu. Și, chiar dacă s-au văzut falimente și mai spectaculoase, relațiile, ambiția și nu în ultimul rînd „norocul proverbial" ar fi trebuit să mențină, dacă nu să și sporească, cifrele legendare ale capitalului personajului.

Dar „Norocosul" l-a amuzat pe Augustus nu numai la jocurile de zaruri. Nu erau distracții la care să nu se priceapă, de la vechiul cotabul grecesc pînă la diferitele aruncări cu pietre sau nuci, de la discuții literare, exemplificate cu recitări, pînă la cîntecul executat cu o voce melodioasă, dar mai ales cu tibia, specialitate în care se pare că ar fi fost un adevărat virtuoz. Împăratul, certîndu-se cu tatăl copilului în cadrul „curelor de Postumus", nu uita niciodată să amintească, enervat, că pe un asemenea părinte nu-l pot salva decît copiii, o fată atît de frumoasă și un băiat atît de priceput la toate. În cadrul exclusivelor mese ale „celor douăsprezece divinități", cei doi frați au fost invitați de mici, Felix cîntînd la tibie, iar sora lui ajutînd la servitul bucatelor. Drept răsplată, băiatul a fost proclamat de două ori cîștigător al unor concursuri de muzică, primind coroana de lauri chiar și în întreceri unde nu se obișnuia un asemenea premiu și fiind admis, în mod cu totul excepțional, să participe alături de adulți, ca triumful să-i fie cu atît mai extraordinar.

Personajul a știut să se facă remarcat nu numai la ospețele cezarului, ci și la numeroasele petreceri date de bogătașii vremii. Pe de o parte deoarece avea un cerc foarte mare de cunoștințe, fiind, așa cum am mai spus, confidentul multor femei și nu numai din

rîndul celor foarte tinere, adică nu numai printre cele de vîrsta lui, pe de altă parte întrucît era știută de toți afecțiunea lui Augustus pentru el, în al treilea rînd pentru că numeroșii poeți, filosofi, artiști, precum și te miri cine încercau să-i intre în grații, în dorința de a ajunge prin dînsul mai ușor la Postumus. Și nu în ultimul rînd pentru modul pasionant cum reușea de fiecare dată să-și facă simțită prezența. Cu vremea, nu mai cînta la tibie în fața unor societăți de petrecăreți, crescuse și devenise conștient de rangul lui, își alegea cu grijă auditoriul și organiza tot felul de jocuri — de inteligență, de îndemînare, însă mai ales de noroc — reușind să capteze cu ele întotdeauna întreaga asistență. Cîștigurile și recompensele erau diferite, de la gajuri luate din piesele de îmbrăcăminte ale participanților pînă la bijuterii sau sume importante de bani. Dar oamenii uitau de cele mai multe ori miza și, fie că potul conținea un simplu bănuț de aramă, fie că era reprezentat de inelele și diademele din aur ale celor de față, toți erau la fel de îndîrjiți, la fel de excitați și la fel de interesați de reușită. Felix însuși cîștiga rareori la asemenea distracții, la fel cum nici licitațiile și loteriile pe care le organiza tot cu asemenea prilejuri nu se terminau prea des în favoarea lui. Însă toată lumea știa că aparențele nu reprezintă decît un truc și-i admirau rafinamentul : exista un consens tacit cum că, de fiecare dată, deznodămîntul era dirijat în mod misterios de către Felix și de aceea, oricine cîștiga, îl privea cu recunoștință pe el pentru favoarea primită. S-a ajuns chiar pînă acolo încît se făceau tot felul de speculații în legătură cu acele petreceri : de ce l-a lăsat pe cutare să reușească la licitație, de ce l-a făcut pe altul să izbutească la întrecere. Rezultatele jocurilor erau interpretate asemenea unui semn oracular, însă de multe ori mult mai concret, fiind considerat un succes intrarea în grațiile împăratului (sau ale Fortunei însăși). Petrecerile la care participa și Felix deveniseră cel mai monden mod de a-ți ispiti viitorul.

Printre adevăratele spectacole în care implica adesea invitații se număra la loc de cinste interpretarea *Batrachomachiei*, adică a vechii parodii a *Iliadei*, lupta dintre broaște și șoareci. La alegorie participau, binedispuși, tineri și bătrîni și scribului i se pare adevărata ironic „jocul de-a eroul" a unui bărbat care toată viața n-a interpretat cu adevărat alt rol. Dar cine poate juca în mod cinstit mai multe partituri în aceeași viață ?

Însă, ceea ce este mai mult ca sigur, Felix nu făcea decît să îmbine „utilul cu plăcutul" la toate chiolhanurile la care lua parte. Cu cît trecea vremea, devenea tot mai mîndru de rolul său în societatea Romei și se străduia să profite din plin de faima dobîndită la început inconștient. În primul rînd, avea grijă să răspîndească el însuși cît mai multe istorioare despre proverbialul lui noroc pentru ca toată lumea să fie interesată să se pună cît mai bine cu el. În al doilea rînd, divulgă destul de imprudent multe dintre relațiile sale cu mpăratul, pînă cînd învăță că acesta este un capitol asupra căruia este totuși mai bine să plutească un mister cît mai bogat. Și, fiindcă a reușit să se autosugestioneze că tot ceea ce i se întîmplă nu este decît numai și numai în folosul său, îi venea ușor să-i convingă și pe cei din jur că multele sale belele se trag, dimpotrivă, din prea marea-i șansă în viață. Oricum, deja de foarte tînăr s-au trezit în el acele ambiții ale strămoșilor pe care nu i-a cunoscut și care au dormit istovite de trei generații. Spre deosebire de tatăl său, el simțea nevoia unor titluri, a unor insigne și dădea mai mult pe aparențe decît pe puterea efectivă. Fiindcă învățase de mic să simuleze, nu-i venea greu să-și tăinuiască și în continuare ambițiile. Își pregătea îndelung fiecare pas, fiind conștient de limitele-i reale și evitînd cu răbdare orice posibil eșec. Știa că arma sa cea mai importantă era norocul neîntrerupt și îi era teamă să nu-și piardă aura odată cu prima înfrîngere. De aceea nici nu cerea niciodată nimic de la nimeni și fiecare ofertă îndelung așteptată o accepta ca pe un hatîr făcut bieților concetă-

țeni. El, Felix, trebuia să primească totul mură în gură.

Dar anii treceau. Nereușind din cauza numeroaselor lui infirmități să facă o carieră militară — rana cea mai ascunsă și cea mai dureroasă a mutilatei sale vieți —, spera să fie numit într-un post important. Însă Augustus l-a considerat pînă la moarte doar ca pe un partener cît se poate de plăcut de distracții, iar el însuși nu risca să candideze nici măcar la cea mai măruntă magistratură, zicîndu-și că oamenii sînt capricioși și s-ar putea să îl prefere pe un altul. De aceea, cînd o întîlni pe Calpurnia, fiica lui L. Calpurninius Piso, favoritul lui Augustus și viitorul apropiat al lui Tiberius, se îndrăgosti de ea dintr-un motiv nebănuit: femeia era bogată, provenea dintr-una dintre cele mai nobile familii ale Romei, era deosebit de frumoasă și nu s-a căsătorit pînă la aproape treizeci de ani ; Felix bănuia că nu și-a găsit pe nimeni și nu a fost constrînsă la nici un măritiș tocmai pentru că toată lumea era convinsă că-și poate alege pe oricine ar fi vrut, îndepărtîndu-i astfel pe toți cei cu adevărat interesați. La fel se simțea și el : socotit cel mai norocos om din imperiu, ascundea numeroase beteșuguri și nimerea din necaz în necaz. Dar cui să-i inspire milă un om cu un asemenea renume ca al lui ? Nu îndrăzni să-i facă nici un fel de avansuri frumoasei femei și constată cu groază că relația dintre ei intră inevitabil pe același făgaș arid al unei prietenii fraterne, asemenea celorlalte numeroase din viața sa. Așa că, după ce tînjise destul pentru un post mărunt și se văzuse predestinat unei vieți lipsite de triumfuri ca și cea a tatălui lui, acum nu mai era în stare să lase să treacă mai mult de cîteva zile fără a o vedea pe Calpurnia. Pînă ce părintele fetei, plănuind o altă partidă pentru superba-i fiică, îl îndepărtă pe tînărul însemnat cu atîtea infirmități, aranjînd să fie numit procurator în Iudeea.

Ceea ce pînă atunci ar fi însemnat începutul unui vis împlinit, acum nu reprezenta pentru bietul Felix decît cel mai crunt exil. Se zbătu cîteva zile pentru a

găsi un pretext acceptabil de a nu-și lua postul în primire, însă o boală sau un accident ar fi însemnat în clipa aceea o fisură în norocul său proverbial, iar o eschivare nedibace i-ar fi putut închide pe veci ascensiunea atît de mult dorită. Își făcu, așadar, pregătirile de plecare și își vizită între timp și mai asiduu toți prietenii, neomițînd o zi fără s-o întîlnească pe Calpurnia. Era în anul 14 al noii ere și Tiberius Claudius Nero, fiul adoptiv al lui Augustus, anunță moartea neașteptată a împăratului.

Deși cezarul fusese bătrîn și condusese țara peste patruzeci de ani singur și încă și mai multă vreme, dacă socotim și anii scurși de la moartea „Divinului Iulius" și pînă ce a luat imperiul, așa că această zi trebuia să vină odată și odată, totuși faptul că Roma trăise cea mai lungă perioadă de pace din istoria ei îi făcea pe cetățeni să aștepte cu neliniște derularea evenimentelor. Iar atunci cînd Tiberius, după ce acceptă cu greu succesiunea, se dovedi că-l omorîse, ca o primă măsură de guvernare, pe Agrippa Postumus, începură să regrete schimbarea pe care, în adîncul sufletului, o doriseră, totuși, de mult.

Pentru Felix evenimentul venise de două ori nepotrivit : acum, dacă pleca să-și ia postul în primire, risca să pățească la fel ca și tînărul Agrippa știindu-se că fusese unul dintre favoriții lui Augustus și cunoscîndu-i-se peste tot popularitatea. Dacă, dimpotrivă, nu pleca, dovedea cu atît mai mult că nutrește planuri de mărire în capitală, că așteaptă ceva din partea proaspetelor evenimente. Și Felix nu se înșela : imediat ce noul împărat fusese recunoscut, se și iviseră nenumărați nemulțumiți țesînd comploturi himerice, căutînd oameni de paie tocmai buni de a fi manevrați în încercările lor. Tiberius nu-și arătă încă nici colții și nici ghearele, dar era de presupus că tolerează toate conjurațiile acelora atît de neîndemînatice doar pentru a-i lăsa pe imprudenți să devină și mai imprudenți și pentru a nu mai exista apoi nici un dubiu în legătură cu activitatea fiecăruia. Al Douăzeci și doilea se găsea într-o situație cu totul îngrozi-

toare : el, norocosul, el cel ce tînjea în ascuns de atîția ani după o ascensiune politică, dar care n-a urcat încă nici măcar primele trepte ale scării magistraturilor, se afla acum în postura unui lider politic sortit unei cariere de o zi. Numeroși indivizi din saloanele unde se afla ca acasă își investiră în el speranțele, fiind convinși că un om ce reprezenta însăși emblema norocului nu putea să se prăbușească asemenea oricărui complotist de rînd prins asupra faptului. Și, cunoscîndu-l și drept personificarea lipsei ambițiilor, sperau să profite de pe urma lui. S-a ajuns pînă acolo încît a început să circule un zvon prin Roma cum că Augustus nu a lăsat vestalelor numai două caiete cuprinzînd testamentul și alte trei în legătură cu înmormîntarea, faptele sale și situația imperiului, ci încă un volum, unde indica în mod precis cine să-i fie succesor la conducerea țării și motiva pe larg alegerea făcută. Bineînțeles că acest caiet n-a fost niciodată găsit, fiind cu atît mai ușor să pretinzi că ar fi conținut tot ce ai vrut. Felix constată cu groază că tot mai des se șoptea că numele său e figurat în misteriosul testament drept moștenitor legitim al lui Augustus și trebui să admită în forul lui intim că nu era cîtuși de puțin pregătit pentru o asemenea aventură. Întreaga viață el nu și-a dorit decît o ascensiune, dar cu adevărat „legitimă", adică lipsită de orice fel de riscuri, înceată, dar sigură, previzibilă pentru toată lumea și acceptată ca atare. Pe cînd acum era împins spre un salt mult prea mare, iar el nu avea nici elanul necesar și nici curajul de a-l încerca.

Timpul trecea și el se învîrtea încă tot prin Roma, fără a fi în stare de a lua o decizie, deși știa că în clipa respectivă nimic altceva nu putea fi mai primejdios decît ezitarea. Pînă ce-i veni o idee ce i se păru cu totul strălucită. Ceru o audiență noului împărat și îi explică pe îndelete că își aduce aminte că în urmă cu douăzeci de ani, pe vremea cînd se afla de vîrsta lui, Tiberius a știut să ia o hotărîre cît se poate de înțeleaptă, hotărîre ce-l inspiră acum pe Felix : atunci actualul împărat a renunțat *de facto* la toate demni-

tățile și a cerut să i se îngăduie să se retragă de bunăvoie la Rhodos ca simplă persoană particulară, numai și numai pentru a nu stîrni ambiții nesăbuite în ochii unora. Istoria e lungă și drumul omenirii plin de meandre, continuă să-și expună Felix planul, dar se întîmplă uneori ca zeii să se bîlbîie puțin și atunci faptele se repetă aproape identic la intervale mult mai scurte decît te-ai aștepta. Acum a venit vremea ca Al Douăzeci și doilea să-i ceară voie lui Tiberius, așa cum acesta a făcut-o în fața lui Augustus, să părăsească Roma din aceleași motive. El, Felix, ar dori, dacă se poate, să plece tot la Rhodos, așa cum a procedat și cezarul.

Tiberius îl asculta și tăcea. Auzise destule despre „omul norocului" și-l cunoștea și pe Postumus, care îi era de-a dreptul antipatic. N-avusese încă timp să se ocupe de această familie incomodă, deși își propusese deja de mai multe ori să scape cît mai discret de ea. Însă tînărul îl surprinse cu adevărat : omul emana un aer de noblețe și suferință, poate și puțină ironie ascunsă, nu părea că se bazează doar pe renumele cîștigat de „om al șansei", ci dovedea că și gîndește cu dibăcie. Motivul audienței i se părea împăratului o mișcare de maestru : așa ceva poate veni fie de la un bărbat foarte abil, fie de la unul foarte cinstit. Primul ar fi periculos și ar trebui înlăturat, al doilea ar face parte dintr-o categorie rară, de exemplarele căreia puteai să te folosești de minune. Tiberius ascultă lunga cerere a lui Felix și-i spuse că va reflecta la ea. Nu-i dădu nici un răspuns.

Dar chiar și în felul acesta Al Douăzeci și doilea obținu ceea ce a vrut : nu se mai simțea obligat să plece niciunde.* îi era de ajuns că putea rămîne la Roma „pentru a aștepta decizia lui Tiberius", decizie care, era convins după întrevederea obținută, nu va

* Dacă ar fi plecat în Iudeea și ar fi rezistat mulți ani acolo, evenimentele legate de un sectant evreu din Nazareth ar fi urmat o altă variantă ? Sau poate că azi nimeni n-ar mai fi auzit de Pontius Pilatus și numele lui Felix ar fi rămas încrustat în Istorii ?

veni nicicînd. Dar s-a înșelat. Împăratul îi comunică peste doar cîteva zile că a fost plăcut surprins de cerere și că îi dă voie să plece din capitală, însă nu la Rhodos, ci în Sicilia și nu ca simplu particular, ci în calitate de propretor. Asta deoarece nici viitorul cezar nu s-a retras la Rhodos fără funcții, ci în calitate de tribun. Felix se simțea mai mult decît zdrobit : trebuia deci totuși să plece, să se despartă de Roma, unde juca un rol atît de mare în viața mondenă, dacă nu și în cea politică, unde, oricum, reprezenta ceva și unde... unde va rămîne Calpurnia. Trebuia să se retragă într-unul dintre numeroasele morminte ale nesfîrșitului cimitir reprezentat de imensele și neînsemnatele provincii, poate în cel mai obscur loc cu putință, unde de la luptele lui Octavian cu Pompei nu s-a mai întîmplat chiar nimic.

Realitatea îi întrecu pînă și cele mai pesimiste așteptări : insula era moartă din punctul de vedere al oricăror ambiții. Dacă există pînă astăzi un sens peiorativ dat expresiei „viață provincială", acesta pare să provină din jalnicele scrisori adresate din Syracuza de Felix prietenilor rămași la Roma. „Viață provincială" reprezenta pentru el un trai lipsit de măreție, unde ziua de azi se deosebește de cea de ieri și de cea de mîine doar prin aceea că a fost puțin mai cald sau puțin mai frig, deși pînă și clima locului era de așa natură încît chiar și iarna „nu trecea zi fără a te putea bucura de soare". Nici o acțiune reală nu se petrecea, nici un incident demn de a fi povestit, nici un eveniment cultural. Grecii, veniți aici cu sute de ani în urmă, priveau încă și pe vremea lui Tiberius ocupația Romei drept un moment trecător și refuzau cu îndărătnicie să se asimileze Romei. Noii coloniști, aduși de Augustus pentru a repopula insula și a-i da energie după războaiele pustiitoare și jafurile cetelor de sclavi fugiți, nu erau decît „oameni noi", practici și inculți, bădărani din „prima generație", cei întotdeauna grăbiți să se îmbogățească, folosind pentru aceasta orice mijloace și eliminînd dintre ei pe cei mai slabi,

pe cei mai puțin pragmatici, pe cei mai sensibili. Cu cine să stai de vorbă, cu cine să-ți reiei tabieturile părăsite în grabă în metropolă? Romanii aflați doar în trecere priveau peisajul cu ochi de turist, admirînd Etna, marile fortărețe ale vechii Syracuze, peisajul sălbăticit, stîncile abrupte, locul unde au fost înfrînți, pe timpuri, athenienii. Sau mergeau să vadă templul Demetrei și platoul pe care s-ar fi desfășurat atîtea scene mitologice.

La început, făcînd pe ghidul și bucurîndu-se de orice vizită, Felix spera să aducă pe insulă o societate suficient de numeroasă pentru a-și putea reface obiceiurile abandonate. Inițial crezuse atît de mult în posibilitatea creării unei vieți noi la Syracuza, încît își pusese chiar problema dacă nu cumva aceasta va da de bănuit cezarului. Însă nu-și făcuse decît temeri inutile. În Sicilia nu se petrecea nimic. Ca o ironie, parcă, la adresa lui, singurul loc cu adevărat frumos nu era decît gimnaziul din apropierea amfiteatrului, unde în palestra în formă de semicerc, de pe scările din scaunele de piatră, ca la un teatru, putea admira exercițiile conștiincioase ale atleților și ale celorlalți locuitori, mereu amatori de sănătate prin mișcare. Iar lui tocmai aceste activități i-au rămas interzise pentru vecie din cauza numeroaselor sale mici infirmități. Nici măcar cele două bazine de înot nu-i erau accesibile, încît preferă să nu mai frecventeze locul, deși era singurul demn de aprecierea unui om de gust. Și tocmai rafinamentul construcției și noblețea marmurei gimnaziului nu-i produceau decît suferințe.

Și iarăși veneau turiști din Roma și iarăși constatau că Syracuza este cel mai odihnitor loc cu putință și că Felix a avut din nou noroc, putînd lîncezi în vila-i confortabilă, superb situată și ornamentată cu un mozaic vechi de cel puțin o sută de ani. Fiul lui Postumus știa numai el cît de greu i-a fost să găsească și cele mai puțin pretențioase obiecte de artă și cele mai puțin rafinate ustensile de uz gospodăresc, care să mai amintească măcar cît de cît de vechile-i pretenții. De pe vremea lui Verres, și el propretor aici, dar cu

aproape un secol în urmă, insula fusese despuiată de orice operă de valoare. Verres însuși, cel mai mare colecționar din toate timpurile pe care l-a dat Roma, s-a grăbit să ia de prin case, de prin edificiile publice și chiar din pămînt tot ceea ce se putea lua, nesfiindu-se să omoare și să schingiuiască în numele satisfacerii avidității sale de frumos. În trei ani a reușit să adune tot și, chiar dacă a fost condamnat în urma denunțurilor repetate ale localnicilor și a discursurilor lui Cicero, el n-a sărăcit, iar insulei nu i-au mai fost redate bogățiile furate. A trecut aproape un veac de atunci și Sicilia, dormind și visînd la perioada cît mai fusese parte a Greciei Mari, nu s-a mai îngrijit să-și refacă fața răvășită. Nici romanii n-au mai clădit aici nimic, nici măcar temple. Micul sanctuar al lui Vulcan de la Agrigent a rămas cu totul izolat. Iluziile lui Felix că ar putea muta Roma la Syracuza au înghețat în somnul nemișcat al ostrovului. Iar vilele confortabile nu făceau decît să mărească minciuna, s-o desăvîrșească. Turiștii, în urma vizitării Siciliei, reveneau încîntați în metropolă și lăudau viața tihnită de care se bucura Felix și numeau Syracuza „Cetatea fericită". Dar vorbeau despre ea ca despre un fel de rai pe care nimeni nu se grăbește să-l cucerească. Al Douăzeci și doilea se strădui zadarnic să atragă prieteni, artiști, filosofi și bancheri. Insula nu putea fi trezită nicicum.

Și atunci primi vestea sinuciderii lui Postumus și a Patriciei. Reveni în grabă la Roma pentru a se îngriji și pentru a participa la funeraliile părintelui său. Incendiul cumplit al casei natale îl zgudui. Din uriașa vilă unde văzuse pentru prima oară lumina soarelui și unde copilărise n-a mai rămas nimic. Nici măcar obișnuitele ruine înnegrite de pe urma flăcărilor n-au supraviețuit. Focul se întrecuse pe sine pe domeniul lui Postumus.

— Tatăl meu, i s-a adresat Al Douăzeci și doilea cezarului interesat pînă la manie de mitologie, tatăl meu a murit asemenea lui Achile. Ca și acela, și părintele meu nu putea fi doborît decît cu ajutorul unui zeu. Aici, în locul lui Apollo, ai apărut tu. Însă vina este întotdeauna doar a muritorului : ca și eroul din poveste,

și tatei i s-a întunecat pentru o clipă mintea și a îndrăznit să se ridice împotriva zeului.

Tiberius îi îngăduise lui Felix să se întoarcă numai pentru funeralii și, deși discursul solemn îl măgulise, hotărî să rămînă și pe mai departe prudent cu tînărul straniu, pe care nu-l putea cataloga. Așa că-l trimise înapoi la Syracuza. După ce ar mai fi gustat o clipă din mirajul Romei, Felix ar fi trebuit să se retragă și mai nenorocit în ostrovul său mort. Doar că se întîmplă ca și pe Calpurnia, superba fiică a lui L. Calpurninius Pisa să o lovească din plin soarta, soțul fiindu-i prins făcînd parte dintr-o conjurație și demascat împăratului de propriul ei tată, averea îi fusese confiscată, iar copilul îi murise în condiții suspecte. Văduvă și lipsită de mijloace materiale, devenise o povară și pentru vechea ei familie, care, dorind să-și păstreze intactă bunăvoința lui Tiberius, o repudiase, rupînd în felul acesta și în mod public orice legătură cu fostul ei soț. Evenimentul se petrecuse chiar în preajma dizgrației lui Postumus și Calpurnia era încă total buimăcită de loviturile succesive primite într-un timp atît de scurt. Ea, după ce trăise atîția ani sub protecția marii ei averi, a obîrșiei selecte și a frumuseții deosebite, ea, inaccesibila căreia orice posibilitate îi era deschisă, se găsea acum brusc lipsită de alternative, după ce a ispășit prin moartea copilului și pierderea bogăției o căsnicie nici măcar dorită de ea însăși. Așa că nu miră pe nimeni și îi fu chiar lăudată hotărîrea de a pleca în Sicilia împreună cu semiexilatul Felix, „stăpînul“ acelui loc atît de plăcut și atît de inofensiv. Dispariția undeva în provincie a Calpurniei reprezenta soluția cea mai bună atît pentru familie, cît și pentru Tiberius. Femeia aceea frumoasă trebuia uitată. Iar Felix, „omul norocului“, avusese din nou parte de șansă. (Doar că, în urma nenorocirilor îndurate într-un timp atît de scurt și de neașteptat, soția propretorului Siciliei își pierduse mințile. Frumoasa femeie se căsătorise cu Felix, plecase cu el într-o stare de gravă depresie din Roma și se făcu nevăzută pentru totdeauna în Sicilia, unde mai trăi peste treizeci de ani cu conștiința tot mai obnubilată. Apucă

să-i mai nască un fiu și noului soț, apoi, însă, boala i se agravă, paraliză și vegetă între viață și moarte pînă la bătrînețe.)

Și iarăși trebuie spus : ținerea de minte a muritorilor este scurtă și fără palida „memorie artificială" reprezentată de scrib, trecutul conștient ar dispare, poate, pentru totdeauna. Asta fiindcă oamenii își apără totuși prezentul, iar curiozitatea față de strămoșii îndepărtați primește un fior nedeslușit, străbunii fiind luminați de aura unor semizei și inspirînd sentimente pe măsură. O amețeală neliniștită îi cuprinde pe contemporani gîndind la un asemenea (prezumtiv) strămoș și conștiința că au fost conținuți deja în sămînța acelui aproape străin mărește taina. Nimic nu mai știa Felix despre descendenții lui veniți dintr-un Orient fabulos în Graecia Magna, nimic nu mai știa despre un bărbat ce trăise zile de îmbătare pe o terasă suspendată deasupra mării, vrăjit de freamătul nesfîrșit al valurilor și părăsind totul pentru o himeră. Nimic nu mai știa despre acel bărbat și totuși îl simțea pe undeva prin tot corpul și îl retrăia în cîteva scene de viață.

Acum și Felix își avea întreaga avere la Syracuza, din bogățiile tatălui său a rămas destul, acela n-a distrus la moartea-i decît obiectele pe care obișnuia să le folosească zi de zi, de care s-a atașat și care, supraviețuindu-i, nu i-ar fi lăsat sufletul să se odihnească. Restul a rămas intact : vile indiferente, abia locuite, pămînturi lucrate de alții, bani împrumutați și bani lichizi. Partea Liviei, sora lui Felix, era neînsemnată, ea își prăpădise de nenumărate ori dota, iar ultimul soț nu mai știa cum să scape de ea. (Fusese pînă la urmă găsită înecată, bărbatul îi fusese acuzat de crimă, însă nimeni nu a susținut cu prea mare ardoare cauza și omul scăpă de urmări.) Octavia, văduva lui Postumus, se mută într-una din casele lui Felix din Sicilia, după ce i s-a spus răspicat că nimeni nu are nevoie de ea la îngrijitul copiilor Liviei. Mai tîrziu, cînd starea Calpurniei devenise tot mai rea, veni s-o îngrijească pe bolnavă și rămase și pe mai departe pe lîngă Felix, chiar

și atunci cînd toată lumea i-a uitat de mult poziția în cadrul familiei. Astfel încît, practic, toată moștenirea trecuse asupra celui de Al Douăzeci și doilea, în fapt unicul fiu al defunctului. Iată dar, stînd pe terasa vilei sale din Syracuza și admirînd marea — ca și străbunul ce l-a conținut cu sute de ani în urmă — Felix putea să-și spună din nou că tot ce se întîmplă pe lume nu este decît în favoarea sa. Privea valurile și își impunea să fie fericit.

În conștiința urmașilor, din uriașa-i avere, Felix, se spune, dorea să refacă gloria Siciliei, însă nu reuși decît să se ruineze, fără a fi măcar înțeles în intenții de către contemporani. Investite prost, bogățiile-i se risipiră, se mai zicea, asemenea prafului împrăștiat de vînt, și, atunci cînd Tiberius își aminti întîmplător de fiul lui Postumus și-l rechemă la Roma ca să dea socoteală în fața senatului pentru perioada cît fusese propretor în Sicilia, Felix se dovedi a fi fost mai cinstit decît cel mai fidel magistrat : el nu numai că nu s-a îmbogățit, ci s-a întors în metropolă pur și simplu sărac. Oamenii spuneau că din nou a avut noroc Al Douăzeci și doilea : împăratul tocmai se pornise să-i cerceteze pe diferiții proconsuli, guvernatori, procuratori și propretori pentru modul cum se îngrijiseră de regiunile și de provinciile ce le-au fost încredințate spre administrare și găsindu-i pe mulți vinovați de delicte reale sau imaginate, folosindu-se de acuzatori autentici sau de martori mincinoși, nu se sfia să-i condamne pe cei mai bogați dintre ei, considerîndu-i delapidatori și jefuitori și confiscîndu-le averile (pe care, de cele mai multe ori, și le însușea sub o formă sau alta). Era vremea cînd la Roma puterea era exercitată de omul de încredere al cezarului, Sejanus, un intrigant tot mai nerăbdător și un arivist invidios în special pe cei ce proveneau din familii cu un trecut glorios. Un moment mai prielnic pentru a lovi într-un descendent de senatori, asemenea celui de Al Douăzeci și doilea, n-a existat niciodată. La rechemarea subită a lui Felix, toată lumea era convinsă că norocul proverbial al fiului lui Postumus a luat sfîrșit. Odată și odată trebuia să se termine și cu șansa extraordinară a unui om

ce n-a făcut în toată viaţa nimic pentru a o merita, se bucurau cei mulţi, cei ce, văzîndu-l ca şi doborît, găseau, ca de obicei, justificări dizgraţiei altuia cu aceeaşi convingere cu care i-au acceptat gloria. Însă senatul a trebuit să recunoască gestiunea imaculată a lui Felix şi, neavînd ce să-i ia, Sejanus îl lăudă în faţa tuturor, iar Tiberius îl primi în mai multe audienţe succesive şi îi oferi, în sfîrşit, titluri şi magistraturi îndelung rîvnite.

Invidioşii nu mai înţelegeau nimic, chiar şi oamenii cei mai bine informaţi ridicau din umeri. Ce s-a întîmplat cu uriaşa avere moştenită de Felix ? Unde a dispărut tocmai în clipa cînd ar fi trebuit Al Douăzeci şi doilea să dea socoteală pentru fiecare bănuţ ? În Sicilia, nici Felix şi nici vreun alt roman nu s-au omorît cu firea în a ridica temple sau alte edificii menite să reziste secolelor. Unde erau banii ? În ce i-a investit ca să reuşească să-i piardă atît de repede şi chiar la timpul potrivit ? Întrebarea a interesat şi peste veacuri cercuri restrînse de specialişti şi s-au emis ipoteze dintre cele mai năstruşnice. Însă niciodată nu s-a uitat să se amintească faptul că marele norocos a fost poate singurul om care s-a bucurat de o nemăsurată şansă pînă şi în clipa cînd a devenit un om aproape sărac dintr-unul dintre bărbaţii cei mai bogaţi ai timpului. (Acesta a fost punctul unde s-a spus mai tîrziu că Al Douăzeci şi doilea şi-ar fi pierdut uriaşa avere la jocuri de noroc sau în investiţii bazate pe asemenea preocupări.) Părerea lui R. G. Hudson, cum că Felix ar fi încercat pe cont propriu o reconstrucţie economică a insulei nu aduce în sprijin nici o dovadă palpabilă. Sicilia, deşi atît de aproape de Italia, nu mai apare decît foarte rar în scrierile analiştilor, cîte o vizită a unui împărat punctînd, o dată la cîteva decenii, o provincie căzută pentru veacuri aproape cu desăvîrşire în uitare. O încercare, oricît de utopică, ar fi fost totuşi amintită. Dar Felix n-a stîrnit nici măcar atîta zarvă cîtă a făcut şederea lipsită de ambiţii a lui Postumus la Petra. Vaste planuri de colonizare, precum şi atragerea savanţilor şi poeţilor nu se sprijină decît pe urmele unor apeducte şi pe ruinele

teatrelor romane, cele mai multe dintre ele nici măcar contemporane celui de Al Douăzeci și doilea. Iar vizita unor poeți nu reprezintă nimic, cel puțin Ovidiu călcînd pămîntul Siciliei mult înaintea administrării acesteia de către Felix.

Scribului situația personajului la întoarcerea la Roma i se pare mai complicată. Felix a forțat cu mulți ani în urmă un compromis cu Tiberius, a plecat să conducă o provincie unde aproape că avea un regim de exilat și s-a reîntors pe vremea cînd Sejanus teroriza capitala și cînd orice prezumtiv favorit al împăratului era rapid înlăturat. Nu exista milă : metodele cele mai radicale erau considerate cele mai sigure. Felix, însă, chiar dimpotrivă, fu acceptat și iubit, el un aproape proscris ! Iubit de cezar și acceptat de Sejanus ! Semnele de bunăvoință vin unul după altul : la început este numit membru în Sodales Augustales, o corporație religioasă înființată de Tiberius după moartea lui Augustus pentru celebrarea cultului strămoșilor. Admiterea printre cei (la început) doar douăzeci și unu membri reprezenta o garanție a bunăvoinței împăratului : din Sodales Augustales făcea parte cezarul însuși, membrii familiei sale, cîțiva favoriți. După un timp, Felix ajunge chiar asemenea lui Postumus pe lîngă Augustus, și Felix joacă un rol important pentru actualul împărat. Mai ales că Sejanus, care la retragerea lui Tiberius la Caprea începe să-l bîrfească, se potolește brusc și se apucă să-i facă public curte. De unde această putere trainică și extraordinară a celui de Al Douăzeci și doilea ? Dacă ascensiunile rapide ale anumitor bărbați erau foarte ușor de explicat, de pildă, Pomponius Flaccus s-a pomenit guvernator al provinciei Syria (ceea ce, oricum, era altceva decît propretor în Sicilia), iar Lucius Piso prefectul Romei doar pentru că au reușit să bea 48 de ore cu împăratul și să i se vîre în acest răstimp sub piele, despre Felix nu se cunoștea nimic semănînd a viciu. Și, neștiindu-se originea puterii sale, aceasta nu putea fi decît de ordin divin, norocul lui trebuind să reprezinte într-adevăr un dar al zeilor. Așa că lumea a primit aproape cu ușurare orice numire reală a fiului lui Postumus, oficializarea făcîn-

du-l mai concret, mai uman. O misiune la Istru n-a mai mirat pe nimeni, o alta, de inspecție în Africa, a avut darul de a-l pierde pe guvernatorul acestei provincii. „Infirmul“, „marele norocos“, avea darul să producă spaimă acolo unde apărea. Nu era urît ca Sejanus deoarece nu i se putea imputa nimic : nu fura pentru a se îmbogăți, nu se răzbuna pentru pricini vechi, nu jefuia. Era, dimpotrivă, un om incoruptibil din spețа celor ce au dispărut de mult și, nemaifiind bogat (din proprie inițiativă !*), n-aveai cu ce-l speria. Cît a fost trimis în Moesia, a trecut și în Dacia și a pus capăt pentru cîțiva ani unui lung șir de incursiuni ale dacilor. Felix nu era în stare să călărească în fruntea unei armate, n-a făcut nici măcar serviciul militar, era cu atît mai puțin apt de a comanda o expediție de intimidare. Cum a reușit atunci să restabilească pentru mai mulți luștri pacea la Istru ? Analiștii nu-i amintesc decît misiunea (îndeplinită cu mult succes), nimeni nu descrie faptele.

În alt loc găsim totuși amintită călătoria lui Felix în Sciția, la Pontul Euxin și reîntoarcerea prin Dacia. Personajul însuși se pare că a lăsat o descriere a acelei țări, vorbind despre relief, despre climă, despre bogățiile naturale. (Se pare că Pausanias Periegetul s-ar fi inspirat din această scriere pierdută atunci cînd amintește pămînturile de la nord de Istru.) Însă nici Felix nu povestește despre misiunea propriu-zisă care l-a trimis pe acele meleaguri. Cu ce conducători, cu ce regi s-a întîlnit, ce le-a promis pentru a-i determina să nu atace în continuare fruntariile imperiului ? Și ce puteri extraordinare îi permiteau să facă asemenea propuneri ? În loc de aceasta ni s-a păstrat o altă ipostază a fabulosu-

* Să dăm cărțile pe față ! Scribul n-are nici o dovadă, dar este aproape convins că Felix și-a donat întreaga avere lui Tiberius (și) sau lui Sejanus. Scribul nu deține nici o mărturie, însă cît de ușor se poate explica astfel totul ! Întotdeauna tolerant, scribul devine pentru un scurt răstimp scriitor, asumîndu-și autoritatea tiranică a celui din urmă, a autorului al cărui cuvînt — dacă are suficientă putere — este suficient sieși. Scribul-scriitor îl lasă pe Felix să-l cumpere pe împărat cu prețul uneia dintre cele mai mari averi ale timpului.

lui noroc al personajului : ne amintim că neașteptatul lui faliment financiar n-a putut fi explicat satisfăcător nici în vremea lui, nici de către istoricii moderni. Ceea ce se știe e doar că ruinarea materială a fost urmată de ascensiunea sa administrativă. Scribul a sugerat (iar scriitorul a susținut) că Felix și-ar fi dăruit în secret cea mai mare parte a uriașei averi împăratului sau lui Sejanus, demnitarul omnipotent. Acesta din urmă, nutrind ambiții și mai mari, este doborît, pe neașteptate, din ordinul lui Tiberius. Condamnat la moarte, pînă să fie executat de călău, mulțimea îl sfîșie și îi batjocorește corpul. Familia fiindu-i de asemenea omorîtă, bunurile fostului potentat îi revin tot lui Tiberius. Printre altele, și partea provenită din fosta avere a fiului lui Postumus. Acesta se află departe, tratînd la nord de Istru pacea cu dacii. Însă tocmai în ziua hotărîtă de cezar pentru demiterea neașteptată a lui Sejanus, ar fi venit un emisar din partea „Omului norocului". Se spune că trimisul ar fi pierdut pe drum mesajul scris pe care ar fi trebuit să-l predea împăratului. De frică să nu fie pedepsit, bietul sol i-ar fi dat lui Tiberius o perlă, pretextînd că Al Douăzeci și doilea i-o dăruiește și că-l sfătuiește să-și procure și perechea ei, împreună cele două avînd puteri magice. Dar numai împreună ! După ce ar fi pus mîna pe averea lui Sejanus, împăratul ar fi dat acolo și de perla pereche și ar fi interpretat întîmplarea ca pe un semn în care Felix ar fi jucat rolul de prezicător, iar el însuși pe cel de realizator al profeției. În mania lui pentru mitologie, Tiberius ar fi căutat un precedent pentru această întîmplare și l-ar fi găsit în legătură cu Promachus, unul dintre cei șapte epigoni, care ar fi fost și el infirm, asemenea lui Felix, dar apt de a participa la lupte victorioase. Nu mică i-a fost uimirea văzîndu-l la întoarcere pe fiul lui Postumus cu un nou beteșug pe lîngă toate celelalte : Felix ar fi fost prins într-o ambuscadă a unor tribali și ar fi scăpat ca prin minune, pierzîndu-și brațul drept, în vreme ce toți însoțitorii i-ar fi fost uciși. El avusese noroc și de data asta, norocul arătîndu-se din nou, atunci cînd împăratul, convins de precedentul mitologic, îi încredin-

tează tot mai multe misiuni, înzestrîndu-i cu puteri discreționare, pe care el le va duce întotdeauna la bun sfîrșit.

Între timp, Calpurnia dispăruse cu totul, fie că mai vegeta pe undeva, într-o vilă din Sicilia, fie că murise. Însă Felix va ști exact cînd se va sfîrși din viață soția lui bolnavă, femeia pe care o dorise în zadar întreaga Romă și pe care o dobîndise el, atunci cînd ea începuse să vestejească. (Ea se ofili asemenea unei plante exotice : împrăștiind un parfum puternic, amețitor, un parfum al morții.) Într-o noapte, în vreme ce se afla în Africa, se va trezi din somn, auzind că-l strigă Calpurnia. Peste o săptămînă îi veni vestea din Sicilia că în noaptea respectivă femeia se stinsese după cîteva clipe de luciditate. Atunci îl strigase într-adevăr, i s-a spus. Al Douăzeci și doilea păstră știrea ca pe o taină : ea dispăruse de prea multă vreme ca s-o mai omoare încă o dată doar din considerații pur administrative.

Tiberius dorea deja de mult să-l căsătorească, momindu-l cu una dintre rudele sale pentru a-l lega mai mult de el și pentru a atrage în propria-i familie norocul providențial al celui de Al Douăzeci și doilea. Dar nici Felix nu mai era de mult tînăr, iar numeroasele izbînzi, dobîndite mereu cu prețul unei noi mutilări, au făcut din individul zvelt și palid, tot timpul abordînd un zîmbet ironic și suferind, cum fusese cunoscut în tinerețe prin saloanele mondene, un bărbat înspăimîntător, un individ plin de cicatrici, trăgîndu-și un picior și lipsindu-i o mînă. Caesonia, logodnica și apoi soția ce i-a fost hărăzită, ar fi putut ușor să-i fie fiică, ea fiind mai mică decît cel de Al Douăzeci și treilea (!) cu șase ani... Căsnicia n-a fost decît un simplu aranjament politic, în schimb, se spunea, Felix s-ar fi îndrăgostit de mama Caesoniei, soacra fiind și ea mai tînără decît el și urmîndu-l peste tot, în numeroasele-i misiuni din provincii. Nici asta nu l-a supărat cu nimic pe împărat, dimpotrivă, el găsi din nou un precedent mitologic în situația lui Felix și interpretă iarăși semnul drept bun.

Pînă la moartea lui Tiberius, Felix fusese mai tot timpul plecat, peste tot unde se semnalau probleme. A ajuns și în Iudeea. ,

Și mai tîrziu va continua — sub Caligula, Claudius și Nero — același itinerar de emisar imperial și va reveni în numeroasele locuri pe unde l-a trimis și Tiberius. De acum încolo anii se vor învălmăși, la fel și misiunile îndeplinite. Orice anacronism se va șterge ; nici o întîlnire nu va fi socotită imposibilă. Prestigiul lui (sau al norocului său ridicat la rang de providență) va fi atît de mare încît Felix va sluji în istorie drept argument.

O anecdotă tîrzie povestește în acest sens întîlnirea dintre Felix, Pontius Pilatus și Iisus, întîlnire în urma căreia toți trei rămîn senini și mulțumiți de rolul jucat.

— Tu, i-ar fi spus Iisus funcționarului roman, tu ești puterea vremelnică. Spre deosebire de tine, eu mă compar doar cu eternitatea.

— Cu eternitatea ?! În numele cărei puteri ? l-ar fi întrebat Felix.

— Puterea mea este răbdarea.

— Pe tine te pot strivi ca pe un păduche, i-ar fi răspuns Pontius Pilatus.

— Dar și după aceea voi avea răbdare. Eu voi avea răbdare și după moarte pentru că numai acela ce nu se ia la întrecere cu timpul, îl învinge. Toți regii și împărații s-au grăbit dintotdeauna. De aceea puterea lor — ca și a ta — pe cît era de mare, pe atît era de trecătoare.

Dar dacă este posibil ca, în misiunile sale, Al Douăzeci și doilea să-l fi vizitat pe procuratorul roman, Nazaretheanul încă nu putea fi un interlocutor pentru ceremoniosul trimis imperial. Și chiar dacă drumurile lor s-ar fi intersectat, impactul n-a lăsat urme asupra nici unuia dintre ei.

Atunci nu s-a vorbit despre Iisus, ci despre Sfîntul Ioan, despre „un prooroc“ sau despre „un făcător de minuni“. Singur răspunsul dă de gîndit și face din el un prezumtiv prim moment autentic din viața personajului care va cuceri lumea sfidînd timpul.

Dacă știm azi cu precizie că Augustus a început să practice pe față epurarea literaturii de cărțile nedorite, mai tîrziu s-a găsit o soluție mult mai subtilă : rescrierea, uneori chiar în întregime, a diferitelor texte, păstrîndu-li-se doar autenticitatea celui ce le-a conceput inițial, dar care nu mai avea nici o legătură cu noua variantă. Felix a scris, în decursul lungii lui vieți, un fel de autobiografie intitulată „Geografia". Titlul nu trebuie să surprindă, el acoperea un vast jurnal de călătorie, realizat în urma misiunilor îndeplinite pe diferite meridiane. Lucrarea a dispărut cu desăvîrșire încă din secolul întîi. Știm aceasta din referirile unor autori din vremea respectivă, care o citează și o regretă. Printre ei, nume de cel mai mare prestigiu, Seneca și elevul acestuia Lucilius. Cu atît mai semnificativ este faptul că peste o jumătate de secol „Geografia" apare din nou, probabil însă fără a mai conține nici măcar planul operei originale. Cronologia este amestecată, întîmplările abundă în fabulos, personajele sînt înlocuite, iar întîmplările primesc o morală creștină. Ceea ce mai rămîne este autoritatea lui Felix, adică aura șansei împrăștiate de el asupra fiecărei acțiuni în care se implica. Și nici măcar această variantă nu stă păstrată ca atare. Apostata o va interzice și o va distruge. Cîteva secole mai tîrziu, ea va reapare în Bizanț. Recuzita va lua iarăși o altă înfățișare, fabula se va adapta noilor comandamente. Și titlul se va schimba: în loc de „Geografia" ne vom pomeni cu „Minunile și norocul lumii". Cartea circulă pînă în evul mediu, cînd este condamnată pentru erezie și arsă în piețele publice. Numele autorului trebuie, de aceea, privit cu precauție. Opera nu-i mai aparține de mult.

Felix descrie în „Geografia" cea mai mare parte a imperiului și cîteva teritorii barbare. Scribul nu va prelua nimic din „Minunile și norocul lumii", ci se va mărgini la regretul lui Seneca (dintr-o scrisoare către Lucilius) în legătură cu faptul că urmașii nu vor beneficia de una dintre cele mai subtile descrieri ale Traciei și ale Iudeei, ceea ce presupune că în acele locuri a fost mai

des Felix sau că pur și simplu acestea au fost capitolele care i-au reușit cel mai bine.

În Iudeea, unde l-a trimis încă Augustus, fără ca Al Douăzeci și doilea să fi ajuns să-și îndeplinească misiunea, îl va întîlni mai tîrziu pe un Țipor și-l va aduce cu el la Roma, unde personajul se va numi Verpos. Cînd Tiberius îi va izgoni pe evrei din capitală, Felix va obține o exceptare pentru omul său, însă, plecînd din nou în Iudeea, îl va lua cu el. Gurile rele șopteau că austerul împuternicit al împăratului nici n-ar fi fost chiar atît de sărac pe cum se arăta și că intermediari, asemenea lui Verpos, îi administrau averea sub alt nume. (Și în poveștile tîrzii se regăsesc numeroși indivizi care îi „aduc daruri" autorului, însă acesta „preferă să-i roage pe ei să aibă grijă de bunurile respective".) Aceleași guri rele pretindeau că, fixîndu-l pe Verpos în Iudeea (la fel ca pe alții în alte provincii), Felix avea tot interesul să plece în misiuni excepționale, putînd astfel să-și influențeze cursul afacerilor și să-și protejeze în mod legal oamenii. Acum este momentul cînd apare din nou la lumină aviditatea de bani ce-i fusese atribuită tînărului ce jucase atît de des zaruri cu Augustus și știa să-și înmulțească monezile prin tavernele și prin termele Romei. Dar, peste vremuri, dintre multele locuri miraculoase ale lumii, ale „Geografiei", Iudeea trebuia să fie cel mai minunat. Felix nu-l vizitează numai pe guvernatorul Syriei și prin aceasta pe procuratorul roman, ci, datorită lui Verpos, îi întîlnește și pe iudei. El îi descrie lui Tiberius frămîntările locale și ajunge să-l cunoască și pe Iisus. Scribul amintește doar cu titlu de inventar acest fapt și dacă el a apărut cu adevărat și în „Geografia" este discutabil. În caz că Felix acționa încă din însărcinarea lui Tiberius (sau chiar a lui Caligula), Roma nu-i putea cunoaște încă pe creștini. Unele legende în legătură cu adoratorii (și mai ales adoratoarele) zeiței Isis sînt preluate în întregime. Postura lui Felix este echivocă. Atît de echivocă încît dogma nu-l va accepta și nu-i va atribui nici o însemnătate. Din omul care-i binecuvîntează pe cei din jur cu noroc nu rămîne decît martorul. Apoi dispare și acesta. Rolul lui se va despărți și va intra într-o altă piesă.

Mai tîrziu, în „Geografia“ reapărută în secolul următor, călătoria lui Felix în Iudeea se va colora cu întîmplări legate de viața lui Iisus. Însă Al Douăzeci și doilea va rămîne în continuare doar un martor. Că aceste opere sînt prelucrări ale altora, narate în primele variante, este de înțeles prin faptul că la vremea lui Tiberius abia a apărut legenda, evangheliile încă nu existau și ceea ce se întîmplase în provincia aceea din Asia Mică nu era deocamdată decît un miracol printre multele miracole ce aveau loc pe toată întinderea imperiului. Minunea acelei minuni a fost tocmai penetrația ei ulterioară. Gloria postumă a lui Iisus înlătura pentru veacuri mereu noile și noile încercări de cucerire a notorietății din partea a altor și a altor legende ce abia apucau să se înfiripe și dăinuiau cel mult cît trăiau și personajele respective. Apoi oameni și nimburi erau înmormîntate în uitare de către noua credință. În confruntarea aceasta, Felix n-avea șanse să supraviețuiască decît cel mult în calitate de simplu martor, gata să confirme ceea ce se alcătuia sub viitoarea dogmă.

Fiul lui Postumus a fost de mai multe ori în provincia Syria și a executat misiuni de tot felul și în Iudeea. Poate că versiunea autentică a „Geografiei“ ar fi putut să ne ofere un material de neprețuit în legătură cu nașterea creștinismului, văzută la fața locului de către cineva care venea și pleca, putînd deci aprecia progresele făcute de la o vizită la alta. Dar poate că acest document a și existat și, nefiind conform cu ceea ce se aștepta de la el, a trebuit să dispară. În „Geografia“ din secolul II interpretările și interpelările se succed în funcție de necesitățile de moment, pe cînd în „Misiunile și norocul lumii“ se renunță complet la acest aspect, cartea nemaifiind una de propagandă creștină, ci un simplu roman senzațional.

Din mărturisirile unor contemporani, cu toți puternic impregnați de faima norocului nemaiîntîlnit al per-

sonajului, acesta apare și la bătrînețe descris ca avid de titluri. Se povestește adesea, de pildă, cum Felix l-ar fi căinat pe Germanicus pentru că s-a întors victorios la Roma doar cu *toga praetexta,* evitînd insignele și neputînd aspira la triumful cuvenit din cauza dezastrului lui Varro. Dar asta s-a întîmplat de foarte multă vreme și dezamăgirea lui Felix circula acum mai mult ca un aforism, un dicton după care cineva nu măsura măreția lucrurilor decît după semnele exterioare. Afirmația este citată după Seneca, dar scribul se îndoiește de autenticitatea fragmentului fiindcă mentalitatea romană n-ar fi găsit o excepție atît de frapantă în nemulțumirea celui de Al Douăzeci și doilea. Mai degrabă, crede scribul, s-a încercat să se consolideze faima dorinței ascunse de succes a personajului. Felix n-a ajuns niciodată în funcțiile cele mai înalte, însă de diferite titluri n-a dus lipsă și, se pare, pe cît îmbătrînea, pe atît le dorea mai mult. Astfel, este numit tot mai des cu puteri discreționare în provincii și primește toate semnele acelor puteri. El urcă aproape toată scara magistraturilor și, dacă ar fi apucat să trăiască încă pe vremea republicii, este sigur că ar fi ajuns pînă sus de tot, deoarece scribul, înclinînd să creadă mai puțin în șansa-i mereu atît de scump plătită, vede într-însul un executant docil al voinței celor ce l-ar fi instalat chiar și consul. Așa, însă, pe vremea lui Tiberius, apoi a lui Caligula și a lui Claudius, Felix se deplasa mereu, cu toți anii ce se îngrămădeau asupră-i și cu dificultățile de mers cauzate de numeroasele-i infirmități : parcurgea provinciile, precedat de lectori, ce duceau dintr-un loc în altul însoțit de o gardă militară (mult mai mare decît îi îngăduia rangul), avea grijă ca soldații să fie frumoși, toți la fel de înalți, cît mai strălucitor echipați și, pînă la o vîrstă, reușea să apară din cînd în cînd și el cocoțat pe o șa specială și pe un cal dus de dîrlogi de un sclav. Azi, după atîtea veacuri, este greu de stabilit dacă spectacolul pe care-l oferea la intrarea într-o cetate sau într-un sat prăpădit semăna a caricatură mai mult decît a măreție adevărată. De prea

multe ori între ridicol și sublim, după cum se spune, nu există decît un pas. Iar scribul se află prea departe de personaj pentru a putea sesiza diferența. Cultura livrescă îl face mai degrabă pe bietul scrib să-și închipuie un Felix călare pe o Rosinantă, încărcat cu insigne strălucitoare și bîțîindu-și membrele bolnave. Atunci cînd ochii nu văd suficient de bine, experiența înlocuiește contururile cu fragmente preluate. Nu este vina scribului că în ceața acuității lui vizuale total nemulțumitoare i se substituie de prea multe ori imagini de viitor. Scribul nu-și găsește liniștea în timp...

Ultimii ani ai vieții, Felix și i-a petrecut mereu pe drumuri. Caesonia divorțase de mult de el, dar mama ei îl întovărășea peste tot. Legătura dintre Al Douăzeci și doilea și casa imperială era salvată. Fantoma în care se recunoaște cîteodată scribul se oglindește într-un mod straniu în spectrul călărețului infirm ce străbătea provinciile, acoperindu-și rănile sub un lux țipător. Aparițiile emisarului extraordinar deveniseră într-adevăr evenimente, prezența lui șoca, mizanscena era desăvîrșită, personajul se ivea, impresiona asistența și dispărea. Nimeni nu-l invidia, dar nici nu-l compătimea. El reprezenta un simbol în care nu încerca să se imagineze nici un muritor. În cetățile ce trebuiau pedepsite, aparițiile sale erau menite să li se pară localnicilor asemenea tablourilor medievale ale cavalerilor apocalipsului. Modelul lipsea încă, întruchiparea cutreiera de acum lumea. Cei ce ajungeau să se apropie suficient de Felix constatau cu uimire că figura aproape inumană este însuflețită de o mulțumire interioară molipsitoare. Tot ce se întîmplă pe pămînt, spunea personajul, este în folosul oamenilor, chiar dacă de multe ori muritorii nu-și dau seama de cîștigurile pe care tocmai le-au dobîndit. Din cînd în cînd, înaltul emisar imperial accepta să ia parte la ospețe date în cinstea lui de către notabilitățile locurilor prin care trecea. Atunci organiza palpitante jocuri de noroc și le dovedea comesenilor uimiți că pînă și cei ce nu cîștigau nimic se aflau în mare avantaj față de orele precedente. Demonstrațiile

sale erau logice, ipotezele plauzibile. Cine nu cîştiga material, se alegea cu simpatia celorlalți, simpatie dînd, uneori, mai tîrziu, roade infinit mai însemnate decît cei cîțiva bănuți pierduți cu acel prilej. Viața, spunea infirmul, este un nesfîrșit prilej de fericire și poate că dacă ar fi poposit mai mult într-un loc și și-ar fi apropiat ucenici gata să-l urmeze peste tot și să-i propage ideile, poate că atunci și Felix ar fi fondat o școală, iar ideile i-ar fi fost ascultate cu sfințenie. Dar el se ascundea tot mai mult în spatele insignelor și a titlurilor sale, singura ființă ce-l urma pretutindeni fiind mama Caesoniei, cea care i-a stat alături și în ultimele-i zile de viață.

Felix era bătrîn, se îmbolnăvise grav în timpul unui drum prin deșert, în vreme ce se întorcea dintr-o misiune din Orient. Avusese din nou noroc — ca de obicei — : îi spuse femeii că nu mai dorește să ajungă decît într-o oază, unde să poată să-și umezească fața încinsă și unde să mai simtă adierea unui copac. Ca măsură de prevedere, ceru să i se confecționeze un fel de hamac pe o cămilă şi nu mai coborî de acolo pînă n-au ajuns în preajma unui mic lac, străjuit de un pîlc de palmieri. Nu se despărți de dromader și se strădui să fie mereu în contact direct cu pielea animalului : nu se știe că acest cal al pustiului are proprietatea de a prelua toate bolile oamenilor, motiv pentru care nu este indicat să te hrănești cu carnea lui ? Leacul l-a ajutat, într-adevăr și dorința îi mai fu îndeplinită și de această dată, încît putu să și moară fericit.

Și sufletul putea să i se bucure după moarte. A avut parte de funeralii mărețe, corpul lui ciopîrțit fiind condus la rug și de împărat, în vreme ce întreaga cetate era tulburată la gîndul că împreună cu Felix, se pregătește incinerarea însăși a ideii de „noroc“.

Răuvoitorii au comentat mai tîrziu că a avut atîta șansă în viață deoarece nu și-a impus idealuri prea înalte. Dar cine poate măsura cu adevărat ce este îndepărtat și dificil pentru unul și ce este apropiat și lesnicios pentru altul ? Scribul nu poate decît să laude

înțelepciunea marilor bărbați : ei n-au stabilit niciodată unități de măsură pentru noroc și fericire, la fel ca pentru timp sau lungime. Și astfel, mărindu-și misterul, norocul și fericirea și-au interiorizat adînc și organul specializat în a le percepe, care, odată, desigur a existat în văzul tuturor.

AL DOUĂZECI ŞI TREILEA

(„Magister morum")
— 16 e. n. — 52 e. n. —

DESPRE INUTILITATEA POSIBILITĂŢILOR SINGURE

S-a spus de atîtea ori că Istoria nu este decît o curtezană capricioasă, alegîndu-şi eroii după toanele-i de moment. Dar afirmaţia a fost susţinută mai ales de către cei nemulţumiţi că nu s-au regăsit şi ei printre preferaţi. În realitate, Istoria e la fel de oarbă ca şi Justiţia. Al Douăzeci şi treilea va repeta de nenumărate ori — şi nu întotdeauna într-un mod foarte prudent — că străbunicul Gallus a murit asemenea scribului regelui Porsena, ucis acela din greşeală de Mucius Scaevola în locul suveranului. Căci, dacă oştenii numizi n-ar fi încurcat lucrurile şi l-ar fi omorît cu adevărat pe Iulius Caesar şi nu pe nevinovatul lui savant, zicea el, poate că Octavianus n-ar mai fi ajuns împărat şi Istoria ar fi urmat alt făgaş. Sau, cel puţin, numele dinastiei ar fi fost diferit.

Aducînd un exemplu mai apropiat de zilele lui, fiul lui Felix devenea şi mai puţin prevăzător: „Accidentele istoriei sînt cele ce duc vremurile în mod inevitabil spre un făgaş ferm. Dacă osteanul care a dat peste Claudius, unchiul socotit senil al lui Caligula, l-ar fi omorît pe boşorogul ce bîţîia din cap şi i se arunca la picioare, tremurînd de frică să nu fie acuzat de complot împotriva imperatorului, alte erau personajele de frunte ale continuării piesei şi, probabil, alta ar fi fost şi viaţa a numeroşi figuranţi, indivizi cărora niciodată nu le-a fost dat să-l vadă nici pe împăratul asasinat, nici pe cel ce i-a luat locul numai fiindcă decît să fie omorît, a fost dus şi arătat peste

tot ca viitor cezar de soldatul nedumerit. Oşteanul a făcut în clipele acelea mai multă istorie decît zece consuli la un loc, chit că numele lui nu ni s-a păstrat."

Ar fi fost mai bine? Ar fi fost mai rău?

„Ar fi fost, desigur, mult mai rău, continua Al Douăzeci şi treilea în bătaie de joc, desigur mult mai rău!" Cei ce-l preveneau — şi nu avea mulţi binevoitori adevăraţi — şi-i spuneau că nenumăraţi oameni au pierit şi pentru afirmaţii mult mai nevinovate, l-au determinat să modifice numele personajelor şi locul acţiunii, deşi era evident că el se referea şi în continuare tot la Claudius. Unele dintre noile lui pilde seamănă izbitor cu fapte petrecute, am zice, cu zece, cu douăzeci sau cu o mie cinci sute de ani mai tîrziu. Faima pe care şi-o cîştigase în premoniţie a fost însă, iată, şi ea doar un accident: dacă n-ar fi trebuit să vorbească mereu cifrat, ar fi povestit mai departe doar despre contemporani şi coincidenţele atît de analizate ulterior — şi care aveau să-l aşeze, alături de Nostradamus, în primul rînd ai ghicitorilor viitorului — nu ar mai fi fost formulate.

Ar fi fost mai bine dacă istoria ar fi cotit pe un alt făgaş? Ar fi fost mai rău? Iată întrebări inutile, nefireşti, fără de răspuns, deci cu atît mai incitante şi permiţînd noi şi noi speculaţii. Al Douăzeci şi treilea şi-a umplut viaţa cu asemenea probleme şi simţea mereu nevoia să le pună şi altora. Dar, deoarece nu toată lumea este interesată de ipoteze oarbe, a găsit o modalitate plăcută de a fi ascultat: înveselind chestiunile în haine şugubeţe, s-a făcut actor. Şi numele de „Magister morum" şi l-a luat în derîdere, deşi în adîncul său îl dorea foarte serios. „Magister morum", dascălul moravurilor, a reprezentat un apelativ preferat de-al lui Augustus, preluat şi de unii dintre urmaşii săi la imperiu. Fiul lui Felix credea într-adevăr că are menirea unui arhanghel al eticii înalte, însă, învăţînd că, de multe ori, rîzînd, îi faci pe oameni să fie mai serioşi, şi-a asumat cu intenţie un nume pe care-l terfelea în noroi ori de cîte ori vorbea despre el. Bătîndu-ţi joc de cei mari, te pui mai presus de ei, rî-

zîndu-ți de cei puternici, te arăți mai puternic, satirizîndu-i pe cei bogați, le arăți că nu-i invidiezi, că tu ești cel ce are ceva în plus. Și, totodată, îi faci și pe cei ce intră în jocul tău să aibă aceleași sentimente și să fie mulțumiți.

Așa se amăgea Al Douăzeci și treilea, despre care s-a spus că a fost un dezmățat, un flușturatec, un aventurier. El nu s-a bucurat de stima altor *dominus gregis*, șefi de trupe de actori, dar popularitatea nu i-a fost mai mică. Propaganda oficială împotriva lui și-a atins doar în parte scopul : nefiind prețuit ca un mare actor, era totuși incitant prin aceea că tot ceea ce făcea nu era decît un dans pe marginea prăpastiei și mulțimea urmărea cu sufletul la gură cum (și dacă) o să mai reușească să-și mențină echilibrul și de această dată. Reprezentațiile lui „Magister morum" constituiau aventuri amețitoare nu numai pentru protagonist, ci și pentru spectatori. Ceea ce făcea el nu era nici tragedie, nici comedie, nici mimă. Erau toate astea la un loc în aparițiile sale și mai era și ceva pe deasupra. Un fior tainic le străbătea și lumea cu greu își putea reveni din ele. Cu atît mai stranie le era amintirea.

Despre Al Douăzeci și treilea s-a spus că a fost un dezmățat, un flușturatec, un aventurier.

Fiul lui Felix s-a născut în Sicilia, în anul al treilea al domniei lui Tiberius. Crescînd, lumea asista tot mai uimită la faptul că nu le semăna în nici un fel părinților și bunicilor. Dacă în legătură cu fizicul lui se putea spune cu bunăvoință că l-ar fi moștenit de la mamă, Calpurnia fiind brunetă, fină și cu ochii negri, trăsăturile de caracter și manifestările păreau să vină dintr-un mister de nepătruns.

„Rar s-a văzut așa ceva, se mirau cunoscuții, fiul nu-i seamănă nici severului Felix, nici indolentului Postumus, nici măcar atît de conștiinciosului savant al lui Caesar, acelui Gallus care mai dăinuie viu în stima Romei." De carieră militară, tînărul fiu al lui Felix nu voia să audă, de magistraturi nici pe atît, cartea

nu-l pasiona defel, iar privirea melancolică și gustul pentru contemplație ale lui Postumus îi erau cu totul străine. Dimpotrivă, despre Al Douăzeci și treilea se zicea că „nu poate să-și țină ochii în cap", era mereu agitat, tot timpul pus pe șotii, un drac de copil — cum s-ar spune astăzi —, caracteristică nepierdută nici pe măsură ce treceau anii. Mîncase mai multă bătaie decît pîine de la severii dascăli pe care i i-a luat austerul său părinte, însă chiar și așa, bieții liberți sau sclavi însărcinați să-l crească, se schimbau aproape din lună în lună, nici unul nefăcînd față energiei inepuizabile a copilului. Ba, se spunea, unii — și prin exagerare s-a ajuns la cifre impresionante — ar fi și murit din cauză că n-ar fi putut suporta neastîmpărul agresiv al elevului lor. „În familia lui Felix s-a născut un șarpe", colportau cunoscătorii zvonul, iar unii se grăbeau să adauge că felul zvăpăiat de a fi al viitorului „Magister morum" ar fi fost o moștenire primită de la mătușa Livia, sora tatălui, sărăcuță cu duhul, debilă mintal, dar rea de muscă, neastîmpărată ca și nepotul ei. Pe urmă, după ce viața celui de Al Douăzeci și treilea și-a urmat cursul și a început să prindă contururi și traiul pe care și l-a ales, oamenii s-au mirat și mai mult cum de s-a putut naște dintr-o familie atît de onorabilă un individ atît de ciudat, un bărbat cu talente atît de bizare și cu o putere atît de mare — chiar dacă malefică — asupra semenilor. Și iarăși e cazul să noteze scribul : ținerea de minte a muritorilor este dureros de scurtă, încît pînă și un personaj extraordinar, cum a fost Grifonul, a trecut complet în uitare, acela nemaifiind pentru contemporanii celui de Al Douăzeci și treilea un strămoș al cuiva concret, ci doar un erou istoric. Nici măcar rudele, nici măcar membrii apropiați ai familiei, nimeni nu mai era în stare să facă o altă trimitere la el. Grifonul a fost bunicul bunicului lui „Magister morum" și locul se găsea prea departe : n-a spus de la început scribul că oamenii nu sînt în stare să trăiască o apartenență decît pînă la a treia generație — sau, în cel mai bun caz, la a patra — despre care mai au amintiri umane concrete (e-

ventual chiar și indirecte ?) Tot restul este legendă. Cine dintre bărbații uimiți de trăsăturile celui de Al Douăzeci și treilea să mai facă legătura cu un strămoș uitat ?

Deci „Magister morum“ nu semăna cu nimeni cunoscut, se spunea. Dar tînărul nici nu beneficia de modele printre ascendenții apropiați. Rudele dinspre mamă s-au lepădat fățiș de Calpurnia, aceasta se ofilea ireversibil într-una dintre vilele lui Felix, ascunsă lumii de soțul ei pentru ca oamenii să nu rămînă cu o imagine alterîndu-se atît de dureros. Bunicul dinspre tată, Postumus, își pusese capăt zilelor cu cîteva luni înaintea nașterii celui de Al Douăzeci și treilea. Bunicul dinspre mamă, după ce și-a repudiat fiica din motive de securitate politică, lovitură din care aceasta nu-și va mai reveni niciodată, va complota și el împotriva unui cezar și, deconspirat, își va lua zilele pe vremea cînd nepotul îi va fi matur, amestecat în alte conjurații, dar fără a-l fi cunoscut și fără a-i fi vorbit vreodată. Felix, la rîndu-i, era mai mereu plecat cu diferite misiuni în cele mai îndepărtate colțuri ale imperiului, iar atunci cînd ajungea să-și vadă fiul, copilul se pomenea față în față cu un bărbat însemnat cu multe și cumplite cicatrici, abia putînd umbla, cu o privire gravă și preocupată de importanța acțiunilor îndeplinite și mai ales a celor ce desigur că vor urma. Tatăl său mai mult îl înspăimînta decît să-i ofere un exemplu care să-l tenteze. Pedagogii meniți să-i îndrume pașii se dovediră pedanți și lipsiți de tact în încercările de a compensa deficitul de autoritate cu pedepse de tot soiul. La nici zece ani, copilul fugi pentru prima oară de acasă și repetă isprava ori de cîte ori i se ivea prilejul. Nu-l putea reține nimic : nici sentimental, nici cu forța. Ca orice băiat, visase și el bătălii victorioase și organizase războaie în curtea domeniului. Văzîndu-l, însă, pe tatăl său atît de mutilat, dori alte afirmări. (Iată, deja pentru „Magister morum“, Felix își dobîndise rănile în lupte glorioase, infirmul fiind deja în viață personificarea soldatului viteaz și biruitor !) Cărțile îi produceau o adevărată

repulsie, profesorii reuşind să-l scîrbească pentru toată viaţa de învăţătură. Cînd începu să bîntuie prin insulă un oarecare Pisanus, gladiator fugit, ce jefuia în calitate de tîlhar întîrziat împrejurimile, băiatul dispăru din nou de acasă, cu gîndul de a da de bandit şi de a se întovărăşi cu dînsul. Îl întîlni într-adevăr, dar Pisanus se găsea la ora aceea deja în lanţuri, arătat lumii, pentru ca peste cîteva zile să fie bătut pe cruce. O mulţime de oameni urmări în linişte spectacolul şi nu puţini îi ţinură partea: fostul gladiator jefuise în numele egalităţii ce trebuia cucerită cu forţa, în virtutea dreptului la o nouă epocă de aur. A fost singura dată cînd s-a întors copilul de bunăvoie acasă, iar cei însărcinaţi cu instrucţia şi educaţia lui au avut o scurtă perioadă iluzia că pupilul li s-a potolit.

Nu trecură prea multe săptămîni şi viitorul „Magister morum" şi-a luat din nou tălpăşiţa, de data aceasta ajungînd chiar pînă la Roma.

Marinarii de pe corabia pe care se urcase în Sicilia au rămas uimiţi de nenumăratele scamatorii cunoscute de copilul acela veşnic în mişcare. Băiatul putea să facă să apară şi să dispară o monedă pe o scîndură lucioasă, fără ca măcar să se atingă de ea, venise însoţit de un căţel cu care se întreţinea ca şi cu un om, animalul vorbind absolut inteligibil şi coerent; copilul mai reuşea apoi să scoată dintr-o cutiuţă zeci de panglici, dintr-alta găleţi cu apă, era în stare să determine un porumbel să zboare conform unui traseu prestabilit şi trişa extraordinar la zaruri sau la orice alt joc. Niciodată nu-l puteai prinde cum face, dar de fiecare dată cuburile cădeau pe faţa anticipată de el. Un cavaler, călătorind cu aceeaşi corabie, fu atît de cucerit de priceperea nemaivăzută a tînărului încît îi făcu propunerea de a se însoţi amîndoi, adultul contractînd partidele, iar copilul jucînd efectiv. Cavalerul vedea un izvor de aur ţîşnind viguros din această colaborare şi încercă să-l convingă şi pe băiat, neuitînd să-i aducă aminte că el, în calitate de minor, n-avea încă dreptul de a juca de sine stătător

pe bani. Însă nu reuși să-l înduplece nicicum. Nici măcar atunci cînd — pentru a-i pune mîndria la încercare, — îi contestă iscusința. Băiatul îi dovedi că poate face într-adevăr ce vrea cu zarurile, dar rîse cu poftă de cîștigul ce se învedera. Cavalerul înfuriat îl luă la bătaie, însă peste cîteva zile, cînd copilul îi propuse să joace în doi, constată cu bucurie că-i merge zarul grozav și că i-a luat micului trișor un morman de bani. Doar că, atunci cînd a vrut să-și adune cîștigul, monedele se transformaseră în pietricele de rîu. Toate astea l-au făcut pe Al Douăzeci și treilea iubit de marinari și ei i-au propus să-i urmeze și pe mai departe. Însă băiatul voia să meargă la Roma și se dovedi repede că nu poate fi oprit de la ceva ce și-a băgat el în cap.

Cu aceeași corabie călătoreau și niște actori. Și aceștia l-au invitat să intre în trupa lor, mai ales că pierduseră recent, într-o epidemie, doi interpreți. De data asta tînărul acceptă. Fizicul și mișcările-i fine îl ajutau să joace roluri de femeie, dar îl cucerea în primul rînd faptul că meseria în care se introducea îi permitea să fie mereu altul, mereu doar cine voia, conform unei convenții acceptate ușor de toată lumea. Și mai era ceva ce-i plăcu din prima clipă la actori: modul cum își băteau aceștia joc de multe lucruri prezentate de numeroșii săi pedagogi întotdeauna drept foarte grave, profund plicticoase, intangibile. De cele mai multe ori artiștii puteau spune ceea ce altora le era interzis și, fie că-și rîdeau de toate, ca în comedii, fie că încercau să stoarcă lacrimi de la spectatori în piesele cu subiecte triste, exista întotdeauna o posibilitate de a sfida nepedepsit realitățile cele mai sensibile.

E adevărat, tragediile îl cam plictiseau — datorită vîrstei lui fragede, bănuiau actorii —, dar în piesele vesele, atît în cele grecești, cît și în cele latine, își dădea drumul în voie și, părăsind de cele mai multe ori subiectul propriu-zis, improviza după bunu-i plac, stîrnind ropote de aplauze încă de la reprezentațiile date pe drum, înainte de a ajunge la Roma. Totuși,

dominus gregis, șeful trupei, nu era prea încîntat de faima mare pe care începeau s-o atingă spectacolele date de actorii lui, datorită noului interpret. Al Douăzeci și treilea strica piesele prin năzbîtiile-i prea dese, încercînd să atragă tot timpul atenția asupra sa, introducînd intrigi inexistente, conversînd cu nedespărțitul său cățel, făcînd actori conștiincioși să-și rateze rolurile, după ce compromitea o tiradă tragică printr-o bufonerie deplasată. Și mai era ceva ce nu-i convenea bătrînului artist : băiatul era indisciplinat, prost crescut și obraznic. Într-o zi dispărea chiar înaintea începerii reprezentației și își făcea apariția abia după o oră, altădată se făcea nevăzut între două scene și punea sub semnul întrebării continuarea, refuza să învețe rolul și improviza în continuu, deturnînd acțiunea sau întrerupînd desfășurarea intrigii pentru a se produce cu o scamatorie sau cu o incredibilă demonstrație acrobatică. Era evident că tînărul, cu tot talentul indiscutabil ce-i fusese dăruit, nu era făcut pentru teatru ci pentru spectacole de scamatori. După un „recital" de-al lui, era imposibil să mai reiei o tragedie, publicul cerînd alte și alte trucuri și refuzînd cu indignare să urmărească îndeplinirea destinului zguduitor al unui erou mitologic.

Așa că, în ciuda convenției făcute inițial cu copilul și în pofida faimei de care începuse acesta să se bucure în rîndul spectatorilor, *dominus gregis* anunță administratorul lui Felix din Sicilia unde se află tînărul stăpîn. Atracția trupei fu luată de trei sclavi vînjoși, iar tragedienii putură să-și reia viața lor mai puțin glorioasă, dar netulburată de o concurență atît de neloială.

Cu cine semăna copilul ? Pînă și sclavii familiei au uitat de mult că și Felix distrase cu jocul de zaruri un împărat...

Totuși, experiența actoricească a viitorului „Magister morum" s-a dovedit decisivă pentru existența lui ulterioară. În pofida tuturor pedepselor, pînă la urmă a obținut să i se permită să înjghebeze o trupă

de copii acasă şi să dea cu ei reprezentaţii pentru cine se nimerea. Dar nici scenariile interpretate de micii artişti nu semănau cu piesele adevărate. După ce se copilăreau în fel şi chip, sub privirile îngăduitoare ale adulţilor, după ce se băteau, se tăvăleau pe jos, rosteau cuvinte fără perdea sau încercau, stîngaci, să-şi amintească de scene din texte celebre, Al Douăzeci şi treilea lua spectacolul pe cont propriu şi se apuca de tot felul de isprăvi apte de a-i băga pe cei de faţă în sperieţi. Reuşea să se facă văzut şi nevăzut, reuşea să determine cîte un sclav să stea, împotriva voinţei, în cap, la fel cum silea şi animalele să-i îndeplinească poruncile trăsnite, provoca apariţia şi dispariţia a tot felul de obiecte. În special în asta consta puterea lui : să scoată ca din nimic un ban sau un fruct şi, fără a se atinge de el, să-l ascundă din nou privirii asistenţei.

De unde a învăţat copilul asemenea trucuri, se întrebau oamenii uimiţi, nimeni cu care a ajuns el în contact nu se pricepea la aşa ceva *.

Apoi, după ce a reuşit să manipuleze în acelaşi mod şi obiecte mari, lumea a început să se sperie de-a binelea. Viitorul „Magister morum“ nu se mulţumea cu performanţele demonstrate, descoperea mereu şi mereu noi încercări, care de care mai năzdrăvane. Şi totul fără nici un scop rezonabil, doar pentru spectacolul în sine, dacă nu se luau în seamă explicaţiile încîlcite cu care-şi însoţea exerciţiile. Niciodată nu s-a

* Aproximativ peste o mie cinci sute de ani, un urmaş — care nu ştia că-i era urmaş — a învăţat trucuri asemănătoare de la un individ ce se dădea cînd conte spaniol, cînd prinţ oriental, cînd doctor a şapte universităţi. Într-o zi, acest maestru, printre altele, al „magiei negre“, obişnuit să uluiască asistenţa prin faptul că putea dispare oricînd brusc de pe scenă, n-a reuşit să se facă nevăzut de pe rugul pe care l-a legat un inchizitor. Totuşi, deoarece pierise într-un fum dens, ucenicul său păstră convingerea că învăţătorul n-a mai fost de mult înlănţuit de rug, atunci cînd stiva de lemne s-a mistuit înghiţită de flăcări. Credinţa aceasta i-a dat încredere în tot ce întreprindea, dar l-a făcut şi nesăbuit. A început să se creadă nemuritor şi a căzut victimă unei situaţii uşor de evitat. Dar, cel puţin, n-a cunoscut spaima morţii, fiind convins pînă în ultima clipă că lui nu i se poate întîmpla nimic.

apucat să scoată la iveală bani sau obiecte pentru a le valorifica, niciodată n-a profitat nici el și nici altcineva la roadele concrete ale scamatorilor lui, niciodată n-a ajutat pe cineva cu ele. Și măcar dacă ar fi tras el foloase practice de pe urma științei sale înspăimîntătoare... (Cine însă să asculte vorbele, cînd în fața ochilor se petreceau asemenea minuni ?) De pildă, într-o frumoasă zi de vară, pe vremea unei secete cumplite, cînd mii de oameni posteau cu zilele, iar vitele muriseră aproape toate de foame, fiul stăpînului domeniului a adunat cîți flămînzi s-au găsit prin preajmă, oameni liberi și sclavi, și le-a arătat o singură pîine. Apoi, rupînd-o în bucăți, le-a oferit tuturor cîte un colț și unica pîine s-a ajuns pentru fiecare. Cine a vrut a mai primit încă o bucată. Și încă una. Acesta ar fi fost un lucru rațional, o faptă bună, iată că, la o adică, băiețandrul zurliu nici nu e atît de zănatic pe cum se spune...

Doar că aprecierile au venit prea repede : peste doar cîteva minute, pîinea a început să se umfle în pîntecul celor ce au mîncat-o, toți oamenii observînd cu groază cum li se mărea corpul, cum parcă plesnea în sute de cioburi sub presiunea recoacerii neașteptate a ceea ce i-a săturat. Și, în vreme ce lumea se tăvălea pe jos de durere și de spaimă, autorul grozăviei rîdea cu gura pînă la urechi și potoli pîinea din burțile oamenilor abia atunci cînd se plictisi de scena declanșată. Nu, un demon rău trebuie să se fi cuibărit în trupul acestui vlăstar de familie atît de bună, altfel nu-și putea nimeni lămuri ce se petrecea cu el.

Nu trecură decît puține luni și băiatul plecă din nou de acasă. Ajutoarele lui nedespărțite în toate isprăvile ce le făcea erau doi tineri evrei de vîrsta lui : Țipor se numea unul și Simon îl chema pe al doilea. Părinții lor, oameni de încredere ai lui Felix, se urau între ei : familia lui Țipor îngrijea vechiul rit strămoșesc, în vreme ce părinții lui Simon, proaspăt veniți de la Ierusalim, au trecut la credința pe care o propagau ucenicii acelui Christos ce fusese pus pe cruce recent în Iudeea. În năzdrăvăniile la care îl ajutau pe viitorul „Magister

morum“ cei doi se înțelegeau de minune și uitau de cearta dintre familiile lor. Cînd își aminteau totuși de diferențele de religie, tînărul stăpîn îi alunga de lîngă el. Pentru a evita această pedeapsă, preferau să se ignore reciproc. Acum fugiră din Sicilia împreună cu Al Douăzeci și treilea.

Felix rătăcea pe undeva în lume, iar oamenii erau speriați și obosiți de teroarea lui Tiberius. Cu cît îmbătrînea, toate defectele și întreaga cruzime a împăratului ieșeau mai hidoase la lumină. La dizgrația și uciderea lui Sejanus, dregătorul urît de toată lumea, poporul și bărbații cei mai de seamă au zîmbit pentru ultima oară. Dar nu se schimbase nimic, ba acum era și mai rău întrucît nu mai puteai să spui că un potentat ticălos face toate nelegiuirile fără știrea împăratului și, în afară de zeii surzi și indiferenți, nu mai exista nici un for superior în care să mai nădăjduiești. Arbitrariul devenise lege și spaima era atît de mare pînă și în provincii încît nimănui nu-i mai păsa cu adevărat că un adolescent răsfățat a fugit iarăși de acasă. Mai plecase el și de alte ori și de fiecare dată se găsise cineva să-l trimită înapoi. Acum nu se mai grăbi nimeni să-l caute și tînărul hoinări nestingherit prin Italia, înainte de a-și face din nou intrarea în Roma.

Pentru a-și asigura pîinea, se angajă la prima trupă de actori întîlnită și colindă împreună cu aceasta satele și orașele, jucînd roluri mai mici și producîndu-se ca solist doar în pauze sau înainte de spectacole, în scop de reclamă. Se îndrăgosti de foarte tînăr de o femeie din trupă, îi făcu în cursul timpului o droaie de copii, se căsători cu ea la vremea majoratului și n-o mai părăsi niciodată, fiind văzut în continuare mereu în compania numeroasei sale familii și, uneori, a lui Țipor și a lui Simon.

De acum viața i s-a schimbat și omul a devenit cu totul altul, anii și-i petrecea hoinărind prin lume cu o căruță în care te mirai unde încape atîta popor. Atunci cînd întîlnim expresia „actorul și familia sa“, îl recunoaștem cu ușurință pe fiul lui Felix, dînd o reprezentație și grăbindu-se să revină la ai lui cu mîncare, asemenea ac-

vilei ce pare atît de liberă și de stăpînă pe cer, dar care, în fond, nu face decît să caute, preocupată, hrană pentru numeroșii ei pui. Flușturatecul și indisciplinatul dispăruse cu totul, lăsînd loc tatălui măcinat de problemele existenței familiei. În spatele proverbialei sale griji pentru ai lui se afla o dragoste mistuitoare. Ceea ce n-au reușit dascălii severi cu tot felul de pedepse a izbutit o femeie : ușuratecul murise.

Încă pe vremea lui Tiberius, trupa de care se alipise cel de Al Douăzeci și treilea fu arestată, iar actorii bătuți cu vergile. Atentat la bunele moravuri și crimă de less majestate erau învinuirile ce li se aduceau artiștilor, deși totul nu pornise decît de la niște replici mai fără de perdea, în care un delator recunoscuse un banc și o aluzie la adresa lui Augustus, împăratul decedat cu atîția ani în urmă și pentru păstrarea memoriei căruia pretexta Tiberius că pedepsește cu cele mai aspre sentințe nenumărați oameni. Doar Al Douăzeci și treilea, soția lui și Țipor scăpară de prigoană și plecară în grabă, împreună cu copiii. Se spunea, ulterior, că ei s-ar fi făcut pur și simplu nevăzuți de la fața locului și că nu ar fi existat o prevedere de exceptare în privința lor. Simon refuză să-i părăsească pe ceilalți actori, îndură în liniște pedeapsa și plecă în lume, propăvăduindu-și credința. Cert este că din clipa aceea fiul lui Felix începu să cutreiere pe cont propriu Italia și provinciile lor, însoțit doar de ai săi, mereu cu aceeași căruță, mereu preocupat de a găsi de mîncare. Odată, în Libia, drumul i se intersectă cu cel al importantului lui tată, dar gravul mesager imperial nu-și luă timpul de a asista la reprezentațiile fiului, iar acesta era prea preocupat de demonstrația sa pentru a avea răgazul să-l caute pe Felix.

Nici spectacolele lui „Magister morum“ nu mai puteau fi clasicele reprezentații de teatru, ci doar niște demonstrații de scamatorii și de fapte minunate. Cîteodată se mai producea și în completarea altor trupe, uneori în pauzele luptelor de gladiatori sau la ospețele celor bogați. Foarte repede figura i se acoperi de cute și, deși nu putea sta locului nici măcar odată cu trecerea

anilor, nu mai arăta ca un zvăpăiat, ci mai degrabă ca un om profund preocupat de grave probleme de viață.

Faima ajunse să-l preceadă și se bucura întotdeauna de asistența unui public numeros. De oferte nu ducea lipsă și le accepta pe toate, chiar dacă — susțineau unii organizatori de distracții — erau programate în același timp. Era de fiecare dată punctual, își făcea conștiincios programul și dispărea, preocupat, imediat după ce termina ultimul număr. Devenise un profesionist. Un profesionist de primă mînă și, asemenea fiecărei celebrități, se deosebea de toți ceilalți din breaslă. În primul rînd prin aceea că răspîndea o curiozitate de neînvins spre toți cei ce puteau face cumva să-l vadă și nimeni nu precupețea nici un efort numai să fie de față; dar aceiași — după ce-l asistaseră prima oară sau mai participaseră și la alte demonstrații de ale lui — plecau întotdeauna cu un gust amar de la spectacol și resimțeau un sentiment de nemulțumire încă multă vreme. În al doilea rînd, scamatoriile lui „Magister morum“ erau solicitante pentru întreg publicul, băgau de zeci de ori spaima în oameni, îi făceau pe cei slabi de înger să leșine. Și erau riscante și deoarece artistul își permitea în comentariile cu care-și însoțea activitatea să terfelească orice subiect, oricît de grav. Într-o zi, un cetățean indignat de o farsă nerușinată pe care tînărul i-o jucase „în scopuri educative“ unei matroane în văzul întregii asistențe, îl amenință pe scamator că va chema de îndată soldații și că o să aibă grijă ca nemernicul să-și primească pedeapsa în mod legal. Artistul coborî de pe estrada unde se afla și, uitîndu-se țintă în ochii adversarului, îl făcu să rămînă cu un gest neterminat, incapabil de a se mai mișca.

— Cine ești tu ? îl întrebă.

— Numele meu este S. Maximus Ponta și sînt senator de cel puțin șase generații, veni răspunsul de la cel ce părea că vorbește în somn.

— Atunci fii atent și spune-le și celorlalți senatori de a șasea spiță : și eu sînt fiu de senator și nepot de senator, deosebirea fiind că pe mine nu mă poate atin-

ge mînia nici unui muritor. Să ții minte asta! Nici un muritor nu-mi poate face vreun rău!

— De ce strici moravurile? îl întrerupse cel ce părea somnambul.

— Un om care nu poate fi atins de alții este el cel ce stabilește moravurile. Și asta să le-o spui tuturor celor ca tine! „Magister morum" să le spui tuturor că mă cheamă. Așa mă numesc și nu mai am nici un alt nume.

Apoi tînărul puse capăt reprezentației, își înghesui familia în căruță și plecă. S. Maximus Ponta rămase încremenit în chip de statuie mai multe ore și nici o îngrijire nu-i fu de folos. Abia seara își reveni brusc și întrebă unde este „Magister morum". Atunci își amintiră și oamenii de scamator și se răspîndiră în liniște.

Apelativul „Magister morum" și-ar fi avut obîrșia și într-un număr în care fiul lui Felix și-ar fi bătut joc de titlul ce și l-a atribuit Augustus. În privința aceasta se povestește că pe vremea lui Caligula, Al Douăzeci și treilea ar fi dat un spectacol în fața împăratului și că ar fi făcut din nou caz nu numai de poreclă, dar și de moralitatea cezarului. Caligula, pasionat pentru cele mai diferite forme de spectacole, îl lăsă să vorbească multă vreme, iar artistul, în timp ce făcea tot felul de năzdrăvănii, comenta tot mai fără echivoc lupanarul din palatul cezarului, orgiile și profiturile murdare încasate de acesta, mărind mereu gravitatea afirmațiilor, de parcă ar fi vrut cu tot dinadinsul să vadă pînă unde se poate întinde coarda și unde va plesni ea. Și coarda plesni, într-adevăr, în clipa cînd necugetatul, dialogînd cu un bolovan — și vorbind amîndoi —, începu să-și bată joc și de chelia împăratului. Roșu ca un rac, Caligula sări atît de neașteptat în picioare, însoțindu-și gestul .cu un urlet, încît lumea amuți și nimeni nu mai îndrăzni să respire măcar. O liniște amenințătoare se lăsă ca un giulgiu, înghițind întreaga adunare. .

— Te voi omorî bucată cu bucată, șopti împăratul, după ce îi trecu prima furie și vocea i se auzi pînă la ultimul spectator.

— Nu, .i-ar fi răspuns, zîmbind batjocoritor, tînărul.

Caligula chemă călăul și pînă ce sosi acesta, împăratul și osînditul se priviră într-o interminabilă liniște mormîntală, rînjindu-și unul altuia. Ceea ce se întîmpla părea incredibil : nu numai cezarul savura scena, dar și cel ce urma să fie ucis cu ajutorul celor mai rafinate torturi.

Veni și gîdele și-și făcu meseria meticulos și permițîndu-și lungi pauze. Romanii, obișnuiți cu execuțiile și cu cruzimea lui Caligula, asistară mai înainte cu oroare, apoi cu admirație la modul cum primea condamnatul cele mai bestiale suplicii : rînjind. Scamatorul se sfîrși abia spre seară. Fără să le pese de urmări, toți cei de față izbucniră în aplauze : nu pentru Caligula, ci pentru felul cum a știut să moară un roman.

— Numai un lucru n-a izbutit, remarcă împăratul, satisfăcut și el, numai să nu-și dea duhul nu s-a putut ține de cuvînt.

— Ba, da, veni răspunsul și oamenii, ca unul singur, își întoarseră privirea spre cel ce vorbise. „Magister morum" era viu și nevătămat și părea de parcă ar fi asistat și el la execuția... La execuția cui ? În același timp, s-au întors din nou toate capetele spre locul supliciului. Călăul stătea lîngă trupul ciopîrțit al unei vaci.

După un moment de stupoare, Caligula sări iarăși în picioare și făcu primii pași spre ieșire. Apoi se răzgîndi, se întoarse și-l aplaudă pe scamator, promițîndu-i o sută de mii de sesterți drept premiu. Ba nu o sută, două sute, se corectă imediat cezarul. După care îl îmbrățișă și îi oferi chiar el o cunună de lauri. Însă în timp ce i-o punea pe creștet, îi șopti :

— Doar de părul de pe capul meu să nu te mai legi !

— Calviția ar putea fi socotită de acum drept un semn de virtute, îi propuse tînărul. Ai putea da un decret prin care să-i obligi pe toți bărbații și pe toate femeile să-și radă capetele.

— Nu, se încăpățînă Caligula, la părul meu să nu mai faci aluzie !

— Bine, a promis „Magister morum“ și se ținu de cuvînt.

Totuși, nici împăratul și nici poporul nu-l mai acceptară fără teamă pe straniul scamator. S-au încercat mai multe atentate împotriva lui, de fiecare dată se părea că personajul a fost răpus și de fiecare dată el își făcea apariția după cîteva clipe sau după mai multe zile. Într-o noapte cineva dădu foc căruței în care locuia întreaga familie a lui „Magister morum“. Atunci îi muriră doi copii. Cel ce dusese la îndeplinire atentatul pieri împreună cu toți ai lui, prăbușindu-se peste ei tavanul casei, în vreme ce mîncau. Următorul individ trimis să-l omoare pe cel de Al Douăzeci și treilea fu trăznit în plină stradă dintr-un cer aproape senin. De atunci nu mai îndrăzni nimeni să încerce să-l ucidă.

Atracția pentru demonstrațiile lui a rămas la fel de irezistibilă, dar sentimentul de neplăcere se accentua după fiecare spectacol. Oricum, „Magister morum“ trebuia respectat.

Odată cu acceptarea de către Caligula, puterea și faima celui de Al Douăzeci și treilea au devenit o realitate nemaicontestată de nimeni. Cu atît mai de neînțeles era momentul cînd scamatorul devenea din nou un om ca toți oamenii și se grăbea, preocupat, spre căruța în care-l așteptau soția și mulțimea de prunci. De ce are asemenea griji un om capabil să supună toate energiile și să prefacă oricînd albul negru și negrul alb ? Și, nepricepînd de ce, negăsind nici un răspuns cît de cît mulțumitor, misterul îi înspăimînta și mai tare.

Scribul constată că nu face decît să descrie ecoul stării de spirit al oamenilor față de Al Douăzeci și treilea, numit și „Magister morum“ și nu și chipul propriu-zis al respectivului personaj. În fond, Katoptronos avea dreptate, tot ce ajunge pînă în apropierea noastră nu este decît reflectare, iar pentru noi nu există decît răspunsul nostru la așteptările noastre. În schimb, intrînd în pielea personajului, riști să nu mai deslușești realitatea de afară. În cazul lui „Magister morum“ situația era cu atît mai încurcată cu cît cei ce-l zăreau pe

el nu erau atenți decît la nimbul de minuni cu care se înconjura, iar dînsul, la rîndul lui, era preocupat de ipoteze oarbe, de măruntul trai al alor săi și de tehnica trucurilor care, inevitabil, începeau să se repete. Și, pe lîngă toate astea, îl mai interesa problema binelui, a cinstei și a datoriei. Era prea puțin citit pentru a îndrăzni să teoretizeze etica pe care credea că o apără și avea remușcări și complexe din cauză că n-a studiat la vîrsta potrivită tot ceea ce l-au silit —fără succes — numeroșii lui pedagogi. De aceea nu se angaja mai niciodată în discuții, vorbea doar atunci cînd se știa la adăpostul puterii scamatorilor și cînd, eliberat pentru scurtă vreme de orice complexe, emitea fraze încărcate cu sensurile a tot ceea ce gîndise în lungi ani, fraze prea scurte și sensuri prea complicate, încît lipsind introducerea necesară, pentru ascultători totul se reducea la un acompaniament pe măsură al jocului vrăjit urmărit. De aceea în reflectarea descrisă pînă aici nu se poate desluși nici o urmă a concepției etice a celui de Al Douăzeci și treilea, concepție ce i-ar fi călăuzit viața. Atunci cînd se amintește mereu butada eroului, după care principiile morale sînt cele stabilite de cel ce posedă puterea, se renunță a se mai urmări și adevăratele lui idei. Vorbindu-se numai despre pasiunea notorie a lui Caligula pentru distracții și enumerîndu-se nesfîrșitele jocuri de tot soiul pe care le-a organizat, de la lupte de gladiatori la reprezentații scenice, de la jocuri de circ la spectacole alegorice, de la concursuri de oratorie la cele de dansuri și cîntece, „Magister morum" a fost asimilat ca un fel de maestru de ceremonii însărcinat ca fiecare punct al fiecărei distracții să se desfășoare ireproșabil, iar drept interludii să se mai producă și el însuși. Și, deoarece a rămas vie imaginea simpatiei patologice arătate de împărat pantomimului Mnester, s-a spus că și fiul lui Felix se bucura de aceleași sentimente, motiv îndeajuns pentru a-și putea permite să spună în public lucruri jignitoare la adresa cezarului, al cutumelor, a favoriților sau a celorlalte subiecte sensibile. Anecdotei atît i-a trebuit : sufocînd realitatea, ea a născut un scamator desăvîrșit, dar și un tînăr răsfățat,

obraznic, jucîndu-se cu focul în prezența unei asistențe numeroase, fiind de multe ori situațiile de frondă create mai palpitante decît trucurile cele mai incredibile. Cînd se afla în activitate, dominînd publicul, fascinîndu-l supunîndu-l după o scurtă luptă și impunîndu-i din clipa aceea orice, Al Douăzeci și treilea nu mai era îngrijorat că tot ceea ce o să rostească ar putea fi combătut de niște vorbitori mai culți și mai exersați. Atunci îi dădea fiecărei scamatorii o morală și îndemna privitorii să nu uite niciodată tîlcul etic al demonstrațiilor sale. În clipele acelea apelativul „Magister morum" nu mai reprezenta pentru el o sfidare la un titlu arogat doar de Augustus și de urmașii imperiali, ci însăși chintesența misiunii sale. „Binele este cel spre care aspiră toate" a spus Aristotel și acceptînd sentința cuvînt cu cuvînt, Al Douăzeci și treilea încercă să le inoculeze oamenilor această concluzie, ce i se părea atît de optimistă, ce pentru el ținea loc de religie. Doar că — asemenea atîtor altora — nu se străduia să-și exprime crezul în primul rînd prin ceea ce putea, adică prin chiar scamatoriile sale, ci se străduia să folosească vorbele, a căror artă n-o știa mînui la fel de bine.

Se pune atunci întrebarea, de ce n-a rămas în memoria oamenilor lecția de conduită propagată într-un mod atît de original de „maestrul de ceremonii" al lui Caligula și, mai tîrziu, al lui Claudius și Nero? Tocmai deoarece, pe cît era de sigur pe tehnica scamatoriilor, a trucurilor complicate cu care epata pe oricine, pe atît era de temător că teoriile n-au cum să-i reziste la gimnastica logicii nu numai a unor retori celebri, dar și a unor simpli vorbitori cu experiență. Bruma de cunoștințe asimilată îi producea întotdeauna noi și noi complexe și poate că de aici rezidă și viața modestă pe care o trăia împreună cu numeroasa-i familie. Cîteodată, își lua inima în dinți și se silea, după un lung monolog interior pregătitor, să polemizeze și în civil cu cîte un grup de oameni culți. Dar, oricît și-ar fi pregătit argumentele în prealabil, în discuții apăreau mereu alte și alte aspecte cărora nu le găsea pe loc răspunsul. Își amintea atunci de argumente auzite de la Țipor și de

altele, opuse, rostite de Simon. Totul i se încurca în memorie, pînă și sensul acelor dispute nemaifiind divergent. Era incapabil să găsească pe moment răspunsuri rezonabile. In clipa aceea părăsea convorbirea serioasă și divaga în zeflemea, terminînd cu un truc polemica, un truc cu ajutorul căruia știa că o să aibă din nou el dreptate. Înfrîngerea era observată doar de el, ceea ce nu înseamnă că nu-l durea la fel de mult.

Viața lui „Magister morum“ se pierde în numeroasele-i demonstrații și n-a lăsat în urmă nici o morală. El n-a fost decît un actor, un scamator, un năzdrăvan ce nici n-a încercat măcar să creeze o școală de idei. Suita de fapte miraculoase s-a anulat reciproc. Al Douăzeci și treilea era în stare să moară de trei ori într-o zi, să prefacă un cal într-o găină, să toarne dintr-un pahar atîta apă cît să umpli două butoaie cu ea, să vindece anumiți bolnavi, să-i facă pe unii oameni să se creadă altceva decît erau ei în realitate. Cîteodată ridica o fetiță de la sol și o ținea suspendată în aer, nesprijinită de nimic, altădată devia cursul unui rîu și îl muta înapoi sau se făcea nevăzut în plină zi. Totul era atît de extraordinar încît nimeni nu mai punea preț și pe șuvoiul de vorbe ce au însoțit demonstrația. Ar fi putut să-l consoleze că multă lume vorbea bine, dar că demonstrațiile lui erau unice. Dar nu-l consola.

Tentația era mare. Și Caligula a încercat să profite de puterile magice ale protejatului său. El i-a propus tot felul de aranjamente, oferindu-i cele mai mari onoruri, dar, orice funcție ar fi primit, „Magister morum“ știa că pînă la urmă ar trebui să se angajeze într-o muncă de rutină, pentru care s-a convins de mult că nu are chemare sau ar fi fost obligat să poarte discuții și să lămurească oamenii mai instruiți decît el, ceea ce de asemenea îl îngrozea. Pentru preschimbarea a zece saci cu nisip în zece saci cu aur, cezarul era dispus să-l facă proconsul în orice provincie imperială, mai ales că în felul acesta ar fi plecat să-și ocupe postul undeva departe și Caligula ar fi scăpat de un om asupra căruia

s-a demonstrat că nu are putere şi care, deci, îi inspira o groaznică teamă.

Scamatoriile celui de Al .Douăzeci şi treilea erau fabuloase şi mulţi îşi făceau socoteli pe seama lor. Dacă ar aduce o oaste barbară la porţile Romei şi l-ar ajuta pe împărat s-o nimicească într-un mod legendar, acesta i-ar da puterea tribuniciară, după cum l-a ademenit nu o dată. Dacă i-ar asigura orice izbîndă neobţinută de nici un înaintaş, Caligula pretindea că e dispus să-l lase să-şi aleagă singur răsplata. Doar că Al Douăzeci şi treilea se codea. Pentru trei zile acceptase să devină prefectul Romei, după ce i-a făcut pe „verzi", echipa preferată a împăratului, să cîştige o cursă de care, remontînd un handicap ce părea irecuperabil. Dar funcţia aceea atît de rîvnită nu-i făcu nici o plăcere şi n-o exercită nicicum. Singura decizie pe care o luă fu de a-i elibera pe cîţiva adepţi ai noii secte, evreii lui Christos — sau Iisus, cum i se mai spunea —, invinuiţi de crimă împotriva renumelui împăratului împreună cu nişte adoratori ai zeiţei Isis. Cei iertaţi, în frunte cu învăţătorul lor, un oarecare Simon, refuzară libertatea şi a fost nevoie ca „Magister morum" să-i oblige să plece. În rest, noul prefect îşi ignoră cu desăvîrşire funcţia, continuîndu-şi traiul de actor. Nici măcar familia nu-i trăi mai bine în acele zile deoarece prefectul refuza toate cadourile obişnuite luate ca mită de predecesorii săi, iar lumea şi-a spus că un om ca el probabil că nici nu are nevoie să primească un biet bacşiş, din moment ce este capabil să obţină şi fără ajutor tot ce-şi doreşte. Nici o clipă nu s-a gîndit cineva că „Magister morum" ar fi ezitat să ia mită din nişte considerente etice şi nici el nu s-a priceput să facă să se înţeleagă acest lucru. O altă magistratură n-a mai îmbrăcat şi, dezamăgit, nici Caligula nu s-a mai grăbit să i-o propună. Un om incoruptibil era pe vremea aceea mult mai suspectat decît cel mai mîrşav profitor : primul nu putea fi cumpărat şi nu aveai nici o armă pentru a-l pune cu botul pe labe, pe cînd la al doilea te duceai cu cadoul şi ştiai exact ce puteai primi în schimb. Nu e mai comod şi mai onest aşa ? întrebau cei necinstiţi din obişnuinţă sau din ne-

cesitate. În anul 1874 e.n., un funcționar țarist va fi ucis de o mulțime furioasă la Kiev pentru că respectivul — spre deosebire de toți predecesorii săi — va refuza obișnuitele cadouri și va hotărî să aplice legea în spiritul ei. Bieții oameni nu vor fi în stare să plătească atît cît le va cere respectiva lege și îl vor omorî pe revizorul vinovat de incoruptibilitate. O anchetă va stabili că funcționarul a fost necinstit și — spre bucuria tîrgoveților — va fi trimis un nou revizor corupt și gata de a închide ochii la un preț „tradițional", gata de a-i înțelege pe sărmanii contribuabili.

Și, fiindcă și atentatele împotriva celui de Al Douăzeci și treilea s-au soldat cu eșecuri atît de nete, atît împăratul cît și alții cărora le stătea în cale au trebuit să se obișnuiască să-l vadă la spectacolele lui năzdrăvane și să-l accepte așa cum era. Totuși, tentația persista și mereu alți isteți veneau cu noi propuneri : dacă Al Douăzeci și treilea ar clădi un templu din aur pe Palatin... Dar „Magister morum" nu-și exercita puterea decît în cadrul demonstrațiilor lui. În rest se îngrijea de ai săi. Dragostea pentru soție și copii devenise cu timpul cea mai sfîntă datorie.

Vremurile erau și ele îngrozitoare. Țara era în pace, epidemiile secerau în alte locuri, recoltele erau bune. Existînd toate condițiile ca oamenii să trăiască în liniște, părea cu atît mai groaznic ca realitatea să fie, chiar dimpotrivă, oribilă. Așa că senatori și țărani, cavaleri și liberți, cetățeni și tolerați, toți vedeau izbăvirea doar prin eliminarea imperatorului nebun. Sătule de teroare și execuții, de torturi și arbitrariu, mai multe conjurații au încercat să-l înlăture pe Caligula. Dar mai înainte s-a văzut trădat Sextus Papinus, apoi, după numai cîteva luni, a fost zădărnicită și conspirația lui Marcus Aemilius Lepidus și a lui Cneius Lentulus Getulicus. O nouă încercare va reuși. Tribunul cohortei pretoriene, Cassius Cherea, împreună cu un Cornelius Sabinus și poate și cu un Țipor sau cu un Simon, precum și cu mulți alți conjurați l-au ucis cu treizeci de lovituri de pumnal în al douăzeci și nouălea an al vieții pe cel mai nebun dintre împărații pe care i-a avut pînă atunci Roma. Așa

spuneau conjurații și lumea era de aceeași părere, uitînd că numai cu patru ani în urmă se afirmase același lucru și despre Tiberius. Rolul lui „Magister morum" în acest complot este trecut sub tăcere de către cronicari, considerîndu-se poate nedemn să prezinte printre oamenii aceia atît de importanți un simplu actor (despre care nimeni nu mai părea să știe că este fiu de senator, urmașul unui bărbat care și în ziua asasinării lui Caligula se afla undeva în provincii, ducînd la bun sfîrșit o misiune extraordinară în calitate de emisar plenipotențiar al Romei. Sau poate că este uitat Al Douăzeci și treilea din anale fiindcă a avut el însuși grijă ca rolul său să fie trecut sub tăcere. Nu ar fi fost singura dată cînd ar fi făcut ca un lucru întîmplat să nu fi avut loc. Dar au fost și alte consemnări diferite, pe măsură ce evenimentul se îndepărta în timp și era considerat ba într-un fel, ba într-altul. A fost o vreme cînd un evreu, un oarecare Țipor, a fost socotit instigatorul. Pe urmă, nemaifiind considerată fapta drept abominabilă, l-au numit pe un oarecare Simon printre inițiatorii atentatului. Cînd asasinatul n-a mai părut conform cu noua credință a acelui Simon, el a dispărut dintre conjurați și a reapărut, dimpotrivă, printre victime. Și, astfel evoluînd lucrurile, ar mai avea vreo importanță dacă scribul i-ar omite pe amîndoi, și pe Țipor, și pe Simon, din această poveste ? Pe „Magister morum" l-au omis de acum de mult alții...)

Suetonius povestește că în ziua sorocită, împăratul trebuia să treacă printr-o galerie subterană, unde se aflau copiii nobililor chemați din Asia, pregătindu-se să se producă pe scenă. Oprindu-se cu ei, Caligula ar fi riscat să nu ajungă la timpul hotărît la locul stabilit al atentatului. Spune istoricul : „Și dacă șeful trupei nu i-ar fi atras atenția că îi e frig, s-ar fi înapoiat și ar fi luat parte la repetiția spectacolului". Cine a fost șeful trupei ?

Cu două luni în urmă, într-o dimineață devreme, pe cînd se trezi și ieși de sub coviltirul căruței, „Magister morum" se pomeni înconjurat de soldați. Fu surprins în prima clipă, mai ales că de cînd au reușit niște ticăloși,

într-o noapte, să dea foc atelajului, murind în incendiu doi copii, Al Douăzeci și treilea nu mai îndrăznea să doarmă ca lumea și se trezea la cel mai mic zgomot. Dar nu tresări decît pentru o clipă. În ultima vreme se mai pomenise înconjurat de soldați și de fiecare dată îi făcu să se răsucească pe călcîie și să plece, uitînd de ce au venit. Acum, însă, nu reuși să-și mai concentreze voința și un decurion îi șopti la ureche să-l urmeze în cea mai mare taină.

Într-o tavernă îi aștepta un bătrînel nervos, pe care parcă îl mai văzuse undeva. Vorbiră un timp de toate, în vreme ce fură serviți cu un vin destul de prost, semn că acela pe care în sfîrșit actorul îl recunoscuse a fi tribunul cohortei pretoriene nu și-a declinat identitatea față de stăpînul localului. Cassius Cherea, bătrînelul nervos, îl introduse cu mii de precauțiuni în subiectul adevărat al conversației : Caligula era fără doar și poate nebun, patria era primejduită cu un asemenea conducător, însuși artistul atît de iubit de împărat se afla în cea mai mare primejdie, suveranul nu făcea decît să-l lingușească pentru că-i era frică de puterea scamatoriilor lui, dar în realitate voise de mai multe ori să-l piardă. Reieși că pînă și incendierea căruței fusese ordonată de Caligula și, după multe ezitări, Cherea recunoscu în șoaptă că el însuși fusese însărcinat cu acea „treabă murdară". Desigur, n-a făcut-o el, cel ce a executat acțiunea a plătit scump mîrșăvia...

„Groaznică frază", gîndi Al Douăzeci și treilea, simțind în creier cum mii și mii de oameni repetau aceleași cuvinte. Erau bărbați în straie arhaice și indivizi în haine *încă* neîntîlnite. Guri mari, urîte, gata de a te înghiți, repetau în cor : „Dacă nu-l omoram eu, mă omora el pe mine ! Dacă nu-l omoram eu..."

— Dacă n-o făceam, mă omora pe mine..., îl auzi și pe Cherea.

— Așa că ai preferat să le iei viața unor copii ce abia apucaseră să vadă soarele, spuse, astupîndu-și instinctiv urechile. „Dacă nu-l omoram eu, mă omora el pe mine..." repetau obsesiv gurile căscate, gurile unor oameni

ce au murit de mult și gurile altor oameni ce nici nu s-au născut încă. „Dacă nu-l omoram eu..."

— Nici mie nu mi-a fost ușor. Speram să nu reușească atentatul, așa cum n-au reușit nici cele anterioare, însă adevărul este că mi-a fost și îmi este și acum frică de răzbunarea ta. Și tocmai pentru ca să vezi cît mă căiesc mi-am pus viața în mîinile tale, propunîndu-ți să participi împreună cu mine și cu încă vreo douăzeci de bărbați curajoși la cea mai de seamă faptă ce stă acum în fața unui roman.

— Și dacă nu vreau ?

— Atunci cînd îți prezinți numerele, prea puțini dau importanță și la ceea ce le spui. Eu, însă, te-am ascultat atent de mai multe ori și te-am priceput atunci cînd ai încercat să le demonstrezi romanilor că tot ce le arătai nu erau decît pilde.

— Ce ai înțeles ?

— De exemplu, atunci cînd ai făcut unui cavaler bogat să i se umfle burta și să-și ia zborul asemenea unei bășici de pește, dintre cele cu care se joacă pruncii, ai afirmat că aceasta este greutatea oricărui om ce se bazează numai pe avere și nu și pe conduită și că riscă să fie luat de vînt, asemenea.... ăă... asemenea unei frunze. Cavalerul acela era într-adevăr bogat, numai că după demonstrația ta, a fost judecat de către Caligula, obligat să-și taie venele și să-i lase lui toată averea.

— Nu-i nimic. Pomponius Antoninus a fost un ticălos atît de mare încît și-a meritat soarta. În schimb, poate, alții se vor mai gîndi înainte de a mai proceda ca el.

— Nici cei direct vizați n-au priceput nimic din demonstrația ta. Ei n-au fost atenți decît la demonstrația în sine și n-au tras nici o concluzie. În privința aceasta poți fi sigur. La fel cum n-au înțeles nimic nici atunci cînd ai făcut să apară și să dispară din mîinile unor copii niște bani de aur. Puștimea se bătea, ca apucată, după monezile acelea, care cînd erau, cînd nu erau, iar împăratul se ținea de burtă de rîs, dar nici el și nici ceilalți spectatori, și cu atît mai puțin copiii, n-au pri-

ceput că banii n-au nici o valoare și că nu sînt făcuți decît pentru a le lua oamenilor mințile.

— Dar le-am spus-o răspicat ! Latinește le-am vorbit !

— Le-ai spus și asta și le-ai mai spus și multe altele : că deja de mici oamenii se dovedesc în stare să... să se calce în picioare pentru aceiași bani, că deja de atunci nu mai văd și nu mai aud nimic în clipele cînd întrevăd un cîștig — dovadă că nu ți-au remarcat nici măcar cuvintele tale —, că pînă și cei ce reușesc în sforțările... în sforțările lor nu se aleg, așa cum le-ai dovedit, cu absolut nimic. Nu te-au înțeles nici ei și nici... nici alții.

Al Douăzeci și treilea își încălzea ulciorul în mînă și îl privea pe bătrînul din fața lui. Auzise cîte parale face și Cherea : ca să-l convingă să participe la uciderea lui Caligula, a fost în stare să recunoască foarte senin că el însuși s-a pretat a fi unealta cu care au fost omorîți cei doi copilași. Pe cel ce a comis fapta efectiv, „Magister morum" l-a făcut să moară cu întreaga-i familie sub dărîmăturile casei. Dar să intre într-o polemică în legătură cu principiile pe care se străduia să le apere nu îndrăznea. Poate că acum Cherea ar fi acceptat orice i-ar fi spus, însă mai tîrziu în mod sigur că i-ar fi răstălmăcit vorbele.

Bătrînul se uita mereu spre ușă, de parcă i-ar fi fost teamă lui, pretorului gărzii, că ar veni cineva să-l aresteze. Cînd își reîntorcea privirea spre fiul lui Felix, acesta îi vedea în ochi doar șiretenie și frică. Și rugăminte.

— Dar dacă refuz și te reclam lui Caligula ?

— Dacă refuzi, nu mai ajungi să vorbești cu Caligula !

— De ce ? Cherea tăcea. Nu ai învățat încă nici acum că voi nu mă puteți omorî ?

— Eu încerc să vorbesc cu tine de trei săptămîni. De fiecare dată, oamenii mei te-au înconjurat și de fiecare dată, au uitat de ce s-au apropiat de tine. Știu că ești foarte puternic. Toată lumea este încredințată că-i așa.

De aceea și am nevoie de tine : după ce au cunoscut soarta înfiorătoare a celor ce au mai conspirat împotriva Fiarei, oamenii s-au speriat atît de cumplit încît nimeni nu s-a mai simțit în stare să ia parte la o asemenea acțiune. Doar aflînd că ești și tu cu noi, îi pot face să colaboreze. Și Cherea îi înșiră numele conjuraților. Printre ei poate că era și Țipor.

Fiul lui Felix continua să-l privească pe bătrînul înfricoșat din fața sa. Ce-i lipsește acestui om de este tentat să-și pună viața lui și a familiei sale în cea mai mare primejdie ? Niciodată nu va putea deține o funcție mai mare, niciodată nu se va putea amăgi cu o putere mai sigură... Se zvonea că lui Caligula îi plăcea să-și bată joc uneori în public de el. Ei, și ? Împăratul nu era decît un copil zănatec, nu degeaba i se mai spunea și acum „Săndăluță", iar pretorul gărzii n-avea decît un suflet de cîine, fericit că se poate gudura pe lîngă stăpîn. Privindu-l, „Magister morum" era tot mai convins că nu vede decît un cîine și-l și prefăcu pe Cherea pentru cîteva secunde într-un dulău mițos. Doar pentru cîteva secunde.

„Săndăluță" era un copil zănatec, dar într-adevăr periculos. În nebunia lui omorîse mai mulți oameni decît un război adevărat. Omorîse și torturase. Savura chinurile condamnaților și se părea că nu mai poate trăi fără asemenea spectacole cumplite. Și nu domnea decît de patru ani... Parcă ghicindu-i gîndurile, dulăul se strecură pe sub masă și se gudură de picioarele artistului. „În fond, pricepu acesta, vreți ca eu să-l ucid, iar voi să fiți lăudați în vecii vecilor pentru riscurile la care vă expuneți... Că dacă vreau să-l omor, atunci nu mai am nevoie și de ajutorul vostru..." Al Douăzeci și treilea lovi ușor cîinele cu palma peste bot și acesta îi linse mîna. „Vreau să-l omor pe Caligula ? «Săndăluță» nu este decît un ticălos, iar scrupulele morale nu se potrivesc celui ce are putința de a face un lucru în conformitate cu crezul său. Îl voi omorî !" Îi dădu un picior cîinelui, se sculă și reveni la ai săi. Trebuia să le facă rost de mîncare pentru dejun.

Cherea se trezi istovit. Își aminti doar atît că „Magister morum" s-a învoit să participe la conjurație și că i-a dat întîlnire pentru a doua zi sub porticul lui Agrippa. Iar în ziua a noua înainte de calendele lui februarie, „Magister morum" s-a ținut de cuvînt și orîndui nu numai o reprezentație a copiilor nobililor chemați din Asia, dar avu grijă ca și programul întreg să se desfășoare fără nici o întîrziere. Al Douăzeci și treilea s-a aflat punctual la locul lui din galeria subterană, el nu-și îndeplinise decît rolul de „maestru de ceremonii", în momentul atentatului nu-l luă nimeni în seamă. Iar alții au pretins mai tîrziu că exact în același timp, „Magister morum" dădea un program în cu totul alt colț al marelui oraș. Poate au avut ei dreptate. (Sau poate că nu s-a înșelat nimeni, ubicuitatea a fost o trăsătură de familie a Celor O sută... În definitiv, nebunul a fost, în sfîrșit, doborît, acesta era momentul așteptat de tot imperiul : scamatorul a fost redescoperit abia la următoarea lui reprezentație. Nu aceasta era menirea lui ?)

O mie nouă sute de ani mai tîrziu, un alt bărbat încercă să se opună mai marelui zilei prin puterile sale extraordinare. Wolf Messing, un evreu din Gora Kalewaria, un orășel polonez, încercă să stîrpească cangrena fascistă ce amenința să acopere Europa. Nu reuși, iar familia îi muri ucisă de gestapo. Măcar el a supraviețuit războiului. În aceeași perioadă Erik Jan Hanussen, alias Hermann Steinschneider, reușise să se insinueze pînă în anturajul lui Hitler. Dar fu lichidat. Despre cei doi s-a scris, despre Hanussen, mai nou, s-a turnat și un film. În legătură cu Piére Renot nu se mai știe nimic. Și el își cîștigase existența prin demonstrații parapsihologice, și el a fost convins că-l poate ucide pe Hitler. Doar că, aflat față în față cu Führerul, convingerea i-a pierit. A murit de epuizare, în ziua eliberării, într-un lagăr de concentrare nazist, după ce a împiedicat timp de trei ani ca tovarășii din baraca lui să fie îndrumați spre crematoriu. S-a stins fericit, convins că a reușit un fapt palpabil. Oamenii aceia au supraviețuit pe cînd Fiara, credea, nu putea fi ucisă : doborîndu-i un cap, i-ar fi apărut altul în loc. Nesalvînd de la moarte decît cîteva

sute de semeni, numele lui nu s-a păstrat, nu s-au scris cărți despre el, afișele-i vechi nu ne mai spun nimic, iar viața nu i-a fost ecranizată.

În cei numai patru ani de guvernare, Caligula a avut grijă să-și omoare aproape toate rudele, ca să nu se ivească pretendenți la imperiu. A scăpat un unchi de-al său, Tiberius Claudius Drusus, considerat atît de tîmpit încît nu merita nici măcar osteneala să-l ucizi. Și tocmai acel „senil din naștere“, fricos, încurcînd oameni și lucruri, uitînd ce a spus cu o clipă înainte, tocmai acel bolnav fără nici un fel de ambiții se nimeri să se afle în palat în timpul atentatului. Ascuns după o perdea, se spune că s-ar fi aruncat în genunchi în fața oșteanului care l-ar fi descoperit întîmplător. Moșul înspăimîntat — dar nici nu era chiar atît de bătrîn — era înnebunit de groază să nu fie amestecat și el printre bănuiții participanți la complot și se ruga, plîngînd, să fie iertat. În clipele acelea, în vreme ce erau omorîți nenumărați nevinovați fără nici o judecată, soldatul care a dat de Claudius s-a lăsat impresionat de lacrimile bietului moșneag și nu l-a ucis. Ba, mai mult, l-a arătat și celorlalți oșteni drept unchiul asasinatului Caligula. Și așa, după un nebun, a urmat un prost la tronul Romei. Vinovat de aceasta a fost soldatul anonim, se spune, dar de față a fost și „Magister morum“.

Care n-a lipsit nici zece ani mai tîrziu de la un nou atentat, de data aceasta împotriva împăratului Claudius, bătrînelul de care i-a fost milă unui oștean nehotărît. Complotul se justifica: și Claudius a uitat că se află în fruntea celui mai puternic stat al lumii și se purta de parcă s-ar fi jucat de-a guvernarea cu trei prieteni, în curtea vilei sale din Campania. Numai că imperatorul atît se pricepea și absolut nimeni nu se îndoia de incapabilitatea-i notorie. Nici măcar Agrippina, soția lui, cea care nutrea ambiții pentru fiul ei și care se cam săturase și ea de tîmpenia lui Claudius. Deși mai multe conjurații fuseseră zădărnicite, totul părea favorabil unei noi încercări. Și, totuși, conspi-

rația nu-și atinse scopul, deși se părea că și împărăteasa ar fi făcut parte dintre complici. Claudius a mai domnit doi ani și despre complotul lui Cornelius Pulcher nu mai amintește nici un istoric. Ar fi și greu s-o facă: nici un conspirator n-a fost pedepsit, nici un semn n-a rămas în urma eșecului acțiunii.

Pe „Magister morum“, Cornelius Pulcher l-a contactat după infinite precauțiuni. Șeful conspirației nu mai era nici el tînăr, fratele i-a pierit în încercarea lui Sextus Papinus, el însuși trebuise să fugă de mînia lui Caligula, iar acum, după atîția ani, era amenințat ca senilul Claudius să facă o legătură cu cele întîmplate de atîta vreme și să-l acuze că ar fi complotat nu împotriva predecesorului său ci împotriva lui. În zăpăceala-i cronică era ajutat de eunucul Possides, ființa cea mai depravată și cea mai risipitoare de pe fața globului, care putea să-i sugereze împăratului orice, cu șanse sigure de a fi crezut. Dealtfel, provenind dintr-o familie într-adevăr foarte veche, Cornelius Pulcher și-a atras adversitatea tuturor noilor îmbogățiți ce mișunau în jurul palatului imperial, numeroși liberți și sclavi secretari bălăcindu-se într-un lux cu care se puteau concura doar ei între ei.

— Decît să mor nevinovat, măcar să știu că am încercat să fac un lucru demn, îi explică lui „Magister morum“, în finalul discuției introductive.

Artistul retrăia o dimineață răcoroasă dintr-o cîrciumă de lîngă Roma. Nimic nu era diferit, și vinul era la fel de prost, și Pulcher era la fel de speriat ca acel Cherea — așa-l chemase, nu? —, și grupurile de bețivi, lîncezind la mesele vecine, păreau tot atît de suspecte.

— Și dacă n-aș fi de acord? Lui „Magister morum“ totul i se părea absurd. Să se înconjoare iarăși de niște oameni curajoși — curajoși din convingere sau din nevoie? —, să participe din nou la înlăturarea unui descreierat, să aibă puterea... să aibă impresia că are puterea să corecteze istoria... Să reușească în ceea ce-și va impune, împăratul să cadă sub loviturile pumnalelor, lumea să aplaude și să se agite, de după o per-

dea să apară un nou pretendent. Totul să meargă perfect, conform scenariului, și peste o lună sau peste alți zece ani să vină un individ identic acestui Cornelius Pulcher sau acelui Cassius Cherea, să bea același vin acru și să se ferească de cheflii matinali din jur parcă aflați acolo de cînd lumea. Și abia atunci să-și mai dea seama că, în realitate, conjurația nici n-a reușit, monstrul avînd prea multe capete, istoria neputînd fi modificată.

Strîngînd vasul cu vin între palme, Al Douăzeci și treilea a început să se îndoiască dacă a avut într-adevăr vreo importanță pentru cursul evenimentelor că a fost omorît străbunicul Gallus în locul „divinului Iulius" sau dacă s-a schimbat realmente ceva prin aceea că oșteanul anonim, în loc să-l ucidă pe dobitocul bătrîn ce-i tremura la picioare, l-a împins spre tron. Și — tristă concluzie — parcă nici măcar dreptul de a hotărî necesarul și binele nu-i mai aparținea celui apt de a le impune. Iată, el, Al Douăzeci și treilea, era în stare să-l ducă și pe Claudius în fața pumnalelor conjuraților, așa cum l-a împins și pe Caligula în tăișul armelor cu zece ani în urmă, faptă la care acceptase să contribuie doar pentru că fusese convins că așa o cerea binele. Dar dacă nu se schimbă nimic, dacă nu se înlătură decît o față a lucrurilor pentru a-i face loc alteia identice, înseamnă că nici puterile sale, ale lui „Magister morum" nu sînt atît de eficiente, iar revoluția morală declanșată de cine nu are puterea de a o impune nu va fi recunoscută niciodată altfel decît ca un fiasco etic.

— De îl vom înlătura pe Claudius ce o să fie? îl întrebă pe Cornelius Pulcher.

Acesta vorbise tot timpul cît Al Douăzeci și treilea avusese senzația insuportabilă de *déjà vu*, care l-a dus cu gîndurile la inutilitatea intervenției sale. Întrerupt în frază, șeful conjuraților se uită cîteva secunde hăbăuc și îi veni foarte greu să-și caute cuvintele.

— Dacă îl vom... adică dacă îl vom ucide? Păi, atunci... atunci o să putem pune pe cineva capabil în

locul lui, iar țara va fi salvată. Sau poate că ar trebui să ne reîntoarcem la vechile instituții. Știi că și la moartea lui Caligula s-a pus problema renunțării la imperiu și asumarea întregii puteri de către senat. Nemaivorbind că atunci...

— Nemaivorbind că atunci nu s-a făcut nimic din ceea ce și-au propus cei ce au curmat viața împăratului. Și văd că nici acum nu știți ce va fi *după*...

— Cum să nu știm ? Problema e că nu putem face salturi și că trebuie să ne urmăm planul pas cu pas. Și nu întîmplător primul pas este înlăturarea dobitocului bătrîn și a clicii lui de favoriți, tîrfe și proxeneți...

Cornelius Pulcher își redobîndi elocvența. Nu degeaba se spunea despre el că este unul dintre cei mai buni oratori ai momentului. Frazele îi veneau unele după altele, elegante și logice. Parcă ar fi recitat o poezie, gîndi Al Douăzeci și treilea, convins că dacă ar fi îndrăznit să intre într-o polemică, ar fi fost repede redus la tăcere. Lui îi trebuia timp pentru a-și găsi expresiile potrivite și de multe ori nici după ce se pregătea în prealabil, nu reușea să spună exact ceea ce a intenționat. Sigur, între spuse și intenții, nu existau deosebiri sau contradicții, însă vorbele nu exprimau decît o parte — de cele mai multe ori nu cea mai sugestivă — a gîndurilor lui de om închis.

— Și dacă n-aș fi de acord și te-aș pîrî ?

— Ar fi de ajuns să-i sugerezi ramolitului că ai visat ceva în sensul celor discutate de noi pentru a se termina cu mine, cu ai mei și cu toți cei implicați în „visul“ respectiv. În clipa cînd m-am hotărît să vorbesc cu tine, am știut că dacă nu te conving sîntem cu toții pierduți.

— Și cum ți-a venit ideea de a mă aborda tocmai pe mine ? Crezi că m-am mai îndeletnicit vreodată cu asemenea treburi ?

— Faci și tu, cumva, parte dintre cei ce propagă învățătura acelui evreu din Nazareth ? „Magister morum“ negă din cap și Cornelius Pulcher continuă mai liniștit. Sînt convins că nu te-ai mai amestecat în nici un complot. Aceasta a fost ideea mea și numai a mea.

Dar am pornit de la premisa că un om care pune atîta preț pe puterea binelui și care — iartă-mă că ți-o spun — este atît de puțin înțeles și urmat în intenții, mulți nici măcar nefiind interesați de ele, nu are voie să dea cu piciorul într-unul dintre puținele momente cînd ar putea transpune în practică tot ceea ce propovăduiește de atîta timp — vai ! — în van.

— Cu alte cuvinte, pînă la urmă, eu trebuie să-ți fiu recunoscător că îmi oferi o șansă...

— Dacă reușim, toți trebuie să ne fim recunoscători unii altora.

Apoi Cornelius Pulcher începu să-l întrebe pe „Magister morum" pentru intențiile-i nobile, pentru ținuta-i civică exemplară, pentru faptul că n-a profitat niciodată de excepționalele-i puteri. Cucerit de propria elocință, oratorul nu se mai putea opri.

Fiului lui Felix i se păru că aude strigătul venit cu optsprezece secole mai tîrziu din gura lui Nietzsche : „Îndrăznește să devii un om tragic, deoarece meriți libertatea !". Doar că „Magister morum" nu era un gymnosofist, el nu era decît un scamator ce-și făcea meseria spre a le duce alor săi de mîncare. De ce să devină mai tragic decît este și ce libertate îl poate aștepta ?

Al Douăzeci și treilea recăzu în gîndurile lui, gînduri care începuseră să-l bîntuie doar de cîteva minute, de cînd intui că puterile nici nu-i erau atît de mari, că nici el și nici altcineva nu va putea să devieze cursul planetei. Dacă nu este atît de puternic pe cum a crezut, atunci va trebui să se limiteze la scamatorii, la organizarea unor spectacole și la grija zilei de mîine a familiei sale. Problemele de morală înaltă să rămînă în sarcina celor cu adevărat puternici...

— Poți să-mi spui de azi înainte pe nume, i se adresă lui Cornelius Pulcher, întrerupîndu-i din nou torentul vorbelor frumoase. Nu mai sînt „Magister morum".

Celălalt îi pricepu altfel cuvintele : ca pe o invitație la intimitate, ca pe o acceptare de a colabora. Îl

îmbrățișă pe actor, îl salută de față cu toții, uitînd că e imprudent gestul în prezența atîtor ochi străini, mai ceru băutură și, parcă atacînd o altă tonalitate, se slobozi într-un nou discurs. Fostul „Magister morum" trebui să-și recunoască, înciudat, că nici de data asta nu se făcuse înțeles. Își bău în tăcere vinul, asemenea unui negustor dînd pe gît adălmașul cu un alt negustor. Afacerea a fost perfectată.

În fericirea lui, Cornelius Pulcher n-avu ochi să observe că în convivul lui ceva s-a rupt. Al Douăzeci și treilea se îmbătă pentru întîia oară în viață și, ca să nu mai vorbească vrute și nevrute sub puterea vinului, șeful conjuraților îl duse în casa sa, pînă se va trezi. Așa că, tot pentru prima oară, „Magister morum" nu se îngriji de mîncarea pe ziua aceea pentru ai săi și nu se prezentă la întîlnirea convenită cu secretarul unui libert, cu care ar fi trebuit să stabilească detaliile spectacolului din seara aceea.

În sufletul fiului lui Felix ceva s-a rupt ireversibil. Își părăsi familia, de care se îngrijise atît de exemplar pînă atunci și reveni la ea abia după mai multe săptămîni, fără a da vreo explicație unde fusese în tot acel răstimp. Apoi plecă mereu mai des. Spectacolele i-au devenit mai scurte și se întîmpla ca, uneori, să nu-i mai reușească un număr sau două. Alteori se încălzea și încerca demonstrații profund riscante sau pur și simplu fără rost, amuzîndu-se de spaima asistenței și bătîndu-și joc de ea. Intră în conflict cu Harpocras, unul dintre favoriții temuți ai împăratului și, după ce nu se prezentă de două ori consecutiv la spectacolele perfectate în casa acestuia, a treia oară îi făcu pe toți oaspeții să se comporte ca niște porci, să grohăie și să se plimbe pe sub masă în patru picioare, iar pe amfitrion, care era gras, „îl vrăji" să parcurgă străzile cele mai populate ale Romei gol și guițînd.

Se certă și cu alți artiști, jigni un conducător de trupă și strică un spectacol de care. Începu să bea și să vorbească și în afara reprezentațiilor tot mai multe

lucruri neindicate. Cornelius Pulcher se văzu obligat să-l țină sechestrat în casă cu o săptămînă înaintea atentatului și să-i dea vin mult, deoarece știa că doar așa îl putea determina să nu plece.

— Ce s-a întîmplat, îl întrebă Țipor, observînd disperarea de sub comportamentul prietenului său.

— Cine n-are putere nu trebuie să decidă, veni laconic răspunsul.

— Oricine are suficientă putere pentru a lua o hotărîre. De obicei nu putința ci crezul lipsesc.

— Nu zău ?! nu-l mai asculta fiul lui Felix. Poți tu să ucizi Fiara, ca să-ți iei dreptul de a vorbi așa ? Eu m-am amăgit că sînt în stare...

— În sufletul meu pot s-o ucid și eu... În clipa aceea în fața mea stă mereu aceeași problemă : „Ce va fi după ?“

— Și ai iluzia că poți s-o rezolvi ?

— În suflet, da.

Doar că această filozofie era prea complicată pentru fostul „Magister morum“. Țipor se rezuma la lumea gîndului, în timp ce el făcuse efectiv tot ce a vrut. Cum să fie prietenul său mai puternic ?! Așa că Al Douăzeci și treilea reveni la căutarea adevărului în vin.

Și, în sfîrșit, în dimineața plănuită, în timp ce Claudius asista la un proces aiurit, intentat fără nici o dovadă reală unui senator, doar fiindcă acesta îl jignise odată pe renumitul Felix, nu tatăl celui de Al Douăzeci și treilea ci alt favorit de-al împăratului, devenit „mai mare peste cohorte, escadroane și peste provincia Iudeea, cum și soț a trei regine“, după cum spune același Suetonius, complotiștii îl înconjurară pe împricinat și cerură achitarea lui. În felul acesta, se plănuia, fapta ce urma să se desfășoare ar fi avut un punct de plecare simbolic : apărarea justiției și lupta împotriva abuzurilor săvîrșite de cezarul manipulat de către parveniți.

Numai că Al Douăzeci și treilea, adică omul menit să asigure succesul întregii acțiuni, părea absent, de parcă nu era decît unul dintre numeroșii gură-cască

asistînd la proces. Cînd împăratul refuză să îndeplinească dorințele conjuraților, aceștia îl impresurară din toate părțile și așteptară semnalul de atac, semnal pe care trebuia să-l dea Cornelius Pulcher sub forma următorului consemn: întrebîndu-l pe Claudius care este crima cea mai mare de care se poate face vinovat un roman, înainte ca bătrînul să poată răspunde, toți complotiștii ar fi trebuit să scandeze în cor: „Nu există vină mai mare decît atentatul împotriva poporului roman!" și să-și implînte armele în cezar. Mai fusese plănuit ca, la rîndul său, Cornelius Pulcher să aștepte ca Al Douăzeci și treilea să ridice mîna dreaptă, semn că totul era în regulă și că putea să-i acopere pe conspiratori. Doar că artistul părea că doarme. În realitate, contemplînd scena, era uimit că-l vede printre bărbații gata de a lovi și pe Simon. Momentul prielnic risca să treacă și nu se întîmpla nimic. Disperat, Pulcher îl strigă pe scamator pe nume, desconspirîndu-l fără echivoc și pe acesta. În sfîrșit, Al Douăzeci și treilea ridică mîna. Conspiratorii se repeziră la Claudius, dar garda fu și mai rapidă și reuși să-i imobilizeze. Continuarea era ușor de prevăzut.

— Dar mi-ai promis! îi strigă Pulcher fiului lui Felix.

În cel ce nu s-a socotit doar în bătaie de joc — cum s-a spus — „Magister morum" păru să se redeștepte un mecanism stricat. Brusc, oștenii începură să ezite, în întreaga adunare se petrecu un lucru de neînțeles, lumea privea fără să vadă ce se întîmplă. Era de parcă un film s-ar fi dat înapoi și ceea ce a fost de acum arătat pe ecran s-ar fi șters cu desăvîrșire. Ultimele cinci minute din *ceea ce a avut loc* nu mai existau în memoria nimănui. Toți cei de față, direct implicați sau numai spectatori, se regăsiră exact în clipa cînd complicii l-au înconjurat pe Claudius și Cornelius Pulcher i-a pus întrebarea convenită. Al Douăzeci și treilea însuși se pomeni cu mîna dreaptă ridicată, așa cum se aflase în clipa ce se repeta identic. Ce nu se repeta, ce era.

Îi văzu pe tovarășii săi de luptă privindu-l: putu să le observe rînd pe rînd fețele încordate, ochii sticloși, buzele fremătînd. Printre ei, Țipor, vechiul complotist, cel ce a participat la răscoala lui Judas din Gaulonia, la menținerea tensiunii din Iudeea în timpul interregnului dintre cei doi Agrippa, însă a fost alături de Al Douăzeci și treilea și la asasinarea lui Caligula. E doar antiroman prietenul său? mai avu timp să se întrebe fostul „Magister morum" și trebui să admită că Țipor luptase și împotriva lui Herodes, și împotriva acelor evrei ce mai nou propovăduiau învățătura Nazaretheanului și, preluîndu-i numele, erau porecliți „creștini". Amăgindu-se că, poate, Țipor supraviețuia. El, fiul lui Felix, nu se mai ispitea astfel.

Îi văzu și pe ceilalți complotiști și îi era imposibil să se convingă dacă erau aceiași sau dacă erau alții față de data trecută, atunci cînd l-au omorît pe precedentul împărat. Și parcă-i vedea ridicîndu-și iarăși pumnalele și împotriva viitorului cezar, ce parcă nici dînsul nu era altul. Doar hainele de pe el erau croite după modele încă necunoscute sau de mult uitate. O tunică bogat ornamentată cu brandenburguri... Îi privea pe rînd pe toți și simțea că timpul îi îngăduie orice ezitare.

Acum filmul ar fi trebuit să continue conform scenariului. Dar nu, filmul s-a oprit pe loc, s-a rupt. Imaginea refuza să se miște. S-a stricat din nou mecanismul abia revitalizat din sufletul lui „Magister morum"?

Al Douăzeci și treilea începu să tremure. Argumentele pro și contra i se învălmășeau în cap. Concentrarea intensă care l-a solicitat în tot răstimpul sutelor de demonstrații susținute nu-i mai permitea să caute și soluții filosofice în folosul enigmelor ce-l preocupau. Toate complexele aduse din Sicilia reînviară cu întreaga lor forță în clipa cînd pumnalele conjuraților ar fi trebuit să străpungă trupul lui Claudius. „Cine are puterea dictează pînă și ce-i bine și ce-i rău!" își aminti Al Douăzeci și treilea vorbele cu care se investise drept „Magister morum". Și cine poate

garanta că puterea îi este neîndoielnică? Există muritor dăruit cu o putere neîndoielnică? Și scopurile?

Al Douăzeci și treilea era conștient că în clipa aceea i se hotărăște restul vieții. Dar nu găsi nici un argument în nici o privință, de nici un fel. În loc de aceasta, îl cuprinse o oboseală nesfîrșită. Nu putu să decidă.

Bărbații care-l înconjuraseră pe Claudius uitară cu totul de ce au făcut-o. Îl mai rugară pentru prietenul lor, l-au convins — sau poate că nu l-au convins, poate că informația este inexactă, în fond, pentru istorie nu este vorba decît despre un fleac —, apoi viața își reluă cursul obișnuit. Doar Simon fusese înlăturat dintre sectanții noii învățături. În ziua aceea nu s-a semnalat nici un complot împotriva împăratului.

De cîte ori suferă o sincopă, istoria are grijă ca memoria omenirii să n-o păstreze.

Al Douăzeci și treilea nu-și mai reluă demonstrațiile ce l-au făcut celebru. Reveni la soție și la copii și se lăsă îngrijit ca un om bolnav. Bărbatul puternic, capabil să domine masele, nu-și mai putea reține lacrimile în fața propriei suferințe. Dragostea de o viață față de femeia iubită se dizolvă într-o milă la fel de acaparatoare pe cum a fost iubirea inițială. În autocompătimirea sa, soția juca un rol indispensabil. (De fapt, era în realitate bolnav, doar că de o boală necunoscută și ne numită încă nici azi cu una dintre frumoasele etichete cu care știu savanții să desemneze atît de potrivit cele mai crunte suferințe.)Fiul lui Felix căuta alinare și-și plîngea de milă, știind că în curînd va muri, că nu mai există nici o forță capabilă să-l țină viu. Își zicea acum că toată viața a umblat pe un drum greșit, puterea și menirea visate nefiind decît niște himere, niște nori de fum ai unui foc de cărbuni ordinari. Nimic nu era așa cum a crezut, nimic așa cum ar mai putea să creadă. Forța din interiorul său s-a risipit, iar el murea bucată cu bucată.

— Cum poţi să continui ? îl întrebă pe Ţipor, care îi destăinui că s-a implicat într-un nou complot. Nu vezi că eforturile tale sînt zadarnice ?

— Şi dacă Fiarei îi vor mai creşte zece capete pentru fiecare dintre cele retezate, eu tot îmi voi face datoria !

— Dar dacă n-ai să mai poţi reteza nici un cap din cauza pădurii ce nu conteneşte să crească ? Tot nu vezi că prin acţiunea ta parcă eşti tu cel ce face ca Fiara să se dezvolte mai repede ?

— Dacă nu voi mai putea răni Fiara — dar asta nu va fi niciodată ! — atunci o voi descrie. Zmulgîndu-i unul cîte unul secretele, o voi lovi la fel de parcă aş descăpăţîna-o.

— Şi de unde ai tu convingerea că nu izbeşti decît Fiara ? Dar dacă unul dintre capetele ei eşti chiar tu ?

Ţipor îl privi cu nişte ochi cu care nu se uitase încă niciodată la el. Din ziua aceea nu s-au mai văzut.

Puţină vreme mai tîrziu, nerezistînd unui imbold prea puternic, fiul lui Felix porni să hoinărească din nou prin Roma.

Într-o dimineaţă îl întîlni pe Simon, dus de soldaţi spre închisoare. Fu pentru ultima oară cînd „Magister morum" simţi pornirea de a-şi folosi puterea. Simon, alungat de noii săi tovarăşi de credinţă, îi urma, totuşi, ca un cîine, peste tot. Şi îşi asuma orice acuză dintre cele de care erau ei învinuiţi. Acum era osîndit la moarte pentru o vină pe care n-o avea. Al Douăzeci şi treilea vru să-l elibereze, însă prietenul său îi refuză ajutorul.

— O să te omoare, constată fiul lui Felix.

— Ştiu.

— O să te şi chinuie înainte.

— Ştiu şi asta. Simon era cel dintotdeauna.

— Mă enervează veşnica ta linişte imbecilă !

— De ce „imbecilă" ? Eu ştiu că după mizeriile de pe lumea asta urmează fericirea din Împărăţia Lui. De ce e imbecil să te bucuri pentru fericirea ce va veni ?

„Magister morum" îşi aminti de Peisithanatos.

— De ce nu te-ai ucis pînă acum ? Ajungeai mai repede la fericirea cu care te amăgești.

— Nu mă amăgesc. Ea este. Numai că nu există fericire fără suferință prealabilă.

Din nou văzu Al Douăzeci și treilea că puterea-i este refuzată, iar el nu credea decît în prezentul ticălos. Răbdarea lui Simon învingea timpul. Fiului lui Felix nu-i era decît greață. O greață imensă și un infinit sentiment de milă de sine.

Pînă la urmă bău prea mult într-o cîrciumă și se încăieră cu doi pierde-vară... Îi fu ușor să-i facă să rămînă cu loviturile încremenite în aer, dar simți o dorință nebună să-i lase să-l nimerească, să guste din plin impactul cu bastoanele lor, să se sfîrșească totul.

Pentru Al Douăzeci și treilea, cel ce s-a crezut o vreme „Magister morum" totul s-a sfîrșit.

SCAMATORUL

— o altă ipostază dintre cele multe —

— Acum vă rog să fiţi atenţi !

Lumea îl privi o clipă, apoi continuă să se agite, căutîndu-şi fiecare locul în piaţa largă din faţa balconului din care le vorbea. Cîţiva favorizaţi vedeau totul de la ferestrele caselor din jur, putînd zări de acolo, de sus, fiecare mişcare a scamatorului.

— Domnişoarele, doamnele şi domnii care privesc din locuri situate la nivelul acestui balcon sînt rugaţi să urmărească demonstraţia, dar să nu se uite şi la cele ce se petrec aici. Jos se stîrni o mică rumoare. O, nu ! Nu e vorba de mine, continuă scamatorul, cei ce vor privi şi în „bucătăria" mea o vor face pe propriul lor risc.

Oamenii îşi căutau şi îşi găseau fiecare locul potrivit. Aşteptau acum începutul spectacolului, statul în picioare fără rost începea să-i enerveze. Scamatorul era un om plecat din orăşelul lor, un terchea-berchea dispărut fără urmă, după ce multă vreme se bucurase de o faimă nu prea bună printre ai săi, ajuns scamator cine ştie cum — „Un individ ca el numai de înşelăciuni se poate apuca, nu ?", — o oaie rătăcită ce încercase să-şi pună o blană ieşită din comun. Nimeni nu credea în pretinsele sale succese (cu care îşi împănase reclama din jur), dar a venit tot tîrgul pentru că îl cunoştea de atîta vreme şi dacă totuşi cumva, printr-o minune, scamatorul ar arăta ceva deosebit, un truc mai abil, ar fi fost păcat să nu fii de faţă, să nu poţi comenta în deplină cunoştinţă de cauză evenimentul, să nu...

— Și încă un lucru, mai spuse scamatorul, îi rog insistent pe cei bolnavi de inimă să nu participe la această demonstrație extraordinară !

Ei, nu ! Asta suna drept cea mai ordinară reclamă. Să înceapă odată ! Să înceapă ! Să înceapă !

Scamatorul ceru liniște, apoi le explică :

— După cum vedeți, nu am la îndemînă alte materiale în afara acestui mic reflector și a cîtorva cartoane. Apoi stinse lumina și piața rămase în semiîntuneric. Doar lămpile din încăperi și o lună indiferentă mai străpungeau întunericul nopții.

Scamatorul îi lăsă să aștepte și cînd rumoarea reîncepu, aprinse din nou lumina micului său reflector. Agățat de o sfoară, un carton cu inscripția ATENȚIE, ÎNCEPEM ! se bălăbănea sub balcon. Apoi cartonul, mînuit de sus ca o marionetă, se răsuci în toate părțile, oricine îl putea vedea, chiar și cei din rîndul patru, chiar și cei ce se odihneau în cafeneaua din fundul pieții, chiar și cei ce... O senzație stranie îi cuprinse pe toți, fiecare era conștient că nu se poate întinde o sfoară în poziție orizontală dirijînd-o în cele mai ciudate unghiuri. Și totuși sfoara era mînuită de sus : scamatorul se apleca pentru aceasta peste balustradă, se întindea tot mai mult în afară, „Nu la mine, se auzi vocea lui disperată, nu la mine vă uitați ! La afiș ! Nu la mine !", iar în timp ce toți îl priveau în pofida avertismentului doar pe el, pe acest ratat care se apleca atît de imprudent peste balustradă, parcă smuls din balcon de frînghia de care se ocupa, în timp ce îl priveau cu toții, artistul își pierdu echilibrul și se prăbuși, plutind încet spre pămînt, urmărit de micul lui reflector.

O clipă se retraseră cu toți din jurul trupului căzut. („La ce spectacol te-ai fi putut aștepta de la un ratat notoriu ? Ăștia, de obicei, atunci cînd vin acasă, vor să se răzbune pe tot trecutul lor, își supralicitează puterile și în mod inevitabil...") Dar toți se opriră din vorbe și gînduri : trupul bietului scamator prăbușit sîngera puternic, sîngele începu să-l acopere, nimeni n-a mai văzut vreodată un corp sîngerînd astfel, de parcă se dezumfla o bășică umplută cu sînge, o uriașă baltă roșie

acoperi locul, din corpul scamatorului rămase doar o pieliță. Apoi nimic. Nimic! Și brusc, din mijlocul bălții, cu un foșnet puternic, își luă zborul o pasăre țîșnind în noapte.

Liniște.

Formidabil! Lumea aplaudă încîntată. Fusese fără discuție un spectacol frumos. Așa ceva se poate comenta săptămîni în șir. „Uite derbedeul! Nici n-ai fi crezut să fie în stare de așa ceva... Cu toate că șmecheria e cam evidentă, dacă te gîndești un pic. Numai că pînă să te dumirești, unul ca ăsta îți poate fura și maioul de sub cămașă!"

— Nu vă bucurați de moartea mea! se auzi vocea scamatorului și lumea îl văzu în lumina micului său reflector, șezînd pe un scaun în mijlocul pieții, apoi spotul luminos, mutîndu-se încet, îl descoperi pe turla bisericii, ținîndu-se de cruce, apoi din nou pe locul său de pe balcon. Și, pe urmă, în toate trei locurile deodată.

Scamatorul fu din nou răsplătit cu aplauze zgomotoase, cu toate că, între timp, lumea își bătea capul să găsească explicații logice în legătură cu elementele demonstrației la care asista.

Pe urmă artistul coborî direct prin aer de pe turla bisericii și multă vreme mai putură fi observate în întuneric vestigiile pașilor săi, un fel de praf compact păstrînd forma tălpilor. Un praf în aer...

Apoi demonstrația continuă într-un ritm îndrăcit: piața se umplu de copaci, copacii dispărură și în locul lor își făcu apariția un leu care băgă spaima printre spectatori, pe unul îl mîncă de-a binelea, însă mai tîrziu victima fu văzută într-alt colț, privind spectacolul; după aceea se făcu nevăzută primăria și, în schimb, scamatorul făcu să apară în acel loc o prăvălioară cu tot felul de mărfuri dubioase; scamatorul însuși se mai omorî de cîteva ori în fel și chip, pentru ca să se ivească mai teafăr și pus pe noi năzdrăvănii în balconul din care-și mînuia micul reflector conectat printr-un cablu de țeava fîntînii din piață. (La un moment-dat, un pișicher încercase să tragă priza din locul acela atît de nepotrivit, dar reflectorul nu orbi decît pentru o secundă,

pe urmă continuă să-și facă datoria, cu cablul prins in nările imprudentului care a încercat să-l conturbe. În continuare, nereușind să-și desprindă sîrma din nas, individul fu obligat să privească tot restul spectacolului cu cablul acela nesuferit sugînd parcă energia din propriul său trup.)

Lucrurile se derulau acum atît de repede încît nimeni nu mai avea timp să încerce măcar să-și explice cum realiza vrăjitorul toate minunile, abia de mai aveai vreme să urmărești fiecare nouă aventură în care te arunca artistul, frînturi de gînduri îl mai făcea pe cîte unul să mai piardă cîte o exhibiție, sfîrșind prin a se lăsa cu toți tîrîți de voința magului de pe balcon.

Numai că, încetul cu încetul, acesta schimbase într-așa o măsură fața pieții, încît toată ordinea firească și toate obiceiurile lor de o viață amenințau să se prăbușească odată cu jaloanele sigure ale tîrgului lor, care se modifica din clipă în clipă. Spectacolul începu să-și piardă din fascinație. Totul prinse a se înfățișa mai mult ca un vis urît la care ei asistau neputincioși, ca în orice coșmar, tîrîți de o forță imposibil de oprit, căreia nu erau în stare nici măcar să i se opună cît de cît. Piața tîrgului lor le devenise un loc străin, cu totul altul decît cel pe care erau obișnuiți să-l colinde zilnic de cînd se știau : mai grav era că fiecare obiect, fiecare zid le devenise nu numai necunoscut, dar chiar dușmănos, iar ei se simțeau transportați de vraja, nu de vraja, de blestemul scamatorului, într-un tărîm populat de nenumărate primejdii, cărora ei n-aveau cum să li se opună, pînă și vechea statuie coborîse de pe soclul ei și, trecînd greoi printre oameni, le mărea spaima ; unii înnebuniți au încercat să închidă ochii, însă nici obloanele pleoapelor nu-i scutea de ceea ce se întîmpla în jur ; și, ceea ce era mai groaznic, nu vedeau cu toții aceleași lucruri — cîțiva încercară să se sfătuiască între ei, dar se dovedi că fiecare era măcinat de alte vedenii, toate înfiorătoare dar altele, de parcă fiecare trăia în propriul său coșmar ; toți erau copleșiți, însă de ceea ce se văita unul nu putea pricepe celălalt și ceea ce-l înfricoșa și durea pe acesta nu exista în preajma primului ; fiecare, în mij-

locul celorlalţi spectatori, îşi căuta zadarnic propria-i scăpare, nemailiniştind pe nimeni nici măcar faptul că se află alături de toţi ceilalţi, că se află cu toţii împreună ; totuşi, nici nu-i trecea cuiva prin cap să fugă pe vreo străduţă lăturalnică, străduţă ce poate că nici nu mai exista în noua topografie a locurilor — şi dacă exista, cine ştie unde ducea, deşi, mai rău ca în piaţă, unde mai putea fi acum ?

Singura speranţă pe care o mai aveau era scamatorul însuşi, cel ce-i tîrîse în acest iad, scamatorul care rămînea tot timpul prezent, şezînd pe un scaun suspendat de un nor sau ţinîndu-se cu o mînă, neglijent, de hornul casei (de hornul unei case nou apărute, bineînţeles), îmbrăcat mereu în costumul său uşor demodat, puţin ros la coate, costum primind de fiecare dată altă culoare, în funcţie de locul unde se ivea stăpînul său. Singura speranţă pe care o mai aveau era scamatorul însuşi, pentru că atît timp cît mai era el de faţă mai era cine să rupă vraja, cine s-o controleze, cine să-i aducă înapoi din universul în care au fost răpiţi. De fiecare dată cînd se aventura într-o nouă primejdie vrăjitorul, toţi tremurau de teamă să nu se întîmple cumva de data asta cu adevărat nenorocirea, să nu se piardă şi ultima şi singura lor cheie spre lumea din care au venit. Dar scamatorul se lăsa cu atît mai vîrtos să alunece din înălţimi, sfărîmîndu-se de caldarîm, se împuşca în ceafă cu revolvere ce aruncau în groaznice detunături orbitoare proiectile de foc, se lăsa să ardă ca o torţă incendiindu-se de la o brichetă cu care-şi aprinsese cu cîteva clipe mai înainte o ţigară... Tot ce făcea nu mai interesa pe nimeni, principalul era ca scamatorul să scape nevătămat, propriile primejdii incredibile în care erau mereu aruncaţi li se păreau infinit mai puţin importante decît repetatele sinucideri ale artistului, omul de care depindea acum totul, singurul posesor al cifrului tuturor secretelor şi busola întoarcerii lor din necunoscut.

Şi, parcă le-ar fi citit gîndul, scamatorul începu să-i tortureze doar cu nenorocirile lui, mutilîndu-se şi ucigîndu-se în fel şi chip şi înviind din nou doar pentru a

o lua de la capăt. „Numai acum de ar mai scăpa, se rugau spectatorii, numai acum !"

Abia cînd s-au dovedit deja prea obosiţi chiar şi pentru a mai palpita de teama destinului vrăjitorului, acesta explodă brusc într-un milion de scîntei şi într-un nor de fum. O clipă, un minut, o veşnicie şi degeaba mai priviră oamenii în toate direcţiile, scamatorul nu mai apăru nici pe turnul bisericii, nici pe balconul unde-şi începuse demonstraţia şi nici altundeva. Şi, ca să nu mai fie nici un dubiu, pişicherul care umblase imprudent cu cablul micului reflector se văzu şi el eliberat, iar becul se stinse.

Un carton atîrnat de cine ştie unde şi de cine ştie cine vestea că demonstraţia s-a sfîrşit.

*

* *

Se treziră cu toţii dimineaţa acasă, fiecare în patul său, în timp ce soarele pătrundea printre perdelele atît de familiare. Se treziră cu toţii în acelaşi timp şi săriră la ferestre să vadă ce mai e în stradă. Dar nu era nimic deosebit de privit ,aşa că se îmbrăcară în grabă şi reveniră în piaţă.

Şi aici totul părea să fie ca de obicei, doar o vagă senzaţie de straniu învăluia piaţa, poate şi din cauză că prăvălia măcelarului fusese parcă pe vremuri lipită de cea a postăvarului, iar acum... Însă nu era nimeni care să poată spune ceva cu precizie şi cele cîteva posibile inadvertenţe se dovediră insuficiente pentru a-i face să îndrăznească să le comenteze între ei. Fiecăruia i se părea ceva, dar nimeni nu era suficient de sigur pentru a risca să se facă de rîs, spunînd cu voce tare nişte lucruri atît de absurde.

Atunci îşi amintiră de scamator. Îl căutară îndelung şi îl găsiră, în sfîrşit, într-o cameră mizerabilă, pe care o închiriase cu ziua. Mai bine nu l-ar fi găsit, că el parcă atît aşteptase : începu să se lamenteze cu cea mai umilă voce posibilă că nu toţi spectatorii ar fi plătit măcar cei cîţiva bănuţi şi că el în felul acesta abia de poate să-şi achite întreţinerea şi chiria, nici de un blid de

linte nu-i ajung banii, mai ales că şi-a agăţat, colac peste pupăză, pantalonii de un burlan atunci cînd a căzut de pe turnul bisericii, trebuind să-i dea la croitor, că doar n-o să apară la următoarea demonstraţie într-un costum cu petice, iar, după atîta osteneală şi lipsuri, ar merita şi el măcar o friptură, ca să-şi refacă o parte din forţe, însă de unde, atunci cînd oameni nu-şi plătesc biletele şi cînd... ?

Asta să i-o spună lu' mutu ! Cine să-l creadă ? Un om — ce om ? un diavol ! — capabil să moară şi să învie de atîtea ori, în stare să schimbe într-o clipă înfăţişarea pieţii după bunu-i plac, apt de a se plimba prin văzduh ca pe strada mare, capabil să... ei bine, capabil să-şi pună voinţa asupra semenilor într-o asemenea măsură încît ei să fie obligaţi să accepte neputincioşi tot ce le porunceşte el, un asemenea... un asemenea vrăjitor să n-aibă ce mînca ? Să fim serioşi ! Păi, unul ca el numai să vrea şi poate să aibă lăzi de aur, mii de haine dintre cele mai scumpe, brodate cu fir de aur, mese îmbelşugate cu tot ce-ţi trece prin cap... A arătat el că poate face şi lucruri mult mai năzdrăvane ! Şi atunci să plîngă după doi bănuţi şi o biată friptură ? !

— Unii indivizi, spuse măcelarul — în ziua aceea mereu înşelat de vechile sale reflexe, avînd tendinţa de a intra în prăvălia de alături, de parcă dugheana lui ar fi alunecat cu vreo doi metri mai la dreapta —, unii indivizi nu se satură nicicînd şi, după ce că-şi pot permite orice, mai cer încă o para de pomană de la cei pe care i-au jumulit după pofta inimii.

— Deh, spuse farmacistul ! Poate că ei au dreptate ! Altfel cum să devii bogat ...?

Iar scamatorul îşi adună lucrurile (costumul de spectacol, cartoanele şi sforile, micul reflector), le băgă pe toate într-o servietă şi plecă dezamăgit la gîndul că nici măcar în tîrgul său natal n-a fost tratat mai bine ca aiurea. Ba, am putea chiar spune că mai rău. Bine, cel puţin, că n-a murit nimeni de inimă în timpul demonstraţiei, în alte locuri l-au obligat să mai plătească şi daune... Şi cîte alte mici mizerii n-a trebuit să mai îndure ?... Aici a avut noroc că oamenii-s mai nesimţiţi...

Ducîndu-şi geanta şi mestecînd un colț de pîine, scamatorul, în drum spre poarta tîrgului, mai trecu o dată prin piață. Oamenii îl privea şi unii şopteau tot felul de gînduri, pe care el uşor le putea ghici. Dar se făcu surd şi orb şi nu observă nimic. Îndrăzni chiar să-i mai ceară primarului cîteva parale, arătîndu-i că-i sînt tălpile rupte. Însă se alese tot cu nimic. Adică nu cu nimic : cu nişte sfaturi pline de bun simţ, cu înţelepciuni de trei bani şi cu rînjete. („Ce ? El să aibă nevoie de bani ?!")

Aşa că plecă mai departe, convins în parte şi el că nu e decît vagabondul nespălat care a părăsit cu ani în urmă localitatea părintească și care pleacă acum, cam la fel, pentru a doua oară.

Doar că o mică supărare tot nu-l părăsi și, privind înapoi spre piața tîrgului, mută primăria în locul bisericii și biserica în locul primăriei. Apoi se duse, înțepîndu-şi tălpile prin pingelele rupte, zgîriindu-se de pietrele drumului, în vreme ce orăşenii gravi se pomeneau încă luni de zile intrînd în primărie, atunci cînd voiau să meargă la biserică.

AL DOUĂZECI ȘI PATRULEA

— Canis —

(34 — 118 e.n.)

DESPRE FIDELITATEA CĂUTĂRII ȘI A AMINTIRILOR

La sfîrșitul vieții, Al Douăzeci și patrulea, fiul lui „Magister morum“, spunea că a avut parte de mult noroc : a trăit sub nu mai puțin de treisprezece împărați romani, de la Tiberius și pînă la Hadrian. Cezarii, pe cît au fost ei de puternici, ar fi putut el continua, au domnit în slavă, dar au fost răpuși, cei mai mulți, de moarte cumplită, busturile le-au fost răsturnate, portretele înlăturate și au plătit cu prea puținul vieții lor iluzia nemuririi. Iar el, Al Douăzeci și patrulea, chiar dacă a coborît uneori cumplit de jos pe scara socială, le-a supraviețuit pe rînd și lui Nero, și lui Domițian, și tuturor celorlalți. Viața i-a fost asemenea unei supe negre : săracă și multă, pînă la urmă tocmai bună de a te sătura.

Ca avere, dintre Cei O Sută, Al Douăzeci și patrulea s-a numărat printre cei mai umili. Tatăl său, numit și „Magister morum“ întrucît principiile-i etice nu-i permiteau să profite de marile sale puteri în scopul de a se îmbogăți, l-a lăsat într-o căruță-locuință împreună cu numeroși frați și surori. Cît timp trăise Al Douăzeci și treilea, familia avea cel puțin ce mînca. În urma morții lui, a rămas o văduvă cu opt copii și trei sclavi. Toți erau flămînzi și nici unul nu avea vreun mijloc de existență. Noroc că s-a întîmplat o minune și un binevoitor a reușit să descopere în Sicilia un mic domeniu uitat al familiei și, fără să-și părăsească atelajul, mama, copiii și cei trei sclavi au pornit în căutarea noii reședințe. Existența ei neașteptată le dădu mult curaj : ea repre-

zenta nu numai salvarea de la mizerie, dar și o minune și un mesaj de-al lui „Magister morum" care, iată, erau ei încredințați, nu i-a uitat. Și nu era exclus ca pe viitor — cine știe ? — să le mai ofere și alte asemenea ajutoare minunate...

Doar fiii cei mai mari au rămas la Roma : unul avea nouăsprezece ani, celălalt optsprezece.

Scribul este pus în fața unei noi alegeri : primul născut al lui „Magister morum" nu s-a remarcat prin absolut nimic, a murit tînăr și fără a avea timp să se îngrijească de urmași. Considerîndu-l pe el drept Al Douăzeci și patrulea, șirul s-ar sfîrși. Despre al doilea descendent al lui „Magister morum" știm mult mai multe, el „a apucat să trăiască sub treisprezece împărați" și a lăsat un fiu. Pe dînsul îl va considera scribul următoarea verigă, mai ales că s-ar putea ca fratele mai mare să nici nu fi existat cu adevărat. Dacă se bazează scribul pe o informație greșită ? Nimic, în afara unei mențiuni stinghere, nu l-a făcut să creadă că Al Douăzeci și patrulea a avut și un frate mai mare. Pe de altă parte, uneori și copacii prind puteri și se ramifică într-adevăr abia de la al doilea nod. (În memoria-i labilă, scribul își amintește de un precedent...)

Relatarea vieții celui de al Douăzeci și patrulea ar trebui împărțită în treisprezece capitole, în funcție de împărații sub care s-au desfășurat evenimentele. Nu a fost chiar personajul cel ce se lăuda mereu cu această contemporaneitate ? În realitate, totul nu s-a redus decît la o preafrumoasă metaforă : prea puțin din ceea ce s-a întîmplat la înălțime ajungea și pînă la măruntai existență. La moartea lui Tiberius, fiul lui „Magister morum" nu avea decît trei ani, vîrstă la care îi era, bineînțeles, indiferent cine stătea pe tronul cezarilor. La asasinarea lui Caligula, copilul abia de s-a ridicat pînă la brîul mamei, pe atunci nu împlinise nici șapte primăveri. Totuși, își amintea din vremea aceea și povestea cu plăcere cîteva scene de la saturnaliile din ultima iarnă de domnie a împăratului, pretinzînd că a primit lumînări și păpuși chiar din mîna lui Caligula,

ceea ce ar fi fost posibil, dar nu prea probabil. Însă, în afara acestor cadouri, pe care le arăta la bătrînețe tinerilor ce n-au apucat epoci atît de îndepărtate, obiecte „adevărate", totuși înlocuite din cînd în cînd din pricina prea îndelungatei lor întrebuințări, Al Douăzeci și patrulea s-a ales cu o amintire mult mai însemnată de pe timpul lui Caligula: cu apelativul purtat întreaga-i viață — „Cîinele". Se spunea — sau mai bine zis, personajul însuși pretindea — că părintele său a participat la spectacolul alegoric organizat pe podul construit special în acest scop între Baiae și Puteoli. Copilul s-ar fi ținut mereu după taică-său, asemenea unui cățeluș, după cum l-ar fi remarcat împăratul. Și în vestibulul noului său palat, Caligula l-ar fi observat pe „Magister morum" însoțit de același băiețaș, ce nu părea timid, ci mai degrabă stăruitor, nevoind să se despartă nici o clipă de adult.

— Ai grijă, i-ar fi spus împăratul lui „Magister morum", mie îmi plac mult cățeii de lapte, dar în mîncare și nu să-mi amușine printre picioare!

Caligula glumise, însă de la înălțimea tronului său, așezat între Polux și Castor, efectul fu înfricoșător pentru copil. Acesta cunoștea de mic preferințele celor avuți pentru carnea fragedă de cățel nou născuți din pricina faimei ei tămăduitoare. (N-a spus încă Hippocrat că acea carne are un efect cu atît mai favorabil în diferite boli cu cît animalul este mai tînăr?) Iar cezarul, de acolo sus unde se cocoțase, între statuile celor doi frați zei, devenise și mai cumplit în ochii copilului. Se spuneau și așa destule despre Caligula și, așa cum încerca să-i imite în atîtea privințe pe nemuritori, poate că nu i-ar fi displăcut să se joace nici de-a Cronos. Și dacă i se năzărea să mănînce copii, începînd cu Al Douăzeci și patrulea? N-a binevoit să-l numească, rîzînd, cîine de lapte și să strige după el „cuțu-cuțu", spre nețărmurita distracție a tuturor celor de față?

Uitînd repede de spaimă, contaminat de dispoziția asistenței, fiul lui „Magister morum", în loc să se simtă jignit, începu să radieze și el de fericire. Atunci s-a întîmplat un lucru hotărîtor pentru el: se credea într-ade-

văr cîine și se străduia să-și apere părintele de un dușman nevăzut, învîrtindu-se în jurul lui, lătrînd și schelălăind. „Canis“ i-a rămas porecla și el era mîndru de ea.

În rest, despre Caligula nu-și mai amintea decît îmbrăcămintea greu de uitat a aceluia, un fel de haine nici de bărbat, nici de femeie, costume fantastice brodate cu pietre scumpe ; de o scenă de la un spectacol al pantomimului Mnester, cînd împăratul a poruncit ca un cavaler să fie biciuit numai pentru că a strănutat de cîteva ori, deranjînd reprezentația ; de un șir de statui celebre decapitate, cărora meșterii urmau să le fixeze — la toate ! — capul lui Caligula. În special acele multe statui mutilate i-au rămas adînc încrestate în memorie și priveliștea lor n-a uitat-o niciodată, ba ea se învălmășea deseori prin alte numeroase imagini culese în lunga-i viață.

Sub Claudius i s-a desfășurat adolescența. Dar Canis n-ar fi putut preciza vreo deosebire reală între perioada domniei lui Caligula și cea a succesorului lui. Învățase de mic că împărații sînt așa cum sînt, dar dacă nu vrei să dai de cele mai mari neplăceri e mai bine să îi consideri asemenea statuilor din piețele publice : mărețe, reci, unele poate puțin caraghioase, însă făcînd toate parte dintr-o altă lume decît lumea cărnii și a suferinței celor ce treceau pe lîngă ele. Statuile se află întotdeauna pe locul lor. Și chiar dacă mai vine cîte un muritor și le răstoarnă, pînă la urmă soclurile le vor fi ocupate tot de statui, iar un trecător grăbit nici nu va observa modificarea. Cu atît mai groaznică era amintirea acelui grup de sculpturi decapitate ce așteptau să fie înzestrate cu chipul lui Caligula. Imaginea lor ieșea dintr-un univers ce se opunea celor mai intime credințe ale lui Canis. Noroc că așa ceva nu i s-a întîmplat să vadă decît o dată în viață.

Împăratul Claudius a avut o copilărie și o tinerețe foarte asemănătoare cu acelea ale bunicului Felix, cu care a fost și contemporan. Atît de asemănătoare încît ai fi zis că sufereau amîndoi de o boală a generației : și unul și celălalt și-au trăit prima parte a vieții mai

mult sub îngrijirea medicilor și păreau pentru toată lumea inapți să îndeplinească și cele mai mărunte funcții. (Viitorul împărat își datora chiar supraviețuirea faptului că nu l-a luat nimeni în serios.) Și tot în aceeași măsură au tînjit amîndoi zadarnic după cele mai neînsemnate magistraturi pînă la o vîrstă la care alții se acoperiseră de acum de glorie și deveniseră personajele importante ale momentului. Cine ar fi crezut că Tiberius Claudius Drusus, junele ce bîțîia mereu din cap, nefiind în stare să spună nici o frază cu înțeles, va fi același cu împăratul de mai tîrziu ? Și cine ar fi putut presupune că infirmul Felix va cutreiera fără încetare provinciile înzestrat cu o autoritate nelimitată ? În cadrul aceleiași piese lucrurile au tendința de a se învălmăși, mai ales dacă sînt privite de la galerie, astfel încît unele personaje preiau și mărunte trăsături străine lor, anumite roluri acaparînd și fragmentele altor partituri, iar timpul singur descoperă anacronisme ce nici măcar nu ajung să deranjeze. În amintirea celui de Al Douăzeci și patrulea, multe dintre caracteristicile dizgrațioase ale bunicului Felix — pe care l-a văzut doar de două ori la față în întreaga-i viață — se îmbinau cu gesturi și proprietăți ale împăratului, pe care de asemenea nu l-a văzut mult mai des. Confuziile erau și mai mari în cazul celor din afara familiei, Al Douăzeci și doilea, ambasadorul infirm fiind confundat deja după o singură generație, cu acel alt Felix, libertul lui Claudius, soț al mai multor regine și stăpîn al Iudeii. Între acesta și Al Douăzeci și doilea nu era decît o coincidență de nume, dar fiul lui „Magister morum“ a ajuns să-l cunoască mai bine pe favoritul împăratului decît pe propriul său bunic.

Pînă la moartea tatălui lui, tînărul a trăit împreună cu ai săi în „rulota“-locuință, nebeneficiind de nici o altă instrucție decît de cea oferită de stradă și de numeroșii oratori din Agora, pe care-i admira atît de mult, aproape ca pe statuile ce le serveau drept decor discursurilor. Pînă și să scrie și să citească a învățat tîrziu, cărțile nefiind niciodată pentru el ustensilele de cel mai mare ajutor.

Roma era un oraș unde prea puțină lume se îndeletnicea și cu munca. Chiar și numeroșii sclavi domestici nu prea aveau la ce să se omoare, atîția într-o singură locuință. Copilăria lui Canis n-a fost decît o permanentă vînătoare după mîncare, lucru nici măcar atît de greu de realizat, fiind de ajuns să obișnuiești un bogătaș cu prezența-ți zilnică. De aceea, deja de mic, pentru Al Douăzeci și patrulea categoria socială a cuiva nu era atît de importantă, pe cît preț punea pe cît se putea obține de la el. Narcis și Palas, liberții cei mai influenți și cei mai bogați, reprezentau pentru el surse mai sigure de a-și astîmpăra foamea decît senatori cu morgă, dar greu accesibili. Însă, cum rar rămînea flămînd, fiind doar o problemă de minimă perseverență să obțină atît cît să-i trebuiască pentru a se sătura, mai ales că și „Magister morum" se îngrijea exemplar de hrana numeroasei familii, visele sale, asemenea celor ale oricărui copil, se îndreptau spre eroii acoperiți de glorie. Înspăimîntat de cicatricile și de rănile groaznice ale bunicului, tînărul visa să ajungă un învingător nu numai glorios, ci și frumos. În privința aceasta norocul era de partea lui, băiatul crescînd înalt și puternic ca străbunii, blond ca un septentrional, cu mandibula proeminentă ca Alexandru și cu umerii neobișnuit de lați, astfel încît se spunea despre el că ar fi un cîine dac, doar la nord de Istru existînd dulăi atît de mari, despre care se știa că erau rodul încrucișărilor dintre lupi și urși.

De cum a început să-și caute singur rostul, s-a deprins să dea tîrcoale cazărmii pretorienilor, fiind în curînd acceptat de garda Romei ca un fel de copil de trupă. Dormea de multe ori împreună cu oștenii, îi ajuta la exerciții, se îngrijea de echipamentul lor. Cînd a ajuns să îmbrace toga virilă a rămas în mod firesc printre pretorieni.

Dacă ar fi încercat să-și revendice moștenirea, poate că ar fi reușit să obțină de la început o funcție conformă cu rangul bunicului. În fond, se trăgea dintr-o veche familie de senatori, chiar de averea nu-i mai permitea să aspire la titlurile pierdute. Realitatea e că Al Douăzeci și patrulea nici măcar n-a încercat să facă uz

de strămoși. El era un cîine hoinar... Din familia unită, de care „Magister morum“ se ocupa atît de intens, doar flăcăul masiv a tins de mic să-și caute mereu locul singur în lume. Fratele mai mare plecase în răsărit și muri în curînd de o boală lumească, doar un frate mai mic se strădui zadarnic multă vreme să obțină o completare a averii, așa cum s-a petrecut sub unii împărați, astfel încît să ajungă la un scaun de senator. Și-a pierdut toată viața în himere și a suferit cu atît mai mult cu cît alții au reușit ceea ce lui i-a rămas interzis. Nici Nero, nici Vitellius, nici Titus nu l-au readus printre senatori, deși de cîteva ori se creaseră niște precedente ce-i măreau speranțele, pentru a-l arunca apoi într-o deznădejde și mai adîncă.

Canis a trăit scutit de asemenea decepții. Încîntat că împăratul a stabilit reguli precise de avansare militară, tînărul se înrolă, calculînd data aproximativă cînd va ajunge la comanda unei cohorte, a unui escadron, la tribunatul unei legiuni. Dacă nu senator, măcar cavaler era convins că va reuși să devină în cel mai scurt timp, un venit pe măsură părîndu-i-se un țel ușor de atins.

Un cens de patru sute de mii de sesterți, necesar spre a fi admis printre cavaleri, era o sumă atît de la îndemînă — în imaginația sa — încît și-a spus că nici măcar nu merită eforturile. Însă ca să ajungă senator, la fel ca și străbunii, ar fi fost nevoie să posede o avere de un milion de sesterți, lucru pentru care, pînă și în accepțiunea lui, ar fi trebuit să se muncească serios. Dar în privința celor „doar“ patru sute de mii... Asta era un fleac, spunea Canis, el care nu avea mai nicicînd un gologan pe care să-l poată numi al său. Al Douăzeci și patrulea n-a fost niciodată apăsat de griji, niciodată încovoiat de îndoieli. Traiul își urmează întotdeauna cursul și de fiecare dată se găsește cineva să-ți stea în ajutor.

Viața de tabără era tot ce-și dorea și, nefiind mînat de ambiții, era în stare s-o suporte ușor. La început a slujit sub Glaucus Crispus în Gallia, apoi sub Vinicius în Siria. Canis era un oștean bun, plăcut tovarășilor săi, gata de orice ispravă. Însă nu era deloc șiret, iar unii îl acuzau de-a dreptul de prostie. Dar aceștia se numă-

rau mai ales dintre superiorii mai instruiți și poate că ei confundau incultura unui descendent de senatori cu lipsa de înzestrare în general. Alții îl apărau, susținînd că tînărul s-a educat de copil în spiritul învățăturii lui Platon, necerînd nici mai mult, nici mai puțin decît putea primi. Ceea ce nu era decît un compliment. Cert este că multă lume a profitat de el, că activitatea îi era dinadins minimalizată — chiar dacă nici nu se evidenția prin nimic deosebit, trebuind să fie totuși suficientă pentru a-l face să ajungă măcar comandantul unei cohorte. Dar nu s-a întîmplat așa : superiorii preferă întotdeauna să scape de un prezumtiv pretendent la funcții, chiar dacă respectivul pare deocamdată prea puțin apt de a le cuceri.

În timpul simulacrului expediției din Britania, a fost pedepsit pentru lipsă de supunere, deși el personal nu fusese vinovat în nici un fel, întregul lui escadron refuzînd să execute un ordin și anume să treacă un rîu mare, pe jumătate înghețat, plin de sloiuri nesigure. Trimis disciplinar în Africa, avu mai mult noroc și reuși să obțină integrarea în garda pretoriană și să revină la Roma chiar pe vremea cînd Claudius îi expulza pe evrei din metropolă. In continuare, în mod ciudat, viața i s-a legat de soarta acestora. Azi este foarte greu de stabilit cum de a trebuit să părăsească și el Roma, deși în istoriile vremii se povestește despre un soldat care, în timpul reprezentării pe Cîmpul lui Marte a „cuceririi și predării unui oraș“ ar fi interpretat atît de bine rolul din alegorie, încît ar fi omorît cu adevărat mai mulți participanți la joc — ceea ce n-ar fi reprezentat în mod normal un cap de acuză, dacă nu s-ar fi nimerit printre victime și un tînăr de care era atașat Harpocras, unul dintre liberții omnipotenți ai împăratului. Pentru a scăpa de răzbunarea puternicului dregător, se povestește, soldatul ar fi trebuit să fugă. Să fi fost acest oștean Al Douăzeci și patrulea ? Sau poate că nici n-a plecat Canis din Roma cu evreii pe vremea lui Claudius, ci abia atunci cînd următorii împărați, sătui de luptele dintre ebioniți și paulieni, i-au expulzat din cînd în cînd atît pe evrei, cît și pe creștini, confundîndu-se azi momentul

cînd a trebuit să plece Cîinele, mai ales că propriile-i amintiri tîrzii abundă în anacronisme, nefiind decît efectele unei memorii manevrate abil. Spusele lui vor fi atît de iscusit falsificate încît, mult după moartea personajului, unul dintre urmașii săi va pretinde că osteanul care în loc să-l ucidă pe Claudius, la asasinarea lui Caligula, l-a împins spre tron n-ar fi fost altul decît Canis. Și nu va deranja pe nimeni nici măcar minciuna evidentă, conform căreia pretorianul providențial ar fi trebuit să aibă... șapte ani. Oricum, pe vremea lui Nero, Al Douăzeci și patrulea se afla din nou la Roma, el povestind cu încîntare și despre cele trei zile de rugăciuni publice dedicate unui Claudius de acum mort. Și Canis nu se sfia să amintească nici despre tatăl său, care ar fi fost chemat și el la palat, alături de tot felul de comedianți pentru a-l înveseli, chipurile, pe împărat, pînă a se putea da public decesul august. Și Canis povestea toate astea deși „magister morum" murise deja și el la vremea aceea de doi ani...

Odată cu domnia lui Nero s-a petrecut tinerețea lui Canis : avea douăzeci de ani la moartea lui Claudius și treizeci și patru la înlăturarea urmașului acestuia la tron. Fusese vremea deplinei energii a unui bărbat ce nu forța cu nimic soarta, fiind prea mulțumit și cu ce a primit. Canis nu se considera unul dintre cei nouăzeci de milioane de supuși ai cezarului, lucru apt de a strivi visele uriașe și ale celei mai echilibrate conștiințe, ci un oștean ce a cutreierat de foarte tînăr lumea, ce a avut parte de numeroase clipe plăcute și ce, în mod sigur, va deveni, la momentul potrivit, unul dintre veteranii stimați, fiind chemat, poate, și la demnitățile cele mai înalte. Nici un nor nu-i întuneca privirea, iar ochii săi albaștri se agățau cu aviditate de priveliștile minunate ce li se ofereau. Trecînd prin Forum, obișnuia să se oprească în fața statuii lui Alcibiade și, deși nimeni n-a spus explicit și despre Canis că ar fi cel mai frumos dintre contemporani, el era încredințat că nu-l leagă numai o simplă asemănare fizică de celebrul elen, ci și o corespondență de destin. Iar faptul că anii treceau și

nu se întîmpla nimic în favoarea dezvăluirii acelei identități a soartei nu-i schimba cîtuși de puțin convingerile, pe care, mai în glumă, mai în serios, le împărtășea și altora.

Pe vremea lui Nero lumea a fost într-adevăr minunată, continua să creadă Canis și la bătrînețe. „Esquilinul ! Să luăm, de pildă, Esquilinul, locul fostului cimitir al săracilor, unul dintre cele mai dezolante puncte ale lumii, pe mine puteți să mă credeți, eu l-am mai prins plin de gunoaie și de leșuri de animale. Și azi ? Azi e un superb parc, făcut de Maecenas, grădini prin care se plimbă oamenii cei mai importanți, dar și femeile cele mai frumoase."

„Și cît de liberă era viața pe vremea lui Ahenobarbus — împăratul cu barba roșcată —, continua să-și amintească Al Douăzeci și patrulea. A trecut perioada obligativității slujbelor publice la diferiții zei, noul împărat necrezînd în divinități și neobligînd pe nimeni să le ia prea în serios." Faptul că tînărul cezar adora o statuetă reprezentînd o fată era interpretat de Canis drept unul dintre numeroasele simboluri menite de a elogia viața. Nero se comporta exact așa cum îl dorea acest supus al său : nu era niciodată încruntat în public, se dădea de ceasul morții cînd asista la jocuri și mai ales la întrecerile de care, într-așa o măsură încît, pînă la urmă, în mod firesc, a devenit el însuși unul dintre cei mai buni conducători de cvadrigă ; putea recita oricînd mai bine decît cei mai apreciați actori și cînta în fața poporului din pură plăcere. Așa încît, chiar dacă se uita complice la statuia lui Alcibiade din For, fiul lui „Magister morum" a rămas unul dintre cei mai credincioși supuși dintre cei nouăzeci de milioane. Și, întrucît era fericit în admirația sa, prelua și el o parte din obiectul strălucit. Și se simțea bine.

Ce păcat că nu avea încă nenorocitele acelea de patru sute de mii de sesterți, suficiente pentru a-l plasa printre cavaleri : ar fi intrat desigur în corpul augustanilor și și-ar fi făcut în mod exemplar datoria, ovaționîndu-l pe împărat cum se cuvenea. Dar ce importanță avea ? Era tînăr și era sănătos, iar Nero îi oferea toate

distracţiile posibile. Atunci cînd distracţiile acelea deveneau prea obositoare sau prea cumplite, Canis trăia cu impresia că el nu este suficient de pregătit, că mai trebuie să înveţe şi depunea toate eforturile pentru a se comporta la înălţimea aşteptărilor.

A fost perioada cînd fiul lui „Magister morum" s-a simţit într-adevăr fericit. Reuşind să intre în garda pretoriană, mai înainte slujind pe lîngă Agrippina, împărăteasa mamă, apoi făcînd serviciul prin oraş, credea că are toată lumea la picioare şi cutreiera Roma în calitate de stăpîn. Considera prieten pe oricine îi ieşea în cale — şi se întîlnea cu destulă lume —, îşi petrecea vremea în terme şi în circuri, prin termopolii sau prin labirintul nesfîrşit al străzilor. Se îndrăgostea săptămînal şi suferea tot săptămînal cîte o decepţie la despărţirile neprovocate niciodată de el. La bătrîneţe, întreaga domnie a lui Nero i se păru răstimpul unei zile şi al unei nopţi clocotitoare. Toţi acei patrusprezece ani se condensară într-o singură raită prin imensa metropolă. De altfel, există o continuitate fără fisuri între dimineaţa cînd se stabilise la Roma şi seara cînd aflase că împăratul şi-a pus capăt zilelor. Îşi amintea despre acea dimineaţă ca despre cel mai limpede cer ce-i fusese dat să-l respire vreodată, cu o adiere ce-i înfiora plăcut muşchii sănătoşi şi proeminenţi, stîrnindu-i o teribilă poftă de mîncare şi de viaţă. Putea preciza, peste ani, şi detaliile clădirilor pe lîngă care se întîmplase să treacă, şi hainele oamenilor întîlniţi, şi vorbele în diferite limbi ce-i ajunseseră la urechi. Şi-şi amintea limpede de prima fată iubită în acea zi şi noapte a domniei lui Nero, confundînd-o apoi cu cele ce i-au luat neîntrerupt locul, toate fiind, de fapt, una şi anotimpurile fiind unul, şi entuziasmul lui fiind acelaşi.

Încă din primele luni ale revenirii la Roma (sau din primele clipe ?) obişnuia să treacă şi dincolo de Tibru. unde descoperise în cartierul evreiesc o tînără pe care o iubea nespus. Şi-a petrecut multă vreme acolo, deşi nu se simţea acasă decît în For, în locul unde ştia că-l aşteaptă la orice oră statuia lui Alcibiade, dreaptă, ca

un semn al verticalităţii propriului său destin. Văzîndu-l pe Alcibiade nemişcat pe soclu, ştia că nici lui nu i se poate întîmpla nimic rău. Cutreieră cu fata toată lunga zi-noapte şi nu-şi mai amintea decît de gustul dulce-amar al acelui unic itinerar.

Cine spune că a fost toată viaţa părăsit de femei după o noapte, după o săptămînă sau două ? Iubita de dincolo de Tibru l-a însoţit fără încetare, cu ea a fost încontinuu împreună, ea l-a născut pe Collatinus, adică pe Al Douăzeci şi cincilea, nu numai unicul său fiu, dar şi veriga de legătură a întregului şir.

Mergeau amîndoi prin Roma şi oraşul era o cascadă de senzaţii ; păşind pe lîngă ziduri, puteai citi cele mai diferite înscrisuri, de la vînzări-cumpărări la pamflete, de la anunţuri oficiale la reclamele cele mai deşuchiate. „Vînd doi sclavi tineri, sănătoşi, înalţi şi dau unul ciung, dar puternic pe deasupra. / Cumpăr secretar cunoscător de limbă latină, greacă, aramaică şi egipteană, să nu fie trecut la treizeci şi cinci de ani şi să nu aibă părul roşcat. / Cine-n viaţă suferă prea mult, nici după moarte n-o s-o ducă mai bine. / Este strict interzis să laşi noaptea cîini nesupravegheaţi prin oraş. / Dar cei cu barba roşie-ţi plac ? / Sub muntele cu mulţi măslini / El stătea şi privea marea. / Valurile ca sînii plini / Unduiau înşelînd zarea. / Nu există animal mai puturos ca şobolanul de smîrc, / Pasăre mai proastă ca mierla / Şi cămătar mai avid decît Cnaeius Flascus. / Soţia lui F. Antoninus Plautus a născut un băieţel. Sînt invitaţi să se prezinte măcar două duzini dintre prezumtivii taţi. / Pe cine va omorî astăzi Burrhus în lipsa şi spre marea mirare a lui Ahenobarbus ? / La ultimul concurs de recitări dramatice la care s-a produs Nero, o femeie a născut un prunc. Pînă la terminarea spectacolului, acesta a primit drepturile veteranilor. / Cumpăr zece cai negri apţi de a fi înhămaţi la acelaşi car. / Un prost n-o să fie niciodată deştept, iar Camilus niciodată bărbat." Fata se dădea în vînt după mîzgăliturile de pe pereţi şi fiindcă se pricepea să citească mai bine decît Canis, le parcurgea cu aviditate şi-i făcea şi lui un scurt rezumat. Şi pe lîngă editorii din Forum au ajuns tot

datorită ei şi, în vreme ce ea răsfoia manuscrisele fraților Sosius, librarii lui Horaţiu, el parcurgea cartea deschisă a urbei, lăsîndu-se la rîndu-i admirat pentru muşchi, pentru statura înaltă şi pentru femeia frumoasă pe care o trăgea din cînd în cînd spre sine ca să vadă toată lumea că el este cel ce o protejează.

Apoi mergeau mai departe şi n-aveau cînd se plictisi. Roma era o cascadă, noile concursuri de sport se succedau fără încetare şi comentariile le ornamentau ca o spumă, lupte de gladiatori, competiții de cai, vînători de animale sălbatice, întreceri de recitări şi muzică, cascada se prăbuşea cu zgomot, totul îți biciuia curiozitatea. Dar construirea lui Amphiteatrum Flavium sau a Colosseumului, ridicat pe blocuri de Tivoli, cu sutele de coloane şi statui ce se năşteau fără de încetare, încît aveai impresia că, la terminare, edificiul va sintetiza toate minunile Terrei ? Ei se iubeau deoarece lumea era minunată ? Mai degrabă lumea era minunată fiindcă se iubeau ei.

În ziua aceea noapte s-a întîmplat totul ; nefiind războaie, zeii aveau timp de minuni : unele mai mărunte, atingînd doar sănătatea oamenilor sau înfățişarea unor locuri, altele mai mari, cum ar fi fost scoaterea la suprafață a sfinxului de la Gizeh de către Balbillus, al doilea prefect al Egiptului sub Nero și apropiatul lui Seneca. Arătarea cu trup de leu şi cap de femeie, ivită din pîntecul deşertului lîngă marile piramide, s-a încăpățînat să stea ascunsă de veacuri, în ciuda strădaniilor atîtor faraoni, dar a ieşit la lumină pentru a-l saluta pe Ahenobarbus. Sau femeia blondă, înaltă cît zece luptători, agitînd o lance în fruntea iceenilor şi trinaboroților răsculați în provincia Britania. Cine alta decît o asemenea plăsmuire a zeilor ar fi fost în stare să nimicească o legiune întreagă,aşa din senin ? Minunile se succedau cu repeziciune şi umpleau viața muritorilor. Iar Nero însuşi era o minune ce privea dintr-un bloc imens, aşezat chiar în fața palatului, sculptură înaintea căreia s-au prosternat regi cu suitele lor cu tot.

A fost o zi aspră aceea, dar Canis şi fata lui erau tineri şi sănătoşi. Luptele cu animale sălbatice din circ

erau scene ale vînătorilor în plină stradă, împăratul însuși — se spunea — ieșea noaptea în cetate și se distra ucigînd anonimi. Dar ce altceva făceau zeii ?

Însă dispăreau și mai marii zilei și totul într-un iureș neîncetat, muri mama împăratului, se zicea asasinată de Nero, după ce împăratul se plimbase zile întregi cu ea în lectică, muri Britannicus, fratele împăratului, otrăvit, se zicea, la masa lui Ahenobarbus, muri foarte tînăr Lucanus, marele poet, muri mai tîrziu și Seneca, marele filosof și totul i se punea cezarului în cîrcă, dar îndrăgostitul Canis și cu fata lui continuau să cutreiere orașul și știau că sînt prea departe de toate acele crime a căror origine și așa n-o cunoșteau și a căror autori reali le erau indiferenți. Muri Antonia, fiica lui Claudius și Rufinus Crispinus, fiul Poppaeei, după ce muri chiar și aceasta. Iar Poppaeea, împărăteasa, muri după Octavia, împărăteasă și ea. Muri prefectul Burrhus, dispărură actori, muriră gladiatori și toți supraviețuitorii îl vorbeau de rău pe Nero, și pe creștini sau pe Nero și pe evrei, depinzînd de cei ce vorbeau, depinzînd de cei ce mai trăiau, plîngîndu-se toți de Nero și favoriții săi, toți în afară de Canis, în afară de el, care, deși oștean, nu era obligat să omoare pe nimeni, nu trebuia să putrezească în teritorii barbare, ci îi era îngăduit să se plimbe prin cel mai fascinant loc al universului, să stea cu femeia iubită și să asiste la marele spectacol — gratis pentru cei ce n-aveau bani, gratis ca toate spectacolele Romei — și nu se mai sătura de rolul de privitor, rezistînd nopți interminabile la concursurile de interpretare și zile și mai lungi la luptele din arene. Și nu înțelegea de ce era Nero tot mai ponegrit de către toți, Nero care participa la aceleași spectacole, care trăia în același oraș și care nu obosea nici el, oricît de lungi ar fi fost petrecerile, recitările sau alergările. Și care nu numai că asista, ci și participa tot mai des, cîștigînd întotdeauna, culegînd mii de cununi și noi și noi statui.

O vreme, cît Ahenobarbus plecase să cucerească Attica — nu cu armele, ci tot cu forța cîntecului și a conducerii carelor —, lui Canis aproape că i se urîse de Roma, deși fata nu-l lăsa să se plictisească — îl căra după ea

în toate alte locuri ale marelui oraș, în piețe pe unde n-a fost niciodată și în mici localuri în care se putea bea mierea cu apa cea mai rece și se putea suge măduva din oasele unor fiare aduse tocmai din Libia. Era foarte cald și ea purta mereu la ea în gentuță un șarpe și din cînd în cînd și-l punea în jurul gîtului, pentru a o răcori.

Orașul lîncezea fără Nero, cascada cădea mai domol, dar ei doi compensau lipsa evenimentelor cu prea plinul vieții lor, Canis refuzînd să știe altceva decît ceea ce-i arăta ea. Mergeau la palat și se plimbau prin grădinile imense, cu alei labirintice, ocolind stînci artificiale și lăsîndu-se stropiți de fîntîni ridicate de bunul gust al unor arhitecți din Asia Mică, își încrucișau pașii cu animale sălbatice, cu lei și tigri, cu gazele și cerbi, iar fata se speria și se lipea de pieptul lui. Atunci și el se simțea important, mult mai folositor decît dacă ar fi comandat o legiune, își scotea pumnalul și se pregătea să-și apere comoara de atacul fiarelor dezlănțuite. Doar că leii și tigrii nu mai aveau de mult colți și fuseseră astfel domesticiți încît nu mai făceau rău nimănui. Erau niște animale-sclavi ce ignorau că s-a omis să li se zmulgă și ghearele și care vegetau prin uriașele grădini, asemenea statuilor ce străjuiau fiecare nișă. Însă și statuile acelea umblau cîteodată și atunci băgau spaima printre cei ce le vedeau, își schimbau locul între ele sau înclinau doar puțin din cap. Grădinile Palatinului erau o lume întreagă și lume fără minuni nu există. Iar Canis și fata lui erau tineri și sănătoși și totul era plin de speranțe.

Apoi fata îl ducea printre ai ei, dincolo de Tibru, și lucrurile nu se schimbau cu nimic, doar materialul din care era făcut decorul era altul. Nici impresia nu diferea cu nimica, străzile înguste formau alt labirint și așa cum se căutau cei doi îndrăgostiți de multe ori în grădinile palatului cezarului, așa se distrau fugărindu-se altădată prin coridoarele strîmte ale ulițelor cartierului evreiesc. Fata îl ducea cîteodată în case conținînd nenumărate cărți sau în altele aproape cu desăvîrșire goale, dar unde își făceau veacul bărbați bărboși și cu perciuni ondulați, cu ochi miopi și discutînd mereu despre

ceea ce au învăţat şi ceea ce ar fi vrut să mai înveţe, conversaţii la care Canis asista răbdător, la fel ca şi la interminabilele spectacole din teatre sau din arene şi, fiindcă nu încerca să înţeleagă mai mult decît era în stare, nu se simţea nici o clipă nefericit. „Deoarece, îi explică el odată fetei, dacă începi să-ţi pui întrebări, ele nu se mai sfîrşesc şi pe măsură ce ajungi într-un punct, ţi se deschid alte trei căi în faţă. Nu este nici o fericire să încerci să te duci mai departe decît te ajută puterile, întrucît — continua el — riști să nu mai poţi deosebi, pînă la urmă, nici oameni, nici lucruri."

— Ciudat, i-a răspuns fata, tatăl meu mi-a spus că singurul mijloc de a putea preciza este să știi.

— Eu, cînd încep să-mi pun prea multe întrebări, risc să mă încurc de tot. De pildă, nu mai pot deosebi nici măcar pe cine am întîlnit în aceeaşi zi. Uite bărbatul de acolo ! L-am mai văzut azi ? Seamănă leit cu cel puţin o mie de oameni, la fel îmbrăcaţi şi cam de aceeași vîrstă, pe lîngă care am trecut în ultima oară.

— Asta ţi se întîmplă tocmai pentru că nu-l cunoști, pentru că n-ai stat de vorbă suficient cu el. Dacă v-aţi fi împrietenit, n-ai mai fi putut să-l confuzi.

— Nu-i adevărat ! Habar n-am cine e și, crede-mă, e mai bine așa ! La fel se aude tot mai mult prin oraș despre Paulus din Tars sau despre apostolul Paul sau despre Saulus Rabinul. Pe el ajung de multe ori să-l confund cu... cu el !

— Paulus face parte din secta celor ce s-au rupt, din secta acelui Christos care a fost pus pe cruce la Ierusalim.

— Aşa am ştiut şi eu, dar oamenii lui mi-au spus că nu la Ierusalim, ci în afara cetăţii a fost răstignit cel în care cred ei.

— Ei, şi ?

— Ei dau mare importanţă acestui amănunt. De aceea nici nu mă interesează asemenea lucruri. Mereu se ajunge la cîte un amănunt care, în ochii unora, este de importanţă vitală. Şi atunci mai este el amănunt ? Eu ţi-am spus : pînă la urmă te pomenești că

nu mai poţi deosebi nici oamenii între ei, dar nici măcar pe unul și același bărbat nu mai poţi să-l recunoști. Același om, de pildă, pentru că am vorbit despre el, a condus în calitate de fariseu lupta împotriva noii secte din Ierusalim și a fost investit de către Synedrium cu toate puterile pentru a distruge ucenicii acelui Nazarethian și la Damasc. Și același om îi învață acum tocmai pe cei pe care i-a persecutat cu puțini ani în urmă.

— Acela a fost Saul.

— Și acesta este Paul. Și amîndoi sînt din Tars și amîndoi, spuneți voi și o spune și el, sînt aceeași persoană. Prea complicat ! Cînd stau cu tine într-un termopoliu, prefer să te îmbrățișez și să-mi beau vinul, în cazul în care-l am și să nu-mi stric plăcerea gîndindu-mă la modul cum se seamănă vița de vie sau cum iese spiritul din om atunci cînd expiră și dacă nu cumva, de prea mult sărutat, nu s-a mutat din mine în tine și din tine în mine sufletul fiecăruia dintre noi, astfel încît în minunatul tău corp poate că sălășuiește acum spiritul meu.

— Ba da ! se înflăcără fata, ba da ! Și-l îmbrățișa.

Canis colindă Roma împreună cu iubita lui toată ziua și nu obosi. Spre seară s-a aprins orașul. Oamenii spuneau că Nero a fost cel ce i-a dat foc, Nero a pus vina pe creștini. Creștinii îl numeau pe împărat *energumen* și pretindeau că locul lui era în Pandemoniu, cezarul admira uriașa torță în care se transformase cetatea și, cocoțat pe cornișa unui zid, cînta, acompaniindu-se la liră, „Căderea Troiei". Roma devenise o cascadă arzînd și Ahenobarbus avea parte de cel mai de efect decor pe care și-l putuse dori vreodată un artist. Participarea publicului era pe măsură. Canis nu făcea nici el altceva decît Nero, admira și el fastuosul spectacol, doar că n-avea nici destul talent și nici o chemarea de a și cînta între timp. Însă rezistență avea și Al Douăzeci și patrulea : nu obosi șase zile și șase nopți să urmărească incendiul, respirația leului focului, atacurile sale cînd frontale, cînd prin surprindere,

mai furioase exact acolo unde se părea că iureşul a istovit. Au ars, în special, clădirile arhaice, palatul lui Numa, templul lui Jupiter Stator, ridicat încă de Romulus sau cel al Lunii înălțat de Servius Tullius ; se mistuiau una după alta clădirile regilor şi rămîneau cele ale lui Nero, de parcă împăratul ar fi dresat fiara de foc aşa cum se pricepeau magii orientali să facă animalele să joace cum le porunceau ei. Nero se dovedea un maestru al hilozoismului, un maestru pe lîngă care bietul Anaximandru n-a fost decît un învăţăcel : pentru Nero nu numai obiectele aveau capacitatea de a gîndi, de a simţi, de a acţiona, dacă erau îndemnate s-o facă, dar chiar şi fenomenele îşi trăiau viaţa lor. Focul îl asculta orbeşte, ca pe Hephaistos.

Canis asista vrăjit şi incendiul nu era decît una dintre minunile acelei lungi zile-nopţi făurite de Nero, omul pe care-l asemuia cel mai mult cu un zeu. Canis asista şi, auzind de acuzaţiile aduse de peste tot împăratului, îşi spunea că în foc n-au murit decît puţini cetăţeni — şi numai aceia care într-adevăr n-au vrut să se salveze —, pe cînd într-un război s-ar fi prăpădit mult mai mulţi, chiar dacă cezarul şi-ar fi trecut încă o victorie în cont. Şi, apoi, exista pe vremea aceea o frază celebră, nepăstrată în scrieri, dar eficientă în gîndirea oamenilor, frază de care Canis habar n-avea că o lansase tocmai unul dintre străbunii săi : se spunea pe atunci că „zeii se apără" ori de cîte ori lucrurile mergeau prea bine pe pămînt şi oamenii se înmulţeau prea mult sau se pregăteau de realizări ce i-ar fi apropiat prea intim de nemuritori. Al Douăzeci şi patrulea n-a fost un om prea învăţat, însă nu-i erau nici lui străine cele cunoscute de toţi cei din jur. Ceea ce a mai fost va mai fi, precum şi ceea ce este a mai fost. Iată, de pildă, zeul egiptean scos de sub nisipuri de Balbillus : cine ştie cîte minuni n-au fost acoperite de pămînt sau de ape, dovedind că toate progresele extraordinare la care a ajuns omul — şi în special cetăţeanul roman —, devierea rîurilor, instalaţiile sanitare cu apă caldă şi rece, teribila forţă de

şoc a legiunilor, sistemele de gătit, luxul insulelor*, drumurile bune şi sigure, comerţul ce-ţi permitea să consumi într-o seară împreună cu prietenii din capitală cele mai proaspete stridii de Falern, dar şi peşti din Ocean sau păsări din Africa preparate cu mirodenii de la capătul răsăritean al lumii. Un astfel de progres tehnic şi organizatoric făcea de presupus că în curînd nimic să nu mai fie imposibil, depinzînd doar de imaginaţie ce să se mai realizeze. Dar, probabil, un asemenea stadiu avansat de dezvoltare al omului a mai existat şi de altă dată şi pentru a rămîne zeii zei şi muritorii muritori, istoria a fost dată înapoi cu sute de secole, pînă ce, prin strădanii şi suferinţe, umanitatea a ajuns iarăşi într-un punct atît de înalt. Fiul lui Dedal s-a prăvălit din înălţimi, însă în faţa lui Nero s-a prăbuşit şi un alt temerar ce a încercat să zboare şi, pînă la urmă, dacă zeii nu se vor apăra, muritorii se vor plimba şi prin văzduh ca pe întinderile cîmpiilor, lovindu-se de ei. Acesta era de acum un război deschis cu olimpienii şi zeii, luînd chipul unor oameni, vor izbi decisiv, pînă ce nu va fi prea tîrziu chiar şi pentru dînşii. Acesta e sensul sfîrşitului lumii, spuneau credincioşii tot mai speriaţi de extraordinara civilizaţie şi Canis nu pricepea de ce tocmai credincioşii de diferite culori — de tot mai diferite nuanţe contradictorii — îl acuzau pe Nero, cel ce nu punea decît în faptă ceea ce proorocii lor prevestiseră şi mai continuau să propovăduiască. Aşa că poate că Nero nu era decît unealta zeilor — sau chiar însuşi zeul, după cum pretindea — unealta care nu făcea decît să menţină supuşii în starea de muritori. Mai înainte a permis distrugerea unei părţi a Romei, apoi a adus ciuma în care şi-au găsit sfîrşitul peste treizeci de mii de oameni.

— Dacă acceptăm că Nero a dat foc Romei, atunci trebuie să admitem că tot el a provocat şi ciuma, îi

* Insulă = clădire mare, situată de obicei între patru străzi, avînd mai multe etaje, balcoane etc. şi oferind apartamente pentru închiriat. „Luxul" lor nu se ridica în nici un caz la cel al vilelor celor bogaţi.

șoptea Canis fetei, știind că ea era singura persoană care nu i-ar fi trădat spusele.

Împăratul e un artist, zicea fata și cita din „Dominicum", culegerea de poezii a cezarului.

Dar Canis nu se dădea în vînt după cărți. El prefera să-l laude altfel :

— Ahenobarbus a construit cel mai măreț palat, demn de cîștigătorul tuturor jocurilor elenice.

Totuși, și pentru Al Douăzeci și patrulea — ce hoinărea toată ziua ca un cîine vagabond prin cetate — au început să apară semne de spaimă. Mai înainte demascarea complotului lui Calpurnius Piso — care, chiar dacă nu se prea mai știa, îi era totuși rudă apropiată —, apoi expulzarea acelor evrei ce-și spuneau creștini și la urmă tulburările tot mai mari ale evreilor din Iudeea, ceea ce se răsfrîngea și asupra fetei pe care o regăsise mereu și care era mama celui de Al Douăzeci și cincilea.

— Nero e un artist, îi spunea și altă dată femeia. Se vorbește că admiră ore în șir morții, încercînd să citească pe chipurile lor teama. Sau poate taina... Se mai vorbește că și omoară de multe ori tocmai pentru a putea descifra ultima privire a unor oameni care au fost vii. El poate citi și în moarte. El învață acest lucru, așa cum a învățat să cînte sau să conducă în viteză cvadriga.

— Cine să aibă de lucru cu mine ? tot încerca în zadar să se liniștească fiul lui „Magister morum". De cunoscut mă cunoaște prea puțină lume, dintre personajele din preajma palatului aproape nimeni, superiorii mă iubesc și camarazii n-au avut niciodată de împărțit ceva cu mine. Cine să aibă interesul să-i facă rău pînă și unuia de teapa mea ?

Dar plimbările nesfîrșite din oraș începeau să semene tot mai mult cu fuga din fața primejdiei. Senzația stranie că trăznetul a lovit din nou într-un loc unde ar fi putut fi el, prea desele momente de ușurare după ce a scăpat iarăși îi zdruncinau încetul cu încetul fericirea ; apoi a trebuit să plece fata cu toți ai ei. El nu se pricepuse s-o apere și ea pleca impla-

cabil. Încercase să-și rețină măcar fiul pe lîngă el, dar totul era atît de complicat și hoinăreala nevinovată prin metropolă, transformîndu-se într-o alergătură cu scop, în demersuri pe la mai marii zilei, pe la liberți perverși și sclavi personali de-ai împăratului devenise o tortură. Canis se simțea parcă arătat mereu cu degetul : el, cel ce se ruga de o jigodie și de alta, încercînd să pară în timpul acela cît mai plăcut, cît mai simpatic, cît mai îndatoritor și nereușind — își dădea prea bine seama — decît să facă figura cea mai jalnică, dovadă că nici n-a izbutit să rezolve nimic... Iar ea pleca definitiv, împreună cu cel de-al Douăzeci și cincilea, lăsîndu-l să se tîrască singur pe lîngă palatele lingușitorilor, să accepte jignirile sclavilor portari sau să cutreiere pur și simplu fără nici o noimă străzile și piețele, orașul ajuns pe nesimțite sățios. Singur. Fu o perioadă îngrozitoare aceea și Al Douăzeci și patrulea simți, în sfîrșit, o ușurare cînd nu a mai depins de el nimic, cînd eforturile-i penibile de a intra sub pielea birocraților pentru a-și putea menține femeia și pruncul pe lîngă el au devenit din inutile imposibile.

În penultimul an de domnie al lui Nero, la vîrsta de treizeci și trei de ani, Canis se pomeni acuzat de crimă împotriva măreției împăratului și, drept consecință, arestat. Deși nevinovat, omul simți o imensă ușurare : acum nu mai trebuia să se agite, nu mai trebuia să facă eforturi atît de jalnice cu niște rezultate catastrofale pentru a-și liniști conștiința. Acum avea dreptul să se compătimească, iar pentru ceilalți în orice caz nu mai putea face nimic. (De cîte ori se vor repeta aceleași strădanii inutile de a dovedi unul sau altul dintre Cei O Sută că este mai legat de o rudă, decît de trecutul său ?... care trecut, nu-i așa, nici nu era chiar așa cum se spune, care trecut... Iar rezultatul nu se traducea decît în interminabile dezamăgiri prin antecamerele unor oameni cărora trebuie să le zîmbești deși ți-era scîrbă de ei, cărora ar fi trebuit să le promiți lucruri pe care nici ei și nici tu nu le credeai și în preajma cărora, de cele mai multe ori,

nici nu puteai să ajungi. În fața cîtor secretari particulari ai cîte unui ajutor de inchizitor nu se va repeta scena? Și va diferi ea cu adevărat de alta, petrecută în locuința rafinată a unui prieten al cuiva obișnuit să poarte crucea încîrligată pe braț? Și pînă și consolarea tristă că nu mai poți face nimic, devenind tu însuți o victimă, se va repeta ca un început de leșin într-o carceră dintr-un subteran mizerabil sau într-un vagon de marfă tîrîndu-se spre crematoriu...)

Detențiunea lui Canis a fost un lung răstimp de liniște, asemănător somnului. În memoria sa, perioada aceasta a fost cînd de cîteva zile, cînd de mai mulți ani. De vină nu era numai ținerea de minte defectuoasă a bătrînului, de vină era însuși timpul ce a murit. Vlăjganul frumos și bleg a intrat în închisoare lipsit de orice sentimente, epuizat de faptul că a trebuit să acționeze cîteva săptămîni singur, amețit de eșecuri. Îi era aproape recunoscător delatorului care l-a trimis în temniță și nu suferea defel că era privat de a mai hoinări prin niște străzi devenite brusc goale. Doar din cînd în cînd, amintindu-și de statuia lui Alcibiade din Forum, mai simțea o vagă tresărire, dar se consola repede, zicîndu-și că și cel mai frumos dintre eleni a trebuit să sufere, că și el a fost urmărit de concetățeni și, deci, soarta lor se apropia din nou. (Sau, mai bine zis, forțînd puternic lucrurile, se întîlnea pentru prima oară cît de cît, ceea ce, însă, Canis nu putea să-și recunoască pentru că atunci ar fi trebuit să admită că destinele nu se întîlnesc cu adevărat decît în nenorocire și asta ar fi anulat paralela sa de vis cu Alcibiade și nici nu l-ar fi individualizat în vreun fel. Și ce suportă mai multă consolare decît jinduita unicitate a propriei suferințe într-un loc unde durerea este resimțită de mulți?)

Detenția l-a readus pe Canis în starea sa de cîine. Stătea tolănit zile în șir și savura soarele Pandatariei, insula osîndiților. Aici a fost exilată și împărăteasa Octavia, înainte de a fi fost executată, aceasta era, se zicea, ultima stație înainte de moarte. Dar anotimpul era plăcut și oamenii, compătimindu-se fiecare pe el

însuşi, mai aveau vreme să-şi arate sentimentele şi faţă de alţii. Nimeni nu mai spera nimic de afară, doar unele femei, bănuite de a fi trecut la creştinism, îndurau captivitatea cu ochii arzînd într-o bucurie inumană, fericite că vor scăpa în curînd de cătuşele trupului lor întinat. Dar, cu vremea, şi ceilalţi prizonieri se resemnară: să aştepţi moartea în grup e, oricum, mai uşor decît de unul singur.

Pînă şi în Pandataria se formaseră clase sociale, pînă şi aici mai dăinuiau la unii şi la alţii ambiţii de mărire, mai jalnice cu cît miza se reducea la caricatura fostei puteri. Şi cu atît mai mult era dorită această nouă ascensiune, cu cît mai ridicolă era. Senatori şi liberţi, foşti în imediata apropiere a împăratului, se îndeletniceau cu nesfîrşite tentative de cumpărare a gardienilor pentru a putea primi puteri asupra tovarăşilor lor de exil. Şi, dacă nu ajungeau aceste încercări, reînviau adormitele nădejdi în îndepărtata lume a amintirilor şi urmau repetatele misive adresate cezarului sau foştilor prieteni, mai marii rămaşi în graţii, scrisori prin care prizonierii cereau în aceeaşi măsură readucerea lor din captivitate, cît şi înăsprirea tratamentului faţă de alţi deţinuţi. Restrîngindu-li-se posibilităţile de acţiune, mulţi foşti intriganţi de meserie îşi biciuiau cu atît mai mult imaginaţia pentru a obţine un surogat de succes.

(Însă totul nu era decît amăgire şi vis şi, ca în orice vis, timpul nu mai avea acolo putere. În clipa cînd părăseau acel loc provizoriu, plecînd în moarte sau, mult mai rar, întorcîndu-se la viaţa reală, uitau cu totul cea ce au învăţat în insula Pandataria. Un autor talentat ar fi putut să scrie un manual de arivism mult mai subtil decît cele cîteva apărute în urma studierii unor obiceiuri ale oamenilor liberi. În anticamera morţii lupta era mult mai dură şi regulile mult mai fruste. Doar că, părăsind locul acela, oamenii uitau toate astea.)

Cine nu scria epistole în care îi ponegrea pe alţii, expedia lungi misive încercînd să-şi dovedească totala inocenţă, nemaiîntîlnita eroare strecurată în legă-

tură cu soarta lui, fidelitatea față de Nero. Doar Canis n-a trimis nici o asemenea jelanie. Poate că asta l-a salvat și a fost uitat. Alții, într-adevăr nevinovați de faptele pentru care au fost duși la Pandataria, dovedindu-și cinstea în acel caz, erau imediat acuzați de crime mult mai grave, de data asta mai bine regizate, cu dovezi întărite de mărturiile a zeci de persoane. Învinuirile astfel preparate îi duceau inevitabil la moarte.

Canis nu lua parte la ultimele convulsii ale tovarășilor săi de detenție. Nu din diplomație a preferat să fie uitat: nereușind să-și reînvie trecutul, simțea instinctiv că la Pandataria îi dispar și amintirile. În lipsa alternativelor, era din nou senin. Era prietenos cu toți, făcea mici servicii și unora și altora, nu resimțea ca un atac asupra intimității sale traiul în comun și nu-l deranja nici dacă era ținut într-o recluziune totală. Stătea ore în șir culcat, apoi se scula, făcea multă gimnastică pentru a nu i se moleși mușchii, mînca tot ce primea, le zîmbea tuturor. Simți claustrarea doar timp de două săptămîni cînd, ca o pedeapsă pentru o vină inventată de un delator camarad de suferință, fu ținut într-un beci sufocant și lipsit total de lumină. Stătu și așteptă cele cîteva clipe ale zilei cît soarele cădea pieziș asupra unei mărunte crăpături în zidul încins și cînd lumina un scurt răstimp o fîșie din gaura unde fusese Canis aruncat. Acele cîteva minute de lumină îl ținură în viață.

Cînd l-au scos de acolo, paznicii crezură că a înnebunit: schelălăia asemenea unui cîine.

După Nero a urmat Galba pe tronul cezarilor, Galba, un bătrîn de șaptezeci și trei de ani, fiul unui avocat cocoșat. Galba parcă nici n-a existat. Pînă și Holotus și Tigellinus, cei mai groaznici complici ai lui Ahenobarbus, au rămas în funcții. Ori de cîte ori povestea despre Galba, Canis încurca evenimentele și confunda anii aceia ba cu cei ai lui Nero, ba cu cei ai lui Otho. Despre acesta din urmă istorisea în mod corect doar scena unui sacrificiu oficiat de împărat în

veşmintele cultului lui Isis. Totul se învălmăşea în rest. Pe Otho, soţul acelei Poppaea Sabina, care ca împărăteasă a fost soţia lui Nero, şi-l amintea mai bine de pe vremea cît se învîrtise prin Roma, înainte de a fi trimis de Ahenobarbus să administreze Lusitania. (Dacă acea provincie ar fi fost şi mai departe de Coloanele lui Hercule, în mod sigur că Nero ar fi fost şi mai fericit.) Nu, de Otho în calitate de împărat, Canis nu-şi aducea aminte, prea l-a reabilitat acela pe Nero, prea nu s-a schimbat nimic. Sau poate că lacunele din memoria bătrînului nu se datorează numai senilităţii ? Poate că popasul la Pandataria a fost mai lung şi scurtele domnii ale lui Galba şi Otho l-au surprins. Poate a fost departe între timp ? Şi n-ar fi exclus ca Al Douăzeci şi patrulea, cel ce s-a lăudat că a trăit sub treisprezece împăraţi, nici n-a avut parte de o viaţă atît de lungă deoarece domnia unor cezari a fost scurtă ? Cînd îi enumera pe toţi, pentru a-şi dovedi spusele, se încurca de cele mai multe ori după Nero şi înaintea lui Titus : ba-l uita pe Galba, ba pe Otho, ba pe Vitellius, uneori chiar şi pe Vespasian. Număra pe degete şi se se enerva că nu-i ies cei treisprezece împăraţi la număr.

Altădată spunea cu exactitate amănunte inedite despre cîte unul dintre ei. Pe Vitellius, de pildă, cel ce fusese prieten şi cu Caligula, şi cu Claudius, şi cu Nero, Canis îl cunoscuse indirect, prin intermediul libertului Asiaticus, favoritul viitorului împărat. Acesta, deşi încă foarte tînăr, apucase să guste din plin din cele mai mari favoruri ale soartei, cît şi din cele mai abrupte prăbuşiri. Şi asta nu o dată ! Canis nu-l putea suferi pentru că auzise odată pe cineva spunînd despre Asiaticus că ar fi copia fidelă a lui Alcibiade. Iată unul dintre foarte puţinele lucruri pe care Al Douăzeci şi patrulea nu suporta să le împartă cu nimeni ! Totuşi, ajuns într-un rînd în Pandataria şi aşteptîndu-se din clipă în clipă să fie executat, Asiaticus se ataşă de uriaşul septentrional, ce-l credea a fi Al Douăzeci şi patrulea, şi îi povesti o mulţime de lucruri pe care nu avusese pînă atunci curajul de a le împărtăşi

cuiva. Canis, un străin, cum se încăpățîna să-l creadă, un condamnat de care a uitat pînă și destinul, veteranul celor păziți în acel loc de dinaintea morții, uriașul cu privire blajină, nu putea să-i facă nici un rău. Îi povesti despre Titus Vinius, un prieten care, se spunea, l-ar fi ajutat mai tîrziu în mod decisiv pe Vitellius să devină împărat. Îi relată cum au fost toți trei — Vitellius, Titus Vinius și Asiaticus — într-o spelunca situată pe o străduță, undeva între Panteon și Saepta Iulia, unde se putea mînca mult și gustos și pe unde bîntuiau astrologi și magi, medici din noua școală a lui Athenaeus din Atalla — cel ce pretindea că psihicul bine mînuit poate vindeca orice boală —, sectanții de toate soiurile, fiecare căutînd prozeliți, fiecare plătind „pentru toată lumea". De aceea și mergea Vitellius atît de des acolo : mînca pe gratis de la prînz pînă noaptea, cînd se consulta cu prietenii la cina cărui personaj important să se mai ducă. Într-o zi, în spelunca aceasta, povestește Canis în memoriile sale tîrzii — și mai mult ca sigur apocrife — Vitellius, pe atunci un bărbat în plină forță, mare amator de jocuri de noroc și de companii plăcute, trăind după deviza „venari, lavari, ludere, ridere occ est vivere" („vînătoarea, băile, jocul, rîsul aceasta-i viața"), la care mai adăuga în primul rînd multă, multă mîncare — ar fi nimerit într-o încăierare pornită de la o dispută între adepții unor credințe diferite. Discuțiile se purtau voalat, însă au degenerat repede în ironii și batjocuri, deoarece părțile ezitau să-și teoretizeze concepțiile, unele fiind interzise, altele făcînd parte din zestrea strict secretă a unor învățături apărate de imperativul tainei. Cu toate astea, nu era un mister pentru nimeni cine din ce credință făcea parte, iar spiritele prea înfierbîntate provocau lumea să vorbească mai mult ca de obicei. Cînd frînele credinței erau prea puternice pentru a dezvălui anumite argumente, focul se vărsa asupra lui Nero și a clicii de la palat. Vitellius, îmbuibîndu-se meticulos, neuitînd nici o clipă că locul e plin de delatori, arunca din cînd în cînd o

vorbă în disputa tot mai necontrolată, avînd grijă să apere de fiecare dată bunul renume al împăratului. Dar intervențiile sale n-aveau decît darul de a azvîrli paie pe foc, fiecare afirmație fiind amănunțit analizată și dintr-o calitate se ivea repede un nou defect esențial al stăpînirii lui Ahenobarbus.

Vitellius se juca. Dar, savurîndu-și a cine știe cîta porție de mîncare, avu toată vremea să se mire cum de toți bărbații aceia dezlănțuiți unii împotriva altora nu făceau, în fond, decît să se unească în campania atît de periculoasă împotriva lui Nero. Asiaticus, la rîndu-i, nemulțumit că femeia căreia îi oferea de mîncare începea tot mai mult să-l neglijeze, amestecîndu-se — pînă și ea ! — în cearta ce se purta acum de la o masă la alta, se porni să peroreze împotriva noilor evrei, a sectei acelui Christos, din care, acum nu mai încăpea nici o îndoială, făcea parte și aleasa lui pentru ziua aceea. De la început îi fusese suspectă pentru modul cum se purtase și nici nu reușise să-i cucerească atenția decît folosind un mic șantaj prin care i-a înduplecat fratele să vină cu ea la masa lui Vitellius. Pornit împotriva spuselor femeii, se pomeni și Asiaticus un apărător fervent de-al cezarului și, deoarece argumentele lui coborau tot mai mult la nivelul insultei, încăierarea devenise inevitabilă.

Titus Vinius, al treilea personaj de la masă, mai prudent decît ceilalți, privea mereu spre intrare, sperînd că delatorii și-au îndeplinit misiunea și au anunțat gărzile pentru a interveni. Teama lui Titus Vinius nu era nejustificată. În controversă nu se angajaseră numai partizani ai unor culte secrete, dar și veterani căliți ai luptei fățișe. Printre aceștia i se părea că recunoaște și niște tineri, după toate aparențele veniți de la Ierusalim, teroriști purtînd pumnalul îndoit ascuns sub mantie, așanumiții „sicari". După ce Albinus devenise procurator al Iudeei și, mai ales, pe vremea lui Gessius Florus, mulți dintre luptători, care niciodată nu s-ar fi gîndit să-și părăsească patria, trebuiră să fugă, iar unii dintre ei, se spunea, au ajuns și la Roma. Oricum, nu mai erau sigur atîția în capi-

tală cîți se zvonise inițial deoarece majoritatea s-a reîntors la Ierusalim pentru a participa la evenimentele ce se precipitau din nou. Dar Iudeea, unde întreaga populație părea să participe la răscoală, era departe și Titus Vinius n-avea nici o clipă poftă de a muri înjunghiat, ca un prost, de niște fanatici despre care abia de auzise. Cînd vorbele fură înlocuite cu pumni și cu lovituri de măciuci, devenise evident că toți sectanții, ce pînă cu cîteva clipe înainte nu mai știau cum să se împroaște cu invective, se coalizaseră acum împotriva celor ce păreau fideli lui Nero, omul ce-i îngrădise pe toți într-un fel sau altul. Se aflau tocmai în perioada cînd se știa de toată lumea că evreii vor fi iarăși izgoniți din Roma și spiritele nu mai putură fi aplanate. Vitellius și ai lui, împreună cu încă o mînă de bărbați, se baricadaseră în spatele unor mese, dar rezistența lor n-ar fi putut dura mai mult de cîteva minute dacă n-ar fi apărut la timp soldații. Și pînă atunci fusese greu : lui Asiaticus o scîndură îi rupse o mînă, iar Titus Vinius sîngera puternic din obraz. Alții o pățiseră și mai rău : un tînăr cavaler zăcea cu țeasta zdrobită, iar doi sclavi muriseră înjunghiați, încercînd să-și apere stăpînii. Cel ce ar fi împiedicat un deznodămînt fără speranță pentru Vitellius, viitorul împărat, ar fi fost un bărbat uriaș, cu părul blond și cu umerii de urs, care, icnind din greu, reuși să țină singur în loc nenumărați agresori.

O întrebare se pune în chip firesc : cum a nimerit Canis într-un incident despre care el însuși pretindea la început că doar i s-a povestit ? A doua nedumerire, la fel de legitimă, provine din conținutul continuării poveștii : aflîndu-se despre modul cum l-a apărat vlăjganul pe împărat, respectiv pe fidelii săi, Canis ar fi fost grațiat și adus înapoi de la Pandataria. Dar dacă abia după eveniment s-a întors Al Douăzeci și patrulea din „antecamera morții“ — unde fusese de mult uitat de toată lumea, chiar și de cei ce l-au trimis acolo —, atunci cum de a putut interveni în încăierarea ce a avut loc într-o cîrciumă din Roma ? Despre care în „Memorii“ mărturisește doar atît : „Atunci am

fost foarte aproape de moarte. Dar am mai trecut și de alteori alături de ea. E ca și cum m-aș fi plimbat pe marginea prăpastiei. Senzația avută cît m-am aplecat deasupra hăului n-o voi uita niciodată!“ Canis n-a fost un om prea instruit — poeții din vremea lui au exprimat sentimentul acesta mult mai plastic (pînă și cei ce nu l-au trăit vreodată, nici măcar atunci cînd l-au descris).

Un singur lucru se poate explica: dacă a apărat Canis cu adevărat mai mulți romani și a „icnit cu greutate“ între timp, aceasta se datorează luptei duse în primul rînd în el însuși, cînd, punîndu-se de partea lui Vitellius, trebuia să lovească în prieteni cîștigați în cartierul de dincolo de Tibru sau poate chiar în rude de ale mamei fiului său. Că nu i-a uitat pe aceștia o dovedește că incidentul din spelunca unde l-a salvat pe Vitellius este singurul eveniment amintit între detenția la Pandataria și plecarea în Iudeea.

Oricum, în Asia a nimerit în plin război. Că a ajuns acolo în timpul domniei lui Vitellius sau a predecesorilor săi sau că a venit sub Vespasian nu se mai poate preciza, la fel cum scribul nu știe nici dacă Al Douăzeci și patrulea și-a reluat meseria de oștean și a plecat să lupte împotriva răsculaților sau dacă s-au dus pur și simplu să-și caute soția și fiul — despre care nu mai știa absolut nimic. Cert este că în Iudeea l-a cunoscut pe un oarecare Țipor, descendent al unei familii avînd vechi relații cu strămoșii lui. Acest Țipor, un zelot, adept inițial al lui Iuda Galileanul, participă în tot felul de acțiuni de hărțuire a romanilor și reuși chiar să și fugă de două ori după ce fu prins. Cu două capete mai mărunt decît uriașul Canis, era însă foarte iute și înarmat cu un curaj ce sfida moartea. De la Galilean învățase că nu trebuie să suporți nici un alt stăpîn în afară de Dumnezeu și toată viața nu făcuse altceva decît să încerce să-și scuture mereu noi și noi lanțuri. Cunoscîndu-l pe Al Douăzeci și patrulea încă de la Roma, se strădui să-l ajute să-și re-

găsească femeia și copilul, îl strecură în Ierusalimul incendiat, ce-și trăia ultimele zvîcniri de rezistență.

Venirea aici fu mai decisivă pentru Țipor decît pentru Canis : lupta de apărare nu se prea asemăna cu acțiunile de hărțuire, însă mai diferită era atmosfera. Ducîndu-și prietenul la unul dintre fiii lui Jochanan Ben-Sakkai, cel ce era cunoscut pentru bunăvoința pe care o arăta celor de o altă credință, Țipor intră el însuși sub influența bătrînului înțelept, urmaș al lui Hillel. Exclusivismul zelot al lui Țipor cedă uimitor de repede în fața blîndeții moșneagului și aprigul sicar trecu alături de cei de care pînă atunci își bătuse întotdeauna joc ca de niște lași. Atunci cînd Jochanan Ben-Sakkai reuși să scape din ruinele fumegînde ale Ierusalimului, fiind scos din cetate ascuns într-un sicriu, printre cei ce duceau lada, alături de fiii bătrînului se afla și Țipor. Refugiat, împreună cu noii săi sfătuitori, la Iamnia, va părăsi pumnalul pentru a se îndeletnici și el cu descifrarea Cărții, va cutreiera localitățile în calitate de predicator tanait și va deveni unul dintre colaboratorii apropiați ai lui Gamaliel, patriarhul din Jadneh. În vreme ce acesta a reușit să fixeze date identice pentru sărbătorile tuturor comunităților răspîndite în lumea mare, se spune că Țipor ar fi fost cel ce ar fi organizat transmiterea eficientă și rapidă a mesajelor, astfel încît zilele sfinte să fie respectate efectiv peste tot în același timp.

Cel ce a rămas în Ierusalimul fumegînd a fost Canis. Pornind pe urmele unei piste — ce pînă la urmă s-a dovedit a fi falsă — a încercat să-și găsească femeia și copilul printre ultimii apărători ai templului. Cînd a pătruns Titus în sanctuar, pentru toți evreii, fiul lui Vespasian nu era decît un alt chip al Fiarei, un nou Antiochos Epiphanes, cel ce n-a reușit să le stingă lumînările și în urma căruia minunea de Hanuka le-a întărit încăpățînarea de a supraviețui ca popor.

Șocul a fost cumplit nu numai pentru evrei, dar și pentru Canis. El, lăudîndu-se la bătrînețe că a trăit sub treisprezece împărați, își încheie practic amintirile sub Titus. Represaliile conduse de prietenul aces-

tuia, Fronto, nu și-au găsit asemănare decît în cele îndurate de poporul evreu în timpul egiptenilor, a babylonienilor sau a vremurilor multe ce vor urma de-a lungul secolelor următoare. Supraviețuind încă o dată, evreii vor avea parte de mai multe asemenea lovituri de măciucă decît alții, care au preferat să moară o singură oară.

Confundat cu luptătorii, Canis ar fi fost pus imediat pe cruce, dacă fizicul lui n-ar fi atras atenția lui Fronto însuși, singurul om investit cu puterea de a decide asupra soartei celor aproximativ un milion de ostateci. (Prinșii erau aduși în piața templului prin fața sa și el decidea cu o mișcare aproape imperceptibilă de deget dacă respectivul — dar pentru operativitate, de cele mai multe ori un grup întreg — urma să plece la un anumit tîrg de sclavi, în groaznicele mine din Egipt, la luptele cu animale sălbatice din diferitele provincii sau la cele de gladiatori. De clipa cînd treceau prin fața lui Fronto depindea soarta oamenilor care, de exemplu, peste aproape două mii de ani vor parcurge aceleași momente la coborîrea din vagoanele de marfă pe peroanele de la intrarea în lagărele morții.)

Canis nu încercă nici o clipă să se explice pentru a-și lămuri situația, nici nu striga și nu se tînguia că s-a comis o eroare groaznică fiind socotit un apărător al templului. Dacă și-ar fi dezvăluit identitatea de cetățean roman, se amăgea el, ar fi fost poate și mai greu să justifice satisfăcător cum de a fost capturat odată cu ultimii apărători ai templului. Procedînd cu răbdare, a scăpat pentru a doua oară cu viața. El, ce nu emitea niciodată cugetări adînci, a repetat de mai multe ori în „Memorii" : „Nimeni nu este pedepsit pentru ceea ce a făcut !" și a avut tăria să se țină de acest crez și în momentele dificile din viața lui. „Dacă, oricum, pentru altceva ești pedepsit, ce rost mai are să protestezi ?" ar fi răspuns celor ce l-au întrebat de ce nu și-a declinat numele și obîrșia în fața lui Fronto.

În realitate, din clipa cînd a fost prins, îl copleşi o linişte binefăcătoare, identică aceleia de la arestarea sa din Roma. Acum, odată cu căderea Ierusalimului, ştia că s-au pierdut şi ultimele şanse de a-şi redescoperi femeia şi copilul. Nici nu clipi atunci cînd fu despărţit de luptătorii ce urmau să fie crucificaţi de-a lungul drumurilor, ascultă cu indiferenţă că va fi trimis la Roma în urma carului triumfal al lui Titus, deoarece era de aşteptat ca fizicul lui să impresioneze asistenţa şi nu fu îngrozit nici atunci cînd destinul îi fu din nou modificat, fiind în ultima clipă selecţionat într-un lot de bărbaţi evrei ce urmau să lupte între ei, aşa cum alţi două mii cinci sute au fost sacrificaţi în Cezareea de ziua de naştere a fratelui lui Titus, Domiţian.

În timpul unui marş, Canis nici măcar interesîndu-se încotro îl duceau află că o persoană, părînd a fi fost femeia căutată, împreună cu băiatul ei ar fi plecat mai demult în nordul Arabiei şi, presupunînd că ar fi reuşit să ajungă la Jathrib, ar fi fost salvată, acolo refugiaţii fiind admişi imediat în comunitatea locală. Femeia fusese remarcată datorită fiului ei, un băiat de vreo zece ani cu reale calităţi de conducător. Asta îl flată pe Canis. Cel mai înalt dintre toţi bărbaţii din convoi, dar şi cel mai blajin, socotit de toţi ca avînd minţile rătăcite, aflînd vestea, se interesă de la primul paznic de cel mai scurt drum spre nord şi o porni într-acolo, ieşind din coloană. Legionarul crezu că uriaşul a fost însărcinat de un superior cu o misiune anume şi-l lăsă să se ducă, dar atunci cînd, peste puţin timp, s-a aflat despre această evadare neobişnuită, a fost trimisă o patrulă călare în urmărirea fugarului, mai ales că lipsa acestuia ar fi fost uşor sesizată de către şefi, Canis, prin statura lui, fiind apreciat drept un trofeu de preţ.

Dar patrula aceea nu s-a mai întors niciodată. Cîinele turbase : cînd au încercat să-l împiedice să-şi urmeze puiul, sfîşie totul în jur. Cadavrele romanilor, găsite cîteva zile mai tîrziu, păreau într-adevăr sfîrtecate de fiare sălbatice, bucăţi din corpurile luptătorilor fiind amestecate cu hălci din trupurile cailor.

— Un om nu omoară așa, au spus oștenii și n-a mai fost trimis nimeni în urmărirea lui Canis.

— Totul a mai fost și totul va mai fi, îi spuse Țipor, reîntîlnit întîmplător într-unul dintre nenumăratele locuri ale lumii. Titus, cel mai cumplit dintre toți împărații, noul chip al fiarei, s-a îndrăgostit de Berenice. „Noua Estheră", fiica regelui Herodes Agrippa, regina din Chalkis și apoi soția regelui Ciliciei, a fost predestinată să-l îmblînzească pe Titus, așa cum Esthera l-a adus la toleranță. Iată, nici locuitorii Antiochiei, nici cei ai Alexandriei n-au reușit să-l determine pe Titus să-i expulzeze pe evrei sau să le ia drepturile. Și în celelalte locuri ura s-a mai liniștit. Femeia și băiatul tău au acum mult mai multe șanse să scape.

Dar Canis nu i-a găsit nici la Jathrib și nici în orașele sau satele unde-l amăgea o informație sau alta. Însă energia îi revenise și nici o distanță și nici un risc nu i se păreau prea mari. Auzind că după căderea Masadei, toți apărătorii ei s-au sinucis și au rămas doar două femei și cinci copii, dori neapărat să cunoască supraviețuitorii, avînd convingerea că printre ei îi va găsi și pe cei căutați. Încercînd să dea de urma celor scăpați de la Masada, își descoperi familia.

— Totul a mai fost și totul va mai fi, auzise de prea multe ori Canis, însă el nu era sensibil decît la propria-i viață, deoarece aceasta, știa, nu era decît una singură. Amintirile sale se opreau în punctul regăsirii alor săi. La bătrînețe, cînd un secretar s-a apucat să noteze memoriile dictate de moșul blajin și uituc, încă impresionant și la acea vîrstă prin dimensiunile neobișnuite ale corpului, femeia atît de îndelung căutată, odată regăsită își pierde orice rol. Unde sînt plimbările nesfîrșite prin Roma, discuțiile din cartierul librarilor sau priveliștile amurgului din grădinile lui Maecenas? Al Douăzeci și patrulea repeta doar ceea ce a mai povestit, încît nici nu mai poate fi dedus cum a revenit în capitala lumii.

Sînt două ipoteze în legătură cu modul în care a ajuns Canis la bătrînețe cavaler și cum a obținut vila

unde a vegetat ultimii treizeci de ani de viață, unde au apărut „Memoriile" și unde, pînă la urmă, a murit. Amîndouă ipotezele pornesc totuși din scrierea lăsată : pe de o parte, amintind, în treacăt, poziția la care i s-a ridicat ambițiosul fiu, ar fi de presupus că acesta, pentru a-și făuri și un trecut pe măsură, ar fi avut grijă ca tatăl său să se bucure de o bătrînețe decentă. Dar, fiindcă, în realitate, Collatinus n-a spart nici el norii prin succese deosebite pe scara ierarhiilor, presupunerea cade.

A doua supoziție și-ar fi avut obîrșia în relațiile dintre Canis și unii evrei cu influență, acceptați de împărații flavieni și capabili de a-și sprijini semenii dispuși de a le primi ajutorul. Prin mama celui de Al Douăzeci și cincilea, Canis cunoștea mai multe asemenea personaje, printre care pe Tiberius Alexander și pe Josephus Flavius. Acesta din urmă, viitorul istoric, înainte de a adopta și numele împăraților care-l protejau, fusese demult, foarte demult, comandantul unei răscoale antiromane în Galileea. Prins după căderea Jotapatei, a fost cîteva zile legat cu același lanț cu Țipor. Dar, în vreme ce Josephus îi intră în grații lui Vespasian, făcîndu-i o prorocire măgulitoare, Țipor reuși să evadeze. Reîntîlnindu-se, peste mulți ani, din cei doi n-a mai rămas urma zeloților ce se pregăteau să fie bătuți pe două cruci vecine. Istoricul avea în spatele său o operă, devenise bogat, se bucura oricînd de acces în palatul imperial, lucru pentru care ai săi îl considerau trădător. Și, ca de obicei în asemenea cazuri, era tot timpul dispus să-i ajute pe cei ce-l respingeau, tocmai pentru a dovedi că acuzațiile nu sînt reale. Țipor, tot mai smochinit, însă la fel de energic, colinda lumea în calitate de emisar al Sanhedrinului. În cazul lui se potrivea perfect afirmația lui Heidegger că religia și filosofia sînt două lucruri cu totul diferite, Țipor rămînînd același om de acțiune dintotdeauna. Poate că reîntîlnirea dintre cei doi nici n-a avut numai un rol sentimental. Oricum, atunci și-au adus aminte și de uriașul bărbat blond ce și-a căutat cu atîta devotament femeia evreică și fiul prin focul războiului. A doua ipoteză de reabilitare a lui Canis se leagă de strădaniile lui Josephus Flavius și ale lui Țipor.

Memoriile lui Canis sînt un fel de Odisee, o întoarcere la ai săi, cu remarca tristă că tocmai acest „acasă" nu mai avea un loc stabil. Altfel poate că ar fi trebuit comparată odiseea lui Canis cu întoarcerea Celor Zece Mii ai lui Xenophon. Sau cu cîte alte cărţi ? Literatura de întoarcere a devenit tot mai rară... În evul mediu mai era des uzitat măcar motivul cavalerului ce-şi căuta iubita pe tărîmuri misterioase. (Cu cît era mai ezoterică adorata, cu atît putea fi mai perfectă...) Apoi şi acest subiect s-a devalorizat, rezistînd cu pregnanţă în basme. Să admitem că viaţa lui Canis a fost un basm ? Memoriile înseşi nu o prezintă astfel. Al Douăzeci şi patrulea n-a fost decît un om fidel credinţei sale de a trăi simplu. Cît era lăsat în pace, totul a fost firesc, cînd i-au fost impuse restricţii pînă şi umilelor lui pretenţii, a luptat să le înlăture şi lucrul acesta i s-a părut atît de ciudat, încît i-a dictat la bătrîneţe secretarului său nişte memorii confuze şi pline de anacronisme, mai mult ca sigur manevrate ulterior şi de alţii, memorii ce se opresc mereu la regăsirea familiei.

Cel ce şi-a intitulat scrierea „Sub treisprezece cezari"* n-a trăit în realitate decît propriul său vis, atît de nepretenţios.

A murit fericit la vîrsta de optzeci şi patru de ani : redevenise cavaler, se stinse în propria-i vilă, îşi regăsise familia, memoria îi oferea doar ce-şi dorea el din cele ce s-au întîmplat sau ar fi putut să se întîmple şi — ceea ce-l încînta cel mai mult — „a trăit sub treisprezece împăraţi". („Ei au trecut, el a rămas...")

Cînd ultimul dintre împăraţi i-a trimis un centurion cu ordinul de a se sinucide, nici măcar n-a sesizat vîntul rece din prăpastia spre care era împins. El a mai trecut pe aproape, dar pe atunci stihia ar fi trebuit să sfîşie straturi de viaţă. Amintirea străfulgeră ca un cuţit şi dispăru la fel de brusc : omul tot trebuie să moară o dată, iar al treisprezecelea împărat şi aşa nu mai conta pentru Canis decît la număr...

---

* Dar care a fost cunoscută mai simplu drept „Memorii"

Muri zîmbind blajin, prăvălindu-se în visele amintirilor plăcute. Grupul de statui decapitate de Caligula pierise de mult. Sentință aptă de a-l atinge nu mai exista pentru el. Imaginile dragi îl luaseră cu ele.

— Collatinus —
(68 e.n. — 118 e.n.)

DESPRE CERCUL CARE SE ÎNCHIDE CA SĂ SE DESCHIDĂ IARĂȘI

Collatinus se uită pentru ultima oară înapoi : cerul roșu făcea ca tot orizontul să se prăbușească într-un lac imens de sînge. Privind mai multă vreme într-acolo, riscai să crezi că uriașa rană, lipsită de contururi, te urmărește și că, în curînd, te va înghiți pentru vecie și pe tine. Cîndva, niște credincioși i-au spus că va veni o vreme cînd întregul pămînt va fi acoperit de foc și sînge ca să dispară tot ce e impur și malign, înaintea ivirii unei noi epoci de aur. Măcar dacă un fulger ar sfîșia cerul roșu sau un călăreț i-ar da viață oglinzii la fel de roșii... Așa, însă, priveliștea se insinua în cele mai intime gînduri de mult uitate. Collatinus își văzu mai departe de drum.

În față, cît vedeai cu ochii, pămîntul părea pîrjolit. Nici un copac, nici o ființă. Adesea și drumul dispărea cu totul, ivindu-se din nou, abia sesizabil, cîțiva zeci de pași mai încolo. (Sau, poate, era un fragment dintr-un alt drum ?) Soarele fierbea în aburi și, fiindcă venea dinspre răsărit, Collatinus se orienta mai mult după propria-i umbră, ce trebuia să-i stea mereu în spate. Altfel s-ar fi rătăcit de mult. Totuși, uneori, umbra se diviza inexplicabil și îi apărea din mai multe locuri deodată. Atunci, oricît de obosit se simțea, întindea pasul, pînă ce o știa cumințită, urmîndu-l somnoroasă.

Își petrecea astfel cea mai frumoasă aniversare a unui bărbat : era ziua cînd împlinea cincizeci de ani. La vîrsta aceasta poți să faci bilanțul a ceea ce ai realizat, avînd încă speranțe pentru viitor. Următoarele aniversări, da-

că mai vin, se însoțesc cu boli și spaime. Însă el nu dorea să se gîndească nici la ce a fost, nici la ce va fi. Nici măcar un cal nu avea cu ocazia sărbătorii sale. Era singur, mergea pe jos, asemenea celui mai umil țăran, el, cel ce sperase odată să devină împărat... Trecutul și amintirile se aflau în spatele său, asemenea uriașei bălți de sînge, de care fugea. Prezentul era arid ca peisajul străbătut, iar viitorul, oricît și-ar fi solicitat ochii, nu se lăsa întrezărit, filozofă Collatinus, simțind însă că asemenea cugetări îi submineează și ultimele puteri. Hotărî să se concentreze doar asupra mersului : stîngul în fața dreptului, dreptul în fața stîngului... Era călit în marșuri, străbătuse nenumărate țări, întotdeauna convins că se îndreaptă exact spre ținta fixată. Ceilalți, simplii soldați sau ofițeri, știau că merg la război, la pacificarea unei regiuni, la construirea unei linii de fortificații. Doar el îi privea mereu pe toți cu superioritate, fiind singurul convins că se îndreaptă spre șansa de atîta vreme pîndită și amăgită cu nesfîrșite vicleșuguri. Stîngul în fața dreptului, dreptul în fața stîngului... Nu-i era frică nici de moarte... adică de pericolul de moarte, deoarece în propria-i moarte n-a crezut niciodată cu adevărat. A reușit să se salveze de prea multe ori din situații disperate ca să nu creadă iarăși că va scăpa. Acum nu trebuie să-și facă nici un fel de gînduri : stîngul înaintea dreptului, dreptul înaintea stîngului.

Pe Al Douăzeci și cincilea, scribul îl lasă să-și povestească singur viața. Ceea ce știe despre el e puțin, dar nu mult mai puțin decît ceea ce s-a știut și în timpul cît a trăit. Întîmplările spectaculoase, faptele mari, hotărîrile decisive au rămas de multe ori ascunse în nenumăratele-i planuri, neavînd timpul decît rareori să se pună în faptă sau realizîndu-se după scenarii neanticipate de personaj. Perioadele de succes au fost repede înăbușite de întîmplări ce se dovedeau benefice pentru soarta personajului, dar ucigătoare pentru faimă. Alteori, făcînd prea multe calcule și dorind să intervină decisiv, Collatinus se pomenea din protagonist un simplu figurant. Viața lui, extraordinar de activă, nu este decît

tulpina atît de stufoasă a unui arbust cu rădăcini adînci, ramificate pînă la încîlceală, pînă la autosufocare. Un arbust care n-a apucat să rodească florile purtate în el... Vînturi reci ucideau de fiecare dată minunații muguri prea timpurii, tocmai cînd lumea începea să-i admire încîntată.

Scribul va interveni doar cînd memoria lui Collatinus va da semne că a luat-o razna. Sau... poate va face mai bine să nu intervină nici atunci. Printre atîtea alternative, cea oferită de ținerea de minte a celui de Al Douăzeci și cincilea are măcar avantajul de a face parte din biografia personajului. Intuindu-i atît de greu logica, de ce să renunțe scribul la o ușă ce i se întredeschide ?

Prin peisajul arid, Al Douăzeci și cincilea nu este totuși singur, scribul îl urmează ascuns în umbră. Poate de aceea avea cîteodată Collatinus impresia că umbra i se multiplică : în momentele acelea scribul n-a reușit să se ascundă suficient de iscusit.

Un oștean bun nu merge pînă ce cade jos cu limba scoasă. Un soldat antrenat știe să se oprească la timp, să-și tragă sufletul și, înainte ca trupul să aibă timp să se moleșească, să pornească din nou. Al Douăzeci și cincilea se așeză pe pămînt și mai privi o dată înapoi. Cerul începea să se decoloreze, petele de roșu se strîngeau în cheaguri. Aici, în miezul cîmpiei arse de secetă, singur cît vezi cu ochii, ești mai încredințat ca în cele mai crunte momente de disperare că nu există nici trecut, nici viitor, nici aproape, nici departe. Nimic. Asumîndu-ți consecințele acestei constatări, simți că trebuie să trăiești altfel decît s-a străduit el toată viața : fugind după un scop, după o recunoaștere, după o izbîndă. Cînd mai întîlnești alți oameni în deșertul pe care-l străbați, îi poți folosi ca repere, pe măsură ce se apropie sau se depărtează. Dar cînd ești atît de singur... Cînd ești atît de singur ajungi să te înspăimînți de tine însuți, spunîndu-ți că nici nu există o altă stare, că reperele fixate n-au fost decît himerele pustiului, fata morgană.

Collatinus vine de la Collatia, un bătrîn oraș pe Anio, la est de Roma. Acolo l-a născut maică-sa, refugiată din cartierul de peste Tibru, pe vremea evenimentelor de la sfîrșitul domniei lui Nero, la începutul lungii ei peregrinări prin lume. Collatinus era un nume ideal pentru ambițiile celui de Al Douăzeci și cincilea, un nume pe care-l pronunța mereu cu mare mîndrie : el, născutul atît de aproape de Roma nu putea fi socotit decît roman, dar mica distanță în stadii se putea aprecia și în diferență de sînge — el mai avea și ceva în plus, ceva ce alții nu aveau. Pe cînd, atunci cînd drumurile îl duceau departe, cînd interesele îi cereau o altă obîrșie, Collatinus nu le spunea nimic popoarelor printre care nimerise și, în cel mai rău caz, cuvîntul se mai putea schimba puțin, „Colatinos" sau „Col Ateneus" sau... sau altfel... „Collatinus" ar fi putut fi un nume ideal.

Al Douăzeci și cincilea se sculă și porni mai departe. Copilăria și tinerețea nu și le-a petrecut numai printre cărți, nici vremurile n-au fost prielnice pentru așa ceva, nici el nu se simțea prea atras de ele. Dar văzuse atîtea și picioarele l-au dus în atît de multe locuri, încît el putea spune că a zărit cu ochii ceea ce alții abia trebuiau să-și imagineze în urma citirii impresiilor unor autori abstracți. Cunoștea mai bine lumea chiar decît Strabo sau chiar decît Pliniu cel Bătrîn, unchiul filfizonului amic al lui Traian. Aceia au fost, poate, în țări mai numeroase, însă n-au făcut decît să treacă dintr-o cetate într-altă cetate, să se minuneze, să noteze și să fugă repejor acasă pentru a le povesti și altora minunile văzute și — nu-i așa ! — descoperite de ei. Pe cînd el, Collatinus, s-a născut lîngă Roma, dar a copilărit în Iudeea și apoi la Jadneh, la Emmaus, după care a urmat un lung drum spre Jathrib, unde se spunea că evreii scăpați de dezastrul pricinuit de Titus sînt imediat acceptați de comunitatea locală. N-a ajuns atît de departe, însă etapele drumului au fost și așa destul de lungi. Deja din copilărie, pe unde a trecut n-a fost niciodată turist și de fiecare dată a trebuit să-și împartă viața cu cea a băștinașilor, devenind în multe privințe asemenea lor și rămînînd, nu uita să se laude niciodată, întotdeau-

na el însuși. Și mai tîrziu, pe unde l-au dus ambițiile și războaiele, a apucat să trăiască luni, dacă nu ani. Se poate că autori des citați să cunoască mai multe nume decît el, mai multe cifre sau mai multe expresii, însă toate acelea nu erau decît cele uitate de el. A uitat, poate, amănuntele, însă păstrează în conștiință adevărul acelor locuri, fiindcă ce altceva decît simple detalii sînt atît cifrele, cît și numele sau expresiile ?

Stîngul înainte, dreptul înainte... Omul trebuie totuși să gîndească, nu poți să umbli asemenea unui cîine sau să te tîrăști asemenea unei rîme. Deși poate că și necuvîntătoarele gîndesc între timp. La hrană, la rut, la durere sau la stele.

Să-l luăm, de pildă, pe Jochanan Ben-Sakkai. Lui Collatinus îi venea să rîdă amintindu-și cîte auzise de la învățații evrei despre bătrînul înțelept. Totul era exact și nimic nu era așa cum a fost în realitate. Spre deosebire de ei, Collatinus îl văzuse, mama sa i-l arătase, îi vorbise chiar. Pentru el, tot ce povesteau tanaiții în legătură cu bătrînul lor dascăl erau amănunte. Esențială rămînea privirea blîndă a moșneagului, privire pe care ei n-o puteau povesti. Corpul slab și barba albă. Mulțimea adunată pe neașteptate la sosirea lui. Soarele dogoritor, oamenii vorbind toți deodată. R. Jochanan cuvîntînd și mama șoptindu-i mereu să ia aminte. Cîți ani să fi avut atunci ? Ar trebui să ia niște repere și să calculeze, dar scena se petrecuse, parcă, în vremuri imemoriale. Reperele acelea ar fi venit dintr-o lume paralelă.

Sau arcul lui Titus, de pe care tinerii citesc căderea Ierusalimului, iar evreii îl ocolesc cale de cinci străzi, pentru a nu-l vedea. Și ce poți zări acolo ? Carul lui Vespasian și carul lui Titus și, bineînțeles, pe Domițian călare, soldați bărboși, ca pe orice basorelief de acest gen, obiectele sacre jefuite din templu — puține și schematic dăltuite — și numeroase personificări : toți acei Virtus și Honos și Minerva și Victoriile oferindu-le învingătorilor cununile. Mergînd spre Palatin, pe una dintre străzile cele mai populate, treceai de zeci de ori pe lîngă monument fără să-l mai iei măcar în seamă. A-

cesta a fost triumful lui Titus, singurul lui triumf, pe cînd încă nu devenise împărat. Collatinus s-a oprit de cîteva ori și a încercat să descifreze scenele. Îi căuta pe cei doi martiri, Ioan din Gisula și Bar Giora, dar nu-i găsi. Pe ultimul îl văzuse în viață. Într-o figură i se păruse că-l recunoaște pe cumplitul Fronto, într-alta pe un ofițer roman — pe care abia mai tîrziu își dădu seama că-l cunoscuse în cu totul alte ocazii și despre care nici măcar nu știa dacă a luptat într-adevăr și împotriva iudeilor sau nu. Renunță, așadar, la asemenea identificări. Sculpturile nu-i povesteau nimic : nici dacă a fost cald la Roma în ziua triumfului, nici ce spunea lumea în legătură cu cele trei personaje principale, ce se bîrfea despre relațiile dintre cei doi fii ai lui Vespasian, nici pe care îl prefera poporul. E drept, Collatinus n-a fost la Roma ca să vadă cortegiul cu ochii săi, în schimb a cutreierat în acele zile lumea spre a-și găsi un adăpost, spre a încerca să se agațe de pămînt ferm de unde să poată apoi porni. Pe arc nu se vedea nimic despre Alexandria, de pildă, marele centru al Africii, înspre care s-a îndreptat copilul de zece ani împreună cu un grup de fugari, în nădejdea că vor găsi refugiu la comunitatea mare de acolo. Bărbatul matur, străbătînd acum un drum nesfîrșit, își mai amintea de zvonurile tot mai cumplite ce-i întîmpinau și care s-ar fi adeverit mai mult ca sigur dacă n-ar fi apărut în preajma lui Titus acea providențială Berenice. Și nu povestea nimic arcul nici despre o noapte întunecoasă cînd el dormea într-un cort împreună cu mama, iar bărbații se consultau afară dacă să pornească mai departe sau să-și schimbe itinerariul spre nord. El adormi și se trezi, iar bărbații vorbeau în continuare și nu puteau ajunge la o concluzie. Atunci, împotriva interdicției mamei, el ieși din cort și declară că nu merge mai departe, că încearcă să ajungă la Jathrib. Era atît de neobișnuit ca un copil să se adreseze astfel bărbaților, încît îl lăsară să vorbească pînă la capăt și se mirară de cît era de decis în cele spuse. Unii i se alăturară, alții începură să se tînguiască fiindcă au ajuns să trăiască într-un grup cu niște oameni gata de a se lua după un mucos. Pînă la urmă îl ascultară însă

toţi şi, odată cu dimineaţa, hotărîrea lui devenise hotărîrea întregului convoi. Pe arcul lui Titus nu se putea vedea mîndria nesfîrşită a mamei că atîţi adulţi se conduceau acum după fiul ei. A fost prima sa mare izbîndă în viaţă, îşi cîştigase un renume, începea să se vorbească despre el ca despre un viitor conducător.

Odată cu rolul cîştigat, învăţă şi preţul faimei. Erau mereu destui nemulţumiţi, destui avînd idei proprii şi luptînd ca să şi le impună. Collatinus nu era încă bărbat, nu avea puterea de a-i pedepsi pe cei ce i se împotriveau. Îl obligau să se supună chiar şi atunci cînd era convins că are el dreptate. Cîteodată se dovedea mai tîrziu că ar fi luat o decizie greşită şi se găseau mereu destui să i-o spună de zece, de sute de ori. Ultima lui izbîndă avu loc atunci cînd reuşi să conducă întregul grup în aşa fel încît să evite oraşele reunite sub numele „Cele şapte sfeşnice şi cele şapte stele de aur". Acolo se manifesta cea mai mare bucurie pentru căderea Ierusalimului, bucurie mai mare poate chiar decît la Roma sau Alexandria. Cele şapte oraşe se pregăteau de răzbunare, în frunte cu Efesul, unde evreii n-au fost niciodată iubiţi. Reuşi să se strecoare prin Asia Mică în aşa fel încît să nu fie simţiţi nici la Smirna, nici la Pergamon, nici la Thyatira, nici la Sardes, nici la Philadelphia, nici la Laodicea. Deşi copil, teama celorlalţi faţă de greci nu i s-a transmis. Nici ura. El ştia doar atît că trebuie să-i conducă pe toţi ai lui la Jathrib. Şi chiar dacă n-a ajuns pînă acolo, a reuşit să evite toate capcanele de pe drum. „Micul Moise" i se spunea şi el gusta din plin comparaţia, ba era convins că era mai minunat ceea ce făcea el chiar decît faptele Theonomului. Pentru că Aducătorul Legilor a fost matur atunci cînd a organizat fuga din Egipt, pe cînd el nu era decît un copil. E drept că pumnul de oameni condus de Collatinus era neînsemnat faţă de poporul pus în mişcare de Moise, dar capcanele de ocolit nu erau mai mici. Despre Al Douăzeci şi cincilea începură să se colporteze povestiri minunate, care, atunci cînd se reîntorceau la eroul lor, mai că erau crezute şi de acesta. Toată lumea era încredinţată că din băiatul prea înalt pentru vîrsta lui se va naşte un conducător,

poate chiar acela ce va recuceri Ierusalimul şi va reclădi templul. Un nimb se născu în jurul lui Collatinus şi acesta nu putu să uite gustul celebrităţii niciodată.

De ce n-a ajuns totuşi căpetenia aşteptată de toţi? Al Douăzeci şi cincilea se opri pentru un nou popas. În faţă nu se vedea nici o aşezare, nici un om, nici o fiinţă vie. În spate cerul pălise de tot. Nu mai avea nici o culoare. Deasupra orizontului atîrna un voal.

„Micul Moise" n-a ajuns pînă la Jathrib. El se dovedise capabil să îndeplinească misiunile cele mai dificile, să înfăptuiască minuni. Dar nu știa să profite de izbînzi și nu se pricepea să transforme erorile în victorii ; era încă prea mic, inima-i era prea curată pentru a se ocupa de amăgiri, se minţea mama, însă pînă și ea ştia prea bine că un conducător n-are nici vîrstă, nici scuză. Neştiind să-și supraliciteze reușitele și nefiind în stare să le demonstreze celorlalţi — și sie însuși — că erorile sale nu erau decît roadele înţelepciunii, Collatinus se dovedi că nu e vrednic de a fi căpetenie. Mitul i se sfărîmă la fel de repede pe cum a luat naștere. Fiind atacaţi într-un defileu, băiatul propuse lupta, în vreme ce mai mulţi bărbaţi fură de altă părere. Luptară și scăpară ; doar cinci de-ai lor muriră și pierdură şi o căruţă. În loc să laude izbînda, Collatinus îi plînse la primul popas pe cei căzuţi. În loc să le spună tuturor celor ce-l însoţeau că datorită vitejiei lor, leşurile atacatorilor ornau acum stîncile, în vreme ce ei se aflau liberi, putînd să-și urmeze calea și să nu fie duși în robie sau triaţi pentru luptele cu animale sălbatice organizate în onoarea unui mic monah local, Collatinus participă la deznădejdea familiilor celor ucişi. Era momentul potrivit să profite cei ce de mult erau stînjeniţi de rolul băiatului și, restabilind ordinea firească, îl trimiseră înapoi lîngă maică-sa, alături de celelalte femei și de ceilalţi copii. „Micul Moise" nu mai exista.

Al Douăzeci și cincilea avusese totuși noroc. Cum grupul își continuă drumul împotriva părerii sale, într-o noapte reuși să-și convingă mama și încă vreo două

familii, pe care le cucerise pe vremea cînd faima îi mai strălucea în plină glorie, să părăsească pe furiș convoiul și să meargă încotro le spunea el. Avusese noroc de două ori : o dată deoarece, abia plecați, aflară mai tîrziu, grupul fu atacat și înfrînt de o subunitate de legionari trimisă în acele regiuni pentru a curăța meleagurile de ultimii fugari. Și avu a doua oară noroc fiindcă, pribegind de acum fără nici o țintă, făcu posibilă întîlnirea cu tatăl său, cel ce-l căuta de mai multe luni. Și de astă dată i se întîmplă astfel : ori de cîte ori pierdea o poziție gata cîștigată, se dovedea că părăsise în ultima clipă un vas ce se scufunda. Slabă consolare, totuși : să-ți dorești atît de mult succesul, să-l atingi de mai multe ori — deși se spune că un om primește doar o singură șansă în întreaga-i viață — și să-ți cadă printre degete totul, te poate face să te îndîrjești o dată, de două ori, însă pînă la urmă să te descurajeze în întregime.

Din copilăria-i atît de agitată, Collatinus mai ducea cu el amintiri ce se deosebeau de cele ale altor țînci : nu imagini despre jocuri și prietenii eterne, ci nenumărate scene sîngeroase, momente de deznădejde colectivă și lungi popasuri înaintea unor noi plecări. Nume pomenite de înțelepți ce se certau în privința unor concepții filosofice și a unor sensuri subtile, au rămas în mintea sa persoane în carne și oase, întîlnite mai mult sau mai puțin întîmplător, figuri lipsite de aura lor de erudiție, dar cu atît mai vii. Al Douăzeci și cincilea îl cunoscuse pe Gamaliel, patriarhul din Jadneh, cel ce a fost învățătorul acelui Saul, devenit apoi Paulus, sanctificat de către creștini și pe care Collatinus îl va reîntîlni mai tîrziu, la fel cum îi va reîntîlni și pe R. Josua, pe R. Elieser, pe R. Akiba sau pe R. Ismael Ben Elisa. Ca și țările și orașele, și oamenii apar în cărți altfel decît dacă i-ai fi cunoscut în realitate. De multe ori prin slova scrisă afli amănunte pe care ochii n-au fost în stare să ți le deslușească, dar niciodată imaginea citită nu va cuprinde exact toată imaginea văzută. Trăită. La cincizeci de ani, Collatinus era o enciclopedie vie. Amintirile lui erau grele ca niște bolovani și de multe ori, cînd ieșeau din ascunzișuri, îl stînjeneau. Al Două-

zeci și cincilea nu se socotea bătrîn, mai putea face planuri pentru viitor, se mai simțea în stare să lupte cu destinul. Însă dacă i s-ar fi propus să ia totul de la capăt, ar fi refuzat. Trecutul era prea crîncen, dezamăgirile prea multe, sforțările prea mari și episoadele prea se terminau de fiecare dată în eșecuri ușor atenuate de necazurile evitate în ultima clipă. Nu, încă o dată n-ar fi dorit să treacă prin toate astea. Ceea ce spera, ceea ce pretindea era să-și încerce și următoarele șanse, să nu piardă ceea ce considera că i se mai cuvine. În plus nu dorea nimic.

Collatinus își miji ochii, dar nu deslușì vreun reper.

Și „Micul Moise" a intrat de mult în uitare. Băiatul accepta tot mai greu să fie considerat copil. Cînd împlini treisprezece ani, declarîndu-se matur, îi părăsi pe ai săi și se angajă pe o corabie. Nici atunci cînd la cincizeci de ani cutreiera oceanul de pămînt ars, Al Douăzeci și cincilea nu putu pricepe de unde i-a venit ideea nefericită de a porni pe ape. Strămoșii navigatori purtați în sînge nu mai erau prezenți decît acolo. Nici o bănuială nu mai răzbătea de la ei. Mai degrabă era atras de teritoriile fabuloase ce așteptau să fie cucerite, ale căror bogății nu trebuiau decît să fie încărcate pe corăbii, ale căror clime ispiteau și pe cei mai înstăriți oameni din Lumea Veche. Țara Ophir, de unde regele Solomon a adus atîtea avuții, nu putuse să dispară de pe fața pămîntului. Despre Țara Ophir se mai povestește. Și despre alte ostrovuri se mai amintește. Însă cine știe cîte regate n-au fost ascunse intenționat în uitare, așa cum un om precaut își pune bine lucrurile de valoare pentru a nu tenta pe străini sau cum negustorul bun nu va așeza niciodată la vedere cele mai scumpe piese din marfa sa înainte de a le fi vîndut pe cele mai puțin arătoase. Dar poate că n-ar fi alergat de copil după teritorii mirifice dacă nu s-ar fi aflat mereu în locuri prea puțin ispititoare, dacă n-ar fi vrut întotdeauna să fugă de un prezent ce i se părea, cel puțin în privința sa, epuizat de șanse. Pe vremea lui Iulius Agricola, era un tînăr în plină forță, înalt, mușchiulos, ars de soare și de vînturi, marinar de cînd lumea. La optsprezece

ani, Collatinus navigase dacă nu pe toate itinerariile cunoscute, cel puţin pe cele uzuale. Căpitanii corăbiilor n-aveau niciodată timp pentru plimbări de agrement sau pentru vînători de himere. Lor li se stabileau rute precise unde şi de unde trebuiau să-şi ducă încărcătura. Asta era meseria lor, de rest nu se puteau ocupa decît în vise. Fiindcă, deşi nu reuşise să deturneze nici cu o palmă vreo corabie romană, nimeni nu rîdea cu adevărat de aluziile lui la tărîmurile exotice aflate la depărtări acceptabile şi unde bogăţiile cele mai mari nu aşteaptă decît să fie luate în posesie. Nimeni nu rîdea, întrucît nu exista căpitan de corabie care să nu fi visat la rîndul lui, cu ani în urmă, cît a fost tînăr, la ţări asemănătoare. Pe deasupra, Al Douăzeci şi cincilea a învăţat de mic numeroase legende şi ştia să pomenească în treacăt nenumărate nume de insule, de oraşe, de seminţii. Poveştile sale erau captivante şi redeşteptau nostalgii vechi. Erau basme frumoase, ascultate de toţi camarazii în orele de linişte, dar realităţile erau cu atît mai obişnuite, mai rigide şi mai acaparatoare. Cînd nu duceau marfă, corăbiile transportau trupe. Totul făcea parte din planuri venite mult mai de sus, nimeni nu călătorea unde voia, fiecare traseu era coordonat cu minuţiozitate. Collatinus, care deslușea din cînd în cînd pe ţărmuri îndepărtate, abia vizibile, semnele indubitabile ale uneia dintre împărăţiile din legendele sale, se simţea strîns într-un mecanism neîndurător, ce nici nu-l lăsa măcar să se convingă de adevărul sau minciuna intuiţiilor lui.

În Britania consideră că îi ajunge ucenicia pe mare. Ţara era mohorîtă, clima şi oamenii nu semănau deloc cu imaginile tărîmurilor promise, bogăţiile fabuloase, dacă existau cu adevărat, se găseau adînc ascunse şi perfect camuflate. Nu trăia prima decepţie de acest soi : ajunsese în numeroase ţări ale barbarilor şi de fiecare dată avea impresia unui drum făcut de pomană. Nu se pierdea în reproşuri : nu el voise să atingă acele ţărmuri, întotdeauna acţionase sub comanda cuiva, niciodată nu simţise în preajma acostării fiorul tainic, indefinibil, ce-l străfulgera ori de cîte ori treceau pe lîngă unul dintre tra-

seele de vis. Nu mai voia să fie nici matelot, nici legionar, își dorea o corabie proprie cu care să poată naviga într-acolo unde îi spunea instinctul că merită într-adevăr să te duci.

Se stabili în Hispania, la Gades, apoi la Corduba, pe urmă din nou la Gades. Amintindu-și de anii aceia, poate cei mai frumoși și cei mai obositori din viața sa, Collatinus avu un rictus în jurul gurii : aceea a fost o perioadă alunecoasă, mincinoasă. Parcă îi apărea în minte chipul altcuiva, semănînd doar vag cu el însuși. Lucrase cum numai un vlăjgan de douăzeci de ani poate lucra atunci cînd vrea să adune repede banii. Muncise ca un sclav prin port și prin ateliere, nerefuzînd nici o slujbă și strîngea fiecare monedă, numărînd în gînd încă o dată și încă o dată cît îi mai lipsește pentru corabie și pentru echipaj. Nu-și permitea nici o distracție, nici un lux. Plecase din Gados — sau mai degrabă fugise — fiindcă s-a îndrăgostit și pentru că îi era teamă că susținerea unei familii i-ar răpi ani mulți din strădaniile orientate exclusiv spre obținerea corăbiei mult dorite.

După doi ani de lucru animalic, își dădu seama că a devenit un zgîrcit notoriu, că lumea își rîdea de el și că risca să mai trebuiască să ducă un asemenea trai încă multă vreme. Avea tot mai puțin spor la muncă și era tot mai dezamăgit. Într-o zi se întîlni cu un cavaler venit din Roma. Acesta îi deschise ochii : un om lucrînd cu capul în pămînt, ca vita la jug, nu va reuși niciodată să ajungă decît acolo unde îl va duce jugul. Pentru ca să parvii, trebuie să stai mereu cu privirea pe sus, să adulmeci orice ocazie, să încerci să fii primul atunci cînd soarta oferă un prilej. Destinul nu este nici atît de darnic, nici atît de bogat ca să dea o șansă pentru fiecare, așa cum se spune, îl învăță romanul. Destinul aruncă șansa printre oameni, așa cum ai arunca un ban spre o mulțime săracă. Cine îl prinde primul — dacă se poate din zbor — al lui va fi gologanul. Nu te întîlnești la fiecare pas cu cîte un individ dispus să azvîrle cu drahme spre tine. Însă ocazii sînt destule. Pe nici o ocazie nu stă scris numele celui căruia îi este predestinată. Dacă n-o înhați tu, o înșfacă, la fel de legi-

tim, altul! Dacă stai mereu cu capul în pămînt, nici măcar n-ai să știi cînd a trecut norocul pe alături...

Dreptul înainte... Stîngul înainte... Collatinus încerca să nu-și amintească, dar anii aceia parcă ieșeau din crăpăturile pămîntului uscat pe care-l călca. Vlăjganul din Corduba începu să ridice capul, să amușineze după o ocazie, să-și agite stîngaci mîinile bătătorite... Acum timpul trecea și mai neîndurător de repede, fără a se ivi ceva. Dimpotrivă, parcă și paràlele agonisite cu atîta sudoare începeau să se împuţineze. Și, odată cu gologanii, dispărea încă o vîslă și încă o scîndură din corabia ce nu apucase încă să se nască. Pe urmă, e drept, constată că banii nici nu trec atît de repede pe cum îi fusese frică, viața nouă nu era atît de costisitoare, pe cum se temuse. Collatinus își amintea de străzile înguste, întortocheate, pe unde rătăcise zile întregi, pîndind conştiincios ocazia atît de des pomenită de cavalerul roman. Pe cît de sîrguincios lucrase pînă nu de mult, pe atît de atent umbla acum de dimineața și pînă noaptea tîrziu prin piețe, pe malul fluviului, prin cîrciumi — unde însă era cunoscut ca unul ce nu consumă nimic —, convins că nu are voie să lipsească nici o clipă pentru a nu pierde cumva momentul prielnic. Habar n-avea ce aşteaptă și nici nu-i trecuse prin minte că eforturile sale erau oarbe, că nu face decît să se agite fără rost. Pînă ce același cavaler roman, înainte de a se întoarce la Roma, îl sfătui cum să se poarte, ce relaţii să cultive, în ce anturaj să se străduiască să pătrundă. Atunci, pentru prima oară, tînărul încercă să-și aducă aminte de strămoșii săi, poate aceia putîndu-l propulsa în societăţi unde șansele se iveau mult mai des. Dar cu tatăl și cu bunicul n-avea de ce se lăuda, iar străbunii senatori erau departe. (Văzîndu-l cum lucrează, sfătuitorul de la Roma exclamă că dacă tatăl lui Collatinus a fost într-adevăr un cîine, atunci a făcut desigur parte dintre dulăii albanezi amintiţi de Strabon și de Pliniu cel Bătrîn, dulăi apți de a învinge leii și de a vîna pînă și elefanți. Numai că, frumoși, asemenea cîini sînt prețioși pentru cine-i are, nu pentru ei înșiși...)

Al Douăzeci și cincilea pricepu repede că va fi obligat s-o ia de la capăt, ca un om nou, că gloria familiei, de va fi să reînvie, va trebui reconstituită de la temelii. Tînărul își schimbă hainele și trecutul : ce importanță avea că a copilărit în Iudeea și că mama sa era din cartierul de dincolo de Tibru ? Ambii părinți i se născuseră la Roma, tatăl era un veteran venerabil, iar numele lui reprezenta o mărturie suficientă asupra originii romane. Înainte de a pleca, sfătuitorul îl învățase cum să-și îngrijească palmele bătătorite, cum să-și pieptene părul, ce să discute. Junele se transformă repede și fu primit fără probleme în societatea celor bogați. Ceea ce pînă atunci i se păruse imposibil, acum se realiza la tot pasul. Făcu repede rost de bani mai mulți decît cîștigase atît de greu în doi ani.

Ar fi putut obține și mai mult dacă ar fi fost dispus să accepte vreo slujbă, un general simpatizîndu-l în mod deosebit și oferindu-i ranguri și funcții nesperate. Însă Collatinus lucrase de mic pe lîngă alții, mereu dependent, subordonat fără crîcnire mecanismului ce l-a împiedicat de fiecare dată să-și urmeze propriul drum. Dacă ar fi plecat în suita generalului, n-ar mai fi putut spera să ajungă vreodată în țările mirifice reprezentînd țelul fiecărei acțiuni, al fiecărui minut trăit de el.

Mai exista și posibilitatea unei căsătorii avantajoase, posibilitate ivită brusc, cînd nu una, ci trei tinere înstărite l-ar fi luat bucuroase de bărbat, nici familiile lor neavînd nimic împotrivă. După atîta așteptare, norocul îl năpădea din toate părțile, tot atunci soarta hotărîndu-se să-i ofere șansa cea mare. Salvă de la moarte copiii generalului și, drept răsplată, acesta, cunoscîndu-i visul, îi cumpără o corabie și îi angajă un echipaj. Bărbatul de cincizeci de ani, mărșăluind printr-un deșert de pămînt pîrjolit, își mai aducea aminte de fiecare clipă a serii cînd primise cel mai extraordinar cadou din viața sa, lacrimile de fericire ce-l năpădiseră atunci îi reapăruseră din nou în colțurile ochilor, senzația de beție îl copleși iarăși. Nu știu cum să mulțumească, regulile de etichetă învățate de la cavalerul plecat nu-l mai

ajutară cu nimic. Liber, stăpîn pe soarta sa, avînd tot viitorul în față, uitînd pentru prima oară de umilințele trecutului, Collatinus se grăbi să se întoarcă la Gades pentru a-și prelua corabia, dar și pentru a regăsi femeia părăsită pe vremea cînd trebuise să adune ban lîngă ban într-o luptă zadarnică de a se îmbogăți prin puterea mușchilor. Nu-și reîntîlni iubita. Oamenii îi relatară că născuse un copil și că plecase din oraș. Poate chiar la Corduba, poate mai departe. Gades era un port bogat, cu o populație mare, unde te puteai pierde ușor, însă Gades era, în același timp, și un loc al tuturor libertăților. Femeia iubită de Collatinus nu era nici pe departe singura născînd un copil din flori. Urbea era depravată și cunoscuții la care se interesase îi făceau cu ochiul amintindu-și de ea. Unii mai adăugau cîte un banc deșuchiat, alții îl sfătuiau să se consoleze cu una dintre numeroasele și priceputele fetișcane din port. Cei mai mulți nici nu-l recunoscuseră pe Collatinus, neputînd face legătura dintre romanul spilcuit și darnic întîlnit acum și salahorul murdar și cărpănos, strîngînd cu dinții de gologanii lui, zdrahonul uitat de cum a plecat. Doar Al Douăzeci și cincilea se încăpățîna să fie ambele personaje în același timp, nepricepînd imposibilitatea acestei tentative. O căută îndelung pe mama copilului său, își făuri tot felul de planuri dulci pentru cînd o va fi găsit, tărăgănă plecarea corabiei și, pînă la urmă, trecînd săptămîni și luni, se pomeni că echipajul arvunit de general se topește ca sarea în apă. Își căută degeaba oameni noi, pentru aceștia nu mai avea bani destui. Atunci reveni la Corduba, se căsători și, din dota primită, își angajă un alt echipaj, ales cu grijă, bărbat cu bărbat. Avu douăzeci și șase de ani cînd își scoase corabia din port și se îndrepta cu ea spre Africa.

Collatinus se așeză pe un bolovan pentru un alt popas. Ziua cînd ieșise din Gades fusese o zi răcoroasă, iar pe el îl duruse îngrozitor o măsea. O societate numeroasă de prieteni, venită tocmai de la Corduba, noile rude și numeroși gură-cască îl petrecură, fluturînd eșarfe albe de pe dig. El nu se putuse bucura de nimic

și abia dispărură malurile cînd unul dintre mateloți, văzîndu-l umflat la falcă, îl lecui cu un praf de plante dintr-o pungă pe care-o purta mereu la el. Nu trecuseră încă nici două ore de cînd au plecat și el se simțea din nou cel dintotdeauna și nu regreta decît că a lăsat în urmă imaginea unui om suferind, în loc să-i determine pe toți, prin ținuta sa, să creadă, la fel ca și el, că se va întoarce bogat și acoperit de glorie.

Voința zeilor, indiferent care ar fi aceștia, este greu de priceput. La douăzeci și șase de ani, în fața fiului lui Canis se afla lumea toată, cu numeroasele căi ce le oferea spre parcurs. Nici una nu era mai deosebită decît alta, nici una nu avea însemnele drumului de urmat. Crăpăturile pămîntului pîrjolit duceau de asemenea, ca o hartă nebună, în toate direcțiile posibile. Termite negru-roșiatice alergau preocupate de-a lungul unei astfel de crăpături. Fiul lui Canis se puse în patru labe și căută furnicile cele mai îndepărtate de mușuroi. Dar nu găsi nici una cu gusturi de explorator, toate se întorceau de cine știe unde, nici una nu pleca. Collatinus uită de căldură, de foame, de sete. Tîrîș, se strădui să vadă măcar o termită în drum spre „meleaguri noi". Găsi altele întorcîndu-se. Apăreau pe suprafețe netede de lut ars sau din găuri minuscule, tîrînd sau împingînd poveri imposibile. Era de parcă s-ar fi îndepărtat de grosul populației lor prin intestinele pămîntului, de unde ieșeau acum ca să aducă trofee grele de la capătul lumii. Al Douăzeci și cincilea încercă să-și aducă aminte : nu citise și nu auzise de la nimeni o asemenea descriere a furnicilor care părăsesc mușuroiul pe sub pămînt și revin, încărcate, pe deasupra. Nici măcar la Pliniu — Bătrînul, nu filfizonul — nu găsise asemenea afirmații. El, Collatinus, un om nu foarte instruit, un om ce a avut prea puțin timp pentru cărți, a făcut o descoperire. Savanții s-ar fi împopoțonat cu o astfel de observație, el nu se laudă cu așa ceva. Nu se laudă... Nu se laudă fiindcă... Dar nu : uite o furnică plecînd și pe deasupra pămîntului. O exploratoare a necunoscutului. O căutătoare a Țării Ophir. Doar că ea pare foarte sigură de itinerariul ei : nici o clipă nu se oprește, nu ezită, nici-

odată nu deviază spre stînga sau spre dreapta. Parcă ar parcurge un drum cunoscut. În stînga are o crăpătură cît o prăpastie uriașă, în dreapta pămînt ars. Se ține de rîpa adîncă și nu o părăsește nici atunci cînd din dreapta calea i se încrucișează cu un alt rid al pămîntului. Nici nu-i dă importanță. Merge sigură mai departe. Probabil că șanțul de care se ține este cheia drumului ei. Pînă ce se răzgîndește și o ia pieptiș la dreapta. (Între timp, Al Douăzeci și cincilea a descoperit și alte termite cu un traseu excentric. Dar hotărăște s-o urmărească tot pe prima.) Pe prima care, brusc, de parcă acela ar fi fost locul spre care s-a îndreptat atît de hotărîtă, intră într-un mic por și dispare acolo. Gata! Degeaba așteaptă drumețul întins pe burtă să se mai ivească vechea cunoștință din craterul în care a coborît. Trec minute lungi, probabil că ea a ieșit de mult pe altundeva. Prea era grăbită; mai mult ca sigur că nu s-a oprit. Collatinus începe să urmărească traseul altei furnici ce se îndepărtează de mușuroi. (Teoria „descoperită" nu valorează două parale!) Renunță repede. De undeva de pe cer, umbra unei păsări, clară pe pămînt ca desenul într-o oglindă, îl readuce la realitate. Ridică ochii și vede prima ființă, exceptînd termitele, din ziua aceea. Se mai așază o clipă pe bolovanul de care s-a îndepărtat abia cu doi pași, apoi se scoală și pornește mai departe. După o vreme ridică din nou capul spre cer. Pasărea a dispărut. Poate a intrat într-un crater al văzduhului, la fel ca furnica în gaura pămîntului.

Numai că, în urmă cu douăzeci și ceva de ani, drumul său n-a fost nici pe departe atît de precis ca acela al termitei de-a lungul șanțului din pămînt. Încă înainte de a ajunge în Africa, în față i se deschideau două alternative: s-o ia la stînga sau la dreapta. În fiecare clipă își schimba planurile, însă nu putea să-și împartă cu nimeni ezitările. Marinarii nu trebuiau să bănuiască nimic, ei nu trebuiau să știe că nici măcar el, căpitanul, habar n-are încotro îi duce. Cu nervii supraîncărcați, Al Douăzeci și cincilea implora destinul să-i mai ofere senzația de neliniște resimțită ori de cîte ori trecuse pe vremuri cu corabia pe lîngă un posibil itinerar mira-

culos. Nu percepu nimic asemănător de data asta și își reveni din disperare abia ajuns la Alexandria, dîndu-și brusc seama că nici nu putuse încă simți ceva deosebit cît timp navigase abia prin marea interioară, prin niște locuri umblate de atîtea și atîtea ori înaintea lui. Trebuia să iasă în Ocean, să coboare de-a lungul coastei Africii și, fie că ar căuta pe acolo țările promise, fie că ar trece prin est, avînd în stînga porturile Asiei Mici și, mai apoi, la dreapta Etiopia, ar ajunge tot pe meleaguri demne de cercetat. Abia acolo va simți din nou o furnicătură prin tot corpul și un dor puternic de a porni într-o direcție anume. Abia acolo, mînat de un instinct imposibil de explicat, va intui cu precizie drumul, urmîndu-l din clipa aceea la fel de sigur ca și furnica itinerarul ei.

Plecă din Alexandria, lăsîndu-se în voia unor decizii de moment. O luă înapoi spre Hispania, de data asta plutind pe lîngă coastele Africii și ieși printre Coloanele lui Hercule în Ocean. O clipă avu senzația că trebuie să o cotească spre nord, dar dezamăgirile din Britania îl făcură, pentru întîia oară, să nu-și asculte impulsurile. Coborî, așadar, de-a lungul țărmurilor, spre miazăzi. Pe punte, mateloții erau tot mai neliniștiți. Cît timp se aflaseră în locuri cunoscute, trecură cu vederea misterul călătoriei. Ciudatul personaj care era căpitanul și proprietarul corabiei îi angajase de la început fără a le spune destinația și scopul călătoriei. Orice încercare de a afla ceva se lovea de un zîmbet misterios și de asigurarea că la întoarcere toată lumea va fi extrem de mulțumită. Așa că oamenii își închipuiră că este vorba despre un transport mai mult sau mai puțin legal, despre o misiune secretă într-unul dintre numeroasele regate clientare Romei sau chiar despre o însărcinare îndeplinită din însuși ordinul împăratului. Escala de cîteva zile de la Alexandria echipajul o socoti, de asemenea, ca pe o etapă a misiunii căpitanului, nimeni neputîndu-și imagina că nici pînă în clipa aceea Collatinus nu se putuse hotărî încotro s-o ia și că făcuse acel ocol înainte de a ieși în Ocean doar fiindcă nu-și stabilise de la început traseul.

Corabia era mare și puternică, iar pe lîngă echipajul necesar navigației, mai ducea și un număr de mercenari și provizii de apă și mîncare pentru mai multe luni. Dar astea toate au devenit limpezi abia cu timpul și, pe măsură ce se avîntau mai mult în necunoscut, atît soldații, cît și merindele neobișnuit de multe primeau o importanță tot mai mare în ochii oamenilor. Ceea ce credeau la început a fi doar un transport comun se dovedea a reprezenta chiar hrana lor. Toate îi duceau la concluzia că drumul ce-l aveau de străbătut depășea cu mult căile parcurse în mod obișnuit. Misiunea secretă a căpitanului devenea tot mai înfricoșătoare în imaginația echipajului, pe măsură ce se depărtau de locurile cunoscute. Promisiunea făcută într-o doară de Collatinus cum că toți delincvenții dispuși să-l urmeze vor fi grațiați la întoarcere primea și ea alte semnificații și le întărea temerile că s-au vîrît într-o aventură mult mai periculoasă decît s-au așteptat. Pe de altă parte, părăsind drumurile comerciale ale Romei, drumuri pe unde se putea circulaa pe vremea aceea în deplină siguranță, riscau să dea oricînd nas în nas cu pirații sau cu cine știe ce dușmani nici măcar bănuiți. Cum altfel se explica prezența oștenilor pe corabie ? Numai că — și asta întrecea orice închipuire ! — nici măcar comandanții soldaților nu știau încotro se îndreptau și n-aveau habar pentru ce au fost angajați.

Cei mai înspăimîntați dintre toți erau sclavii puși să tragă la vîsle, sclavii la care zvonurile ajungeau numai pe jumătate și care completau crîmpeiele de informații cu propriile lor spaime. Neliniștea robilor deveni atît de mare încît Collatinus trebui să intervină personal, făgăduindu-le că-i va elibera în caz că-și vor face sîrguincios datoria și vor ajunge cu bine înapoi, la Gades. Numai că promisiunea aceasta mai mult aruncă paie pe foc : cine a auzit să eliberezi atît de mulți sclavi deodată ? Hotărît, aventura se dovedea a fi cu totul și cu totul ieșită din comun de periculoasă. Mulțimea de pe punte fierbea și zîmbetul superior al căpitanului, precum și încăpățînarea de a nu spulbera cu nimic spaima făceau atmosfera

tot mai incendiară. Singurul lucru ce mai ținea echipajul sub ordine era calmul desăvîrșit al lui Collatinus. Cînd nu mai știau cum să se liniștească, oamenii își spuneau că un proprietar de corabie, chiar ademenit de un cîștig oricît de mare, dacă ar avea de înfruntat primejdiile pe care le bănuiau cu toții, nu s-ar fi comportat atît de senin. În fond, era vorba și de averea lui. Și de viața lui.

Navigau de săptămîni lungi și ordinele căpitanului erau tot mai ciudate. Nimeni nu se îndoia de capacitatea lui profesională, dăduse dovadă de multă pricepere în cursul singurei furtuni ce i-a surprins pînă atunci, purtase corabia pe crestele valurilor uriașe cu siguranța cu care naviga și pe vreme liniștită, fiind apoi cu atît mai neobișnuit să primești porunca de a ține cîrma dreaptă, îndepărtîndu-se mult în larg și, brusc, să trebuiască să schimbi cursul, neexistînd în locul acela nici un reper, neexistînd nici un motiv aparent pentru o manevră atît de neașteptată — ce trebuia executată de fiecare dată fără nici cea mai mică întîrziere. Atunci cînd dădea comenzile pentru schimbarea direcției de mers, ochii căpitanului sclipeau ca ai unui nebun și fiindcă scenele acestea se repetau, oamenii începură să se teamă că slujesc într-adevăr sub ordinele unui descreierat. Serile, cînd acostau în cîte un golf sau pluteau în derivă, Collatinus stătea de vorbă cu oamenii și le povestea despre țări fabuloase — pe care pretindea că le cunoaște ca pe propria lui palmă — și ascultătorii vedeau cum în ochi îi apare din nou nebunia.

Navigau de o veșnicie pe Ocean, nimeni nu mai ținea șirul zilelor de cînd au părăsit Gades-ul, poruncile lui Collatinus erau din ce în ce mai neașteptate și reieșea tot mai clar că personajul nu știa încotro își ducea echipajul. Oamenii pricepură, în sfîrșit, că în momentele cînd dă ordinele acelea neașteptate de schimbare a direcției de mers, căpitanul pur și simplu căuta drumul cel bun, toți fiind convinși că s-au rătăcit. I-au și spus-o, dar Al Douăzeci și cincilea, șiret,

prevăzuse întrebarea și le arătă o pînză pe care erau cusute mai multe sfori cu scoici înșiretate pe ele. Aceasta era harta lui, îi învăță, și el este singurul om ce o poate descifra. Atunci cînd scoicile se află într-o anumită poziție, trebuie să cotească în sensul arătat de ele. Scribul nu îndrăznește să afirme că această hartă, despre care s-a și scris mai tîrziu în cărți ca despre un lucru neelucidat, ar fi fost o pură invenție de a lui Collatinus, menită doar să abată susceptibilitățile. Cu peste douăzeci de ani mai tîrziu și personajul însuși, urmîndu-și drumul prin cîmpia arsă, se gîndea la petecul acela de pînză ciudat decorat ca la o taină pe care mai dorea s-o descifreze. Dar la fel de sigur este scribul că, mai presus de orice hartă, Collatinus se orienta după senzația de excitare ce-l cuprindea din cînd în cînd, atunci cînd credea că a găsit drumul mult căutat. Se întîmpla să se trezească noaptea din somn cu această stare, să alarmeze echipajul și să-l silească să pornească la lumina stelelor cu cea mai mare viteză.

Dar oamenii erau tot mai nerăbdători și răzmerița plutea în aer. Cei mai răi erau soldații. Neavînd toată ziua nici o treabă, ei puneau la cale fel de fel de planuri pentru a ieși cît mai repede din ceea ce considerau tot mai mult a fi doar o capcană. O singură dată au trebuit și ei să îndeplinească o misiune cînd, acostînd pe neașteptate, au plecat în inima unui teritoriu împădurit, în frunte cu un Collatinus cu ochii sclipind. N-au găsit nici băștinași cu care să se înfrunte, nici regi pe lîngă care să-și îndeplinească „solia". Întorși pe vas, căpitanul le-a explicat că n-au făcut acea descindere decît pentru a se aproviziona cu apă, recipientele fiind de acum aproape goale. Era o minciună sfruntată și ea nu mai amăgi pe nimeni: nebunul s-a rătăcit.

Collatinus continua să le povestească despre comori legendare, dar oamenii nu-l debarcau numai pentru că le era frică să se întoarcă singuri, fără un căpitan atît de priceput. Dar cînd, într-o seară, în ochii căpitanului sclipi din nou nebunia și sili sclavii să tragă la

vîsle ore în șir într-o noapte neagră pentru a descoperi o anumită insulă și veni dimineața fără să le arate urmă de pămînt, mai marele oștenilor preluă comanda corăbiei și Collatinus fu legat de un catarg. Nu se putură decide să-l omoare, socotind că au tot timpul s-o facă după ce se vor fi întors în ape cunoscute. La întoarcere, corabia înfruntă furtuni tot mai dese și pentru răsculați acesta fu un semn al zeilor că poate totuși s-au pripit. Îl dezlegară pe căpitan și-l lăsară să conducă nava, dar comanda supremă era deținută tot de comandantul soldaților, iar în privința traseului toată lumea era de acord că trebuie să se întoarcă. În mijlocul unei furtuni, lîngă un țărm stîncos, Collatinus schimbă din nou direcția de mers. Atunci îl aruncară în mare. După el săriră și trei dintre sclavii credincioși ai soției lui. Toți patru reușiră să ajungă cu bine pe mal, în timp ce vasul se îndepărta printre valuri uriașe. După cîteva ore, cînd marea se liniști, apa începu să aducă spre țărm resturile corăbiei. Furtuna fusese cumplită și vasul se sfărîmase de zidul stîncos. Singurul supraviețuitor, întîlnit la mai multe stadii depărtare de-a lungul malului, le povesti că nimeni n-ar fi fost în stare să salveze ambarcațiunea prin labirintul de pietre în care intrase.

Collatinus avusese din nou noroc. Întoarcerea dură doi ani și n-au ajuns în provincia Africa decît căpitanul însoțit de un singur sclav. Collatinus trăi cîteva luni printre niște băștinași, ce-l veneraseră și-i dăruiseră atît aur cît putuse duce. Revenind în Hispania, își regăsi familia și un băiat, născut în lipsa sa. Era convins că naufragiase foarte aproape de comoara visată și tribul ce-l primise atît de bine îi întări crezul. Și douăzeci de ani mai tîrziu mai era încredințat că, de fiecare dată cînd simțea excitația aceea stranie, se îndreptau spre cîte un tezaur : de pildă, atunci cînd navigase o noapte întreagă în căutarea unei insule, nu a greșit decît în clipa cînd s-a încăpățînat să creadă averea pe un pămînt, cînd foarte probabil ea se afla în pîntecul Oceanului într-o epavă sau un oraș scufundat. Iar cînd a debarcat prima oară pe coastă, nu

ar fi trebuit să-și abată gîndurile, ignorînd semnele și scotocind după oamenii de la care să ia averea, cînd mai mult ca sigur că ea se afla îngropată undeva pe traseul parcurs neatent. Și peste douăzeci de ani era încredințat că nu greșise decît în detalii, dar acum, oricum, misterul își pierduse taina.

Rudele soției îi oferiră prilejul de a pleca din nou în căutarea Țării de Aur, de unde adusese cîteva mostre atît de elocvente. Al Douăzeci și cincilea refuză. Nu mai dori să plece pe mare : bogăția nu-l mai interesa. Altul era, probabil, drumul spre glorie. Chiar dacă s-ar fi întors a doua oară cu tot aurul băștinașilor, acela nu i-ar fi putut oferi ceea ce căuta. Era încă tînăr, alta era calea prin care își propunea să cucerească nemurirea.

A făcut bine ? A făcut rău atunci cînd a refuzat o posibilitate de îmbogățire atît de promițătoare și mai mult ca sigur un titlu de mare comandant naval, princeps sau archigubernus ? A făcut bine cînd s-a decis să ia totul de la capăt ? O nouă experiență s-ar fi bucurat de alte condiții, acum știa precis încotro să se îndrepte și la ce să se aștepte și cele cîteva figuri de aur curat aduse din țara unde trăise atîta vreme erau în măsură să convingă orice echipaj să-l urmeze fără crîcnire. Cu puțină diplomație — ușor de realizat prin noile-i rude — ar fi putut fi interesate și cercurile cele mai înalte și se putea presupune că însuși Palatinul ar fi sprijinit cu interes o nouă încercare de pătrundere în teritoriile bogate din sus, dacă nu pentru expansiuni teritoriale, măcar pentru niște bogății ce se întrevedeau atît de ușor de obținut. Dar Collatinus se săturase de aventuri în mijlocul unor imense teritorii cu populații avînd obiceiuri necunoscute. „Comori sînt peste tot în lumea barbară, i-a scris el unui cumnat, problema nu este cum să le obții, ci cît trebuie să plătești pentru ele. Deoarece plata lor se numără în cel mai bun caz în ani de riscuri, plata lor este însăși viața ta“, concluzionă el.

Acum, continuîndu-și drumul pe întinderea de pămînt ars, Al Douăzeci și cincilea nu regreta decizia luată de a renunța la o carieră pe care niciodată nu încetase s-o creadă sigură pentru ceva... pentru ceva ce încă nici lui nu i se releva prea clar. Nici măcar atunci cînd socrul său i-a adus de la guvernator promisiunea unei intervenții pe lîngă împărat pentru a primi titlul de princeps, consfințindu-i-se calitatea oficială de amiral al unei flote imperiale, Collatinus nu se mai interesă de proiect. Omul e obosit, trebuie lăsat să se refacă după multele prin cîte a trecut în viața dusă în mijlocul barbarilor, spuneau cunoștințele, dar Al Douăzeci și cincilea rîdea și mult mai tîrziu, amintindu-și de forțele clocotind gata să izbucnească din el, în timp ce-i lăsa pe toți cei din jur să-l căineze pentru epuizare.

În primul rînd simțea nevoia să părăsească marginile lumii, unde zăbovise destul. Venise vremea să-și încerce puterile în capitală. Nu de mult plecase la Roma și noul împărat, originar tot din Hispania. Multe cunoștințe de ale lui Collatinus din Corduba și din Gades porniră pe urmele lui, făcîndu-și iluzii mari pe baza unor vagi relații avute în Iberia cu Traian. Timpul era încă prea scurt, era prea devreme să-ți faci un bilanț al speranțelor asumate. Collatinus retrăi seara cînd intrase în Roma împreună cu ai săi, Roma pe care n-a mai văzut-o de o veșnicie. Orașul diferea prin atmosferă de cel al lui Nero sau Domițian. Oamenii nu păreau mai mulțumiți, ci mai vii. Figurilor cenușii, lacome de a-și trăi clipa atît de scurtă le-au luat locul „vechii romani", bărbații activi, nerăbdători să-și spună din nou părerile cu voce tare, să-i convingă și pe alții de acele păreri, pătrunși de importanța unor lucruri altădată uitate. Viața nu devenise mai ușoară, inflația cumplită stîrnind suferințe și nemulțumiri. Și nu era mai ușoară viața și fiindcă romanii începeau să trăiască din nou ca niște oameni. Suferința oamenilor nu este mai mică decît cea a unui animal dresat sau a unei fiare în cușcă. Doar obiectul zbaterilor primește alte nuanțe.

Collatinus își plimbă rudele pe la Ara Pacis Augustae, prin marile teatre, pe la Colosseum-ul terminat în douăzeci de ani, dar căruia i se mai adăuga neîncetat o statuie și încă un ornament, prin termele noi și prin locurile de întîlnire ale celebrităților zilei. Doar arcul lui Titus nu îl văzură neamurile sale din Hispania, excursiile zilnice de vizitare a orașului evitînd, ca din întîmplare, acel punct al metropolei. În timp ce Al Douăzeci și cincilea își amintește de speranțele zilelor instalării sale la Roma, pentru o clipă scribul intervine din nou : zeii se amuză adesea pe seama oamenilor ; de cele mai multe ori bancurile lor nu le pricep decît ei. Collatinus își cumpără cu bani grei o casă stăpînită mai demult de strămoșii lui uitați. Ironia era că acel domeniu nu fusese niciodată înstrăinat, doar viața agitată a străbunilor și tumultul cetății făcînd uitată acea vilă, devenită, cu timpul, bun public. Dacă ar fi bănuit cîtuși de puțin adevărul și dacă ar fi fost mai interesat de treburile administrative, Collatinus ar fi putut obține cu minim de efort ceea ce-l costase aproape toată averea soției. Însă el era mulțumit și așa și, la fel cum așteptase pe timpuri un indiciu venit de cine știe unde pentru a afla traseele miraculoase ale țărilor fericirii, așa ispitea acum numeroși taumaturgi ca să găsească itinerariul ce-l va duce la gloria din care gustase de două ori cîțiva stropi : o dată în calitate de „Mic Moise“, a doua oară cînd putuse să le arunce neîncrezătorilor în față mai multe obiecte de aur aduse dintr-o țară a belșugului din lumea „bunilor sălbatici“. (Spre deosebire de toți cunoscuții, el a fost și a trăit acolo și, drept urmare, oricine ar fi fost dispus să-și investească banii și energiile numai să poată pleca împreună cu dîssul în ținuturile făgăduinței.) Cel mai mare dintre taumaturgi, Apollonius din Tyana, îi dădu un sfat ciudat : *„Procedează în așa fel ca stelele călătoare, din categoria cărora faci parte ; repară ceea ce este de reparat, închide cercul — ca să-l poți deschide iară —, urcă scara, dar ia numai ce e al tău !“* Era un sfat adresat unei persoane ce dovedise și ea că este în stare să facă minuni...

Collatinus petrecu mai multe luni, încercînd să înțeleagă mesajul, ce semăna mai mult cu un sfat dat de un oracol. Orice înțeles dădea propoziției, undeva sensul nu se potrivea sau părea mult prea simplist. Într-o zi, plimbîndu-se cu soția prin Capua, printre negustorii de parfumuri și alifii de pe Seplasia, simți o furnicătură prin tot corpul și descoperi înțelesul celor spuse de Apollonius : era evident că dacă era într-adevăr o stea, atunci strălucirea nu-i putea răzbi niciodată într-un singur punct : pe de o parte, cele două succese de pînă atunci ale vieții sale s-au petrecut în legătură cu niște deplasări, pe de altă parte, stînd pe loc, nu izbutise să parvină — nici la Gades, nici acum la Roma. Venise cu foarte bune recomandări în capitală, se bucurase de scrisori ce ar fi trebuit să-i deschidă toate ușile. Și, în loc de aceasta, se împiedica de tot felul de interpuși perseverenți și cu mutre umile, în drum spre mai marii zilei, iar, în particular, nu reuși să se acomodeze defel, stima oamenilor din cetate fiind adresată unor bărbați pe care el nu-i putea stima, unor intelectuali discutînd subiecte ce nu reușeau să-l intereseze, unor cercuri bine constituite, unde lui Collatinus i se părea că toate locurile sînt ocupate și unde figurile cele mai distinse semănau cu acel prieten al împăratului, Plinius (cel Tînăr), pe care-l întîlnise și Al Douăzeci și cincilea cu ani în urmă, cînd îi făcu impresia unui simplu filfizon, prin felul cum se mișca și prin prețiozitatea limbajului folosit.

Nu, metropola nu era lumea lui, dacă el era o stea, atunci era sigur o stea călătoare, așa cum se exprimase Apollonius. Și sfatul de „a închide cercul“ i se părea acum limpede : el, cometa, plecase de lîngă Roma spre răsărit, străbătuse tot orizontul estic, fusese apoi în apus, lucrase acolo din greu, se căsătorise, făcuse un copil — sau doi ? —, trăise în acel loc. În ceea ce privește emisfera meridională, cine se putea lăuda la Roma că a cutreierat-o ca el ? Rămînea nordul, din care gustase puțin în Britania, mai exista însă un arc de cerc pe care nu l-a călcat : limesul Rinului și al Istrului. Era foarte clar cercul ce trebuia închis. „Să urci scara“ nu

era o metaforă prea complicată sau, cel puțin, accepțiunea ce i se dădea în forma ei cea mai uzitată nu se putea referi decît la scara ierarhiilor ori — poate — la cea mai concretă, scara magistraturilor. În legătură cu aceasta, Collatinus încercă, fără succes, să-și dovedească originea ilustră și, adunînd din toate părțile bani, să strîngă suma necesară pentru a-și putea lua locul printre senatori. Dar, deși se spunea peste tot că Traian iubea oamenii noi, îi fu imposibil să ajungă cu pretențiile sale pînă la împărat. Două audiențe se terminară prin simple făgăduieli și pasarea cazului unor funcționari. Unul dintre aceștia i-a explicat răspicat că pentru un loc în senat, Collatinus, fiul lui Canis și nepotul lui „Magister morum", n-avea, cel puțin în circumstanțele date, nici o șansă. Ar trebui să încerce să fie primit, deocamdată, printre cavaleri, scop realizabil și pentru care funcționarul îi promise tot sprijinul. Doar că Al Douăzeci și cincilea n-avea nici răbdarea și nici tactul necesar pentru a-și face veacul prin antecamere. După cîteva luni se sătură și de cancelariile imperiale și chiar și de Roma. Apollonius din Tyana avea dreptate : el era o stea călătoare și lui i se potrivea doar drumul. Numai de „reparat" nu știa ce are de reparat. Nu-și făcea probleme, o va afla la momentul potrivit.

În Roma era pace. Împăratul stăpînea peste toată „lumea civilizată", iar în cîmpiile și deșerturile de dincolo de fruntarii trăiau barbari, ducînd o viață idilică în primitivismul ei, „sălbatici fericiți". Cel puțin așa se discuta în cercurile cele mai rafinate și Collatinus nu putea pricepe de ce nu era luată în considerare în primul rînd părerea sa, bazată pe experiențe de viață. Dar nu, filosofii discutau concepte și nu realități. Așa i se părea lui. Singurele popoare ce nu se purtau ca „barbarii fericiți" era dacii și parții. Cucerirea parților devenise misiunea de căpătîi a lui Traian, de cînd preluase imperiul. Modelul lui declarat, Alexandru, pătrunsese adînc în Orient, acolo va trebui să se acopere și urmașul lui de glorie.

Cu dacii de la nord de Istru, lucrurile erau mai arzătoare, își aminti Collatinus, umblînd prin deșertul de pămînt ars de soare. Pe vremea aceea, toată lumea nu vorbea pe stradă sau în cadrul cercurilor decît că dacii erau bogați, că aveau grîu și munți de aur, că puteau rezolva prin avuțiile lor tot mai grava criză economică a imperiului. Dar dacii erau și înfiorător de agresivi, poate doar iudeii fiind la fel de războinici ca ei. Și, ceea ce era mai grav, dacii au umilit Roma pe vremea domniei nefericite a lui Domițian și rușinea aceea trebuia spălată, ea fiind o pată pe mantia de purpură a cezarilor ce au urmat și fiecare cetățean, văzînd-o, simțea nevoia să ceară răzbunare. Străbătînd deșertul de pămînt ars, Collatinus își amintea, zîmbind, de aprecierile pe care le făceau romanii în legătură cu Dacia, de totala lor ignoranță în privința statului lui Decebal. Fiecare copil din metropolă era încredințat că la nord de Istru se află o țară cu rîuri din lapte și miere curgînd prin niște defileuri de aur. Numeroși aventurieri organizau expediții de îmbogățire în acea lume minunată și, aflîndu-i-se și trecutul celui de Al Douăzeci și cincilea, o mulțime de romani din toate clasele sociale îl rugau să-i călăuzească într-acolo. Collatinus zîmbea de unul singur, amintindu-și de febra ce cuprinsese un popor întreg apărat de inflație la gîndul că ar putea să se îmbogățească peste noapte într-un ținut unde principalul era să ajungi, să-ți încarci animalele de povară și să-ți faci loc cu arma pe drumul de întoarcere. Collatinus zîmbea, fără a ști că Dacia a fost una dintre cele din urmă „Țări ale făgăduinței" din antichitate și că asistase la ultima isterie de acest soi, pînă ce călătorii de peste mai mult de un mileniu vor readuce în actualitate goana după aurul unor țări noi.

Goana după aur a aventurierilor va fi stăvilită doar de campania lui Traian. Legionarii plecară asemenea argonauților spre un ultim Eldorado. După ce vor cuceri Dacia și vor spăla pata de pe hlamida imperială, lumea va deveni mai mică, țările fabuloase se vor retrage în cărți. Printre oștenii ce se îndreptau spre Istru se afla și Collatinus.

Al Douăzeci și cincilea n-a mai așteptat ca un alt funcționar, identic la vorbe și la față cu cel ce l-a dus cu zăhărelul că-i va asigura un loc printre cavaleri, să-i rezolve un grad corespunzător rangului și averii (pe care, pe amîndouă, nu le prea putea dovedi). Se înrolă ca un soldat de rînd, dar încă înainte de a se angaja legiunea lui în vreo luptă, devenise primpilus, întîiul centurion al primului manipul, cel mai mare dintre subofițeri, luînd parte la consilii, fiind considerat cel mai bun ostaș și fiind îndreptățit să aspire la cele mai înalte funcții. Un primpilus putea intra la terminarea serviciului militar în ordinul ecvestru. Și asta fără a mai trebui să facă anticameră. Cel puțin așa se spune. Mai dorea și atunci la fel de mult succesul ? Ce succes ? Această ultimă întrebare începea să devină tot mai importantă.

Collatinus căută o piatră pe care să se așeze. Soarele ardea încă puternic, dar erau ultimele-i puteri pentru ziua aceea. În curînd va apune. Nu găsi nici un bolovan, așa că se așeză direct pe jos, luă din desagă cîteva fructe și le mestecă încet. Fructele reprezintă cea mai bună hrană pentru drum : îți amăgesc foamea și-ți astîmpără setea. Doar că nu te satură cu adevărat. Pentru un efort, asemenea celui făcut de el, sînt necesare puteri. Cele cîteva piersici tăvălite prin miere — ca să rămînă proaspete — n-aveau de unde reda forță mușchilor obosiți. Însă, e adevărat, nici nu-l moleșeau ca o masă bogată, ca *patina* sau *minutal*-ul preparate după rețetele lui Apicius. În timpul primului război al lui Traian cu Decebal, Collatinus împlinise treizeci și trei de ani. Aproape veteran, după experiența din campanii, era încă totuși foarte tînăr. Trecuseră șaptesprezece ani de atunci și Al Douăzeci și cincilea se recunoștea și nu se recunoștea în acel primpilus al lui Quadratus Bassus, primul său comandant din campania împotriva dacilor, pînă ce a fost împrumutat de genistul Balbus, care avea nevoie de cunoștințele unui explorator încercat. Se recunoștea greu în bărbatul acela, își spunea Collatinus, înainte de a se scula și a porni mai departe la drum, deoarece la treizeci și trei de ani —

s-a dovedit aceasta — omul trece prin experiențe decisive. Inefabilul acelei vîrste îi era de acum interzis.

Războiul cu dacii, își amintea, s-a dovedit cu totul altfel decît s-a așteptat toată lumea și mai ales soldații pregătiți cu desagii în care să-și pună aurul aflat la tot pasul. Obișnuiți de a fi singurii învingători ai lumii, romanii nu mai puteau accepta decît incursiuni scurte și decisive. Dezastrul lui Cornelius Fuscus din timpul lui Domițian fusese desigur o scăpare de neînțeles a zeilor, una dintre acele greșeli comparabile doar cu catastrofa suferită de Varo pe vremea lui Augustus. Asemenea întîmplări au loc rar, cel mult o dată la un secol, spuneau oamenii, dar de fiecare dată sînt corectate așa cum se cuvine. *Dignitas, libertas, disciplina* și *persona* le cerea împăratul și, brusc, toate acestea păreau din plin posibile doar după ce incidentul neplăcut din nord, de la Istru, va fi făcut uitat printr-o victorie răsunătoare. Legiunile trecură fluviul încredințate de izbînda justițiară pe care o vor reuși în ritmul marșului. Collatinus era și el convins că, dacă va reveni printre ai săi, va fi „reparat ceea ce era de reparat“, adică, crezuse el pe vremea aceea, va reocupa rangul de care fusese privat. Chiar și doisprezece ani mai tîrziu, călcînd la fel de apăsat ca și dimineața, datorită disciplinei îndelung învățate, Al Douăzeci și cincilea se mai frămînta dacă a înțeles bine vorbele lui Apollonius. Bănuia că altul îi era înțelesul și știa că elucidarea tainei era aproape.

Intraseră în Dacia fără a întîmpina o rezistență serioasă, cuceriră cîteva cetăți, traversară sate pîrjolite și avură parte, cu totul neașteptat, de priveliștea unei fortificații pustii, de pe meterezele căreia, înfipte în sulițe, rînjeau sinistru craniile prizonierilor romani. Collatinus era un soldat călit prin multe, însă priveliștea scăfîrliilor de pe zidurile apărute pe neașteptate de după stînci și vegetație îl petrecu tot timpul șederii sale la nord de Istru. Faptul că pînă la Tapae aproape că nu luptaseră, că pribegeau printr-o țară unde-i întîmpinau doar scrumul localităților arse și schelete de animale aruncate intenționat în calea lor, îl făcu să

aibă senzația că acele căpățîni ce-și pierduseră încetul cu încetul orice identitate nu erau decît însăși dușmanii cu care trebuiau să se confrunte sau poate chiar chipurile lor, ale luptătorilor ce le văzuseră, chipuri reflectate în oglinzi arătînd viitorul.

În timpul iernii, Decebal porni o vastă contraofensivă în Moesia, unde Collatinus ajunsese, după un marș lung, tocmai cînd evenimentele se stingeau, el mai participînd doar la o ultimă încleștare cu cataphractarii lui Susagus, călăreți iuți, roxolani acoperiți cu zale în formă de solzi. Nici aceștia nu păreau oameni mai reali decît întîlnitele cranii înfipte în vîrful săgeților. Lupta fu scurtă și burii și roxolanii dispărură pe cum au venit. Collatinus zăbovi îndelung alături de un rănit, una dintre acele ființe ciudate ce nu mai semănau a oameni sub solzii lor metalici. Îi scoase zalele pentru a se convinge că avuseseră de a face cu inamici umanoizi. Dar prizonierul își dădu sufletul imediat ce i-a dat jos echipamentul, de parcă în acela i-ar fi stat viața. Nu mai semăna decît cu un mort ca toți morții.

Întors în Dacia, bătălia din fața Sarmizegetusei avusese de acum loc și între Traian și Decebal intervenise o înțelegere. Împăratul își adăugase apelativul „Dacicus“ și plecă înapoi la Roma pentru a-și sărbători triumful. Collatinus trebui să rămînă. După ce colaborase la tot felul de lucrări genistice sub ordinele lui Balbus, primi comanda unei garnizoane romane staționate pe o vale de rîu șerpuind printre munți. După toate aparențele, ritmul de deplasare al cometei care era se dovedea a fi foarte lent. Ca și în celelalte puncte ale lumii, și în nord trebuise să-și petreacă un timp mai îndelungat. O vreme, imaginea „bunului sălbatec“ se materializase într-o viață idilică. Cu lipsa de confort, Al Douăzeci și cincilea se împăca ușor, s-a lovit de destule ori de ea. Se simțea bine în Africa, printre băștinașii care au ajuns să-l venereze, se simțise bine și în acel an în Dacia, cît, trăind viața de garnizoană, stabilise relații bucolice cu indigenii.

Însă fiecare monedă își are și reversul ei, fiecare bucurie se plătește. Zeii nu fac niciodată daruri. Dacă

lucrurile nu s-ar evidenția prin contrast, simțurile noastre poate că nici nu le-ar putea lua în posesie. Collatinus se afla de aproximativ un an în valea aceea aparent atît de pașnică și aștepta să-i vină un înlocuitor pentru a se putea duce în concediu. Poate că ar fi părăsit mai demult castrul, dar călătoria pe timp de iarnă nu-l atrăgea în mod deosebit, iar, pe de altă parte, era mulțumit acolo unde era. Acum, la atîția ani de atunci, se întreba dacă a existat cu adevărat viața aceea sau dacă sirenele l-or fi amăgit asemenea lui Odiseu. Într-o noapte garnizoana fu atacată pe neașteptate, o parte dintre soldați fură măcelăriți, iar ceilalți, printre ei și Collatinus, fură duși într-una dintre cetățile sacre ale dacilor. Începea un prizonierat atît de straniu, cum doar viața plină de neprevăzut a celui de Al Douăzeci și cincilea mai putea suporta. El, care trăise căderea Ierusalimului, care fusese în Britania, care zăbovise luni lungi printre negrii africani, doar el mai putea întrevedea o speranță în cele prin care urma să treacă.

Amintindu-și, după atîția ani, de șederea sa în Dacia, i se părea că fusese printre două populații cu totul diferite. La început oamenii pașnici, prietenoși și darnici din valea castrului pe care-l comandase, pe urmă cetățile cocoțate în vîrf de munte, bărbații aspri, sanctuarele stranii și frigul cumplit. Collatinus se strădui să priceapă subtilitățile traiului celor ce l-au luat prizonier, fiind încredințat că orice viață umană, aparent oricît de simplă, ascunde un rafinament la fel de ingenios ca și acela al obiceiurilor romane sau grecești, doar că un ochi străin nu-l poate distinge. Însă contactul cu dacii venise prea pe neașteptate, cei ce-l răpiseră se purtau prea distant, decăderea bruscă în starea de cea mai cruntă dependență făcu să treacă luni și să-i fie imposibil să realizeze alte relații ca între dușmani. Al Douăzeci și cincilea și tovarășii săi nu erau prizonieri obișnuiți, ei fuseseră capturați în timp de pace, ascunși și păziți pentru ca romanii să nu poată acuza încălcarea clauzelor armistițiului.

Cîțiva dintre ei fură sacrificați în primele zile în mijlocul unor ceremonii din care ceilalți prizonieri nu

pricepeau nimic, torturați de groaza priveliștii și de perspectivele ce-i așteptau. Apoi fură duși să reclădească fortificațiile distruse în război sau mai tîrziu, ca o consecință a tratatului de pace. Trebuiau să lucreze din greu deoarece dacii se grăbeau să-și refacă forțele pentru o nouă confruntare și prizonierii care nu făceau față solicitărilor erau omorîți în cadrul acelorași sacrificii de imaginea cărora erau cu toții obsedați. Prizonierii sacrificați lui Ares și spoliile atîrnate în cinstea lui de trunchiurile copacilor ofereau un spectacol greu de uitat pentru înfrînți. Asta Collatinus o pricepea abia acum. Dar la fel de greu de înțeles era și bucuria din ochii acelui dac, ales prin tragere la sorți să fie aruncat în sulițele camarazilor săi. Nici o teamă de moarte, doar o speranță extaziată. Atunci îi devenise absolut clar lui Collatinus că nu limbajul îi lipsea : înțelesul acelui limbaj nu-i era la îndemînă.

Totul era înfricoșător : și practicile pe care romanii nu le mai știau decît din poveștile aparținînd unor secole de mult trecute, și duritatea muncii, și peisajul. Valea idilică de unde au fost zmulși părea un vis al unei alte vieți. Collatinus nu putea pricepe cum de erau romanii atît de naivi să nu-i supravegheze pe oamenii lui Decebal și să creadă că aceștia respectau cîtuși de puțin clauzele tratatului încheiat abia de curînd. Cohortele rămase la nord de Istru trăiau ca la sînul mamei și nu bănuiau ce se întîmplă doi pași mai încolo. Chiar nimeni nu-l informa cu nimic pe împărat ? Iată, odată cu capturarea lui Collatinus și a oamenilor lui, dispăruse un castru. Nu observa chiar nimeni această absență ? Pe de altă parte, să fi fost localnicii doar niște prefăcuți, atunci cînd se împrieteniseră atît de sincer cu ei în valea unde fuseseră staționați, niște figuranți puși doar să le adoarmă suspiciunile pentru a uita că sînt — totuși ! — pe un teritoriu inamic și că pot fi oricînd atacați ? Să-i facă să nu vadă ce se petrecea în jur ? Fiului lui Canis nu-i venea să creadă că parcela aceea de Eden n-a fost decît un teritoriu regizat.

Ceea ce era cel mai greu de înlăturat în calea înțelegerii mentalității dacilor era poziția lor diferită față de moarte. Sigur, orice legionar roman pleca la luptă cu speranța de a cuceri gloria și era dispus s-o plătească oricît de scump. Dar de aici și pînă a-ți fi indiferent sfîrșitul era un drum lung. Doar în ochii martirilor creștini mai văzuse Collatinus un asemenea dispreț față de moarte ca la daci. Aceștia plecau la zeul lor, Zamolxis, fără nici o teamă, de parcă i-ar fi așteptat o nouă viață, mult mai bună decît cea de care se despărțeau. Despre Zamolxis i s-a spus că ar fi fost un ucenic — sau poate chiar un sclav — de al lui Phytagora la Samos. (Dar cît de diferiți erau acești oameni față de imaginea încetățenită la Roma în legătură cu discipolii lui Phytagora și în legătură cu Phytagora însuși !) Gîndind atît de diferit în problema esențială, în atitudinea față de moarte, Al Douăzeci și cincilea nu găsea nici o posibilitate de comunicare cu oamenii printre care nimerise.

Într-o seară, își amintea, istovit după o zi lungă de muncă petrecută la consolidarea unei șosele spînzurate deasupra unei prăpăstii și total ascunsă de codrii atît de bătrîni, încît localnicii pretindeau că în anumite porțiuni existau grote ce duceau direct în trecut, reuși să lege o discuție cu unul dintre paznici și să-i împărtășească nedumeririle sale. Omul se dovedi cu un rang mai mare decît apreciase Collatinus și, peste cîteva zile, îl luă dintre ceilalți robi și-l duse cu sine printre copaci în pădurea tot mai întunecată. Au mers împreună o zi întreagă. Apoi încă o zi.

— Nu ți-a fost frică de mine ? l-a întrebat mai tîrziu romanul. Sînt mult mai solid decît tine și te-aș fi putut ucide oricînd.

Dacul era într-adevăr uscățiv și cu un cap mai mic decît Collatinus, însă îi răspunse că alta a fost problema pentru care l-a luat abia după cîteva zile cu el : faptul că ceruse permisiunea de a sustrage un prizonier atît de puternic de la munci presante. A durat pînă ce a obținut încuviințarea acestei... acestei excursii.

Într-o peşteră au dat de un preot ce trăia într-o izolare totală, pretinzînd că n-a întîlnit de mai mulţi ani nici un om. Se hrănea cu ierburi, rădăcini şi miere de la albine sălbatice, refuza vînatul de orice fel şi se îndeletnicea cu studierea stelelor, cu descifrarea scrisului de pe scoarţele copacilor bătrîni şi a semnelor scrijelite de vînt pe stîncă. Era un adorator al lui Gebeleizis şi era zgîrcit la vorbă. Însoţitorul lui Collatinus reveni pe şantier şi-l lăsă în grija anahoretului.

Aceasta a fost a treia şi ultima etapă a şederii celui de Al Douăzeci şi cincilea în Dacia. A fost un timp imposibil de apreciat, măsurabil doar cu ajutorul reperelor avute odată cu începutul lui şi cu cele găsite atunci cînd Collatinus a revenit printre ceilalţi oameni. Toată perioada cît a stat acolo n-au fost vizitaţi decît o singură dată. Mesagerul a fost un tînăr sol al lui Vezina, marele preot — al doilea om după Decebal în Dacia —, cel ce, la rîndu-i, nu cobora din peştera sa de pe Muntele Sacru decît pentru a participa la războaie. Oaspetele vorbi cu preotul în prezenţa romanului, însă Collatinus nu pricepu nimic din spusele lor. Erau cuvinte ce nu se legau în mintea sa, chiar dacă le înţelegea sensul imediat.

În rest au fost singuri pe munte. Anahoretul îl lămuri că timpul nu se scurge decît ca o pre-judecată, în funcţie de cum sîntem învăţaţi să-l percepem. De aceea este lipsit de raţiune să te întrebi mereu de cîtă vreme te afli acolo, în inima munţilor. Timpul îţi îngăduie exact atît cît eşti dispus să-ţi îngădui tu însuţi. Înţelegînd aceasta, vei înţelege altfel şi moartea.

Dar Al Douăzeci şi cincilea nu era încă suficient de pregătit ca să priceapă. „Gazda“ sa nu-l dăscălea, îi vorbea puţin, lăsîndu-l, parcă, să se dumirească singur. Ceea ce-l intriga, însă, cel mai mult pe roman era faptul că preotul, dacă într-adevăr nu a întîlnit de atîta vreme pe nimeni, cunoştea foarte amănunţit evenimentele ce au avut loc în ultimul război. Şi, după cum se va convinge Collatinus mai tîrziu, era la curent şi cu cele ce s-au petrecut în lume cît au rămas împreună,

cît ar fi putut să depună el însuşi mărturie că n-a fost nimeni să-i informeze de cele întîmplate.

— Totul este scris, răspundea anahoretul invariabil.

— Unde ? îl întreba Collatinus ca un învăţăcel.

— Peste tot : în apă, în stînci, pe scoarţa copacilor, în undele pîrîului.

Nu-l putea urma în cunoştinţe. Încetul cu încetul, parcă începuse să deprindă unele caligrafii, dar totul, învăţătura, era încă departe.

— Cînd o să înţeleg şi eu toate astea ?

— Iar îţi pui limite ? Nu te întreba „cînd ?“ ! Nu te mai strînge în zăgazuri !

Treptat, Collatinus desluşi că nu zgîrcenia în vorbe a „gazdei“ era de vină de ritmul atît de lent al iniţierii sale, ci credinţa greşită că lucrurile acelea se puteau învăţa de la alţii. Erau cunoştinţe ce nu puteau fi însuşite decît trăindu-le direct. Retragerea în munţi a legiuitorilor nici nu se putea explica altfel, îşi spuse Collatinus.

Viaţa în recluziune se deosebea atît de radical de tot ce trăise pînă atunci încît singura posibilitate de a o putea urmări cît de cît coerent era să nu facă nici un fel de apropieri de reperele cunoscute înainte. Astfel devenise cu putinţă ca preotul să dispară cîteva zile pentru a coborî într-un sat, unde fusese chemat să lecuiască un bolnav — dar Collatinus nu ştia cum îi parvenise „chemarea“ —, să stea ascuns multă vreme în fundul inaccesibil al peşterii, pretinzînd că se hrănea prin intermediul unui lup, în care s-ar fi încarnat în perioada respectivă — şi romanul văzuse într-adevăr un lup dînd tîrcoale pe acolo —, singura perioadă, dealtfel, cît consuma — chiar dacă prin intermediul fiarei — carne. Sau, altădată, anahoretul se retrase într-un nor de fum de cînepă arsă. Folosise de multe ori arderea cînepii pentru procedeurile sale şi, uneori, şi Collatinus putea să-l urmeze cîţiva paşi pe drumul extazului. Experienţa pe care şi-o amintea Al Douăzeci şi cincilea fusese însă diferită prin aceea că preotul dispă-

ruse cu totul în fum, nelăsîndu-şi nici măcar trupul acolo. Reveni după... cîndva... mai tăcut şi mai slab.

Într-o zi îl anunţă că pleacă pentru mult timp.

— Adică ai impresia că vei muri ?

— Noi nu murim niciodată. Mă duc la Gebeleizis.

— Şi crezi că vei mai reveni printre cei vii ?

— Bineînţeles.

— Ciudat, replică „învăţăcelul", am auzit de multe ori asemenea promisiuni printre ai voştri, însă n-am cunoscut încă niciodată nici un mort reînviat şi nici măcar un dac care să-şi fi întîlnit strămoşii.

— Noi ne vom mai întîlni !

— Cînd ? Preotul nu-i răspundea. Şi ce să fac eu singur pînă atunci ?

— Cred că va trebui să cobori muntele şi să-i reîntîlneşti pe ai tăi. Atîta vreme cît n-ai înţeles că timpul este doar o pre-judecată, cît mai vorbeşti aici despre „noi" şi „voi", iniţierea n-a fost destulă. N-ai fost nici lup, n-ai reuşit să intri în trupul unui copac sau al unui animal şi n-ai lăsat să te locuiască măcar pe tine altcineva. Întoarce-te la ai tăi !

— Cum ?

Preotul îşi făcu de lucru în faţa peşterii şi cînd Collatinus îl căută din nou, nu-l mai găsi. Nu va mai apare în curînd, cel puţin atît era capabil să înţeleagă şi Al Douăzeci şi cincilea.

Collatinus coborî cu şaptesprezece ani în urmă munţii şi, după doar o singură zi de mers, întîlni coloana legiunii întîi, Minervia, comandată de viitorul împărat, Hadrian. Sarmizegetusa căzuse, Decebal s-a sinucis, Dacia fusese înfrîntă. Romanul vînjos, dar cu ochii arzînd, fu cu greu recunoscut drept acel primpilus al lui Quadratus Bassus, dispărut cu ani în urmă. Omul devenise tăcut şi asculta distrat relatările din cel de al doilea război cu dacii. Din frînturi de cuvinte, printr-un sistem de informaţii rămas în mister, preotul îi comunicase aceleaşi evenimente chiar atunci cînd avuseseră ele loc, doar că pe vremea aceea Collatinus nu pricepu aluziile anahoretului.

Collatinus reveni la Roma, își reîntîlni familia și avu impresia că el însuși nu era decît un reîntors dintre morți. Oricum, revenise de pe un alt tărîm, de unde mai păstra anumite obiceiuri. Admis în ordinul ecvestru, fără a mai fi nevoie nici de cea mai neînsemnată intervenție, i se oferi ocazia să plece în Dacia pe vremea guvernatorului Caius Avidius Nigrinus, general pe care-l cunoștea de foarte multă vreme și de la care obținuse fără dificultate comanda uneia dintre cohortele de călăreți daci și romani trimisă să lupte cu Traian împotriva parților. Stătu puțin în Dacia și locurile i se părură altele. Războiul trecuse, de undeva de departe reînvia lumea idilică de pe vremea cît a fost în castrul dintre munți. Urcă la peștera anahoretului, dar nu găsi acolo pe nimeni. Preotul i-a promis că se vor reîntîlni, dar, probabil, nu sosise încă timpul.

Anii scurși de atunci nu mai aveau importanță, Collatinus străbătea o nemărginire de pămînt pîrjolit de soare ,căutînd să ajungă la mare. Calul de sub el murise, însă își continuase drumul pe jos. Știa că îl aștepta o corabie ce-l va duce la Pontul Euxin. De acolo va străbate provincia și va urca din nou muntele.

În timp ce lupta cu parții, iudeii se răsculară peste tot : în Siria, în Cipru și în Africa. Lumea muritorilor este mică. Al Douăzeci și cincilea reîntîlni unele dintre personajele pe care nu le mai văzuse din copilărie. El era incapabil să ia vreo atitudine și nu făcea nici un secret din asta.

— Nu poți să-l accepți și pe Paul și pe Saul, i se spunea. Nu poți fi și de partea lui Simon, a lui Șemaia, a lui Lucuas și să pretinzi că te afli și de partea lui Martius Turbo, i se atrăgea atenția.

— Într-adevăr, nu poți, admitea el, știind că orice acceptare, orice alianță este o trădare. Dar el mai știa că drumul unei comete este ciclic, dar predestinat. Ambițiile tinereții sale primiseră cu totul alt aspect.

Tulburările provocate fuseseră atît de mari încît muriseră în ele mai mulți oameni decît în toate campaniile lui Traian. În goana după vinovați, cineva își aminti de adevărata obîrșie a lui Collatinus și acesta

trebuise să fugă. Dar se purtase demn, petrecu mai mult timp în fiecare loc pe unde trecea, nu-și ascundea niciodată identitatea. Poate de aceea a și fost lăsat în pace. Însă după moartea lui Traian, în judecarea așa-numitului „complot al insularilor", după ce au fost condamnați la moarte cei mai importanți generali ai împăratului tocmai decedat, cineva și-a amintit că unul dintre apropiații lui Nigrinus, unul dintre osîndiți, era același Collatinus.

Dacă preotul dac amînă întîlnirea, își spuse Al Douăzeci și cincilea, merge el să-l găsească. Trebuia să se grăbească, de data asta ordinul de execuție împotriva sa fusese dat. În ziua cînd îl ajunsese din urmă și pe tatăl său neputincioasa condamnare, Collatinus văzu în același timp marea și un grup de soldați venind din urmă. Vasul era prea departe și știa că nu va mai avea timp să ajungă pînă la el. Se așeză pe pămînt și așteptă să-l prindă. „Repară ceea ce e de reparat" nu se putea referi decît la el însuși. O află tocmai la timp. Cercul s-a închis.

Marea nu era decît o oglindă strîngînd lumina.

— Vino, îi spuse preotul dac, apărînd de sub malul abrupt. (De fapt, acesta nu i-a spus niciodată unde se vor întîlni.)

Marea nu era decît o oglindă focalizînd lumina asupra lui Collatinus. Oștenii romani erau tot mai aproape.

Ascultînd sfatul lui Apollonius din Tyana, minunea se împlini. *„Fă în așa fel ca stelele călătoare, din categoria cărora faci parte ; repară ceea ce este de reparat, închide cercul — ca să-l poți deschide iară —, dar ia numai ce este al tău !"* Cît este totul de simplu...

Lumina îl înghiți.

Ostașii îl încercuiră, însă găsiră doar un trup neînsuflețit. Collatinus plecase împreună cu preotul dac.

Cercul s-a închis pentru ca să se poată deschide iarăși.

Tehnoredactor : CONSTANȚA VULCĂNESCU

Coli de tipar : 27,25
Bun de tipar : 11.XI.1992
Apărut : 1993

Tiparul executat sub c-da nr. 78 la
Societatea Comercială — Editura și Imprimerie
„Porto-Franco" S.A. Galați
B-dul George Coșbuc nr. 223 A
România

Editura Cartea Românească

ISBN 973-23-0272-0